

ॐ
श्री वीतरागाय नमः

प्रवचन सुधा

(भाग-१०)

पूज्य गुरुदेवश्री कानजिस्वामीना 'प्रवचनसार'
उपरना प्रवचनो
(गाथा २३२ थी २७०)

प्रकाशक
वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्ट
भावनगर

પ્રાપ્તિ સ્થાન

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ
૫૮૦, જૂની માણેકવાડી,
પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી માર્ગ
ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧
ફોન : (૦૨૭૮) ૨૪૨૩૨૦૭

શ્રી પંકજભાઈ પ્રાણભાઈ કામદાર
૩૨, કહાનનગર
૨૭૧/૨૮૧ એન. સી. કેલકર રોડ
દાદર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૨૮
ફોન : (૦૨૨) ૨૪૩૦૭૪૮૮

શ્રી કુંદકુંદ કહાન જૈન સાહિત્ય કેન્દ્ર,

ગુરુ ગૌરવ, સોનગઢ

ખીમજીભાઈ ગંગર (મુંબઈ) : (૦૨૨) ૨૬૧૬૧૫૮૧

ડોલરભાઈ હેમાણી (કલકત્તા) : (૦૩૩) ૨૪૭૫૨૬૮૭

અમી અગ્રવાલ (અમદાવાદ) : (૦૭૮) R-૨૫૪૫૦૪૮૨, ૯૩૭૭૧૪૮૮૬૩

શ્રી આદિનાથ કુંદકુંદ કહાન દિગંબર જૈન ટ્રસ્ટ

'વિમલાંચલ' હરિનગર, અલીગઢ.

ફોન : (૦૫૭૧) ૪૧૦૦૧૦/૧૧/૧૨

પ્રથમાવૃત્તિ : ૧૭-૧૨-૨૦૦૭ (પૂજ્ય ભાઈશ્રીની ૭૫મી જન્મજયંતિ)

પ્રત : ૭૫૦

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૪૮૦ + ૮ = ૪૮૮

પડતર કિંમત : ૧૨૫/-

મૂલ્ય : ૨૦/-

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :

પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ

પ્લોટ નં. ૧૯૨૪/B

૬, શાંતિનાથ બંગલોઝ,

શશીપ્રભુ ચોક, રૂપાણી સર્કલ પાસે

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

ફોન : (૦૨૭૮) ૨૫૬૧૭૪૮

મુદ્રક :

ભગવતી ઓફસેટ

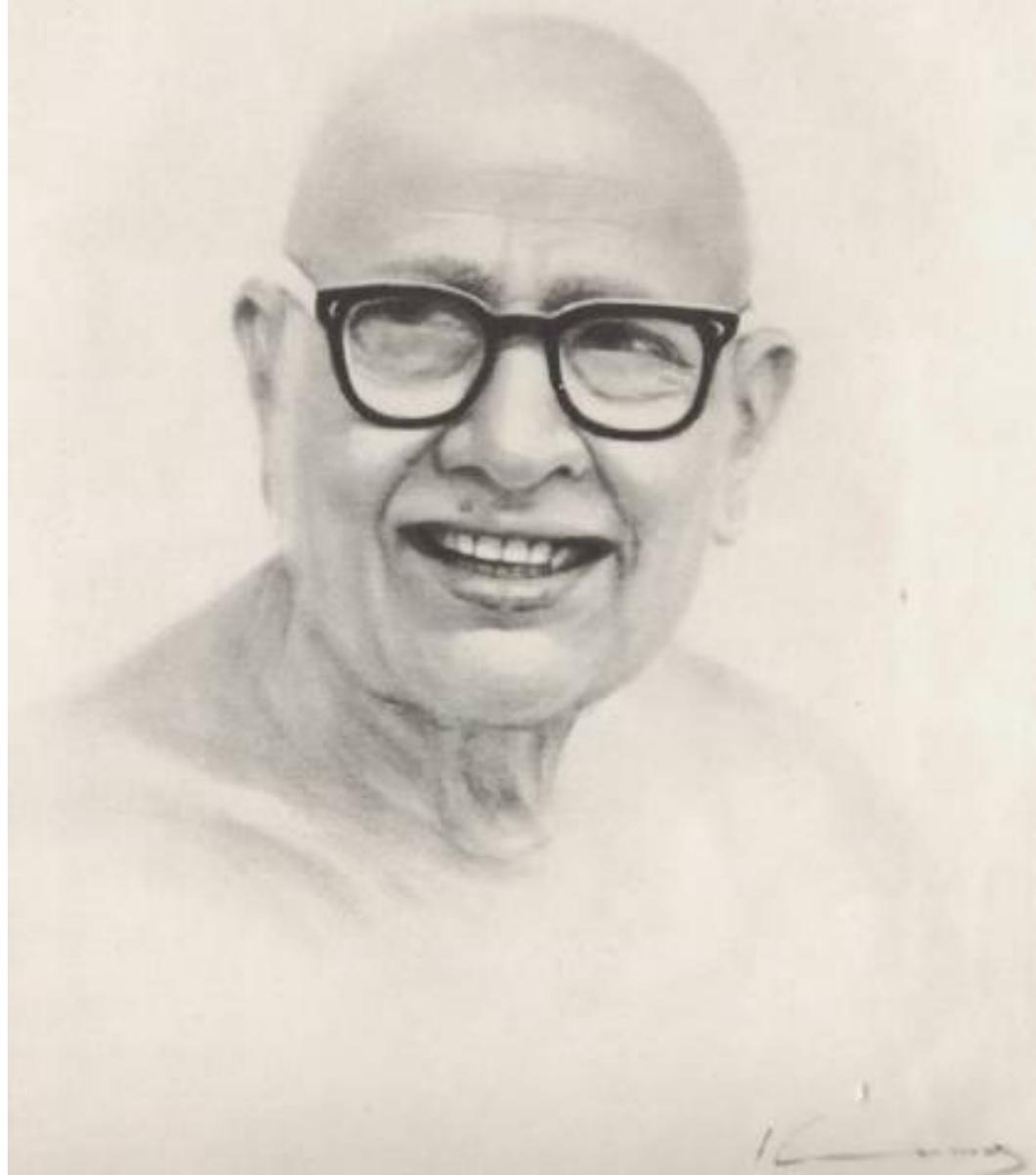
૧૫/C, બંસીધર મિલ કંપાઉન્ડ

બારડોલપુરા,

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૪

ફોન : ૯૮૨૫૩૨૬૨૦૨

3/2

શ્રી સદ્ગુરુદેવ-સ્તુતિ

(હરિગીત)

સંસાર સાગર તારવા જિનવાણી છે નૌકા ભલી,
જ્ઞાની સુકાની મળ્યા વિના એ નાવ પણ તારે નહીં;
આ કાળમાં શુદ્ધાત્મજ્ઞાની સુકાની બહુ બહુ દોહલો,
મુજ પુણ્યરાશિ હૃણ્યો અહો ! ગુરુકહાન તું નાવિક મળ્યો.

(અનુષ્ટુપ)

અહો ! ભક્ત ચિદાત્માના, સીમંધર-વીર-કુંદના !
બાહ્યાંતર વિભવો તારા, તારે નાવ મુમુક્ષુનાં.

(શિખરિણી)

સદા દ્રષ્ટિ તારી વિમળ નિજ ચૈતન્ય નીરખે,
અને જ્ઞાપ્તિમાંઠી દરવ-ગુણ-પર્યાય વિલસે;
નિજલંબીભાવે પરિણતિ સ્વરૂપે જઇ ભળે,
નિમિત્તો વહેવારો ચિદ્ધન વિષે કાંઇ ન મળે.

(શાર્દૂલવિકીરિત)

હૈયું 'સત્ સત્ જ્ઞાન જ્ઞાન' ઘબકે ને વશવાણી છૂટે,
જે વશ્રે સુમુમુક્ષુ સત્ત્વ ઝળકે; પરદ્રવ્ય નાતો તૂટે;
-રાગદ્વેષ રુચે ન, જંપ ન વળે ભાવેંદ્રિમાં-અંશમાં,
ટંકોટકીર્ણ અકંપ જ્ઞાન મહિમા હૃદયે રહે સર્વદા.

(વસંત તિલકા)

નિત્યે સુધાઝરણ ચંદ્ર ! તને નમું હું,
કરુણા અકારણ સમુદ્ર ! તને નમું હું,
હે જ્ઞાનપોષક સુમેઘ ! તને નમું હું,
આ દાસના જીવનશિલ્પી ! તને નમું હું.

(સત્રગધરા)

ઊંડી ઊંડી, ઊંડેથી સુખનિધિ સતના વાયુ નિત્યે વહંતી,
વાણી ચિન્મૂર્તિ ! તારી ઉર-અનુભવના સૂક્ષ્મ ભાવે ભરેલી;
ભાવો ઊંડા વિચારી, અભિનવ મહિમા ચિત્તમાં લાવી લાવી,
ખોયેલું રત્ન પામું-મનરથ મનનો; પૂરજો શકિતશાળી !

પ્રસ્તાવના

શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદઆચાર્યદેવ પ્રણીત પંચ પરમાગમોમાં 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્ર 'દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધ'નાં સર્વોત્કૃષ્ટ આગમોમાંનું એક છે. ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યના મહિમા દર્શાવતાં અનેક શીલાલેખો આજે પણ મોજૂદ છે. તેમનાં લખેલાં શાસ્ત્રો સાક્ષાત્ ગણધરદેવનાં વચનો જેટલાં જ પ્રમાણભૂત મનાય છે.

મહાવિદેહક્ષેત્રમાં વિદ્યમાન ત્રિલોકનાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમ દેવાધિદેવ શ્રી સીમંધર ભગવાનની પ્રત્યક્ષ દિવ્ય દેશના સાંભળી ભરતમાં આવીને ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યદેવે અનેક શાસ્ત્રોની રચના કરી છે. જિનશાસનના અનેક મુખ્ય સિદ્ધાંતોનાં બીજ આ 'પ્રવચનસાર' શાસ્ત્રમાં રહેલાં છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી આ શાસ્ત્રના પ્રવચનોમાં ફરમાવે છે - 'પ્ર + વચન + સાર. પ્ર નામ દિવ્યવચનો. જે દિવ્યધ્વનિ - ત્રણલોકના નાથ પરમાત્માની દિવ્યધ્વનિ - જે ઝં ધ્વનિ - તે અહીંયા કહે છે.' અતઃ આ 'પ્રવચનસાર' ગ્રંથ છે એ ભગવાન શ્રી સીમંધરસ્વામીના દિવ્ય સંદેશ જ છે. ત્રણ વિભાગમાં વિભાજીત થયેલ આ ગ્રંથમાં વસ્તુ સ્વરૂપને સમજાવતાં મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન થયેલ છે. જે મુમુક્ષુજીવને મહા મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે દિવ્ય પ્રકાશ સમાન જ છે.

મહા મિથ્યાત્વથી પ્રભાવિત આ દુષ્કાળમાં આવા સર્વોત્કૃષ્ટ પરમાગમોનાં સિદ્ધાંતો સમજવાનું અજ્ઞાનીજીવોનું ક્યાં સામર્થ્ય હતું ? પરંતુ ભરતક્ષેત્રના અહોભાગ્યે તથા ભવ્યજીવોને તારવા, આ મિથ્યાત્વના ઘોર તિમિરને નષ્ટ કરવા એક દિવ્ય પ્રકાશ થયો ! એ છે કહાન ગુરુદેવ !! પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આ કાળનાં એક અજોડ રત્ન છે ! જેમણે સ્વયંની જ્ઞાનપ્રભા દ્વારા ગૂઢ પરમાગમોના રહસ્યોને ઉકેલ્યા. જેમનાં ઘરમાં આગમો ઉપલબ્ધ હતાં તેમને પણ આગમો ઉકેલવાની શક્તિ નહોતી, એવા આ દુષ્કાળમાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પરમ પ્રભાવના યોગે ઘરે ઘરે મૂળભૂત પરમાગમોનાં સ્વાધ્યાયની પ્રણાલિકા શરૂ થઈ. દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રોવ્ય, નિશ્ચય-વ્યવહાર, ઉપાદાન-નિમિત્ત ઇત્યાદિ અનેકાનેક વસ્તુસ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતાં સિદ્ધાંતોનો પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રકાશ કર્યો.

પ્રશમમૂર્તિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબહેનનાં વચનાનુસાર 'પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આ કાળનો એક અચંબો જ છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને શ્રુતની લબ્ધિ હતી. પંચમકાળે નિરંતર અમૃતઝરતી ગુરુદેવની વાણી ભગવાનનો વિરહ ભુલાવે છે.' ઇત્યાદિ અનેકાનેક બહુમાનસૂચક વાક્યો પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની

અસાધારણ પ્રતિભાને વ્યક્ત કરે છે.

એવાં ભવોદ્ધિતારણહાર, નિષ્કારણ કરુણાશીલ, અધ્યાત્મમૂર્તિ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ અનેક મૂળ પરમાગમો ઉપર પ્રવચનો આપી દિવ્ય અમૃતધારા વરસાવી છે. તે અનેક શાસ્ત્રોમાંના એક ‘પ્રવચનસાર’ જેવાં ગૂઢ પરમાગમ ઉપરનાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનાં પ્રવચનો પ્રકાશિત કરવાનું મહાન સૌભાગ્ય ‘વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ’ને સંપ્રાપ્ત થયું છે. ‘પ્રવચનસાર’ શાસ્ત્ર ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનાં કુલ ૨૭૪ પ્રવચનો થયાં છે. મૂળ પરમાગમ ત્રણ અધિકારમાં વિભાજિત છે. તેની અંદર બીજા અધિકારોના વિભાગ કરવામાં આવેલ છે. જે ‘પ્રવચનસાર’ શાસ્ત્રની અનુક્રમણિકામાં આપવામાં આવેલ છે. તદ્અનુસાર ૨૭૪ પ્રવચનોને આવરી લેવા અર્થે કુલ ૧૧ ભાગમાં આ પ્રવચનોને પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. દસમા ભાગના આ પ્રવચનોમાં કુલ ૨૫ પ્રવચનો છે. જેમાં ૨૩૨થી ૨૭૦ ગાથાઓનો સમાવેશ થાય છે. ૨૩૨ થી ૨૪૪ ગાથાઓ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રજ્ઞાપન’ના મથાળા નીચે લેવામાં આવેલ છે અને ૨૪૫ થી ૨૭૦ ગાથાઓ ‘શુભોપયોગ પ્રજ્ઞાપન’ના મથાળા નીચે લેવામાં આવેલ છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના સ્વાધ્યાયમાં સરળતા રહે તે અર્થે મૂળ સૂત્રકાર શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદઆચાર્યદેવની પ્રાકૃત ગાથાઓ, સૂત્ર ટીકાકાર આચાર્ય ભગવાન શ્રીમદ્ ભગવત્ અમૃતચંદ્રઆચાર્યદેવની ‘તત્ત્વદીપિકા’ ટીકા તથા શ્રીમદ્ ભગવત્ જયસેનઆચાર્યદેવની ‘તાત્પર્યવૃત્તિ’ ટીકા સંસ્કૃતમાં આપવામાં આવેલ છે. તદ્ઉપરાંત ગુજરાતી હરિગીત તથા ટીકા પણ આપવામાં આવેલ છે.

સમાદરણીય, સિદ્ધાંતનિષ્ઠ, જિનવાણી રહસ્યજ્ઞ પૂજ્ય ભાઈશ્રી ‘શશીભાઈ’ના માર્ગદર્શન નીચે આ પહેલાં ‘પ્રવચન નવનીત’ (ભાગ ૧ થી ૪) પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. તે જ પ્રમાણે આ પ્રવચનોનાં સંકલનમાં પણ પૂર્ણ ચીવટ રાખી પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની વાણી અક્ષરશઃ જળવાઈ રહે તથા ભાવોનો પ્રવાહ પણ યથાવત જળવાઈ રહે તેનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના બધા જ પ્રવચનો પ્રકાશિત થાય તેવી તેઓશ્રીની ભાવના હતી. તદર્થે બધા જ પ્રવચનો કમ્પ્યુટરમાં પુસ્તકાકારરૂપે આવી જાય તેવી પણ તેઓશ્રીની શોધ ચાલતી હતી. આ વાત તેઓશ્રીની પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી પ્રત્યેની ભક્તિ તત્ભાવનાને પ્રદર્શિત કરે છે. માટે આ ભાવનાને અનુસરીને આ કાર્ય કરવામાં આવી રહ્યું છે. અતઃ આ પ્રસંગે તેમના ઉપકારને સ્મરણમાં લઈ તેઓશ્રીના ચરણોમાં વંદન કરીએ છીએ.

‘વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ’ની નીતિ અનુસાર આ પ્રવચનોને સી.ડી.માંથી સાંભળતા-સાંભળતા સંપાદન કરવામાં આવે છે. વાક્યરચનાને પૂર્ણ કરવા અર્થે કૌંસ પણ ભરવામાં આવેલ છે. જ્યાં-જ્યાં વ્યક્તિ તગ સંબોધન કરવામાં આવેલ છે અથવા વ્યક્તિ તગત વાત કરવામાં

આવી છે તે લેવામાં નથી આવી. પૂર્ણરૂપે પ્રવચનો તૈયાર થયાં બાદ ફરી એકવાર અન્ય મુમુક્ષુ દ્વારા તેને કેસેટ સાથે મેળવી લેવામાં આવે છે. જેથી કોઈપણ પ્રકારની ભૂલ રહી જવા ન પામે. તેના ફળસ્વરૂપે 'પ્રવચન સુધા' ભાગ-૧૦ પ્રકાશિત કરતા અમોને અત્યંત હર્ષ થાય છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકના પ્રકાશન અર્થે મે. હેવિકા ફાઉન્ડેશન, લંડન તરફથી રૂ. ૨૫,૦૦૦/- તથા શ્રીમતી શોભનાબહેન નવીનચંદ્ર શાહ, શારજાહ, દુબઈ તરફથી રૂ. ૨૫,૦૦૦/- મળેલ છે, જેમનો અત્રે હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તદ્ઉપરાંત વીસ હજાર રૂપિયાથી નીચે આવેલ દાનરાશિનું સાભાર વિવરણ અન્યત્ર આપવામાં આવેલ છે. આ પ્રવચનોના પ્રકાશનાર્થ અન્ય જે જે મુમુક્ષુઓનો સહકાર મળેલ છે તેમનો પણ અત્ર આભાર માનવામાં આવે છે.

ટાઈપ સેટિંગ માટે 'પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ' ભાવનગરનો તથા સુંદર મુદ્રણ કાર્ય કરી આપવા બદલ મે. 'ભગવતી ઓફસેટ' અમદાવાદનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પ્રવચનોનાં પ્રકાશનમાં પ્રમાદવશ અથવા અજાગૃતિવશ કોઈ ક્ષતિ રહી જવા પામી હોય તો સર્વ જિનેન્દ્રભગવાનની, આચાર્યભગવંતોની, જિનવાણી માતાની તથા સર્વ સત્પુરુષોની શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક ક્ષમા યાચીએ છીએ.

અંતતઃ આ પ્રવચનોની દિવ્ય દેશનાને અંતરંગમાં ગ્રહણ કરી સર્વ જીવો આત્મહિતને સ્વીકારી શુદ્ધ આત્મિકતા સાથે અત્ર વિરામ પામીએ છીએ.

(શ્રી મહાવીરસ્વામી નિર્વાણ
કલ્યાણક દિન)

વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ
ભાવનગર

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના પ્રવચનોનો મુમુક્ષુસમાજ અધિક લાભ લે તે હેતુથી એક મુમુક્ષુ પરિવાર, મુંબઈ તરફથી વિશેષ આર્થિક સહયોગ પ્રાપ્ત થવાથી આ પુસ્તકની કીંમત ઓછી રાખવામાં આવેલ છે.

અનુક્રમણિકા

સર્ળગ પ્રવચન ક્રમઑક	ગાથા	પૃષ્ઠ નંબર
પ્રવચન-૨૨૩	ગાથા-૨૩૨	૦૦૫
પ્રવચન-૨૨૪	ગાથા-૨૩૨	૦૧૦
	ગાથા-૨૩૨	૦૨૯
પ્રવચન-૨૨૯	ગાથા-૨૩૩થી ૨૩૫	૦૫૨
પ્રવચન-૨૩૦	ગાથા-૨૩૫-૨૩૬	૦૭૨
પ્રવચન-૨૩૧	ગાથા-૨૩૬	૦૯૧
પ્રવચન-૨૩૨	ગાથા-૨૩૬-૨૩૭	૧૦૮
પ્રવચન-૨૩૩	ગાથા-૨૩૭-૨૩૮	૧૨૭
	ગાથા-૨૩૯-૨૪૦	૧૪૭
	ગાથા-૨૪૧	૧૭૦
	ગાથા-૨૪૧	૧૮૯
પ્રવચન-૨૩૭	ગાથા-૨૪૨	૨૦૯
પ્રવચન-૨૩૮	ગાથા-૨૪૨-૨૪૩	૨૨૪
પ્રવચન-૨૩૯	ગાથા-૨૪૩થી ૨૪૫	૨૪૨
પ્રવચન-૨૪૦	ગાથા-૨૪૫	૨૬૨
પ્રવચન-૨૪૧	ગાથા-૨૪૫થી ૨૪૭	૨૭૮
પ્રવચન-૨૪૨	ગાથા-૨૪૮થી ૨૫૦	૨૯૯
પ્રવચન-૨૪૩	ગાથા-૨૫૦થી ૨૫૨	૩૧૯
પ્રવચન-૨૪૪	ગાથા-૨૫૩-૨૫૪	૩૪૦
પ્રવચન-૨૪૫	ગાથા-૨૫૩થી ૨૫૭	૩૫૯
પ્રવચન-૨૪૬	ગાથા-૨૫૮-૨૫૯	૩૭૮
પ્રવચન-૨૪૭	ગાથા-૨૬૦થી ૨૬૩	૩૯૬
પ્રવચન-૨૪૮	ગાથા-૨૬૪થી ૨૬૭	૪૧૮
પ્રવચન-૨૪૯	ગાથા-૨૬૮થી ૨૬૯	૪૪૧
પ્રવચન-૨૫૦	ગાથા-૨૭૦	૪૫૯

श्री सर्वज्ञवीतरागाय नमः

शास्त्र स्वाध्यायनुं प्रारंभिक मंगलायरश्च

ओंकारं बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः।
 कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमोनमः॥१॥
 अविरलशब्दघनौघप्रक्षालितसकलभूतलकलङ्का।
 मुनिभिरुपासिततीर्था सरस्वती हरतु नो दुरितान्॥२॥
 अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानाञ्जनशलाकया
 चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रुगुरुवे नमः॥३॥

॥ श्रीपरमगुरुवे नमः, परम्पराचार्यगुरुवे नमः॥

सकलकलुषविध्वंसकं, श्रेयसां परिवर्धकं, धर्मसम्बन्धकं,
 भव्यजीवमनःप्रतिबोधकारकं, पुण्यप्रकाशकं, पापप्रणाशकमिदं
 शास्त्रं श्री समयसारनामधेयं, अस्य मूलग्रन्थकर्तारः
 श्रीसर्वज्ञदेवास्तदुत्तरग्रन्थकर्तारः श्रीगणधरदेवाः प्रतिगणधरदेवास्तेषां
 वचनानुसारमासाद्य आचार्यश्रीकुन्दकुन्दाचार्यदेवविरचितं, श्रोतारः
 सावधानतया शृण्वन्तु॥

मंगलं भगवान् वीरो मंगलं गौतमो गणी।
 मंगलं कुन्दकुन्दार्यो जैनधर्मोऽस्तु मंगलम्।
 सर्वमंगलमांगल्यं सर्वकल्याणकारकं
 प्रधानं सर्वधर्माणां जैनं जयतु शासनम्।

ॐ

नमः श्रीसिद्धेभ्यः

प्रवचन सुधा

(भाग-१०)

- ३ -

यरशानुयोगसूयक यूदिका

अथ श्रामण्यापरनाम्नो मोक्षमार्गस्यैकाग्रलक्षणस्य प्रज्ञापनम् । तत्र तन्मूलसाधनभूते प्रथममागम
एव व्यापारयति-

एयगगदो समणो एयगं णिच्छिदस्स अत्थेसु ।
णिच्छिती आगमदो आगमचेट्टा तदो जेट्टा ॥२३२॥

एकाग्रगतः श्रमणः एकाग्र निश्चितस्य अर्थेषु ।
निश्चितीरागमत आगमचेष्टा ततो ज्येष्ठा ॥२३२॥

श्रमणो हि तावदैकाग्रगत एव भवति । एकाग्रं तु निश्चितार्थस्यैव भवति । अर्थनिश्चयस्त्वागमादेव
भवति । तत आगम एव व्यापारः प्रधानतरः, न चान्या गतिरस्ति । यतो न खल्वागममन्तरेणार्था
निश्चेतुं शक्यन्ते, तस्यैव हि त्रिसमयप्रवृत्तत्रिलक्षणसकलपदार्थसार्थयाथात्म्यावगमसुस्थिता-
न्तरङ्गगम्भीरत्वात् । न चार्थनिश्चयमन्तरेणैकाग्रं सिद्धयेत्, यतोऽनिश्चितार्थस्य कदाचिन्निश्चि-

कीर्षाकुलितचेतसः समन्ततो दोलायमानस्यात्यन्तरलतया, कदाचिच्चिकीर्षाज्वरपरवशस्य विश्वं स्वयं सिसृक्षोर्विश्वव्यापारपरिणतस्य प्रतिक्षणविजृम्भमाणक्षोभतया, कदाचिद्धुभुक्षाभावितस्य विश्वं स्वयं भोग्यतयोपादाय रागद्वेषदोषकल्माषितचित्तवृत्तेरिष्टानिष्टविभागेन प्रवर्तितद्वैतस्य प्रतिवस्तु-परिणममानस्यात्यन्तविसंशुलतया, कृतनिश्चयनिःक्रियनिर्भोगं युगपदापीतविश्रमप्यविश्रतयैकं भगवन्तमात्मानमपश्यतः सन्ततं वैयग्रमेव स्यात्। न चैकाग्रमन्तरेण श्रामण्यं सिद्धयेत्, यतोऽनैकाग्रस्यानेकमेवेदमिति पश्यतस्तथाप्रत्ययाभिनिविष्टस्यानेकमेवेदमिति जानतस्त-थानुभूतिभावितस्यानेकमेवेदमिति प्रत्यर्थविकल्पव्यावृत्तचेतसा सन्ततं प्रवर्तमानस्य तथावृत्तिदुःस्थितस्य चैकात्मप्रतीत्यनुभूतिवृत्तिस्वरूपसम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रपरिणतिप्रवृत्तद्दृशिज्ञप्तिवृत्तिरूपात्मतत्त्वैकाग्रयाभावात् शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिरूपं श्रामण्यमेव न स्यात्। अतः सर्वथा मोक्षमार्गापरनाम्नः श्रामण्यस्य सिद्धये भगवदहर्त्सर्वज्ञोपज्ञे प्रकटानेकान्तकेतने शब्दब्रह्मणि निष्णातेन मुमुक्षुणा भवितव्यम्।।२३२।।

एवं 'उवयरणं जिणमग्गे' इत्याद्येकादशगाथाभिरपवादस्य विशेषविवरणरूपेण चतुर्थस्थलं व्याख्यातम्। इति पूर्वोक्तक्रमेण 'ण हि णिरवेक्खो चागो' इत्यादित्रिंशद्गाथाभिः स्थलचतुष्टयेनापवादनाना द्वितीयान्तराधिकारः समाप्तः। अतः परं चतुर्दशगाथापर्यन्तं श्रामण्यापरनामा मोक्षमार्गाधिकारः कथ्यते। तत्र चत्वारि स्थलानि भवन्ति। तेषु प्रथमतः आगमाभ्यासमुख्यत्वेन 'एयग्गदो समणो' इत्यादि यथाक्रमेण प्रथमस्थले गाथाचतुष्टयम्। तदनन्तरं भेदाभेदरत्नत्रयस्वरूपमेव मोक्षमार्ग इति व्याख्यानरूपेण 'आगमपुव्वा दिट्ठी' इत्यादि द्वितीयस्थले सूत्रचतुष्टयम्। अतः परं द्रव्यभावसंयमकथनरूपेण 'चागो च अणारंभो' इत्यादि तृतीयस्थले गाथाचतुष्टयम्। तदनन्तरं निश्चयव्यवहारमोक्षमार्गापसंहारमुख्यत्वेन 'मुज्झदि वा' इत्यादि चतुर्थस्थले गाथाद्वयम्। एवं स्थलचतुष्टयेन तृतीयान्तराधिकारे समुदायपातनिका। तद्यथा-अथैकाग्रगतः श्रमणो भवति। तच्चैकाग्रमागमपरिज्ञानादेव भवतीति प्रकाशयति-**एयग्गदो समणो** एकाग्रगतः श्रमणो भवति। अत्रायमर्थः-जगत्त्रयकालत्रयवर्तिसमस्तद्रव्यगुणपर्यायैकसमयपरिच्छित्ति-समर्थसकलविमलकेवलज्ञानलक्षणनिजपरमात्मतत्त्वसम्यक्श्रद्धानज्ञानानुष्ठानरूपमैकाग्रं भण्यते। तत्र गतस्तन्मयत्वेन परिणतः श्रमणो भवति। **एयग्गं णिच्छिदस्स** ऐकाग्र्यं पुनर्निश्चितस्य तपोधनस्य भवति। केषु। **अथेसु** टड्कोत्कीर्णज्ञायकैकस्वभावो यौडसौ परमात्मपदार्थस्तत्प्रभृतिष्वर्थेषु। **णिच्छन्ती**

આગમદો સા ચ પદાર્થનિશ્ચિત્તિરાગમતો ભવતિ । તથાહિ-જીવભેદકર્મભેદપ્રતિપાદકાગમાભ્યાસાદ્ભવતિ, ન કેવલમાગમાભ્યાસાત્તથૈવાગમપદસારભૂતાચ્ચિદાનન્દૈકપરમાત્મતત્ત્વ-પ્રકાશકાદધ્યાત્માભિધાના-ત્પરમાગમાચ્ચ પદાર્થપરિચ્છિત્તિર્ભવતિ । **આગમચેદ્વા તદો જેદ્વા** તતઃ કારણાદેવમુક્તલક્ષણાગમે પરમાગમે ચ ચેષ્ટા પ્રવૃત્તિઃ જ્યેષ્ઠા શ્રેષ્ઠા પ્રશસ્યેત્યર્થઃ ॥૨૩૨॥

હવે શ્રામણ્ય જેનું બીજું નામ છે એવા એકાગ્રતાલક્ષણવાળા મોક્ષમાર્ગનું પ્રજ્ઞાપન છે. તેમાં પ્રથમ, તેના (–મોક્ષમાર્ગના) મૂળસાધનભૂત આગમમાં જ વ્યાપાર (–પ્રવૃત્તિ) કરાવે છે :-

શ્રામણ્ય જ્યાં એકાગ્ર, ને એકાગ્ર વસ્તુનિશ્ચયે,
નિશ્ચય બને આગમ વડે, આગમપ્રવર્તન મુખ્ય છે. ૨૩૨.

અન્વયાર્થ :- [શ્રમણઃ] શ્રમણ [એકાગ્રયગતઃ] એકાગ્રતાને પ્રાપ્ત થાય છે; [એકાગ્રયં] એકાગ્રતા [અર્થેષુ નિશ્ચિતસ્ય] પદાર્થોના નિશ્ચયવંતને હોય છે; [નિશ્ચિત્તિઃ] (પદાર્થોનો) નિશ્ચય [આગમતઃ] આગમ દ્વારા થાય છે; [તતઃ] તેથી [આગમચેષ્ટા] આગમમાં વ્યાપાર [જ્યેષ્ઠા] મુખ્ય છે.

ટીકા :- પ્રથમ તો, શ્રમણ ખરેખર એકાગ્રતાને પ્રાપ્ત જ હોય છે; એકાગ્રતા પદાર્થોના નિશ્ચયવંતને જ હોય છે; અને પદાર્થોનો નિશ્ચય આગમ દ્વારા જ થાય છે; તેથી આગમમાં જ વ્યાપાર પ્રધાનતર (–વિશેષ પ્રધાન) છે; બીજી ગતિ (–બીજો કોઈ રસ્તો) નથી. તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે :

ખરેખર આગમ વિના પદાર્થોનો નિશ્ચય કરી શકાતો નથી; કારણ કે આગમ જ, જેને ત્રણે કાળે (ઉત્પાદ–વ્યય–દ્વીવ્યરૂપ) ત્રણ લક્ષણો પ્રવર્તે છે એવા સકળપદાર્થસાર્થના યથાતથ જ્ઞાન વડે સુસ્થિત અંતરંગથી ગંભીર છે (અર્થાત્ આગમનું જ અંતરંગ સર્વ પદાર્થોના સમૂહના યથાર્થ જ્ઞાન વડે સુસ્થિત છે માટે આગમ જ સમસ્ત પદાર્થોના યથાર્થ જ્ઞાનથી ગંભીર છે).

વળી પદાર્થોના નિશ્ચય વિના એકાગ્રતા સિદ્ધ થતી નથી; કારણ કે, જેને પદાર્થોનો નિશ્ચય નથી તે (૧) કદાચિત્ નિશ્ચય કરવાની ઇચ્છાથી આકુળતા પામતા ચિત્તને લીધે સર્વતઃ દોહાયમાન (–ડામાડોળ) થવાથી અત્યંત તરલતા પામે છે, (૨) કદાચિત્ કરવાની ઇચ્છારૂપ જ્વર વડે પરવશ થયો થકો વિશ્વને (–સમસ્ત પદાર્થોને) સ્વયં સર્જવાને ઇચ્છતો થકો વિશ્વવ્યાપારરૂપે (–સમસ્ત

પદાર્થોની પ્રવૃત્તિરૂપે) પરિણમતો હોવાથી પ્રતિક્ષણ ક્ષોભની પ્રગટતા પામે છે, અને (૩) કદાચિત્ ભોગવવાની ઇચ્છાથી ભાવિત થયો થકો વિશ્વને સ્વયં ભોગ્યપણે ગ્રહણ કરીને, રાગદ્વેષરૂપ દોષથી કલુષિત ચિત્તવૃત્તિને લીધે (વસ્તુઓમાં) ઇષ્ટ-અનિષ્ટ વિભાગ વડે દ્વૈત પ્રવર્તાવતો થકો પ્રત્યેક વસ્તુરૂપે પરિણમતો હોવાથી અત્યંત અસ્થિરતા પામે છે, તેથી (-પૂર્વોક્ત ત્રણ કારણોને લીધે) તે અનિશ્ચયી જીવ (૧) કૃતનિશ્ચય (નિશ્ચયવંત), (૨) નિષ્ક્રિય અને (૩) નિર્ભોગ એવા ભગવાન આત્માને-કે જે યુગપદ્ વિશ્વને પી જતો હોવા છતાં વિશ્વપણે નહિ થવાથી એક છે તેને-નહિ દેખતો હોવાને લીધે તેને સતત વ્યગ્રતા જ હોય છે (-એકાગ્રતા હોતી નથી).

વળી એકાગ્રતા વિના શ્રામણ્ય સિદ્ધ થતું નથી; કારણ કે, જેને એકાગ્રતા નથી તે જીવ (૧) 'આ અનેક જ છે' એમ દેખતો (-શ્રદ્ધતો) થકો તે પ્રકારની પ્રતીતિમાં અભિનિવિષ્ટ હોય છે, (૨) 'આ અનેક જ છે' એમ જાણતો થકો તે પ્રકારની અનુભૂતિથી ભાવિત હોય છે, અને (૩) 'આ અનેક જ છે' એમ દરેક પદાર્થના વિકલ્પથી ખંડિત (-છિન્નભિન્ન) ચિત્ત સહિત સતત પ્રવર્તતો થકો તે પ્રકારની વૃત્તિથી દુઃસ્થિત હોય છે, તેથી તેને એક આત્માની પ્રતીતિ-અનુભૂતિ-વૃત્તિસ્વરૂપ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રપરિણતિએ પ્રવર્તતી જે દશિ-જ્ઞપ્તિ-વૃત્તિરૂપ આત્મતત્ત્વમાં એકાગ્રતા તેનો અભાવ હોવાથી શુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રવૃત્તિરૂપ શ્રામણ્ય જ (શુદ્ધાત્મતત્ત્વમાં પ્રવૃત્તિરૂપ મુનિપણું જ) હોતું નથી.

આથી (એમ કહ્યું કે) મોક્ષમાર્ગ જેનું બીજું નામ છે એવા શ્રામણ્યની સર્વ પ્રકારે સિદ્ધિ કરવા માટે મુમુક્ષુએ ભગવાન અર્હંત સર્વજ્ઞથી ઉપજ્ઞ (-સ્વયં જાણીને કહેવાયેલા) શબ્દબ્રહ્મમાં-કે જેનું અનેકાંતરૂપી કેતન પ્રગટ છે તેમાં-નિષ્ણાત થવું.

ભાવાર્થ :- આગમ વિના પદાર્થોનો નિશ્ચય થતો નથી; પદાર્થોના નિશ્ચય વિના અશ્રદ્ધાજનિત તરલતા, પરકર્તૃત્વાભિલાષાજનિત ક્ષોભ અને પરભોક્તૃત્વાભિલાષાજનિત અસ્થિરતાને લીધે એકાગ્રતા થતી નથી; અને એકાગ્રતા વિના એક આત્માનાં શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-વર્તનરૂપે પ્રવર્તતી શુદ્ધાત્મપ્રવૃત્તિ નહિ થવાથી મુનિપણું થતું નથી. માટે મોક્ષાર્થોનું પ્રધાન કર્તવ્ય શબ્દબ્રહ્મરૂપ આગમમાં પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરવી તે છે. ૨૩૨.

वीर संवत् २४८५, अषाढ वद ८, मंगलवार

ता. ८-७-१९६८

गाथा-२३२, प्रवचन नं. २२३

‘अब, श्रामण्य जिसका दूसरा नाम है जैसे ऐकाग्रतालक्षणवाले मोक्षमार्गका प्रज्ञापन है.’ साधु कडो (या) दूसरा नाम ऐकाग्रतालक्षणवाला मोक्षमार्ग कडो. आ...डा...! ऐकाग्रतालक्षणवाला मोक्षमार्ग, देओ ! अंदर आनंदस्वरूप भगवान, ज्ञान और दर्शन प्रकाशमूर्ति आत्मा, आत्मा दृष्टा और ज्ञाता प्रकाश की मूर्ति आत्मा, उसमें ऐकाग्रता, उसमें ऐकाग्रता, उस लक्षणवाला मोक्षमार्ग, देओ ! उसका कथन चलता है. ऐसा मोक्षमार्ग का प्रज्ञापन चलेगा. शिर्षक ऐसा बांधा है, देओ ! ‘उसमें प्रथम, उसके (मोक्षमार्गके) मूल साधनभूत आगममें व्यापार (प्रवृत्ति) कराते हैं :-’ आगम का ज्ञान करो, शास्त्र से छुड़ द्रव्य को जानो और मोक्षमार्ग को जानो, ऐसा पडले कडते हैं.

एयगगदो समणो एयगं णिच्छिदस्स अत्थेसु।

णिच्छिती आगमदो आगमचेट्ठा तदो जेट्ठा।।२३२।।

श्रामण्य जथां ऐकाग्रय, ने ऐकाग्रय वस्तुनिश्चये,

निश्चय बने आगम वडे, आगमप्रवर्तन मुष्य छे. २३२.

टीका :- ‘प्रथम तो, श्रमण वास्तवमें ऐकाग्रता को प्राप्त ली डोता है;...’ साधु तो आत्मा के आनंद में ऐकाग्ररूप रहते हैं, उनका नाम साधु हैं. आ...डा...! समज में आया ? दर्शन, ज्ञान, चारित्र तीनों आत्मा में ऐकाग्रता है, ऐसा कडते हैं. ‘प्रथम तो,....’ ‘तावत्’ शब्द है न ? ‘तावदैकाग्रगत एव भवति’ श्रमण नाम साधु, वीतरागी मुनि मोक्ष का मार्ग साधनेवाला ऐसा डोता है कि, ‘वास्तवमें ऐकाग्रताको प्राप्त डोता है;...’ ऐकाग्र.

स्वरूप के दर्शन में अकाग्र, ज्ञान में अकाग्र, स्थिरता में अकाग्र.

‘अकाग्रता पदार्थोंके निश्चयवानके डी होती है;...’ यह अकाग्रता, भगवान ने पदार्थ कहे, उसका निश्चय (जिसे) डो उसे होती है. ‘अकाग्रता पदार्थोंके निश्चयवानके डी होती है;...’ पदार्थ कैसा है, उसका निश्चय नहीं, निर्णय नहीं, उसे अकाग्रता होती नहीं. आडा..डा...! समज में आया ?

मुमुक्षु :- .... जैन द्विगंबर मुनि होते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- कहां द्विगंबर जैन किसे कहना ? उसमें जन्म हुआ तो द्विगंबर जैन डो गया ? समज में आया ? अक जन्म कहता है, द्विगंबर में जन्म हुआ वह भेदज्ञानी तो है डी. शरीर और आत्मा त्मिन्न है, जैसा मानता है. अब, यारित्र ले लो, बस ! अरे...! भगवान !

मुमुक्षु :- यारित्र बिना मोक्ष नहीं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- यारित्र बिना मोक्ष नहीं, लेकिन सम्यग्दर्शन बिना यारित्र कहां से आया ? यह तो कहते हैं, देओ !

‘अकाग्रता पदार्थोंके...’ (अर्थात्) जो छह द्रव्य हैं, वह ‘पदार्थोंके निश्चयवानके डी होती है;...’ पदार्थ कैसा है, आत्मा कैसा है, परमाणु कैसा है, पुद्गल कैसा है, पर्याय कैसी है, गुण कैसा है, (उसकी) जबर नहीं (तो) गडबड डो जायेगी. समज में आया ? स्व और पर पदार्थ छह द्रव्य कैसे हैं ? भगवान परमेश्वर ने छह वस्तु कडी, छ द्रव्य (कहे). उसके अनंत गुण और अक समय की अनंती पर्याय. अपनी अपनी मर्यादा में सभ हैं. यह सबेरे यलता है न ?

‘अकाग्रता...’ पडले तो श्रमण वास्तव में अकाग्रता को प्राप्त होता है, बस ! व्यवहार मोक्षमार्ग की बात यहां की डी नहीं. अपना ज्ञानानंद आदि अनंत गुण का पिंड आत्मा, उसमें अंतर सन्मुख डोकर सम्यग्दर्शन की पर्याय (हुँ) वह स्वभाव की अकाग्रता है. और ज्ञान की पर्याय स्वभाव की अकाग्रता है. ज्ञान की पर्याय जैसी नहीं है कि, एतना जाना, शास्त्र जाना तो अकाग्रता है, जैसा यहां नहीं कहते. जैसा है नहीं. आत्मा आनंदमूर्ति है उसमें स्वसंवेदन डोकर अकाग्रता करते हैं उसका नाम ज्ञान है. समज में आया ? पढना नाम शास्त्र को कितना जाना, वह अकाग्रता नहीं है. आडा..डा...! कठिन बात (है), भाई ! समज में आया ?

જિસકો ઇસ આત્મા કી શ્રદ્ધા નહીં, જ્ઞાન નહીં, ચારિત્ર નહીં તો એકાગ્રતા હોતી નહીં. એકાગ્રતા નહીં હૈ તો પદાર્થ કા નિર્ણય હૈ નહીં. એકાગ્રતા પદાર્થ કે નિર્ણયવાન કો હોતી હૈ. પદાર્થ ઐસા હી હૈ, વસ્તુ ઐસી હૈ, ગુણ ઐસા હૈ, પર્યાય ઐસી હૈ, રાગ ઐસા હૈ, સંયોગ હૈ, પરચીજ કી શક્તિ અનંત ગુણ, અનંત દ્રવ્ય, અનંત પર્યાય, જૈસા પદાર્થ કા સ્વરૂપ હૈ, ઐસા આગમ સે પહલે નિર્ણય ન ક્રિયા હો, ઉસે એકાગ્રતા હોતી નહીં. ચંચલ રહેગા. સમજ મેં આયા ?

કોઈ અન્ય બતાતે હૈં ક્રિ, એકાંત (હૈ). વેદાંત મેં (કહતે હૈં ક્રિ), સર્વ મેં વ્યાપક આત્મા (હૈ). ભગવાન ને ભી ઐસા કહા હૈ ક્રિ, વહ આત્મા ભી અસ્થિર હો જાયેગા. ઐસા હૈ નહીં. આત્મા ઐસા કહા હી નહીં. સમજ મેં આયા ? દૂસરે મેં ભી કોઈ પદાર્થ કો જાનતે તો હોંગે યા નહીં ? મહાત્મા હૈં, મુનિ હૈં તો કોઈ જાનતે હોંગે ક્રિ નહીં ? ઉસમેં કલ્પના (કરકે) વે ભી યોગ, ધ્યાન કરતે હૈં, લો ! હરદ્વાર મેં ઐસે કિતને નગ્ન સાધું હૈં. બારહ બારહ વર્ષ તક ખડે રહે. સમજ મેં આયા ? ખડે રહે, હાં ! ઐસે હી ખડે રહે. પીશાબ ભી ખડે-ખડે, ખાના ભી ખડે-ખડે. ખડા રહે. ઓ..હો..હો...! મૌન (રહે).

હમારે ‘પાલેજ’ મેં એક સાધુ આયા થા. ધર્મશાલા મેં ગયે થે, હમ સબકો દેખને જાતે થે. બાર વર્ષ ખડા રહા થા. પૈર પર સુઝન હો ગયી. .... રાત ઔર દિન, બારહ વર્ષ !

પ્રશ્ન :- ખાના ખાતા થા ?

સમાધાન :- કુછ નહીં. ખડા (રહતા હૈ). લોગ કહે ક્રિ, આહા..હા..! કૈસી ક્રિયા ! ધર્મશાલા હૈ વહાં, બતાયી થી. બાહર (હૈ). બહુત સાલ હો ગયે.

કહતે હૈં ક્રિ, જિસે પદાર્થ કા નિર્ણય નહીં, આત્મા કિસે કહતે હૈં, આત્મા મેં ગુણ કિતની હૈં, ઉસકી પર્યાય કૈસે હોતી હૈ, વિકાર કૈસે હોતા હૈ, સંયોગી ચીજ કૈસી હૈ, ઉસમેં કિતની ચીજ હૈ, અનંત હૈં તો એક-એક પદાર્થ મેં અનંત ગુણ હૈં ઔર એક-એક પદાર્થ મેં અનંતી પર્યાય હૈં. સબ અપની મર્યાદા મેં સબ પદાર્થ રહતે હૈં. ઐસા ‘પદાર્થોકે નિશ્ચયવાનકે હી હોતી હૈ;...’ નિશ્ચય નહીં હૈ ઉસે એકાગ્રતા હોતી નહીં. સમજ મેં આયા ?

‘ઔર પદાર્થોકા નિશ્ચય આગમ દ્વારા હી હોતા હૈ;...’ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વીતરાગ ને જો આગમ કહે, ઉસ આગમ દ્વારા પદાર્થ કા યથાર્થ નિર્ણય હોતા હૈ. દૂસરે કોઈ આગમ, આગમ હૈં નહીં. લો, યહાં તો યહ આયા. સમજ મેં આયા ? શ્વેતાંબર ભી આગમ કહતે

हैं न, वल आगम नडीं हैं, औसा कलते हैं. यल तो सर्वज्ञ ढगवान, परमेश्वर केवलज्ञानी के मुल से आयी वलणी, उससे बने आगम, उस आगम द्वारा पदार्थ का निर्णय डोता है. आगम नाम द्रिया डो, और डो विरोध, उसके द्वारा पदार्थ का निर्णय डोता नडीं. देडो ! समज में आया ? डौद आदरि कलते हैं न ? वेदांत में बलुत यलता है. साधु, जोगी, त्यागी आदरि बलुत मार्ग यलते हैं. समन्वय करते हैं. आप में डी औसा है, डमारे में डी औसा है. सब जूठ है. समज में आया ? उसे पदार्थ का निर्णय नडीं है. पदार्थ के निर्णय डिना अकाग्रता डोती नडीं और पदार्थ का निर्णय आगम डिना डोता नडीं. आगम के अब्यास डिना पदार्थ का निर्णय यथार्थ (प्रकार से) डोता नडीं. समज में आया ?

‘ँसदिये आगममें डी व्यापार प्रधानतर (विशेष प्रधान) है;...’ देडो ! उसमें कल न ? ‘आगम ज्येष्ठा ...’ आगम से अब्यास करना वल ज्येष्ठा नाम डींयी वस्तु है. आडल...डल...! ‘आगममें डी व्यापार प्रधानतर...’ प्रधानतर समजे ? प्रधानतर (यानी) विशेष प्रधान है, औसे. दूसरी गति नडीं, औसे. दूसरा कोँ उपाय नडीं, औसा कलते हैं. पदार्थ का निर्णय, ढगवान कलते हैं औसा आत्मा, औसी उसकी शक्तियां, उसकी पर्याय, उसका रागादरि, विढावडुप, स्वढावडुप, औसे अनंत पदार्थ, डुदुगल में डी विढावडुप, स्वढावडुप, उसमें यार (द्रव्य) तो मात्र स्वढावडुप डी है. वल सब आगम द्वारा अब्यास डोकर निर्णय डोता है. दूसरी तो कोँ गति नडीं, औसा कलते हैं. दूसरा तो कोँ उपाय नडीं. समज में आया ?

‘ँसका कारण यल है...’ सब श्लोकार्थ बलुत अलौकिक हैं ! रउर (गाथा से) अकेला डोक्षमार्ग (कलेंगे). आगम कसको कलना, ँसका निर्णय उसे करना पडेगा कडि नडीं ? कुआगम को आगम मान ले और उसका अब्यास करे तो पदार्थ का यथार्थ निश्चय डोता नडीं. समज में आया ? कठिन काम (है), ढाँ ! दुनिया से अनुकूल रहना और समन्वय करना, यल मार्ग है नडीं. सब को अरुथा लगाना, तुडुडारे में डी है, डमारे में डी है, तुडु डी औसा कलते हैं, डड डी औसा कलते हैं. सब जूठ ढात है. समज में आया ?

यडं तो सर्वज्ञ परमेश्वर (कलते हैं उस पदार्थ की ढात है). आत्मा में शक्ति स्वढावडुप सर्वज्ञपना तो है डी. उसे अंतर्मुल डोकर प्रतीत, ज्ञान और रडुता द्वारा शक्तिमें से व्यक्त परमात्मदशा, सर्वज्ञदशा प्रगट डुँ, उनके मुल से जो शास्त्र निकले, उसकी रचना संतों ने की, वल आगम है. आगम तो सब डोग कलते हैं, डमारा आगम है, डमारा

आगम है, कलते हैं न ? आगम - वल शब्द है न ? ..... वीतराग की वाणी जो है वली परंपरा संतों को आती है, उसे आगम कलते हैं. समज में आया ? आ..ल...!

आगम शब्द है न ? अपनने नलीं कल था उसमें ? आगमपद्धति और येतनापद्धति. 'परमार्थ वचनिका' में है न वल ? आगमपद्धति. परंपरा कर्म की पर्याय आगमपद्धति. राग ली .... आगमपद्धति, वल आती है न ? परंपरा. आगम सर्वज्ञ की परंपरा से आया लुआ.

मुमुक्षु :- पाप-पुण्य का आना...

पूज्य गुरुदेवश्री :- वल दूसरी बात है. वल तो आगम शब्द है, ऐसा शब्द है. सूक्ष्म (है). 'परमार्थ वचनिका' में सूक्ष्म बात है. 'नारसीदास' में. आगमपद्धति और येतनापद्धति. थोडा सूक्ष्म है. 'अध्यात्म संदेश' में आ गया है.

मुमुक्षु :- वस्तु के स्वभाव को आगम कलते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वल नलीं, वल नलीं. यलं वल नलीं (कलना). यलं तो परंपरा में जो चले आते हैं, उसे आगम कलना है. वस्तु का स्वरूप (वल आगम), ऐसा नलीं.

'वास्तवमें आगमके बिना पदार्थोंका निश्चय नलीं किया जा सकता;. क्योंकि आगम ली..' देओ ! 'जिसके त्रिकाल (उत्पाद-व्यय-ध्रौव्यरूप) तीन लक्षण प्रवर्तते हैं ऐसे सकलपदार्थसार्थके यथातथ्य ज्ञान द्वारा सुस्थित अंतरंगसे गंभीर है...' आगम का हृदय गंभीर है, ऐसा कलते हैं. शास्त्र में मलागंभीरता है. उसमें तीनकाल में पर्याय कैसी है, उसका अर्थ लोगा. समय लो गया.

श्रोता :- प्रमाज्ञ वचन गुरुदेव !

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઠ વદ ૧૦, બુધવાર

તા. ૯-૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૩૨, પ્રવચન નં. ૨૨૪

(‘પ્રવચનસાર’), ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ચલતી છે, ૨૩૨ ગાથા. ટીકા ફિર સે (લેતે હેં). દેખો ! ક્યા કહતે હેં ? જિસકો આત્મા કી શાંતિ ઓર મુક્તિ કી ઇચ્છા હો, ઇસ સંસાર બંધન સે મુક્ત હોના હો (ઉસકે લિયે યહ બાત હૈ). સંસાર સારા દુઃખરૂપ હૈ, ચાર ગતિ ચાહે તો મનુષ્ય હો, દેવ હો, સબ સેઠ હો યા રંક હો, આત્મા આનંદસ્વરૂપ સે વિરુદ્ધ ભાવ મેં હૈ તો સબ દુઃખ હી હૈ. સમજ મેં આયા ?

ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ હૈ. સત્ નામ શાશ્વત, ચિદ્ નામ જ્ઞાન ઓર અતીન્દ્રિય આનંદ સુખ સ્વભાવ સે ભરા હુઆ પદાર્થ હૈ. ઉસસે વિરુદ્ધ યે વિકાર, પુણ્ય-પાપ આદિ ભાવ કરકે, ચાર ગતિ મેં રુલતા હૈ વહ દુઃખ હૈ. ઇસ દુઃખ સે મુક્ત હોને કી જિસે ચાહના હૈ, ઉસે સાધુપદ આના ચાહિયે, ચારિત્રપદ આના ચાહિયે. ઓર ઉસ ચારિત્રપદ મેં સમ્યગ્દર્શન ઓર જ્ઞાન પહલે હોના ચાહિયે. સમજ મેં આયા ? વહ કહતે હેં, દેખો !

મુમુક્ષુ :- પહલે ચારિત્ર લેના ચાહિયે બાદ મેં...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પહલે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હો બાદ મેં ચારિત્ર (હોતા હૈ). કહાં સે ધૂલમેં સે ચારિત્ર આતા હૈ ? વહ તો પહલે કહા થા. ભેદજ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટ હુઈ, વહ પહલે કહા. મેં આત્મા, ઇસ દેહ, વાણી, મન જડ સે તો ભિન્ન હૂં ઓર અંદર શુભ-અશુભ વિકલ્પ જો રાગ ઉઠતે હેં, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ શુભરાગ હૈ. હિંસા, જૂઠ, ચોરી, વિષય-વાસના પાપરાગ હૈ. ઐસે શુભ-અશુભ રાગ સે ભિન્ન ચૈતન્યજ્યોતિ પ્રકાશમૂર્તિ સામાન્ય દર્શન, જ્ઞાન કા પિંડ ચૈતન્ય તો રાગ સે ભિન્ન હૈ. ઐસા પહલે ભાન હુઆ, જ્ઞાનજ્યોતિ

प्रगट हुँ, पीछे चारित्र लेने की भावना करते हैं. समज में आया ? ये लोग हिन्दी समजते हैं तो हिन्दी में चलता है. ये लोग गुजराती समजते हैं. नये आये हैं. समज में आया ?

टीका :- कलते हैं, 'प्रथम तो, श्रमण...' श्रमण नाम साधु. प्रथम तो साधु. साधु कित्से कलते हैं ? अपना आनंद, निर्विकल्प आनंद और ज्ञान स्वभाव को अंतर्मुख ढोकर साधे उसे साधु कलते हैं. समज में आया ? साधु कोई कपडे छोड दे या स्त्री-पुत्र छोड दे और साधु ढो जाये, औसा है नडीं, औसा कलते हैं. भगवान् आत्मा निर्विकल्प अत्मेद आनंद, ज्ञानादि परिपूर्णा शुद्ध स्वभाव का पिंड प्रभु आत्मा है, उसका अंतर्मुख ढोकर दर्शन, ज्ञान, चारित्र से, श्रद्धा, ज्ञान और रमणता से स्वरूप का साधन करे उसका नाम साधु कलने में आता है. समज में आया ?

जिसको मुक्ति चाडिये, सिद्धपद चाडिये, संसार का अभाव ढोकर भोक्ष की चाडना ढो तो उसे चारित्रपद तो लेना पडेगा. पडेगा का अर्थ चारित्र बिना मुक्ति ढोगी नडीं. और वड चारित्र भी सम्यग्दर्शन बिना चारित्र ढोता नडीं. समज में आया ? कलते हैं कि, 'प्रथम तो श्रमण...' नाम साधु 'वास्तवमें ऐकाग्रता को प्राप्त ढी ढोता है;...' देभो ! आत्मा अतीन्द्रिय आनंदकंद सख्यिदानंद (है). जैसे सूरण की गांठ ढोती है, सूरण की गांठ. गांठ कलते हैं न ? सूरण को क्या कलते हैं ? सूरण के कंद की गांठ. वैसे आत्मा ँस परमाणु मिट्टी से भिन्न और पुण्य-पाप, राग से भिन्न आनंद की गांठ है. अतीन्द्रिय आनंद की गांसडी है. गांसडी का अर्थ गांसडी में दूसरी चीज भरी है और गांसडी है, औसी चीज नडीं.

भगवान् आत्मा ज्ञानप्रकाश, दर्शनप्रकाश और आनंद के स्वभाव से भरा हुआ आत्मा है. भबर नडीं आत्मा कौन है, क्या है. समज में आया ? दुनिया का पाप का अभ्यास करे लेकिन आत्मा का अभ्यास करने को समय मिलता नडीं.

मुमुक्षु :- ... रुचि...

पूज्य गुरुदेवश्री :- रुचि अनुयायी वीर्य. जिसमें रुचि ढोती है वडां वीर्य काम किये बिना रडता नडीं. जिसकी जडरत लगे उस ओर पुरुषार्थ किये बिना रडे नडीं. संसार में जडरत जानी तो उसके बिना चले नडीं, तो उसका पुरुषार्थ उलटा - विपरीत करता है. समज में आया ?

यडां तो कलते हैं कि, जित्से श्रमण ढोना है, श्रमण नाम सं नाम शांति का, आनंद

का कंड (का) साधन करना है. भगवान ज्ञानप्रकाश (स्वरूप है). भगवान यानी यह आत्मा, हां ! भगवान तो भगवान हो गये. वे तो उनके भगवान हैं. यह आत्मा भग - भगवान. 'भग' यानी ज्ञान और आनंद का वान नाम स्वरूप जिसका है. आत्मा का भगवान स्वरूप है. भग यानी ज्ञान और आनंदरूपी अपनी लक्ष्मी, उसका वान (अर्थात्) उसका स्वरूप है. औसा विद्वानंद भगवान, उसे पहले ज्ञानज्योति प्रगट होनी चाहिए.

मैं ज्ञाता हूँ, आनंद हूँ, राग-द्वेष है यह चीज मेरी नहीं. राग-द्वेष, पुण्य-पाप के भाव में मैं नहीं और पुण्य-पाप के भाव मेरी चीज में नहीं, जैसे पहले सम्यग्दर्शन का भेदज्ञान धर्मा को होना चाहिए. भाई ! कभी-कभी आये उसे मुश्किल से यह पकड़ में आये. अभ्यास नहीं. भाई ! आहा..हा...!

कहते हैं, प्रथम तो भगवानआत्मा ज्ञानस्वरूप प्रकाशपुंज आत्मा (है). आत्मा वस्तु है न, वस्तु ! वस्तु है तो उसका स्वभाव है क्या ? वस्तु है वह तो स्वभाववान (है). वस्तु स्वभाववान (है). वस्तु क्या ? वस्तु स्वभाववान. तो स्वभाव क्या ? कि, स्वभाववान आत्मा. स्वभाव क्या ? ज्ञान, देण, आनंद उसका त्रिकाही स्वभाव. समज में आया ? जैसे भगवानआत्मा का अंदर में चैतन्य का प्रकाश हो, राग से, पुण्य-पाप के विकल्प से भिन्न करके और आनंदमूर्ति में अकाग्र हो, निर्विकल्प चैतन्य की अभेद अनुभवदृष्टि हो, तब उसे सम्यग्दर्शन होता है. समज में आया ? तब उसे ज्ञानज्योति प्रगट हुई, औसा कहने में आता है.

जैसे श्रमण, (जिन्हे) ज्ञानज्योति प्रगट हुई है और श्रमण होने के लायक साधु हुआ. तो कहते हैं कि, 'श्रमण वास्तवमें अकाग्रता को प्राप्त ही होता है;...' अंतर भगवानआत्मा अतीन्द्रिय आनंद का धाम, उसमें एक अग्र मुख्य करके अकाग्रता रमणता उसे होती है. साधु को शुद्ध स्वभाव पवित्र भगवानआत्मा, उसकी श्रद्धा की अकाग्रता, ज्ञान की अकाग्रता, चारित्र की अकाग्रता (होती है). इन तीनों की स्वभाव सन्मुख में अकाग्रता (को) ही साधुपद कहने में आता है. आहा..हा...! समज में आया ? है ?

'श्रमण...' यहां तो मुझे 'प्रधानतर' आया है न, उसकी व्याख्या नहीं हुई थी इसलिये विशेष (लेने के लिये) फिर से (टीका ली). 'श्रमण वास्तवमें अकाग्रता को प्राप्त ही होता है;...' भगवानआत्मा साधु हो, उसकी आत्मा... साधु यानी ये बाहर से हो जाते हैं वे कोई साधु हैं नहीं. यह तो भिन्न प्रकार की बात है. ये भावा - साधु या स्थानकवासी,

देरावासी साधु ये साधु-झाधु हैं ही नहीं। साधु, बापू ! किसे कहना, यह लोगों को ખબર नहीं।

अंतर आनंदज्योत चैतन्य भगवान, पुण्य-पाप, शुभ-अशुभ, दया, दान, व्रत, भक्ति, काम, क्रोध का भाव उठते हैं उससे भिन्न चैतन्यज्योति है। इसका पहले अनुभव हो, सम्यग्दर्शन हो, पीछे स्वरूपमां अकाग्रता विशेष हो तब साधुपद होता है।

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- .... औरत पढती है। ऐसा सुना है। हम कभी परियय करते नहीं, कोई बात करे उसे सुनते हैं। औरत पढती है। आये हैं कि नहीं ? कड़ो, समज में आता है ? आ...डा...! अरे...! भगवान ! तेरा सुभ का पंथ कोई निरावा है, भाई ! आडा...डा...! जगत की यीज से तदन पंथ निरावा है, भाई ! आडा...डा...! जगत की यीज से तदन पंथ निरावा है, भाई ! सनातन सर्वज्ञ परमेश्वर केवलज्ञानी से सिद्ध हुआ है, वह तेरा मार्ग निरावा है। तेरी स्वरूप यीज में तो आनंद और ज्ञान की प्रभुता पडी है। दया, दान, व्रत, भक्ति आदि का परिणाम भी विकार, शुभराग विकार है, वह धर्म नहीं। वह आत्मा का स्वरूप नहीं। आडा...डा...! समज में आया ?

‘श्रमण वास्तवमें अकाग्रता...’ किसमें अकाग्रता ? एक आनंदकंद अमेद में अकाग्रता। एक में अकाग्र होकर, एक में लक्ष्य करके, स्थिर होना उसका नाम अकाग्रता है। ‘अकाग्रता...’ अकाग्रता किसे होती है ? ‘पदार्थोंके निश्चयवानके ही होती है;...’ अपना स्वरूप कैसा है, पर का स्वरूप कैसा है, ऐसा पदार्थ का यथार्थ निश्चय हो तो उसे वास्तविक अकाग्रता होती है। पदार्थ का वास्तविक (स्वरूप) जड और चैतन्य की भिन्नता किस प्रकार की है, उसका ज्ञान जिसे नहीं उसे आत्मा में अकाग्रता होती नहीं। समज में आया ?

‘अकाग्रता पदार्थोंके निश्चयवानके ही होती है;...’ जड-चेतन पदार्थ क्या है, मेरे में आनंद है, पुण्य-पाप भाव में दुःख है, शरीर, वाणी, पैसा, लक्ष्मी जड में कोई सुभ-दुःख है नहीं। वह तो मिट्टी, धूल है। यह शरीर मिट्टी, धूल है। यह तो मांस, उडी, यमडा है। वह जड है। उसमें कोई सुभ-दुःख है नहीं। वह तो जड है। अपनी कल्पना में सुभ-दुःख कल्पना मानते हैं वह तो विकार है। जैसे विकार के स्वरूप का निर्णय, परपदार्थ के स्वरूप का निर्णय और स्वपदार्थ के स्वरूप का निर्णय, जैसे पदार्थ के निश्चय बिना अकाग्रता स्वसन्भुजता में होती नहीं। भाई ! ये शब्द तो डेर-डेर आते हैं। लोचक से

भात है, न्याय से तो भात चलती है. इसकी कभी दरकार ही नहीं की. आत्मा कौन है, क्या है, सर्वज्ञ परमेश्वर त्रिलोकनाथ तीर्थंकरदेव ने कड़ा हुआ आत्मा, हां ! दुनिया अज्ञानी कड़े वल आत्मा नहीं.

यह आत्मा अक सेकंड के असंख्यवे भाग में आनंद और ज्ञानमूर्ति, पुण्य-पाप दुःखरूप, शरीर, वाणी आदि परवस्तु भिन्न, ऐसी जैसी पदार्थ की स्थिति - मर्यादा है, ऐसा जिसे निश्चय नहीं, निर्णय नहीं उसे आत्मा में अकाग्रता होती नहीं. समज में आया ? देओ ! 'अकाग्रता पदार्थोंके निश्चयवानके ही होती है;...' क्यों ? कि, शुभ-अशुभ भाव हुआ. वह पदार्थ है न ? उसमें सुख नहीं. शरीर, वाणी, मन जड उसमें सुख नहीं. सुख तो आत्मा के स्वभाव में है, आनंद में है. अपने आत्मा का आनंद स्वभाव है उसमें सुख है. सुख नहीं है पुण्य-पाप के विकल्प में, सुख नहीं है शरीर, स्त्री, पुत्र, कुटुंब, लक्ष्मी, पैसा, मकान में सुख नहीं. जैसे परपदार्थ, विकार और स्व-स्वभाव, इसका जैसा स्वरूप है जैसे निश्चय बिना आत्मा में आत्मा की अकाग्रता होती नहीं. कड़ो, समज में आया ?

'अकाग्रता पदार्थोंके निश्चयवानके ही होती है;...' जिसका पदार्थ का निश्चय है कि, मैं आनंदस्वरूप हूँ. दया, दान, व्रत, भक्ति के परिणाम उठते हैं वे दुःखरूप हैं. शरीर, वाणी, मन, कर्म दुःखरूप है, सुखरूप नहीं. वह तो ज्ञान में जाननेवायक ज्ञेय हैं. जैसे ज्ञेय, दुःख और आनंद - सभी नव तत्त्व उसमें आ गये. समज में आया ? जैसे 'अकाग्रता पदार्थोंके निश्चयवानके ही होती है;...' यह निश्चय कड़ा.

'और पदार्थोंका निश्चय...' अब, पदार्थ का निश्चय कैसे होता है ? (यह कहते हैं). 'आगम द्वारा ही होता है;...' भगवान सर्वज्ञ परमेश्वर, त्रिलोकनाथ तीर्थंकरदेव, उसमें जो वाणी निकली वह आगम (है). भगवान केवलज्ञानी परमात्मा, जिनके ज्ञान ने सेकंड के असंख्य भाग में तीनकाल तीनलोक जाना, ऐसी शक्ति जो अंतरंग में थी, उसे प्रगट की, उसमें जो तीनकाल तीनलोक देभकर जो वाणी आयी, उस वाणी को आगम कहते हैं. पदार्थ का निर्णय आगम द्वारा ही होता है. भगवान की वाणी, शास्त्र द्वारा ही पदार्थ का निर्णय - निश्चय होता है. भाई !

मुमुक्षु :- पराधीनता आवी.

पूज्य गुरुदेवश्री :- पराधीनता नहीं, वह तो निमित्त है. ऐसा पहले जानने में

निमित्त है, औसा कहते हैं. पढले वह है, फिर पर का लक्ष्य छोडकर स्व का लक्ष्य डोगा तब उसे ज्ञान डोगा, औसा कहते हैं. समज में आया ?

भगवान शास्त्र में, आगम में जैसा पदार्थ कहते हैं, उस आगम से पढले अभ्यास डोना याडिये. क्योकि अभ्यास बिना क्या कहते हैं (वह समज में नडी आता). वह अभ्यास है तो परलक्ष्यी. लेकिन वे कहते हैं कि, तेरा आत्मा अण्डानंद आनंद है, पुष्य-पाप का परिणाम दुःखरूप है, शरीर, वाणी आदि परज्ञेयरूप हैं. परवस्तु कोई ँष्ट-अनिष्ट है नडी. औसा कहते हैं, औसा पढले ज्ञान में लक्ष्य आता है, फिर वह लक्ष्य छोडकर स्वभाव का लक्ष्य करते हैं तब ज्ञान डोता है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- गुरु वगर आगम ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- डां, है न. 'श्रीमद्' का वाक्य है, भाई ! है न ? 'गम पड्या बिना आगम अनर्थकारक थई पडे छे.' 'श्रीमद्' का वाक्य है. देओ, तीसरा याकणा है. 'गम पड्या बिना आगम...' भान बिना आगम क्या कहते हैं (समज में नडी आता). 'गम पड्या बिना आगम अनर्थकारक थई पडे छे.' समज में आया ? कुछ का कुछ अर्थ अपने से कर ले और क्या अभिप्राय ज्ञानी का है, परमेश्वर का है, संतों का है, वह अभिप्राय आगम से न जाने और डिलटा अर्थ करे. 'गम पड्या बिना आगम अनर्थकारक थई पडे छे.' है न ?

'सत्संग बिना ध्यान ते तरंगरूप थई पडे छे.' ये 'श्रीमद्' के (वचनामृत) हैं. सत्संग बिना ध्यान करने जाये तो तरंग उठेंगे. ध्यान क्या चीज है, उसे प्राप्त नडी डोगी. देओ ! है ? 'सत्संग बिना..' है न ? 'ध्यान ते तरंगरूप थई पडे छे.' डमारी गुजराती भाषा है. 'श्रीमद् राजयंद्र' की. 'श्रीमद् राजयंद्र' है न ! छोटी उम्र में जातिस्मरण था. सात वर्ष की उम्र में. तैंतीस वर्ष में डेड छूट गया. समज में आया ? दो डोल (डुओ).

बाद में क्या है ? 'संत बिना अंतनी वातनो अंत पमातो नथी.' संत नाम ज्ञानी बिना, 'अंतनी वातनो...' (अर्थात्) आभीर सार क्या है, उसका अंत पाया नडी जाता. है ?

'लोकसंज्ञाओ लोकाओ जवातुं नथी.' दुनिया की दृष्टि से - लोकसंज्ञा. दुनिया औसा कहती है, इलाना औसा कहता है, अज्ञानी औसा कहते हैं. लोकसंज्ञा से लोकाओ में जाया नडी जाता. लोकाओ नाम सिद्धपद उसे प्राप्त डोता नडी. समज में आया ? भाई ! किसने

कहा ? अभी कहा न, गम पडे बिना. (एन्डोंने) कहा. कडो, समज में आया ? आगम का अर्थ प्रयोजनभूत क्या है, वड गम बडे बिना, उसका यथार्थ भान बिना अनर्थकारक डो पडता है. समज में आया ?

‘पदार्थोंका निश्चय आगम द्वारा डी डोता है; एसदिये आगममें डी व्यापार...’ अब कहते हैं. एस कारण से ‘आगममें डी...’ सर्वज्ञ ने कडे डुअे आगम का पडले निर्णय करना याडिये. आगम किसे कहना ? आगम तो सब कहते हैं. श्वेतांबर भी अपने आगम कहते हैं, स्थानकवासी भी अपने आगम कहते हैं, मुसलमान भी अपना आगम कहता है, कबीर भी अपना आगम कहता है, नानक पंथ है न, वड भी कहते हैं कि, डमारा शास्त्रसाडेब है. शास्त्रसाडेब कहते हैं. ग्रंथसाडेब ! वड है न, नानक ! नानकपंथ ! ग्रंथसाडेब ! ग्रंथ आये तो सब डोग ञडे डो जाते हैं. बडुमान करते हैं. सब ग्रंथ – आगम कहते हैं, डमारे गुरु का है, डमारे गुरु का है. तो आगम किसे कहना उसकी पडली परीक्षा करनी याडिये. सर्वज्ञ से कहा डुआ पूर्वापरविरोध रडित, आगेपीछे न्याय से विरोध रडित, डिन-अधिक और विपरीतता रडित यथार्थ पदार्थ का स्वरूप जिस सर्वज्ञ ने कहा, औसा आगम में है तो वड आगम सर्वज्ञ का कहा डुआ डोना याडिये. समज में आया ? अभी तो बहुत कट्पित चलते हैं.

‘एसदिये आगममें डी व्यापार प्रधानतर...’ शब्ड पडा है, डेओ ! भगवान ने कहा डुआ आगम, उसका अब्यास. प्रधानतर – व्यापार है न ! प्रधानतर. प्रधान, प्रधानतर. प्रधानतम नहीं डेकिन प्रधानतर (कहा है), भाई !

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :-

प्रधानतर क्यों कहा ? प्रधान नहीं, प्रधानतम नहीं (कहा) और प्रधानतर (कहा है). कहते हैं कि, आगम में डी व्यापार प्रधानतर (है). मुख्यरूप से प्रधान डेकिन प्रधानतर. विशेष प्रधान, ञास. प्रधानतम जो है वड तो प्रधानतर का ज्ञान डुआ, पीछे अंतर में डतरना वड प्रधानतर कारण है. समज में आया ?

जिसकी आत्मा की पवित्रता का साधन करना डो, धर्मसाधन करना डो उसे प्रथम पदार्थ का निर्णय करना याडिये और पदार्थ का निर्णय आगम से डोता है. क्योंकि आगम का साधन प्रधानतर है. प्रधानतर कहा, प्रधानतम नहीं, मात्र प्रधान नहीं (कहा). समज

में आया ? सर्वज्ञ भगवान त्रिलोकनाथ परमात्मा, उनकी जो वाणी आयी उस वाणी को आगम कहते हैं. और उस वाणी का अभ्यास संतों को, धर्मी को प्रधानतर भास प्रधान है, विशेष प्रधान है. समज में आया ? दूसरे का कडा हुआ पुस्तक लोग पढते हैं न ? ये पेपर पढते हैं, इलाना पढता है, इलाने ने कडा है, वड तो थोथेथोथा है, उसमें कुछ है नही.

प्रश्न :- प्रधानतर का दूसरा अर्थ क्या ?

समाधान :- प्रधानतर यानी मुख्य विशेष, मुख्य विशेष. प्रधानतम है वड तो अभ्यास करके बाद में अंतर में उतरना, वड प्रधानतम है. थोडी ऐसी बात है. समज में आया ?

भगवान सर्वज्ञ ने पदार्थ देजे हैं. आत्मा, परमात्मा, जड त्रिकाली वस्तु. वड अभी आयेगा. तो भगवान सर्वज्ञ परमेश्वर ने देभा वड वाणी में आया. उस वाणी को संतों ने आगम में रची. उस वाणी को आगम कहते हैं. इस आगम का अभ्यास धर्मात्मा को प्रधानतर भास विशेष करना चाडिये. समज में आया ? अज्ञानी का ग्रंथ और उसका शास्त्र छोडकर (इसका अभ्यास करना चाडिये).

मुमुक्षु :- विवेक तो करना पडेगा कि, अज्ञानी का क्या है और ज्ञानी का क्या है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- इसलिये तो कडा न कि, वड ज्ञानी का शास्त्र है या अज्ञानी का कडा हुआ है, उसका तो पडले विवेक करना पडेगा. दूसरे अज्ञानी भी ऐसा कहते हैं, वड भी ऐसा कहते हैं (ऐसा लोग कहते हैं).

मुमुक्षु :- हमसे तो अच्छे हैं न.

पूज्य गुरुदेवश्री :- जूठ बात है, कोई अच्छे हैं नही. वड तो दृष्टांत दिया. अच्छा क्या ? दूध बिगडा हुआ डो वड तो मीठी छाछमें भी काम नही आता. मीठी छाछ डोती है न तो रोटी चलती है. बिगडा हुआ दूध रोटी में भी काम नही आता. समज में आया ? वैसे श्रद्धा, ज्ञान से बिगडा हुआ साधु संग करने लायक है नही. ऐसी बात है. समज में आया ?

वास्तविक सर्वज्ञ ने कडे लुओ आगम का अभ्यास करके सम्यग्दर्शन का भान नही, जैसे का संग करना चाडिये नही, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! लेकिन मालूम नही, जय नारायण (करते हैं). भाई ! डर जगड यावल रजे. यावल रजे, समज में आता है ? जडां जाये वडां (सब जगड).

मुमुक्षु :- लोक में ंज्जत बढती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- ंज्जत धूल में ली बढती नहीं, उसमें तो ंज्जत जाती है. आडा..डा...! 'लडी लव्यता मोट्टुं मान, अलव्य त्रिभुवन अपमान' सर्वज्ञ परमेश्वर के ज्ञान में आवे और वे कडे कि, यड (जव) लव्य है. (किर) तुजे किसका मान याडिये ? दुनिया मानो, न मानो उसके साथ संबंध है नहीं. भगवान के ज्ञान में आया कि, यड नादायक है. ंससे (बडा) अपमान तुजे किसका याडिये ? दुनिया लले मानो. दुनिया में लोग माने. यडां माने ंसदिये परलोक में मानेंगे, ंसा नियम है ? यडां कोई अपमान आदि बडुत डो ंसदिये परलोक में अपमान डी मिले, ंसा कुछ है ? धर्मात्मा है, अपने स्वरूप की दृष्टिसाधन करते हैं, पुण्य कम है, (उन्हें) बाडर में माननेवाले न डो, उसमें क्या डुआ ? समज में आया ? ंस लोक में ली मान है तो परलोक में मान नहीं रहेगा, ंसा है ? और ंस लोक में बडुमान है ंसदिये परलोक में उसे बडुमान मिलेगा, ंसा है ? अज्ञानी को बडुमान ली मिलता है. सबको समन्वय (करता है). ंसा ली है, तेरा ली ंसा है. समन्वय करनेवाले तो बडुत मिलते हैं. डमारे शास्त्रमें से यड निकालते हैं, डमारे शास्त्र में कुछ है. है, अज्ञान है. समज में आया ? वड कडते हैं.

मुमुक्षु :- कुगुरु सांप से ञराब है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- डां, सर्प से ञराब है. सर्प तो अेकबार मारता है (ये कुगुरु अनंतबार मारेंगे). 'कुंढकुंढाचार्यदेव' तो वडां तक कडते हैं, क्या नाम है ? लूल गये. 'भूलाचार' ! 'भूलाचार' में (कडते हैं), जिसकी श्रद्धा कैसी... लेकिन उसको ञबर नहीं श्रद्धा का विषय क्या, श्रद्धा का स्वरूप क्या, तो जिसकी श्रद्धा आदि जुठी है, ज्ञान जुठा है ंसे कुसाधु का संग मत करना (ँसा) साधु को कडा है. यदि तुजे अकेला रहना न (डो सके), ंसे कुसाधु का संग छोड दे. स्त्री का संग कर ले, शादी कर लेना, ंसा पाठ है. क्योंकि लग्नप्रसंग में तो अेक राग का डी दोष है, चारित्र का दोष है, सम्यग्दर्शन का दोष नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? लेकिन ञबर नहीं है कि, श्रद्धा किसकी सर्य्या क्या है ? क्या आगम है ? क्या आगम की श्रद्धा है ? अंधा (है). वड ली सर्य्या, वड ली सर्य्या, वड ली सर्य्या. समज में आया ? लार् ! आडा..डा...!

ये कडते हैं, देओ ! प्रधानतर. भगवान का कडा डुआ विशेष आगम क्या है, उसकी परीक्षा करनी याडिये. परीक्षा बिना आगम को मानना नहीं. बाद में आगम का डी अल्यस

करना. 'दूसरी गति (अन्य कोई मार्ग) नहीं है.' देजो ! दूसरा कोई रास्ता नहीं. भगवान परमात्मा ने जो आगम कहे, उसका ही प्रधानतर अभ्यास करना, वही रास्ता है. उसके बिना रास्ते का, पंथ का मार्ग भुलेगा नहीं. जबर नहीं पड़ेगी क्या है. अपनी कल्पना से मान ले. सर्वज्ञ परमेश्वर त्रिलोकनाथ वीतराग तीर्थकर, उनकी वाणी में तीनकाल तीनलोक आया, उन्होंने जो आगम कहे, उसका अभ्यास करना चाडिये. दूसरे सब का अभ्यास छोड़ देना चाडिये, औसा कडते हैं. यह करना, दूसरे का अभ्यास छोड़ देना चाडिये. इसका अर्थ यह है.

'दूसरी गति (अन्य कोई मार्ग) नहीं है.' दूसरी गति अर्थात् अन्य कोई मार्ग है नहीं. जिसको भगवानआत्मा सत्य पूर्णानंद प्रभु और विकार क्या, ओक समय की पर्याय में, अनंत गुण और अनंती पर्याय में कौन-सी पर्याय दुःखरूप है, कौन-सी पर्याय सुखरूप है, क्या गुण सुखरूप है, कौन-सी यीज दुःख-सुख में निमित्त है, समजे ? उसकी जबर नहीं और पदार्थ के निर्णय बिना धर्म डो, (औसे) कभी धर्म डोता नहीं. समज में आया ? 'उसका कारण यह है कि :- ' अब कडते हैं. ये तो प्रधानतर (कडा) था न, उसकी व्याख्या कल छूट गई थी. बहुत विस्तार नहीं आया था.

दूसरा पेरेग्राह. 'वास्तवमें आगमके बिना पदार्थोंका निश्चय नहीं किया जा सकता;...' भगवान सर्वज्ञ की वाणी. अभी तो 'समयसार', 'प्रवचनसार', 'नियमसार' शास्त्र आदि है, भगवान की वाणी है. संतों की वाणी भगवान की वाणी है. समज में आया ? 'आगमके बिना पदार्थका निश्चय नहीं किया जा सकता; क्योंकि...' अब कारण देते हैं. 'आगम ही, जिसके त्रिकाल (उत्पाद-व्यय-ध्रुव) तीन लक्षण प्रवर्तते हैं औसे सकलपदार्थसार्थके यथातथ्य ज्ञान द्वारा सुस्थित अंतरंगसे गंभीर है.' लंबी व्याख्या की, देजो ! भगवान ने कहे वाचक शब्द. ये शब्द की बात यलती है, हां ! शब्दों में, आगम में त्रिकाल - ओक तो भूत, भविष्य और वर्तमान की बात और उत्पाद-व्यय और ध्रुव की बात, आगम में तीन प्रकार की बात (आती है). किसी भी पदार्थ की तीनों काल की बात और उस पदार्थ की ओक समय के उत्पाद-व्यय-ध्रुव की बात. देजो ! समज में आया ? त्रिकाल, वह पडले दिया. फिर उत्पाद-व्यय-ध्रुव तीन लक्षण (दिये). प्रत्येक पदार्थ में ओक समय में नयी अवस्था उत्पन्न होती है, उसी समय में पूर्व अवस्था का व्यय - अभाव डोता है, उसी समय में अपनी जात ध्रुव रहती है. चैतन्य डो तो चैतन्य, अचेतन डो तो अचेतन. समज

में आया ?

उत्पाद-व्यय-ध्रुव युक्तं सत्. समज में आया ? 'समंततद्राचार्य' भगवान की स्तुति करते हुआ ऐसा कडा, 'मुनिसुव्रत' भगवान में आता है. 'मुनिसुव्रत' भगवान. हे नाथ ! तेरा सर्वज्ञ का लक्षण एक सेकंड के असंख्य भाग एक समय में एक द्रव्य के तीन अंश, द्रव्यरूप से - वस्तुपने कायम रहना, नयी अवस्था का उत्पन्न (डोना), पुरानी (अवस्था का) व्यय. समय एक और अंश तीन. यह आपने जाना वह सर्वज्ञ का लक्षण - खिल है. समय एक और तीन लक्षण एक समय में, जैसे तीनकाल के पदार्थ, हे सर्वज्ञ ! आपने जाने हैं. समज में आया ?

देओ ! दो शब्द का प्रयोग किया है. कहते हैं कि, शास्त्र में - आगम में क्या बात है ? एक तो आगम में त्रिकाली बात है. सब पदार्थ त्रिकाल कैसे हैं ? और उसमें उत्पाद-व्यय-ध्रुव एक समय के तीन लक्षणवाली बात है. आडा..डा...! देओ ! एक एक परमाणु, एक एक आत्मा, एक एक समय, सेकंड के असंख्यवे भाग में, एक समय में, समय एक, एक सेकंड के असंख्यवे भाग को एक समय कहते हैं. एक पल, विपल का असंख्यवे भाग को समय कहते हैं. एक समय में प्रत्येक पदार्थ में तीन अंश वर्तते हैं. जो चैतन्य है वह चैतन्यपने ध्रुव कायम रहता है और नयी अवस्था का उत्पन्न डोना, पर्याय (यानी) अवस्था. पुरानी अवस्था का व्यय डोना, ध्रुवपने रहना. जैसे परमाणु में भी पुरानी अवस्था का व्यय, नयी अवस्था का उत्पन्न (डोना), परमाणु अचेतनपने ध्रुव. एक समय में काल सूक्ष्म और अंश तीन. ऐसी त्रिलक्षणवाली वस्तु भगवान के आगम में होती है, दूसरे में होती नहीं. समज में आया ? दूसरे में बात करे के, आत्मा निरंजन है, शुद्ध है, परमब्रह्म है, इलाना है, भाते करते हैं, लेकिन वह सब भाते कल्पना की (है). क्योंकि आत्मा वस्तु है तो उसमें अनादि से अज्ञान तो है. राग-द्वेष-अज्ञान (तो है). तो अज्ञान का नाश होकर ज्ञान की उत्पत्ति हो, आनंद की उत्पत्ति हो, उस आनंद की उत्पत्ति का समय, वही समय पूर्व के दुःख का व्यय का समय, वही समय ध्रुव का समय. समज में आया ?

मुमुक्षु :- सर्वज्ञ सिवाय...

पूज्य गुरुदेवश्री :- सर्वज्ञ के सिवा कहीं है नहीं. एक सर्वज्ञ परमेश्वर. समज में आया ?

दुनिया के अभ्यास के लिये मर जाते हैं न, देजो न ! अल.अल.बी., अम.अ. क्या कलते हैं ? बी.अ. बी.टी. क्या कलते हैं ? हमे नाम आते नहीं. बी.अस.सी. अ..ई...! बी.अ., बी.अस.सी. ये नौकरी छोडकर आये हैं. १३०० की तनज्वा थी, अम्मी मडिने का १५०० डोनेवाला था. छोडकर आया, छोड दिया, राजनामा दिया. नौकरी-बौकरी करनी नहीं, मर गये. प्लेन में नौकरी थी. क्या कलते हैं, प्लेन कलते हैं न ? अरोप्लेन में नौकरी थी. बालब्रह्मचारी है, गृहस्थ है. पडले से शादी की नहीं, अम्मी (नौकरी) छोड दी. १३०० की तनज्वा, अम्मी १५०० डोनेवाली थी. नहीं, काम नहीं करना है. नौकरी करके मर गये. आत्मा की नौकरी कर न ! आडा..डा...!

मुमुक्षु :- वड तो समय समय पर तनज्वा देता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- उसमें समय समय में आनंद आता है. आत्मा की दृष्टि डो तो समय समय में आनंद आवे और समय समय में पूर्व के दुःख का नाश डो और ध्रुवपना तो कायम रहता है, जैसा आत्मा है. आडा..डा...! समज में आया ? अरे...! भगवान !

देजो, दो बोल कडे. आगम में त्रिकाल की बात है और अक समय के तीन अंश की बात है. आडा..डा...! समज में आया ? अनाद्विअनंत आत्मा और अनाद्विअनंत परमात्मा, उसकी बात है (और) छडों द्रव्य की (बात है). पूरा त्रिकाल ले लिया और अक समय में तीन हैं (वड ले लिया). समज में आया ? वर्तमान उत्पाद-व्यय-ध्रुव और त्रिकाल वस्तु जैसी है, यड सब बात आगम में है. सर्वज्ञ के आगम में है. सर्वज्ञ के आगम के सिवा वड बात कहीं डोती नहीं. समज में आया ? अम्मी तो आगम की परीक्षा करनी कठिन पडे. भाई ! किसको आगम कडना ? श्वेतांबर कडे कि, डमारा आगम है, स्थानकवासी कडे कि, डमारा आगम है, द्विगंबर कडे कि, डमारा आगम है, वैष्णव कडे, डमारा शास्त्र - आगम है. सब आगम आगम कलते हैं. समज में आया ? आगम तो सर्वज्ञ तो कडा डुआ द्विगंबर में है, वड आगम (है), बाकी आगम कोई है डी नहीं. समज में आया ? दूसरों ने अपनी कल्पना से बनाये हैं. माने, न माने अलग बात है. श्वेतांबर का भी सर्वज्ञ का आगम नहीं है. उसके आचार्य डुअे उसने कल्पना से शास्त्र बनाये हैं. बत्तीस, पैतालीस आगम. भगवान का कडा डुआ नहीं, ज्ञानी का कडा डुआ नहीं. भाई ! कठिन बात है. संप्रदायवाले को कठिन लगे, भाई ! यड तो कलते

हैं, यीज ऐसी है नहीं।

सर्वज्ञ परमेश्वर ने जो कला वल परंपरा से द्विगंबर संतो में आया है. द्विगंबर संतो ने सर्वज्ञ की बात कही है. दूसरे में सर्वज्ञ की परंपरा है नहीं. भाई ! है ? तुम्हारे पिता को कठिन पडे, देभो ! यले गये. कहां उसे धर्म की दरकार है ? बडे बनना और आगे बैठना, बडी-बडी बातें करना. अरे...! अक दिन देल छोडकर यले जाना है. मृत्यु का काल समीप आ रहा है. समज में आता है ? देल से छूटने का काल समीप आ रहा है. वास्तविक देल छूटने का प्रसंग न ले (तो) देल छोडा नहीं, देल ने उसे छोड दिया. उसने देल नहीं छोडा, छोडा कब कलते हैं ? अपने में आनंद और ज्ञानानंद है, ऐसा आगम कलते हैं, ऐसा अंतर अनुभव हुआ तब अपनी दृष्टि अपने में है तब देल छूटा, तो देल छोडा ऐसा कलने में आता है. वल तो देल छोडता नहीं, छूट जाता है, क्या करे ? समज में आया ? भाई ! बात तो ऐसी है, कठिन बात है. देभो ! आगम इसे कलते हैं. जिसमें अक समय में तीन वस्तु - उत्पाद-व्यय-ध्रुव और तीनकाल की बात (आये). आदि-अंत बिना की जो वस्तु है उसकी बात उसमें हैं. समज में आया ?

भगवानआत्मा भी अनादिअनंत है. आत्मा की आदि है ? कब नहीं था ? सदा है. है.. है.. है.. है... भूतकाल ले जाओ तो है.. है.. है... भविष्य ले जाओ तो है.. है.. है... है वल अनादिअनंत है. अनादिअनंत आत्मा और अनादिअनंत एल द्रव्य. भगवान ने एल द्रव्य देभे हैं. समज में आया ? जाति से (एल), संख्या से अनंत. अनंत आत्माओ, अनंत परमाणुओ, असंख्य कलाणुओ, अक धर्मास्ति(काय), अक अधर्मास्ति(काय) और अक आकाश. त्रिकाली वस्तु और उसमें अक समय पकडा - उत्पाद-व्यय-ध्रुव. ओ...ओ...ओ...! देभो ! समज में आया ?

‘जिसके त्रिकाल (उत्पाद-व्यय-ध्रुव) तीन लक्षण प्रवर्तते हैं जैसे सकलपदार्थसार्थ...’ सकलपदार्थसार्थ नाम समूह. सकलपदार्थ समूह. एल द्रव्य समूह. सकलपदार्थसार्थ. सार्थ यानी समूह. ‘यथातथ्य ज्ञान द्वारा...’ शास्त्र में तो यथा ज्ञान, जैसा ज्ञान है उसका वाचक भी यथा ज्ञान को बतानेवाला, अथाग ज्ञान से भरा कलने में आता है. ज्ञान तो ज्ञान में है, ज्ञान कोई शब्द में है नहीं. समज में आया ? यीनी शब्द में यीनी पदार्थ है नहीं. लेकिन यीनी शब्द में यीनी बताने की शक्तिरूप निमित्त संज्ञा है. यीनी बताते हैं कि, यल यीनी है. समज में आया ? यीनी शब्द में यीनी नहीं है. यीनी पदार्थ में

ચીની શબ્દ નહીં છે. લેકિન શબ્દ ચીની કો બતાવે છે, ઉતની સંજ્ઞા ઉસમેં ભરી છે, ઐસા કહને મેં આતા છે. સમજ મેં આયા ?

‘તારણપંથ’ મેં કહતે હેં ન કિ, મૂર્તિ મેં કહાં જ્ઞાન ભરા છે. શાસ્ત્ર મેં તો જ્ઞાન ભરા છે. શાસ્ત્ર તો જડ છે, ઉસમેં જ્ઞાન કહાં છે ? ઉસમેં દ્રવ્ય-પર્યાય છે વહ તો જડ કી પર્યાય છે, કયા ઉસમેં જ્ઞાન ભરા છે ?

મુમુક્ષુ :- ઇસમેં તો લિખા છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- લિખા છે ઉસકા અર્થ યહ છે કિ, જૈસા વસ્તુ કા સ્વરૂપ છે, ઐસા વાચક મેં આયા છે, શબ્દો મેં આયા છે. શબ્દો મેં જ્ઞાન ઔર આત્મા છે ? કઠિન બાત. એ..ઇ...! ... દેખો !

‘યથાતથ્ય જ્ઞાન દ્વારા સૂસ્થિત...’ ઉસકા અર્થ વાચક યથાર્થ છે, ઐસે. છહ પદાર્થ ઔર અનાદિઅનંત વસ્તુ કો બતાને મેં વાચક જો શબ્દ છે વહ યથાર્થ છે, ઐસા કહતે હેં. સમજ મેં આયા ? કયા શબ્દ મેં જ્ઞાન છે ? ઇસ શબ્દ મેં જ્ઞાન છે ? યે શબ્દ તો જડ કી પર્યાય છે. શબ્દ તો જડ કી પર્યાય છે. જડ કી શક્તિ, જડ કી પર્યાય ઔર જડ કા દ્રવ્ય. શબ્દ કે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય તો જડ હેં. ઉસમેં આત્મા કહાં આયા ? જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન વાણી મેં કહાં આયા ? સમજ મેં આયા ? વાણી મેં જો આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે, ઐસા બતાને કી શક્તિ વાણી મેં છે. સ્વપર કથન કરને કી શક્તિ વાણી મેં છે. સ્વપર જાનને કી શક્તિ આત્મા મેં છે. સમજ મેં આયા ? સ્વપર બતાને કી શક્તિ આત્મા મેં નહીં. વાણી મેં સ્વપર તફાવત કરને કી શક્તિ છે. અરે.. અરે...! કઠિન બાત, ભાઈ ! સમજ મેં આયા ? વાણી મેં સ્વપર કયા કહને કી, પરમેશ્વર કી કયા કરને કી શક્તિ ભી વાણી મેં છે ઔર વાણી કયા છે ઉસકો બતાને કી શક્તિ વાણી મેં છે. પરંતુ પરમેશ્વર ઉસમેં મિલે નહીં છે. સર્વજ્ઞપદ ઉસમેં - વાણી મેં ભરા છે ? ચીની શબ્દ મેં ચીની શબ્દ બતાને કી શક્તિ છે ઔર ચીની બતાને કી શક્તિ છે, બસ ઇતના. સમજ મેં આયા ? કઠિન બાતેં, ભાઈ ! બાત-બાત મેં તકરાર. યહ સત્ય છે, બાપુ ! તત્ત્વ તો ઐસા છે, ભાઈ ! સમજે, ... લેકિન વાસ્તવિક યહ સમજે બિના ઉસકા છૂટકારા છે નહીં.

યહાં પાઠ તો ઐસા લિયા કિ, ‘ત્રિકાલ (ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રોવ્યરૂપ) ત્રીન લક્ષણ પ્રવર્તતે હેં...’ ત્રીન લક્ષણ પ્રવર્તતે હેં, ઐસા લિયા દેખો ! વસ્તુ પ્રત્યેક આત્મા ઔર પ્રત્યેક જડ, ધ્રુવપને પ્રવર્તતે હેં ઔર ઉત્પાદ-વ્યયપને પ્રવર્તતે હેં. સમજ મેં આયા ? ઉસકે પ્રવર્તન મેં

दूसरी कोई चीज कारण है, ऐसा है नहीं। समझ में आया ? (कोई) चीज का ईश्वर तो कर्ता है नहीं, लेकिन उस चीज का दूसरी चीज कर्ता नहीं। क्योंकि उत्पाद-व्यय त्रिलक्षण से प्रवर्तते हैं। ऐसा तो कडा. आडा..डा...! समझ में आया ? जैसे 'सकलपदार्थसार्थ...' जगत में जितने अनंत पदार्थ हैं (वे सब). अनंत आत्मा हैं, अनंतगुने परमाशु हैं, असंख्य कलाशु हैं, अक धर्मास्ति, (अक) अधर्मास्ति, अक आकाश, (ऐसे) एड पदार्थ (हैं). जाति ए, संख्या से अनंत. ये सकलपदार्थ समूह (उनका) 'यथातथ्य ज्ञान...' उसमें यथातथ्यपना कडने की शक्ति पडी है. समझ में आया ? उसमें ज्ञान नहीं बरा है. ज्ञान तो यडां है. ज्ञान तो अरुपी यडां है. रूपी पदार्थ में ज्ञान घुस गया है ? भाई ! कठिन बात, भाई !

यड भाषा आती है उसमें ज्ञान है ? भाषा तो जड है. उसमें ज्ञान है ? भाई ! ज्ञान कडां है ? वाणी में है अंदर ? ज्ञान वाणी में आता है ? वाणी में यड ज्ञान और आत्मा क्या है और अपनी चीज क्या है, उसका कथन करने की, स्व-पर कथा करने की ताकत वाणी में है. स्व-पर जानने की ताकत जड में नहीं (है). समझ में आया ?

ये लोग ऐसा कडते हैं, मूर्ति को नहीं मानना. मूर्ति कडां ज्ञान है ? शब्द में तो ज्ञान है इसलिये पूजा करते हैं. शब्द में ज्ञान है ? यड शब्द की पर्याय जड की है. उत्पाद-व्यय-ध्रुव तो इसमें इसके कारण से डोता है और आत्मा में उत्पाद-व्यय-ध्रुव अपने से डोता है, शब्द से डोता है ? कठिन बात, जगत को सत्य का पंथ मिलना (कठिन डो गया). सत्य आगम मिलना कठिन (डो गया) और उसके बाद आगम का अर्थ यथार्थ समजना कठिन (डो गया), पीछे यथार्थ ज्ञान में अंतरलक्ष करके अनुभव करना वड कठिन (है). दर्शन, ज्ञान... मडापुरुषार्थ याडिये. समझ में आया ?

'यथातथ्य ज्ञान द्वारा...' अर्थात् यथातथ्य जैसा वस्तु का स्वरूप है, ऐसी कडने की शक्ति द्वारा 'सुस्थित...' ये शब्द सुस्थित हैं. बराबर स्थित हैं, आगम की वाणी बराबर है, ऐसा कडते हैं. 'अंतरंगसे गंभीर है.' वाणी का अंतर बहुत गंभीर है. वाणी का भाव समजना बहुत गंभीर है. समझ में आया ? कठिन बात (है). पक्षकार को तो ऐसा लगे कि, यड तो पक्ष है. अरे...! पक्ष नहीं, वस्तु का स्वरूप ऐसा है. तेरे पक्ष से दूसरे सब पक्ष जूठे ? अरे...! जूठ क्या, लाभ बार जूठ है. सुन न ! समझ में आया ? भाई ! पुराने आदमी है, सेठ है. आ..डा...! अरे...! भगवान ! करे क्या ? छोड न, सत्य डो

तो स्वीकार (कर). तुझे क्या है ? दुनिया में मान नहीं रहता ? मान नहीं रहता, वह तो जूठा मान है. समज में आया ? ऐसी बात है, भाई ! परमेश्वर का पेट और हृदय समजना, आगम बिना नहीं समजेगा, ऐसा यहां कहते हैं. आगम में व्यापार करना है न ? आगम (के लिये) कहते हैं न ? 'आगम येँ, तदो जेँ' यौथा पद है न ? इसलिये आगम का अभ्यास श्रेष्ठ है, प्रसन्न करनेवायक है. प्रसन्नता की चीज है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? जिसको आगम का ठिकाना नहीं, वह आगम में भी है, पर में भी है, ऐसा मिलान करते हैं. समज में आया ? दृष्टि बिलकुल जूठी है. ऐसी वस्तु है, भाई ! क्या करें ? दरकार नहीं है.

आ..डा...! क्षण में चले जाते हैं. देजो न ! ये लडका बी.ओ. पढा हुआ, लो ! बी.ओ. पास. आठ दिन पढले बी.ओ. पास हुआ. ओक धक्का लगा. क्या कहते हैं ? (स्कुटर). बाईस वर्ष की उम्र. बी.ओ. पास. बाहर में बी.ओ. पास हो गया. परभव में जाओ. आडा..डा...! अरे...! कोई शरणा (नहीं है). यहां आर्तध्यान होता है. पढने का भाव, पढो, पढो, पढो.. अरे..रे...! ये क्या ? यह मनुष्यदेह और इस सामग्री में क्या करना जबर नहीं, उसका अवतार क्या होगा ? समज में आया ? पढले आगम के अभ्यास का ठिकाना नहीं. पीछे अंतर अनुभव का निर्णय करना वह तो कहां रहा ? आडा..डा...! समज में आया ?

कहते हैं, आगम में क्या है ? त्रिकाल (उत्पाद-व्यय-ध्रौव्यरूप) तीन लक्षण प्रवर्तते हैं जैसे सकलपदार्थसार्थके यथातथ्य ज्ञान द्वारा सुस्थित अंतरंगसे...' वायक शब्द में अंतरंग में गंभीरता बहुत है, ऐसा कहते हैं, भाई ! शब्दों में गंभीरता बहुत है. आडा..डा...! उसमें गहराई में उतरे तो उसका पत्ता लगेगा, नहीं तो पत्ता लगेगा नहीं. ज्ञानावरणीय से ज्ञान रुकता है, ... ज्ञानावरणीय कडा, घातिकर्म कडा, देजो ! आत्मा को कर्म घातते हैं. ऐसा है ही नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? अर्थ का अनर्थ किया है.

ओक भाई का दृष्टांत नहीं दिया था ? सांसने बहुत को कडा, बेटा ! आदमी देजकर ओंठा डालना. ओंठा समजे ? जूठन. डालते हैं न ? जूठन. सांसने बहुत को कडा, आदमी देजकर डालना. वह भडी रही. आधा घंटा हो गया. (तो सांसने पूछा), क्या हुआ ? (बहु कहती है), आपने आदमी देजकर डालने को कडा, लेकिन कोई आदमी दृष्टता नहीं, क्या करना ? अरे...! आदमी देजकर डालने का अर्थ आदमी हो तब मत डालना. ऐसा

ઉસકા અર્થ હૈ. આદમી દેખકર ડાલના, ઐસા તુને અર્થ ક્રિયા ? સમજ મેં આયા ? આદમી દેખકર ડાલના, લો ! આદમી દેખકર ડાલના તો યે આદમી આયા, ડાલો ઉસ પર. ઐસા ઉસકા અર્થ હૈ ?

મુમુક્ષુ :- ઉસકી ગંભીરતા સમજ મેં નહીં આયી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કુછ સમજા નહીં, અર્થ સમજા નહીં. લૌકિક અર્થ સમજે નહીં. આગમ કે અર્થ ગંભીર, જિસકા - શાસ્ત્ર કા હૃદય ગહરા હૈ. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ?

‘(અર્થાત્ આગમકા હી અંતરંગ,...)’ અંતરંગ યાની અંદર ભાવ ભરે હેં. ‘(સર્વ પદાર્થકે સમૂહ...)’ સાર્થ કા અર્થ સમૂહ ક્રિયા. ‘(યથાર્થ જ્ઞાન દ્વારા સુસ્થિત હૈ...)’ ઇસમેં યથાર્થપના ભાવ ભરા હૈ. જડ કા (ભાવ), હૈ તો ભાવ જડ કા, હાં ! પરંતુ વાચક મેં વાચ્ય કયા હૈ ઉસકા ભાવ ભરા હૈ. ‘(ઇસલિયે આગમ હી સમસ્ત પદાર્થકે યથાર્થ જ્ઞાનસે ગંભીર હૈ.)’ લો.

‘ઔર, પદાર્થકે નિશ્ચયકે બિના એકાગ્રતા સિદ્ધ નહીં હોતી;...’ અંદર મેં ડોલાયમાન હોગા, કલ્પના (હોગી ક્રિ) યહ ચીજ હૈ, યહ ચીજ હૈ. ‘પદાર્થકે નિશ્ચયકે બિના...’ ભગવાનઆત્મા કેસા હૈ, કિતના હૈ, શરીર, રજકણ કિતને હેં, કેસે હૈ ? ઉસકી પર્યાય કેસે હોતી હૈ ? અપની પર્યાય કેસે (હોતી હૈ) ? પર્યાય યાની અવસ્થા. કિતની સંખ્યા મેં હેં ? કિતને જીવ હેં ? ઐસે પદાર્થ કે નિર્ણય બિના એકાગ્રતા સિદ્ધ નહીં હોતી. અંતર મેં એકાગ્રતા સ્વભાવ કી ઓર હો સકતી નહીં. પદાર્થ કા અભ્યાસ જાનને કો આગમ કા અભ્યાસ કરના.

‘ક્યોંકિ, જિસે પદાર્થકા નિશ્ચય નહીં હૈ વહ (૧) કદાચિત્ નિશ્ચય કરનેકી ઇચ્છાસે આકુલતાપ્રાપ્ત ચિત્તકે કારણ સર્વતઃ દોલાયમાન (ડાવાંડોલ) હોનેસે અત્યંત તરલતા (ચંચલતા) પ્રાપ્ત કરતા હૈ,...’ અંદર ગહરાઈ મેં ઉસે નિર્ણય કા કુછ ઠિકાના નહીં હોતા. ઐસા ભી કહતે હેં, વહ ભી કહતે હેં, યહ ભી કહતે હેં. સમજે ? ઉસમેં વહ લિખા હૈ, ઇસમેં યહ લિખા હૈ, ઇસમેં ઇસ નય સે, ઇસમેં ઉસ નય સે, વહ ભી ઠીક હૈ, યહ ભી ઠીક હૈ. સમજ મેં આયા ? ‘કદાચિત્ નિશ્ચય કરનેકી ઇચ્છાસે...’ ક્યોંકિ નિશ્ચય તો હૈ નહીં. લેકિન ‘નિશ્ચય કરનેકી ઇચ્છાસે આકુલતાપ્રાપ્ત...’ અંદર મેં આકુલતા હોગી. ‘કારણ સર્વતઃ દોલાયમાન (ડાવાંડોલ) હોનેસે અત્યંત તરલતા (ચંચલતા) પ્રાપ્ત કરતા હૈ...’ અંતર મેં ચંચલતા, હાં ! બાહર મેં સ્થિર હો. અંતર મેં ચંચલતા (હોતી હૈ).

वस्तु का स्वरूप जैसा भगवान ने जाना, औसा आगम ने कडा, औसे आगम के निर्णय बिना, पदार्थनिर्णय बिना रंचलता टलती नडीं, अस्थिरता जाती नडीं और स्वभाव सन्मुख अेकाग्रता डोती नडीं. समज में आया ? अेक तो बात वड कडी. आकुलता प्राप्ति के कारण सर्वतः डोलायमान अंदर में (रडता है).

अब, कर्ता-भोक्ता डो बात डेते हैं. '(२) कदाचित् करनेकी ँच्छाऽप जवरसे परवश डोता डुआ...' क्योकि स्वरूप ञबर नडीं. ज्ञान भगवानआत्मा राग का भी कर्ता नडीं. पर का भी कर्ता नडीं. पर का भी कर्ता नडीं, औसा भान नडीं. तो कुंए पर बनां ? शास्त्र बनां ? औसी भाषा बनां, सब लडके, लडकी को औसी केणवणी डूं. क्योकि पर की कर्ताबुद्धि तो टली नडीं, पदार्थ का निश्चय है नडीं. मैं पर का कुंए कर सकता नडीं, औसा तो निर्णय है नडीं, तो उसे कर्ताबुद्धि रडेगी. समज में आया ?

'करनेकी ँच्छाऽप जवर...' जवर जवर बुभार डुआ. करने का बुभार डुआ, बुभार ! कर्ताबुद्धि का बुभार यडा है, औसा कडते हैं. डेभो ! 'परवश डोता डुआ विश्वको (समस्त पदार्थोको) स्वयं सर्जन करनेकी ँच्छा करता डुआ...' अेक पदार्थ बनां, लडके को पढां, लडकी को पढां, शिष्य को में पढां तो पढेगा, औसी कर्ताबुद्धि ञब है तो सारे दुनिया का कर्तापना उसकी दृष्टि में है. समज में आया ? पाठशाळा बनावे, ये बनाये, सब बनाये तो लडकों को लाभ डोगा, नडीं तो ये पढना भी मुश्किल है, डेभो ! दक्षिण देश में तो बडुत साधारण डोग हैं तो अपने उसके डिये कुंए करना. तुम कर सकते डी नडीं, सुन तो सडी.

मुमुक्षु :- डमको कुंए करना तो याडिये न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- कौन करता है ? करे कौन ? वड तो डोता है. डोता है उसको जानना और डोता है उसको करना मानना डोमें बडा अंतर है. समज में आया ? यड तो मार्ग - भोक्ष के मार्ग की बात है. ञिसको धर्म करना है उसकी बात है. किंसी की लज्जा, शर्म ञाते नडीं. किंसी की सिंझरीश.. ? सिंझरीश को क्या कडते हैं ? भलामण उसमें काम करती नडीं. वड तो वस्तु का स्वरूप जैसा है, वैसा आगम से अल्यास करे, नडीं तो चित्त में कर्ताबुद्धि नडीं टडेगी. पुण्य करूं, ँच्छा करूं, ये बनां, वड बनां औसी कोई भी कर्ताबुद्धि रडे तो उसने पदार्थ का स्वरूप जाना डी नडीं. भाई ! वाडी अस्थी बनां, पपीते के डो डजार ऽपये आये, अेक मडिने का अेक डजार. ध्यान रभे

તો કમાઈ હોવે. લો, પપીતે કે એક મહિને કે એક હજાર. બહુત ધ્યાન રખે તો કમાઈ નહીં હોતી. યહ તો દષ્ટાંત હૈ. કોઈ કહતા થા, હમ કહાં દેખને ગયે થે ? કોઈ સુને તો બાત કરે. એક મહિને કે એક હજાર કે પપીતે પકતે હૈં. એક હજાર ક્યા પાંચ હજાર કે પકે, વહ તો ઉસકે કારણ, ઉસમેં આત્મા કા કારણ ક્યા હૈ ? આહા...હા...! એ...ઈ...! મકાન બનાયે હૈં ન ! ઇન્હોને બહુત બનાયે હૈં.

(પદાર્થ) નિર્ણય બિના કરને કી ઇચ્છા કા જવર લગા હૈ. ‘પરવશ હોતા હુઆ...’ ઉસે બનાઉં, ઇતના તો બનાઉં, ઇતના તો બનાઉં. ગહરાઈ મેં (ઐસા રહતા હૈ). મન કી રચના કરું, વાણી કી કરું ઐસા (રહતા હૈ). યહાં તો સારે પદાર્થ લે લિયે, દેખો ! એક કા ભી કર્તા હો તો સારે પદાર્થ કા કર્તા હૈ. ‘વિશ્વ વ્યાપારરૂપ (સમસ્ત પદાર્થોંકી પ્રવૃત્તિરૂપ) પરિણમિત હોનેસે પ્રતિક્ષણ ક્ષોભકી પ્રગટતાકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ,...’ લો, ઉસકી વ્યાખ્યા આયેગી.

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

आ गाथा उपरनुं प्रवचन सी.डी.मां नहि छोवाथी, गाथानी पूर्णता अर्थे १८६ रनी साक्षमां यावेल प्रवचनमांथी आ प्रवचन लेवामां आवेल छे.

वीर संवत २४८८, भादरवा सुद ६, बुधवार

ता. ५-८-१८६२

गाथा-२३२

आ 'प्रवचनसार' उसकी २३२ गाथा चलती है. उसमें मोक्षमार्ग का अधिकार है. क्या कहते हैं ? कि, आगम के अभ्यास बिना सर्वज्ञ परमात्मा, जिनको एक सेकंड के असंभ्यवे भाग में अपनी सर्वज्ञ शक्ति जो अपने में थी, वह अंतर में अकाग्र होने से परमात्मा हुआ. उनकी वाणी को आगम कहते हैं. उस आगम के अभ्यास बिना पदार्थ का क्या स्वरूप है (उसका) निश्चय हो सकता नहीं. तो निश्चय बिना, जिसको अनिश्चय (है जैसे) जोव को निश्चय करने की आकुलता रहती है. उस कारण से वह दुःखी होता है.

आत्मा अंतर स्वभाव से तो शुद्ध, आनंद और पवित्र है. परंतु उसकी वर्तमान दशा में भूल है. भूल जो न हो तो वर्तमान उसे आनंद का, अतीन्द्रिय आनंद का वर्तमान में अनुभव - वेदन होना चाहिए. और अंतर स्वभाव यहि शुद्ध और आनंद न हो तो प्रगट आनंद अंतर में न हो तो कहां से आयेगा ? समझ में आया ? अंतर स्वरूप तो शुद्ध चैतन्य आनंदघन अभंडानंद सच्चिदानंद स्वरूप है. परंतु पर्याय में - अवस्था में डालत.. डालत दशा में, मैं कौन हूँ ? और राग क्या है ? पर का क्या है ? उसका निश्चय अनादिकाल से नहीं किया. समझ में आया ? और वह निश्चय किये बिना वस्तु का स्वरूप समझ में आता नहीं और वह निश्चय आगम बिना होता नहीं. सर्वज्ञ भगवान त्रिलोकनाथ ने जो आगम कहे, उसके बिना निश्चय होता नहीं.

कहते हैं कि, अनिश्चयवत को निश्चय करने की आकुलता से दुःखी है. दो बोल यले हैं. और जिसे ऐसा भान नहीं कि, यह आत्मा आगम से ऐसा कहते हैं कि, आत्मा परद्रव्य की किया का कर्ता नहीं. शरीर, वाणी, मन, पर, दया आदि की किया आत्मा

कर सकता नहीं।

प्रश्न :- कब ?

समाधान :- अभी, कब क्या ? आत्मा के सिवा अनंत अन्य पदार्थ हैं, अक डी आत्मा है, ऐसा नहीं। अनंत है, उसकी क्रिया का पलटना आत्मा नहीं कर सकता। अज्ञानभाव से भी दूसरे का तो कर्ता हो सकता नहीं। इसकी जिसे जबर नहीं वह आगम का अभ्यास करे तो उसे जबर पड़े, उसके बिना जबर पड़ती नहीं।

वह आया, है न ? 'स्वयं सर्जन करनेकी इच्छा करता हुआ विश्वव्यापाररूप (समस्त पदार्थोंकी प्रवृत्तिरूप) परिष्कृत होनेसे प्रतिक्रमण क्षोभकी प्रगटताको प्राप्त होता है,...' आत्मा तीनकाल तीनलोक में वास्तव में आंभ की पलक झिरती है वह भी आत्मा कर्ता है तो झिरती है, ऐसा नहीं।

मुमुक्षु :- निमित्त तो है।

पूज्य गुरुदेवश्री :- निमित्त का अर्थ क्या ? वह कार्य उसमें हो तो रागादि से निमित्त कलने में आता है। वस्तु - पदार्थ तो निमित्त है ही नहीं। समज में आया ? मैं करूं, मैं करूं, मैं करूं। 'हुं करूं, हुं करूं ओ ज अज्ञान छो, शकटनो त्मार जेम ध्यान ताणो' शकट नाम गाडी, गाडी। उसके नीचे कूत्ता हो तो (उसे लगता है कि), मैं यलता हूं, जैसे कूत्ता को छिपता है। जैसे अज्ञानी आत्मा के स्वभाव में तो पर के कर्ता(पने) का अभाव है, लेकिन अज्ञानपने में सब करता हूं, व्यापार-धंधा, शरीर, वाणी, मन, बाह्य पदार्थ की व्यवस्था, मेरी उपस्थिति में सब कार्य होते हैं, ऐसा अज्ञानी मूढ़ मिथ्यादृष्टि मानते हैं। कछो, बराबर है ? त्माई ! कौन करता होगा यह ? 'आह्निका' में व्यापार यलता होगा वह उससे यलता होगा ? बात तो सच है, आप यहां बैठे हो और यहां यलता है। यदि आप से यलता हो तो यहां आने के बाद यहां अटक जाना चाहिये, यले नहीं। ये त्माई यहां बैठे हैं और उनका पावर डाउस यल रहा है। और ये सेठ यहां बैठे हैं और यहां बीडी का कारभाना यल रहा है, अटका नहीं है।

सर्वज्ञ परमात्मा आगम में कहते हैं कि, हे आत्मा ! हम कहते हैं ऐसा निश्चय किये बिना तुम्हारी कर्तृत्वबुद्धि मिटेगी नहीं। मैं करूं, पर की दया मैं पावूं, पर की हिंसा कर हूं, मैं मकान बना हूं, मैं मंदिर बना हूं... आत्मा मंदिर तो बना सकता है या नहीं ? शुभ भाव होता है, कर क्या सकते हैं ? तीनकाल तीनलोक में परपदार्थ की क्रिया करने

में आत्मा पंगु है. पंगु है, पंगु. परंतु अज्ञानी को जबर नहीं और मान बैठता है कि, हमने आहार छोड़ दिया, आहार ले लिया, ऐसा आहार हमने किया, ऐसा नहीं किया, ऐसा मिथ्यादृष्टि परपदार्थ का कार्य का कर्ता मानता है. राग - भाव करता है, आगेपीछे नहीं कर सकता, वह बात (है). वह बात ही ऐसी है. कठिन बात, भाई ! राग के काल में राग आया उसको मैं करूं, ऐसी मान्यता है. वास्तव में तो राग का कर्तव्य आत्मा के स्वभाव की दृष्टि से नहीं. विद्वानंदमूर्ति अपनी दृष्टि दुई तो राग आया हो, आता है, लेकिन कर सकता है कि, मैं ऐसा बनाऊं. क्या बनाये ? आता है उसे बनाना क्या ? और नहीं आता उसे करना क्या ? अनंत काल से चैतन्यपदार्थ क्या (है), उसकी उसने एक सेकंड भी पीछान नहीं की.

कहते हैं कि, 'प्रतिक्षण क्षोभ की प्रगटताको प्राप्त होता है,...' अरे...! मैं नहीं था तो ऐसा काम बिगड़ गया और मैं यहि होता तो इतना बिगड़ता नहीं (ये सब) मिथ्यादृष्टि का अभिमान (है). शरीर की पलक चलती है वह अपने से नहीं, अंगुली जैसे चलती है वह आत्मा से नहीं, इच्छा से नहीं. वह जड का कार्य, जड की पर्याय का कर्ता जड है. अज्ञानी ऐसा नहीं मानकर पर का कर्तृत्व मानकर मूढ़ता का सेवन करता है. वह मूढ़ता का नाश आगम का अभ्यास (करके) तत्त्व का भान हो तो उसका नाश होता है. कडो, बराबर डोगा ? ये सब करते हैं न ? डोशियार आदमी छापजाना यवाते हैं, पुस्तक के पन्ने के टाईप टाईप... क्या कहते हैं ? कपोल करते हैं, बराबर करे. अरे...! भगवान ! सुन तो सही. कपोल का एक 'क' (अक्षर) अनंत परमाशु का स्पर्ध है. अनंत परमाशु के पिंड की वह किया है, आत्मा कहे कि, मैंने उसमें 'क' जमाया. मूढ़ है, मिथ्यादृष्टि (है) तेरी दृष्टि में बड़ा पागलपना है. बराबर है ? कहते हैं कि, अज्ञानी को यह जबर नहीं तो कर्ता कर्ता कर्ता, जहां-तहां मैं कर्ता मानकर दुःखी होता है.

'(३) कदाचित् भोगनेकी इच्छासे भावित होता हुआ...' अरे...! भगवान ! क्या आत्मा स्त्री को भोग सकता है ? लड्डू, दाल, यावले आत्मा भोग सकता है ? तीनकाल तीनलोक में नहीं. अज्ञानी को पता नहीं कि, मैं क्या भोगता हूं और क्या मेरी भोगने की चीज है. वास्तव में तो राग और डर्ष, उसका विकल्प जो उठता है वह भी मेरे भोग्य और मैं भोक्ता हूं, वह दृष्टि मिथ्यादृष्टि की अज्ञानी की बात है. समज में आया ? तो फिर ये तो अभी, मैं स्त्री को भोगता हूं, लक्ष्मी मिली तो भोगता है, मकान-बंगला बनाया

तो हम भोगते हैं और कैसे मिले तो भोगने तो पड़ते हैं. किसको भोगना है तुझे ? किसका उपयोग करते हैं ? जड का ? विष्टा का उपयोग-व्यवस्था आत्मा कर सकता है ? जड परपदार्थ है. उसकी अवस्था उस समय जो डोनेवाली है वह पर से डोती है. यह कहे कि, मैंने ऐसा बनाया, ऐसा जाया, दाल, यावद, सञ्ज, लड्डु, क्या कहते हैं ? मावा, जंबु-गुलाबजंबु. मावे का डोता है न ! मैंने जाया, मूढ है. मिथ्यादृष्टि तुझे तत्त्व की ખબર नहीं.

सर्वज्ञ परमात्मा आगम द्वारा पदार्थ की जो व्यवस्था - अस्तित्व स्थिति कहते हैं उसकी तुझे ખબर नहीं. मैंने ऐसा भोगा. पैसा आया, मकान बनाया अब आराम से लेटते हैं. हम मकान भोगते हैं, लक्ष्मी भोगते हैं, कपडे भोगते हैं, जेवर-गडने (भोगते हैं). क्या है ? परपदार्थ को आत्मा तीनकाल तीनलोक में भोग सकता है ? उस समय में उसे राग और द्वेष (का) जो विकल्प उठता है, उसे भोग सकता है. दाल, यावद नहीं, सेठ ! बराबर है ? लड्डु-लड्डु (नहीं भोगता) ? आहा..डा...!

आगम के अभ्यास बिना तत्त्व की व्यवस्था की क्या स्थिति है ? (उसकी) ખબर नहीं. जहां-तहां .... मैंने ऐसा जाया, मैंने ऐसा पीया, मैं ऐसा बोला और मैं बराबर पथ्य रખता हूँ जिससे नीरोगता रहे. क्या प्रभु ! तुम परपदार्थ का पथ्य रખ सकते हो ? और परपदार्थ को तुम छोड़ सकते हो ? तीनकाल, तीनलोक में नहीं. उसको अज्ञान का अभिमान घुस गया है. मैंने ऐसा भोगा, ऐसा जाया, ऐसा अनुभव किया.

कहते हैं कि, 'कदाचित् भोगनेकी स्थितिसे भावित होता हुआ...' अज्ञान में भवन होता हुआ, विकार की मिथ्यादृष्टि की पर्याय प्रगट करता हुआ, 'विश्वको स्वयं भोग्यरूप...' (अर्थात्) पूरा विश्व मेरा भोग्य है, मैं उसका भोक्ता हूँ, ऐसा अज्ञानी मानते हैं. ये लक्ष्मीवाले तो लक्ष्मी को भोग सकते हैं कि नहीं ? भाई ! जड को भोगे वह भाग्यशाली ! कौन भोग सकता है ? जड की पर्याय दाल, यावद, सञ्ज, स्त्री, कुटुंब, परिवार, मकान, लक्ष्मी वह तो परवस्तु है. क्या परवस्तु की पर्याय जो गति डोती है, परिश्रमन (डोता है) वह तेरे में आता है ? तेरे में वह भोगने का भाव आता है. वह परयीज का भोगना है ? तेरे में, मैं पर को भोगता हूँ, ऐसा विकल्प जो राग (डोता है उस) राग का भोक्ता अज्ञानी अज्ञानभाव में है. लड्डु-लड्डु अस्थे बने हो तो ખुश हो जाता है. राग (डोता है उस) राग का अनुभव करते हैं, परयीज का तो अनुभव कर सकते नहीं.

जबर नहीं परतत्त्व से मेरा तत्त्व निरावा है और मेरे तत्त्व से परतत्त्व निरावा है. ऐसा अज्ञानी माने कि, हम करते हैं, किया करते हैं, हम धर्म करते हैं, सामायिक करते हैं, पोषा करते हैं, लेकिन हम जा सकते हैं, पर की चीज को भोग सकते हैं, (ऐसा माननेवाला) मूढ मिथ्यादृष्टि है.

मुमुक्षु :- ....

पूज्य गुरुदेवश्री :- ... जपता है और ये नहीं जपता. पांच सल्ल जाते हैं और दूसरी नहीं जाते. क्या जपता है ? अभी तुझे राग जपता है, पर तो जपता है नहीं. राग कम हो तो पुण्यबंध होगा. उसमें धर्म कहां आया ? मैं पर को जाता हूँ छोड़ दिया, ऐसी दृष्टि पडी है तबतक तो मिथ्यादृष्टि मूढ है. मिथ्यादर्शन शक्य का सेवन करता है. मिथ्यात्व का अशुभभाव है. और उसमें आहार छोड़ने में राग की मंदता हुई तो पुण्य है. तो पुण्य का मैं भोक्ता और मैं पर का भोक्ता ऐसा मिथ्यात्व भाव आया, उसका भोक्ता अज्ञानभाव से अज्ञानी होता है. लेकिन पर का तो भोक्ता आत्मा हो सके नहीं.

देजो ! अज्ञानी 'भोगनेकी इच्छासे भावित होता...' भाव करता हुआ. पर को भोग सकता नहीं. आत्मा अरुपी, रूपी जड चीज को क्या भोगे ? आडा...डा...! मुदायम चीज, नरम चीज ऐसी आयी तो आ...डा...! आज बडी मजा आयी. किसकी ? अज्ञान की. बराबर होगा ? भाई ! व्यवहार से तो जा सकता होगा या नहीं ?

मुमुक्षु :- ... शास्त्र में तो आता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी आता नहीं. वड तो व्यवहार से जा सकता है, मतलब ? उसे इच्छा थी और वड किया हुई तो इच्छा (का) निमित्त देजकर बोलने में आया है. असद्भुत व्यवहार, जूठीनय से कडने में आता है. समज में आया ? अक परमाशु या अक रोटी का टुकडा भी आत्मा जा सके, ऐसी मान्यता उसे बडा मिथ्यात्व का पाप क्षण-क्षण में लगता है. बहुत सूक्ष्म बात, भाई ! जाना, या नहीं जाना ?

अक ... थे वे कडते थे, लो ! कोई मडेमान आवे, मडेमान कडते हैं न ? तो हम उसे याय पीलाये या नहीं ? लडकी के शसुर आवे उसे लड्डु-बड्डु भियावे या नहीं ? अरे...! कौन करता है ? सुन तो सडी. वड तो उस समय में डोनेवाली चीज की किया डोती है. तेरे से कभी तीनकाल में डोती नहीं. बडा अभिमान मिथ्यात्व का. क्या होगा ? स्त्री

તો બરાબર દાલ, ચાલવ, રોટી કરકે ખીલા સકતી હૈ યા નહીં ?

મુમુક્ષુ :- ખા સકતા હૈ કિ નહીં, વહ તો પહલે નક્કી કરે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વહ તો પહલે આયા. કર સકતા નહીં ઓર ભોગ સકતા ભી નહીં. ઐસા પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ હૈ ઉસકી જિસકો ખબર નહીં, વહ ભોગને કી ઇચ્છા મેં ભાવિત હોતા હુઆ 'વિશ્વ કો સ્વયં ભોગ્યરૂપ ગ્રહણ કરકે,...' સબ પદાર્થ, વિશ્વ કે સબ પદાર્થ, આત્મા કે સિવા. કર્મ કો ભી આત્મા ભોગતા નહીં. આહા..હા...! કર્મ તો જડ હૈ, મિટ્ટી હૈ, ધૂલ હૈ. ધૂલ કી પર્યાય ધૂલ હૈ. ક્યા આત્મા કર્મ કો ભોગ સકતા હૈ ? મૂઢ મિથ્યાદષ્ટિ માનતે હેં કિ, હમને જૈસે કર્મ કિયે વૈસા હમેં ભોગના. ક્યા ભોગના ? તુજે જડ કો ભોગના હૈ ? ક્યા ભોગ સકતે હેં ? હાં. તેરે મેં રાગ-દ્વેષ આતા હૈ, ઉસ રાગ-દ્વેષ કો અજ્ઞાનભાવ સે ભોગો. રાગ આયા, દ્વેષ આયા. પ્રતિકૂલ મેં દ્વેષ હુઆ, અનુકૂલ મેં રાગ (હુઆ). અજ્ઞાનભાવ સે ઉસ રાગ-દ્વેષ કા ભોક્તા આત્મા હૈ. સમ્યગ્દર્શન કે ભાવ સે તો આત્મા રાગ-દ્વેષ કા ભી ભોક્તા હૈ નહીં. સમ્યક્દષ્ટિ જીવ ધર્મા પર કા ભોક્તા તો નહીં પરંતુ હર્ષ-શોક કા વિકલ્પ ઉઠા વહ મેરે જ્ઞાન કા જ્ઞેય હૈ. જ્ઞાન મેં જાનનેલાયક હૈ. મેં ભોક્તા ઓર રાગ-દ્વેષ ભોગ્ય હૈ, ઐસા જ્ઞાની, ધર્મા, સમ્યક્દષ્ટિ માનતે નહીં. બરાબર હોગી યહ બાત ? સુનને મેં આયે નહીં, વિચાર કરે નહીં. ક્યા તત્ત્વ હૈ ? હમ ખા સકતે હેં ન, ભૈયા ! પથ્ય લે સકતે હેં. વૈદ્ય ઐસા કહે કિ, ઐસા નહીં ખાના તો હમ નહીં ખાતે હેં. ઓર બરાબર ધીરે-ધીરે ચલના. તો સાંસ બહુત નહીં ચલે તો આયુષ્ય બઢ જાયે ઓર જીવન હો જાયે. મૂઢ હૈ.

મુમુક્ષુ :- અકાલમૃત્યુ ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અકાલમૃત્યુ, કહાં સે અકાલમૃત્યુ આયા ? જો સમય દેહ છૂટને કા કાલ હૈ, ઉસ સમય હી છૂટેગા. આગે-પીછે એક સમય હૈ નહીં. ભગવાન ને દેખા હૈ, જિસ સમય દેહ ઓર આત્મા છૂટેગા, ઉસ સમય છૂટેગા. આગે-પીછે કહતે હેં ન ? આગે-પીછે એક સમયમાત્ર ભી દેહ કા છૂટના હો, ફેરફાર હો, પથ્ય લું તો આયુષ્ય બઢ જાયે, અપથ્ય ખાયે તો મર જાયે, ઐસી માન્યતા મૂઢ જીવ કી પર કો ભોગને મેં પડી હૈ, અપની દષ્ટિ, અપના આત્મા ક્યા ? વહ કરતા નહીં. સમજ મેં આયા ?

'સ્વયં ભોગ્યરૂપ ગ્રહણ કરકે, રાગદ્વેષરૂપ દોષસે...' કરતા હૈ રાગ ઓર દ્વેષ. રોટી અચ્છી લગી તો રાગ હુઆ. અંદર કંકર હૈ તો ઉં..હુ દ્વેષ હુઆ, બસ ! દૂસરી કોઈ ચીજ

रोटी को भोग सकते हैं, कंकर को भोग सकते हैं और चीनी को भोग सके (ऐसी वस्तुस्थिति नहीं). दांत द्वारा टुकड़े तो कर सकते हैं कि नहीं ? क्या टुकड़ा ? दांत ही तेरी चीज नहीं है, वह तो जड़ है. जड़ का टुकड़ा क्या पर को सकते हैं ? तुम तो कर सकते नहीं, दांत रोटी का टुकड़ा कर सकता नहीं. आहा...हा...! दांत.. दांत टुकड़ा नहीं कर सकता ? जड़ दूसरी चीज है, रोटी दूसरी चीज है. क्या दूसरी चीज का कार्य दूसरी चीज कर सकती है ? तुझे अज्ञान का, मिथ्याश्रद्धा का भ्रम पडा है.

कहते हैं, अज्ञानी अनादिकाल से 'रागद्वेषरूप दोषसे क्लृप्ति वित्तवृत्तिके कारण...' मदिन वित्त होता है. मैंने पाया, मैंने पिया, मैंने ऐसा किया, जैसे मदिन भाव को सेवते हैं. 'एष-अनिष्ट विभाग द्वारा...' देओ ! क्या करते हैं ? द्वैतको प्रवर्तित करता हुआ...' यह चीज अच्छी है, यह चीज अच्छी नहीं. चीज में अच्छा-नहीं अच्छा है नहीं. चीज तो ज्ञाता का ज्ञेय है, जानने की चीज है. लेकिन मिथ्यादृष्टि मूढ़ उसमें दो भाग करता है कि, यह चीज एष है, यह चीज मुझे एष नहीं. जैसे एष-अनिष्ट के विभाग (करता है). जो परवस्तु आत्मा का - ज्ञाता का ज्ञेय है, जाननेवायक अक्षरूप है, उसका मिथ्यादृष्टि विभाग करता है. यह बर्या अच्छा है, यह रोटी अच्छी है, वह दाल अच्छी नहीं, वह मकान अच्छा नहीं, वह मुझे भोगनी नहीं, यह भोगनी है. जैसे अज्ञानी एष-अनिष्ट विभाग के द्वारा 'द्वैतको प्रवर्तित करता हुआ...' वस्तु तो अकेली ज्ञेय है और आत्मा उसका जाननेवाला-देखनेवाला है. बस ! स्वरूप एतना है.

अज्ञानभाव से 'द्वैतको प्रवर्तित...' (अर्थात्) वस्तु एक प्रकार की है, उसके दो भाग करता है. समज में आया ? दाल, यावद लो या विष्टा लो या लड्डु लो या कपडे लो या गडने लो, सब परपदार्थ (हैं), आत्मा ज्ञाता और वह परपदार्थ जानने लायक ज्ञेय हैं. ऐसा नहीं मानकर मिथ्या अज्ञानी अंधकार में पडा दो भाग कर देता है. ओ...ओ...ओ...! यह कपडा अच्छा, यह स्त्री अच्छी. ऐसा कोई मानते हैं कि नहीं ? हमारी यह पुरानी स्त्री थी न (तो) बहुत लक्ष्मी आती थी. हमारे घर आयी तो लक्ष्मी के बंदार बर गये. और नयी आयी न, जब से आयी है तब से लक्ष्मी यही जाती है. अरे...! भगवान ! तुने कहां से माना वह ? मूढ़ है. वह तो पर की किया स्वतंत्र होनेवाली थी, जैसे लुई है. क्या कोई स्त्री के कारण से लुई है ? अरे...! लैया !

पहले एक आदमी आया था वह कहता था, भाई ! एक मांगलिक की नोट थी.

पहेली मांगलिक की नोट आयी थी. वल नोट लम क़िसी को नहीं देते. कोई मांगलिक की नोट डोगी. कडीं से मिली डोगी. वल नोट सभलकर रभे क़ि ज़िससे घर लर जये. धूल में ली घर नहीं लरता है, सुन तो सडी. ओर वल अक पुत्र डमारे घर में आया है तल से क़्या डुआ, कोई अक के बाड अक आपत्ति डी आती है. क़्या वल यीज अनिष्ट है क़ि तुजे आपत्ति आती है ? तेरी मान्यता में लमलषा पडी है. जगत की यीज ँष्ट-अनिष्ट नहीं. उसमें ँष्ट-अनिष्ट के दो ललग करके ँष्ट लोगनेललयक है, अनिष्ट लोगने ललयक नहीं, अैसे ललग करके 'प्रत्येक वस्तुरूप परिशमित डोनेसे...' जो-जो वस्तु देलते हैं (उन) वस्तुरूप परिशमित (डोनेसे) क़्या ? वस्तुरूप तो परिशमित नहीं डोता. लेकिन वस्तु को देलकर राग-द्वेषरूप परिशमित डोता है. है न ?

'प्रत्येक वस्तुरूप परिशमित डोनेसे...' देलओ ! ललषा तो अैसी है. क़्या आत्मा परवस्तुरूप परिशमित डोता है ? डुदने स्वलभाव को ँड डिया, मैं ज़ाता डूं मैं तो जगत का दृषा डूं, अैसा ललगवान सर्वज्ञ परमात्मा ने आत्मा देल, अैसा मैं डूं, अैसा नहीं जनकर जगत के पदार्थ में दो ललग करके राग-द्वेषरूप परिशमित डो जाता है. 'अत्यन्त अस्थिरताको प्राप्त डोता है...' जलदी लल डूं, जलदी ले डूं, पकोडी ललड, यीनी ललड. अक राजा था न ? ललते-ललते पांय ँन्द्रिय का विषय ललगता था. ललगता था यानी ? अज्ञान करता था. अक ओर वेश्या नयाये, अक ओर ललग का डूल, अक ओर सुंगध, अक ओर ललने की यीज. पांयों ँन्द्रिय के विषय अकसाथ मैं ले डूं क़ां गये मास्टर ? 'लडमद डेगडा', उसे मालूम है. ँतिडलस में आता है. 'लडमद डेगडा' ँतिडलस में आता है. अक क़लष में ललता डो, (साथ में) पांयो यीज (डोती है). धूल में ली ललग नहीं सकते. आकुलता आकुलता अस्थिरता को प्राप्त डोता है.

'ँसदिये (उपरोक्त तीन कारणोंसे)...' तीन कारण डुअे न ? क़ि, पदार्थ क़्या है अैसा निश्चय नहीं करते हैं तो निश्चय करने की आकुलता (ललगता है). पदार्थ को मैं कर नहीं सकता डूं तो कर्तलपने की आकुलता (डोती है) और ललग नहीं सकता है तो ललगने आकुलता (डोती है). अैसे 'ँस अनिश्चयी ज़वके...' ज़िसको निश्चय नहीं है, तत्व क़्या है, पर का मैं कर्तल-लोकता डूं या नहीं ? ललर ली नहीं. अैसे ज़व को '(१) कृतनिश्चय,....' ललगवानआत्मा कृतनिश्चय है. क़्या ? मैं तो आत्मा राग का ली कर्तल नहीं, शरीर का ली कर्तल नहीं, स्त्री को मैं ललगता नहीं, देश, मकान का मैं लोकता नहीं. मेरा ज्ञान,

आनंद स्वरूप है, ऐसा कृतनिश्चय आत्मा उसको वल पाते नहीं।

‘(२) निश्चिय...’ भगवान तो राग से रडित है. आडा..डा...! राग से रडित है तो पर का कर्ता कहां से आया ? ऐसा निश्चिय भगवानआत्मा है. उसकी दृष्टि अज्ञानी (करता नहीं). पर का कर्ता-भोक्ता डोकर दृष्टि करते नहीं.

‘(३) निर्बोध ऐसे भगवान आत्माको...’ आत्मा निश्चय है कि, मैं ज्ञान और आनंद उसका स्वभाव है. और निश्चिय है. पर की क्रिया तीनकाल में करनेवाला नहीं और पर को भोगनेवाला नहीं. ‘ऐसे भगवान आत्माको...’ देओ ! आचार्यदेव भगवानआत्मा (कलते हैं). शुद्ध विद्वानंदमूर्ति में (हूं), ऐसा जिसको निश्चय-निर्णय नहीं. ‘जो कि युगपत् विश्वको पी जानेवाला होने पर भी...’ कैसा है आत्मा ? अक सेकंड के असंख्य भाग में विश्व नाम समस्त पदार्थ को ज्ञान में पी जाता है. जान लेता है. सब को जाननेवाला है, पर को करने और पर को भोगनेवाला आत्मा नहीं. समज में आया ? बहुत ध्यान रहे तो काम होता है, ऐसा नहीं होता है ? न्यायाधीश को क्या होता डोगा ? ध्यान रहे तो कोर्ट में कायदे बोल सके. बराबर ध्यान रहे. दोनों की दलील सुननी याडिये और फिर बोले कि, इसका ऐसा है, इसका ऐसा है. कौन बोल सकता है ? भाषा कौन कर सकता है ? तीनकाल में आत्मा, अज्ञानी या ज्ञानी, वाणी बोल सकते नहीं और वाणी को रोक सकते नहीं. जबर नहीं आत्मा क्या चीज है.

कलते हैं कि, ‘भगवान आत्माको - जो कि युगपत् विश्वको पी जानेवाला...’ पूरे जगत को अक समय में जाननेवाला आत्मा है. जानना वल आत्मा का स्वभाव है. ऐसा होने पर भी ‘विश्वरूप न होनेसे अक है...’ रागरूप भी नहीं और पररूप भी नहीं. ऐसा ज्ञायक भगवानआत्मा, ‘उसे - नहीं देजनेसे...’ उसकी श्रद्धा नहीं करने से ‘सतत व्यग्रता डी डोती है,...’ निरंतर व्यग्रता डोती है. ‘(अकाग्रता नहीं डोती).’ अकाग्रता में, मैं राग भी नहीं, मैं परद्रव्य नहीं जैसे अंतर में अकाग्रता, जैसे अज्ञानी को कर्ता-भोक्ता माननेवाले को अकाग्रता डोती नहीं. अकाग्रता नाम सम्यग्दर्शन उसमें (डोता नहीं). अरे...! यह समजे बिना, आगम के अब्यास बिना ध्यान कैसा ? इसदिये तो बताते हैं.

आगम सर्वज्ञ की कडी लुई वाणी (है), आगे कलेंगे, देओ ! अलत सर्वज्ञ से उपज्ञ. उसमें आयेगा, स्वयं जानकर कडा. ऐसा आगम का अब्यास किये बिना वल ध्यान करे क्या ? थोथा है ध्यान में. समजे ? पदार्थ का तो निर्णय नहीं. क्या राग ? क्या आत्मा ?

क्या निमित्त ? और आंभ बंद करके बैठ जाये (वह) अज्ञान का पोषण है. समज में आया ?

मुमुक्षु :- निर्विकल्प हो जाता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- निर्विकल्प धूल में भी होता नहीं. मिथ्यात्व का पोषण करता है. अभी पदार्थ क्या है, आगम क्या कहते हैं, सर्वज्ञ क्या समजाते हैं, जैसे पदार्थ की व्यवस्था (का) अभ्यास भी नहीं. वह बात तो कहते हैं. 'आगम येठा तदो जेठा' सर्वज्ञ के आगम की चेष्टा - अभ्यास करना वह सर्वोत्कृष्ट गीया है, ज्येष्ठ है, जेठा है. जेठ यानी बडा. आगम से अभ्यास करना, गुरुगम से अभ्यास करना, वांयन से अभ्यास करना, सुनने से अभ्यास करना. जिसको यह आगम का अभ्यास है नहीं और अपनी स्वच्छन्द वृत्ति से विचार में लगाते हैं कि, हमारा विकल्प छूट जाता है और हम निर्विकल्प है. उसमें मिथ्यात्व का घुटन हो जाता है. बहम् हो जायेगा. आत्मा का कल्याण होता नहीं.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- कल्याण नहीं, मिथ्यात्व से अकल्याण होता है. विवेक भी नहीं है कि, क्या अभ्यास ? आगम कैसे कहते हैं ? नहीं, आगम का अभ्यास नहीं, वांयन क्या ? सुनना क्या ? श्लोक बोलना क्या ? छोड दो. क्या छोडे ? मिथ्यात्व को तो छोड अभी, पढले क्या छोडे ? समज में आया ? स्वच्छन्द.. स्वच्छन्द.. स्वच्छन्द. स्वच्छन्द की वृत्ति को सेवते हैं.

'सतत व्यग्रता होती है, (अेकाग्रता नहीं होती). और...' क्या कडा ? आत्मा ज्ञानमूर्ति शुद्ध है उसका तो निश्चय नहीं. पर का कर्ता नहीं, ऐसा निश्चय नहीं और पर का भोक्ता नहीं, ऐसा निश्चय नहीं. तो अपने आत्मा में श्रद्धा की डोर बांधकर अेकाग्रता कभी होती नहीं. 'और अेकाग्रताके बिना श्रामण्य सिद्ध नहीं होता;...' ऐसी अेकाग्रता बिना साधुपद तीनकाल में होता नहीं. साधु किसको कहते हैं ? माणस होना मुश्किल है तो साधु कहां से होय ? साधु हुआ तो सिद्ध हुआ. साधु यानी क्या ? ओ.डो...! मेरा आत्मा पर की दया तीनकाल में पाव सकता नहीं. मुजे व्रत का विकल्प आता है वह भी बंध का कारण (है), मडाव्रत का परिणाम बंध का कारण है. मेरी चीज तो शुद्ध अभंडानंद है, उसकी अंतर दृष्टि में ज्ञाता-दृष्टा होकर स्वरूप में लीनता होती है, उसका नाम साधुपद

कहने में आता है. यहाँ तो साधु नाम धारण करके, ऐसा जाना, ऐसा पीना, ऐसा करो, ऐसा बोलो, जैसे यलो. जड की किया करो, ऐसा छोड़ो, मछ मूढदृष्टि है, मिथ्यादृष्टि है, सम्यग्दर्शन नहीं तो कहां से साधुपद तेरे में आया ? समज में आया ? यहाँ तो भोक्षमार्ग का अधिकार चलता है न ? साधुपद कछो या भोक्षमार्ग कछो या आत्मा में अकाग्रता कछो. राग की और पर की अकाग्रता छूटकर शुद्ध चैतन्यमूर्ति ज्ञानानंद अंतर आनंद में अकाग्र हो तब सम्यग्दर्शन, ज्ञान और चारित्र की प्राप्ति होती है. समज में आया ?

देओ, कहते हैं, 'क्योंकि जिसके अकाग्रता नहीं है वह जव (१) 'यह अनेक ही है' ऐसा देखता...' है. क्या कहते हैं ? श्रद्धान क्या करते हैं ? मैं पर का संबंधवाला हूँ मैं रागवाला हूँ मैं पुण्यवाला हूँ मैं पर की दया पाव सकता हूँ, ऐसा हूँ, ऐसी दृष्टि से देखते हैं वे मिथ्यादृष्टि हैं. समज में आया ? 'यह अनेक ही है' आत्मा अकरोप (है), राग से भिन्न और पर से भिन्न अकर्ता (है), पर का भोक्ता नहीं. पर का अकर्ता-अभोक्ता है. ऐसी चीज की तो दृष्टि नहीं, अनुभव नहीं, ज्ञान में आया नहीं, ज्ञान में स्वज्ञेय को पकड़ में लिया नहीं.

'यह अनेक ही है' अभी हम आत्मा छद्मस्थ है तो दूसरे का करना पडता है. समज में आया ? शिष्य बनाना, शिष्य का पालन करना, यह हमारा कर्तव्य है. मूढ है. क्या परचीज का पालन कर सकते हैं ? क्या परचीज का तुम पोषण कर सकते हो ? आत्मा ज्ञानानंद स्वरूप के भान बिना मिथ्यादृष्टि अनेक को आत्मा देखता है. मैं अकेला ज्ञानस्वरूप भिन्न हूँ, राग भी मेरी चीज में नहीं, आस्रवतत्त्व है. पंच मछव्रत का परिष्काम उठे वह आस्रवतत्त्व है और भगवान ज्ञायकतत्त्व आत्मा है. तो दोनों की भिन्नता का भान नहीं और पर की किया स्वतंत्र है, उसकी किया का भान नहीं है तो मैं अनेक हूँ, ऐसा मानते हैं. समज में आया ?

मैं तो रागवाला हूँ मैं पुण्यवाला हूँ मैं शुभभाववाला हूँ मैं पापभाववाला हूँ मैं स्त्रीवाला हूँ मैं शिष्यवाला हूँ, जैसे आत्मा को अकस्वरूप की नहीं मानकर अनेक ही मैं हूँ, ऐसी श्रद्धान करता हुआ, 'उस प्रकारकी प्रतीतिमें अभिनिविष्ट होता है;...' उसमें स्थिर हो गया है, श्रद्धा में दृढ हो गया है. अभिनिविष्ट (है). उसको कोई कहे कि, यह तेरा कर्तव्य नहीं है. तब कहे कि, आत्मा बिना मुर्दा चलता है ? आत्मा बिना

शरीर यत्नता है ? आत्मा बिना बोला जाता है ? सुन तो सही, आत्मा बिना बोला जाता है. तुझे आत्मतत्त्व का भान नहीं. भाई ! बहुत कठिन, भाई ! इसमें वर्तमान में डा, डो, डरिझाई का जमाना. जहां-तहां त्यागी और जगह में कर्ता, कर्ता, कर्ता, पर के काम करना (यत्नता है). समझ में आया ? हम कर सकते हैं, हम भोग सकते हैं. मूढ दृष्टि में पडे जव को आत्म अकाग्रता कभी होती नहीं.

‘अभिनिविष्ट होता है;...’ अभिनिविष्ट का अर्थ किया है न ? आग्रही, दृढ हो गया, दृढ. क्या ? सर्वज्ञ भगवान भी वाणी देते हैं और वाणी नीकावते हैं. हम तो अल्पज्ञ प्राणी (हैं तो) सब की किया करते हैं. ऐसा अज्ञानी मूढ मिथ्यादृष्टि आग्रही दृढ होता है. समझ में आया ?

‘(२) यह अनेक ही है’ ऐसा जानता हुआ. मैं अकेला ज्ञानमूर्ति हूँ, ऐसा नहीं जानता. मैं तो राग की किया, पुण्य की किया, व्यवहार की किया भी करनेवाला हूँ और पर को व्यवहार से करनेवाला हूँ, जैसे अज्ञानी ‘उसप्रकारनी अनुभूति से भावित होता है;...’ अज्ञानभाव से होता है.

‘और (३) यह अनेक ही है’ मैं आत्मा अकेला नहीं. मैं तो राग और दृढ की किया, ऐसा यारित्र को मानकर ‘प्रत्येक पदार्थके विकल्पसे अंडित (छिन्नभिन्न) चित्त सहित सतत प्रवृत्त होता हुआ...’ जहां-तहां मैं बनाया, मैं बनाया और ऐसा किया, हम गये ऐसा उपदेश मैंने दिया तो बहुत आदमी सुधर गये. अरे...! भगवन ! उपदेश की वाणी तेरा कार्य नहीं, कौन सुधरे तेरे से ? आ..डा...! जहां-तहां परपदार्थ का आश्रय करके मेरे से हुआ, मैं नहीं होता तो क्यों नहीं हुआ ? मैं था तब सब लोग आये, मैं नहीं था तो सब आते नहीं. इतना तो मेरा कार्य पर में हैं कि नहीं ? जैसे अज्ञानी मिथ्यादृष्टि अपने भिन्न आत्मा को नहीं देखता हुआ, मैं अनेकरूप हूँ सब का काम करनेवाला हूँ, मैं अकेला मेरा काम (नहीं करता). अके जन्म कलता था, अरे...! कुत्ता भी पेट भरता है.

हमारे पास अके त्यागी आया. बहुत वर्ष पहले (आया था). (संवत्) १८८२ की साल की बात है. छब्बीस वर्ष हुआ. क्या अकेला आत्मा (का ही करता है) ? दूसरे को करे तो वह पंडित और मुनि कहते हैं. बडा अर्थ, लैया ! किसका करना है ? अके रजकज्ञ भी परमाणु का पलटना, तीनकाल तीनलोक में मूढ भी कर सकता नहीं.

किसका करना है तुझे ? अज्ञानी या ज्ञानी पर का (कर सकता नहीं). वड तो पडले 'समयसार' में आया नहीं ? राग भी डो तो राग से परवस्तु का त्याग-ग्रहण कर सकता नहीं. और स्वभाव प्रगट डो, रागरहित सम्यग्दर्शन, ज्ञान (डो) तो भी परपदार्थ का ग्रहण-त्याग, छोडना, निमित्त को मिलाणा, निमित्त को छुडाना और निमित्त को छोडना तीनकाल में आत्मा कर सकते नहीं. बहुत कठिन, सेठ ! ये सब पाठशाळाओं चलती है, ये सब कैसे देते हैं, उसके बिना डोती है ? कुछ किये बिना डोता है ? धूल में नहीं करता, सुन तो सडी. तुझे अभिमान डो गया है. मिथ्यात्व का अभिमान है कि, मैं हूँ तो सब पाठशाळा चलती है. मैं हूँ तो एतने पांचसौ-पांचसौ लडके पढते हैं, लैया ! बडी अच्छी बात है मिथ्यात्व की. क्या तेरे से पढते हैं ? यहाँ तो बहुत सूक्ष्म बात है, लैया !

मुमुक्षु :- निमित्त तो डोता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- क्या निमित्त डोता है ? उसके कारण से कार्य डोता है. निमित्त तो बाद में ज्ञान में जानने की बात है. क्या पर का कार्य आत्मा कर सकता है ? बर्ये को पढ सकता है ? बहुत पढते हैं. दो घंटे बराबर सीजाते हैं. पर का कार्य करते हैं उससे उसकी मडत्ता मानते हैं. उसका भगत भी उसकी मडत्ता उसके कारण से मानते हैं. उसने बहुत काम किये. योमासे में पांच लाख रुपये की जर्य लुआ, आमदनी लुई, बहुत किया. अरे...! भगत तुं मिथ्यात्व का (है). समज में आया ? कठिन बात, लार्थ !

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- उड गया अंदर. मिथ्यात्व भाव में घुस गया और मेरे साथ एतने-एतने कार्य लुओ. मैं था तो एतने उपवास गांव में लुओ. मैं नहीं डोता तो नहीं डोते. औसी परकिया का कर्ता (डोता है).

(एंसप्रकार) 'प्रत्येक पदार्थके विकल्पसे जंडित (छिन्नभिन्न)...' डो जाता है. पानी का पुर नीकलता है और उसमें पुल आ जाता है. पुल.. पुल. पानी का प्रवाड चलता है न ? उसमें पुल आता है न, पुल ? (तो पानी) जंडजंड डो जाता है. अक प्रवाड का जितने पुल पडे एतने जंड डो जाते हैं कि नहीं ? औसे आत्मा में राग का करनेवाला, पर का करनेवाला, परपदार्थ का कार्य में था तो लुआ, औसे ज्ञानरूप अकधारा को अज्ञानभाव से जंड-जंड कर देता है. समज में आया ? कठिन बात, बापू ! वीतराग सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ परमात्मा ने कडे पदार्थ की व्यवस्था और स्थिति, अक समय भी उसे ज्याल में आ

जाये (तो) सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान हो जाये. समज में आया ? ये तो जहां-तहां में किया, मैं था तो एतनी व्यवस्था हुई, ऐसा 'सतत् प्रवृत्त होता हुआ उसप्रकारकी वृत्तिसे द्रुःस्थित होता है,...' में बनाया, हां ! मैं था न. मैंने तो उपदेश किया था. उपदेश तू दे सकता है ? वाणी किया तुम कर सकते हो ? यह वाणी निकलती है वह आत्मा से निकलती है ? आत्मामें से नहीं निकलती हो तो दीवारमें से क्यों नहीं निकलती ? सुन तो सही. भाई ! दीवार में क्या है ? दीवार तो दूसरी चीज है. आत्मा से तो भाषा नहीं निकलती. सुन तो सही. यह जोड़ डिलते हैं वह औदारिक वर्गणा है, औदारिक. भाषा है वह शब्दवर्गणा है. औदारिक वर्गणा से भाषा नहीं निकलती है. एच्छा तो कहीं दूर रह गई.

ये जोड़ डिलते हैं न, वह तो वर्गणा है. परमाणु के पिंड की जात तेईस जात की हैं. परमाणु के र्कंध की जात. उसमें यह एक औदारिक वर्गणा से बना है. और जो वाणी निकलती है वह भाषावर्गणा जगत में रजकण पडे हैं, उसमें से ध्वनि उठता है. आत्मामें से तो नहीं, आत्मा के कारण से तो नहीं, शरीर के कारण से भाषा निकलती है, ऐसा माननेवाला मूढ़ और अज्ञानी है. क्या करना ? जगत की विपरीतता भारी, भाई ! जगत एतना विपरीत है, उसके साथ यह सब विपरीत.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- माना है न, उसने माना है. हमने एतना किया, हमने उपदेश दिया. बराबर जोरदार किया, एतने पैसे ले सकते हैं, लाखों पैसे ! सेठ धर्म होगा. हम एतना कर सकते हैं. पर की चीज कर सकते नहीं. द्रुःभित होता है. मान्यता से द्रुःभित होता है. उसको आत्मा का तो धर्म नहीं लेकिन मिथ्यात्व का द्रुःभ होता है.

'एसलिये उसे एक आत्माकी प्रतीति-अनुभूति...' एक भगवानआत्मा में तो ज्ञान, ज्ञाता-दृष्टा हूं, जैसे एक आत्मा की प्रतीति, जैसे एक आत्मा का ज्ञान और एक की 'वृत्तिस्वरूप...' यारित्र. अकेले आत्मा का ज्ञान, स्वरूप में लीन होना, राग की और जड की किया का लक्ष्य छोड़कर. ऐसा यारित्र, दर्शन और ज्ञान अज्ञानी को होता नहीं. 'सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र परिणतिरूप प्रवर्तमान जो दक्षि-ज्ञप्ति-वृत्तिरूप आत्मतत्त्वमें एकाग्रता है उसका अभाव होनेसे...' अज्ञानी को आत्मा में सम्यग्दर्शन की एकाग्रता नहीं होती. क्योंकि पर के कर्ता-भोक्ता में दृष्टि पडी है. और उसे सम्यक्ज्ञान भी (नहीं होता). शास्त्र पढते-पढते भी पढे, लेकिन पढे क्या ? वह आता है न, 'भाषे पण गणो नहि विचार'

क्या कहते हैं ? 'वांचे पण नहीं करे विचार, ते समजे नहि सघणो सार' उसमें आता है. 'दौलतराम', 'दौलतराम' हो गये न ? पढ-पढकर पोथी पढी लेकिन पोथी में क्या भाव लिखे हैं उसकी तो ખબर नहीं. तो कहते हैं कि, उसे सम्यक्ज्ञान नहीं है. समज में आया ? और उसको आत्मा में अकाग्रता हो (ऐसा नहीं बनता). स्व चैतन्य शुद्ध आनंद को पकडकर, उसकी प्रतीत, ज्ञान और रमणता हो ऐसा मोक्षमार्ग अज्ञानी को होता नहीं.

(उसका) 'अभाव होनेसे शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिरूप श्रामण्य ही (शुद्धात्मतत्त्वमें प्रवृत्तिरूप मुनिपना ही) नहीं होता.' व्याख्या कही. क्या कहां ? साधु की स्थिति क्या ? साधु कहां या मोक्षमार्ग कहां, या आत्मा की अकाग्रता कहां, तीनों अकेले बोल है. साधु क्या है ? 'शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिरूप श्रामण्य...' अकेले बात कही. अकेले ही क्रियारूप श्रामण्य नहीं. अंदर पंच महाव्रत का राग आया वह श्रामण्यपना, साधुपना नहीं. अष्टाईस मूलगुण वह साधुपना नहीं. देखो ! क्या लिखा है ?

शुद्धात्मतत्त्व, शुद्धात्मतत्त्व. मैं राग और पुण्य की क्रिया, महाव्रत से भी मेरी चीज तो भिन्न है, ऐसी दृष्टि, ऐसा अंतरज्ञान और उसकी रमणता, ऐसा शुद्धात्मतत्त्व. आनंदकंद सख्यिदानंद प्रभु, शुद्ध स्वरूप की प्रवृत्तिरूप, ऐसे शुद्ध में प्रवृत्तिरूप और राग से निवृत्तिरूप, ऐसा 'श्रामण्य ही (शुद्धात्मतत्त्वमें प्रवृत्तिरूप मुनिपना ही) नहीं होता.' उसको मुनिपना (नहीं होता). यहां मुख्यपने मुनिपने की बात कही है. मुनिपने में सम्यक्दृष्टि की बात उसमें आ जाती है. जिसको पर के कर्ता-भोक्ता की दृष्टि है उसको सम्यग्दर्शन की अकाग्रता होती नहीं. उस कारण से शुद्धात्म की श्रद्धारूपी सम्यग्दर्शन भी उसे होता नहीं.

'उससे (ऐसा कहां गया है कि) मोक्षमार्ग जिसका दूसरा नाम है ऐसे श्रामण्यकी सर्वप्रकारसे सिद्धि करनेके लिये मुमुक्षुको भगवान् अर्हन्त सर्वज्ञसे उपज्ञ (स्वयं जानकर कहे गये) शब्दब्रह्ममें - जिसका कि अनेकान्तरूपी केतन (बिह्व-ध्वज-लक्षण) प्रगट है उसमें निष्णात होना चाहिये.' निष्णात (अर्थात्) आगम - शास्त्र कहते हैं उसमें निपुण होना चाहिये. किस कारण से ? 'श्रामण्य की सर्वप्रकारे सिद्धि करनेके लिये...' अपना स्वरूप पर से, राग से, विकल्प से, महाव्रत से, पुण्य से, पर से पृथक् है, ऐसा आगम में कहां है. ऐसे कहां न ? भाई ! कि, आगम में ऐसा कहां है कि, शुद्धात्म प्रवृत्ति को मोक्षमार्ग आगम में कहां. आगम में शास्त्र आगम में कोई आगम ऐसा कहे कि, महाव्रत

और पुण्य वल यात्रि और ग्रामण्यपना है, वल आगम नहीं. वल वीतराग की वाणी नहीं. समज में आया ?

वीतराग सर्वज्ञ के आगम की वाणी में क्या आया ? कि, आत्मा शुद्ध चैतन्यप्रभु, उसकी दृष्टि, ज्ञान और रमणता औसा मोक्षमार्ग, वल आगम के अभ्यास से प्रगट होता है. वल प्रगट न हो और औसी वाणी समजे नहीं तो विपरीत दृष्टि में रूक जाता है. 'सिद्धि करनेके लिये मुमुक्षुको...' आत्मा के अन्विषी को. 'भगवान् अर्हन्त सर्वज्ञ...' देओ ! अल्पज्ञ ने कडा, अपनी कल्पना से शास्त्र रया वल शास्त्र नहीं. वल तो शस्त्र है. सर्वज्ञ भगवान् त्रिलोकनाथ के मुझमें से नीकली वाणी, वल 'स्वयं जानकर कहे गये' शब्दब्रह्म...' वाणी को शब्दब्रह्म कडा. ओ...ओ...! 'जिसका कि अनेकान्तरूपी केतन...' क्या कडते हैं ? जिसमे चित्त-ध्वज-लक्षण. अनेकान्त का अर्थ क्या ? देओ ! आत्मा शुद्ध स्वभावरूप है और दया, दान का विकल्परूप आत्मा नहीं. दया, दान, विकल्प आस्रवरूप है, आत्मा के स्वभावरूप नहीं. परवस्तु पररूप है, मेरे रूप नहीं. मैं मेरे रूप में हूँ मैं पररूप नहीं. औसा अनेकान्त भगवान् आगम में कडते हैं. समज में आया ? क्या कडा वास्तव में तो ?

शुद्धात्म में ही प्रवृत्ति. मैं शुद्ध चैतन्य हूँ उसकी प्रवृत्ति में व्यवहार के विकल्प का अभाव है. औसा आगम कडते हैं. क्या कडा ? शुद्धात्म चैतन्यमूर्ति ज्ञानप्रकाश प्रभु, अंतर्मुख होकर अनुभव की दृष्टि करके लीन होना, वल ओक मोक्षमार्ग है. उसमें विकल्प उठते हैं न, देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा का राग, पंथ मडावत का राग, वल मेरी यीज में है नहीं. और व्यवहार के विकल्प में मैं आत्मा हूँ नहीं. औसा आगम में सर्वज्ञदेव त्रिलोकनाथ ने इरमाया है. औसी दृष्टि करके आगम की उपासना की नहीं, उसको आत्मा की ओकाग्रता कभी होती नहीं. समज में आया ? कितनी बात करते हैं !

भगवान् 'कुंदकुंदाचार्य' और 'अमृतयंद्राचार्य' स्पष्टीकरण करते हैं. सुन तो सडी. सर्वज्ञ ने कहे आगम का अभ्यास किया. तो आगम में क्या कडा है ? कि, तेरा आत्मा पवित्र अंदर अमंडानंद है उस ओर जुककर उसका अनुभव कर. और तेरे स्वभाव में उस विकल्प का अभाव तीनों काल में है. और विकल्प में आत्मा का अभाव है. औसा अनेकान्तपने भगवान् ने आगम में कडा है. जो आगममे से कोई औसा नीकाले कि, परनिमित्त है तो मेरे में राग होता है और राग है, कषाय मंद है तो सम्यग्दर्शन होगा,

तो ऐसा आगम में कलने में आया नहीं. आगम में नहीं कलता ऐसा नीकालते हैं तो अनागम को मानते हैं, आगम को मानते नहीं. समज में आता है ?

अक गाथा में मोक्ष है ! सब आ गया. क्या कलते हैं देओ न ! ओ..ओ....! 'मुमुक्षुको भगवान् अर्हन्त सर्वज्ञसे उपज्ञ...' उपज्ञ नाम 'स्वयं जानकर कले गये' शब्दब्रह्ममें - जिसका कि अनेकान्तरूपी केतन (चित्त-ध्वज-लक्षण) प्रगट है उसमें निष्ठात होना याहिये.' पढले उसमें निपुण होना याहिये. निपुण करने में क्या कलते हैं कि, मेरा शुद्ध चैतन्यप्रभु ज्ञाता-दृष्टा है. बस ! उसके सिवा, राग की किया करनेवाला नहीं. ऐसा आगम में कलता उसमें निपुण होना याहिये. आगम में ऐसा कभी कलता नहीं कि, रागकिया, राग की मंदता शुभभाव है, तो शुद्ध हो जायेगा (ऐसा) आगम में कलता ही नहीं. समज में आया ?

देओ न ! शुद्धात्मप्रवृत्तिरूप मोक्षमार्ग (कलता है). अशुद्ध परिणति (है वल) मोक्षमार्ग से रहित (है). व्यवहार लले कलने में आया, राग की मंदता देओकर व्यवहार मोक्षमार्ग का आरोप कलता, लेकिन वल स्वभाव में है नहीं. वल बंधमार्ग है. आ..ओ...! दया, दान, व्रत, तप, भक्ति, पूजा आदि शुभभाव बंधमार्ग है, मोक्षमार्ग नहीं. आगम में ऐसा मोक्षमार्ग कलता ही नहीं. और आगममें से ऐसा निकाले कि, आगम में व्यवहार कषाय की मंदता से सम्यग्दर्शन होता है, तो उसकी दृष्टि आगम से विपरीत है. आगम में कभी ऐसा कलने में आया नहीं.

मुमुक्षु :- मार्गज्ञा में लिखा है...

पूज्य गुरुदेवश्री :- मार्गज्ञा में लिखा है वल निमित्त का कथन है. समज में आया ?

अस्ति-नास्ति अपना शुद्ध स्वभाव, ज्ञानप्रभु, ज्ञान का पुंज, उसकी दृष्टि, अनुभव करते हैं वल अक ही मोक्षमार्ग है, बीय में राग आया वल सर्वज्ञ ने कलता ऐसा व्यवहार आया, पंच मलाव्रत, दया, दान और अहिसा वल सब विकल्प, राग (है), वल मेरी यीज में नहीं, मेरे मोक्षमार्ग में रूकावट है. आ..ओ...ओ...! और राग की किया में मेरा स्वभाव नहीं, ऐसा अनेकान्त केतन - अनेक दो प्रकार का धर्म, उसका लक्षण है. व्यवहार धर्म और निश्चय, व्यवहार में निश्चय नहीं और निश्चय में व्यवहार नहीं. समज में आया ? करो, व्यवहार करते-करते कभी हो जायेगा. घूल भी नहीं होगी, लो ! क्या करना ? सेठ लोगों को क्या करना ?

कलते हैं न, आगम में निपुण होना याहिये. आगम के अभ्यास में विधिकक्षण होना

यादिये और विचिक्षाण इसको कहते हैं कि, स्वभाव विभाव से प्राप्त होता नहीं और विभाव का विकल्प पंच महाव्रत का है, उसमें आत्मा है नहीं. और परद्रव्य की क्रिया में आत्मा है नहीं और अपनी शुद्ध क्रिया में परद्रव्य की क्रिया अंतर में है नहीं. समज में आया ? इस गाथा में तो बहुत ले लिया है, लो ! आ...डा...डा...! कथन पद्धति, ऐसी कोई शैली (है), गजब बात है !

देभो, कहते हैं, राग से धर्म माननेवाला, पुण्य से धर्म माननेवाला, शुभ से धर्म माननेवाला (है उसकी) पर में अकाग्रता है. उसे सम्यक्दृष्टि (जैसी) अकाग्रता है नहीं. और भगवान ने ऐसा शास्त्र में कहा ही नहीं. बराबर है ? पंडित और त्यागी लोग खिन्नाते हैं न ? कहां कहां काशी में पढ़े लुओ. बातें करे. अरे...! भगवान ! तेरी यीज तो विकल्प से, राग से निवृत्त स्वरूप है. ऐसी बात आगम में कही है. सर्वज्ञ के आगम में (ऐसा कहा है).

वस्तु दो है, अनेक (है) परंतु अकस्वरूप चैतन्य में राग नहीं और राग में चैतन्य का स्वरूप नहीं. और राग को लेकर पर की क्रिया नहीं और पर की क्रिया को लेकर राग नहीं. उसका नाम भगवान अनेकान्त कहते हैं. (लोग) तो झूठीवाद कहते हैं. लैया ! भगवान का मार्ग स्याद्वाद है. क्या स्याद्वाद है, झूठीवाद है. पर की क्रिया व्यवहार से कर ली सकते हैं और निश्चय से नहीं कर सकते हैं, उसका नाम अनेकान्त है. अनेकान्त नहीं, वड झूठीवाद है. समज में आया ? और भगवान के मार्ग में स्याद्वाद है तो मंद कषाय की क्रिया से ली सम्यग्दर्शन होता है और आत्मा के आश्रय से ली होता है. समज में आया ? वड अक कहता था. हमारे पास 'समेदशीभर' का अक पुस्तक है. 'समेदशीभर का माहात्म्य' ! ये 'शेनुंजय' का माहात्म्य आता है न ? जैसे 'समेदशीभर' का माहात्म्य. भगवान मोक्ष पधारे हैं, 'समेदशीभर' में नीचे शाश्वत साधिया (स्वस्तिक) है, 'समेदशीभर' शाश्वत पर्वत है. बीस तीर्थकर तो (अभी की यौबीसीमें से) गये जैसे अनंत, अनंत, अनंत यौबीसी में अनंत तीर्थकर वहां से मोक्ष गये. तो कोई कहे कि, 'समेदशीभर' की यात्रा और दर्शन करे उसका परितसंसार हो जाये. 'अक बार वंदे जो कोई' अकाद भव में कदाचित् पशु में न जाये, पीछे तो पशु और निगोद में ही जायेगा. उसने कहा, मेरे पास पुस्तक है. 'समेदशीभर का माहात्म्य'. मैंने कहा, क्या माहात्म्य है ? पढ़िये. उसमें अक बार ऐसा लिखा है कि, अकबार दर्शन करे तो उसके अल्प

भव रह जाये. (हमने कडा), वह सर्वज्ञ की वाणी नहीं. सर्वज्ञ की वाणी नहीं. परपदार्थ के दर्शन से भव का नाश हो, (ऐसा कहे वह) सर्वज्ञ की वाणी नहीं. परपदार्थ के लक्ष्य से तो शुभराग ही उत्पन्न होता है. डोलीवाले उपर बहुत चढ़ते हैं. उपर जाये और आये, उपर जाये और आये. लेकिन उसे तो भाव नहीं है. मुझे तो भाव है. तेरा भाव है, तो तेरा भाव क्या है ? शुभराग का है. परलक्ष्यी वृत्ति वह शुभराग पुण्यास्रव है और पुण्यास्रव से कभी भवकटी हो, भव का नाश हो (ऐसा) तीनकाल तीनलोक में वस्तु में नहीं. आगम ऐसा कहते नहीं और सर्वज्ञ ने ऐसा जाना नहीं. सर्वज्ञ ने ऐसा जाना नहीं, वाणी में ऐसा आया नहीं और पदार्थ में ऐसा स्वभाव नहीं. समझ में आता है ?

कितना स्पष्ट किया ! मुनिपना यानी ? मोक्षमार्ग अर्थात् ? शुद्ध चैतन्यमूर्ति भगवान में अंदर घुस जाना. निर्विकल्प आनंद की, शांति की, अविकारी की परिणति उत्पन्न होना वह मोक्षमार्ग है. कोई नग्न हो गया, कपडे छोड दिये इसलिये मुनि हो गया (ऐसा) भगवान (और) आगम ना कहते हैं. आगम में ऐसा कडा ही नहीं. और जो आगम के नाम से ऐसा अर्थ निकाले तो वह आगम को जानता नहीं. क्या है ?

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- हो, तो उसमें क्या है ? श्रवण करते हैं तो विकल्प, राग उठता है.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन वह तो आत्मा की दृष्टि से पर का लक्ष्य छूट गया. तो पर के लक्ष्य से लाभ नहीं हुआ.

मुमुक्षु :- परंपरा से हुआ.

पूज्य गुरुदेवश्री :- बिलकुल नहीं. राग से परंपरा कल्याण होता है (ऐसा) मूढ मिथ्यादृष्टि मानते हैं. दुःख का कारण है वह सुख का कारण कभी होता नहीं. तीनकाल में नहीं (होता). बडी जंजट उत्पन्न होती है. साधारण सेठ और साधारण गृहस्थों को मना ले. बहुत माल हो गया. यलो, अकबार जिंदा है तो 'समेदशीअर' के दर्शन कर लेते हैं.

मुमुक्षु :- समवसरण में...

पूज्य गुरुदेवश्री :- समवसरण में अनंत बैर दर्शन किये तो भी शुभभाव है. वह

धर्म नहीं, उससे धर्म कभी हुआ नहीं। प्राणी अनंत बैस समवसरण में गये। अकबार नहीं गये। मडाविदेहक्षेत्र में तो साक्षात् समवसरण सदा बिराजमान ही है। अनंत बैर वहां जन्म लिया और वहां अनंत बैर गये। क्या परपदार्थ के लक्ष्य से आत्मा का सम्यग्दर्शन होता है ? जन्म-मरण क्या पर के आश्रय से होता है ? तीनकाल में नहीं।

मुमुक्षु :- भगवान की वाणी भी तो सम्यग्दर्शन का कारण है।

पूज्य गुरुदेवश्री :- नहीं, नहीं, नहीं, नहीं। सम्यग्दर्शन की पर्याय का कारण आत्मद्रव्य है। उसको कारण बनाये बिना, दूसरे का कारण माने (वह मिथ्यादृष्टि है)। वह तो सभरे आ गया न, .. रुक गया, रुक गया उसको कारण बनाया। कारणमें से उठे कहां से ? क्योंकि कारणमें सो तो कार्य आता है तो कारणमें से उठे नहीं। रुचि उसमें से भिसके नहीं। मिथ्यात्व का सेवन अनादि से ऐसा करते आये हैं। समज में आया ?

धसलिये आगम, सर्वज्ञ परमात्मा जो कडते हैं तो आगम में भी ऐसा अर्थ निकालना और गुरुमुख से भी ऐसी बात सुनना। कोई गुरु नाम धारण करके दूसरी बात करे तो वह गुरु नहीं, वह अज्ञानी है और मिथ्यादृष्टि है। समज में आया ? तो आगम में निष्ठात डोना याडिये। भावार्थ लेंगे।

श्रोता :- प्रभाष वचन गुरुदेव !

अथागमहीनस्य मोक्षाख्यं कर्मक्षपणं न सम्भवतीति प्रतिपादयति-

आगमहीणो समणो णेवप्पाणं परं वियाणादि ।

अविजाणंतो अत्थे खवेदि कम्माणि किध भिक्खू ।।२३३ ।।

आगमहीनः श्रमणो नैवात्मानं परं विजानाति ।

अविजानन्नर्थान् क्षपयति कर्माणि कथं भिक्षुः ।।२३३ ।।

न खत्वागममन्तरेण परात्मज्ञानं परमात्मज्ञानं वा स्यात्; न च परात्मज्ञानशून्यस्य परमात्मज्ञान-
शून्यस्य वा मोहादिद्रव्यभावकर्मणां ज्ञप्तिपरिवर्तरूपकर्मणां वा क्षपणं स्यात् । तथाहि-न तावन्निरागमस्य
निरवधिभवापगाप्रवाहवाहिमहामोहमलमलीमसस्यास्य जगतःपीतोन्मत्तकस्येवावकीर्ण-
विवेकस्याविविक्तेन ज्ञानज्योतिषा निरूपयतोऽप्यात्मात्मप्रदेशनिश्चित शरीरादिद्रव्येषूपयोगमिश्रित-
मोहरागद्वेषादिभावेषु च स्वपरनिश्चायकागमोपदेशपूर्वकस्वानुभवाभावादयं परोऽयमात्मेति ज्ञानं सिद्धयेत्;
तथाच त्रिसमयपरिपाटीप्रकटितविचित्रपर्यायप्राग्भारागाधगम्भीरस्वभावं विश्वमेव ज्ञेयीकृत्य प्रतपतः
परमात्मनिश्चायकागमोपदेशपूर्वकस्वानुभवाभावात् ज्ञानस्वभावस्यैकस्य परमात्मनो ज्ञानमपि न सिद्धयेत् ।
परात्मपरमात्मज्ञानशून्यस्य तु द्रव्यकर्मारब्धैः शरीरादिभिस्तत्प्रत्ययैर्मोहरागद्वेषादिभावैश्च
सहैक्यमाकलयतो वध्यघातकविभागाभावान्मोहादिद्रव्यभावकर्मणां क्षपणं न सिद्धयेत्; तथाच
ज्ञेयनिष्ठतया प्रतिवस्तु पातोत्पातपरिणतत्वेन ज्ञप्तेरासंसारत्परिवर्तमानायाः परमात्मनिष्ठत्वमन्त-
रेणानिवार्यपरिवर्ततया ज्ञप्तिपरिवर्तरूपकर्मणां क्षपणमपि न सिद्धयेत् । अतः कर्मक्षपणार्थिभिः
सर्वथागमः पर्युपास्यः ।।२३३ ।।

अथागमपरिज्ञानहीनस्य कर्मक्षपणं न भवतीति प्ररूपयति-आगमहीणो समणो णेवप्पाणं परं
वियाणादि आगमहीनः श्रमणो नैवात्मानं परं वा विजानाति; अविजाणंतो अत्थे अविजान-
न्नर्थानपरमात्मादिपदार्थान् खवेदि कम्माणि किध भिक्खू क्षपयति कर्माणि कथं भिक्षुः; न कथमपि
इति । इतो विस्तरः- 'गुणजीवा पज्जती पाणा सण्णा य मग्गणाओ य । उवओगोवि य कमसो वीसं
तु परूवणा भणिदाः ।।' इति गाथाकथिताद्यागममजानन्, तथैव 'भिण्णउ जेण ण जाणियउ
णियदेहहं परमत्थु । सो अंधउ अवरहं अंधयहं किम दरिसावइ पंथु ।।' इति
दोहकसूत्रकथिताद्यागमपदसारभूतम-ध्यात्मशास्त्रं चाजानन् पुरुषो रागादिदोषरहिताव्या-

બાધસુખાદિગુણસ્વરૂપનિજાત્મદ્રવ્યસ્ય ભાવકર્મશબ્દાભિધેયૈ રાગાદિનાના-વિકલ્પજાલૈર્નિશ્ચયેન કર્મભિઃ સહ ભેદં ન જાનાતિ, તથૈવ કર્મારિવિધ્વંસક-સ્વકીયપરમાત્મતત્ત્વસ્ય જ્ઞાનાવરણાદિદ્રવ્યકર્મભિરપિ સહ પૃથક્ત્વં ન વેત્તિ, તથાચાશરીરલક્ષણશુદ્ધાત્મપદાર્થસ્ય શરીરાદિનોકર્મભિઃ સહાન્યત્વં ન જાનાતિ । ઇત્યંભૂતભેદજ્ઞાનાભાવાદ્દેહસ્થમપિ નિજશુદ્ધાત્માનં ન રોચતે, સમસ્તરાગાદિપરિહારેણ ન ચ ભાવયતિ । તતશ્ચ કથં કર્મક્ષયો ભવતિ, ન કથમપીતિ । તતઃ કારણાન્મોક્ષાર્થિના પરમાગમાભ્યાસ એવ કર્તવ્ય ઇતિ તાત્પર્યાર્થઃ ॥૨૩૩ ॥

હવે, આગમહીનને મોક્ષાખ્ય ('મોક્ષ' નામથી કહેવાતો) કર્મક્ષય થતો નથી એમ પ્રતિપાદન કરે છે :-

આગમરહિત જે શ્રમણ તે જાણે ન પરને, આત્મને;

ભિક્ષુ પદાર્થ-અજાણ તે ક્ષય કર્મનો કઈ રીતે કરે ? ૨૩૩.

અન્વયાર્થ :- [આગમહીનઃ] આગમહીન [શ્રમણઃ] શ્રમણ [આત્માનં] આત્માને (પોતાને) અને [પરં] પરને [ન એવ વિજાનાતિ] જાણતો નથી જ; [અર્થાન્ અવિજાનન્] પદાર્થોને નહિ જાણતો [ભિક્ષુઃ] ભિક્ષુ [કર્માણિ] કર્મોને [કથં] કઈ રીતે [ક્ષયયતિ] ક્ષય કરે ?

ટીકા :- ખરેખર આગમ વિના પરાત્મજ્ઞાન કે પરમાત્મજ્ઞાન થતું નથી; અને પરાત્મજ્ઞાનશૂન્યને કે પરમાત્મજ્ઞાનશૂન્યને મોહાદિદ્રવ્યભાવકર્મોનો કે શક્તિપરિવર્તનરૂપ કર્મોનો ક્ષય થતો નથી. તે આ પ્રમાણે :-

પ્રથમ તો, આગમહીન એવું આ જગત-કે જે નિરવધિ (અનાદિ) ભવસરિતાના પ્રવાહને વહેવડાવનારા મહામોહમળથી મલિન છે તે-ધતૂરો પીધેલા મનુષ્યની માફક વિવેકના નાશને પ્રાપ્ત હોવાથી અવિવિક્ત જ્ઞાનજ્યોતિ વડે જોકે જુએ છે તોપણ, તેને સ્વપરનિશ્ચાયક આગમોપદેશપૂર્વક સ્વાનુભવના અભાવને લીધે, આત્મામાં અને આત્મપ્રદેશસ્થિત શરીરાદિદ્રવ્યોમાં તેમ જ ઉપયોગમિશ્રિત મોહરાગદ્વેષાદિભાવોમાં 'આ પર છે અને આ આત્મા (-સ્વ) છે' એવું જ્ઞાન સિદ્ધ થતું નથી; તેમ જ તેને પરમાત્મનિશ્ચાયક આગમોપદેશપૂર્વક સ્વાનુભવના અભાવને લીધે, જેને ત્રિકાળપરિપાટીમાં વિચિત્ર પર્યાયોનો સમૂહ પ્રગટ થાય છે એવા અગાધગંભીરસ્વભાવી વિશ્વને જ્ઞેયરૂપ કરીને પ્રતપતા જ્ઞાનસ્વભાવી એક પરમાત્માનું જ્ઞાન પણ સિદ્ધ થતું નથી.

અને (એ રીતે) જે (૧) પરાત્મજ્ઞાનથી તેમ જ (૨) પરમાત્મજ્ઞાનથી શૂન્ય છે તેને, (૧)

દ્રવ્યકર્મથી થતાં શરીરાદિ સાથે તથા તત્પ્રત્યયી મોહરાગદ્વેષાદિભાવો સાથે એકતા અનુભવવાને લીધે વધ્યઘાતકના વિભાગનો અભાવ હોવાથી મોહાદિદ્રવ્યભાવકર્મોનો ક્ષય સિદ્ધ થતો નથી, તેમ જ (૨) જ્ઞેયનિષ્ઠપણે પ્રત્યેક વસ્તુના ઉત્પાદ-વિનાશરૂપે પરિણમતી હોવાને લીધે અનાદિ સંસારથી પરિવર્તન પામતી જે જ્ઞપ્તિ તેનું પરિવર્તન પરમાત્મનિષ્ઠતા સિવાય અનિવાર્ય હોવાથી, જ્ઞપ્તિપરિવર્તનરૂપ કર્મોનો ક્ષય પણ સિદ્ધિ થતો નથી. માટે કર્મક્ષયના અર્થોઓએ સર્વ પ્રકારે આગમની પર્યુપાસના કરવી યોગ્ય છે.

ભાવાર્થ :- આગમની પર્યુપાસના રહિત જગતને આગમોપદેશપૂર્વક સ્વાનુભવ નહિ થતો હોવાથી તેને ‘આ અમૂર્તિક આત્મા તે હું છું અને આ સમાનક્ષેત્રાવગાહી શરીરાદિક તે પર છે’ એમ, તથા ‘આ ઉપયોગ તે હું છું અને આ ઉપયોગમિશ્રિત મોહરાગદ્વેષાદિભાવો તે પર છે’ એમ સ્વ-પરનું ભેદજ્ઞાન થતું નથી; તેમ જ તેને આગમોપદેશપૂર્વક સ્વાનુભવ નહિ થતો હોવાથી ‘હું જ્ઞાનસ્વભાવી એક પરમાત્મા છું’ એવું પરમાત્મજ્ઞાન પણ થતું નથી.

એ રીતે જેને (૧) સ્વપરજ્ઞાન તેમ જ (૨) પરમાત્મજ્ઞાન નથી તેને, (૧) હણાવાયોગ્ય એવા સ્વનું અને હણનાર એવાં મોહાદિદ્રવ્યભાવકર્મરૂપ પરનું ભેદજ્ઞાન નહિ હોવાથી મોહાદિદ્રવ્યભાવકર્મોનો ક્ષય થતો નથી, તેમ જ (૨) પરમાત્મનિષ્ઠતાના અભાવને લીધે જ્ઞપ્તિનું પરિવર્તન નહિ ટળતું હોવાથી જ્ઞપ્તિપરિવર્તનરૂપ કર્મોનો પણ ક્ષય થતો નથી.

માટે મોક્ષાર્થોઓએ સર્વ પ્રકારે સર્વજકથિત આગમને સેવવાં. ૨૩૩.

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઠ સુદ ૧, મંગળવાર

તા. ૧૫-૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, પ્રવચન નં. ૨૨૯

‘પ્રવચનસાર’, ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ૨૩૩ (ગાથા કા) ભાવાર્થ. એક પંક્તિ ચલી છે.

ભાવાર્થ :- ‘આગમકી પર્યુપાસનાસે રહિત...’ જિસકો સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પરમાત્મા ને કહે આગમ, સિદ્ધાંત, શાસ્ત્ર, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરને કહે હુએ, કિસીને કલ્પિત શાસ્ત્ર બનાયે હો ઉસે શાસ્ત્ર કહને મેં આતા નહીં. સમજ મેં આયા ? પાઠ મેં હૈ ન ? આગમ ક્યા ? આગમ યાની સર્વજ્ઞ ને કહી હુઈ વાણી. સર્વજ્ઞ કે મુખમેં સે નીકલી હુઈ વાણી. ઉસકી રચના કો આગમ કહતે હેં. સમજ મેં આયા ? અભી તો શ્વેતાંબર કી શાસ્ત્રરચના વહ આગમ નહીં. ભાઈ ! વહ આગમ નહીં. બાત ઐસી હૈ.

સર્વજ્ઞ ભગવાન કે મુખ સે નિકલા હુઆ, પૂર્વાપર વિરોધ રહિત જો શાસ્ત્ર હૈ ઉસે આગમ કહતે હેં. આગમ, સર્વજ્ઞ કે કહે આગમ દ્વિગંબર સંપ્રદાય મેં પરંપરા સે ચલે આયે હેં. દૂસરે મેં વહ આગમ હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ?

આગમ કી સેવા સે રહિત. ઐસા ભગવાન સર્વજ્ઞ સે કહા હુઆ શાસ્ત્ર, ઉસકી સેવા રહિત ‘જગતકો આગમોપદેશપૂર્વક સ્વાનુભવ ન હોનેસે...’ ઉસકા સ્વાનુભવ હોતા નહીં. ભગવાન કે આગમ મેં ઐસા કહા કિ, તેરી ચીજ પુણ્ય-પાપ કા ભાવ જો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ રાગ (હૈ), ઉસસે તેરી ચીજ ભિન્ન હૈ. ઐસા આગમ કહતે હેં. સ્વ-પર કો કહતે હેં ન ?

‘સ્વાનુભવ ન હોનેસે... ઇસપ્રકાર સ્વ-પરકા ભેદજ્ઞાન નહીં હોતા...’ ક્યોંકિ જો સર્વજ્ઞ કા આગમ હૈ, વહ ઐસા કહતા હૈ કિ, જો કોઈ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કા જો વિકલ્પ

उठता है वह राग पर है और आत्मा परराग से भिन्न है. ऐसा सर्वज्ञ का आगम कड़ता है. समज में आया ? ऐसा जिसको आगम की सेवापूर्वक स्वानुभव (नहीं है), राग से, विकल्प से, पुष्ट्य परिष्णाम से भिन्न भगवान, उसका अनुभव नहीं (उसे) स्व-पर का भेदज्ञान नहीं होता. उसे स्व-पर की जुदाई का भान होता नहीं. क्योंकि आगम तो यह कहते हैं कि, आत्मा ज्ञानमूर्ति विद्वानंद स्वरूप है. आगम ऐसा कहते हैं, संतों ऐसा कहते हैं, सर्वज्ञ ऐसा कहते हैं, सम्यक्दृष्टि ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

राग, याहे तो सूक्ष्म परमात्मा के प्रति की रागरुचि (डो), नव तत्त्व की रुचि (डो) और तीर्थंकर भगवान की रुचि. 'पंचास्तिकाय' में आया है न ? वह सब विकल्प, राग है. समज में आया ? उस राग से आत्मा पृथक् (है), वह सर्वज्ञ के आगम कहते हैं. 'पंचास्तिकाय' में आया है. जब तक नव तत्त्व की रुचि का विकल्प रहेगा, तीर्थंकर की रुचि का विकल्प रहेगा और पदार्थ का, पर का जानने का विकल्प रहेगा तब तक आत्मा का ज्ञान होगा नहीं. समज में आया ? भारी बात, भाई ! समज में आया ? है न 'पंचास्तिकाय' में ? कौन-सी (गाथा है) ? १७० ? 'पंचास्तिकाय' है. १७० है.

'सपयत्थं' संयमतपसंयुक्त होवा छां, नव पदार्थों तथा तीर्थंकर प्रत्ये जेनी बुद्धिनुं जोडाश... भगवान हैं तो मैं भक्ति करूं, भगवान है तो मानूं, ऐसा जो विकल्प - राग. 'सूत्रो प्रत्ये जेने रुचि...' भगवान के शास्त्र प्रति जिसकी रुचि 'वर्ते छे ते जवने निर्वाण...' नहीं. उस जव को निर्वाण - मुक्ति दूर है. राग है, विकल्प है. जहां आगम उपदेश ऐसा कहता है कि, पदार्थों की रुचि, तीर्थंकर कहते हैं कि उमारी रुचि (है), देओ ! सर्वज्ञ तीर्थंकर ही ऐसा कहे कि, हम परद्रव्य हैं, तुम्हारे से भिन्न हैं. परद्रव्य की रुचि, प्रेम, भक्ति सब राग है. आहा...हा...! ऐसा राग पर और आत्मा स्व, ऐसा जिसको आगमपूर्वक ज्ञान नहीं उसको 'यह जो अमूर्तिक आत्मा है सो मैं हूं...' अमूर्तिक - राग से रहित भगवानआत्मा. विद्वानंद स्वरूप मैं हूं. 'और ये समानक्षेत्रावगाही शरीरादिक वह पर हैं' अक क्षेत्र में रहनेवाली यह वाणी, शरीर वह तो पर है. उसकी क्रिया जड की पर है. इसीप्रकार दो का भेदज्ञान होता नहीं.

दूसरी बात, 'ये जो उपयोग है सो मैं हूं' जानन, जानन, जानन, जानन जानने का भाव. जानन भाव, किसका ? अपना जानने का, हां ! राग बिना जानन उपयोगी मैं हूं 'और ये उपयोगमिश्रित मोहरागद्वेषादिभाव हैं सो पर है' समज में आया ? पढ़ते

शरीर और आत्मा के बीच कडा, फिर उपयोग - जानन और राग. भगवान प्रति की, तीर्थंकर प्रति की रुचि वड राग (है), पदार्थों की प्रीति वड राग, शास्त्र की रुचि वड राग (है). यहाँ आगम की सेवा कडते हैं और यड भी कडते हैं. आ..डा...! समज में आया ?

ऐसा राग वड में नहीं, में ज्ञानउपयोग हूँ 'और ये उपयोगमिश्रित मोडरागद्वेषादिभाव हैं सो पर हैं' 'उसे आगमोपदेशपूर्वक स्वानुभव न डोनेसे...' भगवान का आगम कडते हैं ऐसा उसको अनुभव नहीं, ज्ञान है नहीं. (में ज्ञानस्वभावी हूँ) 'ऐसा परमात्मज्ञान भी नहीं डोता.' समज में आया ? 'ऐसा परमात्मज्ञान भी नहीं डोता कि में ज्ञानस्वभावी अक परमात्मा हूँ' मैं तो सारा ज्ञेय, दुनिया का सर्व (ज्ञेय) अक समय में जानने के लायक. सर्व ज्ञेय, यहाँ सर्वज्ञ. वहाँ सर्व ज्ञेय, यहाँ सर्वज्ञ. ऐसा आगम का जिसको भान नहीं, आगम की सेवा की नहीं... समज में आया ? उसे ज्ञानस्वभावी अक परमात्मा का ज्ञान भी नहीं डोता. भगवानआत्मा तो ज्ञानस्वरूपी है. तो ज्ञान में परज्ञेय का कुछ भी लक्ष्य रहना और ज्ञान में स्थिर न रहना वड ज्ञान का स्वभाव नहीं. समज में आया ? यड ज्ञान्तिपरिवर्तन की बात कडी.

'छसप्रकार जिसे (१) स्व-पर ज्ञान तथा (२) परमात्मज्ञान नहीं है उसे, (१) डनन डोने योग्य स्व का और डननेवाले मोडादिद्रव्यभावकर्मरूप परका भेदज्ञान न डोनेसे...' ओ..डो...! भगवानआत्मा अपनी शुद्ध दशा में डननयोग्य, वध्य और दया, दान, व्रत, भक्ति का विकल्प डनन लायक है. आत्मा की धर्म दशा में डनन लायक हैं, घातक हैं. आडा..डा...! समज में आया ? आगम का सेवन नहीं और आगम कडनेवाले सद्गुरु का भी सेवन नहीं, ऐसे साथ में लेना. उपदेशपूर्वक है न. समज में आया ? आगम के उपदेशपूर्वक स्वानुभव, ऐसा (कडा) है न ? जो आगम है, उसका जो ज्ञान है, ऐसे आगमपूर्वक उपदेश करते हैं, उनकी सेवा नहीं, उस ओर का लक्ष्य नहीं तो आत्मा में (भेदज्ञान नहीं डोता). यड आत्मा जाननस्वरूप और जो विकल्प उठते हैं वे आत्मा की शांति के घातक हैं, धर्म का कारण तो नहीं परंतु धर्म का घातक है. आडा..डा...! विकल्प आस्रव है न ? याडे तो भगवान कडते हैं कि, डमारे प्रति का प्रेम, भक्ति, रुचि आस्रव राग है. वड राग तेरी धर्मदशा का घात करनेवाला है और तुम वध्य डो. आ..डा...! समज में आया ?

‘भोलाद्विद्रव्यभावकर्म...’ दोनों दिये हैं। जडकर्म निमित्तरूप से घात करनेवाला, व्यवहार. राग निश्चय से अशुद्ध परिणाम है, पुण्य, दया, दान, भक्ति आदि, ये आत्मा की शान्ति का, धर्म का घात करनेवाला है। ये लोग औसा कहते हैं कि, आत्मा में धर्म उत्पन्न होने का कारण है। तदन विपरीत, तदन मिथ्यात्व की पुष्टि. क्षण-क्षण में मिथ्यात्व की पुष्टि (करते हैं) और मानते हैं कि, हम धर्म करते हैं. आला...ला...! समज में आया ? क्या कहते हैं, देओ ! टीका में आ गया न, उसका भावार्थ लेते हैं.

‘(१) उनन होने योग्य स्वका...’ अपनी वीतरागी दशा शक्तिमें से प्रगट होनी चाहिये, वह नहीं होकर उनन होता है, आत्मा पर्याय में वध्य होता है और घातक वह विकल्प है. शुभराग या अशुभराग या जड कर्म, वह निमित्तपने (है). यह (शुभाशुभ राग) अशुद्ध उपादान घातक है. आला...ला...! कठिन बात, भाई ! भगवान का सर्वज्ञ का कला हुआ आगम औसा कहता है. इससे विपरीत कले वह सर्वज्ञ का आगम नहीं और आगम का वह उपदेश सख्या नहीं. समज में आया ? भारी मार्ग, भाई ! अपूर्व मार्ग है. भगवान तो कहते हैं, तीर्थकर का नाम दिया है. .... में दिया न ? तीर्थकर कले कि, मेरी रुचि करे वह भी राग है, तेरे स्वभाव में रोक्नेवाला है. सुन न. आला...ला...! समज में आया ? भाई ! देओ तो सही मार्ग. (लोगों को) अभी मालूम भी नहीं. मार्ग तो कलां से लाय आये, सुना ही नहीं. ज्याल में दिया ही नहीं कि, क्या चीज है ? बाद में परंपरा में धर्म होगा, औसा कहते हैं.

यलां तो भगवान कहते हैं कि, तेरा शुभ भाव का विकल्प, हमारे प्रति की भक्ति का, रुचि का, प्रेम का राग तेरी शान्ति, धर्म की दशा का घात करते हैं. और राग घातक है, वीतराग तो कहते हैं, औसा हम कहते हैं. औसा आगमपूर्वक उपदेश का तो ज्याल में ही नहीं तो घातक और वध्य कौन है, उसका भेदज्ञान है नहीं. कठिन बातें, भाई ! दुनिया के साथ मेल जाये औसा नहीं है. अरे...! दुनिया दूसरे रास्ते पर चडी गई है न ! वीतरागमार्ग को छोडकर राग के मार्ग पर है. अजैन को जैनमार्ग मानती है. आला...ला...!

यलां तो कहते हैं, भगवान ! भगवान ने कला हुआ ‘कुंठकुंठार्य’ कहते हैं, वही टीकाकार टीका में कहते हैं, (सभ) ओक ही बात है. आत्मा, ‘(१) उनन होने योग्य स्व का...’ आत्मा का घात होता है, आत्मा की शान्ति अथवा धर्म का घात होता है, घात होता है. उनन योग्य है. और राग है वह घातक है. औसा ‘भोलाद्विद्रव्यभावकर्मरूप परका

भेदज्ञान न होनेसे मोहाद्विद्रव्यभावकर्मोंका क्षय नहीं होता,...' उसको मिथ्यात्व का क्षय होता नहीं. समज में आया ? कारण कि जो भाव राग है वह आत्मा के धर्म का घातक है, ऐसी तो ખબर नहीं. और वह ऐसा मानता है कि, ऐसा करते-करते मुझे धर्म हो जायेगा. तो कहते हैं कि, ऐसी जो मिथ्यात्व की मान्यता (है) वह मिथ्यात्व से जुदा आत्मा का भान नहीं तो मिथ्यात्व का नाश होता नहीं. समज में आया ? ભારી બાતે, ભાઈ !

'क्षय नहीं होता,...' अर्थात् मिथ्यात्व का नाश नहीं होता. क्यों ? कि, जो राग का विकल्प उठता है, परमेश्वर प्रति का, नव तत्त्व की श्रद्धा का और तीर्थंकर प्रति के प्रेम का विकल्प, राग आत्मा की शान्ति का घात करता है तो ये कहता है कि, उमारी शान्ति को मिला देता है. ऐसा जो मिथ्यात्व भाव (उसकी) पुष्टि करते हैं उनको मिथ्यात्व का नाश कैसे हो ? समज में आया ? आहा...हा...! काम, कठिन काम, जैनदर्शन को समजना (कठिन काम है).

जैनदर्शन यानी वस्तु का स्वरूप. जैनदर्शन कोई संप्रदाय नहीं है. समज में आया ? 'जिन सो ही है आत्मा, अन्य सो ही है कर्म, ओ ही वचन से समज ले जिनप्रवचन का मर्म' राग अन्य वस्तु है, कर्म है, विकल्प है, भावकर्म राग अन्य मार्ग है. राग से भिन्न भगवानआत्मा (में) अंतर में अकाग्रता होना वह जैनमार्ग है. समज में आया ? कि, इसकी जिसको ખબર नहीं उसे मिथ्यात्व का नाश नहीं होता. कहते हैं न, शुभराग में.. वह अन्नी आया था न ? ભાઈ ! शुभ उपयोग में मिथ्यात्व का रस मंद पडता है. अनंतानुबंधी का (रस) मंद पडता है, अन्नी आया है. समज में आया ? ओ...ई..! मिथ्यादृष्टि का शुभभाव और निश्चयाभासी से ठीका है, ऐसा कहते हैं. अरे...! मिथ्यादृष्टि निश्चयाभासी और मिथ्यादृष्टि व्यवहाराभासी. व्यवहाराभासी में राग की मंदता है, निश्चयाभासी अकेले अशुभ में जाता है. अशुभ में जानेवाला नरक, निगोद में जायेगा. परंतु मिथ्यादृष्टि शुभभाव में रहता है तो स्वर्ग में जायेगा. समज में आया ? ऐसा लिखा हुआ आया है, अन्नी तो यारों ओर से बहुत आता है. गडबड, गडबड, गडबड, ऐसी गडबड है. सत्य क्या है वह समजने में, सुनने में आया नहीं.

मुमुक्षु :- अन्य मति में मंद कषाय तो होती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अरे...! मंद कषाय कितना होता है ! अन्य मति साधु नग्न होता है, जंगल में रहनेवाला. और एक रूपयाभार कंदमूल पाये. पंद्रह पंद्रह दिन पानी-

आहार नहीं. सूजे पान जाये. कंदमूल जाते हैं, जडबुट्टी, औसी वनस्पति वे लोग जानते हैं. उसके अके छोटे टुकड़े की टंडक में पंद्रह दिन, मडिना तक पानी-आहार की जरूरत नहीं पडती. नग्न है, अकेला है. उसमें क्या आया ? समज में आया ?

आत्मा अंदर उस राग के विकल्प से पार, भिन्न है और राग तो आत्मा के धर्म का घात करनेवाला है. उस राग को धर्म का करनेवाला मानना वह विपरीत मान्यता से, विपरीत मान्यता का नाश कैसे हो ? औसा कहते हैं. क्योंकि विपरीत मान्यता की पुष्टी होती है. अरे...! भगवान ! क्या हो ? जगत बेयारा लूट गया है. कड़ो, भाई ! समज में आता है ? ये तुम्हारी सामायिक, पोषा और पडिकम्मशा. ये हमारे भाई हैं न, वे करते थे. साधु आवे तो उसे आहार-पानी बनाकर दे. आहा...हा...!

यहां तो कहते हैं, अरे...! भाई ! अके लोटा निर्दोष पानी मिलना, निर्दोष, थोडा पीने का पानी निर्दोष मिलना महामुश्किल है. आहार कहीं से कदाचित् मिल जाये. लेकिन पानी (कहां से मिले) ? जिसमें बडी हिंसा (है), जल के अके बिंदु में असंभ्य जव हैं. आहा...हा...! समज में आया ? उसमें कमंडल में पानी लेना, पीना. वह पांच सेर, सात सेर (थोडा पानी) लाना कहां से ? किसके घर बनाया हो ? समज में आया ? कठिन काम है, भाई ! समज में आया ?

यहां कहते हैं कि, दशा की दशा ही नहीं है और उठ से शुभभाव करते हैं, उठ से.. उठ से, यहां तो मिथ्यात्व की पुष्टी होती है. समज में आया ? आहा...हा...! जबर नहीं, यीज की जबर नहीं क्या है. उठ से शब्दप्रयोग किया है न ? किसमें है ? उसमें है, कहां ? अके जगह शब्द आया था. उठ शब्द कहां आया था ? कहां पढा होगा. बहुत ज्यादा (नहीं है). कहां ? २१७ गाथा (की फूटनोट में है). 'शुद्धात्मस्वरूपमें (मुनित्वोचित) सम्यक् 'धृति' अर्थात् परिश्रति वह निश्चय समिति है. और उस दशामें होनेवाली (उठ सहित) धर्या-भाषादि संबंधी शुभ परिश्रति वह व्यवहारसमिति है. (जहां शुद्धात्मस्वरूपमें सम्यक्परिश्रतिरूप दशा नहीं होती यहां शुभ परिश्रति उठ सहित होती है; वह शुभपरिश्रति व्यवहारसमिति भी नहीं है). बहुत कठिन काम. उठ शब्द यहां आता है. इसमें कहीं पाठ में आता है. उठपूर्वक करते हैं, औसा आया है. टीका में, टीका के अर्थ में कहीं आता है. कहीं आता है, हिमाग में रह गया है. कड़ो, समज में आया ?

कहते हैं कि, जहां अपना घात करनेवाला कौन है ? और घात होनेवाली दशा किसकी

है, उसका जहां बेद नहीं, उसको कर्म का नाम मिथ्यात्व का दर्शनमोड़ का, दर्शनमोड़ का मिथ्यात्व परिणाम का क्षय नहीं होता. मिथ्यात्व परिणाम की पुष्टी होती है, दर्शनमोड़ (का) बंध होता है. समज में आया ? अरे...!

‘(२) परमात्मनिष्ठताके अभावके कारण...’ अब दूसरा बोले. ‘परमात्मनिष्ठताके अभावके कारण...’ ज्ञानस्वरूप में परमात्मा पूर्ण (हूँ). अक समय में ज्ञेय पूर्ण और ज्ञान पूर्ण. ऐसी निष्ठता के बिना ‘ज्ञप्तिका परिवर्तन नहीं टलनेसे...’ ज्ञान में पलटा होना नहीं टलने से. ‘ज्ञप्तिपरिवर्तनरूप कर्मोंका...’ अस्थिर भाव का भी ‘क्षय नहीं होता.’ समज में आया ? पूर्ण स्वरूप बारहवें गुणस्थान में भी ज्ञप्तिपरिवर्तन तो है. अकेले ज्ञान में अकाकार हुआ बिना, वह ज्ञप्तिपरिवर्तन का पलटा नाश नहीं होता. समज में आया ? वह २३३ गाथा की बात हुई, लो.

‘‘सद्विये मोक्षार्थियोंको सर्वप्रकारसे सर्वज्ञकथित आगमका सेवन...’ करो. है न ? आभिर की (पंक्ति). ‘‘सद्विये मोक्षार्थियों को सर्वप्रकारसे सर्वज्ञ...’ सर्वज्ञ भगवान के आगम से उसका सेवन करो नाम सुनो, उपदेश पूरा सुनो और विचार करके मनन करो. समज में आया ? कल्पित अज्ञानीयों ने कहा हुआ, अपनी कल्पना से (कल्पित किया गया) पदार्थ कहते हैं वह वीतराग का आगम नहीं. समज में आया ? अक पंक्ति बढ गई. छिन्दी में है न ? छिन्दी में. ‘‘सद्विये मोक्षार्थियोंको सर्वप्रकारसे सर्वज्ञकथित आगमका सेवन करना चाहिये.’

‘अब, मोक्षमार्गपर चलनेवालोंको आगम ही अक यक्षु है...’ २३४ (गाथा). धर्मा को तो अक आगम यक्षु है. यह यक्षु नहीं, आगम यक्षु है. आडा...डा...! भगवान ने कहे आगम हैं उनका ज्ञान, वह आगम यक्षु है.

प्रश्न :- भावज्ञान आगम यक्षु है ?

समाधान :- भावज्ञान आगम यक्षु है. सब शास्त्र का ज्ञान, आगमज्ञान कहने में आता है न ? समज में आया ?

मुमुक्षु :- उठ का विशेष दृष्टांत.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह उठ का कडा न. अपनी दशा में शुद्ध परिणति सडज नहीं और उसको शुभभाव भी सडज होता नहीं. उठपूर्वक होता है. ज्ञानी को शुद्ध परिणति निर्मल है वहां शुभभाव आता है, वह सडज उस काल में आ जाता है. और अज्ञानी

અથાગમ એવૈકશ્ચક્ષુર્મોક્ષમાર્ગમુપસર્પતામિત્યનુશાસ્તિ-

આગમચક્ષૂ સાહુ ઙ્દિયચક્ષૂણિ સવ્વભૂદાણિ ।
દેવા ય ઓહિચક્ષૂ સિદ્ધા પુણ સવ્વદો ચક્ષૂ ।।૨૩૪ ।।

આગમચક્ષુઃ સાધુરિન્દ્રિયચક્ષૂષિ સર્વભૂતાનિ ।
દેવાશ્ચાવધિચક્ષુષઃ સિદ્ધાઃ પુનઃ સર્વતશ્ચક્ષુષઃ ।।૨૩૪ ।।

ઇહ તાવદ્ભગવન્તઃ સિદ્ધા એવ શુદ્ધજ્ઞાનમયત્વાત્સર્વતશ્ચક્ષુષઃ, શેષાણિ તુ સર્વાણ્યપિ ભૂતાનિ મૂર્તદ્રવ્યાવસક્તદૃષ્ટિત્વાદિન્દ્રિયચક્ષૂષિ । દેવાસ્તુ સૂક્ષ્મત્વવિશિષ્ટમૂર્તદ્રવ્યગ્રાહિત્વાદવધિચક્ષુષઃ, અથ

અથ મોક્ષમાર્ગાર્થિનામાગમ એવ દૃષ્ટિરિત્યાખ્યાતિ-આગમચક્ષૂ શુદ્ધાત્માદિપદાર્થ-પ્રતિપાદકપરમાગમચક્ષુષો ભવન્તિ । કે તે । સાહુ નિશ્ચયરત્નત્રયાધારેણ નિજશુદ્ધાત્મસાધકાઃ સાધવઃ ।

હવે, મોક્ષમાર્ગો જનારાઓને આગમ જ એક ચક્ષુ છે એમ ઉપદેશે છે :-

મુનિરાજ આગમચક્ષુ ને સૌ ભૂત ઇન્દ્રિયચક્ષુ છે,
છે દેવ અવધિચક્ષુ ને સર્વત્રચક્ષુ સિદ્ધ છે. ૨૩૪.

અન્વયાર્થ :- [સાધુઃ] સાધુ [આગમચક્ષુઃ] આગમચક્ષુ (-આગમરૂપ ચક્ષુવાળા) છે, [સર્વભૂતાનિ] સર્વ ભૂતો (-પ્રાણીઓ) [ઇન્દ્રિયચક્ષૂષિ] ઇન્દ્રિયચક્ષુ છે, [દેવાઃ ચ] દેવો

કો શુદ્ધ પરિણતિ કા અનુભવ નહીં વહાં શુભ પરિણામ હઠપૂર્વક લાના પડતા હૈ, કરના પડતા હૈ. સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન અનુભૂતિપૂર્વક કા જહાં ભાન હૈ, વહાં શુભ આતા હૈ વહ તો ઉસ સમય મેં આ જાતા હૈ. જૈસે સહજ દ્રવ્ય, સહજ ગુણ, સહજ પરિણતિ હૈ વૈસે સહજ ... રાગ. પરંતુ આત્મા અંદર રાગ સે ભિન્ન, અપની શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટ નહીં વહાં શુભ ભાવ તો હઠસહિત હી હોતા હૈ. ઉસકી ઇર્યા સમિતિ, ભાષા સમિતિ સબ

ચ તેઽપિ રૂપિદ્રવ્યમાત્રદૃષ્ટત્વેનેન્દ્રિયચક્ષુર્મ્યોઽવિશિષ્યમાણા ઇન્દ્રિયચક્ષુષ એવ । એવમમીષુ સમસ્તેષ્વપિ સંસારિષુ મોહોપહતતયા જ્ઞેયનિષ્ટેષુ સત્સુ જ્ઞાનનિષ્ટત્વમૂલશુદ્ધાત્મતત્ત્વસંવેદનસાધ્યં સર્વતશ્ચક્ષુસ્ત્વં ન સિદ્ધચેત્ । અથ તત્સિદ્ધયે ભગવન્તઃ શ્રમણા આગમનચક્ષુષો ભવન્તિ । તેન જ્ઞેયજ્ઞાનયોરન્યો-ન્યસંવલનેનાશક્યવિવેચનત્વે સત્યપિ સ્વપરવિભાગમારચય્ય નિર્ભિન્નમહામોહાઃ સન્તઃ પરમાત્માનમવાપ્ય સતતં જ્ઞાનનિષ્ટા એવાવતિષ્ટન્તે । અતઃ સર્વમપ્યાગમચક્ષુષૈવ મુમુક્ષૂણાં દ્રષ્ટવ્યમ્ ॥૨૩૪ ॥

ઈન્દિયચક્ષૂણિ નિશ્ચયેનાતીન્દ્રિયામૂર્તકેવલજ્ઞાનાદિગુણસ્વરૂપાણ્યપિ વ્યવહારેણાનાદિકર્મબન્ધવશા-દિન્દ્રિયાધીનત્વેનેન્દ્રિયચક્ષૂષિ ભવન્તિ । કાનિ કર્તૃણિ । સવ્વભૂદાણિ સર્વભૂતાનિ સર્વસંસારિજીવા ઇત્યર્થઃ । દેવા ય ઓહિચક્ષૂ દેવા અપિ ચ સૂક્ષ્મમૂર્તપુદ્ગલદ્રવ્યવિષયાવધિચક્ષુષઃ । સિદ્ધા પુણ સવ્વદો

[અવધિચક્ષુષઃ] અવધિચક્ષુ છે [પુનઃ] અને [સિદ્ધાઃ] સિદ્ધો [સર્વતઃચક્ષુષઃ] સર્વતઃચક્ષુ (–સર્વ તરફથી ચક્ષુવાળા અર્થાત્ સર્વ આત્મપ્રદેશે ચક્ષુવાળા) છે.

ટીકા :- પ્રથમ તો, આ લોકમાં ભગવંત સિદ્ધો જ શુદ્ધજ્ઞાનમય હોવાથી સર્વતઃચક્ષુ છે અને બાકીનાં બધાંય ભૂતો (–જીવો), મૂર્ત દ્રવ્યોમાં જ તેમની દષ્ટિ લાગતી હોવાથી, ઇન્દ્રિયચક્ષુ છે. દેવો સૂક્ષ્મત્વવાળાં મૂર્ત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરતા હોવાથી અવધિચક્ષુ છે; અથવા તેઓ પણ, માત્ર રૂપી દ્રવ્યોને દેખતા હોવાથી તેમને ઇન્દ્રિયચક્ષુવાળાંઓથી જુદા ન પાડવામાં આવે તો, ઇન્દ્રિયચક્ષુ જ

હઠસહિત હૈં. સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં કિ, ‘મોક્ષમાર્ગપર ચલનેવાલોકો આગમ હી એક ચક્ષુ હૈ એસા ઉપદેશ કરતે હૈં :-’

આગમચક્ષૂ સાહુ ઇન્દિયચક્ષૂણિ સવ્વભૂદાણિ ।

દેવા ય ઓહિચક્ષૂ સિદ્ધા પુણ સવ્વદો ચક્ષૂ ॥૨૩૪ ॥

૨૩૪. હિન્દી હૈ ન હિન્દી ?

મુનિરાજ આગમચક્ષુ ને સૌ ભૂત ઇન્દ્રિયચક્ષુ છે,
છે દેવ અવધિચક્ષુ ને સર્વત્રચક્ષુ સિદ્ધ છે. ૨૩૪.

ચક્ષુ સિદ્ધા: પુન: શુદ્ધબુદ્ધૈકસ્વભાવજીવલોકાકાશપ્રમિતશુદ્ધાસંખ્યેયસર્વપ્રદેશચક્ષુષ્ણુ ઇતિ । અનેન કિમુક્તં ભવતિ । સર્વશુદ્ધાત્મપ્રદેશે લોચનોત્પત્તિનિમિત્તં પરમાગમોપદેશાદુત્પન્નં નિર્વિકારં મોક્ષાર્થિભિઃ સ્વસંવેદનજ્ઞાનમેવ ભાવનીયમિતિ ॥૨૩૪॥

છે. એ રીતે આ બધાય સંસારીઓ મોહ વડે ઉપહત હોવાને લીધે જ્ઞેયનિષ્ઠ હોવાથી, જ્ઞાનનિષ્ઠપણાનું મૂળ જે શુદ્ધાત્મતત્ત્વનું સંવેદન તેનાથી સાધ્ય (-સધાતું) એવું સર્વતઃચક્ષુપણું તેમને સિદ્ધ થતું નથી. હવે, તેની (સર્વતઃચક્ષુપણાની) સિદ્ધિને માટે ભગવંત શ્રમણો આગમચક્ષુ હોય છે. તેઓ તે આગમરૂપ ચક્ષુ વડે, જોકે જ્ઞેય અને જ્ઞાનનું અન્યોન્ય મિલન હોવાને લીધે તેમને ભિન્ન કરવાં અશક્ય છે (અર્થાત્ જ્ઞેયો જ્ઞાનમાં ન જણાય એમ કરવું અશક્ય છે) તોપણ, સ્વપરનો વિભાગ કરીને, મહામોહને જેમણે ભેદી નાખ્યો છે એવા વર્તતા થકા, પરમાત્માને પામીને, સતત જ્ઞાનનિષ્ઠ જ રહે છે.

આથી (એમ કહ્યું કે) મુમુક્ષુઓએ બધુંય આગમરૂપ ચક્ષુ વડે જ દેખવું. ૨૩૪.

યહાં મુનિ (કી) પ્રધાનતા સે બાત કહી હૈ. ટીકા :- ‘પ્રથમ તો, ઇસ લોકમેં ભગવન્ત સિદ્ધ હી શુદ્ધજ્ઞાનમય હોનેસે સર્વતઃ ચક્ષુ હૈ,...’ સિદ્ધ ભગવાન હી સર્વ ચક્ષુ હૈ. અસંખ્ય પ્રદેશ મેં નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ હુઈ. અનંત કેવલલોચન, કેવલજ્ઞાન લોચન, સર્વતઃ ચક્ષુ હૈ. સારે અસંખ્ય પ્રદેશ મેં પૂર્ણ કેવલજ્ઞાન (પ્રગટ હુઆ). સર્વતઃ ચક્ષુ ! સિદ્ધ ભગવાન કો સર્વતઃ ચક્ષુ કહતે હૈં. ‘ઔર શેષ સભી ... ઇન્દ્રિય ચક્ષુ હૈં.’ ઇસકે સિવા સભી પ્રાણી ઇન્દ્રિય ચક્ષુ હૈં. ક્યોંકિ ઉનકી દષ્ટિ મૂર્ત દ્રવ્યોં મેં હી લગી હોતી હૈ. મૂર્ત દ્રવ્યો (યાની) શરીર, વાણી, જડ આદિ પર મેં દષ્ટિ લગી હુઈ હૈ.

પ્રશ્ન :- સિદ્ધો ... અરિહંત ...

સમાધાન :- સિદ્ધ અભી આયેંગે. યહાં તો પૂર્ણ નિર્મલ લેના હૈ ન ! કેવલજ્ઞાન સર્વચક્ષુ હી હૈ. સમજ મેં આયા ? પરંતુ સિદ્ધ (કી) ઉત્કૃષ્ટ લે લી.

અસંખ્ય પ્રદેશ મેં લોક મેં સિદ્ધ, અરિહંત કો સિદ્ધ હી કહતે હૈં, અરિહંત હૈં લે સિદ્ધ હી હૈં. આહા...હા...! યહાં તો મોક્ષમાર્ગી સંત હૈં ઉનકો સિદ્ધ કહને મેં આયા હૈ, લો ! ‘પ્રવચનસાર’ મેં આગે આયેગા ન ! સિદ્ધ, સિદ્ધ મોક્ષ ઉનકો કહતે હૈં. જિનકો અંતર

આનંદ કે અનુભવપૂર્વક સ્વરૂપ કી રમણતા, આનંદ કી વિશેષ હો ગઈ, ભલે સાધુ હૈં, તો ભી ઉનકો મોક્ષતત્ત્વ મેં લે દિયા. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હાં, સ્વવશ બાત હૈ. સમજ મેં આયા ?

સભી ઇન્દ્રિયચક્ષુ (હૈં). યહાં તો આગમચક્ષુ સિદ્ધ કરના હૈ. ઉનકી (ઇન્દ્રિયચક્ષુવાલોં કી) દષ્ટિ મૂર્ત દ્રવ્યો મેં હી હોતી હૈ.

‘દેવ સૂક્ષ્મત્વવિશિષ્ટ મૂર્ત દ્રવ્યોંકો ગ્રહણ કરતે હૈં ઇસલિયે વે અવધિચક્ષુ હૈં; અથવા વે ભી, માત્ર રૂપી દ્રવ્યોંકો દેખતે હૈં ઇસલિયે ઉનહૈં ઇન્દ્રિયચક્ષુવાલોંસે અલગ ન ક્રિયા જાય તો, ઇન્દ્રિયચક્ષુ હી હૈ.’ લો, દેવ ઇન્દ્રિયચક્ષુ હૈ. ‘ઇસપ્રકાર યહ સભી સંસારી મોહસે ઉપહત હોનેકે કારણ...’ (અર્થાત) મોહ સે હનન હોને સે વે ઘાયલ હૈં. આહા..હા...! ઘાયલ (હૈં). ‘ઘાયલ કી ગતિ ઘાયલ હી જાને’ (ઐસા) આતા હૈ. યહ ધર્મદષ્ટિ કી અપેક્ષા સે હૈ. યહ ઘાયલ યાની રાગ ઔર મિથ્યાત્વ સે અજ્ઞાની ઘાયલ હૈ. (ઉપહત અર્થાત) ઘાયલ, અશુદ્ધ, મલિન, ભ્રષ્ટ. સમજે ?

‘સભી સંસારી મોહસે ઉપહત હોનેકે કારણ જ્ઞેયનિષ્ઠ હોનેસે,...’ લો. જ્ઞેય મેં નિષ્ઠ હૈ (અર્થાત) લીન હૈ. જ્ઞાન મેં નિષ્ઠ નહીં. ‘જ્ઞાનનિષ્ઠતાકા મૂલ જો શુદ્ધાત્મતત્ત્વકા સંવેદન ઉસસે સાધ્ય (સાધનેવાલા) ઐસા સર્વતઃચક્ષુપના ઉનકે સિદ્ધ નહીં હોતા.’ લો. કયા કહતે હૈં ? કિ, ઇન્દ્રિયચક્ષુવાલે કો જ્ઞાનનિષ્ઠતા કા, જ્ઞાન મેં સ્થિર હોને કા મૂલ ‘શુદ્ધાત્મતત્ત્વકા સંવેદન...’ શુદ્ધ આત્મા કે આનંદ કા વેદન. ‘ઉસસે સાધ્ય (સાધનેવાલા) ઐસા સર્વતઃચક્ષુ...’ ઉસસે સિદ્ધ કરનેવાલા સિદ્ધપદ. શુદ્ધાત્મતત્ત્વ કે સંવેદન સે સિદ્ધ હોનેવાલે સર્વતઃચક્ષુ પરમાત્મા, ઉનકો સિદ્ધ નહીં હોતા. કયા કહા ?

જો કોઈ ઇન્દ્રિય મેં, પર મેં લક્ષ્ય હૈ, જ્ઞેયનિષ્ઠ હૈ ઉનકો જ્ઞાનનિષ્ઠ નામ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ઉસમે એકાકાર હોના, ઐસા ‘મૂલ જો શુદ્ધાત્મતત્ત્વકા સંવેદન...’ શુદ્ધ પરમાત્મા આનંદ સ્વરૂપ કે આનંદ કા વેદન, વહ સંવેદન. ‘ઉસસે સાધ્ય...’ આનંદ કે સંવેદન કે વેદન સે સાધ્ય સિદ્ધ ભગવાન. સમજ મેં આયા ? રાગ સે, પુણ્ય સે, વ્યવહાર સે સિદ્ધ સાધ્ય હૈ નહીં, ઐસા કહતે હૈં. આ..હા...! સમજ મેં આયા ? કયા કહા ? દેખો !

ઇન્દ્રિય ચક્ષુવાલે હૈં. ઇસપ્રકાર સભી સંસારી જીવ મોહ સે ઘાયલ હોને સે જ્ઞેયનિષ્ઠ હોને સે, જ્ઞેય મેં હી પ્રીતિવાલે હૈં અથવા જ્ઞેય મેં હી લીન હૈં. જ્ઞાન મેં સ્થિરતા હૈ નહીં.

और ज्ञानस्थिरता का मूल शुद्धात्मतत्त्व संवेदन. ज्ञानस्वरूपी भगवान् आत्मा, उसका आनंद संहित वेदन, आत्मा का ज्ञान को आनंद का वेदन ही, सर्वतः यक्षु जैसे सिद्ध, उससे सिद्धपद प्राप्त होता है. आत्मा का, शुद्धात्मसंवेदन आनंद से, वेदन से सिद्धपद होता है. तो अज्ञानी को ऐसा सिद्धपद प्राप्त होता नहीं, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! कितनी बात डाली है, देओ न ! संसार सिद्ध होता है. ज्ञाननिष्ठा का मूल कारण शुद्धात्मतत्त्व का संवेदन, उससे साध्य, ऐसा सर्वयक्षु नहीं होता.

‘अब, उस (सर्वतः यक्षुपने) की सिद्धिके लिये...’ अब यहां वह सिद्ध करना है. ‘भगवंत श्रमण आगमयक्षु होते हैं.’ संतों को तो आगमयक्षु है. आ..डा..डा...! समज में आया ? सर्वतः यक्षु की सिद्धिके लिये, सिद्धपद की प्राप्ति के लिये. सिद्ध भगवान् सर्वतः यक्षु हैं, उसकी प्राप्ति के कारण संतों भगवंत श्रमण. भगवंत श्रमण आगमयक्षु (हैं). देओ ! भगवान् साधु ! आ..डा..डा...! साधु हुआ तो सिद्ध हुआ. साधु यानी आत्मा के आनंद में मस्त. समज में आया ? संवेदन में मस्त. आनंद की शक्ति जो परिपूर्णा पडी है उसे प्रगट करने में उग्र पुरुषार्थ किया है. जैसे आनंद में मस्त भगवान् साधु ! आडा..डा...! देओ ! ‘अमृतयंद्राचार्य’ साधु को भगवंत कहकर बुलाते हैं.

‘श्रमण आगमयक्षु होते हैं.’ उन्हें तो भगवान् ने कहे हुआ शास्त्र का ज्ञान होता है. उनकी आगमयक्षु है, यह (जड) यक्षु नहीं (है). समज में आया ? ‘यद्यपि ज्ञेय और ज्ञानका पारस्परिक मिलन हो जानेसे...’ क्या कहते हैं ? ज्ञान में ज्ञेय जानने में न आये ऐसा नहीं है. ज्ञान में ज्ञेय जानने में तो आता है, लेकिन ज्ञेय ज्ञान से भिन्न रहता है. समज में आया ? भगवान् आत्मा ज्ञानस्वरूप है, ज्ञान में जितने ज्ञेय हैं उन सबका ज्ञान तो अपने में आ जाता है. तो ज्ञान का और ज्ञेय का परस्पर मिलन. मिलन का अर्थ ज्ञान ज्ञेय को न जाने, ऐसा नहीं होता. भगवान् आत्मा का ज्ञान तो सबको जाने. सारी दुनिया के अनंत पदार्थ, विश्वधर्म, सारा विश्व है, सबको जाने. ज्ञेय विश्व ज्ञान में न जानने में ऐसा नहीं होता, ऐसा कहते हैं. ऐसा अर्थ यहां नहीं लेना है कि, ज्ञान का परस्पर मिलन हो जानेसे, परस्पर मिलन नहीं होता, समजे ? ज्ञान और ज्ञेय दोनों एक नहीं हो जाते. लेकिन ज्ञान में ज्ञेय नहीं जानने में आये ऐसा नहीं है. उसे परस्पर मिलन कहने में आया है. भगवान् आत्मा सम्यक्ज्ञान में सारे लोक, अलोक का ज्ञान होता है, ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

‘ज्ञेय और ज्ञानका पारस्परिक मिलन हो जानेसे उन्हें त्मिन्न करना अशक्य है (अर्थात् ज्ञेय ज्ञानमें ज्ञात न हो ऐसा करना अशक्य है)...’ ज्ञान में ज्ञेय न जानने में आये ऐसा होता ही नहीं. ज्ञान का स्वभाव ही (जानना) है. समझ में आया ? परन्तु बहुत जानने में आती है तो ज्ञान का स्वभाव ऐसा है ही. बहुत जानना वह नुकसानकारक है नहीं. अपने ज्ञानमें से जो जाननेवायक ज्ञेय हैं वह जानने में न आये, ऐसा करना अशक्य है. समझ में आया ?

मुमुक्षु :- ....

पूज्य गुरुदेवश्री :- कौन कहता है ? वह तो है ही. कोई ऐसा माने कि, अपने परद्रव्य को बहुत जानेंगे तो राग होगा (तो) वह श्रद्धा विपरीत है. समझ में आया ? ऐसा है नहीं. परद्रव्य का जानना वह राग का कारण नहीं. वह तो जो का स्वभावही है. सारी दुनिया देखे. केवलज्ञान सबको देखते हैं. लोकालोक तीनकाल तीनलोक देखे तो क्या राग होता है उनको ? आहा...हा...! समझ में आया ?

‘(ज्ञेय ज्ञानमें ज्ञात न हो ऐसा करना अशक्य है) तथापि वे उस आगमयक्षुसे स्वपरका विभाग करके,...’ देखो ! भगवान के कहे हुए आगम, उसका ज्ञान करने से स्व-पर का विभाग (अर्थात्) तीर्थकराटिक परज्ञेय हैं और मैं जाननेवाला ज्ञान स्व हूं. समझ में आया ? देखो ! ‘आगमयक्षुसे...’ भगवान का आगम ऐसा कहते हैं. आगमयक्षु में ऐसा आया कि, स्व ज्ञानस्वरूप है और ज्ञेय है. तो ज्ञेय को जानना. परंतु ज्ञेय पर है, ज्ञान (स्व) है. ऐसा विभाग करके. ज्ञान में ज्ञेय न जानने में आये ऐसा नहीं. परंतु ज्ञेय और ज्ञान जुड़ा है, ऐसा विभाग करके. आहा...हा...! भारी बात, भारी !

भगवान ज्ञानस्वरूप आत्मा सम्यग्दर्शन से, सम्यक्ज्ञान में तो लोकालोक जानते हैं. नहीं जानते हैं ? जानते हैं. केवलज्ञान और श्रुतज्ञान में परोक्ष-प्रत्यक्ष का ही ईर्ष है. बाकी सब समान है. श्रुतज्ञान भी केवलज्ञान समान है. आहा...हा...! जानना तो स्वभाव ही है. लेकिन जानना और ज्ञेय पर, ऐसा विभाग आगमपूर्वक उपदेश से होता है. आगमयक्षु हो तो वह विभाग कर सकता है. नहीं तो ज्ञेय जानने योग्य और जाननेवाला दोनों अंक है, (ऐसा मानने से तो) मिथ्यात्व भाव हुआ. समझ में आया ?

‘तथापि वे उस आगमयक्षुसे स्वपरका विभाग करके, मछामोड़को जिनने भेद डाला है...’ आहा...हा...! धर्मात्मा धर्मी ने अपना ज्ञानस्वभाव और रागादि परज्ञेय, ज्ञेय पर

और ज्ञान स्व, ऐसा विभाग करके मलामोड़ नाम मिथ्यात्व को भेद डाला है, मिथ्यात्व का नाश कर दिया है. वे षसप्रकार वर्तते हैं. आडा..डा...! देजो ! समज में आया ? 'तथापि उस आगमयक्षुसे...' डी. आगम में ऐसी बात है और आगम उपदेश में ऐसी बात (है), उपदेश में ऐसा संतों कडते हैं. मुनिओ, धर्मीओ (ऐसा कडते हैं कि), लैया ! डम ज्ञेय हैं. तीर्थकरादि परज्ञेय और देव-गुरु-शास्त्र भी ज्ञेय और ज्ञेय का ज्ञान न डो ऐसा अनिवार्य है, ज्ञान डोगा. लेकिन ज्ञेय और ज्ञान भिन्न चीज है. आडा..डा...! समज में आया ?

ऐसा (स्वपर का) 'विभाग करके...' देजो ! ये मिथ्यात्व के नाश का उपाय. राग पर ज्ञेय (है), ज्ञान स्व. जैसे दोनों में ज्ञेय का ज्ञान न डो (ऐसा नहीं है). लेकिन ज्ञेय और ज्ञान (ऐसा) आगम का उपदेश डुआ और भान डुआ तो दोनों का विभाग करके मिथ्यात्व का नाश डोता है. समज में आया ? राग और तीर्थकर पर और में उनको जाननेवाला स्व (डूं), ऐसा विभाग करके मिथ्यात्व का नाश डोता है. लेकिन वे मेरे और में उनका, ऐसी अेकत्वबुद्धि से मिथ्यात्व की पुष्टी डोती है. समज में आया ? आडा..डा...! भगवान की भेट डो गई, अेक भाई कडते थे न ? अेक बार (कडते थे) भगवान की भेट डो गई. अेकमेक डो गया. अरे...! भगवान कौन ? कल्पना (करते हैं). (उनको) 'श्रीमद्' का राग बडुत था. (तो कडने लगे) 'श्रीमद्' आये और भेट डो गई, डम दोनों अेक डो गये. वड आत्मा पर है, तुम पर डो. समज में आया ? किसकी भेट डो ? वड तो ज्ञेय और वड तो ज्ञान है. ज्ञेय का ज्ञान न डो वड बात अशक्य है, लेकिन ज्ञेय और ज्ञान अेक है, वड भी अशक्य है. ऐसा डोता नहीं. कुछ डोग कडते हैं न कि, परमेश्वर की भेट डुई. परमेश्वर मिले. परमेश्वर कौन मिले ? परमेश्वर पर है. तेरी चीज पर है. समज में आया ?

मुमुक्षु :- ... आत्मा मिला वड परमेश्वर है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वड परमेश्वर है. परमेश्वर का दर्शन डुआ. परमेश्वर कौन दर्शन देते हैं. सर्वज्ञ वीतराग परमेश्वर नीचे उतरते हैं ? समज में आया ? डो, परमेश्वर ने कडा, जैसे परमेश्वर, उनका आगम और उनका तत्त्व, उसका ज्ञान तो आत्मा में डोता है. लेकिन वड ज्ञान डोने में ज्ञान और ज्ञेय भिन्न है, ऐसा विभाग करते हैं उसके मिथ्यात्व का नाश डोता है. साथ में मिलाकर रडते हैं उसे मिथ्यात्व की पुष्टी डोती है.

आडा..डा...! समज में आया ?

भाषा कैसी है, मडामोड को भेद डाला, ऐसा कडा है, देजो ! यहाँ तो मिथ्यात्व की बात है, मूल बात (है). आडा..डा...! (मिथ्यात्व के नाश) बिना साधुपद कडां से आया ? अभी मिथ्यात्व का नाश नहीं (हुआ तो) साधुपद आया कडां से ? श्रावकपद आया कडां से ? पांचवां गुणस्थान, छठा गुणस्थान. सिर्फ कल्पना है. समज में आया ? आडा..डा...!

‘आगमयक्षुसे स्वपर का विभाग करके,...’ देजो, भेदज्ञान कडा. जिनने यानी जिसने ‘मडामोडको जिनने भेद डाला है...’ वड भी व्यवहार का कथन है. मडामिथ्यात्व का नाश कर दिया वड तो हुआ है तो नाश कर दिया ऐसा कडा. लेकिन यड मिथ्यात्व है तो नाश करता डूं, ऐसा वडां है ? समज में आया ? लेकिन ज्ञेय और ज्ञान का भेदज्ञान अंतर में डोते डी मिथ्यात्व की उत्पत्ति डोती नहीं तो मिथ्यात्व का नाश कर डाला ऐसा कडने में आया है. समज में आया ? भारी बातें, भाई !

अक बुढी मरती थी तो राम, राम नहीं बोदती थी. तो उसे शंकोरा बताया. शंकोरा समजे ? क्या कडते हैं उसे ? रामपात्र. मिट्टी का भरतन. रामपात्र कडते हैं न, रामपात्र. मिट्टी का भरतन डोता है न, भरतन, उसे यडां रामपात्र कडते हैं. एतना (छोटा डोता है). वड बुढी कभी राम, राम नहीं बोदती थी. उसे बताया कि, मां, यड क्या है ? ऐसा बताकर भी यद्वि रामपात्र बोदे तो कल्याण डो जाये. यडां तो कडते हैं कि, धूल भी नहीं डोता. मां, क्या है ? तो कडा, शंकोरु. रामपात्र नहीं कडा. और रामपात्र कडे तो कल्याण डो जाये. अरे...! धूल भी नहीं डोता. सुन न. दोनों का विपरीत है. ऐसी बात करते थे. ‘भातर’ अक गांव है, वडां गये थे. तो सब बातें करते थे. राम का नाम आये तो भी कल्याण डो जाये. अरे...! सुन न. राम क्या तीनलोक के नाथ परमेश्वर कभी नीचे उतरे (ऐसा) तीनकाल तीनलोक में नहीं.

परमेश्वर का नाम सुनने से तो तुजे विकल्प डोता है, राग डोता है. परंतु परमेश्वर है, उनका जो ज्ञान तेरे में आया, ज्ञेय संबंधी (जो ज्ञान आया) वड ज्ञान आये बिना रहता नहीं. लेकिन ज्ञान और ज्ञेय बिन्न किये बिना मिथ्यात्व का नाश डोता नहीं. समज में आया ? मडामोड. मडामोड शब्द (का अर्थ) मिथ्यात्व. (उसे) ‘भेद डाला है जैसे वर्तते डुओ परमात्माको पाकर,...’ सर्वयक्षु लेना है न ? सर्वयक्षु की सिद्धि करनी है न ? उपर में क्या कडा था ? ‘(सर्वतःयक्षुपने) की सिद्धिके लिये भगवंत श्रमण आगमयक्षु डोते हैं.’

और उस आगमयक्षु से अंतर में स्व-पर का भेद किया. उससे मलामोह का नाश हुआ. 'ऐसे वर्तते हुआ परमात्मा को पाकर,....' अपनी पूर्ण दृशा को पाकर केवलज्ञान की दृशा पाकर 'सतत ज्ञाननिष्ठ ही रहते हैं.' निरंतर ज्ञान में रमणता है. ज्ञानस्वरूप भगवान, उसमें निरंतर रहते हैं. इस कारण से उन्हें परमात्मपद प्राप्त होता है. भारी बातें, भाई !

यह यरणानुयोग का अधिकार यलता है, लो ! सम्यग्दर्शन बिना यरणानुयोग का व्यवहार का विकल्प ली आये कहां से ? ऐसा कहते हैं. यरणानुयोग है न ? यारित्र का अधिकार है न ? यरणानुयोग का अधिकार है, व्यवहार का विकल्प का. परंतु वह यारित्र जब सम्यग्दर्शन लो, पीछे स्वरूपमणता लो, वहां राग की मंदता किस प्रकार की कितनी लो और निमित्त संबंध कितना, उसे बतानेवाला शास्त्र है. उस आगम में सर्वज्ञ ने देखा ऐसा यहां कथन आया. समज में आया ?

जिस आगम में साधु को वस्त्र-पात्र सहित साधु कहते हैं, लिखा लो वह आगम नहीं, ऐसा कहते हैं. वह शास्त्र नहीं. वह कुआगम हैं. उसका अभ्यास करने से मिथ्यात्व की पुष्टी लोती है. यह शास्त्र है, ऐसा मानने से, लं ! (उसको) सख्या माने तो मिथ्यात्व की पुष्टी लोती है. .... समज में आया ? (वह) आगम भगवान की वाणी है, ऐसा जानकर अभ्यास करे तो मिथ्यात्व की पुष्टी लोती है.

मुमुक्षु :- भावयारित्र ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- भावयारित्र (क्या), मिथ्यात्व लोगा. समज में आया ? कठिन काम है, भाई ! अनंतकाल का मार्ग दूसरा है, भाई ! ऐसी बात (है). समज में आया ? अभी आगम किसको कहते हैं उसकी जबर नहीं तो आगम का ज्ञान तो लोवे कहां से उसको ?

यह परमेश्वर त्रिलोकनाथ परमात्मा ने कला वह 'कुंदकुंदाचार्य' कहते हैं. भगवान के पास 'कुंदकुंदाचार्य' गये थे. 'सीमंघर' परमात्मा के पास आठ दिन रहे थे और वहां से आकर ये सब शास्त्र बनाये हैं. समज में आया ? भगवान के पास जाकर आये. ये तो मुनि भावलिंगी संत थे. यहां से गये तो विशेष निर्मलता लुई. वहां से आकर आगम बनाये. 'पोन्नुर डिल' 'मद्रास' से ८० माईल (दूर) 'पोन्नुर डिल' है. वहां 'कुंदकुंदाचार्य' गुफा में रहते थे. गुफा है, अभी तो छोटी लो गई.

मुमुक्षु :- 'पोन्नुर' का अर्थ सोना होता है।

पूज्य गुरुदेवश्री :- सोना होता है, सोने की टोंक कड़ते हैं। 'पोन्नुर डिल' सोने की टोंक, ऐसा कड़ते हैं। वहां ध्यान में रहते थे। वहां नीचे भी एक पुराना गांव है। वहां भगवान की प्रतिमा, मंदिर है। पुराना 'कुंदकुंदार्य' के समय का (है)। 'कुंदकुंदार्य' नीचे उतरकर वहां दर्शन करने को आते थे। हम वहां गये थे। नीचे पुराना गांव है। क्या नाम है ? भूल गये। 'वंदेवास' नहीं। 'वंदेवास' पांच मिल दूर है। गांव ही 'पोन्नुर' है। नीचे नजदीक गांव है। वहां पुराना मंदिर है, गढ़ है, 'कुंदकुंदार्य' के समय का। हम गये थे। (कोई) कड़ता था, यहां 'कुंदकुंदार्य' दर्शन करने आते थे। दो हजार वर्ष हुआ। पुराना गढ़ है, पुराना। गणधर की प्रतिमा है न ? गणधर की प्रतिमा है।

यहां कड़ते हैं कि, 'कुंदकुंदार्य' महाराज वाणी आगम द्वारा कड़ते हैं कि, इस आगम के उपदेशपूर्वक भान नहीं उसे मिथ्यात्व का नाश होता नहीं। और जिसको आगम कड़ा ऐसा भाव का ज्ञान हो और ज्ञान से ज्ञेय भिन्न है, ऐसा विवेक करके महामोह को भेद डाला, 'ऐसे वर्तते हुआ...' अपने शुद्ध स्वरूप में वर्तते हुआ। देओ ! यहां ऐसा कड़ा। पंच महाव्रत में वर्तते हुआ, ऐसा यहां नहीं कड़ा। लोग कड़ते हैं न, 'कुंदकुंदार्य' ने पंच महाव्रत पाले थे, अष्टाईस मूलगुण पाले थे। अरे...! वड़ तो व्यवहारनय का कथन है, भाई ! सुन तो सही। ऐसा है नहीं। पंच महाव्रत तो विकल्प है, राग है, उसको पालना है ? वड़ तो ज्ञान में ज्ञेय है, पर है। आडा..डा...! उसकी रक्षना करनी है ? आस्रव को पालना है ?

यहां तो यड़ कड़ते हैं, देओ ! संतों ने अपने विवेक से ज्ञेय से जुड़ा छोड़कर, भगवान भी मेरे ज्ञान में ज्ञेय हैं, पर हैं। उनसे मेरे में कुछ लाभ होगा, ऐसा है नहीं। आडा..डा...! तीर्थंकर से भी आत्मा में लाभ नहीं होगा, ऐसा यहां कड़ते हैं। अरे...! भारी बात, भाई ! क्योंकि वे तो ज्ञेय - परज्ञेय हैं। ज्ञेय संबन्धी, जैसा ज्ञेय का स्वरूप है ऐसा ज्ञान अपने से अपने में होगा, परंतु ज्ञेय और ज्ञान का विभाग करके मिथ्यात्व का नाश करते हैं (ऐसे) साधु सम्यग्दर्शन की शुद्धता में वर्तते हैं। (ऐसे) वर्तने से परमात्मा को पाकर, उससे सिद्धपद लेकर 'सतत ज्ञाननिष्ठ ही रहते हैं।' ज्ञान में स्थिर रहते हैं। समज में आया ?

'इससे (ऐसा कड़ा जाता है कि) मुमुक्षुओंको सब कुछ आगमरूप यक्षु द्वारा ही

अथागमचक्षुषा सर्वमेव दृश्यत एवेति समर्थयति-

सव्वे आगमसिद्धा अत्था गुणपज्जएहिं चित्तेहिं ।
जाणंति आगमेण हि पेच्छिता ते वि ते समणा ॥२३५॥

सर्वे आगमसिद्धा अर्था गुणपर्यायैश्चित्रैः ।
जानन्त्यागमेन हि दृष्ट्वा तानपि ते श्रमणाः ॥२३५॥

आगमेन तावत्सर्वाण्यपि द्रव्याणि प्रमीयन्ते, विस्पष्टतर्कणस्य सर्वद्रव्याणामविरुद्धत्वात् ।
विचित्रगुणपर्यायविशिष्टानि च प्रतीयन्ते, सहक्रमप्रवृत्तानेकधर्मव्यापकानेकान्तमयत्वेनैवा-

अथागमलोचनेन सर्वं दृश्यत इति प्रज्ञापयति-सव्वे आगमसिद्धा सर्वेऽप्यागमसिद्धा आगमेन
ज्ञाताः । के ते । अत्था विशुद्धज्ञानदर्शनस्वभावो योऽसौ परमात्मपदार्थस्तत्प्रभृतयोऽर्थाः । कथं

उवे, आगमरूप यक्षु वडे बधुंय देभाय छे ज् अम समर्थन करे छे :-

सौ चित्र गुणपर्याययुक्त पदार्थ आगमसिद्ध छे;
ते सर्वने जाणो श्रमणो अ देभीने आगम वडे. २३५.

अन्वयार्थ :- [सर्वे अर्थाः] अधा पदार्थो [चित्रैः गुणपर्यायैः] विचित्र (अनेक प्रकारना)
गुणपर्यायो सखित [आगमसिद्धाः] आगमसिद्ध छे. [तान् अपि] ते सर्वने [ते श्रमणाः] अ

देभना याडिये.' धर्मात्मा को, मुमुक्षु नाम धर्मात्मा को सब कुछ (यानी) कोई भी बात,
कोई भी शब्द, कोई भी न्याय डो सब कुछ. पाठ है न अंदर ? 'सर्वमेव दृश्यत'
'अथागमचक्षुषा सर्वमेव दृश्यत एवेति समर्थयति' सम्यक्दृष्टि को - धर्मा को सारे सर्व आगम
से, सर्व आगमरूप यक्षु द्वारा डी देभना याडिये. आडा..डा...! समज में आया ?

'अब, यड समर्थन करते हैं कि आगमरूप यक्षुसे सब कुछ दिभाई देता डी है
:-' डो, समज में आया ? २३५ (गाथा में) संमत करते हैं. आगमयक्षु, भगवान ने

ગમસ્યપ્રમાણત્વોપપત્તેઃ । અતઃ સર્વેઽર્થા આગમસિદ્ધા એવ ભવન્તિ । અથ તે શ્રમણાનાં જ્ઞેયત્વમાપદ્યન્તે સ્વયમેવ, વિચિત્રગુણપર્યાયવિશિષ્ટસર્વદ્રવ્યવ્યાપકાનેકાન્તાત્મકશ્રુતજ્ઞાનોપયોગીભૂય વિપરિણમનાત્ । અતો ન કિઞ્ચિદપ્યાગમચક્ષુષામદૃશ્યં સ્યાત્ ॥૨૩૫ ॥

સિદ્ધાઃ । ગુણપજ્જણેહિં ચિત્તેહિં વિચિત્રગુણપર્યાયૈઃ સહ । જાણંતિ જાનન્તિ । કાન્ । તે વિ તાન્ પૂર્વોક્તાર્થગુણપર્યાયાન્ । કિં કૃત્વા પૂર્વમ્ । પેચ્છિતા દૃષ્ટ્વા જ્ઞાત્વા । કેન । આગમેણ હિ આગમેનૈવ । અયમત્રાર્થઃ-પૂર્વમાગમં પઠિત્વા પશ્ચાજ્જાનન્તિ । તે સમણા તે શ્રમણા ભવન્તીતિ । અત્રેદં ભણિતં ભવતિ-

શ્રમણો [આગમેન હિ દૃષ્ટ્વા] આગમ વડે ખરેખર દેખીને [જાનન્તિ] જાણે છે.

ટીકા :- પ્રથમ તો, આગમ વડે બંધાય દ્રવ્યો પ્રમેય થાય છે (અર્થાત્ જણાય છે), કારણ કે સર્વ દ્રવ્યો વિસ્પષ્ટ તર્કણાથી અવિરુદ્ધ છે (-બધાં દ્રવ્યો આગમાનુસાર જે વિશેષ સ્પષ્ટ તર્ક તેની સાથે મેળવાળાં છે અર્થાત્ તેઓ આગમાનુસાર વિસ્પષ્ટ વિચારથી જણાય એવાં છે). વળી આગમ

કહે આગમ, ઉસકા જ્ઞાન હોને સે સારે દુનિયા કા, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સ્વ-પર, રાગ પર, આનંદ સ્વ, સબ કા વિવેક આગમચક્ષુ સે હોતા હૈ. ઇસલિયે 'આગમચક્ષુસે સબ કુછ દિખાઈ દેતા હી હૈ...' ઇસલિયે આગમ કા અભ્યાસ કરના, ઐસા કહતે હૈં.

સવ્વે આગમસિદ્ધા અત્થા ગુણપજ્જણેહિં ચિત્તેહિં ।

જાણંતિ આગમેણ હિ પેચ્છિતા તે વિ તે સમણા ॥૨૩૫ ॥

દેખો ! આહા..હા...! .....

સૌ ચિત્ર ગુણપર્યાયયુક્ત પદાર્થ આગમસિદ્ધ છે;

તે સર્વને જાણે શ્રમણ એ દેખીને આગમ વડે. ૨૩૫.

આગમ સે ધર્મી કો સબ બાર્તે ભાવશ્રુત કી સિદ્ધ હો જાતી હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહા..હા...! આગમજ્ઞાન સે સારે લોકાલોક કે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય સમૂહ આદિ. આગમજ્ઞાન મેં અંતરજ્ઞાન મેં સબ બાત કી સિદ્ધિ હો જાતી હૈ. નિઃશંક, નિઃસંદેહ, નિભ્રાંત, અધ્યવસાય

સર્વે દ્રવ્યગુણપર્યાયાઃ પરમાગમેન જ્ઞાયન્તે । કસ્માત્ । આગમસ્ય પરોક્ષરૂપેણ કેવલજ્ઞાનસમાનત્વાત્ ।
પશ્ચાદાગમાધારેણ સ્વસંવેદનજ્ઞાને જાતે સ્વસંવેદનજ્ઞાનબલેન કેવલજ્ઞાને ચ જાતે પ્રત્યક્ષા અપિ
ભવન્તિ । તતઃ કારણાદાગમચક્ષુષા પરંપરયા સર્વં દૃશ્યં ભવતીતિ ।।૨૩૫ ।।

વડે તે દ્રવ્યો વિચિત્ર ગુણપર્યાયોવાળાં પ્રતીત થાય છે, કારણ કે આગમ સહપ્રવૃત્ત અને ક્રમપ્રવૃત્ત
અનેક ધર્મોમાં વ્યાપક (-અનેક ધર્મોને કહેનાર) અનેકાંતમય હોવાથી જ આગમને પ્રમાણપણાની
ઉપપત્તિ છે (અર્થાત્ આગમ પ્રમાણભૂત સિદ્ધ થાય છે). આથી બધા પદાર્થો આગમસિદ્ધ જ છે.
અને તેઓ શ્રમણોને સ્વયમેવ જ્ઞેયભૂત થાય છે, કારણ કે શ્રમણો વિચિત્ર ગુણપર્યાયોવાળાં સર્વ
દ્રવ્યોમાં વ્યાપક (-સર્વ દ્રવ્યોને જાણનાર) અનેકાન્તાત્મક શ્રુતજ્ઞાનોપયોગરૂપ થઈને પરિણમે છે.

આથી (એમ કહ્યું કે) આગમચક્ષુઓને (-આગમરૂપ ચક્ષુવાળાઓને) કાંઈ પણ અદૃશ્ય
નથી. ૨૩૫.

રહિત જૈસી ચીજ હૈ, ઐસા જ્ઞાન સર્વજ્ઞ કે આગમ સે અંતર કા આગમ ખુલને સે સબ
કા ભાન હો જાતા હૈ. નિમિત્તપ્રધાન બાત હૈ લેકિન સમક્રિતી કી હી બાત હૈ. સમજ મેં
આયા ?

ટીકા :- 'પ્રથમ તો, આગમ દ્વારા સભી દ્રવ્ય પ્રમેય (જ્ઞેય) હોતે હૈં,....' ભગવાન ને,
પરમાત્મા ને શાસ્ત્ર કહે, ઉન આગમ દ્વારા જ્ઞેય હો જાતા હૈ, સારા જાનને મેં આ જાતા
હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ઓ..હો..હો...! સમજ મેં આયા ? 'આગમ દ્વારા...' 'તાવત્' 'આગમેવ
તાવત્સર્વાણ્યપિ દ્રવ્યાણિ પ્રમીયન્તે' 'ક્યોંકિ સર્વ દ્રવ્ય વિસ્પષ્ટ તર્કણાસે અવિરુદ્ધ હૈં,....' સમ્યક્
શ્રુતજ્ઞાન કે તર્ક દ્વારા સર્વ આગમ કે જો પદાર્થ કહે, વહ અપને મેં સિદ્ધ હો જાતે હૈં.
જાનને મેં ન આવે, ઐસી બાત રહતી નહીં, ઐસા કહતે હૈં. આહા..હા...!

'સર્વ દ્રવ્ય વિસ્પષ્ટ તર્કણાસે અવિરુદ્ધ હૈં,....' જૈસા ભગવાન ને કહા, વહ અપની
તર્કણાબુદ્ધિ સે સ્પષ્ટ નિર્ણય હો જાતા હૈ.

(વિશેષ કહેંગે).

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઠ સુદ ૨, બુધવાર

તા. ૧૬-૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૩૫, ૨૩૬ પ્રવચન નં. ૨૩૦

‘પ્રવચનસાર’, ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ છે. ૨૩૫ ગાથા. ‘અબ, યહ સમર્થન કરતે હૈં કિ આગમરૂપ ચક્ષુસે સબ કુછ દિખાઈ દેતા હી હૈ :-’ ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ ને સર્વજ્ઞપને સે જો કહા, વહ શાસ્ત્ર સે ધર્માત્મા કો ઇસ દુનિયા કે સબ ન્યાય, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય દિખને મેં આતે હૈં. સમજ મેં આયા ?

‘આગમરૂપ ચક્ષુ...’ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ને જો આગમ કહે, ઉનકે મુખ સે વાણી નીકલી, ઉસ આગમરૂપ ચક્ષુ સે ધર્મા જીવ કો સબ પદાર્થ, વિચિત્ર અનેક પ્રકાર કી પર્યાયવાલે, વિવિધ પ્રકાર કે દ્રવ્ય ઔર વિવિધ પ્રકાર કી પર્યાયે દેખને મેં આતી હૈં. સબ દિખને મેં આતે હૈં, શ્રદ્ધા મેં સબ આતા હૈ. વહ કહતે હૈં, દેખો !

ટીકા :- ‘પ્રથમ તો, આગમ દ્વારા સભી દ્રવ્ય પ્રમેય (જ્ઞેય) હોતે હૈં,...’ દેખો, આગમ યાની સર્વજ્ઞ ને કહે હુએ, વહ પહલે સિદ્ધ કરતે હૈં. અજ્ઞાની ને કલ્પના સે જો શાસ્ત્ર બનાયે વે આગમ નહીં. ક્યોંકિ આગમ મેં નવ તત્ત્વ કી વાસ્તવિક સ્થિતિ કી મર્યાદા સર્વજ્ઞ કે અલાવા દૂસરે આગમ સે (મર્યાદા) બાંધી હો વહ મર્યાદા નહીં. સમજ મેં આતા હૈ ? ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ને જો નવ તત્ત્વ કી મર્યાદા સર્વજ્ઞપને જાની ઔર ઉસમેં કહી, ઐસી બાત અજ્ઞાની કી (બાત મેં) નવ તત્ત્વ કી ઐસી સ્થિતિ હોતી નહીં. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- થોડા મિલતા હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- થોડા ભી મિલતા નહીં, બિલકુલ મિલતા નહીં. સાધુપદ લો તો ઉસકી ચીજ જો સર્વજ્ઞ ને કહી વહ તો યહાં ચરણાનુયોગ મેં ચલતા હૈ. સમજ મેં આયા ? ભગવાન ને તો સાધુ ઉસે કહા, જિસે રાગ સે ભિન્ન શુદ્ધાત્મા કે અનુભવપૂર્વક સંચત

शुद्धात्मा तत्त्व की अंतर निर्मल वीतरागी परिणति हो और उसमें राग का विकल्प भी बहुत मंद पडा हो और उसके संबंध में बाह्य अशुद्ध के संबंध में भी वस्त्र-पात्र आदि का संयोग संबंध न हो. ऐसी मुनि की दशा जो तत्त्व है, ऐसी (स्थिति) सर्वज्ञ ने कही, जैसे दूसरे आगम में कही (हो), वह आगम सर्वज्ञ का नहीं, ऐसा कहते हैं. भाई ! आहा...हा...! समज में आया ?

सर्वज्ञ परमेश्वर, उसे पहले निर्णय करना चाहिये. सर्वज्ञ परमेश्वर ने आगम कहे वह आगम कहां है ? समज में आया ? परमेश्वर केवलज्ञानी तीर्थकरदेव, जिसमें सर्वज्ञ से जो वाणी निकली, उस वाणी में नव तत्त्व की व्यवस्था यथार्थ है. छ द्रव्य की, नव तत्त्व की, देव-गुरु और शास्त्र की (व्यवस्था यथार्थ है). समज में आया ? आगे आता है न ? आगे आयेगा. 'छद्मस्थ विहितेषु' छद्मस्थ यानी अज्ञानी. अज्ञानी ने कहे हुअे शास्त्र, उस प्रकार से कोई व्रत, नियम, तपादि करे तो धर्म-बर्म तो बिलकुल होता नहीं. मनुष्यपना या देवादि मिले. यार गति मिले, इसमें कोई आत्मा को लाभ है नहीं. समज में आया ? आता है न ? भाई ! 'छद्मस्थ विहितेषु' छद्मस्थ नहीं. अन्य पद, क्या कहते हैं ? उलका पुण्य. अज्ञानी ने कहे हुअे शास्त्र की रीत से व्रत, नियम, तप, त्याग, साधुपना करे तो इसमें तो मला साधारण मनुष्य या देव (का) उलका पुण्य बांधे. ऐसा आगे कहेंगे. समज में आया ?

सर्वज्ञ परमेश्वर ने जो आगम कहे, उस प्रकार से अनुभवदृष्टिपूर्वक जो भाव है और उसमें राग रह जाता है तो उस राग से पुण्यबंध होता है, स्वभाव से निर्जरा होती है. और उस पुण्य (का) परंपरा से अभाव करके परमात्मपद को प्राप्त होता है. समज में आया ? इसलिये यहां आगम की बात विशेष विचारणीय है.

'आगम द्वारा सभी द्रव्य...' जितने छ द्रव्य हैं, नव तत्त्व हैं, प्रमेय होते हैं, ज्ञान में बराबर जैसा है वैसा आ जाता है. समज में आया ? 'क्योंकि सर्वद्रव्य विस्पष्ट तर्कशासे अविद्ध हैं, (सर्व द्रव्य आगमानुसार जो विशेष स्पष्ट तर्क...)' आगम अनुसार विशेष स्पष्ट तर्क '(उसके साथ मेलवाले हैं,...)' न्याय से, तर्क से सारे आगम में जो बात कही वह विस्पष्ट तर्कशा से मेलवाले हैं. इसमें धर्मात्मा को मेल आता है. ओ...हो...! मेल है, न्याय से (बात है). उससे विद्ध कोई दूसरा कहते हैं उसमें कुछ मेल है नहीं. समज में आया ?

‘(अर्थात् वे आगमानुसार विस्पष्ट विचारसे...)’ आगम शास्त्र से अनुसार करके विस्पष्ट ‘(विस्पष्ट विचारसे ज्ञात डॉं जैसे हैं).’ स्पष्ट तर्कशा से सर्व पदार्थ ज्ञात होते हैं, जानने में आ जाते हैं, जैसे पदार्थ की व्याख्या आगम ने कही है. समज में आया ? तर्क से न समज में आवे ऐसी चीज नहीं. अरे...!

मुमुक्षु :- भगवान ने कहा इसलिये श्रद्धा रखनी.

पूज्य गुरुदेवश्री :- ऐसा नहीं. श्रद्धा रखकर क्या करे ? समजे बिना श्रद्धा करे ? भगवान ने क्या कहा वह ज्वाल में तो आया नहीं तो क्या श्रद्धा रहे ?

इसलिये तो कहा है, ‘(आगमानुसार विस्पष्ट विचार...)’ विस्पष्ट तर्क, ‘अमृतयंद्राचार्य’ ने ऐसा लिया है. समज में आया ? भगवान ने कहे तत्त्व सुतर्क से, विस्पष्ट विचार से धर्मात्मा को भगवान ने कहे लुझे तत्त्व ज्ञात होते हैं, जानने में आ जाते हैं, जानने में न आवे ऐसी वस्तु भगवान ने कही नहीं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? कारण कि जैसी चीज है वैसा ज्ञान हुआ और ज्ञान हुआ ऐसा कहा और कहा ऐसा यहि आगम अनुसार विचार कर के स्पष्ट करे तो ज्ञात हो जाता है. न समज में आवे, ऐसी बात है नहीं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

‘और आगमसे वे द्रव्य...’ भगवान ने कहे लुझे शास्त्र से ‘वे द्रव्य विचित्र गुणपर्यायवादे प्रतीत होते हैं,...’ विचित्र नाम अनेक विविध पर्याय से. आत्मा, परमात्मा, धर्मास्ति आदि छ द्रव्य. क्या कहते हैं ? आगम से द्रव्य विचित्र, विचित्र शब्द कहते हैं न ? अनेक. भिन्न भिन्न गुण-पर्यायवादे प्रतीत होते हैं. जव का गुण जुदा, जड का जुदा, जव की पर्याय जुदी, जड की जुदी. आहा..हा...! जैसे ज्ञान में आगम अनुसार सब आ जाता है. ‘सब आगम भेद सु उर बसे’ भाई ! आता है न ? ‘श्रीमद्’ में आता है. सम्यग्दर्शन हुआ, सम्यक्ज्ञान हुआ तो सारे आगम का न्याय उसके ज्वाल में आ जाते हैं. भाई ! ऐसा कहते हैं. आता है या नहीं ? ‘सब आगम भेद सु उर बसे’ ‘श्रीमद्’ ने कहा. ‘वह केवल को बीज ज्ञानी कहे, निज को अनुभव बतलाई दिये’ भगवानआत्मा, अपनी अनुभूति हुई, आनंद की जात राग से भिन्न पडकर, ऐसी अनुभूति में आगम जो कहते हैं वे सर्व न्याय उसके ज्वाल में आ जाते हैं. ऐसा यहां कहते हैं. समज में आया ?

‘आगमसे वे द्रव्य...’ वे द्रव्य यानी भगवान ने कहे, वे. ‘विचित्र गुणपर्याय...’ देजो !

शक्ति और अवस्था. गुण नाम शक्ति और पर्याय नाम अवस्था, जैसे 'प्रतीत होते हैं,...' ज्ञानसहित प्रतीत लेना है न. 'क्योंकि आगमको सङ्प्रवृत्त और कमप्रवृत्त...' देजो भाषा ! आगम में प्रत्येक द्रव्य, उसके सङ्प्रवृत्त नाम साथ रहनेवाले गुण. (अक) गुण के साथ अनंत गुण साथ में रहते हैं. और पर्याय कमबद्ध होती है. देजो ! कमप्रवृत्त. कमप्रवृत्त कडो, कमबद्ध कडो, कमवर्ती कडो सब अक ही बात है. समज में आया ? प्रत्येक आत्मा और प्रत्येक परमाणु, उसमें सङ्वर्ती गुण (हैं). द्रव्य के साथ सङ्वर्ती, ऐसा नहीं. गुण के साथ गुण सङ्वर्ती (हैं), जैसे लेना. समज में आया ? गुण सङ्वर्ती हैं, सब गुण साथ वर्तते हैं और पर्याय अक समय में अक. अनंत गुण की अकसाथ (हैं). परंतु जैसे कम पडता है. जैसे गुण सङ्वर्ती जैसे तीरछे हैं, जैसे पर्याय कमबद्ध जैसे हैं. समज में आया ? आगम में ऐसा सब कथन हैं, ऐसा कहते हैं.

सङ्वर्ती गुण और कमवर्ती पर्याय का सब आगम में कथन है. देजो ! 'सङ्प्रवृत्त और कमप्रवृत्त अनेक धर्मोंमें व्यापक (अनेक धर्मोंको कडनेवाला)...' जैसे. आगम है न. आगम में प्रत्येक पदार्थ - वस्तु और उसकी सङ्वर्ती शक्तियां और उसकी पर्याय कमबद्ध - कमवर्ती. सब का कडनेवाला आगम (है). आगम में कोई बात बाकी है नहीं. ऐसी बात है.

'आगमको सङ्प्रवृत्त और कमप्रवृत्त अनेक धर्मों...' देजो ! पर्याय कमप्रवृत्त भी उसका धर्म है, स्वभाव है और सङ्प्रवृत्त गुण अकसाथ अक द्रव्य में अनंत गुण, गुण के साथ अनंत गुण हैं, ऐसा द्रव्य का स्वभाव है. और पर्याय कमवर्ती, कम से प्रवर्तती हैं. अक समय में अक, दूसरे समय में दूसरी. दूसरी तो दूसरी लेकिन जो डोनेवाली है वडी डोगी, कमप्रवृत्त, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? कम में है. आनेवाली परिणति, धारा कमवर्ती. ऐसा कथन किसमें है ?

'अनेक धर्मोंमें व्यापक (अनेक धर्मोंको कडनेवाला) अनेकान्तमय डोनेसे...' देजो ! उसे अनेकान्त कडा. 'अनेक अंत - अनेक धर्म. (द्रव्यश्रुत अनेकान्तमय है; सर्वद्रव्योंके अक ही साथ और कमशः प्रवर्तमान अनेक धर्मोंमें व्याप्त (उन्हें कडनेवाले) अनेक धर्म द्रव्यश्रुतमें हैं).' नीचे फूटनोट है. भगवान की वाणी में, आगम में पदार्थ सङ्वर्ती गुण और कमवर्ती पर्याय, उसमें व्यापक है. अर्थात् वड कडने की शक्ति उसमें पडी है. आगम में अनेकान्तपना पडा है. गुण गुणरूप है, कमवर्ती पर्याय कमवर्ती पर्यायपने हैं. अक द्रव्य द्रव्यपने है, परद्रव्यपने नहीं, गुण गुणपने है, पर्यायपने नहीं, पर्याय पर्यायपने है, गुणपने नहीं.

ऐसा अनेकान्तमय कथन द्रव्यश्रुत में भरा पडा है. ऐसा अनेकांतमय व्यापक भाव कथन करने की शक्ति द्रव्यश्रुत में पडी है. आडा..डा...! समज में आया ?

मुमुक्षु :- अनेकान्त में निमित्त से भी डो, उपादान से भी डोता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वड कडां कडा है ? किसने कडा ? उपादान से डोता है, निमित्त से नडीं डोता. ऐसा कथन अनेकान्त शास्त्र में भरा पडा है, ऐसा कडते हैं. आडा..डा...! सर्वज्ञ परमेश्वर है, तो सर्वज्ञ ने तो अेक समय में तीनकाल देजे. तो देजा क्या ? अनंत गुण भी देजे और जिस समय, जो पर्याय, जिस क्षेत्र में, जिस निमित्त के संग में जो डोनेवाली है, सब निमित्त और पर्याय सब सर्वज्ञ ने देजा है. सर्वज्ञ के ज्ञान में जडां-जडां जो पर्याय है, वड पर्याय और उस समय क्या निमित्त (है), वड निमित्त (भी देजा है). ऐसा अनादिअनंत.

मुमुक्षु :- श्रुतज्ञानी नडीं (ऐसा कडते हैं).

पूज्य गुरुदेवश्री :- श्रुतज्ञानी को नडीं, कोई ऐसा कडते हैं. सर्वज्ञ ने तो ऐसा देजा है, श्रुतज्ञानी को ऐसा नडीं है. ऐसा कडते हैं. 'जानिया यर्या' में आया है. भाई ! पढा है ? सर्वज्ञ के अनुसार कमबद्ध बराबर है, लेकिन श्रुतज्ञानी छद्मस्थ है. तो उसका न्याय तो वडी कडते हैं, देजो, अभी यडां वडी बात कडेगें. आगम में ऐसा कडा है, ऐसा श्रुतज्ञानी भावश्रुतज्ञान में ऐसा परिशमन है. ऐसा कडते हैं. आडा..डा...! भारी बात, भाई ! समज में आया ?

'सडप्रवृत्त और कमप्रवृत्त अनेक धर्मोंमें व्यापक (अनेक धर्मोंको कडनेवाला) अनेकान्तमय डोनेसे...' शास्त्र, डां ! आगम. आडा..डा...! कितनी आगम की ... 'प्रमाशता की उपपत्ति है (अर्थात् आगम प्रमाशभूत सिद्ध डोता है).' समज में आया ? 'ईससे सभी पदार्थ आगमसिद्ध डी हैं.' सभी पदार्थ आगम से साबित हैं और ज्ञानी को अपने उपयोग में डो जाते हैं, वड बात अभी कडेगें. समज में आया ? लेकिन (लोगों को) आगम अब्यास करे नडीं, आगम क्या कडते हैं उसके अनुभव बिना सब बात में अपनी कल्पना से लगा दे.

यरशानुयोग में मुनिपना की व्याख्या करनी है न. मुनिपना की दशा, श्रमश तपोधन, श्रमश तपोधन ! तपउपी जिसके पास लक्ष्मी है. देजो ! समज में आया ? आनंद में, स्वसंवेदन में उग्रउप से अपने पुरुषार्थ के श्रम से तपोधनपना प्रगट किया है. प्रतिक्षश

छद्मी-सातवीं भूमिका में जुलते हैं. ऐसी मुनि की दशा सर्वज्ञ ने आगम में कही है. और ऐसी दशा से विद्वांस जिनमें कडा डो वड आगम नडीं. भाई ! समज में आया इसमें ?

‘और वे श्रमणोंको...’ अब, देओ ! साधु को (ऐसा कहते हैं). पहले द्रव्यश्रुत की बात कही. आगम की वाणी में विचित्र सडवर्ती और कमवर्ती पर्याय सहित अनेक धर्म कहने की शक्ति है और आगम से वे सर्व पदार्थ साबित हैं. समज में आया ? और विस्पष्ट तर्कशा से ज्ञानी को भी वड बात ज्ञात होती है. धर्मी को विस्पष्ट तर्कशा से, भगवान ने जो आगम में कडा, वड बात ज्ञानी को ज्ञात डो जाती है. ज्ञान में वड बात आ जाती है. आडा..डा...! भारी बात, भाई ! समज में आया ?

‘और वे श्रमणोंको...’ अब साधु की बात लेते हैं. वड तो आगम की बात कही. ‘श्रमणोंको स्वयमेव ज्ञेयभूत डोते हैं,...’ भाषा देओ ! ‘सब आगम भेड सु उर बसे’ आडा..डा...! समज में आया ? उसका अभ्यास करनेवाला श्रमण अपने श्रुतज्ञान उपयोग में जैसा डेवलज्ञानी डेभते हैं और डेवलज्ञानी ने आगम में कडा है, ऐसा ... भावश्रुतज्ञान में वर्तते हैं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? ‘जानिया यर्या’ में बहुत यर्या ली है. डेवलज्ञानी की अपेक्षा से तो पर्याय कमबड है, स्वकाल में डोगी, वड तो बराबर है. क्योंकि वड सर्वज्ञ ने डेभी है, वड तो डिरे नडीं. लेकिन श्रुतज्ञानी डे लिये ऐसा नडीं. श्रुतज्ञानी तो छद्मस्थ है. आडा..डा...! अरे...! क्या कहता है और करता है ? (उसकी) कुछ डबर नडीं. समज में आया ? ‘जानीया’ में बडी यर्या डुई है. पुस्तक में है. बहुत विरोध, बहुत विरोध.

यहां तो भगवान ‘कुंडकुंडार्य’, ‘अमृतयंद्रार्य’ वड सिद्ध करते हैं, देओ ! जैसे सर्व सडवर्ती और कमवर्ती द्रव्य की गुण और पर्याय जैसे हैं, वैसा आगम में कडा है, ऐसा आगम का उपयोग भावश्रुतज्ञानी में ऐसा अनेकान्तमय प्रमाणभूत उपयोग डो जाता है. समज में आया ? नियम बहुत कठिन, भाई ! अनेकान्त, प्रमाणभूत. ‘श्रमणोंको स्वयमेव ज्ञेयभूत डोते हैं,...’ देओ ! साधु ! आडा..डा...! समज में आया ? छद्मी भूमिका की मुख्यरूप से बात है. उससे नीचे श्रावक और समकित दोनों में ले लेना. भाई ! मुख्यपने साधु की बात है, लेकिन गौणपने समकित और पंचम गुणस्थानवाले भी ले लेना. समज में आया ?

‘श्रमणोंको स्वयमेव ज्ञेयभूत डोते हैं,...’ वाड ! साधु को अपनी ज्ञानपर्याय में जैसा

भगवान ने कहा और जैसा है और जैसा आगम में कथन किया है, ऐसी बात धर्मात्मा को स्वयमेव ज्ञात होती है. 'ज्ञेयभूत होते हैं,...' स्वयमेव ज्ञान में वे ज्ञेयभूत होते हैं. जैसे केवली में ज्ञेयभूत हुआ है, देओ तो सही ! जैसे 'श्रमणोंको स्वयमेव ज्ञेयभूत होते हैं,...' ऐसा कहते हैं. दूसरी रीत से ज्ञेयभूत होते हैं, ऐसा है ? आहा...हा...! अरे...! भगवान ! लेकिन उसे माननेवाले बहुत निकले हैं. ऐसी चीज है, क्या करे ?

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- बड़ी संख्या. उसे मालूम नहीं. जैसे डी अंधे (की तरफ) कमाते रहते हैं, उसमें कुछ समय मिले और सुनने जाये तो उसमें क्या समझ में आये ? धूल ! धर्म की दरकार ही कहां है ? कभी-कभी सुने (और) जो हां, जो हां (करे). अरे...! भाई ! यह तो अलौकिक मार्ग है. सर्वज्ञ का पंथ है. समझ में आता है ? 'सर्वज्ञानो धर्म सुशर्षा जज्ञी, आराध्य आराध्य प्रभाव आशी, अनाथ अकांत सनाथ थाशे, अना विना कोई न बाह्य सहाशे' समझ में आया ?

'श्रमणोंको स्वयमेव ज्ञेयभूत होते हैं,...' भाषा देओ ! मुनि की और सम्यग्दृष्टि की ज्ञान की पर्याय में एतनी ताकत है कि, स्वयमेव ज्ञात होकर ज्ञेयभूत होता है. आहा...हा...! समझ में आया ? अपनी ज्ञानपर्याय से जहां भगवानआत्मा अनुभव में लिया, द्रव्य स्वभाव अनुभव में लिया तो द्रव्य स्वभाव में तो केवलज्ञान की अनंती पर्यायें ज्ञानगुण में पडी हैं. समझ में आया ? तो केवलज्ञान तीनकाल तीनलोक को देखता है और ऐसा कहा. वह सब अपनी ज्ञानपर्याय में पडा है. समझ में आया ? वह पर्याय उस काल में बाहर निकलती है. वह विशेष भेद की अपेक्षा से कथन है. समझ में आया ? सामान्य ध्रुव है. सामान्य की अपेक्षा से पर्याय पर्याय से स्वतंत्र परिणामती है. ऐसा जो केवलज्ञान में जाना है और हुआ है ऐसा आगम में कहा है. ऐसा सत्प्रवृत्त और कर्मप्रवृत्त वस्तु स्वभाव है. ऐसा ज्ञानी को सर्व ज्ञेयभूत होता है. स्वयमेव जानने में आ जाता है. आहा...हा...! समझ में आया ? मूल चीज ज्ञान में आवे नहीं तो उसकी प्रवृत्ति, श्रद्धा और अनुसरण कहां से लेकर करेगा ? समझ में आया ? सम्यग्दर्शन और ज्ञान में वह वास्तविक क्या पदार्थ है, ऐसा ज्ञान में आये बिना, उसको प्रवृत्ति किसमें करना, किसमें रहने की प्रवृत्ति चारित्र कहां से आयेगा ? आहा...हा...! समझ में आया ? क्योंकि भगवानआत्मा दर्शन, ज्ञान, शुद्ध दर्शन, ज्ञान स्वभाव है. त्रिकाल की अपेक्षा से. दर्शन,

ज्ञान स्वभाव त्रिकाल है. विशुद्ध दर्शन, ज्ञान पिंड प्रभु है. उस दर्शन में सामान्य और ज्ञान में विशेष जानने की ताकत तो अंदर पडी है. समज में आया ?

ऐसे आत्मा को अंतर ज्ञान से जहां दृष्टि में लिया, अनुभव में लिया तो कडते हैं कि, अंदर में जो शक्ति थी ऐसा पर्याय में प्रतीतउप लुई तो ज्ञान में भी सब ज्ञेयभूत हो जाता है. आडा...डा...! कैसी शैली करते हैं, देओ ! गजभ ! यरझानुयोग के कथन की शैली 'कुंदकुंदाचार्य', सर्वज्ञ की अद्भुत शैली है ! ऐसी शैली और कडी है नडी. समज में आया ? लोग कडते हैं कि, क्या करे ? (कडते हैं कि), दूसरे के शास्त्र शास्त्र नडी है ? अरे...! भगवान ! बापु ! शास्त्र तो उसके लक्षण से सिद्ध होता है न !

वस्तु सडवर्ती कमवर्ती वर्तती है, ऐसा जिसमें कथन हो और ऐसा ही भगवान ने देओ है, ऐसा कथन तो आगम में पडा है. ऐसा आगम का ज्ञान नडी और दूसरे आगम का ज्ञान हो तो उसमें वास्तविक तत्त्व का बोध है नडी. सूक्ष्म बात है. समज में आया ? सर्वज्ञ भगवान त्रिकाल एक समय में तीनकाल, तीनलोक एक समय में देओ है. वैसी तो अनंती पर्यायें ज्ञानगुण में पडी हैं. विशुद्ध दर्शन, ज्ञान स्वरूप ही भगवानआत्मा है. समज में आया ? ऐसा विशुद्ध दर्शन, ज्ञान प्रकाश स्वरूप आत्मा, उसका अंदर ज्ञेय को पकडकर, स्वज्ञेय को पकडकर, अनुभूति ज्ञान का अनुभव हुआ. अनुभव हुआ तो ज्ञानी का वड अकेला गुण नडी, सब जितने गुण अंदर में हैं उन सब की पर्याय व्यक्त हो गई. समज में आया ? सब गुण की व्यक्त पर्याय हो गई. भले थोडी (लुई), उससे कोई संबंध नडी. थोडी भी है संपूर्ण उसमें. आडा...डा...! समज में आया ?

कडते हैं कि, धर्मा को 'स्वयमेव ज्ञेयभूत...' नाम जितने ज्ञेय सडवर्ती, कमवर्ती जहां-जहां उत्पन्न होनेवाला है, तहां-तहां निमित्त कौन है, सब को न्याय से अंदर ज्ञेयभूत हो जाते हैं, ऐसा कडते हैं. समज में आया ? क्यों ? कि, 'श्रमण विचित्रगुणपर्यायवादे सर्वद्रव्योंमें व्यापक...' हैं. देओ ! पडले में भी 'व्यापक' शब्द कडा था. वहां व्यापक का अर्थ 'कडनेवाला' और यहां व्यापक का अर्थ 'जाननेवाला'. ऐसा शब्द में झूक है. समज में आया ? द्रव्यश्रुत में व्यापक का अर्थ कडनेवाला. भावश्रुत में व्यापक का अर्थ जाननेवाला (होता है). आडा...डा...! समज में आया ? क्योंकि धर्मा जव विचित्रगुणपर्यायवादे. पडले विचित्र आया था न ?

'विचित्रगुणपर्यायवादे...' पडले विचित्र आया था न ? 'विचित्रगुणपर्यायवादे सर्वद्रव्योंमें

व्यापक...' हैं। ज्ञानी की ज्ञान, जितने द्रव्य हैं (वे सब) उनके ज्ञान में जानने में आ गये हैं। भावश्रुतज्ञान उपयोग में आ गया है। आडा..डा...! समज में आया ? 'क्योंकि श्रमण विचित्रगुणपर्यायवादे सर्वद्रव्योंमें...' जितने द्रव्य त्रिकाही (हैं), वड अनेकान्तात्मक. अनेक आत्मक है. देओ ! (मूल ग्रंथ में नीचे फूटनोट में स्पष्टीकरण दिया है). 'श्रुतज्ञानोपयोगरूप डोकर परिणमित डोते हैं.' आडा..डा...! विभा है न ? श्रुतज्ञानउपयोगरूप डोकर धर्मा परिणमित डोते हैं. आडा..डा...! नीचे अर्थ है. 'श्रुतज्ञानोपयोग अनेकान्तात्मक है.' अनेक धर्म स्वरूप है. कौन ? श्रुतज्ञान उपयोग, डां ! वाणी अनेकान्तमय है, यड श्रुतज्ञान उपयोग अनेकान्तमय है. 'सर्व द्रव्योंके अनेक धर्मोंमें व्याप्त (उन्हें जाननेवाले अनेक धर्म भावश्रुतज्ञानमें हैं).' अनेक धर्म भावश्रुतज्ञान में हैं. भावश्रुतज्ञान में जितने द्रव्य (हैं), उनके गुण-पर्याय न्याय से अंदर में सम्यक् हुआ (तो) सारी चीज कैसी है, वड उसके ज्ञान में आ जाती है. श्रुतज्ञान में (और) केवलज्ञान में समानता है, परंतु परोक्ष, प्रत्यक्षता का इर्क है. लेकिन जैसे भावश्रुतज्ञान द्वारा परिणमित हुआ (तो) सर्व द्रव्य के विचित्रगुणपर्याय (हैं) उसका उपयोग डो गया तो (उसका) साधन डोकर सर्वज्ञ डो जायेगा. समज में आया ?

२३४ में कडा न कि, 'सर्वतःयक्षुपने) की सिद्धिके लिये भगवंत श्रमण आगमयक्षु डोते हैं.' २३४ में आया था. 'सर्वतःयक्षुपने) की सिद्धिके लिये भगवंत श्रमण आगमयक्षु डोते हैं.' आडा..डा...! समज में आया ? श्रुतज्ञान उपयोग में ज्ञानी को कैसे द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव हैं वड प्याल में आ जाता है, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? क्या कडा समज में आया ? कि, मैं साधु हूँ तो मेरे योग्य जो परिणति हुई, मेरे योग्य जो आहार-पानी मिलने की योग्यता है, ऐसा निमित्त है, ऐसा है ऐसा ज्ञान आ जाता है. बिना सोचे साधुपना ले लिया, ऐसा नहीं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? क्या कडा ? ज्ञान में ऐसा डोता है. वड कडा न कि, ज्ञानी द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव देखकर प्रतिज्ञा देते हैं, पर्यभाष करते हैं, भाई ! 'भोक्षमार्ग प्रकाशक' में आता है.

कहते हैं कि, ओ..ओ...! अक पानी के बिंदु में असंख्य जव. अक बिंदु में असंख्य (जव) और अनंत निगोद जव साथ में हैं. लले गरम किया डो फिर ली पडले मर गये न ! अनंत (जव). ऐसा पांच सेर, दस सेर पानी (लेने में) मडापाप है. समजे ? तो उसके प्याल में है कि, एतना पानी मिलेगा कि नहीं मिलेगा, ऐसा द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव ज्ञान के उपयोग में आ गया है. समज में आया ? अभी तो अक लोटा निर्दोष

પાની મિલના (મુશ્કિલ હૈ), કહાં સે લાયેગા ? ઉસકે લિયે બનાયા હોગા વહ લેગા. ઐસી બાત હૈ. તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ કા ઉસે જ્ઞાન નહીં. ઉસે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર જ્ઞેય હુએ હી નહીં, ઐસા કહતે હેં. સમજ મેં આયા ?

નિર્દોષ આહાર લે. આહાર ભી કહાંસે મિલેગા ? ક્યોંકિ આહાર મેં ભી હલદી, મસાલા, ધનિયા, જીરા, મીરચી વહ સબ ચીજ હૈ, ઇસકે સિવા લેતે નહીં, ઐસી ચીજ કહાં સે મિલેગી ? સમજ મેં આયા ? ભાઈ ! જ્ઞેયભૂત દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ યથાર્થ ક્યા હૈ વહ જ્ઞાની કે જ્ઞાન મેં આ જાતા હૈ. સમજ મેં આયા ? અનાજ કી મુદત હોતી હૈ, ક્યા કહતે હેં ? આટે કી. મુદત સે આટા. ઉસકે લિયે બનાયે તો મુદત હો.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇસીલિયે મસાલા દાલ, સબ્જ મેં ડાલને કા કહાં સે આતા હૈ ?

મુમુક્ષુ :- ખુદ બનાયે અપને લિયે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વહ બનાયે તો કહે કિ, તુમ્હારે લિયે બનાયા. (હમ) નહીં ખાતે હેં ઐર તુમ્હારે લિયે બનાયા. કોઈ ઐસા હો કિ ગાંવ મેં સાધુ આવે તો અપને ખાના, તો વહ તો વહી દશા હો ગઈ. ન્યાય તો ઐસા હૈ. મુશ્કિલ હૈ. બાત તો ઉસકે જ્ઞાન મેં આની ચાહિયે ન. આટે કી મર્યાદા, હલદી કી મર્યાદા, મીરચી કી મર્યાદા, ક્યા કહતે હેં ? ધનિયા, જીરા. જલ કી મર્યાદા હૈ. વર્તમાન મેં ઇતને પુણ્ય ભી નહીં હૈ. ઇતની ઉપાદાન શક્તિ ભી નહીં હૈ તો ઐસા નિમિત્ત ભી નહીં. સમજ મેં આયા ? ભાઈ !

વહ યહાં કહતે હેં કિ, શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ મેં જ્ઞાની કો સારે ન્યાય આ જાતે હેં. સમજ મેં આયા ? ઐસે ઓઘેઓઘે પઢે વહ ધર્મી નહીં. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- સુધરે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ક્યા સુધરે ? પહલે પ્રતિજ્ઞા લેકર તોડતે હેં, કહાં સુધરે ? પહલે બંદ ક્રિયા. મહાપાપ હૈ, પ્રતિજ્ઞા લેકર ભંગ ક્રિયા તો મહાપાપ તો પહલે સે લે લિયા હૈ. વહ તો ન્યાય સે બાત (હૈ), યે તો સમજને કી બાત હૈ.

મુમુક્ષુ :- અગર અજ્ઞાનતા સે પ્રતિજ્ઞ હો જાયે ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- લેકિન યહાં તો માર્ગ કૈસા હૈ ઉસકા (જ્ઞાન હો જાતા હૈ).

યહાં તો કહતે હેં કિ, આગમ મેં ઐસા કહા હૈ ન, ભાઈ ! આગમ મેં ઐસી જો બાત કહી હૈ કિ, ઐસા નિર્દોષ પાની, આહાર ઇત્યાદિ. ઐસા આગમ મેં કહા હૈ, ઐસા

भावश्रुतज्ञान में जानने में आ जाता है. ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? भाई !

आगम में अमुक ही बात कही है, ऐसा है ? सर्व द्रव्य-गुण-पर्याय की जैसी योग्यता, जैसा निमित्त, जैसा विकल्प (है उन) सब की बात कही है. भाई ! आडा..डा...! पद्धतिसर सब की बात है. और पद्धतिसर कहने में ताकत आगम की (है) और वही आगम सर्वज्ञ का हो तो इस विधि और रीति का कथन उसमें है, दूसरे में ऐसी विधि का कथन दिया ही नहीं, यदा ही नहीं. तुम्हारे में है ? तुम्हारे में तो पूर्ण की अपेक्षा से बात है.

यह तो एक बात है, भाई ! एक पानी के बिंदु (में) असंख्य जव (हैं). हम तो पहले संप्रदाय में थे न, तो एक पानी ... सकते नहीं. संप्रदाय में ! ऐसी हमारी किया कडक थी, किया बहुत कडक थी. हमको आहार-पानी देना तो लोगों को त्रास हो जाये. लाभोपति, पांय-पांय लाभ, दस-दस लाभ के धनि के वहां आहार देने जाये और एक पानी का बिंदु पडा हो और उससे उसका पैर छुओ तो, आहार-पानी निर्दोष पडा हो, लेकिन एक लोटा यहि क्ये पानी पडा हो, भावी लोटा, (उसे) उसकी साडी का पट्टु छुओ तो सारा घर बंद कर देते. एतना तो पंद्रह वर्ष किया था. उस समय तो ऐसा मानते थे न ! समज में आया ? यहां देजे तो कुछ ठिकाना नहीं. अरे..रे...! समज में आया ?

यहां तो कहते हैं, अरे...! भाई ! यह मार्ग तो वीतराग का है, कोई पक्ष का मार्ग नहीं. आगम में जैसा भगवान ने देखा, सर्व द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव, पर्याय की मर्यादा, राग की मर्यादा, निमित्त की मर्यादा, सब भगवान ने देखा ऐसा कहा. सब व्यापक है. व्यापक का अर्थ सारी बात आगम में आ गयी है. कोई बात आगम में बाकी रही नहीं.

यहां तो कहते हैं कि, शुद्ध श्रमण को, विचित्र गुणपर्यायवाले सर्व द्रव्यो में जाननेवाले अनेकान्तात्मक शुद्ध ज्ञान उपयोग होकर परिणामित होते हैं. समज में आया ? अभी तो श्रुतज्ञान किसको कहना, आगम क्या है, इसकी ખબर नहीं. ऐसा है, भाई ! मारग तो भगवान ऐसा है कोई. ओ..ओ..ओ...! अलौकिक मार्ग ! परमेश्वर और परमेश्वर का आगम और आगम में कही विधि (अलौकिक है). ओ..ओ...! समज में आया ?

यहां आचार्य यह कहते हैं. कोई ऐसा कहे कि, 'शिवभूति' को ... था. लेकिन भावज्ञान

में सब आ गया. भावश्रुतज्ञान में उसे सब आ गया है. समझे ? वल तो कथन की पद्धति की शैली में ऐसा कहते हैं. शब्द की भाषा ऐसी नहीं थी. द्रव्यश्रुत का शब्द न भासे. भाव में तो सारा (भासित हो गया है). श्रमण उसे कहते हैं कि, जैसी विधि, जैसी रीत, सारा प्रकार, गुण-पर्याय, परिणति जिस भूमिका में जितनी (होती है), उस भूमिका में (होनेवाला) जितने प्रकार का मंद राग, उस प्रकार के निमित्त का संयोग, कैसा है, सब का (ज्ञान) भावश्रुतज्ञान में परिणमित हो गया है. समझ में आया ? क्या कहते हैं, हेभो ! यहां तो यरणानुयोग में बात करते हैं, यहां तो तत्त्व की बात है. बराबर है. ऐसी बात है.

‘श्रमण विचित्रगुणपर्यायवाले सर्वद्रव्योमें...’ द्रव्य में गुण, पर्याय, निर्मलता, साधुपद की निर्मलता, श्रावकपर्याय की निर्मलता, सम्यक्दृष्टि की निर्मलता (सब जानने में आ जाता है). आता है न ? भाई ! ‘प्रवचनसार’ में आगे (आयेगा). श्रावक है, उसको तत्त्वप्रवृत्ति के अनुभव का अवकाश नहीं है. पीछे आता है. वल चारित्र की अपेक्षा से जो निर्मलता होनी चाहिये वल श्रावक को होती नहीं. समझ में आया ? तो (लोग वहां) ऐसा वे लेते हैं कि, श्रावक को शुद्धात्मानुभूति होती ही नहीं.

मुमुक्षु :- ....

पूज्य गुरुदेवश्री :- वल तो श्रावक और मुनि दो की बात करते हैं. अरे...! भगवान ! बापु ! श्रावक किसे (कहें) ! आ..डा..डा...! पंचम गुणस्थान की दशा ! निर्मल वीतरागी परिणति और उसकी भूमिका में उदवाला मर्यादित शुभराग, वहां तो कडा है कि, धर्मी का, श्रावक का शुभराग परंपरा मोक्ष का कारण है, ऐसा कह दिया है. परंपरा (कडा) क्योंकि पडले शुभ है तो अशुभ टला है, स्वभाव का आश्रय है, तीव्र आश्रय है तो शुभ रडा, मंद आश्रय है तो अशुभ हुआ. उसमें से अकांत लिया कि, शुभमें भी अशुभ टालने की मंद शक्ति है. है न ? कौन-सी (गाथा) है ? इसमें होगा. वल तो गुजराती में कहते हैं, हिन्दी तो अभी पढने में आता है न ! हिन्दी कौन पढता है ? गुजराती का ही वांचन है. क्या कहना था ? है, है, हेभो !

२५४ (गाथा के) भावार्थ में है. ‘सम्यग्दृष्टि गृहस्थके अशुभसे (विशेष अशुद्ध परिणतिसे) छूटनेके लिये प्रवर्तमान जो वल शुभोपयोगका पुरुषार्थ वल भी शुद्धिका ही मन्दपुरुषार्थ है...’ उसमें है. हिन्दी होगा. २५४ है न. इसमें भी है. मैंने तो गुजराती

પઢા હોતા હૈ, ઇસલિયે ખયાલ મેં રહતા હૈ, હિન્દી કા બહુત ખ્યાલ નહીં. કયા કહતે હૈં ? ભાવાર્થ મેં હૈ. 'સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થકે મુનિયોગ્ય શુદ્ધાત્મપરિણતિકો પ્રાપ્ત ન હો સકનેસે અશુભવંચનાર્થ શુભોપયોગ મુખ્ય હૈ. સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થકે અશુભસે (વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિસે) છૂટનેકે લિયે પ્રવર્તમાન જો યહ શુભોપયોગકા પુરુષાર્થ વહ ભી શુદ્ધિકા હી મન્દપુરુષાર્થ હૈ,...' આતા હૈ ન, વહ તો પ્રતિક્રમણ મેં નહીં આતા ? 'ક્યોંકિ શુદ્ધાત્મદ્રવ્યકે મંદ આલંબનસે અશુભ પરિણતિ બદલકર શુભ પરિણતિ હોતી હૈ...' સમ્યક્દર્શન મેં શુદ્ધ દષ્ટિ ઔર પરિણતિ તો હૈ હી, લેકિન નિર્મલ પરિણતિવિશેષ મેં સ્વ કા આશ્રય હો તો શુદ્ધ ઉપયોગ હોતા હૈ, તો ઉતના અશુદ્ધ ટલતા હૈ. ૨૫૪ (ગાથા કા ભાવાર્થ). ચરણાનુયોગ મેં બહુત બાત સ્પષ્ટ કર દી હૈ. હૈ ન ?

'સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થકે અશુભસે (વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિસે) છૂટનેકે લિયે પ્રવર્તમાન જો યહ શુભોપયોગકા પુરુષાર્થ વહ ભી શુદ્ધિકા હી મન્દપુરુષાર્થ હૈ, ક્યોંકિ શુદ્ધાત્મદ્રવ્યકે મંદ આલંબનસે અશુભ પરિણતિ બદલકર શુભ પરિણતિ હોતી હૈ ઔર શુદ્ધાત્મદ્રવ્યકે ઉગ્ર આલંબનસે શુભપરિણતિ ભી બદલકર શુદ્ધપરિણતિ હો જાતી હૈ.' વહ તો મોક્ષ અધિકાર મેં આતા હૈ. અંતિમ ગાથાઓ મેં હૈ, બરાબર હૈ. લેકિન ઉસ અપેક્ષા સે સમજના કઠિન પડે. યહ સબ આગમ મેં સ્પષ્ટ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહા..હા...!

યહાં કહતે હૈં, 'સર્વદ્રવ્યોંકો જાનનેવાલે) અનેકાન્તાત્મક શ્રુતજ્ઞાનોપયોગરૂપ હોકર...' શ્રમણ સ્વયમેવ જ્ઞેયભૂત હોતે હૈં ઉસરૂપ પરિણમિત હોતે હૈં. આહા..હા...! ભાવશ્રુતજ્ઞાન મેં જૈસે કેવલજ્ઞાન કે ઉપયોગ મેં, સારી ચીજ સહવર્તી, કમવર્તી, કમબદ્ધ આદિ કા ખ્યાલ જ્ઞાન મેં આ ગયા, ઐસા શ્રુતજ્ઞાન મેં ભી ઐસા હી ખ્યાલ આતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં, ભાઈ ! શ્રુતજ્ઞાની છદ્મસ્થ હૈં તો ઉસે કમબદ્ધ (નહીં હોતા). જબ નિમિત્ત આયેગા ઐસા હોગા, ઐસા માને. ઐસા હૈ ? અરે...! ભગવાન ! તત્ત્વ મેં, વસ્તુ મેં સબ ફેરફાર (હો ગયા). શ્રદ્ધા કેવલજ્ઞાની અનુસાર રખની, લેકિન જ્ઞાન દૂસરા રખના કિ, હમ કરે તો હોગા, નહીં કરે નહીં હોગા, નિમિત્ત મિલાના. અરે...! ભગવાન ! કયા કહતા હૈ તું ? આગમ સે વિપરીત (શ્રદ્ધા હૈ). ઓ..હો...! પંડિત નામ ધરાતે હૈં ઔર ઐસે ગોટાલે કરે તો બેચારે સાધારણ પ્રાણી તો માલૂમ કહાં હોગા ?

યહાં કહતે હૈં, અનેકાન્ત સ્વરૂપ જો વસ્તુ કા સ્વરૂપ, ઐસા શ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ ભી અનેકાન્તરૂપ હોકર પરિણમિત હોતા હૈ, દેખો ! જૈસી દ્રવ્યશ્રુત મેં અનેકાન્તરૂપ કહને કી

शक्ति है, ऐसी भावश्रुत में अनेकान्तमय परिणामन हो जाता है, आडा..डा...! समज में आया ?

‘उससे (ऐसा कडा है कि) आगमयक्षुओंको...’ देजो, अब सारांश लेते हैं. जिसको आगमयक्षु भीले हैं उसे ‘कुछ भी अदृश्य नहीं है.’ देजने में न आवे, ऐसी चीज है नहीं. न्याय, लोञ्छक से ज्वाल में आ गया.

मुमुक्षु :- सम्यग्दर्शन से मालूम नहीं पडता.

पूज्य गुरुदेवश्री :- मालूम नहीं पडता तो यहाँ क्या कडते हैं ? सम्यक्ज्ञान में, सम्यग्दर्शन में मालूम पडता है कि, मुजे सम्यग्दर्शन हुआ, सम्यक्ज्ञान हुआ. निश्चय मालूम नहीं पडे (और) व्यवहार मालूम पडे (ऐसा) अंधा है ?

आगम में ऐसा कडा है, श्रुतज्ञान में अनेकान्तपने स्वरूप परिणामित हो जाता है. उसमें अज्ञान के तीन बोल हैं न ? अनध्यवसाय, विभ्रम आदि आते हैं न ? विमोह. ये तीन दोषरहित श्रुतज्ञान परिणामता है. ये तीन दोष रहे तो तो अज्ञान हुआ. आडा..डा...! अनिर्णय, विपरीत निर्णय अथवा कुछ डोगा, कुछ डोगा, ज्वाल में नहीं आता, जैसे अज्ञान के तीन दोष गिनने में आये हैं. भारी बात, भारी ! कठिन काम है. दुनिया के साथ रहना और दुनिया से अतडे रहना, ऐसी बात है. अतडा समजे ? भिन्न, भिन्न. दुनिया के साथ मेल जाये ऐसी चीज नहीं (है). ओ..डो..डो...!

‘आगमयक्षुओंको...’ (अर्थात्) जिसकी आगमयक्षु भीली है उसे ‘कुछ भी अदृश्य नहीं है.’ देजो ! कुछ भी ज्वाल में नहीं आवे, ऐसी चीज है नहीं. धारण का चीज की यहाँ बात नहीं है.

मुमुक्षु :- ‘नियमसार’ तो मुनि का लिखा हुआ है, ... आचार्य ने कडा है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- आगमयक्षु ‘पद्मप्रभमलधारीदेव’ मुनि हैं, उन्डोंने टीका की है. तो (लोग) कडते हैं कि, आचार्य की टीका मान्य है, मुनि की नहीं. अपनी कल्पना से (बोलते हैं), उसकी टीका उडा देते हैं, ‘नियमसार’ की. क्योंकि उसकी श्रद्धा के अनुसार ‘नियमसार’ में लिखा नहीं है, विरुद्ध है. ‘नियमसार’ में तो (ऐसा कडा है कि), निरपेक्ष सम्यग्दर्शन, ज्ञान राग, व्यवहार की अपेक्षा बिना होता है, ऐसा कडते हैं.

मुमुक्षु :- ‘नियमसार’ तो ‘कुंठकुंठ’ भगवान का बनाया हुआ है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- ‘नियमसार’ में नहीं, टीका में बताया है. मूल ‘नियमसार’ का

श्लोक है वहाँ तो 'कुंदकुंदाचार्य' का मान्य है, लेकिन उसकी टीका (उनकी) मान्य नहीं, 'पद्मप्रभमलधारीदेव' मुनि हैं, उसमें विरोध है. सब जबर है. आवली की बात आती है न ? मादूम है, सब मादूम है. उनका सब जूठा है. ये तो मुनि हैं, मुनि आगमयक्षु (हैं). मुनि स्वयं कहते हैं कि, मेरी वाणी में परमआगम करते हैं. 'पद्मप्रभमलधारीदेव' परमागम करते हैं. सुन तो सही. मुनि हैं न ! परमआगम करते हैं, ऐसा कहते हैं. सर्व आगमयक्षु हैं. याहे तो साधारण साधु हो या आचार्य हो, उसमें क्या हुआ ? वस्तु में कोई ईर्ष है ? आडा..डा...! बहुत गडबड, भाई ! भगवान ! आगम क्या चीज है और आत्मा चीज क्या है, उसकी जबर नहीं तो ये सब गडबड हो जाती है. (झिंर कहे कि), यर्था करो. भाई ! किसके साथ यर्था करे ? भाई ! आडा..डा...!

'ऐससे (ऐसा कडा है कि) आगमयक्षुओंकी...' आगमयक्षुओं की, '(आगमरूप यक्षुवालोंकी) कुछ भी अदृश्य नहीं है.' मुनि हो, अरे...! समझिती हो तो भी उसमें डेरडार है नहीं, ऐसा कहते हैं, भाई !

अब, २३६ (गाथा). 'आगमज्ञान, तत्पूर्वक तत्त्वार्थश्रद्धान...' देओ ! आगमज्ञान और तत्पूर्वक. आगमज्ञानपूर्वक तत्त्वश्रद्धान 'और तद्बुभयपूर्वक संयतत्वकी...' सम्यक्ज्ञान, सम्यग्दर्शनपूर्वक. 'तद्बुभयपूर्वक संयतत्वकी युगपतताको भोक्षमार्गपना होनेका नियम करते हैं.' तीनों मिलकर भोक्षमार्ग एक है. सम्यक्ज्ञान, सम्यग्दर्शन, संयतपना (ये) तीन होकर एक भोक्षमार्ग है, तीन होकर तीन भोक्षमार्ग है नहीं. समज में आया ? ओ..डो..डो...!

'(अर्थात् ऐसा नियम सिद्ध करते हैं कि - १. आगमज्ञान, २. तत्पूर्वक तत्त्वार्थश्रद्धान और ३. उन दोनों पूर्वक संयतपना इन तीनोंका साथ होना ही भोक्षमार्ग है) :-' तीनों का एकसाथ (होना ही) भोक्षमार्ग है. समज में आया ? 'सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्राणि भोक्षमार्गः' तीन मिलकर ही एक भोक्षमार्ग है. समज में आया ? कहेंगे कि, सम्यग्दर्शन और सम्यक्ज्ञान होगा लेकिन संयतत्व नहीं, यारित्र नहीं वहां भोक्षमार्ग नहीं है, वहां तक कहेंगे. वे दो क्या करे ? ऐसा कहेंगे. सम्यग्दर्शन हो, अनुभव हो लेकिन यारित्र बिना (दोनो) अकेले क्या कर सके ? ऐसा कहेंगे. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- अल्प संवर, निर्जरा है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अल्प है. सम्यग्दर्शन और ज्ञान में तो अल्प निर्जरा है. उपचार से भोक्षमार्ग है. वास्तव में तो तीन मिलकर भोक्षमार्ग है. आडा..डा...! समज में आया

? અભી કિસીકા પ્રશ્ન થા ન ? કિ, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કો ઉપચાર મોક્ષમાર્ગ કહતે હેં. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઉપચાર હૈ ? કયા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઉપચાર હૈ ? નહીં. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન તો યથાર્થ નિશ્ચય હૈ. લેકિન ઉન્હેં ઉપચાર ક્યો કહા ? કિ, સંયતત્વ ચારિત્ર સાથ નહીં હૈ તો દોનોં કો ઉપચાર કહા. લેકિન દોનોં કો ઉપચાર કહને સે વે વ્યવહાર હેં, ઐસા નહીં. અરે...! ભગવાન ! સમજ મેં આયા ? અભી બાહર સે પ્રશ્ન આયા થા, કહીં સે આયા થા. અભી પ્રશ્ન આયા થા કિ, યહ કયા હૈ ?

ભાઈ ! સમ્યગ્દર્શન - પ્રતીતિ આગમજ્ઞાન, અનુભવપૂર્વક ઔર આગમજ્ઞાન, દો કો ઉપચાર સે મોક્ષમાર્ગ કહા હૈ. ઉસકા અર્થ ઐસા નહીં કિ, તત્વાર્થશ્રદ્ધાન, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઉપચાર હૈ, ઐસા નહીં. ચારિત્ર, પૂર્ણ વીતરાગતા વહાં ચાહિયે વહ નહીં હૈ, ઇસલિયે એક ભાગ બાકી હૈ, ઇસલિયે દો નિશ્ચય હૈ લેકિન ઉન્હેં ઉપચાર કહને મેં આયા હૈ. આદમી કહાં કા કહાં લગા દેતે હેં ! અરે...! ભગવાન ! યહ તો પરમેશ્વર કે પંથ (કી બાત હૈ). સમજ મેં આતા હૈ ? પરમેશ્વર ને કહે પંથ કા મુનિપના હૈ, તો વહ મુનિપના કિતના હૈ, ઉસકી ઉસમેં જિમ્મેદારી હૈ. એક ન્યાય બદલ જાયે તો સારા તત્ત્વ બદલ જાયે. સમજ મેં આયા ?

સમ્યગ્દર્શન ઉપચાર હૈ (ઐસા કહા હૈ) લેકિન ફિર મોક્ષમાર્ગ ભી કહા હૈ. સમ્યગ્દર્શન (હોતે હી) ચૌથે (ગુણસ્થાન સે) હી મોક્ષમાર્ગ કહા. 'કળશટીકા' મેં. 'કળશટીકા' મેં તો બહુત કહા હૈ. ચૌથે સે તીનોં હેં. સમ્યગ્દર્શન હૈ, સમ્યક્જ્ઞાન હૈ, સ્વરૂપાચરણ હૈ ઔર અનંતાનુબંધી કા અભાવ ભી હૈ. યહાં તો સંયતરૂપ જો વ્રતાદિ કી સ્થિરતા, રમણતા. નિશ્ચય વ્રત, હાં ! નિશ્ચય વ્રત. નિશ્ચય વ્રત મેં સ્થિરતા નહીં હૈ તો ઉસ અપેક્ષા સે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સચ્ચા અનુભવ હૈ તો ભી ઉપચાર મોક્ષમાર્ગ (કહા હૈ), એક કી કમી હૈ, ઇસલિયે (કહા હૈ). એક અધુરા રહા, ઇસલિયે (કહા). વસ્તુ તો નિશ્ચય હૈ, અનુપચારિત વસ્તુ હૈ. સમજ મેં આયા ?

‘(ઐસા નિયમ સિદ્ધ કરતે હેં કિ - ૧. આગમજ્ઞાન, ૨. તત્પૂર્વક તત્વાર્થશ્રદ્ધાન ઔર ૩. ઉન દોનોં પૂર્વક સંયતપના ઇન તીનોંકા સાથ હોના હી મોક્ષમાર્ગ હૈ) :-’

આગમપુલ્વા દિટ્ટી ણ ભવદિ જરસેહ સંજમો તરસા ।

ણત્થીદિ મણદિ સુત્તં અસંજદો હોદિ કિધ સમણો ।।૨૩૬ ।।

અસંયતિ સાધુ કેસે હો ?

અથાગમજ્ઞાનતત્પૂર્વતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનતદુભયપૂર્વસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યસ્ય મોક્ષમાર્ગત્વં નિયમયતિ-

આગમપુલ્વા દિટ્ટી ણ ભવદિ જસ્સેહ સંજમો તસ્સ ।

ણત્થીદિ ભણદિ સુત્તં અસંજદો હોદિ કિધ સમણો ।।૨૩૬ ।।

આગમપૂર્વા દૃષ્ટિર્ન ભવતિ યસ્યેહ સંયમસ્તસ્ય ।

નાસ્તીતિ ભણતિ સૂત્રમસંયતો ભવતિ કથં શ્રમણઃ ।।૨૩૬ ।।

इह हि सर्वस्यापि स्यात्कारकेतनागमपूर्विकया तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणया दृष्ट्या शून्यस्य स्वपरविभागाभावात् कायकषायैः सहैक्यमध्यवसतोऽनिरुद्धविषयाभिलाषतया षड्जीवनिकायघातिनो

હવે, આગમજ્ઞાન, તત્પૂર્વક તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન અને તદ્દુભયપૂર્વક સંયતત્વના યુગપદ્યપણાને મોક્ષમાર્ગપણું હોવાનો નિયમ કરે છે [અર્થાત્ (૧) આગમજ્ઞાન, (૨) તે-પૂર્વક તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન અને (૩) તે બંને-પૂર્વક સંયતપણું-એ ત્રણેનું સાથે હોવું તે જ મોક્ષમાર્ગ છે એવો નિયમ સિદ્ધ કરે છે] :-

દૃષ્ટિ ન આગમપૂર્વિકા તે જીવને સંયમ નહીં,

-એ સૂત્ર કેરું છે વચન; મુનિ કેમ હોય અસંયમી ? ૨૩૬.

અન્વયાર્થ :- [इह] आ लोकमां [यस्य] જેને [आगमपूर्वा दृष्टिः] આગમપૂર્વક દૃષ્ટિ (-

દૃષ્ટિ ન આગમપૂર્વિકા તે જીવને સંયમ નહીં,

-એ સૂત્ર કેરું છે વચન; મુનિ કેમ હોય અસંયમી ? ૨૩૬.

ટીકા હૈ ન ? ‘ઇસ લોકમેં, વાસ્તવમેં...’ ખરેખર, ‘સ્યાત્કાર જિસકા ચિહ્ન...’ દેખો ! વહાં અનેકાન્ત લિયા (થા). અનેકાન્ત શબ્દ મેં સ્યાત્કાર લે લિયા. સ્યાત્કાર ચિહ્નવાલે ‘આગમપૂર્વક...’ આગમ કી વ્યાખ્યા. પહલે અનેકાન્તાત્મક શ્રુતજ્ઞાન કી વ્યાખ્યા કહી થી. યહાં સ્યાત્કાર ચિહ્ન (કહા અર્થાત્) અપેક્ષા સે કહના. દ્રવ્ય નિત્ય હૈ તો દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે. અનિત્ય હૈ તો પર્યાય કી અપેક્ષા સે. અશુદ્ધ હૈ તો પર્યાય મેં, શુદ્ધ હૈ તો દ્રવ્ય-ગુણ મેં. ઐસે જહાં જૈસી ઉસકી સ્થિતિ હો વૈસા સ્યાત્ લગાના, હાં ! ઉસમેં ન હો ઉસમેં

ભૂત્વા સર્વતોઽપિ કૃતપ્રવૃત્તેઃ સર્વતો નિવૃત્ત્યભાવાત્તથા પરમાત્મજ્ઞાનાભાવાદ્ જ્ઞેયચક્રક્રમાક્રમણનિર-
ર્ગલજ્ઞપિતયા જ્ઞાનરૂપાત્મતત્ત્વૈકાગ્ર્યપ્રવૃત્ત્યભાવાચ્ચ સંયમ એવ ન તાવત્ સિદ્ધયેત્ । અસિદ્ધસંયમસ્ય
તુ સુનિશ્ચિતૈકાગ્ર્યગતત્વરૂપં મોક્ષમાર્ગાપરનામ શ્રામણ્યમેવ ન સિદ્ધયેત્ । અત આગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થ-
શ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યસ્યૈવ મોક્ષમાર્ગત્વં નિયમ્યેત ॥૨૩૬ ॥

એવમાગમાભ્યાસકથનરૂપેણ પ્રથમસ્થલે સૂત્રચતુષ્ટયં ગતમ્ । અથાગમપરિજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-
તદુભયપૂર્વકસંયતત્ત્વત્રયસ્ય મોક્ષમાર્ગત્વં નિયમયતિ-આગમપુલ્વા દિદ્ધી ણ ભવદિ જરસેહ આગમપૂર્વિકા
દૃષ્ટિઃ સમ્યક્ત્વં નાસ્તિ યસ્યેહ લોકે સંજમો તસ્સ ણત્થિ સંયમસ્તસ્ય નાસ્તિ ઇદિ મ્હણદિ ઇત્યેવં
મ્હણતિ કથયતિ । કિં કર્તું । સુત્તં સૂત્રમાગમઃ । અસંજદો હોદિ કિધ સમ્મણો અસંયતઃ સન્ શ્રમણસ્તપોધનઃ

દર્શન) [ન ભવતિ] નથી. [તસ્ય] તેને [સંયમઃ] સંયમ [ન અસ્તિ] નથી [ઇતિ] એમ [સૂત્રં
મ્હણતિ] સૂત્ર કહે છે; અને [અસંયતઃ] અસંયત તે [શ્રમણઃ] શ્રમણ [કથં ભવતિ] કઈ રીતે
હોય ?

ટીકા :- આ લોકમાં ખરેખર, સ્યાત્કાર જેનું ચિહ્ન છે એવા આગમપૂર્વક
તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણવાળી દૃષ્ટિથી જે શૂન્ય છે તે બધાંયને સંયમ જ પ્રથમ તો સિદ્ધ થતો નથી,

સ્યાત્ લગા દે, એસા હૈ નહીં.

સ્યાત્કાર ચિહ્નવાલે ‘આગમપૂર્વક તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણવાલી દૃષ્ટિસે જો શૂન્ય હેં...’ દેખો !
અંતર સમ્યક્જ્ઞાન આગમ ઓર આગમપૂર્વક જો તત્ત્વાર્થ સમ્યગ્દર્શન. (મૂલ ગ્રંથ મેં નીચે
ફૂટનોટ હૈ). ‘તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનવાલી = તત્ત્વાર્થકા શ્રદ્ધાન જિસકા લક્ષણ હૈ એસી. (સમ્યગ્દર્શનકા
લક્ષણ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન હૈ. વહ આગમપૂર્વક હોતા હૈ.)’ દેખો ! ભગવાન ને કહા, એસા
આગમજ્ઞાનપૂર્વક હોતા હૈ. ‘(આગમકા ચિહ્ન સ્યાત્કાર હૈ).’ એસી દૃષ્ટિ સે ‘જો શૂન્ય હેં...’
(અર્થાત્) સમ્યગ્દર્શન નહીં (હૈ) ‘ઉન સભીકો પ્રથમ તો સંયમ હી સિદ્ધ નહીં હોતા,...’
ચારિત્ર સાબિત હોતા નહીં. જહાં દૃષ્ટિ હી નહીં, સમ્યગ્દર્શન નહીં, આગમપૂર્વક સમ્યગ્દર્શન
નહીં (વહાં ચારિત્ર હોતા નહીં). સમજ મેં આયા ?

કથં ભવતિ, ન કથમપીતિ । તથાહિ-યદિ નિર્દોષિનિજપરમાત્મૈવોપાદેય ઇતિ રુચિરુપં સમ્યક્ત્વં નાસ્તિ તર્હિ પરમાગમબલેન વિશદૈકજ્ઞાનરૂપમાત્માનં જાનન્નપિ સમ્યગ્દૃષ્ટિર્ન ભવતિ, જ્ઞાની ચ ન ભવતિ, તદ્વ્યાભાવે સતિ પઞ્ચેન્દ્રિયવિષયાભિલાષહૃદ્જીવવધવ્યાવૃત્તોઽપિ સંયતો ન ભવતિ । તતઃ સ્થિતમેતત્-પરમાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્ત્વત્રયમેવ મુક્તિકારણમિતિ ॥૨૩૬ ॥

કારણ કે (૧) સ્વપરના વિભાગના અભાવને લીધે કાયા અને કષાયો સાથે એકતાનો અધ્યવસાય કરતા એવા તે જીવો, (પોતાને) વિષયોની અભિલાષાનો નિરોધ નહિ થયો હોવાને લીધે છ જીવનિકાયના ઘાતી થઈને સર્વતઃ (બધીયે તરફથી) પ્રવૃત્તિ કરતા હોવાથી, તેમને સર્વતઃ નિવૃત્તિનો અભાવ છે (અર્થાત્ એકે તરફથી-જરાય નિવૃત્તિ નથી), તેમ જ (૨) તેમને પરમાત્મજ્ઞાનના અભાવને લીધે જ્ઞેયસમૂહને ક્રમે જાણતી નિરર્ગળજ્ઞાપ્તિ હોવાથી જ્ઞાનરૂપ આત્મતત્ત્વમાં એકાગ્રતાની પ્રવૃત્તિનો અભાવ છે. (આ રીતે તેમને સંયમ સિદ્ધ થતો નથી.) અને (-એ રીતે) જેમને સંયમ સિદ્ધ નથી તેમને સુનિશ્ચિત ઐકાગ્રપરિણતપણારૂપ શ્રામણ્ય જ-કે જેનું બીજું નામ મોક્ષમાર્ગ છે તે જ-સિદ્ધ થતું નથી.

આથી આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્ત્વના યુગપદપણાને જ મોક્ષમાર્ગપણું હોવાનો નિયમ થાય છે. ૨૩૬.

‘ઉન સભીકો પ્રથમ તો...’ એસા લિયા, દેખો ! કોઈ ભી હો. ‘સંયમ હી સિદ્ધ નહીં હોતા,...’ સંયમ કહાં સે હો ? સમ્યક્જ્ઞાન ઔર દર્શન હી નહીં તો સંયમ કહાં સે આયા ? વહ કહતે હેં ન, સમ્યગ્દર્શન હૈ ? એસા પ્રશ્ન હુઆ થા. ‘જામનગર’ મેં સભા મેં પ્રશ્ન હુઆ થા. કિસીને પ્રશ્ન કિયા કિ, સમકિત હૈ ? યે ચારિત્ર હૈ વહ સમ્યગ્દર્શન બિના હોતા હૈ ? હમારે પાસ ચારિત્ર હૈ ન, વહ સમ્યગ્દર્શન સહિત હૈ. અરે...! ભગવાન ! યહાં કુછએક વ્રતાદિ લે લિયા તો હમેં ચારિત્ર હૈ (ઔર) સમ્યગ્દર્શન તો હૈ હી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- દિગંબર મેં જન્મે ઉસકો તો સમ્યગ્દર્શન હૈ હી (એસા કહતે હેં).

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- યહાં કહતે હેં કિ, એસા હૈ નહીં. ભગવાન ને કહે શાસ્ત્રો, આગમ ઔર ઉન આગમ કા જૈસા જ્ઞાન (હૈ), ઉસ જ્ઞાનપૂર્વક જિસે તત્ત્વાર્થ સમ્યગ્દર્શન ન હો, ઉસે કોઈ રીત સે ચારિત્ર, સંયમ સાબિત હોતા નહીં. વિશેષ કહેંગે...

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઠ સુદ ૩, ગુરુવાર

તા. ૧૭-૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૩૬ પ્રવચન નં. ૨૩૧

‘પ્રવચનસાર’ ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’, ૨૩૬ (ગાથા કી) ટીકા. ‘ઇસ લોકમેં...’ જગત કે અંદર (કહકર) જગત કા અસ્તિત્વ સિદ્ધ ક્રિયા. સારા લોક - જગત. ‘વાસ્તવમેં...’ (યાની) નિશ્ચય સે ‘સ્યાત્કાર...’ ચિહ્નવાલે. જિસમેં અપેક્ષિત કથન હૈ, અનેકાંત કથન હૈ એસે લક્ષણવાલે ‘આગમપૂર્વક તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણવાલી દષ્ટિ...’ જિસકો સમ્યગ્દર્શન નહીં. સમજ મેં આયા ? અનેકાંતલક્ષણવાલા જો આગમ, ઉસ આગમજ્ઞાનપૂર્વક અંતર મેં નિર્વિકલ્પ અનુભવ ઔર સમ્યક્દષ્ટિ હૈ નહીં (એસી દષ્ટિ સે) ‘જો શૂન્ય હેં ઉન સભીકો પ્રથમ તો સંયમ હી સિદ્ધ નહીં હોતા...’ ઉસકો ચારિત્ર અથવા સંયમ સાબિત હોતા નહીં. સમજ મેં આયા ?

આગમ અનેકાંત લક્ષણવાલા જો આગમ, સ્યાત્કાર ચિહ્ન કહા ન ? પહલે અનેકાંત કહા થા. કોઈ અપેક્ષા સે કહના. દ્રવ્ય હૈ (સો) નિત્ય હૈ, પર્યાય અનિત્ય હૈ. સારે પદાર્થ કો નિત્ય-અનિત્ય કહે તો કોઈ અપેક્ષા સે નિત્ય ઔર કોઈ અપેક્ષા સે અનિત્ય (હૈ). ઉસકા ખુલાસા (કરના) હો તો (એસા કહે કિ), દ્રવ્ય અપેક્ષા સે નિત્ય ઔર પર્યાય અપેક્ષા સે અનિત્ય. એસે સબ (જગહ લેના). અશુદ્ધતા હૈ તો કથંચિત્ અશુદ્ધતા અપની પર્યાય સે હૈ ઔર દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ. દ્રવ્ય-ગુણ શુદ્ધ હૈ ઔર પર્યાય અશુદ્ધ હૈ. એસે સ્યાદ્વાદ અનેકાંત ચિહ્નવાલા જો આગમ, ઉસ આગમજ્ઞાનપૂર્વક જિસકો અંતર મેં સમ્યગ્દર્શન નહીં, તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યક્ અનુભવ નહીં.

‘તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણવાલી...’ (મૂલ ગ્રંથ મેં) નીચે સ્પષ્ટીકરણ ક્રિયા હૈ. ‘તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનવાલી = તત્ત્વાર્થકા શ્રદ્ધાન જિસકા લક્ષણ હૈ એસી. (સમ્યગ્દર્શનકા લક્ષણ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન હૈ)’ દેખો !

‘ટોડરમલ્લજી’ ને ઇસમેં સે લિયા હૈ, ન યહ સબ ? ભાઈ ! તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન લિયા હૈ. ઇસમેં સે જ્યાદા લિયા હૈ. ‘(વહ આગમપૂર્વક હોતા હૈ. આગમકા ચિત્ત ‘સ્યાત્’ કાર હૈ).’ સ્વદ્રવ્ય સ્વદ્રવ્યપને હૈ, પરદ્રવ્યપને નહીં. અપના ગુણ ગુણપને હૈ, પર્યાયપને નહીં. પર્યાય પર્યાયપને હૈ, દ્રવ્ય-ગુણપને નહીં. ઐસા અસ્તિ-નાસ્તિ કા ચિત્ત આગમ કા હૈ, ઐસા કહતે હેં. સમજ મેં આયા ?

ઐસા અસ્તિ કા અર્થ ક્યા હુઆ ? દેખો ! મેં શુદ્ધ હૂં ઓર અશુદ્ધ પર્યાય મેરે મેં નહીં. સમજ મેં આયા ? પર તો નહીં, લેકિન વસ્તુ જો ત્રિકાલ આનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, વહ મેં હૂં ઓર વિકલ્પ શુભ-અશુભ અશુદ્ધ, શુભ ઓર અશુભ જો અશુદ્ધ, શુભ હો યા અશુભ હો, ઉપયોગ શુભ હો યા અશુભ હો, દોનોં અશુદ્ધ (હેં), વહ વસ્તુ મેં નહીં. ઐસા સ્યાત ચિત્તવાલા આગમપૂર્વક, અંતરદષ્ટિ મેં અનુભવ નહીં, સમ્યગ્દર્શન નહીં ‘ઉન સભીકો...’ સભી કો. ચાહે તો શ્રાવક નામ ધારણ ક્રિયા હો, ચાહે તો મુનિ નામ ધારણ ક્રિયા હો. ‘સભીકો પ્રથમ તો સંયમ હી સિદ્ધ નહીં હોતા...’ ઉનકો સંયમ સાબિત હોતા નહીં. સમજ મેં આયા ?

‘ક્યોંકિ...’ કારણ ક્યા હૈ ? ‘(૧) સ્વપરકે વિભાગકે અભાવકે કારણ...’ અજીવ પર હૈ ઓર પુણ્ય-પાપ કા, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કા પરિણામ શુભ હૈ વહ ભી પર હૈ. સ્વ તો અકેલા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ હૈ. ઐસા સ્વ ઓર પર કા વિભાગ, વિવેક, પૃથક્તા, ભિન્નતા કા અભાવ હોને સે. ‘કાયા ઓર કષાયોંકે સાથ એકતાકા અધ્યવસાય કરનેવાલે...’ દેખો ! અભ્યંતર મેં, વહ શબ્દ .... આતા હૈ ન ? ક્યા કહતે હેં ? વિષય કષાય કી અભિલાષા મુખ્ય હૈ. નહીં આતા હૈ ? ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ મેં. વહ ઢૂંઢ રહા થા, લેકિન હાથ મેં નહીં આયા. વહ અભી ઢૂંઢ રહા થા. હિંસા મેં, અભિપ્રાય મેં ઐસા કુછ આતા હૈ ન ? દેખો ! સંવર, નિર્જરા ઓર મોક્ષ. સંવર કી વ્યાખ્યા કરી હૈ ન ? પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ. દેખો ! અભિલાષા, વહ યહાં સે નિકાલા. મેં કેસે કહૂં ? અભિલાષા હૈ વહ મુખ્ય હૈ. અંતર મેં અભિલાષા હૈ વહ મુખ્ય હૈ. ક્યોંકિ વહ યહાં સે નિકાલા હૈ. પ્રત્યેક શબ્દ શાસ્ત્ર કે આધાર સહિત (દિયે હેં). ‘ટોડરમલ્લજી’ અપને ઘર કી બાત નહીં કરતે. સમજ મેં આયા ? ચારોં ઓર સે શાસ્ત્ર કા મંથન કરકે, અંદર મેં એકાગ્ર હોકર ‘ટોડરમલ્લજી’ને નિકાલા હૈ. સાતવાં અધ્યયન તો અલૌકિક હૈ ! ઇસ ઓર હૈ. વહ અભી ઢૂંઢ રહા થા લેકિન દેર લગી, ફિર સે યાદ આયા. ‘હિંસા મેં પ્રમાદ પરિણતિ મુખ્ય હૈ.’ હિંસા મેં પ્રમાદ

परिणति मुल है. 'और विषयसेवन में अन्विषाया मूल है. उसको तो अवलोकते नहीं और बाह्य क्रोधादि करने को कषाय जाने. परंतु अन्विषाया में राग-द्वेष है उसे तो पहचानता नहीं.' हेजो ! उसमें कडा है. क्या कहते हैं ? हेजो !

जिसको सम्यग्दर्शन नहीं उसको स्वपर का विभाग का अभाव है. स्व में आनंद ज्ञायकमूर्ति हूँ और पर विकल्प आदि कषाय है और शरीरादि अज्ञव हैं. पर में शरीरादि अज्ञव और विकल्प, सूक्ष्म में सूक्ष्म शुभ उपयोग हो, गुण-गुणी के भेदरूप विकल्प उठते हैं, वे भी शुभकषाय कषा हैं, वल पर हैं और स्व ज्ञायकमूर्ति चैतन्य है, ऐसा जिसको स्वपर का विभाग का अंतर में सम्यग्दर्शन न होने से अभाव है. समज में आया ?

(स्वपर के विभागके अभाव के कारण) 'काया और कषायोंके साथ...' काया और कषाय के साथ. 'स्वपरके विभागके अभावके कारण...' काया शब्द से अज्ञव और कषाय शब्द से आस्रव. दो विये हैं, भाई ! हेजो ! बहुत संक्षेप में बात कही है. वस्तु ऐसी है. काया शब्द से अज्ञव, शरीर. उसकी कोई पर्याय होती है तो मैं करता हूँ मैं हूँ मैं हूँ यह करता हूँ मैं जैसे यदाता हूँ. ऐसा क्यों (होता है) ? कि, अशरीरस्वरूप भगवान् आत्मा दृष्टि में, अनुभव में तो आया नहीं. ऐसा (होने से) शरीर में अपनत्व माने बिना रहे नहीं, ऐसा कहते हैं. थोड़ी सूक्ष्म बात है. समज में आया ?

शरीररहित, भगवान् आत्मा अशरीर आत्मतत्त्व, अशरीरि आत्मतत्त्व जैसे पर से स्व को भिन्न करके, अनुभव - सम्यग्दर्शन तो है नहीं, तो उसे काया, शरीर की किया, उसमें मैं कर्ता हूँ (ऐसा लगता है). अशरीरि (तत्त्व की) जबर नहीं तो शरीर की पर्याय मेरी है, यलते हैं, जैसे यलाना, जैसे बोलना, ऐसा काया के साथ और कषाय के साथ. समज में आया ? पहले काया ली है, फिर कषाय विया है. कषाय शब्द (का अर्थ) राग, प्रशस्त सुख-दुःख अंदर हो, उस राग के साथ अकता का जिसका भाव है, पृथक्ता का भाव हुआ नहीं, स्वपर का भेदज्ञान हुआ नहीं तो आगमपूर्वक उसे सम्यग्दर्शन है नहीं. आडा..डा...! समज में आया ?

कहते हैं कि, जिसे स्वपर का विभाग का अभाव (है). तो क्या हुआ ? स्वपर का विभाग का अभाव (है) तो क्या हुआ ? काया (और) कषाय से अकता (हुई). उसके साथ में भाव, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? भगवान् आत्मा निर्विकल्प अभेद चैतन्यघन आनंदकंद वल आत्मा और शरीर पर यानी द्रव्य. शरीर परद्रव्य और

शुद्ध चैतन्य आनंद सहित गुण-पर्याय अपना और रागादि पर. याहे सो मछाव्रत का विकल्प हो, व्रत का हो, दया, दान का हो, सब कषाय का कषाय (है) कि, जिसमें अशरीरी आत्मा और अकषाय स्वरूप आत्मा का पर से भिन्नता का भान किया नहीं, उसे स्वपर का विभाग का अभाव होने से काया, कषाय के साथ ऐकता होती है. समज में आया ? कठिन बात, भाई !

आत्मा तो ज्ञानस्वरूप ज्ञाता-दृष्टा और ज्ञायकस्वभाव आत्मा (है). वह ज्ञायकस्वभाव द्रव्य शरीर जो जड, अणु, उसका - शरीर का द्रव्य-गुण-पर्याय तीनों अणु, उस अणु से भिन्न यानी काया से भिन्न अकायी चैतन्यमूर्ति ज्ञायकभाव, ऐसा पर से स्व का विभाग अंतर में आया नहीं, अनुभव नहीं, अनुभूति नहीं, सम्यग्दर्शन नहीं, स्वसंवेदन का जिसको अभाव है तो उसे काया और कषाय का वेदन है, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! समज में आया ?

‘स्वपरके विभागके अभावके कारण काया और कषायोंके साथ ऐकताका अध्यवसाय करनेवाले...’ (दोनों) एक है, ऐसा अंतर अभिप्राय में वर्तता है. याहे तो शास्त्र का ज्ञान, भान लिया हो और शास्त्र से ऐसी बात ली करे लेकिन अंतर में कषाय और काया से भिन्न ऐसा भान नहीं, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! वैसे ग्यारह अंग अनंत बार पढ़ दिया. ग्यारह अंग ! उसमें क्या आया ? लेकिन आगमपूर्वक उसने स्वपर का भेद किया, ऐसा आगम में कहा था, ऐसा भेद किया नहीं, ऐसा कहते हैं. आहा..हा...! समज में आया ?

मुमुक्षु :- अपने ज्ञान में दृढता नहीं की है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- सम्यग्दर्शन नहीं (किया). दृढता नहीं. ज्ञान का अंदर में मैं आनंदकंद हूँ, राग भिन्न (है), ऐसा निर्णय - सम्यग्दर्शन नहीं. आगम का ज्ञान हुआ लेकिन सम्यग्दर्शन नहीं.

मुमुक्षु :- अनुभूति नहीं की.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अनुभूति नहीं. आगम का ज्ञान का अर्थ कि, आगम (ऐसा) कहते हैं, ऐसा ज्वाल आया. लेकिन वह ज्वाल ऐसा बताता है...

मुमुक्षु :- पर के द्वारा हुआ है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- पर के द्वारा हुआ है वह तो ठीक, लेकिन आगम कहते हैं

कि, विकल्प से पार आत्मा है, शरीर से बिन्न अशरीरि है, कषाय से बिन्न अकषाय है, औसा आगम कडता है. औसे आगमज्ञानपूर्वक स्वपर का भेद करके सम्यग्दर्शन नहीं (हुआ), उसे काया और कषाय के साथ अेकताबुद्धि है. आडा..डा...! समज में आया ? कठिन बातें, भाई ! २३६ गाथा बहुत अच्छी है, अलौकिक बात (है). उसमें से सब निकावा है. कषाय भाव कडेंगे, देओ !

‘अेकताका अध्यवसाय करनेवाले...’ अंतर में निर्णय तो होता है, स्व और पर का विभाग करके, स्व का निर्णय, अनुभव नहीं (हुआ). मैं निर्विकल्प आनंद हूं, शरीररहित और कषायरहित (हूं). कषाय शब्द (का अर्थ), शुभ विकल्प जो दया, दान, व्रत उससे भी मैं रहित (हूं) अर्थात् अण्व और आस्रव से रहित (हूं), एतना सिद्ध करना है. आडा..डा...! समज में आया ?

कडते हैं कि, आगम के ज्ञानपूर्वक. आगम औसा कडते हैं. उसका ज्याल किया लेकिन उसने स्वपर का भेद किया नहीं. वड आगे देंगे कि, आगमज्ञान डो तो भी दृष्टि में नहीं तो वड सम्यग्दृष्टि नहीं, ज्ञानी भी है नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? क्षयोपशमभाव औसा डो तो जानपना तो कर ले, ज्याल तो आ जाये. अभावि की बात नहीं आती ? ग्यारड अंग पढते हैं, नव पूर्व पढते हैं, उसमें बात नहीं आती ? लेकिन आगम कडते हैं कि, राग कषाय का अंश और शरीर, उसमें तेरा अशरीरि और अकषाय भाव आनंदस्वरूप बिन्न है. औसा सम्यग्दर्शन में आया नहीं, नहीं किया, नहीं प्रगट किया तो उसे कोई संयम, व्रत सिद्ध होता डी नहीं. समज में आया ? आडा..डा...! कठिन बात.

मुमुक्षु :- समय समय...

पूज्य गुरुदेवश्री :- नित प्रति यलता है. वड तो प्रश्न यल रडा है. अर्थ यडां आता है, देओ ! अभी आयेगा. अब तक तो काया और कषाय तक बात आयी थी न ? गाथा बडी अच्छी है.

भाई ! भगवानआत्मा निर्विकल्प वस्तु अभाेद विदानंद प्रभु, औसी अनुभूति पर से बिन्न डोकर हुई नहीं तो सम्यग्दर्शन हुआ नहीं, तो सम्यग्दर्शन बिना उसे कोई व्रत अंश है या संयम है, वड सिद्ध होता डी नहीं. मिथ्यादृष्टि को संयम कडां से आया ? आडा..डा...! समज में आया ?

कहते हैं कि, 'काया और कषायोंके साथ ऐक्यताका अध्यवसाय...' निर्णय - अध्यवसाय - निर्णय है ही ऐसा उसे. राग और शरीर उससे भिन्न अरागी और अशरीरि, ऐसी दृष्टि में अनुभूति नहीं हुई तो, यहाँ एक ही बात (कहते हैं), यह नहीं हुआ तो कषाय और शरीर के साथ ऐक्यताबुद्धि का निर्णय है ही, ऐसा कहते हैं. भाई ! आडा..डा...!

मुमुक्षु :- अनुभव हुआ तो कषाय और शरीर के साथ ऐक्यताबुद्धि छूट गई.

पूज्य गुरुदेवश्री :- (ऐक्यताबुद्धि) छूटी गई. उसके बिना छूटती नहीं, उसके बिना कुछ भी डोशियारी करे, शास्त्र का जानपना करे, बातें करे, यर्था करे... आडा..डा...! ऐसी बात है, भाई !

मुमुक्षु :- आगम का तात्पर्य तो अनुभव करना है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- बात तो (सच है), लेकिन पर से भिन्न है, ऐसा भिन्नपना अनुभव में आना चाहिये न ? पर से भिन्न है, इतना लक्ष्य में लिया लेकिन पर से भिन्न का अनुभव तो हुआ नहीं. लक्ष्य किया का अर्थ, आगम कहते हैं, ऐसा लक्ष्य में लिया, लेकिन आगम यह कहते हैं कि, अंदर में पर से भिन्न तेरी दृष्टि, अनुभव कर. आडा..डा...! समझ में आया ?

'स्वपरके विभागके अभावके कारण...' वह अभाव कहा. भाव क्या है ? स्वपर का अभाव है, तो भाव क्या है ? कि, काया और कषाय के साथ ऐक्यता, वह उसका भाव है. आडा..डा...! समझ में आया ? (अज्ञानी को तो) शास्त्र का ज्ञान हो तो उसको ऐसा हो जाये कि, मुझे शास्त्र का ज्ञान है न ! मैं शास्त्र तो पढा हूँ न ! लेकिन शास्त्र पढा क्या ? भाई ! शास्त्र का पढने का ... यह पंथ ऐसा है. शास्त्र - आगम, भगवान तेरी यीज पूर्णानंद ज्ञान और आनंद स्वभाव से कृतकृत्य परिपूर्णा पडी है. विकल्प से, शरीर से - काया से भिन्न है, ऐसा भिन्न लक्ष्य में लेकर कहा आया ? ऐसा कहते हैं. लक्ष्य तो ज्ञान हुआ, वह तो परलक्ष्यी प्याल में आया. समझ में आया ? अनुभूति का मार्ग अलौकिक है ! भाई ! ऐसी अनुभूति जैसे ही कोई अपनी कल्पना से मान ले, ऐसी यीज नहीं. समझ में आया ?

भगवानआत्मा आनंदमूर्ति प्रभु आत्मा, उसमें जो दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा कोई भी विकल्प - राग उठते हैं, वह तो राग है. तो राग से मेरा कल्याण होगा

अथवा राग में हूं, ऐसा निर्णय उसको है। क्योंकि राग से बिन्न आत्मा का निर्णय, अनुभव है नहीं, ऐसा कहते हैं। आडा..डा...! कठिन बातें, भाई ! समज में आया ? अध्यवसाय भाषा कही है न ? भाई ! 'अकताका अध्यवसाय करनेवाले...' जैसे कहा है। अध्यवसाय यानी निर्णय, अंदर में निश्चय ऐसा है। बाहर से भले बोले। समज में आया ? भाई ! दो, आप का सभेरे प्रश्न था न कि, अनुभूति कैसे हो ? जैसे होती है। कैसे हो ?

भगवान् आत्मा आनंद और ज्ञान का पिंड प्रभु आत्मा है। सर्वज्ञस्वभावी अकेला आनंदमूर्ति, वह स्व और जितने विकल्प उठते हैं, वे सब कषाय हैं। पंच महाव्रत का, अहिसा, सत्य, दत्त, ब्रह्मचर्य का विकल्प वह सब राग है। दया, दान, भक्ति, पूजा, भगवान् का नाम स्मरण सब राग है। आरे..रे...! कठिन काम। वह राग पर है और भगवान् अरागी स्व है। शरीर जड अशुभ है और भगवान् आत्मा शुभ द्रव्य है। ऐसा स्वपर का विभाग का अभाव है, स्वपर की बिन्नता का, विवेक का, भेदज्ञान का अभाव है तो अभेद हुआ, ऐसा कहते हैं। तो कषाय और काया और कषाय के साथ अभेद है। आडा..डा...! समज में आया ? कषाय का कषण जो गहराई में विकल्प है, उसके साथ और काया के साथ अभेद है। यहां भेद किया नहीं तो उसके साथ अभेद है, अक है। समज में आया ?

'अकताका अध्यवसाय करनेवाले जैसे वे शुभ...' अब आया। 'अमृतयंद्रायार्य' बहुत स्पष्ट करते हैं। 'विषयोंकी अभिलाषाका निरोध नहीं...' उसको पांच इन्द्रिय के भोग का निरोध नहीं है। भले नग्न मुनि हुआ हो, लंगोटी न रपी हो, हजारों रानी छोड़ी हो, जंगल में बसता हो। समज में आया ? लेकिन जिसे कषाय के कषण के साथ अकताबुद्धि है, उसका अक विषय का निरोध थोड़ा भी है नहीं। आडा..डा...! क्योंकि स्वविषय जो ज्ञायकमूर्ति है, वह दृष्टि में दिया नहीं तो परविषय जो राग है उसका वह भोगनेवाला और उसीकी अभिलाषा गहराई में है। आडा..डा...! समज में आया ?

झिरे से, झिरे से अधिक स्पष्ट करते हैं। विशेष ज्वाल में आये ने (एसदिये)। बापू ! यह तो अपूर्व मार्ग है, प्रभु ! यह तो अनंत काल का अनजाना मार्ग है, भाई ! इस मार्ग की पद्धति और रीत ही कुछ अलौकिक है। समज में आया ? कोई अपनी कल्पना से मान ले कि, हमें तो आत्मज्ञान हुआ है अथवा तत्त्वज्ञान हुआ है। ऐसा नहीं। ...

नहीं, भाई ! समज में आया ?

तत्त्व तो उसे यहाँ कड़ते हैं, भगवान् आत्मा अनाकुल आनंद का पिंड ज्ञायकमूर्ति और शरीर बिलकुल जड़, उससे भिन्न न हुआ तो उसके साथ अभिन्न नाम अकेला की बुद्धि है, ऐसा कड़ते हैं. और कषाय का अंश - कषण जो शुभ दया, दान, व्रत, भक्ति का कषण कषाय है, राग है, मैल है उससे भगवान् निर्मलानंद, उसका निर्णय अनुभव में पर से भिन्न आया नहीं तो कषाय के साथ अकेला तो है ही, ऐसा कड़ते हैं. समज में आया ?

‘ऐसे वे जव, विषयोंकी अभिलाषाका निरोध नहीं...’ ओ...ओ...ओ...! क्यों ? वड राग का अंश है, उसकी अभिलाषा अंदर है. उसकी अभिलाषा है, स्वभाव की नहीं. तो राग - प्रशस्त राग दया, दान, व्रत की भी अंदर रुचि है उसे पंचेन्द्रिय विषयभोग का त्याग बिलकुल नहीं, ऐसा कड़ते हैं. आ...ओ...ओ...! क्यों ? कि, वड राग का भोग का भोगनेवाला है. राग का भोग का भोगनेवाला है. तो राग का निमित्त जो पांच इंद्रिय, उसकी अभिलाषा उसमें षसी नहीं, ऐसा कड़ते हैं, षसी नहीं समजते हैं ? छूटी नहीं, दूर दुई नहीं. समज में आया ?

यहाँ अनाकुल ज्ञायक आनंद स्वरूप भगवान् की भावना, दृष्टि दुई नहीं, अनुभव हुआ नहीं तो भावना दुई नहीं, उस ओर की भावना है नहीं तो अंदर में राग के कषण के साथ अकेलबुद्धि है तो राग और कषाय की अभिलाषा है. समज में आया ? आ...ओ...ओ...! कषाय की अभिलाषा है तो विषयों की अभिलाषा (है), उसे विषयों की अभिलाषा है. आ...ओ...ओ...! शुभभाव का प्रेम है, उसे शुभभाव का इल जैसे इंद्रिय के विषय प्रति प्रेम है ही, ऐसा कड़ते हैं, भाई ! आ...ओ...ओ...! भगवान् ! देख तो सही, भाई तेरी दशा. आ...ओ...ओ...!

कड़ते हैं कि, जिसको कषाय और काया से भिन्न स्वरूप का अनुभव नहीं, सम्यग्दर्शन नहीं, उसे कषाय के अंश के कषण के साथ और काया के साथ अकेलाबुद्धि के कारण, भेदज्ञान के अभाव के कारण परविषय संबंधी अभिलाषा बिलकुल छूटी नहीं. ओ...ओ...ओ...! उजारे रानीयां छोड़ी हो, जंगल में बसता हो, ध्यान में जैसे बैठा हो, समजे ? तो भी अभ्यंतर में आनंदस्वरूप का अनुभव नहीं तो आनंद से उलटा राग की अभिलाषा - भावना है तो उसे सारे पंचेन्द्रिय के भोग की अभिलाषा है, ऐसा कड़ते हैं. आ...ओ...ओ...!

समज में आया ?

‘छह ज्वनिकायके घाती डोकर...’ भाषा देभो ! आ..डा..डा...! क्योंकि जो राग कषाय है वह प्रमाद भाव है. भाई ! हिंसा में कारण (है). प्रमाद आया न ? क्योंकि आत्मा जो अप्रमादी स्वरूप भगवान् विद्वानंद, उसकी अंतर दृष्टि अनुभूति नहीं तो राग प्रमाद है, राग प्रमाद है. यह प्रमाद है वह हिंसा है. तो वह छकाय की हिंसा करनेवाला है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? बाहर से कदाचित् हिंसा न करे. जल के अकेन्द्र में असंख्य अकेन्द्रिय ज्व और अकेन्द्रिय जल बिंदु के आश्रय निगोद के अनंत ज्व (हैं). समज में आया ? और वनस्पति का अकेन्द्रिय घटना टूकडा. वनस्पति कहते हैं न ? हरिकाय. दूधी, टिडोरा, करेला की कटकी, अकेन्द्रिय उसमें असंख्य शरीर (हैं) और अकेन्द्रिय शरीर में अकेन्द्रिय ज्व (हैं). बारीश में पैदा होते हैं न ! अकेन्द्रिय कटकी में असंख्य ज्व हैं. जितनी डरी ... पडी है न, तो कहते हैं कि, कदाचित् उसे बाहर से उने नहीं. बाहर से हिंसा करे उसकी तो बात है नहीं. वह तो प्रत्यक्ष बाहर में विरोध है. समज में आया ? जलकाय, पृथ्वीकाय, अग्निकाय, वनस्पतिकाय सब अकेन्द्रिय ज्व हैं, उसमें ज्व हैं. ये पानी ..... गिरता है न ? बारीश का अकेन्द्रिय (उसमें) असंख्य ज्व हैं. अकेन्द्रिय ज्व है. वह भी पूर्ण परमात्मा है. उसका आत्मा ज्ञायकभाव परमात्मा ही है, पर्याय में ईर्क है.

कहते हैं कि, जो अकेन्द्रिय आदि की सीधी हिंसा करते हैं उसे तो संयम है नहीं. समज में आया ? लेकिन बाहर से ऐसा नहीं करते डो. (मूल ग्रंथ में) नीचे स्पष्टीकरण है, देभो ! नीचे (फूटनोट नं. २) है न ? २ में आया न ? ‘जिन ज्वोंको स्वपरका भेदज्ञान नहीं है...’ नीचे नोट है. ‘उनके भले ही कदाचित् पंचेन्द्रिय के विषयों का संयोग दिखाई न देता डो...’ नीचे नोट है. पांचेन्द्रिय के विषय का संयोग दिखने में न आवे. अकेन्द्रिय अकेन्द्रिय का विषय का संयोग न दिखे. स्पर्श का, कान का, आंख का, नाक का, ज्वल - रस का वह बाह्य का विषय दिखने में न डो, छूट गया डो. ‘संयोग दिखाई न देता डो, छह ज्वनिकायकी द्रव्यहिंसा न दिखाई देती डो...’ द्रव्यहिंसा अकेन्द्रिय की भी हिंसा करे नहीं, करावे नहीं, भली जाने नहीं बाहर से. समज में आया ? छ काय - अकेन्द्रिय ज्व, अकेन्द्रिया, दोषेन्द्रिया, तीनेन्द्रिया आता है न ? वह बाहर में अकेन्द्रिय ज्व की हिंसा भी न करते डो, न दिखाई देती डो. ‘इसप्रकार संयोगसे निवृत्ति दिखाई देती

डो,....' संयोग से बाहर से निवृत्ति दिखाई देती डो 'तथापि काया और कषाके साथ अेकत्व माननेवाले...' अम्बिप्राय में राग के साथ अेकत्व डै, काया की क्रिया के साथ (अेकत्व डै). क्यौंकि अशरीरि अनुभव में नहीं आया तो शरीर की क्रिया मेरे से (डोती) डै, डैसा अम्बिप्राय अंदर में आये बिना रहे नहीं. और कषाय से बिन्न आत्मा अकषाय अनुभूति में आया नहीं तो कषाय के साथ अेकताबुद्धि डुअे बिना रहे नहीं. आडा..डा...! समज में आया ?

'असप्रकार संयोगसे निवृत्ति दिखाई देती डो, तथापि काया और कषायके साथ अेकत्व माननेवाले उन जवौंके वास्तवमें पंचेन्द्रियके विषयोंकी अम्बिलाषाका निरोध नहीं डै,....' पांच अेन्द्रिय के विषयों का निरोध डी नहीं डै. आडा..डा...! पाठ में डै कि नहीं ? डेजो न ! 'विषयोंकी अम्बिलाषाका निरोध नहीं डै...' 'अमृतयंद्रायार्य' का पाठ डै. 'डिसाका क्रियित्मात्र अभाव नहीं डै...' डेजो ! प्रमाद राग का भाव डै उसे अपना माना वड डिसा डै, भाई ! 'प्रमत्त योगात् प्राण... डिसा' जो रागभाव, प्रमत्तभाव डै वड डिसा डै. तो राग के साथ अेकता डै तो एड काय की डिसा से बिलकुल निवृत्ति नहीं डै. ओ..डो..डो...! बाहर से अज्ञानी की दृष्टि (डेभती डै कि), डेजो ! अतना छूटा डै न, बाहर डैसा क्रिया न, अतना क्रिया न, अतना त्याग तो डुआ न. डेकिन अभ्यंतर में परिणाम क्या डोता डै ? और क्या निश्चय डै ? और किस सन्भुज उसकी दृष्टि डै, उसकी ञबर नहीं. समज में आया ? उसमें - 'भोक्षमार्ग प्रकाशक' में कडा न ! बाह्य पर दृष्टि डै. निमित्त छोडो, डैसा छोडो, ये छोडो, डैसा त्याग करो, डैसा त्याग करो, बस ! तो जितना त्याग क्रिया अतनी तो निवृत्त डोगी. अरे... भगवान ! तुजे माडूम नहीं. जिसका अंदर मिथ्यात्व का त्याग नहीं, कषाय का अभावस्वभाव का भान नहीं, कषाय का भाव (असकी जिसे) अंदर रुचि डै, असका संयोग बिलकुल छूटा नहीं, डैसा कडते डैं. आडा..डा...! कडो, भाई ! कठिन काम.

'पंचेन्द्रियके विषयोंकी अम्बिलाषाका निरोध नहीं डै, डिसाका क्रियित्मात्र अभाव नहीं डै...' क्यौंकि जो डिसा राग डै, विकल्प (डै) वडी डिसा डै. भाई ! वडी डिसा डै. स्वरूप भगवानआत्मा आनंदकंड वड अडिसा डै. आडा..डा...! राग का जो सूक्ष्म विकल्प शुभ डै, उसे अपना माना वडी मडामिथ्यात्व, डिसा - आत्मा की डिसा डै. कठिन काम, भाई ! भाई ! ये साधु के साथ बात - रर्या करने जाते डैं (तो साधु कडते डैं), नहीं, तुभडारा जूठ डै. सात बार जूठ, डो न ! यड तो जो डै सो डै. अे..अे...! जूठे को जूठे की दृष्टि

डोती है. वड अेक था न ? डमारे यडं 'पाणियाड' में अेक (भाई) था. 'पाणियाड' में अेक भुवा था. पोषा करे, पोषा समजते हैं ? ये सामायिक, पोषा. पौषधवत ! सुभड, डोपडर पौषधवत करे, सामायिक करे. वडवा क, वडवा समजे ? पूर्वजन. वडवा यानी पितामड, वड मरकर गया डोगा, उसका नाम जूडाभाई था. सूरधन, सूरधन नडीं समजते ? डमारी काठियावाडी (भाषा में डोलते हैं). पूर्वजन. डमारे डुजुर्ग है, मर गये थे. स्थापना करते हैं. उसे अेक डार मैंने कड, डेकिन तुम ये सामायिक करते डो, पोषा करते डो और तुम भुवा (साधु) डनकर धूषते डो, ये क्या ? 'पाणियाड' की डात है, डडुत साल पडडे की डात है. (संवत) १८७५ की साल, पयास वर्ष डुअे. ये क्या ? (वड) कडने लगा, मडाराज ! वडील क नाम जूडा था, जूडा. उसका वडील जो मर गया था न, उसका नाम जूडाभाई था. डसलिये धूषता डूं. (उसे पूछे) कौन डो ? तो कडे, जूडा, अैसा कडे. तो वड समजे कि, जूडा आया है. डेकिन डुड माने के, मैं जूडा. अैसा कडे. उसका नाम (डूसरा) था. डेकिन पूछे कि, कौन है ? तो कडे, जूडा. यानी वड (जो मर गया वड) जूडा. सूरधन समजे न ? वडील. वडील को डिडते हैं, पत्थर में, घर में डिडते हैं कि, डमारे वडील हैं. भाई !

मुमुक्षु :- शूरापूरा.

पूज्य गुरुडेवश्री :- शूरापूरा, डं. वड अलग. वड तो कोई मर गया डो, किस्तीने जंगल में मार डाला डो, शूरवीर डोकर लडार्ड में मर गया डो उसे शूरापूरा कडते हैं. डेकिन ये तो साधारण वडील डो तो उसे डिडये. डुर्गति में गया है, अैसा उसने माना डो.

मैंने कड, तुम अैसा कैसा करते डो ? तो कड कि, मडाराज ! मैं तो धूषते समय कडता डूं कि, कौन ? तो कडे, जूडा. तो वड समजे कि, जो वडिल जूडा था वड आया है. अरे...! अैसी माया ! वड माया है. (अेक भाई) था, 'पाणियाड' में. वैसे यड सड जूडा है. आत्मा क्या यीज है और पर से त्याग कर डिया और डम त्यागी हैं, वड जूडा है, अैसा कडते हैं. समज में आया ? यड अैसा मानते हैं और डोलते हैं.

'डिंसाका किंयित्मात्र अभाव नडीं है और डसप्रकार परभावसे किंयित्मात्र निवृत्ति नडीं है.' डेडो ! आड...ड...! अडी तो वस्तु क क्या भाव है ? क्या प्रकार है ? डव्य-क्षेत्र-काल-भाव कैसा है ? मेरी यीज क्या है ? राग क्या है ? उससे त्मिन्न अनुभव

हुआ नहीं और अनुभूति का आनंद आये बिना राग और पर की अकताबुद्धि उसकी टलती नहीं, ऐसा कहते हैं. हेजो ! यरशानुयोग का कथन. आ..डा...! यहाँ तो संयम सिद्ध करते हैं न. संयम कहां से आया ? मिथ्यादृष्टिपना है वहां संयम कहां से आया तेरा ? छकाय की हिंसा नहीं करते, हम अकेन्द्रिय जब को नहीं मारते, एक पानी का बिंदु भी नहीं. समज में आया ?

हमने पहले कहा था न, पंद्रह साल जैसे ही किया. एक जल का बिंदु हमारे लिये बनाये, शेर पानी, शेर शेर समजे ? अकेन्द्रिय जब अनंत ! जैसे पंद्रह साल गये. एककीस साल उसमें रहे. यह तो गडबड है, दूसरी चीज है, मार्ग दूसरा है, ये क्या आया ? समज में आया ? पंद्रह साल पानी का एक ऐसा बिंदु, एक बिंदु में असंख्य अकेन्द्रिय जब. एक पृथ्वी कण, भीटा करका समजे ? भीटुं, भीटुं. नमक.. नमक ! एक नमक की षतने कण में असंख्य अकेन्द्रिय जब. आडा..डा...! अग्नि का एक कण. जलाते हैं कि नहीं ? रोटी बनाने में, सञ्ज बनाने में. तो अग्नि के षतने एक कण में असंख्य जब (हैं). अकेन्द्रिय असंख्य जब, भगवान कहते हैं. आडा..डा...! पृथ्वी, अग्नि, वनस्पति. सञ्ज बनाते हैं न ? एक सेर, दो सेर दूधी. एक-एक कण में असंख्य जब. ऐसा सारा दल जब का पडा है. यह तो भगवान का मार्ग ऐसा है.

कहते हैं कि, उसे तो बाहर में होने नहीं. हिंसा करे, हिंसा करावे, (उसकी) अनुभोदना करे उसकी तो बात यहाँ है नहीं. ऐसी लीला, भगवान ! आडा..डा...! भाई ! जो सीधी हिंसा करते हैं, हिंसा करवाते हैं और उसके लिये (बनाया हुआ) देते हैं उसकी तो बात है नहीं. परंतु कहते हैं कि, बाहर से प्रवृत्ति का संयोग द्विभता नहीं, बाहर से निवृत्ति है, ऐसा कहते हैं, हेजो ! आडा..डा...! निवृत्ति क्या है ? अंदर में निवृत्त स्वरूप भगवानआत्मा है. वह लिया है न उसमें ? 'पुरुषार्थसिद्धि उपाय' में. पांचवां महाव्रत के अधिकार में. आत्मा तो निवृत्तस्वरूप है. परिग्रह और राग से निवृत्त स्वरूप ही आत्मा है. उसमें परिग्रह कैसा ? राग कैसा ? और पर चीज कैसी ? ऐसा भगवानआत्मा अपरिग्रही वस्तु, जिसमें कषाय के अंश की पकड नहीं. कषाय के अंश की पकड है वही महापरिग्रह है. और कषाय में, राग में प्रवर्तते हैं वह महाआरंभ है. समज में आया ? एक कषाय का शुभ अंश है, उसमें प्रवृत्ति है वह महाआरंभ है. आरंभ - हिंसा. और वह कषाय का अंश मेरा है, ऐसी पकड है वह परिग्रह (है). आडा..डा...! समज में आया ?

જિસકો કાયા ઔર કષાય કા અભાવ કરકે સ્વભાવ કા અનુભવ - અનુભૂતિ સમ્યગ્દર્શન અપની ભૂમિકા મેં આનંદ હૂં, જ્ઞાનાનંદ હૂં, વહી મેં હૂં, વિકલ્પમાત્ર મેરી ચીજ મેં નહીં, ઐસી અનુભૂતિ નહીં વહાં ઉસને વિકલ્પ ઔર કાયા સે એકતા બનાવી હૈ ઔર ઇસ કારણ સે પંચેન્દ્રિય કે વિષય કા નિરોધ નહીં. ક્યોંકિ સ્વવિષય કો છોડકર રાગ કો વિષય બનાયા તો ઉસને પંચેન્દ્રિય (કો) હી વિષય બનાયા, ઐસા કહતે હેં. સમજ મેં આયા ? રાગ કો હી ધ્યેય બનાયા હૈ. આહા..હા...! ચરણાનુયોગ મેં ઐસી બાત યથાર્થ પરમસત્ય, અમૃત જૈસી પૂરી બાત હૈ.

કહતે હેં કિ, 'અભિલાષાકા નિરોધ નહીં હોનેસે છહ જીવનિકાયકે...' છહ જીવનિકાય હૈ ન ? છહ જીવનિકાય. છહ જીવનિકાય કૌન ? પૃથ્વી, પાની, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ ઔર ત્રસ. ભાઈ ! છહ મેં ઐસે આતા હૈ. ઉસમેં ઐસા આતા હૈ, એકેન્દ્રિય, દોઇન્દ્રિય, તીનઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય ઔર પંચેન્દ્રિય. ઔર ઇસ છહ જીવનિકાય મેં પૃથ્વી, અગ્નિ, જલ, વાયુ, વનસ્પતિ ઔર ત્રસ. પાંચ તો એકેન્દ્રિય આયે. છહ જીવનિકાય હૈ ન ? છહ જીવનિકાય. સ્થાવર ઔર ત્રસ. લેકિન સ્થાવર કે પાંચ ભેદ (હેં). વે પાંચ ઔર છહ ત્રસ. ત્રસ મેં સબ આ ગયા. દોઇન્દ્રિય, તીનઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય. ઐસે આ ગયા. સમજ મેં આયા ? ઇસલિયે છહ જીવનિકાય શબ્દ લિયા હૈ, ભાઈ ! એકેન્દ્રિય તો જૈસે ઉસે કોઈ ગિનતી મેં હી નહીં હૈ. પૃથ્વી, એકેન્દ્રિય, અસંખ્ય જીવ એક ટૂકડે મેં. જલ કે એક બિંદુ મેં અસંખ્ય જીવ (હેં), અગ્નિ કે એક કણ મેં અસંખ્ય જીવ (હેં), વનસ્પતિ કા (એક) ટૂકડા પ્રત્યેક કા, ઉસમેં અસંખ્ય જીવ (હેં) ઔર ફૂલ આદિ જો હેં ઉસમેં, એક નીમ કા ફૂલ હો, ઉસકા એક ટૂકડા હો (ઉસમેં) અસંખ્ય શરીર (હેં). વહ પાની (હૈ) વહ નિગોદ હૈ. સમજ મેં આયા ? તો ઉસ એક નિગોદ મેં અસંખ્ય શરીર, એક બિંદુ હૈ ઉસમેં નિગોદ કે અસંખ્ય શરીર હેં. એક શરીર મેં સિદ્ધ સે અનંતગુને જીવ હેં. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :- વનસ્પતિ..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વનસ્પતિ હોતી હૈ. નિગોદ વનસ્પતિ મેં આયા. વનસ્પતિ મેં આયા, સાધારણ મેં આયા. નિગોદ ભી સાધારણ નિગોદ મેં આયા. પ્રત્યેક ઔર સાધારણ દો ભેદ હેં. પ્રત્યેક (યાની) વે પીપલ, નીમ આદિ હૈ. વે વનસ્પતિ ઊગતી હૈ. વનસ્પતિ, લીલ, ફૂગ. વહ બટાટા કયા કહતે હેં ? આલૂ ! શકરકંદ, કાય. મૂલ તો વિશેષ પાની, જલકાય મેં તો વહ લીલ, ફૂગ હોતી હૈ. લીલ, ફૂગ... લીલ, ફૂગ - કાય. સમજ મેં આયા ? ઉસકી

तो ખબર નહીં, કહતે હેં. ખબર નહીં, લેકિન જિસકો ખબર હૈ કિ, યે જીવ હેં તો ઉસે બાહર સે હણતે નહીં, તો ભી. આહા..હા...! ઐસા માર્ગ હૈ, ભાઈ ! યહ તો વીતરાગ કા માર્ગ હૈ. ત્રસ જીવ તો બહુત પડે હેં. એકેન્દ્રિય અધિક હેં, પૂરી દુનિયા મેં ત્રસ તો અસંખ્ય હેં. સારી દુનિયા મેં ત્રસ જીવ કી સંખ્યા અસંખ્ય હેં ઓર એકેન્દ્રિય કી અનંત હેં, પ્રત્યેક કી અસંખ્ય હૈ, વહ ભી ત્રસ સે અસંખ્યગુની હેં.

મુમુક્ષુ :- પાની કી એક બૂંદ મેં ભંવરા જૈસા જીવ હો જાયે તો જંબુદ્વિપ મેં સમાયે નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નહીં બને, ઐસા હૈ. ઐસા હી હૈ. ભંવરા જૈસા એક જલકાય કા બિંદુ હૈ. યે ગરમ કરતે હેં ન, ગરમ. ફિર મર જાય. એક બિંદુ મેં ઇતને જીવ હેં કિ, ભંવરે જિતના યદિ શરીર કરે (તો) લાખ જોજન જંબુદ્વિપ મેં સમાયે નહીં. ઇતની જીવસંખ્યા ઉસમેં હેં. ક્યોંકિ ભંવરે સંખ્યાત મેં આતે હેં ઓર યે તો અસંખ્ય હેં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

યે રોટી બનાતે હેં ઉસમેં અગ્નિ (જલતી હૈ). અગ્નિ કે ઇતને કણ મેં ઇતને જીવ હેં કિ, ભંવરે જિતના શરીર બને, એક કણ મેં, હાં ! તો પૂરે લાખ જોજન કે જંબુદ્વિપ મેં સમાયે નહીં, ઇતની જીવ કી સંખ્યા હેં. ભાઈ ! યે સબ તો તુમને સુના હોગા ન, એકેન્દ્રિય, દોઇન્દ્રિય ? સ્થાનકવાસી મેં બહુત હૈ. છહ કાય કે બોલ આતે હેં ન ? છહ કાય. છહ કાય - પૃથ્વીકાય, જલકાય, અગ્નિકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય ઓર ત્રસકાય. યે છહ લિયે હેં, દેખો !

‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ મહારાજ ને છહ જીવનિકાય (લિયા હૈ). છહ જીવ કા નિકાય. નિકાય યાની સમૂહ. ઉસકા ‘ઘાતી હોકર સર્વતઃ (સબ ઓર સે) પ્રવૃત્તિ કરતે...’ બાહર સે ઘાત કરતે નહીં, સંયોગ મેં દિખતા નહીં, યહાં ઉસકી બાત હૈ. ઉસકી બાહર સે ઇતની નિવૃત્તિ હૈ કિ, ઉસકે લિયે આહાર બનાયા, ભોજન બનાયા (હો તો) પ્રાણ જાયે તો ન લે. ઐસી સંયોગ કી નિવૃત્તિ હૈ. લેકિન અભ્યંતર મેં કષાય ઓર કાયા કે સાથ એકતાબુદ્ધિ હૈ તો છહ જીવનિકાય કા ઘાતી હોકર પ્રવૃત્તિ કરતે હેં. આહા..હા...! ક્યોંકિ રાગ કે સાથ એકતાબુદ્ધિ હૈ વહ હિંસા હૈ, વહ તો મિથ્યાત્વ હૈ. મિથ્યાત્વ સે ફિર સે મિથ્યાત્વ (કા) બંધ પડતા હૈ. મિથ્યાત્વ કે ફલ મેં ભી છકાય કી હિંસા કરનેવાલા શરીર મિલેગા. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ભાઈ ! માર્ગ ઐસા કોઈ (હૈ). ઇસમેં કોઈ પક્ષ કી બાત હૈ નહીં, યહ તો

वीतराग का मार्ग है.

यह अकेन्द्रिय जव की बात कहीं और जगह है ? सर्वज्ञ के अलावा. एक नीम का पत्ता, ये नीम. (उसके) एक पत्ते में असंख्य जव (हैं) और एक-एक शरीर में असंख्य (जव हैं).

प्रश्न :- और उसके झूल में ?

समाधान :- झूल में अनंत जव. झूल है न, क्या कहते हैं ? हमारे (में) कोर कहते हैं. कोर कहते हैं. झूल (नीचे) गीरते हैं न ? एतनी एक राई जितनी कण्ठी डो (उसमें) असंख्य शरीर (हैं), और एक शरीर में अनंत जव (हैं). सिद्ध से, अभी तक जितने सिद्ध हुआ है, एह मडिने और आठ समय में छैसो आठ (जव) मुक्त होते हैं, उससे एक निगोद के झूल की एक कण्ठी में, एक शरीर में अनंतगुने जव हैं. आदमी चिदवा उठे (ऐसा सुनकर). डाय... डाय...! यह तो वस्तु की स्थिति है.

यहां तो कहते हैं कि, एह काय का घात संयोग से न डो. समज में आया ? तो भी अंतर में कषाय के कष के साथ (अकताबुद्धि है). अभी तो जिसे एकाय की बात भबर नहीं, उसकी तो यहां बात है नहीं. समज में आया ? जैसे एह काय के जव की बाह्य से प्रवृत्ति न डो, लेकिन अन्तर में उसे उषने का, जो काया आदि है उसका मिलने का जो रागादि मिथ्यात्व भाव है, तो मिथ्यात्व भाव के कारण वड एह काय की डिंसा का घातक है, ऐसा कहते हैं. भाई ! कठिन बातें, भाई !

मुमुक्षु :- नीम का झूल...

पूज्य गुरुदेवश्री :- उससे अनंतगुना. नीम है वड तो पत्ता है. दूसरे झूल दो प्रकार के हैं. दूसरे झूल दो प्रकार के हैं. जो पडले उगते हैं, बहुत कोमल, कोमल (होता है), तब अनंत हैं. फिर बडा डो जाये तो प्रत्येक है. ये (नीम का झूल) प्रत्येक कभी नहीं डोते. झूल जो है, वड कभी प्रत्येक नहीं डोते.

प्रश्न :- नीम का झूल प्रत्येक नहीं डोता ?

समाधान :- ना, नीम का झूल प्रत्येक नहीं डोता. दूसरी चीज डो (वड प्रत्येक डोती है). अनंत जव हैं. बहुत जव हैं, ढिगले गिरते हैं.

मुमुक्षु :- आजकल तो कठ मुनि लोग झूल मंदिर में चडवाते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- नीम का ?

मुमुक्षु :- मुनि यडवाते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- नीम का फूल ?

मुमुक्षु :- नीम का नहीं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दूसरे फूल. वड प्रत्येक है. दूसरे फूल प्रत्येक है. दूसरे फूल है न (वड प्रत्येक है). अपने तो वस्तु के स्वरूप की बात है. कोई व्यक्ति (की बात नहीं). व्यक्ति (की) उसकी जवाबदारी (है). सब अपनी जवाबदारी से करते हैं, किसी को किसी की जवाबदारी है नहीं.

यहां तो परमेश्वर सर्वज्ञ परमेश्वर ने कहे आगम, जैसे आगम में ऐसा कहा है, ऐसा 'अमृतचंद्रार्य' महाराज उसका स्पष्टीकरण टीका करके करते हैं. ज्वनिकाय. 'एड ज्वनिकायके घाती डोकड़...' क्यों ? काया और कषाय की अंतर में अकत्वबुद्धि है. तिन अनुभवदृष्टि नहीं, तो वड एडकाय का घाती डोकड़ 'सर्वतः...' भाषा देओ ! 'सर्वतः...' ओ...डो...डो...! जैसे लक्ष्य करके यले, धर्या समिति से (यले), भाई ! कोई यीज का घात नहीं करते. देओ ! यहां कडते हैं, 'सर्वतः...' सर्वतः नाम कोई क्षण में ज्वनिकाय का घातक नहीं, ऐसा नहीं, ऐसा कडते हैं. देओकर यले, नीये कोई ज्व न आ जाये, ऐसी व्यवहार धर्या समिति डो, लेकिन वड विकल्प है और अंदर में विकल्प के साथ अकताबुद्धि है तो उस समय एड ज्वनिकाय के घात की निवृत्ति है नहीं, ऐसा कडते हैं. कठिन काम, भाई !

यलते-यलते कोई प्राणी को डझे नहीं. धर्या समिति से यले. ऐसा विकल्प है, वड धर्या समिति राग है. तो राग के साथ अकत्वबुद्धि है तो उसी क्षण में एडकाय का घात बाह्य से न डो तो भी अभ्यंतर से एडकाय का घात करनेवाला है, ऐसा कडते हैं. समज में आया ? सूक्ष्म बात है. 'अमृतचंद्रार्य' 'कुंडकुंडार्य' का स्पष्टीकरण करते हैं. 'कुंडकुंडार्य' सर्वज्ञ भगवान ने कहा ऐसी बात करते हैं, उनके घर की बात नहीं (करते). ऐसा वस्तु का स्वरूप है. भबर नहीं, भ्याल नहीं इसलिये वस्तु कोई दूसरी डो जाती है ? बहल जाये ? (कोई कडे), पंचम आरा (काल) है. क्या है ? पंचम काल है (तो) थोडा ढीला रओ, ऐसा (कडे). कैसे रओ ? वस्तु का स्वरूप है ऐसा डोता है या नहीं ? आडा...डा...!

मुमुक्षु :- आत्मघाती डो गया न.

पूज्य गुरुदेवश्री :- आत्मघाती है वह सर्वघाती हो गया, यहाँ तो (ऐसा) कड़ते हैं.

‘सर्वतः (सब ओर से) प्रवृत्ति करते हैं...’ हेभो ! ‘इसलिये उनके सर्वतः निवृत्तिका अभाव है.’ भाषा हेभो ! दो जगह ‘सर्वतः’ शब्द पडा है. ओक तो राग और कषाय के साथ अकत्वबुद्धि है, प्रेम है, मैं करता हूँ (ऐसी) कर्ताबुद्धि है. जैसे मिथ्यादृष्टि की प्रवृत्ति सर्वतः घात करने की है और उसके सर्वतः निवृत्ति का अभाव है. हेभो ! संस्कृत में दो जगह ‘सर्वतः’ शब्द पडा है. सर्वतः सर्व प्रकार से निवृत्ति का बिलकुल अभाव है. ‘(किसी भी ओरसे-कियत्मात्र भी निवृत्ति नहीं है),...’ आडा..डा...! यह मार्ग ऐसा है, लेकिन सुनने में आया नहीं, समज में आया नहीं, ज्याल में आया नहीं इसलिये लोगो (को ऐसा लगे), अरे...! ऐसा है ? भाई ! आडा..डा...!

यहाँ उसकी भावना अभ्यंतर में राग करने की है. क्योंकि विकल्प है वहाँ दृष्टि है, रुचि है. यहाँ तो (दृष्टि) पडी नहीं. इसलिये रागअंश है वहाँ उसकी अभिलाषा है. वह छकाय का घात करनेवाला है और... समज में आया ? क्या कडा ? विषयो की अभिलाषा सहित है. परविषय है न वह ? राग परविषय है. उसकी अभिलाषा है तो सारा विषय, सब की अभिलाषा है. आडा..डा...! बाहर से बालब्रह्मचारी हो, स्त्री का भोग जिंदगी में दिया न हो. भले हो, तो क्या है ? बाहर से नहीं हुआ. अंदर में जिसको आत्मा की अनुभूति राग से तिमन्न नहीं, राग में अकत्व है तो सारे विषय की अभिलाषा उसमें पडी है. आडा..डा...! यह अकांत तो नहीं हो जाता है न ? भाई ! कडो, भाई ! ..... ऐसा क्यों कडा ? मार्ग तो ऐसा है, भाई ! तेरे कारण पंचम काल में कोई दूसरी चीज होगी नहीं. ‘अकडोय त्रशकाणमां परमार्थनो पंथ’ मार्ग तो अकडो है.

इसलिये, संस्कृत में दो शब्द पडे हैं न ? हेभो ! ‘षड्जीवनिकायघातिनो भूत्वा सर्वतोऽपि कृतप्रवृत्तेः’ और ‘सर्वतो निवृत्त्यभावात्तथा’ दो शब्द पडे हैं. ‘अमृतयंद्रायार्थ’ की संस्कृत (टीका). ‘सर्वतः निवृत्तिका अभाव है. (अर्थात् किसी भी ओरसे-कियत्मात्र भी निवृत्ति नहीं है), तथापि...’ अब परमात्मज्ञान की बात करते हैं. स्वपर की बात हो गई. अब परमात्मज्ञान की बात आयेगी.

श्रोता :- प्रमाज्ञ वचन गुरुदेव !

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઠ સુદ ૪, શુક્રવાર

તા. ૧૮-૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૩૬, ૨૩૭ પ્રવચન નં. ૨૩૨

યહ 'પ્રવચનસાર' હૈ, ઉસકા 'ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા' અવિકાર, ૨૩૬ ગાથા. પહલે એક બાત આ ગઈ. તથાપિ, હૈ ન, તથાપિ. તથાપિ નહીં લેના, તેમજ એમ જોઈએ. ક્યા કહતે હૈં ? દેખો ! 'પ્રવચનસાર' હૈ કિ નહીં ? 'પ્રવચનસાર' હૈ ન.

દેખો ! પહલે પેરેગ્રાફ મેં યે આયા, ટીકા હૈ ન પહલી ? ૨૩૬. ઇસ જગત મેં સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ને જો આગમ કહે, સર્વજ્ઞ તીર્થંકરદેવ પરમાત્મા ને (જો કહા), ત્રીનકાલ ત્રીનલોક જાનકર ઉનકી વાણી આયી, તો ઉસ વાણી કી રચના કી ઉસકા નામ આગમ. ઇસ આગમ કે જ્ઞાનપૂર્વક જિસકો અંતર મેં સ્વપર કે વિભાગ કી શ્રદ્ધા નહીં, ઉસકો સમ્યગ્દર્શન નહીં. સમજ મેં આયા ? વહ બાત પહલે આ ગયી હૈ. વહાં 'તેમજ' શબ્દ ચાહિયે. તથાપિ હૈ ન. હિન્દી હૈ, હિન્દી હૈ. હિન્દી તથાપિ નહીં ચાહિયે. 'તથાપિ' શબ્દ પડા હૈ ન ? તથાપિ નહીં હોના ચાહિયે. હિન્દી મેં તેમજ હોના ચાહિયે. તથા, બસ, ઐસે હોના ચાહિયે.

પહલે તો વહ કહતે હૈં, ભગવાન ! કિ, જિસકો યહ આત્મા આનંદ ઔર જ્ઞાયક સ્વરૂપ હૈ ઔર પુણ્ય-પાપ કા વિકલ્પ રાગ હૈ. ઉસ રાગ સે ભિન્ન અપના સ્વરૂપ સ્વપર કા વિભાગ કરકે, સમ્યગ્દર્શન નહીં (હુઆ), ઉસે ચારિત્ર ઔર સંયમ હોતા નહીં. સમજ મેં નહીં આયા ? ફિર સે (લેતે હૈં). ક્યા કહતે હૈં ? દેખો !

'તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનલક્ષણવાલી દષ્ટિસે જો શૂન્ય હૈં ઉન સભીકો પ્રથમ તો સંયમ હી સિદ્ધ નહીં હોતા,...' ક્યોં ? કિ, આત્મા જ્ઞાન ઔર આનંદસ્વરૂપ હૈ, આત્મા. ઔર દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ જો પરિણામ હૈં વે તો રાગ હૈં. વહ રાગ પર હૈ ઔર આત્મા જાનનસ્વભાવ, આનંદકંદ સ્વ હૈ. દોનોં કા વિભાગ કરકે જિસે આત્મશ્રદ્ધા - સમ્યગ્દર્શન નહીં હૈ ઉસે

संयम और चारित्र्य होता नहीं। समझ में आया ? भाई ! सूक्ष्म बात है।

आगमज्ञानपूर्वक जिसको अंतर में आनंदस्वरूप, अश्रुत से तो आत्मा भिन्न है परंतु दया, दान, व्रत, भक्ति का भाव जो राग है, आस्रव है उससे भी आत्मा भिन्न है। जैसे स्वपर के विभागरूप भेदज्ञान (से) जो शून्य है उसे सम्यग्दर्शन है नहीं। और सम्यग्दर्शन बिना चारित्र्य और संयम उसे होता नहीं। आहा...हा...!

मुमुक्षु :- भेदज्ञान बिना सम्यग्दर्शन ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- सम्यग्दर्शन बिना स्थिर किसमें होना, उसका भान तो है नहीं। चारित्र्य क्या ? चारित्र्य का अर्थ क्या ? राग से, विकल्प से, पुण्य-पाप से आत्मा भिन्न है, जैसे अनुभव बिना उसमें स्थिर होना ऐसा चारित्र्य कहांसे हो ? क्योंकि जिसमें स्थिर होना है, जिसमें रमना है, जिसमें जमना है उस चीज की तो ખબर नहीं।

मुमुक्षु :- चारित्र्य माने।

पूज्य गुरुदेवश्री :- वल माने तो माने, अज्ञानी को चारित्र्य कहां है ? बाहर की क्रियाकांड दया, दान करते हैं वल तो सब राग है।

मुमुक्षु :- उसका फल तो मिलेगा न।

पूज्य गुरुदेवश्री :- मिलेगा, रખडने का। चार गति में रખडने का फल मिले बिना रहेगा (नहीं)। आहा...हा...! काम कठिन है। वर्तमान मनुष्यों की बाहर की दृष्टि में भगवान्-आत्मा सर्वज्ञ परमेश्वर त्रिलोकनाथ ने जो कला, वल तो पूर्णानंद सख्यिदानंद प्रभु आत्मा है। उसमें तो ये दया, दान, भक्ति, पूजा आदि का भाव है वल राग है। वल राग स्वभाव में नहीं। ऐसा भेदज्ञान - विभागज्ञान - वलेंयणी का ज्ञान, स्वपर की जुदाई का ज्ञान नहीं है उसको सम्यग्दर्शन नहीं है। आहा...हा...!

प्रश्न :- चारित्र्य तो है न ?

समाधान :- वल तो बात करनी है कि, सम्यग्दर्शन नहीं है तो चारित्र्य होता नहीं। चारित्र्य का अर्थ : स्वरूप रागरहित, आनंदकंद सिद्ध समान पवित्र शुद्ध है, ऐसी अंतर दृष्टि अनुभव किये बिना किसमें ठरना ? चारित्र्य तो यरना, रमना, जमना, लीन होना उसका नाम चारित्र्य है। ये देल की क्रिया, दया, दान, व्रत का परिष्कार वल कोई चारित्र्य-चारित्र्य है नहीं। आहा...हा...! समझ में आया ?

यहां तो कलते हैं, भगवान् ने कले आगम में यल कला है। क्या ? कि, आत्मा

से देखादि तो भिन्न हैं ही, जड है, यड तो मिट्टी है. आ..डा...! उसकी जो कुछ डिलने, यलने की क्रिया होती है वड तो जड की पर्याय है. जडद्रव्य, जडगुण, जडपर्याय. तो ये परमाणु द्रव्य है वड जड है, उसका रंग, गंध, स्पर्श, रस गुण जड हैं और उसकी डिलने, यलने की पर्याय, वर्ण-गंध की पर्याय, वड सभ जड हैं. उस जड की क्रिया से अपना आत्मा भिन्न है ऐसा जिसको भान नहीं, अनुभव नहीं और अंतर में दया, दान, व्रत, भक्ति (का) शुभ राग, विकल्प उठता है उससे भी आत्मा भिन्न है. ऐसा स्वपर का विभाग का जिसको अभाव है, (वड) सम्यग्दर्शन से शून्य है. समज में आया ? और उसको काया, कषाय के साथ ऐक्यता है. आडा..डा...!

इस शरीर की पर्याय होती है वड मेरे से होती है, ऐसी ऐक्यताबुद्धि है. और यड राग है वड मेरी यीज है, जैसे आस्रव पुण्य के साथ ऐक्यताबुद्धि है. तो कषाय नाम राग और काया नाम शरीर, उसके साथ ऐक्यताबुद्धि होने से काया और कषाय से रहित, अकषाय और अशरीरि आत्मा, उसका अनुभव न होने से संयम होता नहीं. समज में आया ? कठिन बात, भाई !

यहां तो यड कडा न, उसे 'विषयोंकी अभिलाषाका निरोध नहीं...' है. आडा..डा...! क्या कडते हैं ? कि, अपना आनंदस्वरूप, ज्ञायकस्वरूप पूर्णानंद प्रभु (है), ऐसी अनुभवदृष्टि दुई नहीं, विकल्प से भिन्न आत्मा, आस्रव से भिन्न आत्मा का भान हुआ नहीं तो सम्यग्दर्शन नहीं (है), तो उसकी भावना कहां है ? सम्यग्दर्शन हो तो तो स्वरूप की ऐक्यता करने की भावना है. वड तो है नहीं. तो राग की भावना रह गई. दूसरा अर्थ कडो तो पंचेन्द्रिय के विषय की अभिलाषा का निरोध नहीं उसका अर्थ कि, आनंद का अनुभव नहीं तो राग का अनुभव है, ऐसा कडते हैं. आडा..डा...! समज में आया ?

भगवानआत्मा निर्विकल्प अभेद आनंद स्वरूप, उसकी दृष्टि बिना आनंद का अनुभव नहीं. भोग नहीं, आनंद का भोग नहीं तो उसके अभावरूप राग का भोग है. राग का भोग है तो पंचेन्द्रिय की अभिलाषा, अंदर विषय की अभिलाषा पडी है, ऐसा कडते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? सूक्ष्म है, भाई ! वर्तमान यलती प्रथा से दूसरी यीज है. आडा..डा...!

कडते हैं, आत्मा दया, दान, व्रत, भक्ति का राग या हिंसा, जूठ, चोरी का राग, दोनों विकार (हैं), उस विकार और काया से यानी आस्रव और काया से भिन्न भगवान

अशरीरि और अकषाय (है), औसा अनुभव सम्यग्दर्शन नहीं, उसको आत्मा के स्वरूप की शुद्धता की भावना नहीं (है), उसको उससे विपरीत राग की ऐकता है तो राग की भावना है. इस राग की भावना में पंचेन्द्रिय विषय के भोग की निवृत्ति नहीं (है), औसा कहते हैं. भाई ! बाहर से भले निवृत्ति ली हो, ब्रह्मचारी हो, परंतु अंदर में राग की ऐकता है तो पांच इंद्रिय के विषय से निवृत्त नहीं हुआ, औसा कहते हैं. बाहर से ले लिया, लो, डमें काया से आज्जन ब्रह्मचर्य पालना है. वड तो विकल्प है, शुभ राग है. वड कोई ब्रह्मचर्य नहीं. समज में आया ? भाई ! ब्रह्मचर्य तो ब्रह्म नाम आनंद स्वरूप आत्मा, वड पुण्य-पाप के राग से त्मिन्न होकर स्वरूप में रमण करे उसका नाम ब्रह्मचर्य है. समज में आया ?

कहते हैं, औसा अध्यवसाय राग, विकल्प और काया से ऐकत्वबुद्धि माननेवाले जव को पंचेन्द्रिय विषय के भोग की अभिलाषा रुकी नहीं है, औसा कहते हैं. आडा..डा...! क्योंकि उसमें राग की भीटास का आनंद आता है, मानता है. वड राग विकल्प शुभ है, दया, दान, व्रत, भक्ति के आसव में भीटास है, प्रेम है. उसे राग परवस्तु है, परविषय है उसके कारण पंचेन्द्रिय विषय का, उसको राग की ऐकता के कारण और राग की भावना के कारण, पंचेन्द्रिय विषय के भोग से निवृत्त है ही नहीं. आडा..डा...! गजब बात है न ! समज में आया ? भाई ! मार्ग औसा है, प्रभु ! ओ..डो..डो...! सुनने में आये नहीं, विचार में आवे नहीं, रुचि में आवे नहीं तो परिणामन कहां से आये ? बाहर से बाहर अनादि से भटक रहा है.

कहते हैं कि, सर्वतः प्रवृत्ति करते हैं, औसा कहते हैं. छकाय ज्वनिकाय (घात करके) सर्वतः प्रवृत्ति करते हैं. आडा..डा...! औसा क्यों कडा ? पंचेन्द्रिय के विषय का निरोध नहीं (है, औसा कडा) वड तो ठीक (है), लेकिन छड ज्वनिकाय (का घातक है, औसा क्यों कडा ?) छड यानी पृथ्वी, पानी, अग्नि, वायु, वनस्पति जैसे लिया. त्रस, स्थावर जैसे नहीं लिया. त्रस, स्थावर के घात से निवृत्ति, जैसे नहीं लिया. लेकिन छड ज्वनिकाय लिया. क्योंकि उसमें पांच ऐकेन्द्रिय सिद्ध करना है. पृथ्वी, जल, अग्नि, वायु, वनस्पति, पीछे त्रस - ये छड. छड जव की निकाय. ज्वनिकाय - निकाय यानी समूह. समज में आया ? जिसको इस शरीर की ऐकता है और राग की ऐकता है तो अपने में अपने स्वरूप का घात होता है. तो घात होता है जैसे भाव में छड काय की हिंसा

है डी, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? आडा..डा...! कठिन बात, भाई !

‘सर्वतः निवृत्तिका अभाव है.’ आडा..डा...! भगवान् आत्मा आनंदस्वरूप की अनुभव की दृष्टि के अभाव में, आनंद की भावना तो है नहीं, तो जहां उसकी दृष्टि अंतर में है, उसकी उस ओर की भावना है, मनोरथ भी वह है, ऐसा कहते हैं. गहराई में अभिप्राय में राग के साथ अकेला है तो राग का डी मनोरथ (—अभिधाषा) है. आडा..डा...! समज में आया ? याहे तो द्रव्यविंगी मिथ्यादृष्टि मुनि नौवीं त्रैवेयक गया. जल का अकेल बिंदु भी उसके विये बनाया डो तो न ले, प्राण जाये तो भी, डां ! ऐसी-ऐसी क्रिया (पाकी). और दूसरे इन्द्र की इन्द्राणी यथायमान करने आये तो मन से यथायमान न डो. ऐसी राग की मंदता ऐसी है. दूसरे देवलोक की इन्द्राणी यथायमान करने आये (तो) विषय से यथायमान नहीं डो. तो भी राग के, कषाय के कष के साथ मिलान — अकेत्वबुद्धि है वह व्यभियार है. समज में आया ? भाई ! सूक्ष्म बातें हैं. ‘नंदरबार’ में कहीं मिले ऐसा नहीं है. वहां तो सब गप चलती है. आडा..डा...!

भगवान् भगवान् को ऐसा कहते हैं. परमात्मा स्वयं निज आनंदस्वरूप कहते हैं कि, तुझे आनंद की भेंट, अव्यभियारी दृष्टि नहीं तो राग की अकेला में तेरी व्यभियारी दृष्टि है. आडा..डा...! समज में आया ? कठिन बात है. पर की दया का भाव, भाव डो वह राग है, पर की दया राग से पाल नहीं सकते. क्योंकि परद्रव्य की पर्याय स्वतंत्र है, लेकिन राग के साथ अकेत्वबुद्धि है, भाई ! उसका नाम भगवान् मैथून और व्यभियार कहते हैं. संयोगी भाव के साथ अकेत्वबुद्धि (है), जैसे स्त्री संयोगी यीज है तो उसके साथ संयोग वह व्यभियार, मैथून है. परमात्मा कहते हैं कि, राग संयोगी विकारी परभाव है. उसके साथ अकेत्वबुद्धि है वह मैथून, अत्यंतर में व्यभियार, मैथून है. आडा..डा...! बहुत कठिन. समज में आया ?

वह बात उस दिन हुई थी न ? (संवत्) १८८६ में ‘गांधीज’ आये थे. १८८६ में ‘गांधीज’ आये थे तब हुई थी. राग से धर्म माने वह मूढ अज्ञानी है. वह आता है न पहले ? ‘बंध अधिकार’ में. आडा..डा...! याद किया था. अके मडाराज मुझे मूढ कहते थे, वे कहां है ? वह (बात) तो उसने उठायी थी. व्याख्यान में बात आयी थी. आडा..डा...!

यहां तो कहते हैं कि, स्त्री की भेंट — जैसे स्त्री पर है. अके द्रव्य दूसरे द्रव्य के

साथ संयोग करता है, व्यभियार करता है. जैसे भगवान् आत्मा ज्ञान और आनन्दकंद प्रभु, विकल्पमात्र राग की मंदता का भाव, उसके साथ अकत्वबुद्धि व्यभियार है. वड हिंसा है, वड असत्य है, वड थोरी है, वड परिग्रह है. आडा..डा...! समज में आया ? कठिन काम.

इसलिये यहाँ दिया है कि, 'विषयोकी अभिलाषाका निरोध नहीं होनेसे छड ज्वनिकायके घाती डोकर सर्वतः (सब ओर से) प्रवृत्ति करते हैं,...' व्यभियार भी है और घात अपना भी डोता है. अपना घात है तो छकाय की हिंसा का घात करने से निवृत्त हुआ डी नहीं. यद्वि निश्चय अनुभव और स्थिरता डो तो छड काय के घात से निवृत्त हुआ व्यवहार कडने में आता है. जैसे कडते हैं. कठिन काम, भाई ! धर्म मार्ग अलौकिक है, लेकिन लोगों ने बाहर में इतना डेर कर दिया. पूरा स्वरूप डी व्यभियार कर दिया. आता है न 'प्रवचनसार' में ? व्यभियार (आता) नहीं ? निर्जरा में भी आता है, 'समयसार'. यहाँ व्यभियार आता है उसे यहाँ क्या कडा है ? अभिसारीका. अपने यहाँ पडले सब बोल रहे थे न ? १०८ बोल रहे थे, बहुत साल पडले. शुभ के १०८ बोल निकाले थे. (द्विगंबर के अंक) विद्वान आये थे तब (निकाले थे). (संवत्) २००२ की साल, २३ साल पडले. 'समयसार' है न ? पुराना 'समयसार'. उसमें से १०८ बोल निकाले थे. पुण्य कडो, व्यभियार कडो, समजे ? अहितकर कडो. जैसे बहुत बोल निकाले थे. पडले पन्ने पर है. पडला 'समयसार' है उसमें है. बाद में 'आत्मधर्म' में दिये थे. कडां-कडां है वड दिया था. आडा..डा...! समज में आया ? लाईये न, 'समयसार' है ? इसमें नहीं है. कोई नया बोल नीकले इसलिये.

अभिसारिका कडा है (अर्थात्) वेश्या. राग की परिणति को वेश्या कडा है. आडा..डा...! समज में आया ? आया न, पडले आ गया है. वेश्या. 'प्रवचनसार' में पडले आया है. वेश्या यानी व्यभियार. आडा..डा...! बहुत निकाला है. 'प्रवचनसार' धूर्त अभिसारिका, लो ! पन्ना-११७ अपने में लिखा है, गुजराती में. बहुत बोल निकाले थे, उन दिनों में बहुत साल पडले की बात है. २३ साल पडले. 'प्रवचनसार' (में कडा है). धूर्त. राग की शुभ परिणति धूर्त अभिसारिका नाम वेश्या (समान है). प्रवृत्ति, तृष्णायतनपना, अबाधित, परभाव, उत्पन्नध्वंसि, बाधक, जैनधर्म नहीं, विराधना, अप्रशस्त, अकृपा, असिद्धि जैसे-जैसे बहुत बोल निकाले हैं. शुभराग और राग उपर से 'आत्मधर्म' में आ गया

હૈ. પહલે નિકાલા થા. એક બાર બૈઠે થે તો વિચાર આતે થે. ‘સમયસાર’ મેં પહલે પન્ને પર હૈ. પરસમય, અભૂતાર્થ, અચેતન, જડ, પુદ્ગલ પરિણામ, અનાત્મા, મોહ, અસાવધાની એસે-એસે શાસ્ત્રમેં સે બોલ નિકાલકર (રખે થે). ગુજરાતી, ગુજરાતી (મેં હૈ). આહા..હા...!

૭૯ ગાથા, દેખો ! ૭૯ ગાથા હૈ. યહ તો હિન્દી હૈ. ‘જો (જીવ) સમસ્ત સાવધયોગકે પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ પરમસામાયિક નામક ચારિત્રકી પ્રતિજ્ઞા કરકે ભી...’ દેખો ! ૭૯ (ગાથા) હૈ, ૭૯. સાત ઔર નૌ. ‘જો (જીવ) સમસ્ત સાવધયોગકે પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ પરમસામાયિક નામક ચારિત્રકી પ્રતિજ્ઞા કરકે ભી ધૂર્ત અભિસારિકા (નાયિકા) કી ભાંતિ શુભોપયોગપરિણતિસે અભિસાર (-મિલન) કો પ્રાપ્ત હોતા હુઆ...’ દેખો ભાષા ! ૭૯ (ગાથા) કી ટીકા. ઇસ ઓર ઉપર હૈ. ૧૧૦ પન્ને પર હૈ, ૧૧૦ પન્ના. ભાષા યહ હૈ, દેખો ! ‘જો (જીવ) સમસ્ત સાવધયોગકે પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ પરમસામાયિક નામક ચારિત્રકી પ્રતિજ્ઞા કરકે ભી ધૂર્ત અભિસારિકા...’ (અભિસારિકા યાની) સંકેત અનુસાર પ્રેમીસે મિલને જાનેવાલી સ્ત્રી. હૈ નીચે ? સંકેત અનુસાર પ્રેમીસે મિલને જાનેવાલી સ્ત્રી. એસી ‘(નાયિકા) કી ભાંતિ શુભોપયોગપરિણતિસે...’ શુભઉપયોગ પરિણતિ નાયિકા સમાન ગિની હૈ. આહા..હા...! ‘ધૂર્ત અભિસારિકા (નાયિકા) કી ભાંતિ શુભોપયોગપરિણતિસે અભિસાર (-મિલન) કો પ્રાપ્ત હોતા હુઆ (અર્થાત્ શુભોપયોગપરિણતિકે પ્રેમમેં ઇંસતા હુઆ)...’ દેખો ! ‘મોહકી સેનાકે વશવર્તનપનેકો દૂર નહીં કર ડાલતા - જિસકે મહા દુઃખ સંકટ નિકટ હૈ વહ, શુદ્ધ (-વિકાર રહિત, નિર્મલ) આત્માકો કેસે પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ ?’ આ..હા...! દુઃખ હૈ. શુભઉપયોગ કરનેવાલા. બહુત હૈ. એસે તો ૧૦૮ બોલ નિકાલે થે. સમજ મેં આયા ? શુભઉપયોગ પરિણતિ કો વ્યભિચારી નાયિકા સમાન કહા હૈ. આહા..હા...! (એસા સુનકર) લોગ ચિલ્લાને લગતે હેં. સમજ મેં આયા ? દયા કા, દાન કા, ભક્તિ કા, પૂજા કા, વ્રત કા, યાત્રા કા ભાવ જો શુભરાગ હૈ વહ વ્યભિચારી સ્ત્રી જૈસા હૈ, એસા કહતે હેં.

મિલન અભિસાર, ‘અભિસાર (-મિલન) કો પ્રાપ્ત હોતા હુઆ...’ આ..હા...! ભગવાનઆત્મા આનંદ - અનાકુલ આનંદરૂપ (હૈ તો) વહ શુભભાવ વ્યભિચારી નાયિકા જૈસી ચીજ - પરિણતિ હૈ. (ઉસકા) મિલન કરતા હૈ વહ મોહ કી સેના કો જીત નહીં સકે, મિથ્યાત્વ કો જીત નહીં સકે, એસા કહતે હેં. ઉસે અચ્છા માના હૈ. આહા..હા...! કઠિન બાત. આચાર્ય કિતના સ્પષ્ટ કરતે હેં ! કિતના સ્પષ્ટ કિયા !! ઔર વહ ભી નામ લેકર. શુભઉપયોગ પરિણતિ, એસા નામ લેકર (બાત કહી હૈ). આહા..હા...! સામાયિક

तो शुभ और अशुभ परिणति रहित श्रद्धा, ज्ञान और रमणता का नाम सामायिक है, उस सामायिक का तो ठिकाना नहीं। इसमें सामायिक की बात यही है। सर्व सावधयोग का त्याग करके सामायिक (डोती है)। सामायिक यानी अंदर आनंदमूर्ति प्रभु, उसमें निर्विकल्प आनंद की लहर उठे, शांति की लहरे उठे, अंदर में आनंद में मग्न हो, उसका नाम सामायिक कहते हैं। इस सामायिक के भाव में अज्ञानी शुभराग की व्यभियारी नायिका के साथ मिलन करता है, व्यभियार करता है, ऐसा कहते हैं। आडा..डा...! एतना दिगंबर संतों स्पष्ट करते हैं, दूसरे का काम नहीं। समज में आया ? भाई ! वस्तु का स्वरूप ऐसा है।

भाई ! राग है, विकल्प है वह व्यभियार (है)। 'निर्जरा अधिकार' में आता है। 'समयसार' में 'निर्जरा अधिकार' २२३ गाथा (में) व्यभियार कहा है, यहाँ अभिसारिका (कहा) है। सब बोल दिये हैं। ओ..डो..डो...! भाई ! अभी तो जिसे माधूम भी नहीं है (कि) क्या है ? भगवान स्व आनंदमूर्ति प्रभु, उसके साथ शुभ विकल्प की परिणति, कहते हैं कि अभिसारिका नायिका का मिलन है। प्रेमी का भाई ऐसा कहे कि, मैं इस स्थान पर आऊँगी। ऐसे यह प्रेमी व्यभियार के साथ प्रेम करता है। आडा..डा...! शुभउपयोग के साथ प्रेम करता है, व्यभियार करता है। गजब बात है ! मार्ग ऐसा है, भाई !

यहाँ यह कहते हैं, जिसको उस राग की अेकता है, व्यभियारी परिणति के साथ (अेकता है), उसका पंचेन्द्रिय का निरोध बिलकुल है नहीं और उसको अपने राग की (उत्पत्ति में) अपने स्वभाव की हिसा डोती है तो छह ज्वनिकाय के समूह की हिसा से भी सर्वतः निवृत्ति नहीं। आडा..डा...! समज में आया ? अेक बात।

तेम, अब नयी बात, यह तो कल यही थी। तथापि है न ? तथा, ऐसे लेना। 'पि' की जरूरत नहीं है। 'तथापि' का अर्थ 'तो भी' ऐसा (डोता है), यहाँ तो 'भी' का क्या काम है ? यहाँ तो तथा, बस एतना लेना। संस्कृत में भी ऐसा है। 'निवृत्त्यभावात्तथा' ऐसा है। अेक बात यह की, अब तथा (कहकर) दूसरी बात करते हैं। 'उनके परमात्मज्ञानके अभावके कारण...' उनके यानी ? जिसको स्वपर का भेदज्ञान नहीं, वह शुभ राग की परिणति से भी मेरी यीज बिलकुल निर्मलानंद भिन्न है, ऐसी अनुभवदृष्टि नहीं 'उनके परमात्मज्ञानके अभावके कारण...' उसको आत्मा परमात्मस्वरूप है, शायक ही है। सारे विश्व को ज्ञेय करके अेक समय में पी जानेवाला भगवानआत्मा है। समज में आया ?

सारे विश्व को, समस्त - अपने सिवा सारी अनंत चीज को, अनंत केवलीओं को, अनंत सिद्धों को, अनंत निगोद जव को और जव से अनंतगुना परमाशु को और परमाशु से अनंतगुने काल को और काल से अनंतगुना आकाश प्रदेश को और उन आकाश प्रदेश से अनंतगुना अेक जव के गुण को, ऐसी अनंती पर्याय को, जितनी है सब, (उनको) अपने ज्ञान में अनंत पी जानेवाला आत्मा, ऐसी आत्मा की शक्ति है. जैसे आत्मा के परमात्मज्ञान का भान बिना. परमात्म - परमस्वरूप 'परमात्मज्ञानके अभावके कारण ज्ञेयसमूह...' ये सब ज्ञेय हैं.

'कमशः जाननेवाली...' अेकसाथ तो जान सकते नहीं. क्योंकि भान नहीं. ज्ञायकमूर्ति आत्मा है, ज्ञानस्वरूप (है). सब ज्ञेय अेकसाथ जानने की शक्ति, अेकसाथ सारे ज्ञेय को पी जाने की शक्ति, जैसे अपने ज्ञानस्वभाव की प्रतीत, अनुभव है नहीं तो 'कमशः जाननेवाली निरर्गल ज्ञप्ति डोनेसे...' (निरर्गल यानी) निरंकुश, संयमरहित, स्वच्छन्दी. जहां-तहां राग की अेकता में प्रवृत्ति करते हैं और ज्ञेय को ये ज्ञेय, ये ज्ञेय, ये ज्ञेय, ये ज्ञेय (करके), ज्ञेय-ज्ञेय को त्मिन्न-त्मिन्न जानकर अपने में भंड-भंड डोता है, ऐसा कहते हैं. आ...डा...! समज में आया ?

ज्ञानस्वरूप भगवान, देओ, उसमें है नीचे ? नहीं है. विश्व का आया है ? इसमें नहीं आया है. विश्व नाम पूरा डो जाता है. अेक डी आत्मा परमस्वरूप ज्ञान, सारे विश्व को ज्ञेयरूप प्रमेयरूप करके अपने ज्ञान में सारे प्रमेय को पी जाता है. ऐसी आत्मा चीज है. समज में आया ? जैसे 'परमात्मज्ञानके अभावके कारण ज्ञेयसमूह को कमश...' जाने. कमे, कमे, कमे, भंड-भंड जाने. निरर्गल - स्वच्छन्दी ज्ञप्ति (अर्थात्) जानने की क्रिया स्वच्छन्दी क्रिया है वड तो. आ...डा...!

'ज्ञानरूप आत्मतत्त्वमें...' भगवान ज्ञानस्वरूप आत्मा. देओ ! ज्ञानरूप आत्मतत्त्व (कहा है). आत्मतत्त्व कैसा है ? ज्ञानरूप आत्मतत्त्व. राग, विकल्प, व्यवहार, निमित्तरूप आत्मतत्त्व है डी नहीं. समज में आया ? यड बात है. कायर के हृदय कांप उठे ऐसा है. आ...डा...डा...! ऐसा धर्म ! ये सब गरम पानी पिये, ये सब तुमने क्रिया था न ? आ...डा...डा...! कहते हैं, ये सब क्रिया में आत्मा को ज्ञान में पी जाते हैं, ऐसी शक्ति है. पी जाते हैं, ऐसा क्यों कडा ? जितना लोकालोक है उसको तो जानते हैं लेकिन उससे अनंतगुना डो तो जानने की शक्ति ज्ञानस्वरूप आत्मा की है. वड आत्मा ज्ञानरूप आत्मतत्त्व

है. रागरूप, पुण्यरूप वल तत्व आत्मा है डी नडीं. समज में आया ?

‘परमात्मज्ञानके अभावके कारण ज्ञेयसमूहको कमशः जाननेवाली निरर्गल ज्ञप्ति डोनेसे ज्ञानरूप आत्मतत्त्वमें अकाग्रताकी प्रवृत्तिका अभाव है.’ ज्ञेयरूप प्रवृत्ति में अकाग्र है. ज्ञानरूप भगवान् आत्मा अकाग्र अंतर में करके, अक लक्ष्य करके अंतर अकाग्र डोना, अकरूप ध्येय करके अकाग्र डोना उसका अभाव है. ‘(असप्रकार उनके संयम सिद्ध नडीं डोता)’ लो ! जैसे जव को यारित्र डोता नडीं, संयम सिद्ध डोता नडीं. कहां से आया ? अंतर में अकाग्रता है नडीं तो संयम कहां से आया ? आडा..डा...! ‘(असप्रकार उनके संयम सिद्ध नडीं डोता) और (असप्रकार) जिनके संयम सिद्ध नडीं डोता...’ जिसको अंतर यारित्ररूप संयम साभित नडीं डोता ‘उन्हें सुनिश्चित अकाग्रपरिणततरूप श्रामण्य...’ श्रामण्य की व्याख्या (कडी). साधु उसको कडे, भगवान् परमात्मा डेवलज्ञानी त्रिलोकनाथ साधु असको कडे कि, ‘सुनिश्चित अकाग्रपरिणततरूप श्रामण्य...’ दढतापूर्वक अकाग्रता में परिणमित आनंद और शांतिमय डोना.

अकाग्रतापरिणततरूप श्रामण्य. वस्तु भगवान् आत्मा ज्ञान का पुंज, आनंद का कंद, पुंज, उसमें अकाग्रता की परिणति, रमता राम, ऐसी दशा, उसका नाम भगवान् साधुपद कडते हैं. देभो ! असमें तो कोरि पंय मडाव्रत अडाईस मूलगुण और सावद्य आया डी नडीं. भाई ! पंय मडाव्रत पावते हैं, अडाईस मूलगुण पावते हैं ऐसा तो यहां आया नडीं. आडा..डा...! कठिन बात, भाई ! अडाईस मूलगुण, पंय मडाव्रत तो शुभउपयोग परिणति है, वड तो त्मिन्न है. उससे तो त्मिन्न आत्मा ज्ञानस्वरूप सब को ज्ञेयरूप को पी गया है, ऐसा आत्मा है. जैसे आत्मा को अपने ज्ञानस्वरूप ऐसा न जानकर, ज्ञेय को कमशः जानते-जानते ज्ञान का षंड करते हैं तो ज्ञान की अकाग्रता अंदर है नडीं. ज्ञान की अकाग्रता बिना यारित्र, संयम उसको डोता नडीं.

‘सुनिश्चित अकाग्रपरिणततरूप श्रामण्य डी...’ भाषा है. दढतापूर्वक भगवान् आत्मा आनंदस्वरूप, उसमें अकाग्रता रमणता आनंद में, ज्ञान में (डोनी). समजन का पिंड प्रभु, उसमें अकाग्रतरूप परिणततरूप. अकाग्रता परिणततरूप. अकाग्रतरूप परिणमनरूप. अकाग्रतरूप परिणमनरूप, जैसे (कडते हैं). उसका नाम यारित्र, उसका नाम साधु (है). भाई ! लो ! ये साधु पंय मडाव्रत पावते हैं और इलाना पावते हैं वड साधु नडीं, ऐसा कडते हैं. असमें नडीं कडते हैं, अडाईस मूलगुण पावते हैं. वे लो ग यिल्वाते हैं

(कि), 'कुंदकुंदाचार्य' ने अट्टाईस मूलगुण पावे, पंच मंडाव्रत तो उन्हीं ने आञ्चन पावे. अरे... भगवान ! क्या कडते डो तुम ? राग को पावा ? राग तो आकुलता विकल्प है.

मुमुक्षु :- शास्त्र में आता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- शास्त्र में तो व्यवहारनय का कथन है. उसकी भूमिका में जैसे परिणाम है, ऐसा था उसका ज्ञान कराने को कडा है. समज में आया ? साधु सर्वज्ञ परमेश्वर परमात्मा त्रिलोकनाथ ईन्द्रों के समक्ष ईस साधुपद का वर्णन करते थे. जिसको अपना आत्मा आनंदस्वरूप (है), उसमें दया, दान, भक्ति के विकल्प का भी अभाव (है) और अकेले ज्ञानस्वरूप में अकाग्रता की परिणतिरूप दशा, वीतराग अवस्थारूप दशा, निर्विकल्प शुद्ध दशा, आनंद की छोलम छोल (-अकाग्रतारूप) जिसकी दशा (है), जिसकी शास्त्रकार भगवान 'कुंदकुंदाचार्य' प्रचुर स्वसंवेदन कडते हैं. सम्यग्दर्शन में स्वसंवेदन है लेकिन प्रचुर नहीं (है). मुनि को आनंद का प्रचुर स्वसंवेदन का भाव, उसकी परिणतिरूप अविकारी अरागी परिणति (है), ऐसा 'श्रामण्य डी - जिसका दूसरा नाम मोक्षमार्ग है वडी - सिद्ध नहीं होता.' साधुपद सिद्ध नहीं होता तो दूसरा नाम मोक्षमार्ग भी उसको सिद्ध होता नहीं. साधुपद कडो कि मोक्षमार्ग कडो (अक डी बात है). तो जहां साधुपद सिद्ध नहीं होता तो मोक्षमार्ग सिद्ध होता नहीं. समज में आया ? अरे... भगवान ! ऐसा कडते हैं, लो !

आ..डा...! ढिगंबर मुनि हैं उनको तो मानते नहीं. ढिगंबर मुनि है ऐसा कडते हैं. अरे.. भाई ! ढिगंबर मुनि किसको कडे उसकी तो ञबर नहीं. समज में आया ? ढिगंबर नाम अंतर राग का, राग का कपडा भी नहीं जिसमें. शरीर का कपडा तो नहीं लेकिन (जिसमें) विकल्प, शुभ राग दया, दान के कपडे के परिणाम से रहित ऐसी शुद्ध परिणति को ढिगंबर कडने में आता है. आडा..डा...! समज में आया ? अभी श्रद्धा का ठिकाना नहीं, ज्ञान का ठिकाना नहीं उसे चारित्र आ जाये (ऐसा नहीं बनता). ठीक है, कौन ना कडे ? दुनिया तो (ऐसे डी) चलती है, भाई !

कडते हैं, उसे 'संयम सिद्ध नहीं होता उन्हें सुनिश्चित अकाग्रपरिणततारूप...' अकाग्रपरिणततारूप यानी अकाग्ररूप परिणमनेरूप, अकाग्र परिणमनेरूप. 'जिसका दूसरा नाम मोक्षमार्ग है वडी - सिद्ध नहीं होता.' लो ! कठिन गाथा. कठिन माने ? ..... कठिन डोगी ? अलौकिक भाव है, किमती चीज है, भाई ! आ..डा...! जिसको अभी बाह्य क्रिया

का ठिकाना नहीं, व्यवहार का, भूमिका अनुसार व्यवहार का विकल्प कितना हो इसका भी ठिकाना नहीं तो अंतर का तो ठिकाना है नहीं. आडा..डा...! क्या करें ? भाई ! द्विगंबर धर्म अंतरमें से प्रगट होता है या कोई बाह्य की क्रिया से द्विगंबर होता है ? समज में आया ?

‘ईससे आगमज्ञान...’ भगवान ने कहे शास्त्र का ज्ञान ‘तत्त्वार्थश्रद्धान...’ सम्यक् और संयतत्वके...’ और संयम, चारित्र, स्वरूप की रमणता. तीनों मिलकर ‘युगपत्पनेको डी...’ तीनों अकसाथ हो तो ‘भोक्षमार्गपना होनेका नियम होता है.’ तीनों अकपने हो वहां भोक्षमार्ग है. समज में आया ? तीनोंमें से भी अक है तो तब तक भोक्षमार्ग पूरा है नहीं. सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान हो लेकिन सम्यक्त्व जहां साथ में न हो तो उसे भोक्ष होता नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? अब, २३७ (गाथा).

प्रश्न :- ध्यान...

समाधान :- स्वरूपारण होता है. वड चारित्र की रमणता नहीं है. जिसको चारित्र कहे, संयम कहे वड यौथे-पांयवे (गुणस्थान में) नहीं है. यहां तो विशेष स्वरूप की रमणता, छोटे गुणस्थान में तीन कषाय का अभाव (हुआ हो).

मुमुक्षु :- भोक्षमार्ग की शुरुआत ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- शुरुआत भले हो लेकिन पूर्ण छोटे होता है. तीनों मिलकर अक भोक्षमार्ग है. यौथे-पांयवे सम्यग्दर्शन यहां कहेगे. सम्यग्दर्शन हो, अनुभूति हो लेकिन संयम और चारित्र बिना उसे भी मुक्ति है नहीं. ऐसा यले नहीं. समज में आया ? स्वरूपारण हो तो आंशिक है. चारित्र की पूर्णता वीतरागता कहां है छोटे गुणस्थान सिवा ? पांयवे गुणस्थान में भी ऐसा नहीं है. शांति है, यौथे से थोडी आंशिक विशेष है. यहां तो शांत, शांत, शांत छोटे गुणस्थान में तीन कषाय के अभाव की चारित्र रमणता (है). सम्यग्दर्शन हो, अनुभूति हो फिर भी यह संयम और चारित्र की परिणति न हो तो भोक्षमार्ग साबित नहीं होता. समज में आया ? यहां तो पूर्ण की बात है न ? आडा..डा...! वड २३७ में कहेते हैं, देओ !

ण हि आगमेण सिज्झदि सदहणं जदि वि णत्थि अत्थेसु।

सदहमाणो अत्थे असंजदो वा ण णिव्वादि।।२३७।।

અથાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનામયૌગપદ્યસ્ય મોક્ષમાર્ગત્વં વિઘટયતિ-

ण हि आगमेण सिज्झदि सदहणं जदि वि णत्थि अत्थेसु ।
सदहमाणो अत्थे असंजदो वा ण णिव्वादि ।।२३७।।

न ह्यागमेन सिद्धयति श्रद्धानं यद्यपि नास्त्यर्थेषु ।
श्रद्धान अर्थानसंयतो वा न निर्वाति ।।२३७।।

શ્રદ્ધાનશૂન્યેનાગમજનિતેન જ્ઞાનેન, તદવિનાભાવિના શ્રદ્ધાનેન ચ સંયમશૂન્યેન, ન તાવત્સિદ્ધયતિ ।
તથાહિ-આગમબલેન સકલપદાર્થાન્ વિસ્પષ્ટં તર્કયન્નપિ, યદિ સકલપદાર્થજ્ઞેયાકારકરમ્બિતવિશ-

અથાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યાભાવે મોક્ષો નાસ્તીતિ વ્યવસ્થાપયતિ-ण हि
आगमेण सिज्झदि आगमजनितपरमात्मज्ञानेन न सिद्धयति, सदहणं जदि वि णित्थ अत्थेसु
श्रद्धानं यदि च नास्ति परमात्मादिपदार्थेषु । सदहमाणो अत्थे श्रद्धानो वा

હવે, આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વના અયુગપદપણાને મોક્ષમાર્ગપણું ઘટતું નથી એમ
સિદ્ધ કરે છે :-

સિદ્ધિ નહિ આગમ થકી, શ્રદ્ધા ન જો અર્થો તણી;
નિર્વાણ નહિ અર્થો તણી શ્રદ્ધાથી, જો સંયમ નહીં. ૨૩૭.

અન્વયાર્થ :- [આગમેન] આગમથી, [યદિ અપિ] જો [અર્થેષુ શ્રદ્ધાનં નાસ્તિ] પદાર્થોનું
શ્રદ્ધાન ન હોય તો, [ન હિ સિદ્ધયતિ] સિદ્ધિ (મુક્તિ) થતી નથી; [અર્થાન્ શ્રદ્ધાનઃ] પદાર્થોને

સિદ્ધિ નહિ આગમ થકી, શ્રદ્ધા ન જો અર્થો તણી;
નિર્વાણ નહિ અર્થો તણી શ્રદ્ધાથી, જો સંયમ નહીં. ૨૩૭.

૨૩૭. આહા..હા...! યહ યુવાની, શરીર કે રજકણ બિખર જાયેંગે, ભાઈ ! યહ જહ

दैकज्ञानाकारमात्मानं न तथा प्रत्येति, तदा यथोदितात्मनः श्रद्धानशून्यतया यथोदितात्मानमननुभवन् कथं नाम ज्ञेयनिमग्नो ज्ञानविमूढो ज्ञानी स्यात् । अज्ञानिनश्च ज्ञेयद्योतको भवन्नप्यागमः किं कुर्यात् । ततः श्रद्धानशून्यादागमात्नास्ति सिद्धिः । किञ्च, सकलपदार्थज्ञेयाकारकरम्बितविशदैकज्ञानाकारमात्मानं श्रद्धानोऽप्यनुभवन्नपि, यदि स्वस्मिन्नेव संयम्य न वर्तयति, तदानादिमोहरागद्वेषवास-

चिदानन्दैकस्वभावनिजपरमात्मादिपदार्थान्, असंजदो वा ण णिब्वादि विषयकषायाधीनत्वेनासंयतो वा न निर्वाति, निर्वाणं न लभत इति । तथाहि-यथा प्रदीपसहितपुरुषस्य कूपपतनप्रस्तावे कूपपतनान्निवर्तनं मम हितमिति निश्चयरूपं श्रद्धानं यदि नास्ति तदा तस्य प्रदीपः किं करोति, न किमपि । तथा

श्रद्धनारो पश्च, [असंयतः वा] जो असंयत डोय तो, [न निर्वाति] निर्वाण पामतो नथी.

टीका :- आगमजनित ज्ञानथी, जो ते श्रद्धानशून्य डोय तो, सिद्धि थती नथी; तथा तेना विना (-आगमज्ञान विना) जे डोतुं नथी अेवा श्रद्धानथी पश्च, जो ते (श्रद्धान) संयमशून्य डोय तो, सिद्धि थती नथी. ते आ प्रमाणे :

आगमबणे सकल पदार्थोनी विस्पष्ट तर्कज्ञा करतो डोवा छतां पश्च, जो ज्वा सकल पदार्थोना ज्ञेयाकारो साथे मिलित थतुं विशद अेक ज्ञान जेनो आकार छे अेवा आत्माने ते प्रकारे प्रतीत

मिट्टी है. समज में आया ? ये कर्म के रजकण्ड पलट जायेंगे, अकेले पाप के (रजकण्ड) लेकर यदा जायेगा, कडते हैं. आडा..डा...! भगवानआत्मा अपना पर से भिन्न स्वरूप, ऐसी दृष्टि और अनुभव बिना तेरे मोक्षमार्ग की शरुआत भी डोती नडीं. बाडर से भले ब्रह्मचर्य पावो, बाडर से भले परज्वा की दया का भाव भी डो परंतु उसे राग से रडित अपना चिदानंद भगवान अनुभव में, दृष्टि में, वेदन में न दिया तो सम्यक्ज्ञान और दर्शन डी नडीं. और दर्शन डो, अनुभव डोने पर भी संयम न डो तो चारित्र बिना मुक्ति नडीं. आडा..डा...! यड चारित्र बाडर की चीज नडीं है. अंतर के स्वरूप की रमणता का, आनंद की उग्रता का नाम चारित्र है. समज में आया ?

નોપજનિતપરદ્રવ્યચક્રમણસ્વૈરિણ્યાશ્ચિદ્વૃત્તે: સ્વસ્મિન્નેવ સ્થાનાન્નિર્વાસનનિ: કમ્પૈકતત્ત્વ-
મૂર્ચ્છિતચિદ્વૃત્ત્યભાવાત્કથં નામ સંયત: સ્યાત્ । અસંયતસ્ય ચ યથોદિતાત્મતત્ત્વપ્રતીતિરૂપં શ્રદ્ધાનં
યથોદિતાત્મતત્ત્વાનુભૂતિરૂપં જ્ઞાનં વા કિં કુર્યાત્ । તત: સંયમશૂન્યાત્ શ્રદ્ધાનાત્ જ્ઞાનાદ્વા નાસ્તિ
સિદ્ધિ: । અત આગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્ત્વાનામયૌગપદ્યસ્ય મોક્ષમાર્ગત્વં વિઘટેતૈવ ।।૨૩૭ ।।

જીવસ્યાપિ પરમાગમાધારેણ સકલપદાર્થજ્ઞેયાકારકરમ્બિતવિશદૈકજ્ઞાનરૂપં સ્વાત્માનં જાનતોઽપિ
મમાત્મૈવોપાદેય ઇતિ નિશ્ચયરૂપં યદિ શ્રદ્ધાનં નાસ્તિ તદા તસ્ય પ્રદીપસ્થાનીય આગમ: કિં કરોતિ,
ન કિમપિ । યથા વા સ એવ પ્રદીપસહિતપુરુષ: સ્વકીયપૌરુષબલેન કૂપપતનાદ્યદિ ન નિવર્તતે તદા
તસ્ય શ્રદ્ધાનં પ્રદીપો દૃષ્ટિર્વા કિં કરોતિ, ન કિમપિ । તથાયં જીવ: શ્રદ્ધાનજ્ઞાનસહિતોઽપિ

કરતો નથી, તો યથોક્ત આત્માના શ્રદ્ધાનથી શૂન્ય હોવાને લીધે જે યથોક્ત આત્માને અનુભવતો
નથી એવો તે જ્ઞેયનિમગ્ન જ્ઞાનવિમૂઢ જીવ કઈ રીતે જ્ઞાની હોય? (ન જ હોય, અજ્ઞાની જ હોય.)
અને અજ્ઞાનીને, જ્ઞેયઘોતક હોવા છતાં પણ, આગમ શું કરે ? (—આગમ જ્ઞેયોનું પ્રકાશક હોવા છતાં
પણ અજ્ઞાનીને તે શું કરે ?) માટે શ્રદ્ધાનશૂન્ય આગમથી સિદ્ધિ થતી નથી.

ટીકા :- ‘આગમજનિત જ્ઞાનસે, યદિ વહ શ્રદ્ધાનશૂન્ય હો...’ આગમ કા જ્ઞાન બહુત
ક્રિયા, જાનપના ઇતના ક્રિયા ક્રિ, ઐસા હૈ, ઐસા હૈ ઔર ફૈસા હૈ. ‘આગમજનિત જ્ઞાનસે,...’
દેખો ! ‘યદિ વહ શ્રદ્ધાનશૂન્ય હો...’ પરંતુ સમ્યગ્દર્શન આત્મા કી નિર્વિકલ્પ અનુભવ મેં
પ્રતીત નહીં તો ‘સિદ્ધિ નહીં હોતી;...’ સમજ મેં આયા ? આગમજ્ઞાન તો પરલક્ષ્યી ઉઘાડ
ભાવ હૈ. ઉસસે રહિત ભગવાન અખંડ જ્ઞાનસ્વરૂપ પૂર્ણા બ્રહ્મ આનંદ, ઉસકા જો અંતર
અનુભવ મેં પ્રતીતિ નહીં તો ઉસકે સિદ્ધિ હોતી નહીં.

‘શ્રદ્ધાનસે ભી...’ દેખો ! ‘ઐસે શ્રદ્ધાનસે ભી યદિ વહ (શ્રદ્ધાન) સંયમશૂન્ય હો...’
સમ્યગ્દર્શન ઔર અનુભૂતિ હુઈ ફિર ભી યદિ ચારિત્ર સંયમસ્વરૂપ રમણતા સે શૂન્ય હો
તો સિદ્ધિ નહીં હોતી. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ? લોગ ઐસા માનતે હૈં, ઉસે ચારિત્ર
માનતે નહીં. ક્યોંકિ કોઈ વ્રત લેતે નહીં. લેકિન વ્રત કિસકો કહના ઉસકી તુજે ખબર

પૌરુષસ્થાનીયચારિત્રબલેન રાગાદિવિકલ્પરૂપાદસંયમાદ્યદિ ન નિવર્તતે તદા તસ્ય શ્રદ્ધાનં જ્ઞાનં વા કિં કુર્યાત્, ન કિમપીતિ । અતઃ એતદાયાતિ-પરમાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંતત્વાનાં મધ્યે દ્વયેનૈકેન વા નિર્વાણં નાસ્તિ, કિંતુ ત્રયેણેતિ ।।૨૩૭।।

વળી, સકળ પદાર્થોના જ્ઞેયાકારો સાથે મિલિત થતું વિશદ એક જ્ઞાન જેનો આકાર છે એવા આત્માને શ્રદ્ધતો હોવા છતાં પણ, અનુભવતો હોવા છતાં પણ, જો જીવ પોતામાં જ સંયમિત (-અંકુશિત) થઈને રહેતો નથી, તો અનાદિ મોહરાગદ્વેષની વાસનાથી જનિત જે પરદ્રવ્યમાં ભ્રમણ તેને લીધે જે સ્વૈરિણી (-વ્યભિચારિણી, સ્વચ્છંદી) છે એવી ચિદ્વૃત્તિ (-ચૈતન્યની પરિણતિ) પોતામાં જ રહેલી હોવાથી, વાસનારહિત નિષ્કંપ એક તત્ત્વમાં લીન ચિદ્વૃત્તિનો અભાવ હોવાથી, તે કઈ રીતે સંયત હોય ? (ન જ હોય, અસંયત જ હોય.) અને અસંયતને, યથોક્ત આત્મતત્ત્વની પ્રતીતિરૂપ શ્રદ્ધાન કે યથોક્ત આત્મતત્ત્વની અનુભૂતિરૂપ જ્ઞાન શું કરે ? માટે સંયમશૂન્ય શ્રદ્ધાનથી કે જ્ઞાનથી સિદ્ધિ થતી નથી.

આથી આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્ત્વના અયુગપદ્મપણાને મોક્ષમાર્ગપણું ઘટતું નથી જ. ૨૩૭.

નહીં. બાહર સે વ્રત લે લેતે હેં, વહ વ્રત હૈ ? વ્રત મેં વ્યવહાર કા ભી ઠિકાના નહીં. ભાઈ ! તુજે માલૂમ નહીં. સમજ મેં આયા ? તો ચારિત્ર નહીં માનતે, ઐસા કહતે હેં, લો ! ભાઈ ! આહા...હા...! ચારિત્ર તો અલૌકિક વસ્તુ હૈ. ચારિત્ર તો મોક્ષ કા સાક્ષાત્ કારણ હૈ. સમ્યગ્દર્શન તો પરંપરા કારણ હૈ. સમજ મેં આયા ? પરંપરા (કા) અર્થ ચારિત્ર હોગા તબ (મોક્ષ) હોગા, નહીં તો હોગા નહીં.

શ્રમણ નામ દૂસરા મોક્ષ કા માર્ગ, વહ તો ભગવાનઆત્મા કી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન કી એકાગ્રતા ઉપરાંત વીતરાગભાવ કી એકાગ્રતા જહાં ન હો વહાં મુક્તિ નહીં. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ? વહાં સિદ્ધિ નહીં. તો કોઈ ઐસા કહે કિ, લેકિન પંચમ કાલ કે મુનિ કા તો મોક્ષ હોતા નહીં, તો ઐસી બાત ક્યો કરતે હો ? અરે.. ભગવાન ! સુન તો સહી, ભાઈ ! યહ ક્યા કહતે હેં ? આચાર્ય તો કહતે હેં. આચાર્ય પંચમ કાલ કે હેં, ઉનકો માલૂમ નહીં. મેરા પુણ્ય કા આયુષ્ય તો બંધ જાયેગા, સ્વર્ગ મેં જાઉંગા. ઇસ ભવ મેં મુક્તિ હૈ નહીં.

मालूम नहीं ? वल विकल्प और आयुष्य मेरी यीज डी नहीं. मेरी यीज तो ज्ञानस्वरूप भगवान् आत्मा की प्रतीति, ज्ञान और रमणता वल मेरी यीज है. ँस यीज से मुक्ति डी है. अभी मुक्ति है, सुन न ! आडा..डा...! समज में आया ?

कडते हैं कि, श्रद्धान में भी यद्वि वल संयमशून्य डो. संयमशून्य का अर्थ यारित्र की रमणता न डो, वीतराग रमणता न डो तो अकेले सम्यग्दर्शन, ज्ञान की सिद्धि नहीं डोती, मुक्ति नहीं डोती. और वल यारित्र बाह्य की क्रिया लेने लगे और सम्यग्दर्शन, ज्ञान नहीं (डो तो) वल तो यारित्र भी नहीं, वल तो अत्रती अज्ञानी मिथ्यादृष्टि है. समज में आया ?

यथा - ँसका स्पष्टीकरण करते हैं. कडी बात का स्पष्टीकरण (करते हैं). 'आगमबलसे...' आत्मबल से नहीं, भाँ ! ँसा लेना. देजो ! 'आगमबलसे...' शास्त्र पढने के बल से. आगमबल से, भगवान् आत्मा आनंदकंड आत्मअनुभव से नहीं. आडा..डा...! 'आगमबलसे सकल पदार्थोंकी विस्पष्ट तर्कशा करता हुआ भी...' सकल जगत के पदार्थ की विस्पष्ट विचारणा, युक्ति ँत्यादिके आश्रयवाला ज्ञान 'करता हुआ भी यद्वि जव सकल पदार्थोंके ज्ञेयाकारोंके...' देजा ! आया भाँ ! विश्व को पी जाता है, ँसा कडा. 'आगमबलसे सकल पदार्थोंकी विस्पष्ट...' विशेषरूप स्पष्ट तर्कशा 'करता हुआ भी...' विचारणा, युक्ति लगाता हुआ भी 'यद्वि जव सकल पदार्थोंके ज्ञेयाकारोंके साथ...' देजो ! 'मिलित डोनेवाला विशद ँक ज्ञान जिसका आकार है...' देजो ! क्या है ? भगवान् आत्मा का आकार स्वरूप क्या है ? सर्व ज्ञेय को अपने ज्ञान में ँसका ज्ञान आ जाये, ँसा ँक स्वरूप भगवान् ज्ञान है. सारा विश्व ँक ओर और ँक ओर अकेला ज्ञान का आकार, ज्ञान का स्वरूप.

'आगमबलसे सकल पदार्थोंकी विस्पष्ट तर्कशा करता हुआ भी यद्वि जव सकल पदार्थोंके ज्ञेयाकार...' देजो ! ज्ञेयाकार (कडा है). (ँसके) 'साथ मिलित डोनेवाला...' (अर्थात्) मिश्रित डोनेवाला, संबंधको प्राप्त, अर्थात् ँन्हें जाननेवाला. (समस्त पदार्थोंके ज्ञेयाकार जिसमें प्रतिबिंबित डोते हैं...' ज्ञान आत्मा का स्वभाव है. 'जिन्हें जानता है ँसा स्पष्ट ँक ज्ञान डी आत्मा का रूप है.' सब विश्व को, सारे विश्व को जाने ँसा ँकरूप ज्ञान डी आत्मा का स्वरूप है. समज में आया ? सकल पदार्थ. सकल कडो कि विश्व के समस्त पदार्थ ज्ञेयाकार. सर्वज्ञ परमेश्वर दूसरे हैं, अनंत सिद्ध हैं, लाजों केवली हैं. वल सकल

ज्ञेय का आकार है. सकल ज्ञेय को आकाररूप निमित्त होनेवाला विशद अेक ज्ञान. अनंत को जाने किए भी ज्ञान अेकरूप परिणति करता है, अैसा ज्ञान जिसका आकार है. आत्मा का वड स्वरूप है, आत्मा का वड रूप है.

‘अैसे आत्माको...’ अैसे आत्मा को भाषा है. अैसे आत्मा को. कैसे आत्मा को ? कि, समस्त अपने सिवा पर समस्त ज्ञेय को, समूह को अेक समय में ज्ञानरूप परिणामन करना अैसा आत्मज्ञान है. समज में आया ? ‘अैसे आत्माको उसप्रकारसे प्रतीत नहीं करता...’ देओ ! उसप्रकार से. उस प्रकार से का अर्थ ज्ञानस्वरूप भगवान और अनंत पर विश्व ज्ञेय, उस ज्ञेय संबंधी का ज्ञान अपने में अपने कारण से ज्ञानरूप अेकरूप है, अैसा आत्मतत्त्व. अैसे आत्मतत्त्व को उस प्रकार से प्रतीति नहीं करता. उसप्रकार से प्रतीत नहीं करता. समज में आया ? मैं तो सारे विश्व को जाननेवाली अेक वस्तु हूं. अनंत विश्व को जानता हूं तो अनेक हो जाता हूं, अैसा नहीं. समज में आया ?

आत्मा का आत्मज्ञान, आत्मा का ज्ञान स्व का है, तो वड ज्ञान सर्व विश्व को, अनंत निगोद, अनंत केवली, सर्व अनंत जव, अनंत पुद्गल, आकाश, काल सब को अेक समय में पी जानेवाला अैसा आत्मा का ज्ञान, अैसा आत्मा. अैसा ज्ञान, अैसा आत्मा. आडा...डा...! टीका भी कैसी है ! ‘अेक ज्ञान जिसका आकार है...’ अेकरूप ज्ञान. सारे विश्व को जाननेरूप, अेक ज्ञानरूप जिसका स्वरूप है. ‘अैसे आत्माको...’ अैसे आत्मा को ‘उसप्रकारसे...’ उसप्रकार से. मैं तो अकेला जानने-देखनेवाला. सारा विश्व को (जाननेवाला) अेकरूप पूर्ण हूं. अैसे प्रकार को ‘प्रतीत नहीं करता...’ समज में आया ? ‘तो यथोक्त आत्माके श्रद्धानसे...’ तो यथा उक्त जो आत्मा कडा, जो ज्ञान में सारे विश्व को पी जाता है अैसा आत्मा. यथोक्त. यथाउक्त कडा अैसे आत्मा (के) ‘श्रद्धानसे शून्य होनेके कारण...’ अैसा ज्ञानस्वभाव, अकेला भगवान सारे विश्व को जाननेवाला. अैसे आत्मा को, अैसा आत्मा का ज्ञान, अैसा ज्ञानस्वरूप आत्मा. उसकी श्रद्धा से जो शून्य है (वड) ‘यथोक्त आत्माका अनुभव नहीं करता...’ अैसी श्रद्धा से शून्य है तो जो अेकरूप ज्ञान कडा, अैसे आत्मा का अनुभव नहीं करता. आडा...डा...! भाई !

अेकरूप ज्ञान सारे विश्व को जाननेवाला अेकरूप ज्ञान. अेकरूप ज्ञान वड आत्मतत्त्व, आत्मा (है). देओ ! आत्मा की व्याख्या ! आडा...डा...! भगवानआत्मा अंदर सारे विश्व को अेक समय में जाननेवाला अैसा ज्ञानतत्त्व और आत्मा, अैसा यथोक्त कडा अैसे

आत्मा का उस प्रकार से अंतर में प्रतीति नहीं करता तो यथोक्त आत्मा के श्रद्धान से शून्य होने के कारण 'यथोक्त आत्माका अनुभव नहीं करता...' यथाउक्त भगवान् ज्ञानस्वरूप. ज्ञेय के साथ कुछ निमित्त-नैमित्तिक संबंध होनेपर भी सब निमित्त का ज्ञान करने का उसका पूर्ण स्वभाव है ऐसा आत्मा. जैसे आत्मा की अंतर अनुभूति से श्रद्धा न करने से यथार्थ 'आत्माका अनुभव नहीं करता' ऐसा वह ज्ञेयनिमग्न... ' अस, (अज्ञानी) रागादि विकल्प में मग्न है. रागादि है वह सर्व विश्व में आता है और उसका तो आत्मा ज्ञानरूप है. तो ज्ञान में जानने का स्वभाव है. राग से लेकर सारी यीज, दुनिया, अनंत केवली, अनंत निगोद आदि जव. निगोददि अनंत जव हैं वे तो जानने में ज्ञान में आ जाता है तो उसकी दया पालनी, ऐसी कोई यीज नहीं. वह तो परयीज है, ज्ञेय है. ज्ञेय है इतना अपने ज्ञान में उस प्रकार का अनुभव ज्ञान में आ जाता है, ज्ञान - अेकरूप ज्ञान, यह है, ऐसा.

ऐसा ज्ञानस्वरूप भगवान् आत्मा का उसी प्रकार से यथोक्त अनुभव नहीं है, श्रद्धा नहीं है तो वह 'ज्ञेयनिमग्न ज्ञानविमूढ जव...' आ...डा...! क्या कहते हैं ? देओ ! कि, विकल्प राग की मंदता है न, उसका भी अपने ज्ञानस्वरूप जाननेवाला ज्ञानतत्त्व है. सारे विश्व को ज्ञेय को पी जानेवाला ज्ञान है. ऐसा ज्ञानरूप यथोक्त प्रकार से अंतर दृष्टि का अनुभव और भान नहीं तो वह ज्ञेय में निमग्न है. याहे तो शुभराग का विकल्प डो, उसमें निमग्न है तो ज्ञेय में निमग्न है. आडा...डा...! वाह रे वाह ! 'प्रवचनसार' भगवान् की वाणी का सार है !! दिव्यध्वनि का सार है. ऐसी बात है. ओ...डो...डो....!

भगवान् ! तुं तो सारे विश्व को अेक समय में पी जानेवाला (है). पी जाने का अर्थ ? उस संबंधी का ज्ञान करनेवाला अेक आकाररूप तेरा स्वरूप है. जैसे अंतर्मुख डोकर अनुभव और दृष्टि और श्रद्धा नहीं तो वह तो ज्ञेय में निमग्न विमूढ है. ज्ञेय का ज्ञान करनेवाला अेकाकार स्वभाव है. जैसे आत्मा को नहीं श्रद्धता, नहीं अनुभवता तो ज्ञेय निमग्न है. उसका लक्ष्य, दृष्टि रागादि मंद विकल्प है वह ज्ञेय है, उसका ज्ञान यहां (डुआ). वह और सब का. जैसे अेकरूप ज्ञान के आकार का भान नहीं वह ज्ञेयनिमग्न विमूढ है. (ऐसा जव) 'कैसे ज्ञानी डोगा ?' ऐसा ज्ञेयनिमग्न ज्ञान विमूढ जव कैसे ज्ञानी डोगा ? उसको ज्ञानी क्यों कहे ? वह ज्ञानी है नहीं. वह अज्ञानी डी डो, अज्ञानी डी है. समज में आया ? विशेष कहेंगे...

श्रोता :- प्रमाश वचन गुरुदेव !

वीर संवत् २४८५, द्वितीय अषाढ सुद ५, शनिवार

ता. १८-७-१९६८

गाथा-२३७, २३८ प्रवचन नं. २३३

‘प्रवचनसार’ २३७ गाथा. यहाँ आया है, हेभो ! कहते हैं कि, जो प्राणी अपना ज्ञायक स्वरूप है, उसमें निमग्न नहीं अथवा उसका अनुभव, श्रद्धा नहीं वह तो ज्ञेय में निमग्न है. पहला पेरेग्राह. आत्मा ज्ञायक विद्वानंद स्वरूप, परमानंद स्वरूप ध्रुव परमस्वभाव (है) उसका जो अनुभव करते नहीं, श्रद्धा नहीं (करते), अंतर्मुख होकर सम्यग्दर्शन है नहीं वह तो ज्ञेय में मूढ़ है. रागादि ज्ञेय शब्द से रागादि विकल्प होते हैं उसमें निमग्न है. ऐसा तो ज्ञानी कहते हैं कि, वह अज्ञानी है. ऐसा कहते हैं.

भगवान् आत्मा, जिसने शुद्ध चैतन्य जिसने स्वपर्याय में ज्ञेय करके अनुभव नहीं किया अर्थात् जिसको निश्चय सम्यग्दर्शन तत्त्वार्थदर्शन स्व के अनुभव से (हुआ) नहीं, वह तो स्वज्ञेय में मग्न नहीं (है), वह तो परज्ञेय में मग्न है, ऐसा कहते हैं. परज्ञेय अर्थात् जो कोई शुभ आदि राग है उसमें ही मग्न है. ऐसा ज्ञेय मूढ़ जब कैसे ज्ञानी होगा ? ऐसे (जब को) आत्मज्ञान कैसे हो ? और उसे आत्मज्ञानी कैसे कहे ?

‘और अज्ञानीको, ज्ञेयघोतक होनेपर भी,...’ हेभो ! अज्ञानी को परज्ञेय का प्रकाशक होनेपर भी आगम क्या करेगा ? आगम क्या करे ? स्वज्ञेय को पकड़े नहीं और ज्ञेयघोतक होनेपर भी, आगम से जाना है कि, यह ज्ञेय ऐसा है, ऐसा है, ऐसा है. लेकिन जिसने पर से लक्ष्य, दृष्टि छोड़कर अपने ज्ञायक स्वभाव में दृष्टि का अनुभव किया नहीं (तो) आगम क्या करे ? आगम का ज्ञान क्या करे ? ऐसा यहाँ कहते हैं. समज में आया ? आगम से बहुत जाना हो लेकिन अंतर्मुख दृष्टि करके अनुभव में सम्यग्दर्शन प्रगट किया नहीं तो आगम का ज्ञान ज्ञेय को - पर को जनाते हैं (तो भी) आगम क्या करे ? आत्मा

का लाभ क्या हो ? समझ में आया ?

‘(आगम ज्ञेयोंका प्रकाशक होनेपर भी वह अज्ञानीके लिये क्या कर सकता है ?) इसलिये श्रद्धाशून्य आगमसे सिद्धि नहीं होती.’ ग्यारह अंग पढा, नव पूर्व पढा उसमें क्या आया ? (वह तो) परलक्ष्यी ज्ञान का विकास है, वह कोई सम्यग्दर्शन नहीं, सम्यक्ज्ञान नहीं. कहते हैं कि, अपना शुद्ध चैतन्य भगवान का अंतर्मुख होकर ज्ञान किये बिना आगमज्ञान की सिद्धि नहीं. अपना सम्यग्दर्शन (से) शून्य (है वह) आगमज्ञान से शून्य (है). जैसे क्रियाकांड राग, पंच महाव्रत पालन से भी सम्यग्दर्शन बिना यात्रित नहीं, जैसे आगमज्ञान भी सम्यग्दर्शन बिना आगमज्ञान भी ज्ञान नहीं (है), ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? यहाँ तक तो कल आया था.

‘और, सकल पदार्थोंके ज्ञेयकारोंके साथ मिलित होता हुआ विशद् अक ज्ञान जिसका आकार है जैसे आत्माका श्रद्धान करता हुआ भी,...’ अब, संयम की बात है. कहते हैं, ‘सकल पदार्थोंके ज्ञेयकारोंके साथ मिलित होता हुआ विशद् अक ज्ञान...’ अपना ज्ञान. ‘जिसका आकार...’ स्वरूप ‘जैसे आत्माका श्रद्धान करता हुआ भी,...’ आत्मा का सम्यग्दर्शन प्रगट किया हुआ भी, ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? और ‘अनुभव करता हुआ भी...’ आत्मा की अनुभूति - अनुभव करने पर भी. समझ में आया ? ‘यदि जेव अपनेमें ही संयमित (अंकुशित) होकर नहीं रहता,...’ स्वरूप में रमणतारूप नहीं रहता. समझ में आया ? भगवानआत्मा शुद्ध आनंदस्वरूप निर्विकल्प अभेद, उसकी श्रद्धा, सम्यग्दर्शन होनेपर भी और उसकी अनुभूति - स्वरूप के अनुसार अनुभूति आनंद का वेदन होनेपर भी संयम नहीं, ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? यहाँ तो तीनों मिलकर एक मोक्षमार्ग है न !

क्षायिक समकृति हो, तीन ज्ञान हो... समझ में आया ? अनुभव भी बारबार आता हो. वैसे तो अनुभव की ज्ञानलीला तो सदा चलती है, लेकिन संयमित अंतर में रमणता की वीतरागदशा न हो.. समझ में आया ? अपने में ही... देओ भाषा क्या है ? ‘यदि अपनेमें ही...’ ऐसा. संयम की व्याख्या वह है. कोई व्रत या विकल्प या दया, दान कोई संयम नहीं. (यह) भाषा क्या बताती है ? ‘अपनेमें ही संयमित होकर...’ भगवान आनंदस्वरूप, उसमें लीन होकर अपने में संयमित होकर, अपने में आनंद में लीन होकर नहीं रहता. समझ में आया ? वह ‘अनादि मोडरागद्वेषकी वासनासे जनित...’ देओ !

सम्यग्दर्शन है, अनुभूति है तो भी अभी अनादि का राग बाकी है न ? भाषा ऐसी ही है कि, अनादि का मोह, राग-द्वेष की वासना ? राग बाकी है वह अनादि का है कि नहीं ? यदा आ रहा है. समज में आया ? क्या कडा ? अनादि मोह, राग-द्वेष क्यों कडा ? मोह शब्द से यहां मिथ्यात्व नहीं लेना. समज में आया ? अनादि की पर ओर की सावधानीरूप मोह और राग-द्वेष की वासना से जनित. समज में आया ?

भगवान्‌आत्मा ! यहां तो कहते हैं कि, सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान, सम्यक्संयम - (ये) तीन दशा न हो तो उसको सिद्धि - मुक्ति नहीं होती. याहे तो क्षायिक समकित यौथे गुणस्थान में प्रगट होता है, तीन ज्ञान भी यौथे गुणस्थान में किसी को होता है. छतने मात्र से संयम बिना (सिद्धि नहीं होती). आडा..डा...! अपने में रमणता, रमणता, वीतरागी रमणता... ऐसा संयमित छोकर नहीं रहता वह तो अनादि मोह, मोह शब्द से मिथ्यात्व नहीं लेना, क्योंकि सम्यक्दृष्टि, सम्यक्ज्ञानी है ही, सम्यक्दृष्टि और सम्यक्ज्ञानी तो है ही. आ..डा...! लेकिन अभी पर ओर की सावधानी (है). अनादि से जो असंयम भाव है वह अनादि का है. आडा..डा...! समज में आया ?

‘अनादि मोहरागद्वेषकी वासनासे जनित जो परद्रव्यमें भ्रमण...’ आडा..डा...! क्योंकि राग है वह तो परद्रव्य में भ्रमण (करता है). स्वरूप में संयमित न छोकर, अपने स्वरूप में संयमित न छोकर, अनादि वासना जनित जो राग पडा है, असंयमरूप भाव, उसका तो परद्रव्य की ओर लक्ष्य जायेगा. समज में आया ? ‘अनादि मोहरागद्वेषकी वासनासे जनित जो परद्रव्यमें भ्रमण...’ देखो ! अंतर (में) संयमित नहीं है तो परद्रव्य की वृत्ति उसमें है. रागादि है, विषय वासना है, क्रोध, मान, माया भी है, समकित होने पर भी, सम्यक्ज्ञान होनेपर भी ऐसी वासना अनादि की है. भाषा देखो ! यह वासना नाश हो गयी थी और नयी है, ऐसा है ? ऐसी वासना अनादि से है, कभी असंयम का नाश हुआ नहीं था. समज में आया ? भाषा क्या है ?

‘परद्रव्यमें भ्रमण उसके कारण जो स्वैरिणी (स्वच्छंदी, व्यभियारिणी) है...’ स्वेच्छायारी, व्यभियारिणी है. भाषा देखो ! आडा..डा...! अडो...! भगवान्‌आत्मा निर्विकल्प आनंदमूर्ति (का) ऐसा सम्यग्दर्शन होनेपर भी और स्वरूप का स्वसंवेदन, सम्यक्ज्ञान होनेपर भी जो राग असंयम का बाकी है, वह व्यभियारी राग है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- .....

पूज्य गुरुदेवश्री :- यहाँ तो चौथे (गुणस्थान के) उपर का जितना कषाय है वह सब व्यभियार है. आपका प्रश्न क्या था ?

मुमुक्षु :- मुनि को ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- नहीं, उनकी बात नहीं है. मुनि नहीं है उनकी यहाँ बात है. उसकी तो बात करते हैं न. सम्यग्दर्शन है, अनुभूति है, लेकिन अनादि जो वासना है उसको रोकती नहीं. संयमित छोकर अंतर में रहते नहीं. यहाँ यह बात है. समज में आया ?

कहते हैं कि, वह राग सम्यग्दर्शन होनेपर भी, क्षायिक समकृति और अनुभूति होनेपर भी, अपने में वीतरागपने से संयमित (छोकर) न रहे तो अनादि वासना जनित जो राग का व्यभियार है. आहा..हा...! समकृति का भी राग व्यभियार है, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? 'स्वैरिणी,...' स्वैरिणी (अर्थात्) स्वेष्टारिणी, व्यभियारिणी. आहा..हा...! भगवान् आत्मा अपने आनंद में संयमित छोकर न रहे, आनंद में संयमित छोकर रहे तो वह तो ब्रह्मचर्य - अव्यभियार भाव है. अंतर में संयमरूप चारित्रभाव कडो या अव्यभियाररूप भाव है (ऐसा कडो). क्योंकि स्व के साथ ऐकत्व है. समज में आया ?

कहते हैं कि, भगवान् आत्मा सम्यग्दर्शन से सारा आत्मा कब्जे में कर लिया है, प्रतीति में दे दिया है, अनुभव में आ गया है, निर्विकल्प आनंद सडित, परंतु जब तक अंतर आनंद में उग्रपने वेदन में नहीं रहते, संयमित चारित्र की रमणता नहीं है, उनको राग की व्यभियार दशा परद्रव्य में भटकती है.

मुमुक्षु :- श्रद्धा, ज्ञान डो तो भी...

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, श्रद्धा-ज्ञान डो तो भी चारित्र नहीं है तो मुक्ति नहीं. श्रद्धा यानी यह व्यवहार श्रद्धा नहीं, हां !

मुमुक्षु :- ....

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह बात बाद में, यहाँ दूसरी बात है. वह मादूम है वह बात यहाँ नहीं है. यहाँ तो सनातन वीतरागमार्ग की बात है. वह श्वेतांबर में (आता) है. श्रद्धा, ज्ञान बिना समकृत नहीं. उसे कहां श्रद्धा, ज्ञान का भान है ? व्यक्तिगत (बात) नहीं, अपने तो वस्तु की स्थिति ऐसी है. लेना डो तो कोई स्पष्टीकरण के लिये

देते हैं. बाकी सनातन वीतराग परमेश्वर का जो मार्ग है उस विधि से यहाँ कलने में आता है. उससे कोई विरुद्ध कलता हो तो वह (भात) आगम की नहीं, ऐसी भात है, भाँ ! वह उसमें आता है, भाँ ! 'श्रद्धा, ज्ञान लब्धो लेकिन अन्नी संयम नहीं हो तो ....' लेकिन उसे श्रद्धा, ज्ञान कलं से लोगा ? देव-गुरु-शास्त्र ही विरुद्ध है. सूक्ष्म भात है, बापू ! कोई व्यक्ति के विरोध के लिये (या) पूरे संप्रदाय का विरोध (करना है ऐसा) नहीं. वस्तु की स्थिति ऐसी है. भाँ ! क्या करें ? ऐसी स्थिति भडी हो गई.

दो हजार वर्ष पहले मार्ग अलग हो गया. समज ? मलामुनि निर्ग्रथ वीतरागी संत विचरते थे. अकाल पडा इसलिये दक्षिण में चले गये. वहाँ रहे. .... समज में आया ? कपडे का टुकडा लेकर .... करके, डम मुनि है ऐसा मानने लगे. वह मार्ग प्रभु का नहीं, भाँ ! समज में आया ? उसमें जो श्रद्धा, ज्ञान की भात की हो वह तो अक भी भात यथार्थ है नहीं. यहाँ तो सनातन सर्वज्ञ परमेश्वर का परम परंपरा मार्ग से 'कुंदकुंदाचार्य' कलते हैं, उस मार्ग की भात है. समज में आया ? इस मार्ग का अनुभव और दर्शन होनेपर भी, ऐसा कलते हैं. आ..डा...! जब तक अंतर में स्वरूप में वीतरागी परिणतिरूप संयमदशा न हो तब तक उसे दर्शन, ज्ञान मुक्ति के लिये क्या करे ? ऐसा कलते हैं. आडा..डा...! ऐसा कलते हैं. जैसे सम्यग्दर्शन बिना आगमज्ञान क्या करे ? समज में आया ? आगमज्ञान भी वीतराग ने कले वे आगम, डां ! उसका ज्ञान भी अनुभव दृष्टि बिना आगमज्ञान क्या करे ? आडा..डा...! समज में आया ? दुनिया के साथ तो अन्नी मेल जाना कठिन है. बडी संख्या में बडा झरक पडा है. मार्ग तो यह है. समज में आया ?

भगवान् आत्मा ! भगवान् सर्वज्ञ ने कला वह आत्मा. सर्वज्ञ ने कला हुआ विकल्प का व्यवहार, सर्वज्ञ ने कला हुआ निमित्त का संबंध मुनि को होता है, कपडा आदि नहीं होता, ऐसी जो स्थिति है, ऐसी दशा में जिसको सम्यग्दर्शन और ज्ञान है लेकिन यह संयम दशा नहीं है तो (उसे सिद्धि नहीं होती). क्योंकि, ऐसा शास्त्र में आता है. नौवीं श्रैवेयक कोई जाता है, सम्यग्दृष्टि हो, सम्यग्ज्ञानी हो परंतु बाहर में छोटे गुणस्थान की क्रिया हो लेकिन अंदर में चारित्र न हो. भाँ ! समज में आया ? 'तत्त्वार्थ राजवार्तिक' में तो कला है कि, वह भी द्रव्यलिंगी कलने में आता है. मिथ्यादृष्टि द्रव्यलिंगी कि जो राग से धर्म मानता है. भाँ ! मार्ग तो जैसा है वैसा रहेगा. मिथ्यादृष्टि राग को धर्म

मानता है और राग पर दृष्टि है तो मिथ्यादृष्टि जैन की किया साधु छोकर करे वड तो उसमें आया, 'मुनिव्रत धार अनंत बैर त्रैवेयक उपजायो, पर आतमज्ञान बिन देश सुभ न पायो' वड तो मिथ्यादृष्टि द्रव्यद्विगी (है). लेकिन कोई सम्यक्दृष्टि हो, सम्यक्ज्ञानी हो, अंतर में अनुभव बराबर (हुआ हो), फिर भी चारित्र दशा न हो और बाहर में छोड़े गुणस्थान की अकारणस मूलगुण की स्पष्ट किया हो. समज में आया ? भाई !

मुमुक्षु :- ....

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, किसी को पंचम गुणस्थान भी हो, किसी को दो कषाय गया हो और बाहर में छोड़े गुणस्थान की किया हो, उसे भी द्रव्यद्विगी कडने में आता है और वड भी नौवीं त्रैवेयक यदे जाते हैं. समज में आया ?

मुमुक्षु :- छोड़े गुणस्थान की किया...

पूज्य गुरुदेवश्री :- छोड़े गुणस्थान की किया (होती है) लेकिन गुणस्थान नहीं होता. समज में आया ? वड यहां कडते हैं. भाई !

यहां अंतर स्वरूप में अपने में संयमित छोकर चारित्र न हो और सम्यग्दर्शन, ज्ञान हो और छोड़े गुणस्थान की नौवे त्रैवेयक गया ऐसी किया भी हो (तो भी) मुक्ति नहीं (होती). समज में आया ? भाई ! मार्ग ऐसा है, भाई ! तीनकाल तीनलोक में अकर मार्ग है. ऐसा मार्ग 'अक होय तीनकाल में परमारथ का पंथ' दूसरा पंथ है नहीं.

आ..हो...! भगवानआत्मा ! अपने चैतन्य का पत्ता दिया, ताग दिया (ऐसा) हमारी काठियावाड़ी भाषा में आता है.

राग है वही स्वेष्ट्याचारिणी है. आ..हा...! समज में आया ? व्यभियारिणी 'ऐसी सिद्धवृत्ति...' देखो ! 'चैतन्यकी परिश्रति' ऐसी विकारी राग की चैतन्य की अवस्था कि जो व्यभियारिणी है, स्वरूप में रमशता का अभाव है. समज में आया ? 'अपनेमें ही रहनेसे,....' ऐसी वासना अपने में ही रहने से. देखो ! राग की वासना अपने में ही रहने से. 'वासनारहित निर्धूप अक तत्त्वमें लीन...' विकल्प की वासना रहित निर्धूप भगवानआत्मा, अरागी निष्क्रिय वस्तु जैसे अक तत्त्व में लीन 'सिद्धवृत्तिका अभाव होनेसे,....' अपने आनंदस्वरूप में लीन ऐसी सिद्धपरिश्रति, ज्ञानपरिश्रति का 'अभाव होनेसे, वड कैसे संयत होगी ?' आ..हा...! समज में आता है ?

मिथ्यादृष्टि कैसे संयत होगी ? मिथ्यादृष्टि कैसे ज्ञानी होगी ? जैसे यहां तो कडते

हैं, सम्यक्दृष्टि और सम्यक्ज्ञानी अपने में स्थिर न हो और राग की वासना पर में हो तो वह कैसे संयत होगा ? आडा..डा...! समज में आया ? लेकिन वह संयत तो अंदर की रमणता की बात है, हां ! लोग मान ले कि, बाहर से संयत हो, भाई ! संयत बिना, पर्यभाष बिना एक क्षण नहीं रहना. वे हो पर्यभाष. वह कहां पर्यभाष था ? वह तो दुःख का स्थान है. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसी बात चलती है. सूत्रों में बहुत चलती है. एक क्षण भी असंयम में नहीं रहना, संयम ले हो. व्रत ले हो वह संयम. उसकी तो यहां बात ही नहीं, वह संयम है कहां ? आ..डा...! अभी सम्यग्दर्शन, अनुभव नहीं (है) उसके बिना का व्रतादि बाणतप और बाणव्रत है, अज्ञानी का व्रत है. समज में आया ?

यहां तो विद्वृत्ति के अभाव से, लीन विद्वृत्ति के अभाव से. अंतर आनंदरूपी उग्र स्थिरता, रमणता (का अभाव होने से). यौथे गुणस्थान में, पांयवे गुणस्थान में आनंद की वेदन दशा है, लेकिन चारित्र की जो आनंद की दशा है वह यौथे, पांयवे में नहीं है. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसी आनंद की उग्र रमणता के भाव बिना 'वह कैसे संयत होगा ?' कैसे चारित्रवंत होगा ? वह चारित्रवंत नहीं होगा. समज में आया ? '(नहीं होगा, असंयत ही होगा) और असंयतकी, यथोक्त आत्मतत्त्वकी प्रतीतिरूप श्रद्धान...' देओ ! यथोक्त - यथा-उक्त. ज्ञान सारा विश्व पी गया है, ऐसा ज्ञानतत्त्व भगवान. सारा विश्व - राग से लेकर सब विश्व ज्ञेय, उसका अपना ज्ञान, अपने से करके ज्ञानतत्त्व का अनुभव किया, सम्यग्दर्शन हुआ, सम्यक्ज्ञान हुआ तो भी.

'आत्मतत्त्वकी प्रतीतिरूप श्रद्धान का यथोक्त...' भगवान ने यथा कडा ऐसा आत्मा. ऐसा 'अनुभूतिरूप ज्ञान क्या करेगा ?' आ..डा...! समज में आया ? ऐसा सम्यग्दर्शन और अनुभूतिरूप स्वसंवेदन, स्वरूप में रमणता बिना वह चीज क्या करेगी ? मुक्ति नहीं मिलेगी. आडा..डा...! समज में आया ? हो, लोग कहते हैं, ओ..ए...! यहां संयम - चारित्र को उडाते हैं. अरे... भगवान ! चारित्र बापू ! परमेश्वरपद है. चारित्रवंत तो परमेश्वरपद में आया. जिसको गणधर नमस्कार करे उस चीज को कौन न माने ? भाई ! समज में आया ? बात यह है कि, बाहर से मिल जाये उसको तो मानते नहीं. भगवान ! बाहर की चीज की बात नहीं, भाई ! यहां तो अंतर की चीज की बात है. स्वद्रव्य आश्रय दर्शन, स्वद्रव्य आश्रय ज्ञान निश्चय है न ? और स्वद्रव्य आश्रय में लीनता पूर्ण

ન હો (તો) સંયત કૈસે હોગા ? વહ તો અસંયત રહેગા. સમજ મેં આયા ?

‘ઇસલિયે સંયમશૂન્ય શ્રદ્ધાનસે યા જ્ઞાનસે સિદ્ધિ નહીં હોતી.’ લો. આ..હા....! ઇસ કારણ સે સંયમશૂન્ય (અર્થાત્) અકેલે સમ્યગ્દર્શન સે ઔર સંયમશૂન્ય માત્ર સમ્યક્જ્ઞાન કે સ્વવેદન સે, સ્વ સમ્યક્જ્ઞાન વેદન, હાં ! પર કે જ્ઞાન કી યહાં બાત નહીં હૈ. ઉસસે ભી સિદ્ધિ નહીં હોતી. આ..હા....! ‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ’ તીનોં મિલકર એક મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજ મેં આયા ? યહ બાત સિદ્ધ કરતે હેં. ‘ઇસસે આગમજ્ઞાન-તત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વકે...’ ચારિત્ર, રમણતા, વીતરાગપના ‘અયુગપતપનેકો...’ યાની તીન મેં એક ભી ન હો. અયુગ યાની યુગપત તીન ન હો તો ‘મોક્ષમાર્ગપના ઘટિત નહીં હોતા.’ તીન મેં (સે) એક ભી ન હો; યહાં તો ચારિત્ર આ ગયા. અયુગપતપના કે. યુગપત તીન ન હો ઔર ભિન્ન-ભિન્ન હો તો મોક્ષમાર્ગ ઘટિત નહીં હોતા. સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન ઔર સમ્યક્જ્ઞાન કે સાથ ચારિત્ર ન હો યાની યુગપત ન હો ઔર અકેલા અયુગપત – ભિન્ન-ભિન્ન સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર ન હો (તો) મુક્તિ નહીં હોગી, મોક્ષમાર્ગ સિદ્ધ નહીં હોગા. સમજ મેં આયા ? ‘મોક્ષમાર્ગ ઘટિત નહીં હોતા.’ દેખો ! યહાં તો યહ કહા.

(એક) પ્રશ્ન આયા થા ન ? સમકિતી કો તો ઉપચાર માર્ગ કહા હૈ, મોક્ષમાર્ગ કહા હૈ. ઐસા પ્રશ્ન આયા થા. ઉપચાર કા અર્થ, ભાઈ ! સંયમ નહીં ઉસે ઉપચાર કહા હૈ. લેકિન સમ્યગ્દર્શન ઔર જ્ઞાન હૈ વહ ઉપચાર નહીં હૈ. વહ તો નિશ્ચય યથાર્થ હૈ. સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન મેં જો નિશ્ચય દર્શન, અનુભવ ઔર સમ્યક્ પ્રતીત, અનુભવ મેં ઉસે સંયમ નહીં, એક અવયવ કમ હૈ તો ઉસે ઉપચાર સે મોક્ષમાર્ગ કહા. લેકિન ઉસકા અર્થ ઐસા નહીં કિ, સમ્યગ્દર્શન ઔર જ્ઞાન હી ઉપચાર હૈ. સમ્યગ્દર્શન ઔર જ્ઞાન તો નિશ્ચય, યથાર્થ હી હૈ. સમજ મેં આયા ? અભી યહાં કહીં સે પૂછને કો પ્રશ્ન આયા થા. ભાઈ ! ઉપચાર કા અર્થ યહ લે લેના કિ, ચૌથે ગુણસ્થાન મેં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હૈ વહ ઉપચાર હૈ, ઐસા નહીં. ઉપચાર મોક્ષમાર્ગ હૈ. ક્યોંકિ તીસરા ચારિત્ર, સંયમ નહીં મિલા હૈ તો યુગપત તીનોં નહીં હૈ તો અયુગપત કો ઉપચાર લાગુ પડતા હૈ, ઐસા કહતે હેં. સમજ મેં આયા કુછ ? ભાઈ ! અભ્યાસ નહીં હો (ઉસે કઠિન લગે).

યહાં તો કહતે હેં, ભગવાનઆત્મા ! અપના નિજ વીતરાગ સ્વરૂપ ત્રિકાલી, ઇસકા અનુભવ આયા ઔર અંદર અનુભવ સે પ્રતીત હુઈ, લેકિન સંયમભાવ ચારિત્ર નહીં તો ઉન દોનોં કો ઉપચારિત મોક્ષમાર્ગ કહા. મોક્ષમાર્ગ ઉપચાર કહા, લેકિન વહ દર્શન ઔર

ज्ञान उपचार है, औसा नहीं. वड तो निश्चय है. समज में आया ? यौथे गुणस्थान से व्यवहार सम्यग्दर्शन, ज्ञान सिद्ध करने को यड लगा दे कि, देजो ! यौथे (गुणस्थान में) उपचार मोक्षमार्ग कडा है. भाई ! उपचार का अर्थ तीनमें से (अेक) यारित्रदशा नहीं (है), ँसदिये उसे उपचार कडा है. तीनों मिल जाये तो यथार्थ मोक्षमार्ग है, औसा कडते हैं. समज में आया ? परंतु सम्यग्दर्शन और ज्ञान है वड उपचार है, औसा नहीं. वड तो निश्चय सम्यग्दर्शन और निश्चय सम्यक्ज्ञान यौथे (गुणस्थान में) है. परंतु यारित्र भाव संयम दशा नहीं मिली तो उपचार कडने में आया है. समज में आया ?

‘ँससे आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वके अयुगपतपनेको...’ अयुगपत यानी साथ में न डो तो ‘मोक्षमार्गपना घटित नहीं डोता.’ समज में आया ?

‘अब, आगमज्ञान...’ डो, सर्या डं ! ‘तत्त्वार्थश्रद्धान...’ डो ‘संयतत्वका युगपतपना...’ डो ‘आत्मज्ञान मोक्षमार्गका साधकतम (उत्कृष्ट साधक) है...’ आत्मज्ञान उत्कृष्ट साधक है. यडं थोडा इर्क है. आचार्य ने शैली औसी ली है, समजे ? कि, तीन है देकिन जड तक अत्तेड सप्तम गुणस्थान की दशा न डो तडतक मुक्ति नहीं डोगा, औसा सिद्ध करना है. देकिन ँसमें अर्थ औसा निकाला है, ‘डोडरमद्वज्ज’, औसा निकाला है कि, तीनों व्यवहार है. ये तीनों व्यवहार है. निश्चय आत्मज्ञान नहीं (है) तो मुक्ति नहीं. औसे निकाला है. समज में आया ?

आगमज्ञान, ‘मोक्षमार्ग प्रकाशक’ में दिया है. वडं आगमज्ञान कडा है न ? तत्त्वार्थश्रद्धान (कडा है). कडा है वड नाम, निक्षेप से कडा है. जडं निश्चय सम्यग्दर्शन, आत्मज्ञान नहीं वडं आगमज्ञान कडा है वड नाम, निक्षेप से कडा है. समज में आया ? यड शैली ‘अमृतयंद्राचार्य’ की है. आगमज्ञान सम्यक् है, सम्यग्दर्शन, ज्ञान, यारित्र. आत्मज्ञान यानी बिलकुल अत्तेड अनुभव न डो, सप्तम गुणस्थान की निर्विकल्प अत्तेड दशा न डो तडतक ँसे मुक्ति नहीं डोती. औसी स्थिति है. देकिन ँसमें दूसरा दिया है. ‘मुनिव्रत धार अनंत डैर त्रैवेयक उपजायो’ अज्ञानी को कडा. औसा दिया है. आत्मज्ञान बिना ँसे सम्यग्दर्शन नहीं तो मुक्ति डोगी नहीं. औसा भी (आता है).

जं अण्णाणी कम्मं खवेदि भवसयसहस्सकोडीहिं ।

तं णाणी तिहिं गुत्तो खवेदि उरस्सासमेत्तेण ।।२३८।।

અથાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્મેડ્યાત્મજ્ઞાનસ્ય મોક્ષમાર્ગસાધકતમત્વં દ્યોતયતિ-

જં અણ્ણાણી કમ્મં ખવેદિ ભવસયસહસ્સકોડીહિં ।
તં ણાણી તિહિં ગુત્તો ખવેદિ ઉસ્સાસમેત્તેણ ॥૨૩૮ ॥

યદજ્ઞાની કર્મ ક્ષપયતિ ભવશતસહસ્રકોટિભિઃ ।
તજ્ઞાની ત્રિભિર્ગુપ્તઃ ક્ષપયત્યુચ્છ્વાસમાત્રેણ ॥૨૩૮ ॥

યદજ્ઞાની કર્મ ક્રમપરિપાટ્યા બાલતપોવૈચિત્ર્યોપક્રમેણ ચ પચ્યમાનમુપાત્તરાગદ્વેષતયા
સુખદુઃખાદિવિકારભાવપરિણતઃ પુનરારોપિતસન્તાનં ભવશતસહસ્રકોટીભિઃ કથઞ્ચન નિસ્તરતિ,

એવં ભેદાભેદરત્નત્રયાત્મકમોક્ષમાર્ગસ્થાપનમુખ્યત્વેન દ્વિતીયસ્થલ ગાથાચતુષ્ટયં ગતમ્ । કિંચ
બહિરાત્માવસ્થાન્તરાત્માવસ્થાપરમાત્માવસ્થામોક્ષાવસ્થાત્રયં તિષ્ઠતિ । અવસ્થાત્રયેડુનુગતાકારં દ્રવ્યં

હવે, આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વનું યુગપદ્મપણું હોવા છતાં પણ, આત્મજ્ઞાન
મોક્ષમાર્ગનું સાધકતમ (ઉત્કૃષ્ટ સાધક) છે એમ સમજાવે છે :-

અજ્ઞાની જે કર્મો ખપાવે લક્ષ કોટિ ભવો વડે,
તે કર્મ જ્ઞાની ત્રિગુપ્ત બસ ઉચ્છવાસમાત્રથી ક્ષય કરે. ૨૩૮.

અજ્ઞાની જે કર્મો ખપાવે લક્ષ કોટિ ભવો વડે,
તે કર્મ જ્ઞાની ત્રિગુપ્ત બસ ઉચ્છવાસમાત્રથી ક્ષય કરે. ૨૩૮.

ઉસકા અર્થ, અજ્ઞાની કા અર્થ યહાં મિથ્યાદષ્ટિ લિયા હૈ. સમજ મેં આયા ? ‘જો
કર્મ (અજ્ઞાનીકો)...’ ક્યોંકિ બાલતપ લિયા હૈ ન ? ઇસલિયે યહાં ઐસે નહીં લેના કિ, જ્ઞાની
યાની સાતવેં ગુણસ્થાન મેં ઔર અજ્ઞાની યાની છહે (ગુણસ્થાન) તક ... ઐસે નહીં. ક્યોંકિ
સ્પષ્ટ શબ્દ હેં. અજ્ઞાની કે સામને જો યહાં પરિપાટી કે કમ સે લિયા હૈ વહ સપ્તમ ગુણસ્થાન
લિયા હૈ. ભાઈ ! લેકિન સાધારણ સ્થિતિ મેં અજ્ઞાની કે સામને સમ્યક્દષ્ટિ લેતે હેં. સમજ

तदेव ज्ञानी स्यात्कारकेतनागमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वयौगपद्यातिशयप्रसादासादितशुद्धज्ञानमया-
त्मतत्त्वानुभूतिलक्षणज्ञानित्वसद्भावात्कायवाङ्मनःकर्मोपरमप्रवृत्तत्रिगुप्तत्वात् प्रचण्डोपक्रमपच्य-
मानमपहस्तितरागद्वेषतया दूरनिरस्तसमस्तसुखदुःखादिविकारः पुनरनारोपितसन्तानमुच्छ्वासमात्रेणैव
लीलयैव पातयति । अत आगमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वयौगपद्येऽप्यात्मज्ञानमेव मोक्षमार्गसाधक-
तममनुमन्तव्यम् ॥२३८॥

तिष्ठति । एवं परस्परसापेक्षद्रव्यपर्यायात्मको जीवपदार्थः । तत्र मोक्षकारणं चिन्त्यते ।
मिथ्यात्तरागादिरूपा बहिरात्मावस्था तावदशुद्धा, मुक्तिकारणं न भवति । मोक्षावस्था शुद्धा फलभूता,
सा चाग्रे तिष्ठति । एताभ्यां द्वाभ्यां भिन्ना यान्तरात्मावस्था सा मिथ्यात्तरागादिरहितत्वेन शुद्धा ।

अन्वयार्थः :- [यत् कर्म] जे कर्म [अज्ञानी] अज्ञानी [भवशतसहस्रकोटिभिः] लक्ष कोटि
भवो वडे [क्षपयति] जपावे छे, [तत्] ते कर्म [ज्ञानी] ज्ञानी [त्रिभिः गुप्तः] त्रिभू प्रकारे (मन-
वचन-कायाथी) गुप्त होवाने लीधे [उच्छ्वासमात्रेण] उच्छ्वासमात्रथी [क्षपयति] जपावे छे.

टीका :- जे कर्म, (अज्ञानीने) कमपरिपाटीथी तथा अनेक प्रकारना बाणतपत्रूप उद्यमथी
पाकतुं थकुं, रागद्वेष प्रलभ कर्मा होवाने लीधे सुजहुःआदि विकारभावे परिशमतो होवाथी इरीने

में आया ? 'अष्टपाडुड' में गाथा है न, वहां सब जगह जैसे दिया है. अज्ञान और
सामने ज्ञान. ज्ञान यानी सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान. वहां जैसे यडते हैं तो आचार्य की
ध्वनि ऐसी लगती है. हमारे पंडितजि जैसे कहते हैं कि, वे यडते, यडते, यडते आगमज्ञान
सख्या, सम्यग्दर्शन सख्या, चारित्र भी सख्या परंतु छोटी भूमिका है तबतक मुक्ति नहीं
होगी. उपयोग सप्तम में जम जाये तब उसे आत्मज्ञान तीनों अके हो तो उसे आत्मज्ञान
कहने में आता है. ऐसी अके अपेक्षा वहां ली है. समज में आया ? और साधारण
अर्थ में तो सम्यक्दृष्टि है वही आत्मज्ञानी (हैं). जैसे बहुत आता है. 'मोक्षमार्ग प्रकाशक'
में ऐसा आता है. 'मोक्षमार्ग प्रकाशक' में प्रश्न किया है कि, वहां आगमज्ञान, तत्त्वार्थश्रद्धान
और चारित्र दिया है न ? समज में आया ? भाई ! वहां दिया है वड नाम, निक्षेप

યથા સૂક્ષ્મનિગોતજ્ઞાને શેષાવરણે સત્યપિ ક્ષયોપશમજ્ઞાનાવરણં નાસ્તિ તથાત્રાપિ કેવલજ્ઞાનાવરણે સત્યપ્યેકદેશક્ષયોપશમજ્ઞાનાપેક્ષયા નાસ્ત્યાવરણમ્ । યાવતાંશેન નિરાવરણા રાગાદિરહિત્વેન શુદ્ધા ચ તાવતાંશેન મોક્ષકારણં ભવતિ । તત્ર શુદ્ધપારિણામિકભાવરૂપં પરમાત્મદ્રવ્યં ધ્યેયં ભવતિ, તચ્ચ તસ્માદન્તરાત્મધ્યાનાવસ્થાવિશેષાત્કથંચિદ્વિન્નમ્ । યદૈકાન્તેનાભિન્નં ભવતિ તદા મોક્ષેઽપિ ધ્યાનં પ્રાપ્નોતિ, અથવાસ્ય ધ્યાનપર્યાયસ્ય વિનાશે સતિ તસ્ય પારિણામિકભાવસ્યાપિ વિનાશઃ પ્રાપ્નોતિ । એવં બહિરાત્માન્તરાત્મપરમાત્મકથનરૂપેણ મોક્ષમાર્ગો જ્ઞાતવ્યઃ । અથ પરમાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં

સંતાન આરોપતું જાય એવી રીતે, લક્ષ કોટિ ભવો વડે, ગમે તેમ કરીને (—મહા મુશ્કેલીથી), અજ્ઞાની ઓળંગી જાય છે, તે જ કર્મ, (જ્ઞાનીને) સ્યાત્કારકેતન આગમજ્ઞાન, તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન ને સંયતત્વના યુગપદપણાના અતિશય પ્રસાદથી પ્રાપ્ત કરેલી શુદ્ધજ્ઞાનમય આત્મતત્ત્વની અનુભૂતિ જેનું લક્ષણ છે એવા જ્ઞાનીપણાના સદ્ભાવને લીધે કાય—વચન—મનનાં કર્મોના ઉપરમ વડે ત્રિગુપ્તપણું

સે લિયા હૈ. ભાઈ ! એસા કહા હૈ. કહા હૈ ન ? માલૂમ હૈ. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ મેં કહા હૈ, ‘ધવલ’ મેં કહા હૈ. ઇસમેં ભી એસે આયા હૈ. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ત્રૈવેયક ઊપજાયો’ વહાં અકેલા વ્યવહાર લિયા. આત્મજ્ઞાન, અનુભવ બિના, સમ્યગ્દર્શન બિના મુક્તિ નહીં હોતી.

કહતે હેં કિ, ‘(અજ્ઞાનીકો) કમપરિપાટીસે...’ કમે, કમે, કમે બાલતપ સે ‘અનેક પ્રકારકે બાલતપાદિરૂપ ઉદમસે...’ દેખો ! અજ્ઞાનતપ કા ઉદમ. આત્મા કા અનુભવ નહીં, સમ્યગ્દર્શન હૈ નહીં, નિર્વિકલ્પ સંવેદનજ્ઞાન હૈ નહીં. વહ સબ વ્રત ઔર તપ કરતે હેં વહ બાલતપ હૈ. તપ શબ્દ સે યહાં મુનિપના લેના. બાલ મુનિપના, બાલવ્રત હૈ ન વહ ? તપ કો મુનિપના કહતે હેં. બાલમુનિપના, બાલવ્રતાદિ હો એસે ‘ઉદમસે પકતે હુએ, રાગદ્વેષકો ગ્રહણ ક્રિયા હોનેસે...’ લેકિન વહ પુણ્ય વિકલ્પ હૈ ઉસે અંદર મેં પકડ લિયા હૈ, છોડા નહીં હૈ. સમજ મેં આયા ? ભગવાનઆત્મા અપને સ્વરૂપ કો પકડા નહીં હૈ ઔર બાલતપ ઔર બાલવ્રત દ્વારા ઇતને શબ્દ હેં. ઉસમેં નહીં લિખા હૈ ? લક્ષકોટિ ગુજરાતી મેં હોગા. લક્ષકોટિ. સૌ કો હજારગુના ગુણાકાર કરે. હજાર કો સૌગુના ગુણાકાર કરે તો કિતના હોતા હૈ ? એક લાખ ? હજાર કો સૌગુના ગુણાકાર કરો તો કિતને હોતે હેં ? લાખ હોતા હૈ. (શત—

भेदरत्नत्रयरूपाणां मेलापकेऽपि, यदभेदरत्नत्रयात्मकं निर्विकल्पसमाधिलक्षणमात्मज्ञानं, निश्चयेन तदेव मुक्तिकारणमिति प्रतिपादयति-**जं अण्णाणी कम्मं खवेदि** निर्विकल्पसमाधिरूप-निश्चयरत्नत्रयात्मकविशिष्टभेदज्ञानाभावादज्ञानी जीवो यत्कर्म क्षपयति । काभिः करणभूताभिः । **भवसयसहस्सकोडीहि** भवशतसहस्रकोटिभिः । तं **णाणी तिहिं गुत्तो** तत्कर्म ज्ञानी जीवस्त्रिगुप्तिगुप्तः सन् **खवेदि उरस्सासमेत्तेण** क्षपयत्युच्छ्वासमात्रेणेति । तद्यथा-बहिर्विषये परमागमाभ्यासबलेन यत्सम्यक्परिज्ञानं तथैव श्रद्धानं व्रताद्यनुष्ठानं चेति त्रयं, तत्रयाधारेणोत्पन्नं सिद्धजीवविषये

प्रवर्ततुं डोवाथी प्रचंड उद्यम वडे पाकतुं थकुं, रागद्वेष छोड्या डोवाने लीधे समस्त सुभदुःखादि विकारो अत्यंत निरस्त थया डोवाथी इरीने संतान न आरोपतुं जाय अवी रीते, उच्छ्वासमात्र वडे ज, लीलाथी ज, ज्ञानी नष्ट करे छे.

आथी, आगमज्ञान, तत्त्वार्थश्रद्धाने संयतत्वनुं युगपदपणुं डोवा छतां पण आत्मज्ञान ज भोक्षमार्गनुं साधकतम संमत करवुं.

सहस्र कोटि माने) लाख करोड, लो !

कडते हें कि, (जिसे) आत्मा का सम्यग्दर्शन, ज्ञान और रमणता आदि नहीं अथवा सम्यग्दर्शन, अनुभव नहीं (है) वह प्राणी, याहे जितने अज्ञान भाव में व्रत, तप, क्लेश, कायक्लेश करो, पंच महाव्रत धारण करो, अष्टाधस्र मूलगुण का पालन करो तो उसे जो कम से, परिपाटी से कमसर थोडी-थोडी अकाम निर्जरा से 'बालतपादिरूप उद्यमसे पकते डुअे,....' देओ ! बालतप से पकते डुअे, अकाम निर्जरा. यहां वह कडते हें. 'रागद्वेषको ग्रहण किया डोनेसे...' वह कर्ता की बात है. 'सुभदुःखादि विकारभावरूप परिणमित डोनेसे...' वह भोक्ता की बात है. क्या कडते हें ?

बालतप और बालव्रत करते हें, बडुत करते हें. मडिने-मडिने के उपवास (करे) और जंगल में रहना, मौन रहना, बारड-बारड मडिने मौन रहे, ... कडते हें, बिलकुल बोलना नहीं, जैसे डो, बालतप में डो, बालव्रत के उद्यम में डो. उद्यम डं ! उद्यम से. इतना उद्यम तो है न ? शुभभाव का. करने पर भी 'रागद्वेषको ग्रहण किया डोनेसे...' लेकिन उसने विकल्प को तो पकड लिया है. आत्मा को पकडा नहीं, अनुभव नहीं, आत्मा ज्ञानानंद

સમ્યક્પરિજ્ઞાનં શ્રદ્ધાનં તદ્ગુણસ્મરણાનુકૂલમનુષ્ઠાનં ચેતિ ત્રયં, તત્ત્રયાધારેણોત્પન્નં વિશદાઘ્નકજ્ઞાનાકારે સ્વશુદ્ધાત્મનિ પરિચ્છિત્તિરૂપં સવિકલ્પજ્ઞાનં સ્વશુદ્ધાત્મોપાદેયભૂતરુચિવિકલ્પરૂપં સમ્યગ્દર્શનં તત્રૈવાત્મનિ રાગાદિવિકલ્પનિવૃત્તિરૂપં સવિકલ્પચારિત્રમિતિ ત્રયમ્। તત્ત્રયપ્રસાદેનોત્પન્નં યન્નિર્વિકલ્પસમાધિરૂપં નિશ્ચયરત્નત્રયલક્ષણં વિશિષ્ટસ્વસંવેદનજ્ઞાનં તદભવાદજ્ઞાની જીવો બહુભવકોટિભિર્યત્કર્મ ક્ષપયતિ, તત્કર્મ જ્ઞાની જીવઃ પૂર્વોક્તજ્ઞાનગુણસદ્ભાવાત્ ત્રિગુપ્તિગુપ્તઃ સન્નુચ્છ્વાસમાત્રેણ લીલયૈવ ક્ષપયતીતિ। તતો જ્ઞાયતે પરમાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં ભેદરત્નત્રયરૂપાણાં સદ્ભાવેઽપ્યભેદરત્નત્રયરૂપસ્ય સ્વસંવેદનજ્ઞાનસ્યૈવ પ્રધાનત્વમિતિ ॥૨૩૮ ॥

ભાવાર્થ :- અજ્ઞાનીને ક્રમાનુસાર તથા બાળતપરૂપ ઉદમથી કર્મ પાકે છે અને જ્ઞાનીને તો જ્ઞાનીપણાને લીધે વર્તતા ત્રિગુપ્તપણારૂપ પ્રચંડ ઉદમથી કર્મ પાકે છે; તેથી જે કર્મ અજ્ઞાની અનેક શત-સહસ્ત્ર-કોટિ ભવો વડે, મહા કષ્ટથી, ઓળંગી જાય છે, તે જ કર્મ જ્ઞાની ઉચ્છ્વાસમાત્ર વડે જ, રમતમાત્રથી જ, નષ્ટ કરે છે. વળી અજ્ઞાનીને તે કર્મ, સુખદુઃખાદિવિકારરૂપ પરિણમનને લીધે, ફરીને નૂતન કર્મરૂપ સંતતિ મૂકતું જાય છે અને જ્ઞાનીને તો સુખદુઃખાદિવિકારરૂપ પરિણમન નહિ હોવાથી તે કર્મ ફરીને નૂતન કર્મરૂપ સંતતિ મૂકતું જતું નથી.

માટે આત્મજ્ઞાન જ મોક્ષમાર્ગનું સાધકતમ છે. ૨૩૮.

હૈ ઉસકી તો પકડ નહીં, વિકલ્પ કો પકડા હૈ. શુભભાવ હૈ ન ? (ઉસે પકડા હૈ).

‘રાગદ્રેષકો ગ્રહણ ક્રિયા હોનેસે...’ વહ કર્તાપના હુઆ. વિકલ્પ કા કર્તા હોને સે. વિકલ્પ ઉપર અપની પ્રતીતિ હોને સે, ઉસ પર અપના અસ્તિત્વ માનને સે રાગ સે ભિન્ન ભગવાનઆત્મા કા અનાદર કરને સે ‘સુખદુઃખાદિ વિકાર...’ ઔર ભોક્તાપને રાગ કા ભોક્તા હૈ. સમજ મેં આયા ? બાલતપ ઔર બાલવત મેં કરોડો વર્ષ ઔર કરોડો ભવ કરો તો ભી વહ.... સમજ મેં આયા ? રાગ કા અનુભવ હૈ. સુખદુઃખાદિ વિકાર હૈ ન ? વહ રાગ કા અનુભવ હૈ. કોઈ બાર દ્રેષ કા વેદન (હોતા હૈ) વહ દુઃખ (હૈ), કોઈ બાર રાગ કા વેદન (વહ) સુખ. ઉસકી કલ્પના, કલ્પના હૈ ન ? સબ રાગ કા વેદન હૈ. અજ્ઞાની કો રાગ કા હી ભોગ હૈ. સમજ મેં આયા ? આત્મા કા ભોગ નહીં, પર કા તો ભોગ કર

सकते ही नहीं, अज्ञानी या ज्ञानी. ज्ञानी सम्यक्दृष्टि को तो आत्मभोग और आत्मस्वभाव का कर्ता है. भगवान् आत्मा शुद्ध चैतन्य का कर्ता और शुद्ध अनुभव का भोक्ता (हैं). अज्ञानी विकल्प का कर्ता और विकल्प का भोक्ता (है). भाषा कैसी ली है ! 'रागद्वेषको ब्रह्मण क्रिया डोनेसे...' जैसे. इसका (-आत्मा का) ब्रह्मण नहीं है तो यहाँ राग का ब्रह्मण है. अभ्यंतर में गहराई में मिथ्यात्व भाव डोने से सम्यग्दर्शन की सत्ता नहीं डोने से अंदर में राग की पकड़ है और 'सुषुप्तः भाट्टि विकारभावरूप परिणामित डोनेसे...' विकाररूप अनुभव है, विकार का अनुभव है. आडा..डा...!

मिथ्यादृष्टि नौवीं त्रैवेयक गया तो कितने पंच महाव्रत और कितनी क्रिया (की डोगी) ! ऐसा शुभ भाव नौवीं त्रैवेयक गया, मिथ्यादृष्टि का शुभभाव ऐसा तो शुभभाव अभी होता ही नहीं. ऐसा मिथ्यादृष्टि का शुभभाव, हां ! क्या कहते हैं ? मिथ्यादृष्टि (जैसे) शुभभाव से जब नौवीं त्रैवेयक गया, ऐसा शुभभाव तो अभी (किसीका) है नहीं. सम्यक्दृष्टि का शुभभाव वह दूसरी चीज है. समज में आया ? नौवीं त्रैवेयक सम्यग्दर्शन बिना, बालतप और बालव्रत का जो शुभ उपयोग है, ऐसा शुभ उपयोग तो अभी कोई मिथ्यादृष्टि को होता ही नहीं. क्योंकि नौवीं त्रैवेयक जाने की लायकात है नहीं. तो कहते हैं कि, जो कुछ मिथ्यादृष्टि ने अपनी पर्याय में पर्यायदृष्टि डोने से राग को पकड़ा है और राग को अनुभवता है.

'पुनः संतानको आरोपित करता जाय...' देजो ! पुनः अनंत संसार बडे जैसे कर्म डालता जाये, ऐसा उसका भोग है. समज में आया ? भवभाव रहित भगवान् आत्मा भव और भव के भावरहित आत्मा (है), ऐसी दृष्टि और अनुभव, सम्यग्दर्शन नहीं (है), ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! भव और भव का भाव, यार गति का भाव, उससे रहित भगवान् आत्मा जिसकी अंतर दृष्टि में अभाव है, उसे भव के भाव का ब्रह्मण और अनुभव है तो वह नया संतान डालते जाता है (अर्थात्) नया कर्म डालता है. समज में आया ?

'पुनः संतानको आरोपित करता जाय इसप्रकार,...' पुनः संतान (अर्थात्) पुत्र, प्रजा. वह कर्म की प्रजा नहीं उत्पन्न करता है. आडा..डा...! 'लक्षकोटिभवों...' देजो ! लक्षकोटि भव. एक भव में तो नहीं, एक भव में तो बडे में बडा कोड पूर्व का आयुष्य डो (सकता है), कोड पूर्व ! कोड पूर्व के आयुष्य में एक पूर्व में तो सत्तर लाख करोड, छप्पन हजार

કરોડ વર્ષ જાતે હેં. સમજ મેં આયા ? યહાં તો કહતે હેં કિ, ઐસે લક્ષકોટિભવ (તપ કરતા હૈ). લક્ષકોટિ કહા હૈ (લેકિન) અનંત ભવ, ઐસે લેના. સમજ મેં આયા ?

પ્રશ્ન :- મિથ્યાદષ્ટિ કી તુલના સમ્યક્દષ્ટિ કે સાથ કી હૈ ?

સમાધાન :- સમ્યક્દષ્ટિ કે સાથ તુલના કી હૈ. સમ્યગ્દર્શન દષ્ટિ કા અનુભવ હૈ. .... તુલના ક્યોં કહા ? કિ, બાલઉદયમ સે વહ થોડે કર્મ ખપાતા હૈ ઉસ અપેક્ષા સે લિયા. અકામ નિર્જરા હોતી હૈ. શુભ ભાવ મેં, મંદ કષાય મેં અશુભ કર્મ ખિરતે હેં. અકામ નિર્જરા તો અજ્ઞાની કો ભી હોતી હૈ. નિગોદ મેં ભી હોતી હૈ. નિગોદ મેં ભી અકામ નિર્જરા હોતી હૈ. ઉપર આતા હૈ ન, મનુષ્યપના કહાં સે પાતા હૈ ? સમજ મેં આયા ? લેકિન ઉસ શુભ ભાવ કી ક્યા કિમત હૈ ? ઐસા કહતે હેં. જિસને શુભભાવ હી ગ્રહણ કિયા હૈ ઐસે શુભભાવ કા અનુભવ હૈ. ઐસે લક્ષકોટિ મેં ઐસા કરે તો ભી જ્ઞાની કી તુલના મેં વહ આ સકતા નહીં. ઓ..હો..હો...! સમજ મેં આયા ?

‘લક્ષકોટિભવોં દ્વારા ચાહે જિસ પ્રકાર...’ જ્યો-જ્યો કરકે (અર્થાત્) ‘(મહા કષ્ટસે)...’ આહા..હા...! મહિને-મહિને કે ઉપવાસ (કરે). ઉસ ઉપવાસ કે (બાદ) એક હી મમરા, ડાળિયા... ડાળિયા (કો) ક્યા કહતે હેં ? ચના. એક ચના હી મિલ જાયે તો અકેલે ચને સે (ચલા લે). ઐસી કિયા, મહાકષ્ટ (સે) કરે પરંતુ અજ્ઞાની પાર સકતા હૈ, જિતને કર્મ કી નિર્જરા હોતી હૈ ‘વહી કર્મ (જ્ઞાનીકો સ્યાત્કારકેતન આગમજ્ઞાન,...)’ વહ લેતે હેં ન ? ભાઈ ! થોડા તો ઉસમેં હોતા હૈ કિ નહીં ? ઐસા કહતે હેં. ઉસકે સાથ મિલાન કિયા હૈ તો ઉસકા કુછ અંશ સ્વાદ મેં આતા હૈ કિ નહીં ? ઉસકા થોડા ભાગ ઉસકે સાથ હૈ કિ નહીં ? બહુત નિર્જરા કરે તો થોડા અંશ સાથ મેં આતા હૈ કિ નહીં ? યહાં તો એક દષ્ટાંત દેકર સમજાયા હૈ. સમજ મેં આયા ? ઐસા કહતે હેં, આયા હૈ. પેપર મેં (ઐસા) વિપરીત આયા હૈ. અજ્ઞાની કે સાથ મિલાન કિયા તો ઉસકે સાથ મિલાન કિયા હૈ (ઉસમેં) બહુત ફર્ક હૈ, પરંતુ ઉસ જાતિ કા થોડા અંશ હૈ કિ નહીં ? અરે...! ક્યા હો ? અર્થ કરને મેં અપની દષ્ટિ અનુસાર અર્થ કરે ન ? યહાં તો એક સમજાના હૈ કિ, અજ્ઞાની લક્ષકોટિ, લક્ષ કરોડ ભવ કરે તો ભી જ્ઞાની અંતર્મૂહુર્ત મેં જો કર્મ ખપાયે વૈસા અજ્ઞાની ખપા સકતા નહીં. ઇતની ઉપમા કરકે સિદ્ધાંત બતાયા હૈ. સમજ મેં આયા ?

‘અજ્ઞાની પાર કર જાતા હૈ...’ ઇતને મહાકષ્ટ સે થોડા ઉદયમ કરતે હુએ. સમજે ? (નયે) સંતાન કો ડાલતા હુઆ પાર કરતા હૈ, ‘વહી કર્મ,...’ ઉતને કર્મ ‘(જ્ઞાનીકો સ્યાત્કારકેતન

आगमज्ञान,...)' सख्या आगमज्ञान. '(तत्त्वार्थश्रद्धान...)' (अर्थात्) सम्यग्दर्शन '(और संयतत्वके युगपत्पनेके अतिशयप्रसादसे प्राप्त की हुई...)' ये आया. युगपत्पने के अतिशय प्रसाद (से). अंदर उग्रपना का प्रसाद, आनंद का प्रसाद. 'शुद्धज्ञानमय आत्मतत्त्वकी अनुभूति जिसका लक्षण है जैसे ज्ञानीपनके...' शुद्ध आत्मतत्त्व की अनुभूति. यहाँ सातवें (गुणस्थान की) अनुभूति (ली है). गाथा की प्रणालिका की अपेक्षा वल है. समज में आया ? शुद्ध आत्मतत्त्व की अनुभूति है वल सातवें गुणस्थान की दशा है. शैली की रचना यल है. आ..डा...! तीन का अकपना बताना है. अकपना डोनें में भी बिलकुल अमेदपना बताना है. शैली से कल है. लेकिन उसमें मिथ्यादृष्टि जो करे तो भी शुद्ध आत्मतत्त्व अनुभूति जिसका लक्षण (है) जैसे ज्ञानी समकृती को सदभाव के कारण. यहाँ तो लिया है न ? 'त्रिगुप्तिता प्रवर्तमान डोनेसे...' ऐसा लिया है न ? मन, वचन से भी गुप्त डो गया है. समज में आया ? मन का व्यापार भी शुभ नडीं, ऐसा कलते हैं. मूल तो ऐसी बात है. वचन का व्यापार टल गया है, ऐसी सप्तम भूमिका, अमेद आत्मज्ञान, तीनों की अकता, अमेदता ऐसी दशा को प्राप्त ज्ञानी (उसके) सदभाव के कारण 'काय-वचन-मनके कर्मके उपरमसे...' देओ ! भाषा तो जैसे है न ? काय, वचन से विराम, अटक जाना, रुक जाना. 'ज्ञानीके ज्ञानीपनके कारण काय-वचन-मन संबंधी कार्य रुक जानेसे त्रिगुप्तिता प्रवर्तती है.' सम्यग्दर्शन में भी मन-वचन-काया से भिन्न है न ? तो कलते हैं. लेकिन यहाँ त्रिगुप्ति वास्वत में तो मन का शुभ व्यापार भी छूट जाकर स्वरूप में स्थिर डोते हैं. समज में आया ? शैली की धारा तो ऐसी ली है.

'त्रिगुप्तिता प्रवर्तमान डोनेसे प्रयण्ड उदमसे पकता हुआ...' देओ ! उसमें उदम से बालतपादि पकता हुआ (ऐसा कल था). (यहाँ कल) प्रयंड उदम से पकता हुआ. मल पुरुषार्थ, एतनी रमणता, सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र तीनों की अक अमेदता, अमेद आत्मज्ञान. जैसे 'प्रयण्ड उदमसे पकता हुआ...' देओ ! स्वरूप का प्रयंड उदम है, डं ! आ..डा...! 'रागद्वेषके छोडनेसे...' अज्ञानी ने राग-द्वेष को ब्रलण किये हैं. (एसने) राग-द्वेष छोड (दिया है), विकल्प छूट गया है. और 'समस्त सुखदुःखादि विकार अत्यन्त निरस्त हुआ...' है. राग का अनुभव भी छूट गया है, ऐसा कलते हैं. राग का अनुभव और राग का कर्तापना छूट गया है. ऐसी आत्मज्ञान की दशा, त्रिगुप्ति सलित की, ऐसी (दशा) यहाँ ली है. भगवान आचार्यदेव ने धारा की यल बात है. अक ओर अज्ञानी और

अेक ओर समकृती, ऐसी भी बात चलती है. 'भोक्षमार्ग प्रकाशक' में लिया है. मिथ्यादृष्टि के सामने आगमज्ञान लिया है वह नाम, निक्षेप से है. बाकी उसे आत्मदर्शन नहीं (है). वह आत्मज्ञानी नहीं. तो आत्मज्ञानी जैसे निर्जरा करते हैं वह अज्ञानी कर सकता नहीं. 'भोक्षमार्ग प्रकाशक' में लिया है. बहुत जगह, भजन में भी ऐसा लिया है. समज में आया ?

'काय-वचन-मनके कर्मोंके...' कर्म यानी परिणाम. (उसके) 'उपरमसे त्रिगुप्तिता...' मन, वचन, काय का कर्म. कर्म यानी परिणाम. परिणाम है न ? उसे रोकने से. 'त्रिगुप्तिता प्रवर्तमान होनेसे प्रयत्न उद्यमसे पकता हुआ, रागद्वेषके छोड़नेसे समस्त सुभद्रुःभादि विकार...' लो ! 'समस्त सुभद्रुःभादि विकार अत्यन्त निरस्त हुआ होनेसे...' जैसे. दर्शन, ज्ञान और चारित्र्य रमणता है. तीनों की अेकता छोकर अनुभव हुआ, शुद्ध उपयोग हो गया. समज में आया ? 'सुभद्रुःभादि विकार अत्यन्त निरस्त हुआ होनेसे पुनः संतानकी आरोपित न करता जाय...' नया कर्म डालता नहीं जाये (अर्थात्) नया कर्म बांधे नहीं. 'आरोपित न करता जाय इसप्रकार उच्छ्वासमात्रमें...' उच्छ्वासमात्र के काल में भी कर्म छूट जाते हैं. 'लीलासे ही ज्ञानी नष्ट कर देता है.' कर्म नाश करते हैं, वह व्यवहार से कथन है. नाश हो जाता है. अंतर्मुख आनंद के स्वद्रव्य के आश्रय से मछान वीतराग परिणति में रहने से लीला (अर्थात्) आनंद से कर्म का नाश हो जाता है, ऐसा कहते हैं. लीलामात्र से. बहुत दुःख सहन करने पडे. लार्थ ! कर्म को नाश करने में तो परिषद सहन करने पडते हैं. कष्ट सहन करे. अरे...! कष्ट सहन करना तो आर्तध्यान है. समज में आया ? उपवास किया हो (और) थोडा भी अंदर अज्ञानमा लगे, ठीक न लगे तो आर्तध्यान है. आर्तध्यान तो पाप है. पुण्य भी न हो तो फिर धर्म - निर्जरा कहां से होगा ? समज में आया ?

यहां तो कहते हैं, 'लीलासे ही ज्ञानी नष्ट कर देता है.' आनंद में रहते हैं, ऐसा कहते हैं. अपने आनंद की लीला में रहते हैं तो अल्प काल में कर्म का नाश हो जाता है. अज्ञानी लक्षकोटि भव में करे तो भी एतने कर्म भपते नहीं. एतनी उपमा देकर बात कही है. समज में आया ?

यहां दो बात कही, समजे कि नहीं ? उनकी शैली ऐसी चलती है कि यडाते हैं. आगमज्ञान सख्या है, सम्यग्दर्शन सख्या है, चारित्र्य भी सख्या है. तीनों में अेकता का

નિર્વિકલ્પ અનુભવ ઉપયોગ હો તબ મોક્ષ હોગા, એસે ચડાયા હૈ. શૈલી એસી લી હૈ. સમજ મેં આયા ? પરંતુ સાધારણ શૈલી મેં એસા ચલતા હૈ (કિ), મિથ્યાદષ્ટિ ચાહે જિતના તપ ઔર વ્રત કરે તો બાલતપ સે જો કર્મ નહીં ખિરતે, વહ સમ્યક્દષ્ટિ અપને ધ્યાન કી એકતા સે કર્મ ખપાતે હેં. ક્યોંકિ સ્વદ્રવ્ય કા આશ્રય હૈ ઇસલિયે. ઇતની બાત. વહ સમ્યગ્દર્શન કી અપેક્ષા સે (કહતે હેં). સમ્યગ્દર્શન કા માહાત્મ્ય કરના હો (તબ એસા કહતે હેં). સમ્યગ્દર્શન, (જ્ઞાન) સહિત ચારિત્ર, તીનોં કી એકતા બિના આત્મજ્ઞાન કહને મેં નહીં આતા, યહાં એસા કહતે હેં. યહાં તો એસા કહતે હેં. સમજ મેં આયા ?

‘ઉચ્છવાસમાત્રમેં હી લીલાસે હી જ્ઞાની નષ્ટ કર દેતા હૈ.’ એસા કહા હૈ ન, ‘સુખદુઃખાદિ સમસ્ત વિકાર અત્યન્ત...’ સમસ્ત ઔર અત્યંત, દો શબ્દ કા પ્રયોગ ક્રિયા હૈ. સમજ મેં આયા ? ચૌથે ગુણસ્થાન મેં સુખદુઃખાદિ સર્વથા ઔર અત્યંત એસા તો હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? પહલે તો એસા કહ ગયે હૈ કિ, સમ્યગ્દર્શન હો, જ્ઞાન હો લેકિન સંયમ બિના ક્યા કરે ? એસા તો કહ ગયે હેં. યહાં તો ચારિત્ર હો, યહ હો ફિર ભી તીનોં કી એકતારૂપ અનુભવ નહીં હો, અભેદ ધ્યાન અંતર્મૂહુર્ત કા, હાં ! સપ્તમ શુદ્ધ ઉપયોગ, વહ કર્મ ખપે (ઉસે) અજ્ઞાની લાખકોટિ ભવ મેં ખપા સકે નહીં. વિશેષ કહેંગે...

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

નોંધ : હવે પછીના ત્રણ પ્રવચનો - ગાથા ૨૩૯, ૨૪૦ તથા ૨૪૧ ઉપરના પ્રવચનો સળંગ પ્રવચનોમાં ઉપલબ્ધ નહિ હોવાથી અત્રે ૧૯૬૨ની સાલના પ્રવચનોમાંથી ઉતારીને પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે.

અથાત્મજ્ઞાનશૂન્યસ્ય સર્વાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યમપ્યકિઞ્ચિત્કરમિત્યનુશાસ્તિ-

પરમાણુપમાણં વા મુચ્છા દેહાદિએસુ જસ્સ પુણો ।

વિજ્જદિ જદિ સો સિદ્ધિં ણ લહદિ સવ્વાગમધરો વિ ।।૨૩૯ ।।

પરમાણુપ્રમાણં વા મૂચ્છા દેહાદિકેષુ યસ્ય પુનઃ ।

વિદ્યતે યદિ સ સિદ્ધિં ન લભતે સર્વાગમધરોઽપિ ।।૨૩૯ ।।

યદિ કરતલામલકીકૃતસકલાગમસારતયા ભૂતભવદ્રાવિ ચ સ્વોચિતપર્યાયવિશિષ્ટમશેષદ્રવ્યજાતં જાનન્તમાત્માનં જાનન્ શ્રદ્ધાનઃ સંયમયંશ્રાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યેઽપિ મનાહ્મોહ-મલોપલિપ્તત્વાત્ યદા શરીરાદિમૂચ્છોપરક્તતયા નિરુપરાગોપયોગપરિણતં કૃત્વા જ્ઞાનાત્માનમાત્માનં નાનુભવતિ તદા તાવન્માત્રમોહમલકલકલકીલિકાકીલિતૈઃ કર્મભિરવિમુચ્યમાનો ન સિદ્ધયતિ । અત આત્મજ્ઞાનશૂન્યમાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વયૌગપદ્યમપ્યકિઞ્ચિત્કરમેવ ।।૨૩૯ ।।

અથ પૂર્વસૂત્રોક્તાત્મજ્ઞાનરહિતસ્ય સર્વાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યમપ્યકિઞ્ચિત્કર-મિત્યુપદિશતિ-પરમાણુપમાણં વા મુચ્છા દેહાદિએસુ જસ્સ પુણો વિજ્જદિ જદિ પરમાણુમાત્રં વા મૂચ્છા દેહાદિકેષુ વિષયેસુ યસ્ય પુરુષસ્ય પુનર્વિદ્યતે યદિ ચેત્, સો સિદ્ધિં ણ લહદિ સ સિદ્ધિં મુક્તિં ન લભતે । કથંભૂતઃ । સવ્વાગમધરો વિ સર્વાગમધરોઽપીતિ । અયમત્રાર્થઃ-સર્વાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થ-શ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં યૌગપદ્યે સતિ યસ્ય દેહાદિવિષયે સ્તોકમપિ મમત્વં વિદ્યતે તસ્ય પૂર્વસૂત્રોક્તં નિર્વિકલ્પસમાધિલક્ષણં નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકં સ્વસંવેદનજ્ઞાનં નાસ્તીતિ ।।૨૩૯ ।।

હવે, આત્મજ્ઞાનશૂન્યને સર્વઆગમજ્ઞાન, તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન તથા સંયતત્વનું યુગપદ્યપણું પણ અકિંચિત્કર છે (-કાંઈક કરતું નથી) એમ ઉપદેશે છે :-

અણુમાત્ર પણ મૂચ્છા તણો સદ્ભાવ જો દેહાદિકે,

તો સર્વઆગમધર ભલે પણ નવ લહે સિદ્ધત્વને. ૨૩૯.

અન્વયાર્થ :- [પુનઃ] અને [યદિ યસ્ય] જો [દેહાદિકેષુ] દેહાદિક પ્રત્યે [પરમાણુપ્રમાણં વા] પરમાણુ જેટલી પણ [મૂર્છા] મૂર્છા [વિદ્યતે] વર્તતી હોય, તો [સઃ] તે [સર્વાગમધરઃ અપિ] ભલે સર્વઆગમધર હોય તોપણ [સિદ્ધિં ન લભતે] સિદ્ધિ પામતો નથી.

ટીકા :- સકળ આગમના સારને હથેળીમાં રહેલા આમળા સમાન કર્યો હોવાથી (-હસ્તામલકવત્ સ્પષ્ટ જાણતો હોવાથી) જે પુરુષ, ભૂત-વર્તમાન-ભાવી સ્વોચિત પર્યાયો સહિત અશેષ દ્રવ્યસમૂહને જાણનારા આત્માને જાણે છે, શ્રદ્ધે છે અને સંયમિત રાખે છે, તે પુરુષને આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વનું યુગપદપણું હોવા છતાં પણ, જો તે પુરુષ જરાક મોહમળ વડે લિપ્ત હોવાને લીધે શરીરાદિ પ્રત્યેની મૂર્છા વડે ઉપરોક્ત રહેવાથી, નિરુપરાગ ઉપયોગમાં પરિણત કરીને જ્ઞાનાત્મક આત્માને અનુભવતો નથી, તો તે પુરુષ માત્ર તેટલા (જરાક) મોહમળકલંકરૂપ જે ખીલી તેની સાથે બંધાયેલાં કર્મોથી નહિ છૂટતો થકો સિદ્ધ થતો નથી.

આથી આત્મજ્ઞાનશૂન્ય આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વનું યુગપદપણું પણ અકિચિત્કર જ છે. ૨૩૯.

વીર સંવત ૨૪૮૮, ભાદરવા સુદ ૧૩, બુધવાર

તા. ૧૨-૦૯-૧૯૬૨

ગાથા-૨૩૯, ૨૪૦

‘પ્રવચનસાર’, ઉસમેં ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ચલતી હૈ. વર્તમાન મોક્ષમાર્ગ કા અધિકાર ચલતા હૈ. મોક્ષમાર્ગ કિસે કહતે હૈં ? ૨૪૨ (મેં) આ ગયા કિ, અપના આત્મા જ્ઞાન આદિ અનંત ગુણ કા પિંડ સ્વરૂપ જો ભગવાનઆત્મા હૈ, ઉસમેં એકાગ્રતા કરના, એકાગ્રતા. એક હી દ્રવ્ય કો લક્ષ્ય મેં લેકર બહિર દ્રવ્ય કા લક્ષ્ય છોડકર, અપને આત્મા મેં સમ્યગ્દર્શન સે એકાગ્રતા, સમ્યક્જ્ઞાન સે એકાગ્રતા, સમ્યક્ચારિત્ર સે એકાગ્રતા (કરની). પુસ્તક હૈ, વહાં સબેરે રખતે હૈં કિ નહીં ? વહ તો ગુજરાતી મેં પડી હૈ. ગુજરાતી ભી નહીં પડી હૈ, ગુજરાતી દો, ગુજરાતી. યહાં ગુજરાતી હૈ.

સમ્યગ્દર્શન યાની આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ (હૈ), ઉસમેં લક્ષ્ય કરકે એકાગ્રતા ઔર

प्रतीति करनी. वल भी अकाग्रता है. स्वभाव की ओर का अक विषय बनाकर प्रतीत करना, वल भी सम्यग्दर्शन की अकाग्रता है. क्या है ? अक अग्र. अक यानी आत्मा, द्रव्य स्वभाव शुद्ध सामान्य. उसको अग्र नाम मुख्य बनाकर, उसमें प्रतीति अकाकार ढोकर करना, ज्ञान के लानसहित, उसको सम्यग्दर्शन की स्वभाव में अक अग्र लक्ष्य में अकाग्र कलते हैं. यलं भोक्षमार्ग को अकाग्र कल है न ? तीन पर्याय नहीं. द्रव्य में अंदर अकाकार ढुआ वल अकाग्रता (है). द्रव्य में अक समय में शुद्ध ध्रुव, उसमें अक लक्ष्य करके (अकाग्र ढोना).

चैतन्य वस्तु अपना विषय अक बनाकर, अक को (लक्ष्य) बनाकर उसमें अकाग्रता ढोना. बलुत सूक्ष्म ! अक स्वरूप चैतन्य अनंत गुण का पिंडरूप अक स्वभाव है. उसमें अक में अकाग्रता नाम उसको मुख्य बनाकर, उसमें श्रद्धा से, ज्ञान से और चारित्र से लीन ढोना. अध्यात्म की बात पूरी सूक्ष्म ढो गल. वर्तमान में स्थूल में यली, स्थूल में.

कलते हैं कि, लिभा है न पलले ? 'अयलरूप से अवलंबन करे, जिससे वल (लोक) उल्लसित चेतनाके अनुल विकासको अल्पकालमें प्राप्त ढो.' आजीर की गाथा. अंतिम पंक्ति है. कल आ गया था कि नलि, कल ? क्या (आया था) ? उल्लसित चेतना. लगवानआत्मा अकेला निर्मल अणंढानंढ प्रलु सख्यिदानंढ स्वरूप, अकरूप ध्रुव लक्ष्य में लेकर उसमें दर्शन की, ज्ञान की, चारित्र की अकाग्रता ढोना, उन तीनों की अकाग्रता को यलं भोक्षमार्ग कलने में आया है. अकरूप ढोना असा अनुभव न ढो तल तक वल तीन प्रकार की निर्मलता है, लेकिन थोडी है तो वल भी अकिंचित्कर - भोक्ष के कार्य में कुण कार्य करती नहीं. तो व्यवलार से भोक्ष का कार्य कलं आया ?

मुमुक्षु :- ..... विकल्प तो है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लं, यल बात है. व्यवलार रत्नत्रय साधकतम ढोकर भोक्ष ढोगा, (असा नहीं है).

'नियमसार' तो कलते हैं कि, निश्चय निरपेक्ष सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र जिसमें व्यवलार की अपेक्षा है नहीं. असा अपना स्वरूप चैतन्य प्रकाश के पुंज को पकडकर के, अनुभव में व्यवलार की अपेक्षा ढोडकर बिलकुल निरपेक्ष निश्चय रत्नत्रय की प्राप्ति ढोती है, वली अक भोक्ष का मार्ग और भोक्ष का कार्य करने में कारण है. समज में आया ? नग्न मुनि की नग्न बात. द्विगंबर मुनि बादशाह (हैं). 'नागा बादशाहथी आघा' असा कलते हैं

न ? नागा (यानी नग्न मुनि) तो बादशाह से भी दूर. किसी की दरकार नहीं (है). वह मार्ग है. (उसकी) रुचि कर, श्रद्धा कर. देह की क्रिया से तो धर्म नहीं, परंतु व्यवहार रत्नत्रय सम्यक्दृष्टि का व्यवहार रत्नत्रय, वह भी मोक्ष में बिलकुल कारण है नहीं. वह बंध का कारण है. बहुत कठिन, जगत को निरपेक्ष बात (बैठती नहीं). (ऐसा कहते हैं कि), भाई ! कुछ सापेक्ष तो होना चाहिए, हां ! सापेक्ष तो ज्ञान करने की चीज हुई. वह मोक्ष के कारणरूप चीज नहीं. समज में आया ? निरपेक्ष. 'नियमसार' में तो 'पद्मप्रभमलधारीदेव' ने जहां-तहां निरपेक्ष लिया है. वही निश्चय वस्तु है. अपने स्वभाव सन्मुख दृष्टि, अनुभव और रमणता तीनों एकत्र आत्मा में हो जाना, वही एक मोक्ष का कारण है, दूसरा कोई मोक्ष का कारण है नहीं.

गाथा.

परमाणुपमाणं वा मुच्छा देहादिएसु जस्स पुणो ।

विज्जदि जदि सो सिद्धिं ण लहदि सब्वागमधरो वि ।।२३९ ।।

(टीका) : 'सकल आगमके सारको उस्तामलकवत् करनेसे...' हाथ में जैसे आमला हो, आमला. आमला होता है न ? जैसे देजे. जैसे.. जैसे बराबर (देખता है). डथेली में रणे लुओ आमले के समान. स्पष्ट ज्ञान है. सख्या स्पष्ट ज्ञान है. समज में आया ? कोई गडबडी नहीं कि, राग से धर्म होता है या निमित्त से कोई कार्य होता है, मेरे से पर में कोई कार्य होता है, ऐसा नहीं. जिसका आगमज्ञान उस्तामलकवत् (अर्थात्) डथेली में रणे लुओ आंवले के समान स्पष्ट ज्ञान हुआ.

और 'जो पुरुष भूत-वर्तमान-भावी स्वोचित पर्यायों...' क्या कहते हैं ? अनंत जो द्रव्य हैं, अनंत पदार्थ - आत्मा आदि अनंत (पदार्थ हैं). अनंत आत्माओं, अनंत परमाणुओं, असंख्य कलाशु, एक धर्मास्ति, अधर्मास्ति, आकाश. (ऐसे) ए द्रव्य भगवान सर्वज्ञ ने देजे, उनको भूत-वर्तमान-भावी स्व-उचित पर्याय. अपने योग्य जो पर्याय द्रव्य की है, उनको भी सम्यक्ज्ञानी जानते हैं. यहां सम्यक्ज्ञान - श्रुतज्ञान की बात चलती है, हां ! केवलज्ञान की नहीं. केवलज्ञान में तो सब प्रत्यक्ष है. समज में आया ?

भूतकाल की पर्याय, वर्तमानकाल की पर्याय और भावी की सब द्रव्य की पर्याय. सब द्रव्य की भूत-वर्तमान और भावी (की पर्यायें) जैसे सर्वज्ञ देખते हैं, ऐसी प्रतीत श्रुतज्ञान में ज्ञान में आ जाती है. भूतकाल की जो-जो द्रव्य की, जिस समय की योग्यता

से (जो) पर्याय है, उस पर्यायसहित, ऐसा यहाँ तो कलना है. 'पर्यायोंके साथ अशेष द्रव्यसमूहको जाननेवाले आत्माको जानता है,...' ऐसा जाननेवाले आत्मा को जानते हैं. क्या कदा समझ में आया ?

आत्मा कैसा है ? कि, भूत-वर्तमान और भविष्य, जैसे जो छ द्रव्य की जो पर्याय (हैं), उसकी समय-समय की योग्यता से जो स्व-उचित है. उसमें विकारी, अविकारी सब आ गया. समझ में आया ? ये सब भूत-वर्तमान-भावी स्व-उचित पर्यायों के साथ 'अशेष द्रव्यसमूहको...' सब द्रव्य को 'जाननेवाले आत्मा...' जैसे (दिया है). उन्हें जाननेवाला आत्मा, उसको ही 'जानता है,...' बराबर यथार्थ जाने, विपरीत एक अंश भी नहीं. समझ में आया ? और 'श्रद्धान करता है...' श्रद्धान करता है वह भी सम्यग्दर्शन निश्चय है. यह जो जानता है वह भी सम्यक्ज्ञान निश्चय है. स्वपर्याय अंदर में प्रगट हुई है. तीनकाल और तीनलोक के योग्य जो पर्याय है, उससे सहित समस्त द्रव्य जिसके ज्ञान में आया, ऐसा जाननेवाला आत्मा. ऐसा जाननेवाला आत्मा.

श्रुतज्ञान में भी सब द्रव्य की पर्याय से द्रव्य का ज्ञान हो जाता है. भावश्रुत में (ऐसा ज्ञान हो जाता है). परोक्ष-प्रत्यक्ष का ही ईर्ष है. भावश्रुत सम्यग्दर्शन के ज्ञान में सब उसके ज्वाल में आ जाता है.

कहते हैं, 'जाननेवाले आत्माको जानता है,...' जैसे. उन सब द्रव्यों को स्व-उचित पर्यायों को जानता है, ऐसा नहीं. अपने ज्ञान में तीनकाल, तीनलोक की पर्याय सहित के सब द्रव्य अपना जाननेवाला आत्मा, यह जाननेवाला यह आत्मा, जैसे जानता है. सम्यक्ज्ञान है और 'श्रद्धान करता है...' सम्यग्दर्शन है, ऐसी ही चीज है, जैसे है. ऐसी अंतर में ज्ञान के स्वसंवेदन में प्रतीति भी सम्यक् - सत्य हो गई है. केवलज्ञान की नहीं, यह श्रुतज्ञान की बात यदती है. अभी तो छोटे गुणस्थान की बात यदती है. छोटे गुणस्थान में ऐसी दशा है.

'और संयमित रहता है,...' अंतर में स्वरूप में अतीन्द्रिय पर्याय में लीन है. अकषाय, तीन कषाय का नाश हुआ है और स्वरूप में एतना लीन है. निर्विकल्प अभेद नहीं, सप्तम गुणस्थान के योग्य नहीं. संयमित है, संयमित है, स्वरूप में तीन कषाय का अभाव होकर वीतरागी परिणति, पर से निरपेक्ष परिणति अंदर प्रगट हुई है. बहुत सूक्ष्म बात (है).

भगवान् आत्मा, उसके प्रत्यक्ष ज्ञान में, अपने ज्ञान में. प्रत्यक्ष का अर्थ पर की अपेक्षा उसमें नहीं, ऐसा ज्ञान तीनकाल, तीनलोक का द्रव्य-पर्याय सहित का ज्ञान हुआ कि, वह है. ऐसी पर्याय है, ऐसी पर्याय जड की, ऐसी चैतन्य की (ऐसा ज्ञान होता है). समज में आया ? जैसी उसकी योग्यता और कमबद्ध जैसी पर्याय है, उस सहित द्रव्य का ज्ञान हुआ, ऐसा कहते हैं. स्व-उचित है कि नहीं ? आडा..डा...! अभी तो यह बात बैठनी कठिन (पडे). अभी तो यह मूल बात, यह तो साधारण बात है. समज में आया ?

जो द्रव्य, जो गुण, जिस समय में जिसकी पर्याय प्रगट उस समय में होनेवाली है, जैसे तीनकाल के समय में जो पर्याय, जिस समय में जो होनेवाली होती है, उस पर्याय सहित द्रव्य को जो आत्मा जाननेवाला आत्मा है, उस आत्मा को भी जानते हैं. और 'श्रद्धान करता है और संयमित रहता है, उस पुरुषके आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वका युगपत्पना होनेपर भी,....' तीनों अेकसाथ होनेपर भी. सम्यक्ज्ञान, सम्यग्दर्शन और संयत अेकसाथ होनेपर भी 'यदि वह किंचित्मात्र भी मोहमलसे लिप्त होनेसे..' थोडा-सा भी राग यदि हो, शरीर के प्रति थोडा (भी राग हो). मोह शब्द का अर्थ मिथ्यात्व नहीं. चारित्रदोष की थोडी अस्थिरता, विकल्प है. शरीर पर लक्ष्य (जाता है).

'मोहमलसे लिप्त होनेसे शरीरादिके प्रति (तत्संबंधी) मूर्च्छासे...' अर्थात् राग है वह तो सब पदार्थ में एतनी अस्थिरता होती है. समज में आया ? तो कहते हैं कि, 'किंचित्मात्र भी मोहमलसे लिप्त होनेसे...' शरीर, वाणी प्रति का थोडा विकल्प है न ? अेकत्वबुद्धि नहीं, अेकत्वबुद्धि नहीं. समज में आया ? राग के साथ अेकत्वबुद्धि नहीं, पर के साथ अेकत्वबुद्धि नहीं. थोडा विकल्प उठता है. जो सप्तम गुणस्थान योग्य निर्विकल्प स्थिरता चालिये वह नहीं और राग, पर उपर लक्ष्य करने से अस्थिरता होती है. शरीर, वाणी, विदार में, वाणी में जो राग का लक्ष्य जाता है एतने (के) प्रति 'मूर्च्छासे उपरक्त रहनेसे,....' (अर्थात्) मदिन रहने से. एतनी विकारी दशा होने से. समज में आया ? एतना भी राग का कण हो जाये.

'निरुपराग उपयोगमें परिणत करके ज्ञानात्मक आत्माका अनुभव नहीं करता,....' आडा..डा...! कहते हैं कि, शरीर के प्रति एतना लक्ष्य है न ! वाणी के प्रति लक्ष्य है तो एतना भी मदिन कारण (है). भगवान् 'निरुपराग उपयोगमें परिणत करके...' उपराग नाम मदिनता नहीं. निर्मल, निर्विकार शुद्ध भगवान् दृष्टि में लिया था, ज्ञान में आया

થા, સંયત ભી ઇતના હુઆ હૈ, લેકિન ઇતના થોડા રાગ શરીર કે પ્રતિ કા, વાણી કે પ્રતિ કા લક્ષ્ય હૈ તો 'નિરુપરાગ ઉપયોગ...' યહાં નિરુપરાગ ઉપયોગ કહા હૈ, ભાઈ ! નિરુપરાગ દ્રવ્ય નહીં. સમજ મેં આતા હૈ ?

'નિરુપરાગ ઉપયોગમેં પરિણત કરકે...' રાગ મેં, ઉપયોગ મેં જો થોડા રાગ થા, ઉસકો છોડકર, નિર્મલ ઉપયોગ મેં પરિણત કરકે 'જ્ઞાનાત્મક આત્માકા અનુભવ નહીં કરતા,...' અકેલે જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા કા (અનુભવ નહીં કરતા). જ્ઞાતા-જ્ઞેય ઔર જ્ઞાન કે ભેદ કો છોડકર (અનુભવ નહીં કરતા). સમજ મેં આયા ? સપ્તમ ગુણસ્થાન કે યોગ્ય અનુભવ દશા નહીં કરતા હૈ, 'તો વહ પુરુષ માત્ર ઉતને (કુછ) મોહમલકલંકરૂપ કીલેકે...' વહ પુરુષ ઉતને મોહમલકલંક મલિનતા કી પર્યાય કે કારણ 'કીલેકે સાથ...' ખીલે કે સાથ બંધા હુઆ હૈ. રાગ કે અંશ કા ખીલા. ખીલા સમજતે હેં ન ? ક્યા કહતે હેં ? યહાં કીલા કહા ન ! પશુ કો બાંધતે હૈ કિ નહીં ? ખૂંટા.. ખૂંટા ! ખૂંટા તો હમારી કાઠિયાવાડી ભાષા હૈ. ખીલા કહતે હેં ન ? ગાય કો બાંધતે હેં, ભૈંસ કો (બાંધતે હેં). ખૂંટા !

નિરુપરાગ ઉપયોગ પરિણત કરકે. ભગવાન જ્ઞાન અકેલે જ્ઞાયક મેં, રાગ કો છોડકર, ઉતને વિકલ્પ કો (છોડકર), નિર્વિકલ્પ આનંદધારા, નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનધારા, ઐસે આત્મા કા અનુભવ નહીં કરતા હૈ તો ઇતને 'કીલેકે સાથ બંધે હુએ કર્મોસે ન છૂટતા હુઆ...' ઉસે આઠ કર્મ નહીં છૂટેંગે, મોક્ષ નહીં હોગા. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ઇતને રાગ સે ભી કર્મ નહીં છૂટેગા. ઔર વહાં મુનિ કો તો થોડા રાગ હૈ, શરીર કે પ્રતિ કા લક્ષ્ય હૈ, ઐસા સંયમ હો, ઇતના (રાગ હોતા હૈ). ઇતને કલંક કે બંધ કે કારણ 'કર્મોસે ન છૂટતા હુઆ સિદ્ધ નહીં હોતા.' ઉસકો મોક્ષ નહીં હોગા. સમજ મેં આયા ?

યહાં તો અભી (અજ્ઞાની ઐસા માનતે હેં), શરીર કી ક્રિયા સે મુજે લાભ હોગા. યહાં યાની અનાદિ કી માન્યતા મેં. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કી ભક્તિ કા શુભરાગ આયા, બસ ! ઉસમેં ભી કુછ સંવર, નિર્જરા હૈ. ધૂલ મેં ભી નહીં હૈ, સુન તો સહી ! સમજ મેં આયા ? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કી ભક્તિ કા રાગ આતા હૈ, (લેકિન વહ) સંવર, નિર્જરા નહીં, ઉસસે ધર્મ નહીં (હોતા). ઉસસે અંતર્મુખ હોને કી રાગ મેં તાકત નહીં. સમજ મેં આયા ?

ઐસા મોક્ષમાર્ગ જો રાગ સે નિરપેક્ષ હોકર, અપને સ્વભાવ કી અપેક્ષા કરકે આત્મજ્ઞાન મેં અંતર મેં અનુભવ નહીં કરતા હૈ તો ઇતને રાગમાત્ર સે ભી પુણ્યબંધ હોતા હૈ, લેકિન કર્મ સે છૂટકારા હોતા નહીં. રાગ તો ઇસે કહા ન ! મોહમલકલંક કીલે કે સાથ, ઐસા

कहा है, भाई ! कर्म के कारण राग, ऐसा शब्द यहाँ नहीं है. कलंकरूप कीला, ऐसा दिया है. अपने दोष के कारण जो राग आया, भले पंच महाव्रत का परिणाम, अष्टाईस मूलगुण का परिणाम (आया), वह राग का कीला है, मोहमलकलंक है. आडा..डा...! मुनि अष्टाईस मूलगुण (पालते लों), सय्ये मुनि भावलिंगी लौ और अष्टाईस मूलगुण में आये तो कहते हैं कि, वह मोहमलकलंक है. समज में आया ? एतने मात्र से मोक्ष नहीं होगा. मुनिदशा ! आडा..डा...!

‘मोहमलकलंकरूप कीलेके साथ बंधे लुअे कर्मसे न छूटता लुआ सिद्ध नहीं होता.’ समज में आया ? उसकी मुक्ति होगी नहीं. मुक्त स्वभाव तो स्वभाव की अेकता से होता है. उसमें राग आया और निमित्त की अपेक्षा रही, उससे क्या मोक्ष होता है ? समज में आया ? तो कहते हैं कि, भगवानआत्मा ! पहली श्रद्धा में ऐसी निर्मलता, स्वभाव सन्मुख डोकर ऐसी डोनी याडिये कि रागमात्र से अपने में कोई लाभ होगा नहीं. अशुभ से तो नहीं लेकिन शुभ से भी नहीं. व्यवहार रत्नत्रय भी बंध का डी कारण है. जिसको व्यवहार रत्नत्रय कहना, जिसको मोक्षमार्ग कहना, वह भी बंध का डी कारण है. वस्तु तो ऐसी डी है. माने, न माने वह तो उसकी स्वतंत्रता है.

‘एसदिये आत्मज्ञानशून्य...’ आत्मज्ञानशून्य का अर्थ आत्मा में अेकता की स्थिरता बिना. ‘आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वका युगपत्पना भी अकिंचित्कर डी है.’ यह शब्द (लोगों को) एतने कठिन पडते हैं. अकिंचित्कर ! राग तो अकिंचित्कर है डी, आत्मा में सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र के कारण में राग, जो शुभराग है वह तो अकिंचित्कर है डी, राग, आत्मा का कुछ लाभ करता नहीं. परंतु यहाँ तो कहते हैं कि, आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान. आगम यानी अकेला शास्त्र नहीं, अंदर आगमज्ञान. पहले कहा न, भावज्ञान ! ऐसा जाननेवाला मैं, ऐसा ज्ञान लुआ. सम्यग्दर्शन सय्या लुआ, संयतपना भी आया, बाह्य में नग्न दशा है. घर में रहकर ऐसी दशा होती नहीं. कहते हैं न कि, घर में रहकर भी (ऐसी दशा होती है). वह कहाँ नडता है व्यवहार ? निश्चय लुआ बाद में व्यवहार कहाँ नडता है ? कौन कहता है नडता है ? नडते को क्या कहते हैं ? शरीर बाधा कर सकता है. बाधा नहीं, लेकिन उस ओर का लक्ष्य है तो शरीर की नग्न दशा नहीं लुई है. न लुई है उसके कारण से, परंतु जितना राग है एतनी नग्न दशा न रही, वस्त्रसहित लुआ उसमें राग का निमित्त है. ऐसा राग भी दृष्टिमें से छूट गया कि, पर के कारण

से, नग्न दशा से मेरे में लाभ होगा, वड तो है डी नहीं. फिर भी नग्न दशा है, संयत्त्व है, सम्यग्दर्शन, ज्ञान है लेकिन एतना थोडा विकल्प रह गया. शरीर सन्मुख का प्रमाद भाव. वड शुभभाव भी प्रमाद है. आडा..डा...! व्यवहार रत्नत्रय का राग भी प्रमाद है. समज में आया ? तो व्यवहार की अपेक्षा छोडकर, स्वभाव की श्रद्धा, ज्ञान और अनुभव करते हैं उसको मोक्षमार्ग होता है, दूसरे को होता नहीं.

‘युगपत्पना भी अकिञ्चित्कर डी है.’ एसदिये ‘टोडरमल’ ने असा निकावा कि, भाई ! नाम, निक्षेप से तीन व्यवहार है. वडां असे निकावा है. उनडोंने सम्यग्दर्शन की प्रधानता से बात की. आगमज्ञान कडा है न ? भाईने प्रश्न उठाया है. ‘प्रवचनसार’ में आगमज्ञान, तत्त्वार्थश्रद्धान कडा है और संयत्त कडा है. लैया ! वड नाम, निक्षेप का आगमज्ञान. वडां उसकी - एस तीन बोल की बात करते हैं, डां ! नाम, निक्षेप से कडा है, असा उनडोंने सम्यग्दर्शन (की) प्रधानता से (कडा है). नहीं तो (यडां तो) अक-अक गाथा अक से बढकर अक है. आगमज्ञान यडां नाम, निक्षेप से है नहीं. है तो भावनिक्षेप है. परंतु सातवे (गुणस्थान के) लायक नहीं, एसदिये उसका भावनिक्षेप डोनेपर भी (सिई नाम, निक्षेप से कडा है). भावनिक्षेप समजते हैं कि नहीं ? भावउप सम्यक्ज्ञान, दर्शन, संयत्त है. भावभासनपूर्वक भाव प्रगटा है. परंतु सप्तम गुणस्थान योग्य जो दशा याडिये वड नहीं (है). नहीं, नहीं शुद्ध उपयोग की अकता बिना मोक्षमार्ग नहीं. और छठे गुणस्थान के योग्य भी यडां अकिञ्चित्कर है. तीनों निर्मल पर्याय भी अकिञ्चित्कर (है). मोक्ष के लिये कुछ करती नहीं, थोडा भी नहीं करती. अ नाम नहीं, किञ्चित् कार्य करता नहीं. समज में आया ? वस्तु का स्वरूप (असा है).

लीनता डुअे बिना धारा कैसे चडेगी ? वड तो विकल्प है, प्रमाद है. असे यलुं, असे बोलुं, असे कडुं वड भी सब राग है. शास्त्र रयुं, शास्त्र रयुं, एतना भी संघ के प्रति प्रेम है कि, संघ में एतना डो तो डीक. वड भी शास्त्र रयने का राग है. शास्त्र रयने का भाव भी राग है. शास्त्र रयने का राग - शास्त्र बनाई. राग से बनता तो नहीं. बनता तो है उसके कारण से, परंतु राग आया कि, मैं ‘समयसार’ शास्त्र रयुं, ‘धवल’ ! ‘पुष्पदन्त’, ‘भूतबलि’ मडामुनि जंगल में बसनेवाले. २२०० वर्ष पडले विकल्प आया (कि), ताडपत्र में (लिङ्ग). शास्त्र डो गया. तो कडते हैं कि, वड राग आया वड भी पुष्यबंध का कारण है. संवर, निर्जरा नहीं, मोक्षमार्ग नहीं. (कोई कडे कि), भाई !

दूसरे को मोक्षमार्ग (में) लगाने का विकल्प तो आया है. कोई स्त्री, पुत्र के लिये आया नहीं है. आ..डा...! समज में आया ? बन सकता है, ऐसा नहीं. पुस्तक तो पुस्तक के कारण से बन गया. जैसे मंदिर कोई बना सकता नहीं. मंदिर तो मंदिर के कारण से बनता है.

मुमुक्षु :- मंदिर को कैसे मावूम पडे कि, मुझे मंदिर डोना है ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- जबर की बात (कहां है) ? उस परमाणु की - र्कंध की (अवस्था डो जाती है). और भाव डुआ और नहीं बनना डो तो नहीं बने. भाव बडुत डो कि, में एसे ऐसा बनाउं. सौ घर हैं. मंदिर नहीं बनता. नहीं देजा है ? वड तो उसके कारण से बने, तब विकल्प को निमित्त कडने में आता है. परंतु है राग शुभ. समज में आया ? जैसे शास्त्र रचने का भाव (आया), अक शास्त्र रचुं, अक भजन बनाउं. तो भजन तो अनंत परमाणु का र्कंध अक्षर है. वड भी उसके कारण से बनते हैं. अक्षर-इक्षर आत्मा से भजन बनता डी नहीं. परंतु भजन बनाने का भाव है वड राग है. एतने राग से भी सप्तम गुणस्थान नहीं डोता है तो मोक्ष नहीं डोता, ऐसा कडते हैं. समज में आता है ?

‘अकिंचित्कर डी है.’ भाषा ऐसी है. शब्द कितने रभे हैं ! अ (अर्थात्) नहीं. किंचित् कार्यकर नहीं, किंचित् कार्यकर डी नहीं. एतना तो जोर दिया. अकेला ज्ञानगोला चैतन्य, राग से तदन भिन्न डोकर अंतर में लीन डुओे बिना, ज्ञाता-ज्ञेय और ज्ञान तीन के भेद भी छोडकर अभेद डुओे बिना मोक्ष अथवा केवलज्ञान डोता नहीं. ‘पद्मप्रभमलधारीदेव’ अक कलश में कडते हैं न ? जैनमार्ग में भेदवाड ज्ञानी को भी उत्पन्न डोता है. ध्यानी को भी अंदर में विकल्प, ध्यान से डटकर उत्पन्न डो जाता है. में आत्मा डूं, में शुद्ध डूं, में दर्शन डूं, लेकिन भेद से मोक्ष डोगा या नहीं, जैनशासन में कौन जाने ? ऐसा उसमें लिखा है. समज में आया ? थोडा विकल्प उठा. सग्या सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र है और इर ध्यान में अकाकार में गये. (इर) विकल्प आया, अरे...! में ज्ञान डूं, में आनंद डूं, में शुद्ध डूं, ऐसा भेद उठा तो मुनि कडते हैं, ‘पद्मप्रभमलधारीदेव’ मुनि हैं, आचार्य नहीं, ऐसा भेदविकल्प उठा उसको मोक्ष डोगा या नहीं, कौन जानता है ? अर्थात् मोक्ष नहीं डोगा. समज में आया ?

मुमुक्षु :- आत्मज्ञान...

पूज्य गुरुदेवश्री :- कडा न, सप्तम गुणस्थान का आत्मज्ञान. अनुभव में स्थिर हुआ उसको. आत्मज्ञान यानी आत्मा में ऐकता डोनी, उसमें त्मेद न रडा. विकल्प उठा उसकी यहाँ बात करते हैं. सातवें (गुणस्थान की बात करते हैं). समज में आया ? इसलिये 'टोडरमलज्ज'ने अर्थ निकाला न ? बहुत जगडु ऐसा निकाला है कि, आत्मज्ञान यानी सम्यक्ज्ञान. परंतु यहाँ तो 'अमृतयंद्रायार्यदेव' को आत्मज्ञान यानी सप्तम गुणस्थान की ऐकता बतानी है. पडले आगमज्ञान सम्यक् कया, सम्यग्दर्शन कया, सख्या कडा. फिर से गाथा में डेर करके नाम, निक्षेपवाला कडे, ऐसा है नहीं. यडते यडते वे गये हैं. आत्मज्ञान का अर्थ डी यहाँ सप्तम गुणस्थान है. अकेले अनुभवमां ठरना, अस ! नग्न तो है, मुनि हैं परंतु अंतर में ठरे बिना उसको केवलज्ञान धारा प्रगट डोगी नहीं. परंतु केवलज्ञान तो अभी है नहीं. सिद्धि कडते हैं न ? सिद्ध नहीं डोता. तो केवलज्ञान तो है नहीं, तो एतनी बात कया करते हैं ?

कोई पंडित ऐसा निकालते हैं कि, डेजो ! यहाँ कडते हैं कि, 'कुंडकुंडार्यार्य' भी विकल्प तोडकर ऐसे सिद्ध डुअे हैं. तो वे डुअे हैं तो इस काल में सिद्ध डुअे हैं, पंचमकाल में भी सिद्ध डोते हैं. अरे...! सुन तो सडी. वड तो उत्कृष्ट बात करते हैं. अपने में वड सप्तम दशा आती है, परंतु फिर (उससे) डटकर छडा आ जाता है. सप्तम में बहुत काल रड सकते नहीं. सप्तम में आये बिना सिद्धि नहीं डोती है, ऐसा निश्चय कराते हैं. समज में आया ?

वड पंडित ऐसा है, अक बडा पंडित (है). (कडता है) डेजो ! 'कुंडकुंडार्यार्य' कया कडते हैं कि, अभी सिद्धि नहीं डोती है. ये रडा. ऐसे 'बंधे डुअे कर्मोंसे न छूटता डुआ सिद्ध नहीं डोता.' तो अपना आत्मा उससे बंधा नहीं, विकल्प छूट गया. (तो फिर) ये विभते समय कया है ? विभते समय विकल्प है कि नहीं ? यड तो उत्कृष्ट बात करते हैं. राग है. ताडपत्र में शब्ड पडते हैं, राग है. पर उपर लक्ष्य जाता है (वड) शुभराग है. एतनी बात क्यों करे ? स्वयं राग नाश करने की बात करते हैं और विभने का राग तो है. सुन तो सडी ! तुजे वस्तु की स्थिति यथार्थ समजने में विरोध करना है. समज में आया ? विरोध करते हैं, डो ! वे तो एतनी बात करते हैं तो सप्तम में क्यों रडते नहीं ? क्यों ऐसा शास्त्र विभने का राग आता है ? क्यों राग करते हैं ? वहाँ तक वड तो डोडता है. सुन तो सडी ! करता है कौन ? आता है. आये बिना रडे नहीं.

परंतु अंतर में उसको छोड़कर स्थिर होना, उसका वीर्य का काम है, ऐसा जोर देते हैं। उलटा (-विपरीत) प्राणी हो तो (कहे कि), वे तो एतनी बात करते हैं और अभी शास्त्र लिखने का राग तो टालते नहीं। आहा..हा...! अरे...! तुझे विनय करना आता नहीं। तुझे वस्तु की मर्यादा कहां, कैसे उत्कृष्ट (है उसकी जबर नहीं). स्वयं ऐसा करे, और दूसरा ऐसा कहे कि, वर्तमान में भी सिद्ध होते हैं। 'कुंदकुंदार्य' कहां ना कहे हैं कि, वर्तमान में सप्तम आता है। न छूटता हुआ सिद्ध नहीं होता, परंतु उसमें रहने से छूटता है तो सिद्ध होते हैं। अरे...! भगवान ! कहां तेरी कल्पना ! ओ..ओ..ओ...! जव की स्वच्छंदता ! अनादि से कहां, कहां, कहां 'सलवाणो' - पडा है। 'सलवाणो' समजते हैं ? रुका पडा है।

अक ओर कहे कि, चौथे गुणस्थान से मोक्षमार्ग शुरू हो गया। 'समयसार' में ऐसा कहे, सम्यग्दर्शन हुआ (तो) मोक्ष हो गया। कलश में आता है न ? भाई ! मोक्ष अवे। सुन तो सही ! अक आत्मा का भान अनुभव में हो गया (तो मोक्ष हो गया). वड दर्शन की प्रधानता में दर्शन का विषय द्रव्य है तो द्रव्य तो मुक्त ही है। द्रव्य तो मुक्त ही है, इस अपेक्षा से वहां मुक्त कड दिया. यहां तो पर्याय की, अक-अक पर्याय की बात करते हैं. छोडे गुणस्थान में अक विकल्प आया (तो) मुक्ति नहीं, (ऐसा) कहेते हैं. पर्याय में मुक्ति नहीं. वड तो द्रव्य की मुक्ति (की बात है). द्रव्य छूटा है, ऐसी प्रतीति ज्ञान में, अनुभव में हो गयी (तो कहेते हैं), मुक्त है, जाओ ! मुक्त अवे. ऐसा शब्द कलश में पडा है. मुक्त अवे है. २३८ गाथा (पूरी) हुई. समज में आया ?

'अब आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वके युगपत्पने के साथ आत्मज्ञानके युगपत्पनेकी साधते हैं:...' लो ! तीनों हैं, फिर भी सप्तम गुणस्थान में आत्मज्ञान की अकता होती है. '(अर्थात् आगमज्ञान, तत्त्वार्थश्रद्धान और संयतत्व इस त्रिकके साथ आत्मज्ञानके युगपत्पनेकी सिद्ध करते हैं) :-'

पंचसमिदो तिगुत्तो पंचेंदियसंवुडो जिदकसाओ ।

दंसणणाणसमग्गो समणो सो संजदो भणिदो ।।२४० ।।

अथागमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वयोगपद्यात्मज्ञानयोगपद्यं साधयति-

पंचसमिदो तिगुत्तो पंचेंदियसंवुडो जिदकसाओ ।

दंसणणाणसमग्गो समणो सो संजदो भणिदो ॥२४०॥

पञ्चसमितस्त्रिगुप्तः पञ्चेन्द्रियसंवृतो जितकषायः ।

दर्शनज्ञानसमग्रः श्रमणः स संयतो भणितः ॥२४०॥

यः खल्वनेकान्तकेतनागमज्ञानबलेन सकलपदार्थज्ञेयाकारकरम्बितविशदैकज्ञानाकारमात्मानं
श्रद्धानोऽनुभवंश्चात्मन्येव नित्यनिश्चलां वृत्तिमिच्छन् समितिपञ्चकाङ्कुशितप्रवृत्तिप्रवर्तित-

अथ द्रव्यभावसंयमस्वरूपं कथयति-

चागो च अणारंभो विसयविरागो खओ कसायाणं ।

सो संजमो ति भणिदो पव्वज्जाए विसेसेण ॥३५॥

चागो च निजशुद्धात्मपरिग्रहं कृत्वा बाह्याभ्यन्तरपरिग्रहनिवृत्तिस्त्यागः । अणारंभो
निःक्रियनिजशुद्धात्मद्रव्ये स्थित्वा मनोवचनकायव्यापारनिवृत्तिरनारम्भः । विसयविरागो निर्विषयस्वात्म-

टीका :- 'जो पुरुष अनेकान्तकेतन आगमज्ञानके बलसे,...' अनेकांतकेतन. अनेकांत
का अर्थ बहुत हुआ था. द्रव्य द्रव्य में है, द्रव्य, गुणरूप नहीं. गुण गुण में, गुण, पर्यायरूप
नहीं, पर्याय पर्यायरूप है. एक गुण गुणरूप है, दूसरे गुणरूप नहीं. राग रागरूप है,
निर्भल पर्यायरूप नहीं. निर्भल पर्याय पर्यायरूप है, द्रव्यरूप नहीं. औसा छेद-भेद करके
अनेकांतकेतन - धजा, अनेकांतधजा लहरती है. आगम के ज्ञान में अनेकांत - अनेक
धर्म परस्पर विरुद्ध औसा बतानेवाला आगम. औसे आगम के ज्ञान के बल से.

'सकल पदार्थोंके ज्ञेयाकारोंके साथ मिलित होता हुआ,...' समझ में आया ? सकल
पदार्थों के ज्ञेयाकार (अर्थात्) सब जो ज्ञेय हैं, उसके साथ अपने ज्ञान में ज्ञेयाकार का

संयमसाधनीकृतशरीरपात्रः क्रमेण निश्चयलनिरुद्धपञ्चेन्द्रियद्वारतया समुपरतकायवाङ्मनोव्यापारो भूत्वा चिद्वृत्तेः परद्रव्यचङ्क्रमणनिमित्तमत्यन्तमात्मना सममन्योन्यसंवलनादेकीभूतमपि स्वभावभेदात्मपरत्वेन निश्चित्यात्मनैव कुशलो मल्ल इव सुनिर्भरं निष्पीड्य निष्पीड्य कषायचक्रमक्रमेण जीवं त्याजयति, स खलु सकलपरद्रव्यशून्योऽपि विशुद्धदृशिज्ञप्तिमात्रस्वभावभूतावस्था-पितात्मतत्त्वोपजातनित्यनिश्चलवृत्तितया साक्षात्संयत एव स्यात्। तस्यैव चागमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वयौगपद्यात्मज्ञानयौगपद्यं सिद्ध्यति।।२४०।।

भावनोत्थसुखे तृप्तिं कृत्वा पञ्चेन्द्रियसुखाभिलाषत्यागो विषयविरागः। **खओ कसायाणं** निःकषायशुद्धात्मभावनाबलेन क्रोधादिकषायत्यागः कषायक्षयः। **सो संजमो त्ति भणितो** स एवंगुणविशिष्टः संयम इति भणितः। **पव्वज्जाए विसेसेण** सामान्येनापि तावदिदं संयमलक्षणं, प्रव्रज्यायां तपश्चरणावस्थायां विशेषेणेति। अत्राभ्यन्तरशुद्धात्मसंवित्तिर्भावसंयमो, बहिरङ्गनिवृत्तिश्च

उवे आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वना युगपदपञ्चानुं अने आत्मज्ञाननुं युगपदपञ्चं साधे छे (अर्थात् आगमज्ञान, तत्त्वार्थश्रद्धान अने संयतत्व-अे त्रिकनी साधे आत्मज्ञाननुं युगपदपञ्चं साधे छे):-

जे पंचसमित, त्रिगुप्त, छन्दिरुधी, विजयी कषायनो,
परिपूर्णा दर्शनज्ञानथी, ते श्रमज्ञाने संयत कथो. २४०.

अन्वयार्थः:- [पञ्चसमितः] पांच समितियुक्त, [पञ्चेन्द्रियसंवृतः] पांच छन्दियोना संवरवाणो,

ज्ञान आ गया. मितित नाम संबंध छे गया. परज्ञेय जितने हैं उन सब की विशेषता अपने ज्ञान में आ गयी. वड शब्द पडले आ गया. यड शब्द पडले आ गया है. 'विशद ऐक ज्ञान जिसका आकार है...' ऐसा भगवानआत्मा सब ज्ञेय का स्वरूप अपने ज्ञान में पी गया है, ज्ञान में आ गया है. ऐसा ज्ञेयाकार का अपना ज्ञान जिसका स्वरूप है, 'ऐसे आत्माका श्रद्धान...' ऐसे आत्मा का श्रद्धान (कडा). 'और अनुभव करता हुआ...' समज में आया ? 'ऐसा अनुभव करता हुआ आत्मा में ही नित्यनिश्चल वृत्तिको छेयता

દ્રવ્યસંયમ ઇતિ ॥૩૫॥

અથાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્વાનાં ત્રયાણાં યત્સવિકલ્પં યૌગપદ્યં તથા નિર્વિકલ્પાત્મજ્ઞાનં
ચેતિ દ્વયોઃ સંભવં દર્શયતિ-**પંચસમિદો** વ્યવહારેણ પઞ્ચસમિતિભિઃ સમિતઃ સંવૃતઃ પઞ્ચસમિતઃ,
નિશ્ચયેન તુ સ્વસ્વરૂપે સમ્યગિતો ગતઃ પરિણતઃ સમિતઃ । **તિગુત્તો** વ્યવહારેણ મનોવચનકાયનિરોધત્રયેણ
ગુપ્તઃ ત્રિગુપ્તઃ, નિશ્ચયેન સ્વસ્વરૂપે ગુપ્તઃ પરિણતઃ । **પંચેદિયસંવુદો** વ્યવહારેણ પઞ્ચેન્દ્રિયવિષયવ્યાવૃત્ત્યા
સંવૃતઃ પઞ્ચેન્દ્રિયસંવૃતઃ, નિશ્ચયેન વાતીન્દ્રિયસુખસ્વાદરતઃ । **જિદકસાઓ** વ્યવહારેણ

[ત્રિગુપ્તઃ] ત્રણ ગુપ્તિ સહિત, [જિતકષાયઃ] જિતકષાય અને [દર્શનજ્ઞાનસમગ્રઃ] દર્શનજ્ઞાનથી
પરિપૂર્ણ- [શ્રમણઃ] એવો જે શ્રમણ [સઃ] તેને [સંયતઃ] સંયત [ભણિતઃ] કહ્યો છે.

ટીકા :- જે પુરુષ અનેકાંતકેતન આગમજ્ઞાનના બળથી, સકળ પદાર્થોના જ્ઞેયાકારો સાથે
મિલિત થતું વિશદ એક જ્ઞાન જેનો આકાર છે એવા આત્માને શ્રદ્ધતો અને અનુભવતો થકો,
આત્મામાં જ નિત્યનિશ્ચળ વૃત્તિને ઇચ્છતો થકો, સંયમના સાધનરૂપ બનાવેલા શરીરપાત્રને પાંચ
સમિતિથી અંકુશિત પ્રવૃત્તિ વડે પ્રવર્તાવતો, ક્રમશઃ પાંચ ઇન્દ્રિયોના નિશ્ચળ નિરોધ દ્વારા જેને કાય-
વચન-મનનો વ્યાપાર વિરામ પામ્યો છે એવો થઈને, ચિદ્વૃત્તિને પરદ્રવ્યમાં ભ્રમણનું નિમિત્ત જે

હુઆ,...' આત્મા મેં અંદર નિજ પરિણતિ કો અંતર મેં - સ્વરૂપ મેં લીનતા હોને કી ભાવના
કરતા હુઆ.

'સંયમકે સાધનરૂપ બનાયે હુએ...' સંયમ કા નિમિત્ત સાધન 'શરીરપાત્ર...' સંયમ કે
વ્યવહાર સાધન, નિમિત્ત સાધન બનાયે હુએ 'શરીરપાત્રકો પાંચ સમિતિયોંસે અંકુશિત પ્રવૃત્તિ
દ્વારા પ્રવર્તિત કરતા હુઆ,...' અંતર મેં પાંચ સમિતિ કી પ્રવૃત્તિ - નિશ્ચય. અંતરંગ કી
બાત હૈ.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારપાત્ર કી બાત નહીં હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- યહાં વહ બાત નહીં હૈ.

'પાંચ સમિતિયોંસે અંકુશિત પ્રવૃત્તિ દ્વારા પ્રવર્તિત કરતા હુઆ,...' અંતર મેં ઇર્યાસમિતિ -
અપને પંથ મેં એકાકારતા. ભાષાસમિતિ (અર્થાત્) વહ વિકલ્પ નહીં. અપને મેં નિર્મલ પરિણતિ
આદિ. એષણા - અંતર મેં દ્રવ્યમેં સે પર્યાય ખોજની ઔર નિર્મલ હોના. પાંચ સમિતિ,

ક્રોધાદિકષાયજયેન જિતકષાયઃ, નિશ્ચયેન, ચાકષાયાત્મભાવનારતઃ । **દંસણનાણસમગ્ગો** અત્ર દર્શનશબ્દેન નિજશુદ્ધાત્મશ્રદ્ધાનરૂપં સમ્યગ્દર્શનં, ગ્રાહ્યમ્, જ્ઞાનશબ્દેન તુ સ્વસંવેદનજ્ઞાનમિતિઃ, તાભ્યાં સમગ્રો દર્શનજ્ઞાનસમગ્રઃ । **સમણો સો સંજદો મણિદો** સ એવંગુણવિશિષ્ટઃ શ્રમણ સંયત્ત ઇતિ મણિતઃ । અત્ત એતદાયાત્તં-વ્યવહારેણ યદ્વહિર્વિષયે વ્યાખ્યાનં કૃતં તેન સવિકલ્પં સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રત્રયયોગપદ્યં ગ્રાહ્યમ્; અભ્યન્તરવ્યાખ્યાનેન તુ નિર્વિકલ્પાત્મજ્ઞાનં ગ્રાહ્યમિતિ સવિકલ્પયોગપદ્યં નિર્વિકલ્પાત્મજ્ઞાનં ચ ઘટત્ત ઇતિ ।।૨૪૦ ।।

કષાયસમૂહ તે (કષાયસમૂહ) આત્માની સાથે અન્યોન્ય મિલનને લીધે અત્યંત એકરૂપ થઈ ગયો હોવા છતાં પણ સ્વભાવભેદને લીધે તેને પરપણે નક્કી કરીને આત્માથી જ તેને કુશળ મલ્લની માફક અત્યંત મર્દન કરી કરીને અક્રમે મારી નાખે છે, તે પુરુષ ખરેખર, સકળ પરદ્રવ્યથી શૂન્ય હોવા છતાં વિશુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમાત્ર સ્વભાવરૂપે રહેલા આત્મતત્ત્વમાં (-સ્વદ્રવ્યમાં) નિત્યનિશ્ચળ પરિણતિ ઊપજી હોવાથી, સાક્ષાત્ સંયત્ત જ છે. અને તેને જ આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયત્તત્ત્વના યુગપદપણાનું અને આત્મજ્ઞાનનું યુગપદપણું સિદ્ધ થાય છે. ૨૪૦.

ઉસસે ‘અંકુશિત પ્રવૃત્તિ દ્વારા પ્રવર્તિત કરતા હુઆ,...’ આત્મા કો ઉસમેં પ્રવર્તિત કરતા હુઆ. અપને શુદ્ધ સ્વભાવ મેં પાંચ સમિતિ સે પ્રવર્તતા હુઆ. પાંચ સમિતિ દ્વારા અંતર મેં પ્રવર્તતા હુઆ. ઓ...હો...હો...! ‘કમશઃ પંચેન્દ્રિયોંકે નિશ્ચલ નિરોધ દ્વારા...’ પાંચોં ઇન્દ્રિયોં કા અંદર નિરોધ હો ગયા. ઉસકા લક્ષ્ય છોડકર અંદર અતીન્દ્રિય હો ગયા. ‘જિસકે કાય-વચન-મનકા વ્યાપાર વિરામકો પ્રાપ્ત હુઆ હૈ...’ સમજ મેં આયા ? કાય-વચન-મન, ઇસકા વ્યાપાર વિરામ.. વિરામ હો ગયા.

‘ઐસા હોકર, ચિદ્વૃત્તિકે લિયે પરદ્રવ્યમેં ભ્રમણકા નિમિત્ત જો કષાયસમૂહ વહ આત્માકે સાથ અન્યોન્ય મિલનકે કારણ અત્યન્ત એકરૂપ હો જાને પર ભી...’ ક્યા કહતે હેં ? દેખો ! ચિદ્વૃત્તિ કે લિયે પરદ્રવ્ય મેં ભ્રમણ. થોડી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ. પરદ્રવ્ય મેં ભ્રમણ વહ (હૈ). ઐસા જો નિમિત્ત, જો અંદર મેં કષાયસમૂહ. ‘વહ આત્માકે સાથ અન્યોન્ય મિલનકે કારણ...’ માનો રાગ ઔર આત્મા એક હો ગયા હો, ઐસા ‘ઐસા અત્યન્ત એકરૂપ હો જાને પર ભી સ્વભાવભેદકે કારણ ઉસે પરરૂપસે નિશ્ચિત કરકે...’ પહલે બતાયા કિ, ઐસા એક ક્ષણ

में साथ में है न. राग और ज्ञान. जिस समय में ज्ञान उठता है, उसी समय में राग उत्पन्न होता है. जिस क्षेत्र से ज्ञानउपयोग उत्पन्न (होता है), जो अपने स्वक्षेत्र में ज्ञान उत्पन्न होता है, उस समय में राग उत्पन्न होता है. काल अके, क्षेत्र अके, भाव त्मिन्न. समज में आया ? यरज्ञानुयोग में ऐसी बात की है. ओ...ओ...ओ...! 'कुंदकुंदार्य' की कोई कथनपद्धति (अलौकिक है) ! द्रव्यानुयोग में तो कथन करे, परंतु यरज्ञानुयोग जहां व्यवहार के विकल्प की बात करता है, उसमें यह उलट दिया. समज में आया ? आ...ओ...!

'सिद्धवृत्तिके लिये...' देओ ! सिद्ध की परिणति में 'परद्रव्यमें भ्रमणका निमित्त जो कषायसमूह...' पर से हुआ, ऐसा नहीं. अपने में राग आया, कषायसमूह - अनेक प्रकार का शुभ का विकल्प. परद्रव्य उपर लक्ष्य जाता है. देव उपर, गुरु उपर, शास्त्र उपर ध्यादि. 'वह आत्माके साथ अन्योन्य मिलनके कारण...' मानो आत्मा और राग अके है. काल है, क्षेत्र है, अके है, जैसे. काल और क्षेत्र तो अके है, भाव से त्मिन्न हैं. राग का कण वल आस्रव है और स्वभाव सन्मुख की परिणति वल अनास्रव है. बहुत सूक्ष्म, भाई ! अके समय की पर्याय में यार बोल ! क्या समज में आया ? पर्याय अके. यारित्रगुण की अके पर्याय. अके पर्याय में यार बोल ! मदिनता वल आस्रव, बंध. भावबंध और आस्रव. निर्मलता वल संवर और निर्जरा. ओ...ओ...!

'समंतभद्रार्य' ने सर्वज्ञ को कला न ! हे नाथ ! आपने अके समय में द्रव्य का उत्पाद-व्यय और ध्रुव तीन बात की. हमको ज्वाल आ गया कि, आप सर्वज्ञ हैं. समय अके और तीन सत् ! यहां समय अके और यार सत् !! आस्रव भी सत् है, बंध - भावबंध भी सत् है. अके पर्याय सत् का यार सत् ! अरे.. अरे...! यह तो सर्वज्ञ के अलावा कोई कल सके नहीं. और ज्ञानी के सिवा उसकी बात बैठ सके नहीं. समज में आया ?

द्रव्य वस्तु है, गुण शक्ति अनंत हैं, अनंत गुण की अनंत पर्याय हैं. उसमें अके यारित्रगुण की अके पर्याय. यारित्रगुण की अके ही पर्याय. पर्याय दो नहीं है, काल दो नहीं है, पर्याय दो नहीं (है). भाव यार (हैं). यार भाव ! समज में आया ? जो स्वभाव की ओर की शुद्धता है वल संवर (है). पडले की अपेक्षा उसमें शुद्धि बढी वल निर्जरा और उसमें नहीं था, ऐसी पर्याय थोडी मदिन कुछ वल आस्रव. वे रुक गये हैं, निमित्त

का लक्ष्य करके विकार में रुक गये हैं, वल भावबंध (है). (एसप्रकार) अक पर्याय में यार (भाव है). ओ...डो...डो...! समज में आता है ? अक बात मुश्किल से बिछाये वहां दूसरी आ जाती है, दूसरी आये बाद में तीसरी आ जाये. यल बात तो लैया ! अंतर की बात तो औसी है कोई. औसे बाहर से पत्ता जाय नहीं.

‘अत्यन्त अकउप डो जाने पर ली स्वभावभेदके कारण...’ देओ ! स्वभावभेद के कारण. राग मलिन, मलिन, आकुलता (है). आकुलता के दो प्रकार - आस्रव और बंध. और स्वभाव शुद्ध यैतन्यमूर्ति, उस ओर पर्याय ठूकी वल शुद्धि, शुद्धि की वृद्धि. संवर और निर्जरा. औसे स्वभावभेद के कारण ‘उसे परउपसे निश्चित करके...’ राग और भावबंध परउप निश्चित करके. आडा...डा...! समज में आया ? भगवानआत्मा ! द्रव्य-गुण है वल तो शुद्ध हैं, औसी अंदर प्रतीति अनुभव में डो गई. आगमज्ञान ली स्वसंवेदन में यथार्थ डो गया. आगमज्ञान वल कोई बल नहीं. वल तो यरणानुयोग है तो निमित्त से बात कडी. आगमबल से कडा है न अंदर ? भाई ! आगमबलसे. परंतु वल तो निमित्त से बात (कडी है). भावज्ञान है. अकेले आगम के लक्ष्य से लुआ वल ज्ञान नहीं. समज में आता है ?

यल तो धर्म की पारायण है. धर्म को समजने के लिये उसे बहुत विवेक याडिये. औसे पोपाबाई का राज नहीं है कि, जल्दी से मिल जाये. पोपाबाई का राज कडते हैं न ? पोप-लीला नहीं (आती) ? पोप-लीला. वल तो अली आया है. बडा पोप ! ‘जापान’ में कोई है. रोज उसे आदमी लोग वंदन करने आये. झिर टोपी लगाते हैं. अंदर मंदिर में तो आने दे नहीं. बाहर से जडे रहे. बस ! थोडी देर रहे, दर्शन (डो गया) तो यले जाते हैं. अली बडा पोप है. औसी लंबी टोपी (पहनता है). ओ...डो...डो...! कहां धर्म मान रभा है. रोज आदमी के समूह देजने आते हैं. अंदर उसके मकान में तो किसी को जाने दे नहीं. थोडी देर बाहर आये. आडा...डा...! कहां धर्म-वेला, धर्म-वेला (-धर्म-पागल). धर्म कैसे डोता है और कहां से डोता है ? द्रव्य क्या ? वस्तु क्या ? कुछ जबर नहीं. यहां कडते हैं कि, यहां औसा नहीं है. यल तो अंदर में मडान प्रयत्न से यथार्थ का, स्वतंत्रता का वास्तविक जैसा पदार्थ है, उसका उसे ज्ञान करना याडिये और एस ज्ञान बिना अंतरदृष्टि और सम्यग्दर्शन कली डोता नहीं.

(यहां) कडते हैं कि, ओ...डो...! यल छद्मस्थ की बात करते हैं या केवलज्ञान की ?

छवस्थ की बात चलती है. ओ..ओ...! ताकत तेरी ! अनंत शक्ति का भंडार भगवान ! कड़ते हैं कि, राग और आत्मा की पर्याय मानो एक डो गँठ डो. जैसा डोने पर भी 'स्वभावभेदके कारण उसे पररूपसे निश्चित करके...' वड पर है (जैसा) निश्चय तो पडले से किया डी है. समजे ? अब मार डालने के लिये बात है. आगमज्ञान और सम्यग्दर्शन में पडले निश्चय तो किया है. समज में आया ? परंतु आचार्य की शैली डी जैसी है, पूर्व रूप दिखा देते हैं.

'पररूपसे निश्चित करके...' कि, मैं ज्ञान, चैतन्य स्वभाव, ज्ञानधारा, स्वभावधारा, शुद्धधारा वड मेरा स्वभाव (है) और रागधारा, मलिनभाव परभाव, पर (है). अपनी पर्यायमां राग (है) वड पर (है) और अपनी पर्याय में स्वभाव सन्मुभता की शुद्धि वड स्व (है). शरीर और वाणी तो कहीं दूर रह गये. शरीर पर और आत्मा स्व, वड तो कहीं दूर रह गया. समज में आया ? ज्ञान के उपयोग में जानना, राग की जाननपर्याय, राग है जैसी प्रतीतरूप पर्याय, वड शुद्ध है, स्वभाव है और राग आया (उसे) जाना कि, यड राग (है), वड अशुद्ध है. उसको पररूप निश्चय करके, पररूप - पर की ओर का जुकाव, जैसी लागणी को पररूप निश्चित करके.

'आत्मासे डी कुशल मल्लकी भांति...' देजो ! कुशल मल्ल डोता है न ! कुशल मल्ल. जैसे डथ (से) मारे नहीं परंतु वड मर्दन कर-कर के मार डाले. उसके शरीर का जैसा मर्दन करे कि लडू अटक जाये, लडू थंभ जाये. ये मल्ल डोते हैं न मल्ल ? लेकिन कुशल मल्ल, डं ! जैसी एक जगड पर दबाये तो लडू बंद डो जाये. नस दबाये (तो लडू बंध डो जाये). एकदम मसल डाले. जैसे डी मसलना वड दूसरी बात है, यड तो मार डालने की बात है. और जो डोशियार डोता है, वड जैसे करे कि, लडू बंध डो जाये, बाल अलग डो जाये. जैसे भी आदमी डोते हैं. एक घंटे का रूपया-दो रूपया ले. एक घंटे के दो-पांच (रूपये). अभी तो मडंगा डोगा. एक घंटे में जैसा मसले कि स्फूर्ति डो जाये उसके शरीर में. वड नहीं. यडं तो मार डाले जैसा मल्ल लेना है. समज में आया ?

'आत्मासे डी कुशल मल्लकी भांति...' आ..ड...! अरे... भगवान ! तेरी शुद्धता और तेरी शक्ति का आश्रय लिया तो कड़ते हैं कि, वड राग थोडा दिभता है. कुशल मल्ल (की भांति) 'अत्यन्त मर्दन करकरके...' भाषा देजो ! अंदर राग का मर्दन करुं, जैसा डोगा ? यड राग है, (उसका) मैं मर्दन करुं, जैसा है ? व्यवहारनय का कथन करते हैं.

राग बिन्न है, औसा नक्की तो किया है. स्वभाव की ओर जुकने से राग का मर्दन हो जाता है. राग का नाश हो जाता है. मर्दन का (अर्थ), यह राग है, लाओ (उसका) मर्दन करूं, (औसा है नहीं). राग को जाना और स्वभाव सन्मुख में धारा अंदर बड़ी, तो राग को मर्दन करके नाश कर दिया, औसा कडने में (आता है). कथन पद्धति औसी (है) और उसमें से सत्य को नितारना... नितारने को क्या कडते हैं ? नितारना कडते हैं ? नियोड करना.

कडते हैं, राग को 'कुशल मल्ल की भांति अत्यन्त मर्दन करके अकमसे उसे मार डालता है,...' देओ भाषा ! अकम यानी अकम. पहले थोडा और फिर ज्यादा, औसे नहीं. उत्पन्न हुआ है कम में, मारते हैं अकम से. स्वभाव सन्मुख होकर, राग पर है औसा भान हुआ (तो) राग (को) अकसाथ मार देता है. राग की मृत्यु अर्थात् राग की उत्पत्ति नहीं हुई, उसे राग को अकम से मार दिया, औसा कडने में आता है. आडा..डा...!

'अकमसे उसे मार डालता है,...' उसे यानी राग को. शुभराग, डां ! थोडा राग आया न, उसे मार डालते हैं, व्यय करते हैं. व्यय करते हैं तो उत्पाद् का तो दूसरे समय में व्यय हो जाता है. मारना (अर्थात्) उसका व्यय किया. व्यय तो जिस समय राग आया उस समय तो व्यय होता नहीं और दूसरे समय में उसके कारण से व्यय हो जाता है. परंतु स्वभाव सन्मुख हुआ तो राग उत्पन्न न हुआ उसको मार डाला औसा कडने में आता है. मृतक कलेवर कर दिया. समज में आता है ? यह तो मोक्ष के मार्ग की धारा की बात चलती है. समज में आया ?

दसलक्षणी पर्युषण पर्व मडान पर्व है. बारह मडिने में वह तीन बार आते हैं, डां ! बार मडिने में तीन बार दसलक्षणी पर्व आता है. माघ, चैत, भाद्र. लेकिन उस समय में बनिये को कुरसद नहीं होती. माघ मडिने में, चैत मडिने में निवृत्ति नहीं होती. धंधा.. धंधा.. धंधा... भाद्रो मास में बारीश हो गई हो और थोडी निवृत्ति होती है. क्यों, भाई ? भाई ! देओ न, हमारे भाई को वहां धंधा चलता नहीं. धंधा अभी बहुत नहीं चले. चलो, वहां (-'शोनगढ') जाते हैं. यौमासे में तो बारीश बहुत होती है, मास लेने के लिये आते हैं. बैलगाडी होती है न ? गधे (उपर लादकर) मास ले जाते हैं. बैलगाडी नहीं चलती. बहुत कीचड हो तो गधे को ले आये. गधा.. गधा है न ? उांट लाये. मास ले जाये. अभी बहुत धंधा नहीं चलता तो चलो, भाई ! दूसरा सम्हालेगा, चलो वहां

जाकर आते हैं। भादो मढिने में औसा डो सकता है, लेकिन भाघ और चैत (मढिने में) डो सके ? (उस समय तो) मोसम चलती है। दसलक्षणी पर्व बारड मढिने में तीन बार आता है।

मुमुक्षु :- बाकी के दो में तो बारीश की बात नहीं होती।

पूज्य गुरुदेवश्री :- वड नहीं, यहाँ का अपने को लेना है। ठीक है, उसका प्रश्न तो बराबर है। यहाँ तो लगाया लेकिन दो में औसा लागु नहीं पडता। हमारे वहाँ संप्रदाय में (औसा) था नहीं। तीन बार दसलक्षणी औसा तो था नहीं। यड बात थी तो उसमें से निकाला था। समज में आया ? वड सब निवृत्ति के दिन हैं। बारीश डो गई डो, धंधा-पानी डो गया डो, दिवाली के बाद धंधा शुड डोगा, यलो लई ! उसके कारण से उस प्रमाश कथा चलती थी।

‘वड पुरुष वास्तवमें, सकल परद्रव्यसे शून्य होने पर भी...’ क्या कहते हैं ? अंतर स्वरूप विद्वानंद की परिश्रुति में लीन होते (हैं) और परद्रव्य से शून्य और राग से भी शून्य. राग को मार डाला तो राग से भी शून्य ‘होने पर भी विशुद्ध दर्शनज्ञानमात्र स्वभावस्वरूपसे रहनेवाले आत्मतत्त्व (स्वद्रव्य) में नित्यनिश्चल परिश्रुति...’ आत्मतत्त्व का स्वभाव विशुद्ध दर्शन, ज्ञानमात्र है। क्या आत्मा ? बिलकुल विशुद्ध, विशुद्ध, विशुद्ध, विशुद्ध. विशुद्ध शब्द का अर्थ शुभराग नहीं, विशुद्ध नाम विशेष शुद्ध. औसा दर्शन, ज्ञानमात्र स्वभावस्वरूप से रहनेवाला आत्मतत्त्व. रहनेवाला आत्मतत्त्व. विशुद्ध दृष्टा और ज्ञाता स्वभाव से रहनेवाला आत्मतत्त्व. आत्मतत्त्व कैसा है ? विशुद्ध दर्शन, ज्ञान स्वभाव से रहनेवाला है। राग से रहनेवाला है कि विकार से रहनेवाला है कि शरीर से रहनेवाला है, औसा है नहीं। दर्शन, ज्ञानमात्र स्वभावस्वरूप से रहनेवाले आत्मतत्त्व यानी स्वद्रव्य. पडले परद्रव्य कडा था न, एसलिये (स्वद्रव्य कडा).

‘नित्यनिश्चल परिश्रुति उत्पन्न होनेसे...’ नित्यनिश्चल परिश्रुति – वीतराग परिश्रुति उत्पन्न (होती है). अंदर में ‘साक्षात् संयत डी है.’ समज में आया ? ‘संयत डी है.’ साक्षात् संयत है. ‘उसे डी आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वके युगपत्पनेका तथा आत्मज्ञानका युगपत्पना...’ तीन डो गया उसके साथ आत्मज्ञान निर्विकल्प डो गया. आत्मज्ञान की युगपत्ता सिद्ध होती है. अंतर में एतनी परिश्रुति तो शुद्ध डुई है. उससे विशेष डोकर आत्मज्ञान लीन डो गया तो आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्व युगपत् तीन

और आत्मज्ञान के साथ युगपत् - द्रो छोकर ओकाकार अंदर डो गया है, वही मोक्ष का मार्ग का साक्षात् अधिकारी है. साक्षात् अधिकारी के मोक्षमार्ग की बात यक्षती है. वास्तव में उसे ही मोक्षमार्ग कहने में आता है. समज में आया ? अब, २४१ गाथा (यक्षेगी).

श्रोता :- प्रभाश वचन गुरुदेव !

अथास्य सिद्धागमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वयौगपद्यात्मज्ञानयौगपद्यसंयतस्य कीदृगलक्षण-
मित्यनुशास्ति-

समसत्तुबंधुवर्गो समसुखदुःखो पसंसणिंदसमो ।

समलोष्टकाञ्चनो पुण जीविदमरणे समो समणो ॥२४१॥

समशत्रुबन्धुवर्गः समसुखदुःख प्रशंसानिन्दासमः ।

समलोष्टकाञ्चनः पुनर्जीवितमरणे समः श्रमणः ॥२४१॥

संयमः सम्यग्दर्शनज्ञानपुरःसरं चारित्रं, चारित्रं धर्मः, धर्मः साम्यं, साम्यं मोहक्षोभविहीनः
आत्मपरिणामः । ततः संयतस्य साम्यं लक्षणम् । तत्र शत्रुबन्धुवर्गयोः सुखदुःखयोः प्रशंसानिन्दयोः
लोष्टकाञ्चनयोर्जीवितमरणयोश्च समम् अयं मम परोऽयं स्वः, अयमाह्लादोऽयं परितापः, इदं
ममोत्कर्षणमिदमपकर्षणमयं ममाकिञ्चित्कर इदमुपकारकमिदं ममात्मधारणमयमत्यन्तविनाश इति
मोहाभावात् सर्वत्राप्यनुदितरागद्वेषद्वैतस्य, सततमपि विशुद्धदृशिज्ञप्तिस्वभावमात्मानमनुभवतः,
शत्रुबन्धुसुखदुःखप्रशंसानिन्दालोष्टकाञ्चनजीवितमरणानि निर्विशेषमेव ज्ञेयत्वेनाक्रम्य
ज्ञानात्मन्यात्मन्यचलितवृत्तेर्यत्किल सर्वतः साम्यं तत्सिद्धागमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वयौग-
पद्यात्मज्ञानयौगपद्यस्य संयतस्य लक्षणमालक्षणीयम् ॥२४१॥

अथागमज्ञानतत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वलक्षणेन विकल्पत्रययौगपद्येन तथा निर्विकल्पात्मज्ञानेन
च युक्तो योऽसौ संयतस्तस्य किं लक्षणमित्युपदिशति । इत्युपदिशति कोऽर्थः इति पृष्ठे प्रत्युत्तरं
ददाति । एवं प्रश्नोत्तरपातनिकाप्रस्तावे क्वापि क्वापि यथासंभवमिति शब्दस्यार्थो ज्ञातव्यः- स श्रमणः
संयतस्तपोधनो भवति । यः किंविशिष्टः । शत्रुबन्धुसुखदुःखनिन्दाप्रशंसालोष्टकाञ्चनजीवितमरणेषु
समःसमचित्तःइति । ततः एतदायातिशत्रुबन्धुसुखदुःखनिन्दाप्रशंसालोष्टकाञ्चनजीवितमरणसमताभाव-
नापरिणतनिजशुद्धात्मतत्त्वसम्यक् श्रद्धान-ज्ञानानुष्ठानरूपनिर्विकल्पसमाधिसमुत्पन्न-
निर्विकारपरमाह्लादैकलक्षणसुखामृत-परिणतिस्वरूपं यत्परमसाम्यं तदेव परमागमज्ञान-
तत्त्वार्थश्रद्धानसंयतत्वानां यौगपद्येन तथा निर्विकल्पात्मज्ञानेन च परिणततपोधनस्य लक्षणं ज्ञातव्यमिति ।

॥२४१॥

હવે આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વના યુગપદપણાનું અને આત્મજ્ઞાનનું યુગપદ પણું જેને સિદ્ધ થયું છે એવા આ સંયતનું ક્યું લક્ષણ છે તે ઉપદેશે છે :-

નિંદા-પ્રશંસા, દુઃખ-સુખ, અરિ-બંધુમાં જ્યાં સામ્ય છે,
વળી લોષ્ટ-કનકે, જીવિત-મરણે સામ્ય છે, તે શ્રમણ છે. ૨૪૧.

અન્વયાર્થ :- [સમશત્રુબન્ધવર્ગઃ] શત્રુ અને બંધુવર્ગ જેને સમાન છે, [સમસુખદુઃખઃ] સુખ અને દુઃખ જેને સમાન છે, [પ્રશંસાનિન્દાસમઃ] પ્રશંસા અને નિંદા પ્રત્યે જેને સમતા છે, [સમલોષ્ટકાઞ્ચનઃ] લોષ્ટ (માટીનું ઢેકું) અને કાંચન જેને સમાન છે [પુનઃ] તેમ જ [જીવિતમરણે સમઃ] જીવિત અને મરણ પ્રત્યે જેને સમતા છે, [શ્રમણઃ] તે શ્રમણ છે.

ટીકા :- સંયમ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનપૂર્વક ચારિત્ર છે; ચારિત્ર ધર્મ છે; ધર્મ સામ્ય છે; સામ્ય મોહક્ષોભરહિત આત્મપરિણામ છે. તેથી સંયતનું, સામ્ય લક્ષણ છે.

ત્યાં, (૧) શત્રુ-બન્ધુવર્ગમાં, (૨) સુખ-દુઃખમાં, (૩) પ્રશંસા-નિંદામાં, (૪) લોષ્ટકાંચનમાં અને (૫) જીવિત-મરણમાં એકીસાથે, (૧) 'આ મારો પર (-દુશ્મન) છે, આ સ્વ (-સ્વજન) છે,' (૨) 'આ આહ્લાદ છે, આ પરિતાપ છે', (૩) 'આ મારું ઉત્કર્ષણ (-કીર્તિ) છે, આ અપકર્ષણ (-અપકીર્તિ) છે', (૪) 'આ મને અર્કિચિત્કર છે, આ ઉપકારક (-ઉપયોગી) છે', (૫) 'આ મારું ટકવું છે, આ અત્યંત વિનાશ છે' એમ મોહના અભાવને લીધે સર્વત્ર રાગદ્વેષનું દ્વૈત જેને પ્રગટ થતું નથી, સતત વિશુદ્ધદર્શનજ્ઞાનસ્વભાવી આત્માને જે અનુભવે છે, (એ રીતે) શત્રુ-બંધુ, સુખ-દુઃખ, પ્રશંસા-નિંદા, લોષ્ટ-કાંચન અને જીવિતમરણને નિર્વિશેષપણે જ (તજાવત વિના જ) જ્ઞેયપણે જાણીને જ્ઞાનાત્મક આત્મામાં જેની પરિણતિ અચલિત થઈ છે, તે પુરુષને જે ખરેખર સર્વતઃ સામ્ય છે તે (સામ્ય) સંયતનું લક્ષણ જાણવું-કે જે સંયતને આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્વના યુગપદપણાનું અને આત્મજ્ઞાનનું યુગપદપણું સિદ્ધ થયું છે. ૨૪૧.

वीर संवत् २४८८, भाद्रपद सुष्ठु १४, गुरुवार

ता. १३-०८-१९६२

गाथा-२४१

मोक्षमार्ग का अधिकार यल रडा है. मोक्षमार्ग किसको कडते हैं ? सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्राशि मोक्षमार्गः उस मोक्षमार्ग का स्वरूप क्या ? वड बात यलती है. २४० गाथा डो गड. २४१ गाथा (का) उपोद्घात. उपर है न ?

‘अड, आगमज्ञान...’ नीये उसका अर्थ आयेगा. और ‘तत्त्वार्थश्रद्धान...’ आगम (का अर्थ) सर्वज्ञ परमात्मा ने कडा डुआ जो शास्त्र है. सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ परमात्मा, ँखण बिना जिसमें द्विव्यध्वनि नीकलती है. उस द्विव्यध्वनि में जैसा आत्मा का, ँ द्रव्य का स्वरूप आया, जैसा उसको अंतर में डोध डो तो उसका नाम आगमज्ञान कडने में आता है. समज में आया ?

वास्तविक द्रव्य आत्मा, गुण - शक्ति, द्रव्य शक्तिवान, वर्तमान पर्याय - अवस्था. ँस अवस्था के ँ प्रकार : कोड निर्मल और कोड विकार. जैसी यीज है, जैसी पर यीज भी जैसी द्रव्य-गुण शक्ति और पर्याय है, उसमें सब द्रव्य-गुण-पर्याय अपनी स्वतंत्रता रभते हैं. जैसा अंतर में आगमज्ञान से अंतर में डोध - सम्यक् स्वसंवेदन डोना याडिये. ज्ञान ज्ञान से जानने में आये उसका नाम आगमज्ञान है. समज में आया ?

मुमुक्षु :- ज्ञान ज्ञान से जानने में आया.

पूज्य गुरुदेवश्री :- ज्ञान की वर्तमान पर्याय जो अवस्था यलती है वड पर्याय पर्यायवान की ओर गुकने से ज्ञान का लक्षज जो जानना, जैसा वेदन में आया डि, यड ज्ञान है. आत्मा जडक स्वभाव है. उसमें पुण्य-पाप रागादि आस्रव तत्त्व हैं, शरीर, वाणी, कर्म अजव तत्त्व हैं. मेरी यीज में वड आस्रव नडीं, आस्रव में में नडीं. कर्म में आस्रव

नहीं, आस्रव में कर्म नहीं, शरीर में कर्म नहीं, कर्म में शरीर नहीं. समज में आता है ?
 अनेकांतकेतन आगम का चिह्न है. अनेकांत ध्वजा. सब पदार्थ अपने अपने से है,
 पर से नहीं. पर, पर से है, अपने से नहीं. अके-अके गुण अपने से है, दूसरे गुण
 से नहीं. अपनी वर्तमान यलती पर्याय - अवस्था, अवस्था से है, वल पर से नहीं.
 पर अनंत पदार्थ की वर्तमान पर्याय यलती है, वल उससे है, मेरे से नहीं. समज में
 आता है ? औसा आगम सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ परमात्मा को ँच्छा बिना द्विवध्वनि नीकली,
 उसकी आगम रचना लुई, उसमें औसा कडा औसा अंतर बोध डोना याडिये. पडवे
 सम्यक्ज्ञान उसमें आगमज्ञान डोना याडिये. समज में आया ?

तत्त्वार्थश्रद्धान, सम्यग्दर्शन. राग विकल्प और पुष्य-पाप आस्रव तत्त्व है. उससे रडित
 मेरी यीज पूर्ण शुद्ध आनंद है. औसा प्रतीत में आत्मा के स्वादपूर्वक प्रतीत में आना,
 उसका नाम तत्त्वार्थश्रद्धान सम्यग्दर्शन कडने में आता है. समज में आया ? औसा नहीं
 कि, देव-गुरु-शास्त्र सख्ये हैं, औसा नहीं, औसा नहीं. अकेला भगवान ज्ञायकमूर्ति ! सात
 तत्त्व की श्रद्धा कडते हैं न ? तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं. तो जड जडरूप है, राग रागरूप
 है. दया, दान डं ! व्यवडार श्रद्धा, व्यवडार रत्नत्रय. वल सब विकल्प है, विकल्परूप
 है, आत्मा निर्विकल्प चिदानंद स्वरूप है. औसा अंतर में ज्ञान के भान में, ज्ञान का अनुसरण
 करके अनुभव लुआ उसमें प्रतीत डोना कि, में आत्मा शुद्ध अण्डानंद लूं. औसी प्रतीत
 में आत्मा का अतीन्द्रिय स्वाद का अंश लेकर अनुभव में प्रतीत लुई, (प्रतीत) डोनी,
 उसका नाम सम्यग्दर्शन कडने में आता है. समज में आया ? उसका नाम तत्त्वार्थश्रद्धानं
 कडने में आता है.

तत्त्वार्थ डिया है न ? तो तत्त्वार्थ में सातों (तत्त्व) आ गये. में ज्ञायक लूं. औसा
 आत्मा में प्रतीत, भान विकल्प या बुद्धि का लक्ष्य डोडकर, अपनी विकल्प बुद्धि का (लक्ष्य
 डोडकर), स्वभाव में अकाकार दृष्टि डोकर ज्ञाता का भान डोना और आत्मा अतीन्द्रिय
 रस पडा है, उसका आत्मा में अविकारी स्वाद का, आत्मा के स्वाद का भानपूर्वक प्रतीति
 डोनी उसका नाम तत्त्वार्थश्रद्धानं कडने में आता है. समज में आता है ? वर्तमान में
 तो गडबड का पार नहीं. कुँ का कुँ माने और कुँ का कुँ (समजे). अरे... भगवान !
 तेरी यीज, राग से मेरी यीज है, औसा माना था वल आकुलता थी. आकुलता मेरी यीज
 में नहीं औसा ज्ञायक की प्रतीति डो तो आकुलता रडित अनाकुलता का स्वाद डोकर,

ज्ञायक का भान डोकर उसमें प्रतीति (डोती है कि), यह आत्मा (है). उसका नाम तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं कहने में आया है. इसके सिवा दूसरी कल्पना करे कि, जैसे मानो, जैसे मानो. देव माने, गुरु माने, छ द्रव्य माने, नव तत्त्व विकल्प से और राग से भेद से माने वह सम्यग्दर्शन है नहीं. और उस सम्यग्दर्शनपूर्वक संयतत्व.

संयतत्व (अर्थात्) स्वरूप में सम्यक् प्रकार से लीन (डोना). अनाकुल शांति का व्यक्तपना बहुत डोना. आत्मा की श्रद्धापूर्वक, आगमज्ञान पूर्वक अंतर में राग से डटकर, मन से डटकर स्वरूप में अनाकुलता की लीनता में जो अकाग्रता डोती है, उसको संयतपना, यारित्रपना, साधुपद कहते हैं. ओ..डो..डो...! कहां साधु !

मुमुक्षु :- बहुत लंबा यारित्र है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- बहुत लंबा यारित्र डो गया ? वेश का पलटा किया और थोडा अडिसा, सत्य दत्त का विकल्प उठा तो यारित्र डो गया (जैसा मान ले). अभी तो सम्यग्दर्शन की ખबर नहीं तो यारित्र कहां से आया ?

कहते हैं कि, संयतत्व - संयतपना. स्वरूप में एतना जम जाये कि, निर्विकल्प शांति की परिणति उत्पन्न डो जाये. सम्यक्ज्ञान, सम्यग्दर्शन पूर्वक. अकेला संयत डोता नहीं. 'जैसा संयतपना युगपत्,...' युगपत् तीनों के साथ. जिसको 'आगमज्ञान, तत्त्वार्थश्रद्धान, संयत युगपत्ता के साथ आत्मज्ञान का युगपत्पना.' थोडा विशेष दिया. जैसा युगपत्पना तो छहे गुणस्थान में भी डोता है. मुनि को, भावविंगी संत को छडी भूमिका में जैसी तीन प्रकार की दशा का भान, स्थिरता डोती है. उसके सडित आगे बढकर आत्मज्ञानकी युगपत्ता. अप्रमत्त दशा सप्तम गुणस्थान में भेद का विकल्प तूटकर अभेद रत्नत्रय आत्मा के साथ डो जाना, उसका नाम आत्मज्ञान कहते हैं. यहां आत्मज्ञान (यानी) जौथे गुणस्थान का अकेला (कहते हैं वड) नहीं. समज में आया ?

सम्यक्दृष्टि को भी आत्मज्ञान कहते हैं परंतु वड दर्शनपूर्वक का आत्मज्ञान (है). यहां तो संयतपूर्वक. दर्शन, ज्ञान सडित संयत पूर्वक. अकाकार अभेद रत्नत्रय में आत्मा परिणत डो जाये. विकल्प न रहे कि, मैं साधुपद साधता हूं. जैसा भी विकल्प न रहे, जैसी दशा को आत्मज्ञान कहने में आता है. समज में आया ? वे तीनों सम्यक्ज्ञान, दर्शन संयत हुआ, उसके सडित अंतर में लीन डोकर भेद का विकल्प छूटकर, अभेद 'आत्मज्ञान की युगपत्ता जिसे सिद्ध हुई है.' जिस आत्मा में उन तीनों सडित. आत्मा

की अेकतारूप आत्मज्ञान साबित हुआ है, 'ऐसे ँस संयतका क्या लक्षण है...' जैसे ँस संयत का क्या लक्षण है ? ऐसा शिष्य का प्रश्न है. 'सो कहते हैं :-' उसका उत्तर (कहते हैं). जैसे जिज्ञासु हो, उसकी अभिलाषा उत्पन्न हुई हो, उसको उत्तर देने में आता है. २४१ (गाथा).

समसत्तुबंधुवग्गो समसुहदुक्खो पसंसणिंदसमो ।

समलोडुकंचणो पुण जीविदमरणे समो समणो ।।२४१।।

उसकी टीका : 'संयम, सम्यग्दर्शनज्ञानपूर्वक चारित्र है;...' देखो ! है टीका में पडले ?

प्रश्न :- उसका अर्थ क्या ?

समाधान :- अर्थ करते हैं.

संयम क्या है ? संयम किसको कहते हैं ? सम्यग्दर्शन-ज्ञान पूर्वक चारित्र को संयम कहते हैं. वह सातवीं गाथा में आ गाय है न ? भाई ! सातवी न ? चरित्तम ञ्जु धम्मो. वह सातवी में आ पडले शुद्धात्त में आ गया है. चरित्तम ञ्जु धम्मो. समज में आया ? है न, सातवीं है न ? सातवीं है. सातवीं गाथा है, फिर ँसमें पन्ना कोई भी हो. देखो ! सातवीं (गाथा).

चारित्तं खलु धम्मो धम्मो जो सो समो त्ति णिद्धिट्ठो ।

मोहक्खोहविहीणो परिणामो अप्पणो हु समो ।।७।।

'स्वर्ूपमें चरण करना (रमना) सो चारित्र है.' सातवीं गाथा में टीका की पडली पंक्ति. सप्तमी गाथा. स्वर्ूप में (अर्थात्) स्वर्ूप शुद्ध ज्ञायकमूर्ति अनंत शांति, आनंद सहित का अेकर्ूप आत्मा. उसमें चरण नाम रमना, लीन होना उसका नाम भगवान सर्वज्ञदेव चारित्र कहते हैं. 'स्वसमयमें प्रवृत्ति करना (अपने स्वभावमें प्रवृत्ति करना) ऐसा ँसका अर्थ है.' चारित्र का अर्थ - स्वसमय, स्वसमय नाम स्व अपना शुद्ध परमात्म स्वभाव, उसमें रमणता करनी, चारित्र का अर्थ है. समज में आया ?

'यही वस्तुका स्वभाव होनेसे धर्म है.' वथु सडावो धम्मो. वस्तु - जिसमें आनंद, ज्ञानादि बसते हैं. वस्तु जिसमें ज्ञान, आनंद, स्वच्छता, शांति, अकारणकार्य आदि शक्ति बसती है, उसका जो स्वभाव - शक्ति थी, उसमें अेकाग्र होकर निर्मल पर्याय की परिणति होनी, उसका नाम धर्म कहने में आता है. 'शुद्ध चैतन्य का प्रकाश करना यह ँसका अर्थ है.' राग नहीं, विकल्प नहीं, दया, दान, व्रत, तप का विकल्प उठते हैं, सब शुभ

राग है. पंच महाव्रत का राग भी शुभ राग है, वड यारित्र नहीं. समज में आया ? अडिसा, सत्य, दत्त, ब्रह्मचर्य और अपरिग्रह की वृत्ति उठती है वड शुभराग है, वड संयम नहीं, यारित्र नहीं, धर्म नहीं.

धर्म - 'शुद्ध चैतन्य का प्रकाश करना वड एसका अर्थ है.' शुद्ध चैतन्य प्रभु आनंद से छलोछल भरा है. छलोछल का (हिन्दी) शब्द क्या है ? लबालब ! हां, तुम्हारी भाषा में. सब हिन्दी आती नहीं. लबालब भरा है भगवानआत्मा. आतमपदार्थ, जैसे तावाब में पानी छलोछल - लबालब भरा है, जैसे भगवानआत्मा असंख्य प्रदेश में आनंद और शांति, स्वच्छता आदि शक्ति से लबालब भरा है. उसका शुद्ध का प्रकाश पर्याय में होना, अपनी निर्मल दशा में वड शुद्ध चैतन्य का प्रकाश प्रगट होना, वीतरागी परिश्रुति प्रगट होना उसका नाम भगवान यारित्र और धर्म कडते हैं. आडा..डा...! व्याख्या भारी कठिन. जगत कडां कडां मान बैठता है कि, ये किया, ये किया और ये किया. समज में आया ?

'वडी यथावस्थित आत्मगुण होनेसे (विषमतारहित सुस्थित आत्माका गुण होनेसे) साम्य है.' यथावस्थित - अपना ज्ञान, आनंद स्वभाव में यथावस्थित (अर्थात्) जैसा है वैसा अवस्थित. निश्चय स्थिति अंदर आनंद में होनी, उसका होने से उसे साम्य कडने में आता है. 'और साम्य, दर्शनमोडनीय तथा यारित्रमोडनीयके उदयसे उत्पन्न होनेवाले समस्त मोड और क्षोभके अभावके कारण अत्यन्त निर्विकार ऐसा श्रवका परिश्राम है.' संयम धर्म यारित्र क्या है ? कि, अपना अनंत शुद्ध परिश्रामी पदार्थ, उसका परिश्राम निर्विकारी - राग बिना, मदिनता बिना, शुभ राग बिना निर्विकारी परिश्रुति का प्रवाड यलना, उसका नाम भगवान यारित्र और धर्म कडते हैं. कडो, समज में आया ?

वड बात यडां ली है, देओ ! 'संयम,....' यलती गाथा. परमात्मा, संयम किसको कडते हैं ? कि, सम्यग्दर्शन, ज्ञान पूर्वक. आत्मा शुद्ध आनंदकंड है. राग, देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा का भी राग, वड भी मेरी चीज नहीं, मेरे में नहीं. ऐसी जो आत्मा की सम्यक् प्रतीत और सम्यक् आत्मा का ज्ञान. उस पूर्वक संयम, लीनता, रमशता हो उसको यारित्र कडते हैं.

'यारित्र धर्म है;...' वडी यारित्र धर्म है, वस्तु के स्वभाव की शक्तिमें से पर्याय में परिश्रुति प्रगट हुँई उसका नाम यारित्र धर्म है. ओ..डो..डो...! यडां तो (लोगो ने)

धतना सस्ता कर दिया. थोड़े कपड़े का झेरफार कर दे और श्रद्धा का ठिकाना नहीं, ज्ञान का ठिकाना नहीं और डो गया साधु ! अरे... प्रभु ! आडा..डा...! यारित्र हुआ तो मोक्ष हुआ. 'भाइस डोना मुश्केल है तो साधु कहां से डो ?, साधु हुआ तो सिद्ध हुआ, कडेणी रडी नहीं कोई' समज में आया ? यड तो मोक्षमार्ग की बात यलती है न ? पूर्ण मोक्षमार्ग की अकता. अकेला सम्यग्दर्शन, ज्ञान डो परंतु यारित्र की अलेदता साथ में न डो तो मोक्षमार्ग की अकता डोती नहीं. तीनों मिलकर मोक्षमार्ग अक है. तीन मोक्षमार्ग नहीं. समज में आया ? तो उसको पडले समज में लेना, श्रद्धा में लेना, असा क्या है यड ? असा ज्ञान का भी जिसकी समज में ठिकाना नहीं, वड अरि कहां से करे ? और सम्यग्दर्शन कहां से लावे ? समज में आया ?

कडते हैं कि, 'धर्म साम्य है;...' धर्म साम्य है. समता शुद्ध उपयोग. साम्य नाम शुद्ध उपयोग. शुभाशुभ परिणाम से रडित साम्य - समता, शुद्ध उपयोग. 'साम्य मोडकोल रडित...' वहां (-सातवीं गाथा में) आया था. 'साम्य मोडकोल रडित आत्मपरिणाम है.' वहां भी जव के परिणाम दिये हैं न ? अभी तो कोई कडता है कि, सम्यग्दर्शन गुण है. यहां पर्याय की बात कडी है. तो कडे, नहीं, गुण है. अरे...! सुन तो सडी, प्रभु ! सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान, सम्यक्यारित्र आत्मा का गुण नहीं, मोक्षमार्ग गुण नहीं, वड तो गुण की निर्मल परिणतिरूप परिणाम पर्याय है. आ..डा...! अभी द्रव्य क्या, गुण क्या पर्याय क्या (उसकी) ढबर नहीं (और) विरोध करे. वो ! भगवान ने तो असा कडा है कि, भगवान को आठ गुण प्रगट हुआ. सिद्ध को आठ गुण प्रगट हुआ हैं न ? तुम कडते डो कि, सम्यग्दर्शन, ज्ञान और यारित्र जो मोक्षमार्ग, (वड) तो पर्याय है. भगवान कडते हैं कि, भगवान में आठ गुण प्रगटे हैं. वड तो गुण है. अरे...! सुन तो सडी. वड गुण नहीं. गुण तो त्रिकाल रडते हैं. आत्मा त्रिकाल, उसमें गुण भी त्रिकाल. उसके अवलंबन से निर्मल परिणति निर्विकारी (डो), सम्यग्दर्शन, ज्ञान की अरागी, वीतरागी परिणति डो वड मोक्षमार्ग पर्याय है. वड मोक्षमार्ग पर्याय है. समज में आया ?

संसार भी आत्मा की विकारी पर्याय है, गुण नहीं. समज में आया ? आत्मा का संसार कहां रडता है ? शरीर में रडता डोगा ? ये स्त्री, पुत्र, कुटुंब, धंधा, तमाकु की बीडी में संसार रडता डोगा ? घर की बात कडी. कहां रडता डोगा आत्मा का संसार ? संसार क्या है ? संसार अक दोषरूप दशा (है). संसार दोषरूप दशा कहां रडती डोगी ?

संसारश्च इति संसारः शुद्ध विद्वान् आत्मानं से संसारश्च कर, उटकर राग में धर्म है, पुण्य में वात्सल्य है, पाप में सुभबुद्धि है, ऐसी जो दृष्टि मिथ्यात्व और राग-द्वेष (डोते हैं) वह संसार है. संसार शरीर में नहीं रहता, कर्म में नहीं, स्त्री-पुत्र में नहीं और बीडी में तमाकू डाले उसमें भी संसार रहता नहीं. भगवान् ! संसार भी आत्मा की एक उपाधिरूप मिथ्या श्रद्धा, मिथ्या ज्ञान और मिथ्या राग-द्वेष (डोते हैं), उस दशा का नाम संसार है. संसार पर पदार्थ में नहीं, संसार अपने द्रव्य-गुण में नहीं. आडा..डा...! उसकी मान्यता - विपरीत मान्यता और राग-द्वेष में संसार है. संसार की जबर नहीं, कहां से निकालना ? और कहां से लाना ? यही, छोड़ो संसार ! स्त्री-पुत्र छोड़ दिये (तो) डो गया, संसार छूट गया. अरे...! प्रभु ! तुझे संसार की जबर नहीं, हां ! समज में आया ? संसार तेरी वर्तमान दशा में मिथ्या श्रद्धा - मैं पर का करनेवाला हूँ, पर से मेरे में कार्य होता है, पुण्य परिणाम है सो धर्म है, अहिंसा महाव्रतादि के परिणाम में मुझे धर्म (डोता) है, ऐसी मिथ्या मान्यता और शुभ-अशुभ राग, वह आत्मा की पर्याय में दोष है. दोष है वह संसार है. संसार भी अवस्था (है), मोक्षमार्ग भी अवस्था (है) और मोक्ष भी अवस्था है, पर्याय है. तीनों पर्याय हैं, तीनों गुण नहीं. समज में आया ? भगवान् ! द्रव्य और गुण तो त्रिकाल रहते हैं. गुण प्रगट नहीं होता, वैसे गुण आवरित भी नहीं होता. पर्याय में आवरण (डोता है). अपना आवरण अपने कारण से, हां ! पर के कारण से नहीं, कर्म कर्म में रहा.

कहते हैं कि, परिणाम आत्मद्रव्य है, उसमें अनंत गुणधाम प्रभु आत्मा है. ऐसा अंतर अनुभव की दृष्टि, ज्ञान पूर्वक समता शुद्ध उपयोग का होना, वह मोह-क्षोभ रहित आत्मा का परिणाम है. वहां सातवीं गाथा में जव का परिणाम (है ऐसा) आया था. अंत में आया था न ? जव परिणाम नहीं आया था ? वहां जव परिणाम कड़ा था. शब्द में डेर है. कोई कहते हैं कि, जव और आत्मा त्मिन्न जात है, ऐसा नहीं. वह बताने को त्मिन्न-त्मिन्न बात करते हैं. समज में आया ? अंत में आया था न ? जव का परिणाम. 'अत्यंत निर्विकार ऐसा जव का परिणाम है.' तो कोई कहे कि, जव जुदा और आत्मा जुदा, ऐसा नहीं. जव को जवन की अपेक्षा से जव कहते हैं और अपने स्वरूप में गच्छति, आत्म गच्छति इति परमपदम् इति आत्मा. अपने दर्शन, ज्ञान, चारित्र में परिणामे उसको आत्मा कहते हैं. वस्तु तो वही है. जव कड़ो या आत्मा कड़ो. वहां

जव परिणाम लिया था. यहाँ आत्म परिणाम लिया. समज में आया ? कोई कहे कि, आत्मा तो पर्याय में भी बिलकुल निर्लेप है, ऐसा नहीं. और मलिन है वड जव है, ऐसा कहते हैं. ऐसा नहीं. भाई ! भगवान ! ओक बार सुन तो सडी ! अंतःकरण विशिष्ट धृति जव और निर्मल वड आत्मा, ऐसा कहते हैं. उसके सामने यड दलील है. ऐसा है डी नहीं, तुजे भबर नहीं, आत्मा कौन और जव कौन ? जव कडो तो भी वड और आत्मा कडो तो भी वड (है). वहाँ जव का परिणाम लिया था, यहाँ आत्मा का परिणाम लिया.

भगवानआत्मा परमस्वभावी चैतन्यमूर्ति जो अनादिअनंत द्रव्य और गुण से भरा पडा है, उसमें से प्रगट होकर सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र की दशा का, अवस्था का प्रगट होना वड परिणाम है, वड पर्याय है, वड अवस्था है, वड डालत है. उन तीनों की ऐकता डालत को यहाँ मोक्षमार्ग कडने में आया है. समज में आता है ? भाई ! बात तो बहुत स्पष्ट आती है, परंतु पकडना तो उसे (है), कोई पकडा दे ऐसा है ? तीर्थंकर आये तो किसी को समजा देते हैं ? अनंत बार तीर्थंकर के समवसरण में भी गया, अनंत बार गया और वर्तमान मडाविदेहक्षेत्र में भगवान विराजते हैं, साक्षात् समवसरण (है). श्री 'सीमंधर' परमात्मा आदि बीस तीर्थंकरो विराजते हैं. ऐसे समवसरण में मडाविदेह क्षेत्र में जन्म लिया, अनंत बार गया. क्या हुआ ? अपना स्वभाव अपने में समज में न आवे तो तीर्थंकर (की) भी समजाने में ताकत है नहीं. समज में आया ?

कहते हैं कि, साम्य (है) वड आत्मा का परिणाम है. आडा..डा...! परिणाम कडो, पर्याय कडो, अवस्था कडो, डालत कडो, दशा कडो या द्रव्य-गुण का ओक अंश कडो. पर्याय को अंश कडने में आता है. द्रव्य-गुण अंशी हैं. उसमें भी तकरार की थी कि, आप सम्यग्दर्शन को पर्याय कहते डो. अभी वड आयेगा. यहाँ परिणाम तो कडा (है), लेकिन अब गाथा में स्पष्ट कहेंगे. यहाँ परिणाम तो ले लिया है. समज में आया ?

'धसदिये संयतका, साम्य लक्षण है.' संयत का वीतरागी शुद्ध उपयोग लक्षण है. मुनि का द्रव्यविंग नग्नपना वड लक्षण नहीं (है) और अट्टाईस मूलगुण पालने का विकल्प, पंच मडाव्रत का (विकल्प), ... रहना, ओक बार भडे-भडे भोजन लेना जैसे अट्टाईस विकल्प - राग उठते हैं, वड भी संयतपना का लक्षण नहीं. ओ...डो...! देजो ! (कोई) तो कहते हैं कि, अट्टाईस मूलगुण पालते हैं न ! अट्टाईस मूलगुण पालते हैं. मुनि पालते हैं.

मूलगुण तो आस्रव है, विकल्प है. पंच महाव्रत पालते हैं न ! पंच महाव्रत तो राग है. जैसे हिंसा, जूठ, चोरी का पाप भाव है जैसे अहिंसा, सत्य, दत्त का भाव पुण्य है. दोनों विकल्प हैं, राग हैं, पर की ओर लक्ष्य जाता है. तो क्या आस्रव को पालना वल संयत का लक्षण है ? अभी तो जबर नहीं कि, आस्रव किसको कलते हैं और संवर किसको कलते हैं. ओ..ई...! अपनी कल्पना से घोडा घोडाये जा रहा है. घोडा समजते हैं ? अश्व कलते हैं न, तुम्हारे में क्या कलते हैं ? कल्पना से ऐसा होता है, पीछे ऐसा होता है और पीछे ऐसा होता है. अरे...! सुन तो सडी, प्रभु !

यल तो सर्वज्ञ परमात्मा की पेडी है. त्रिलोकनाथ परमात्मा जिन्हें सौ एन्द्र पूजते हैं. जिनके गणधर अंतर्भूत में यार ज्ञान, यौदल पूर्व की रचना करते हैं. उनकी पेडी की बात तु समजे बिना जलं-तलं दर्शन और धर्म लगा देते डो. बडी जिम्मेवारी तेरे सर पर है. समज में आया ? ओ..डो...! महाविदेड क्षेत्र में साक्षात् परमात्मा विराजते हैं, वलं महाविदेड क्षेत्र में गणधरों विराजते हैं. समज में आया ? वे डी द्विवध्वनि में यल कथन करते हैं. गणधर भी वडी रचना करते हैं.

वडी, भगवान 'कुंडकुंडार्य' यलं से आठ दिन वलं गये थे, रहे थे, साक्षात् भगवान के पास ! ओ..डो...! भरतक्षेत्र का मानवी ! महाविदेड के भगवान की यात्रा !! आ..डो..डो...! समज में आया ? भरतक्षेत्र का मनुष्य संवत ४८ लगभग की बात (है). पडली सदी की, डं ! नग्न द्विगंभर मुनि. आ..डो..डो...! साक्षात् भरतमें से महाविदेड में (गये). साक्षात् समवसरण में वर्तमान विराजते हैं, उस समय वडी भगवान थे. वलं तो करोड पूर्व का आयुष्य है न ! पांचसौ धनुष का देड है. करोड पूर्व में तो अक पूर्व में सत्तर लाख करोड, छप्पन डजार करोड वर्ष यले जाते हैं. भगवान जाने क्या डोगा यल ? अक पूर्व में सत्तर लाख करोड और छप्पन डजार करोड वर्ष का अक पूर्व है. जैसे करोड पूर्व का भगवान का आयुष्य है. 'ऋषभदेव' भगवान का यौरासी लाख पूर्व का आयुष्य था. समज में आया ? भगवान के पास जाकर यल वस्तु (लाये) है.

डम यारित्रधनवाले (हैं). पडले कड था न ? ये प्रज्ञेता ञडे. कड था न ? लार्ड ! पडले (आ गया है). ये डम ञडे, ऐसा कड था. यल तो डिन्डी है न एसदिये मालूम नहीं. (एस अधिकार की) पडली गाथा (२०१) में (टीका में) अंत में आता है, देओ ! 'एस (श्रामण्य) को अंगीकार करनेका जो यथानुभूत मार्ग है...' पडली गाथा के अंतिम शब्द. पडली गाथा (यानी) एस यरणानुयोग (अधिकार) की, डं ! यल २४१ यलती है

न, उसकी पडली गाथा - २०१. देजो ! ओ..डो...! '(श्रामण्य) को अंगीकार करनेका जो यथानुभूत मार्ग है उसके प्रज्ञेता हम यहाँ जड़े हैं.' आ..डा..डा...! देजो ! है ? लिखा है. देजो ! क्या लिखा है ? बोवो सेठ, बोवो तुम बोवो तो सही जितना बोवने में आता है. 'यथानुभूत मार्ग है उसके प्रज्ञेता हम यहाँ जड़े हैं.' गुजराती में लिया. ओभा, अमे आ ओभा. जड़े हैं यानी आ ओभा. छिन्दी लो, छिन्दी. क्या कलते हैं ?

अरे...! यहाँ साधुपद क्या है, यथानुभूत. देजो (मूल ग्रंथ में) नीचे (फूटनोट दी है). यथानुभूत = जैसा (हमने) अनुभव किया है वैसा. यारित्रवंत कैसा है, जैसा हमने अनुभव किया है. हमारे में यारित्र वर्तता है, जैसा कलते हैं. यथानुभूत यारित्र दर्शन, ज्ञान पूर्वक कैसा है, उसके प्रज्ञेता - यहाँ कलनेवाले हम यहाँ जड़े हैं. यारित्र किसको कलते हैं ? दर्शन, ज्ञान पूर्वक संयम किसको कलते हैं ? हमारे में प्रगट है, वहाँ हम तुमको कलते हैं. आ..डा..डा...! देजो तो भाषा ! साक्षात् भगवान का भेटा करके आये न ! हम यहाँ जड़े हैं, साक्षात् इसको कलते हैं. यारित्र और मोक्षमार्ग किसको कलते हैं, उसको कलनेवाले हम जड़े हैं. भाई ! आ..डा..डा...! भगवान कलते हैं और वैसा डोगा, जैसा नहीं. हम कलते हैं कि, साधुपद हमारे में जैसा है, जैसे साधुपद की व्याख्या करते हैं. समज में आता है कुछ ?

'कुंदकुंदाचार्य' भरतक्षेत्र के प्रभु ! जिन्होंने शास्त्र की रेलमछेल कर दी ! साक्षात् भगवान के पास से प्रवाल आया कि, वस्तु जैसी है. समजो, सुनो, विचार करो. मार्ग हम कलते हैं जैसा हमारे यारित्र के अनुभव से हम कलते हैं. कडो, समज में आया ?

'इसलिये संयतका, साम्य लक्षणा है.' भाषा देजो ! अडार्थस मूलगुण लक्षणा है, जैसा नहीं कडा. साधुपद का अडार्थस (मूलगुण और) मडप्रत लक्षणा है, जैसा नहीं कडा. जैसा मडप्रत का राग तो अलवी ली अनंत बार पालता है, तेरे में क्या आया ? अलवी अंतिम त्रैवेयक जाता है. 'मुनिप्रत धार अनंत त्रैवेयक उपजयो, पण आतमज्ञान बिन लेश सुभ न पायो' 'धवल' में आता है. अनंत बार लवी और अलवी शुक्ल लेश्या (पालकर त्रैवेयक जाते हैं). जैसी शुक्ल लेश्या (का पालन किया कि), शरीर का षंड डो तो (ली) कोध न करे. दूसरे देवलोक की इन्द्राणी यलायमान (करने) आये तो यले नहीं. और लीक्षा के लिये जाये तो उसके लिये ओक पानी का बिंदु (कि) जिसमें असंभ्य जव हैं, उसके लिये बनाया (डो जैसा) ज्याल आये कि, मेरे लिया बनाया है (तो) प्राण जाये

ફિર ભી ન લે. ઐસી જિસકી ક્રિયા (હૈ). પરંતુ અંતર મેં, યહ ક્રિયા મેં કરતા હૂં ઔર રાગ આયા વહ મેરા ધર્મ હૈ, ઐસી બુદ્ધિ રહ ગઈ (તો) મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સમજ મેં આયા ?

કહતે હેં કિ, 'સંયતકા, સામ્ય લક્ષણ હૈ.' અબ સામ્ય ક્યા હૈ ? સામ્ય કા સ્વરૂપ (ક્યા હૈ) વહ વિશેષ દર્શાતે હેં. '(૧) શત્રુ-બંધુવર્ગમેં,...' સામ્યભાવ, જ્ઞેય. શત્રુ હો યા વિરોધી હો, વહ જ્ઞાન કા જ્ઞેય હૈ. જ્ઞેય મેં દો ભાગ હી હૈ નહીં. યહ મુજે અનુકૂલ ઔર યહ મુજે પ્રતિકૂલ (હૈ ઐસા) ચીજ મેં હૈ નહીં. વસ્તુ મેં 'રીઝર્વડ' નહીં ક્રિયા કિ, યહ મુજે અનુકૂલ ઔર યહ મુજે પ્રતિકૂલ (હૈ). વસ્તુ મેં 'રીઝર્વડ' હૈ, ક્યા ? વહ જ્ઞેય હૈ. મેરી જાનને કી ચીજ હૈ. અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ કોઈ ચીજ હૈ નહીં. મેરે મેં નહીં ઔર ઉસમેં ભી નહીં. આ..હા...! સમ્યદર્શન, જ્ઞાન પૂર્વક સામ્યભાવ કા લક્ષણ. આજ ચતુર્દશી હૈ, અનંત ચતુર્દશી (હૈ). બડા અધિકાર આયા. સબેરે ભી અનંતધર્મત્વ શક્તિ આવી થી.

કહતે હેં કિ, શત્રુ-બંધુ કા વર્ગ. વર્ગ નામ સમૂહ. શત્રુ કા સમૂહ હો યા મિત્ર કા સમૂહ હો, મેરે મેં શત્રુ-મિત્રતા કા વિકલ્પ હી નહીં. સબ મેરે જ્ઞાન મેં જ્ઞેય હેં, પ્રમેય હેં. ઉસમેં પ્રમેય હોને કી લાયકાત હૈ, મેરે જ્ઞાનપ્રમાણ મેં. મેરે જ્ઞાનપ્રમાણ મેં વ્યવહાર પ્રમેય હોને કી લાયકાત હૈ. પરંતુ કોઈ શત્રુ-મિત્ર હોને કી લાયકાત કોઈ ચીજ મેં ત્રીન કાલ મેં હૈ નહીં. સમજ મેં આયા ? ઐસે જ્ઞાન, દર્શન પૂર્વક અંતર શુદ્ધ ઉપયોગ કી રમણતા સામ્ય, ઉસકો ચારિત્ર કહતે હેં.

'(૨) સુખ-દુઃખમેં,...' ક્યા હૈ સુખ-દુઃખ મેં ? કલ્પના ઉઠતી હૈ, યહ સુખ ઔર દુઃખ (વહ) નહીં. અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ સંયોગ મિલા ઉસકો યહાં સુખ-દુઃખ કહતે હેં. પ્રતિકૂલ સંયોગ કો દુઃખ કહતે હેં, અનુકૂલ સંયોગ કો સુખ કહતે હેં. દોનો જ્ઞેય હેં. મેરે જ્ઞાન મેં જ્ઞેય હેં. અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ મેરી ચીજ મેં નહીં ઔર ઉસ ચીજ મેં છાપ નહીં કિ, યહ અનુકૂલ હૈ ઔર યહ પ્રતિકૂલ હૈ. ઉસમેં છાપ પડી હૈ જ્ઞેય કી. મેરે જ્ઞાન મેં જાનને લાયક વહ ચીજ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

સમ્યદષ્ટિ કો શત્રુ-મિત્ર તો ઉનકો ભી કોઈ નહીં હૈ. લેકિન ઉનકો થોડી અસ્થિરતા આતી હૈ તો લડાઈ કરને કા ભાવ સમ્યદષ્ટિ કો હોતા હૈ. જાનતે હેં કિ, યહ પાપ ભાવ હૈ. લેકિન વહ શત્રુ હૈ તો મુજે ભાવ આયા, ઐસા નહીં. ઔર ભાવ આયા તો ઇસ શત્રુ કો માર ડાલુંગા, ઐસા નહીં. સમ્યદષ્ટિ ઐસા માનતે નહીં. ભાવ અશુભ આયા વહ તો ચારિત્ર નહીં (હૈ) ઇસલિયે. સમજ મેં આયા ? ઔર સમ્યદષ્ટિ કો સ્ત્રી, કુટુંબ કી પ્રીતિ,

स्त्री, कुटुंब के कारण नहीं। अपने में पाप राग आया (तो) समजते हैं कि, पाप है। मेरी यीज की वल यीज नहीं, परंतु मेरी कमजोरी से वल परिणाम आया। उस वस्तु के कारण से पाप नहीं आया कि, स्त्री ऐसी अस्थी थी तो पाप हुआ और पाप आया तो उसको अनुकूल मान लेते हैं, ऐसा भी नहीं। परंतु मेरे में अस्थिरता का राग है, ऐसा जानते हैं। मुनिपना में वल आता नहीं। वल राग और द्वेष अक भाव आया, साम्य (हो गया)। पर को जानना और मेरे को निश्चय से जानना, पर को जानना वल व्यवहार, ऐसा ज्ञेय हो गया। ऐसी जिनको सम्यग्दर्शन, ज्ञान पूर्वक समता अंतर में वीतराग परिणति बलती हो, उसको संयत का लक्षण कहने में आता है। आडा..डा...! समज में आया ?

अरे...! गणधर, तीर्थंकर के गणधर, छहे गुणस्थान में विराजमान हो और जब वे षामो अरहंताणं, षामो सिद्धांश यौदह पूर्व की रचना करते हो तो पांय नमस्कार मंत्र गिनने में आता है। ओ..ओ...! षामो लोअे सव्व साडूणं। गणधर भी ऐसा कहे कि, हे संत ! तेरे यरण में मेरा नमस्कार ! वे कैसे संयत होंगे ! जिन्हें गणधर का नमस्कार पडुंये !! समज में आया ? है विकल्प, पंय परमेष्ठी को वंदन करना वल है विकल्प, शुभ राग है। परंतु उस शुभराग में गणधर ऐसा करते हैं। भगवान के पास विराजमान गणधर वर्तमान है। 'गौतम' गणधर तो केवलज्ञान प्राप्त करके मोक्ष पधार गये। गणधर विराजमान (हैं)। षामो आर्हरियाणं। पडला पढ तो देव है, ये तीनों गुरु (हैं)। षामो उव्वज्जायाणं। आप तो आचार्य हैं न ! तो छोटे आचार्य को क्यों नमस्कार करते हैं ? षामो उपाध्याय को क्यों ? षामो लोअे (उव्वज्जायाणं)। जो साधु अपना स्वरूप, सर्वज्ञ कहते हैं ऐसा (मानते हैं)। षामो लोअे सव्व साडूणं, ऐसा नहीं। सब साधु, हां ! जो साधु हैं वे सब षामो (लोअे सव्व साडूणं में आते हैं)। अक आदमी ऐसा अर्थ करता है। यल काल तो ऐसा कोर्ण स्वछंदी हो गया है। आडा..डा...! मुंड पर मुडपत्ती, बडे भाषण दे, बडे-बडे देश के नेता (आये हो)। षामो लोअे सव्व साडूणं - उसमें कहां कहां है कि, जैन के साधु को नमस्कार। अरे...! भगवान ! साधु का व्याख्या ही यल साम्य लक्षण है।

सम्यग्दर्शन पूर्वक, सम्यक्ज्ञान पूर्वक समता होना वली साधु का लक्षण है। ऐसा जैन का वास्तविक साधु, उनको गणधर नमस्कार करते हैं। समज में आया ? एतनी बडी पढवी, साधारण आदमी मान ले कि, हम साधु हैं, संयत है। ठीक है। नीम में निलमशि

मान लेना, नीम की लिंबोणी, लिंबोणी कड़ते हैं न ? कोई ना कड़े ? उसमें कोई शक लगता है ? लिंबोणी को निलमशि मानने का एतना दाश देना पड़ेगा, क्या कड़ते हैं ? दाश.. दाश. दाश देना पड़ेगा. दाश समजते हैं ? कस्टम. कस्टम उसको देना पड़े ? नहीं, हम नीलम मानते हैं. मानो. उसको टेक्स नहीं देना पड़ता है. जैसे सम्यग्दर्शन, ज्ञान सहित संयत क्या है, समज में नहीं, पहियान नहीं, सुना नहीं, माने (कि) हम (साधु) हैं, (तो) उसके सर पर कोई कस्टम नहीं है. कष्ट भडा है. कस्टम नहीं है, परंतु कष्ट है सही. कष्ट नाम मिथ्याश्रद्धा, मिथ्याज्ञान और मिथ्या राग-द्वेष में साधुपना माना है तो तुजे बडा कष्ट है. समज में आया ? तेरी यीज क्या है, तुजे भबर नहीं.

कड़ते हैं कि, '(२) सुभ-दुःभमें,....' सुभ-दुःभ का अर्थ संयोग की अनुकूलता-प्रतिकूलता की व्याख्या अभी है. सुभ की कल्पना उठी और दुःभ की कल्पना उठी उसमें समभाव, ऐसा नहीं. सुभ-दुःभ के संयोग में ज्ञेयरूप है. हजार बिच्छु उंभ मारे और कोई चंदन लगाये, (दोनों) ज्ञेय हैं. ज्ञेय जानने लायक यीज है. वड मुजे छूती नहीं. बिच्छु का उंभ शरीर को छूआ नहीं, तीन काल में छूता नहीं. अज्ञानी को भी बिच्छु का उंभ शरीर में छूआ नहीं. परद्रव्य परद्रव्य में कहां से छूओ ? शरीर में हुआ तो मुजे छूआ है, वड मान्यता मिथ्यादृष्टि की है. शरीर, परमाशु है वड अपनी पर्याय में क्या छूता है ? स्पर्श करता है ? हमारी काठियावाडी भाषा में अडते हैं ? तुम्हारी भाषा में छूते हैं ? कोई द्रव्य की पर्याय, कोई द्रव्य की पर्याय को कभी तीन काल में छूती डी नहीं. भबर नहीं. जय नारायण ! समज में आया ? तो कड़ते हैं कि, सुभ-दुःभ संयोग ज्ञेय है. मेरे ज्ञान का विषय है. सुभ-दुःभ मेरे में नहीं.

'(३) प्रशंसा-निन्दा...' लाभ, करोड यकवर्ती आकर पैर छूओ. भावण (-अेक पेड) ध्यान में बैठे डो. अबुल कड़ते हैं न ? कांटेवाला पेड डो, शरीर काला डो. ध्यान में, शांति में साम्य भाव (में बैठे डो). सम्यग्दर्शन, ज्ञान पूर्वक, डं ! (दूसरे) अज्ञानी साधु जैसे-तैसे ध्यान करते हैं, वड ध्यान-व्यान है नहीं. समज में आया ? लगा देते हैं कि नहीं ? एन्डोंने साधु को कडा था न ? फिर ऐसा किया, क्या कड़ते हैं ? समाधि. समाधि की थी और बहुत कुछ किया था. अरे....! भगवान ! क्या आत्मा है ? और अेक-अेक आत्मा में अनंती शांति की अनंत शक्ति पडी है, उसका परिणामन वर्तमान में होता है, ऐसी वस्तु की स्थिति अंतर में जाने बिना, सम्यक्ज्ञान नहीं, दर्शन नहीं तो यारित्र

कहां से आया ? ध्यान कहां से आया, धूलमें से आया ? लगा दे चार-चार मछिने तक, जड है. जड डो जायेगा. भाई ! वस्तु ऐसी है उसे समजता नहीं. आंभ बंद कर दे उसमें क्या है ? अकेन्द्रिय को तो आंभें हैं ही नहीं. वनस्पति, पृथ्वी, पानी, अग्नि, वायु को तो आंभ है ही नहीं. आंभ बंद करके ही पडे हैं. क्या है तुजे ?

भगवान् आत्मा की आंभ अंदर क्या है, उसकी तो जबर नहीं. मैं चीज क्या हूँ ? मेरी दशा क्या है ? मेरी शक्ति कितनी है ? मैं पर का कार्य करता नहीं, पर से मेरे में क्रियित् लाभ होता नहीं. राग का विकल्प उठते हैं उससे मुजे क्रियित् लाभ नहीं. व्यवहार रत्नत्रय (का विकल्प) उठता है उससे मुजे क्रियित् लाभ नहीं. ऐसी भी जिसको जबर नहीं और माने कि ध्यान में बैठे हैं. मूढ डो जायेगा. ध्यान कहां से आया ?

यहां तो कडते हैं कि, प्रशंसा-निंदा में समता. छाथी पर बैठकर यकवर्ती यदा जाता डो और मुनि बबुल के नीचे बैठे डो. आत्मा की शांति में, आनंद में जुलते डो. यकवर्ती (देजे कि), यड मुनि हैं. और यकवर्ती ज्ञानी डो तो मुनि का उल्लंघन करके न जाये. ओ...डो...डो...! धन्य अवतार ! उपर से (नीचे) उतर जाये. छाथी से उतर जाये. अरे...! यहां मुनिमहाराज आत्मध्यान में विराजते हैं. वंदन करे बिना जैसे नहीं यलते. जैसे यकवर्ती वंदन करे तो भी साम्य है. मेरे में कुछ नहीं. वंदन करो तो उसकी और निंदा करो तो उसकी (छंछा). समज में आया ? प्रशंसा-निंदा में समभाव.

‘(४) मिट्टीके ढेदे और सोनेमें,...’ ओ...डो...! कहीं मिट्टी का, पत्थर का ढिगला देजा (तो) शांत ज्ञाता-दृष्टा शांति (है), और डीरे का यरु देजा. शरीर का धर्म पेशाब आदि करने गये (और) जुके तो देजा कि, अरे...! डीरा-माशेक पडा है. मिट्टी और डीरा-माशेक दोनों समान हैं. विकल्प उठता नहीं कि, लाओ न, किसी को बता दूं. समज में आया ? जैसे ‘मिट्टीके ढेदे और सोनेमें,...’ समभाव शांति वीतराग भाव की परिष्कृति है. यड संयत का लक्षण है.

मुमुक्षु :- डीरे की कीमत की समज भी पडती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, ऐसा है. उन्हें धूल का ढेड़ा.. ढेड़ा समजते हैं न ? देवा और डीरे की कीमत की सब जबर है कि, यड अक-अक डीरा अक-अक करोड का है. कोई जौडरी भी साधु डो गया डो. जवाडरात का धंधा डो और साधु डो गया, ज्याल है कि, यड डीरा अक-अक करोड का है. और अक यरु देजकर जैसे देजा तो सात

यरु पडे हैं. और अक-अक यरु में उजार-उजार डीरे हैं. (झिरे भी) विकल्प नहीं.

मुमुक्षु :- दृष्टि तो गई.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दृष्टि नहीं, यहाँ तो वीतरागता आ गई. वीतरागता आ गई है. दृष्टि तो सम्यग्दर्शन में झिरी. लेकिन एतनी वीतरागता. मेरे तो काम नहीं आयेगा, लेकिन दूसरे को तो काम आयेगा, यलो बता दूं. औसा है ? अरे...! भगवान ! किसको काम आये ? आत्मा अपना काम करे, दूसरे को काम आवे कहां से ?

मुमुक्षु :- धर्म प्रभावना में काम आयेगा.

पूज्य गुरुदेवश्री :- धर्म प्रभावना अपने में डोती है कि बाहर में ? धर्म स्वभाव अपनी श्रद्धा, ज्ञान की लीनता डोती है उसमें प्रभावना डोती है. वड तो शुभ विकल्प आया और बाहर में डोनी डो तो डो, बाहर में धर्म प्रभावना है ? समज में आया ?

कडते हैं, समभाव - मिट्टी के ढेले और सोने में. सोना दिया, डीरा-माशुक लो अक डी बात है. '(५) जिवित-मरझमें अक डी साथ,...' जवन डो या एस पद में देड छूटो. कोई कडे, तुम्हारा जवन अभी पयास वर्ष का है, हां ! डो, तो डो. एस पद में मृत्यु डो तो डो. मैं तो ज्ञाता-दृष्टा से जिसककर विकल्प करनेवाला नहीं. औसी वीतराग परिणति को संयत कडते हैं. समज में आया ? कीमत नहीं डोगी न उन्हे ? मडा विचक्षा, ज्याल में आता है. 'पूज्यपादस्वामी' की बात नहीं यलती है ? मडा संत जंगल में रडते थे. पांढडा देभे न, पांढडा ? पांढडा (को) क्या (कडते हैं) ? वनस्पति का. ज्याल में आ जाये कि, यड एस रोग पर की दवाई है. समज में आया ? जान ले, (उसमें) क्या है ?

'(६) यड मेरा पर (शत्रु) है, यड स्व (स्वजन) है;' यड मेरे (अंगीत) हैं और यड मेरा शत्रु है, (औसा) विकल्प भी नहीं. किसको कडना अंगी ? डमारा अंग तो सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र है. डम हैं अंगी और सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र डमारा अंग है. अंग कडो या अवयव कडो. अवयवी मैं आत्मा और सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र आदि गुण की पर्याय मेरा अवयव है. मेरा (अंगीत) कोई दूसरी दुनिया में है नहीं कि कोई शत्रु है नहीं. (अंगी-शत्रु का) विकल्प भी नहीं. आ...डा...! देभो ! यड साधुपद ! आडा...डा...! समज में आया ?

पडले यथार्थ पीछान तो करनी पडेगी कि नहीं ? क्या साधुपद है ? सात तत्त्व में संवर, निर्जरा आते हैं कि नहीं ? संवर, निर्जरा की साधुपद में कितनी दशा संवर,

निर्जरा की है ? उसमें कितना विकल्प का आस्रव है ? उन सातों तत्त्व की श्रद्धा में संवर, निर्जरा जो साधुपद है, उसकी उसे पीछान डोनी याडिये. समज में आया ? साधुपद में जो संवर, निर्जरा होती है, एतनी शांति वहां होती है तो उसे संवर, निर्जरा कडने में आता है. समज में आया ?

(अज्ञानी तो माने कि) कर सकता हूं. स्याद्वाद मार्ग है भगवान का. क्या ? परमाशु को डिला न सके, शरीर को डिला सके, अनेकांत मार्ग है भगवान का. अरे... भगवान ! कहां से लाया ? समज में आया ? कोईने प्रश्न पूछा, समजे ? मडाराज ! यह 'सोनगढ' का सुनकर गये तो पूछा कि, आत्मा जड का कर सकता है ? परमाशु का नहीं कर सकता, शरीर का कर सकता है. आडा..डा...! ये साधु !! अेक ने पूछा, मडाराज ! आत्मा बोल सकता है ? यहां की बात बहुत यली है न ? सारे हिन्दुस्तान में गडबड डो गई.

मडाराज ! आत्मा बोल सकता है ? (तो उसने कडा), तेरा बाप बोलता है यह ? अरे...! भगवान ! एतना सुनने में भी शांति नहीं. (कडने लगा), कौन बोलता है यह ? तेरा बाप बोलता है ? यहां से सुनकर (कोई) गया था. यहां से सुनकर गये थे कि, आत्मा बोल सकता नहीं. वह तो जड की किया (है). आत्मा कहां बोलता है ? आत्मा तो ज्ञान करे. भाई ! अैसा प्रश्न किया. अरे...! भगवान ! वह बेयारा यहां से सुनकर गया था कि, आत्मा शरीर का (कुछ) कर सकता नहीं. वह तो जड है न, अज्जव तत्त्व है. अज्जव का द्रव्य-गुण स्वतंत्र, अज्जव की वर्तमान पर्याय में ध्वनि उठनी वह भी स्वतंत्र (है). आत्मा बोले और आत्मा मौन रहे, (अैसा) आत्मा में तीनकाल में है नहीं. आ..डा...! एन्डोंने पूछा तो जवाब यह दिया. भगवान ! एतनी भी शांति नहीं ? अेक प्रश्न का उत्तर देने में थोडी धीरज, शांति भी नहीं ? ये तेरा बाप बोलता है ? कौन बोलता है ? भाई ! उसका बाप भी बोलता नहीं. बोलता है जड. आडा..डा...! समज में आया ? भगवान चिदानंदमूर्ति क्या बोले ? वह तो ज्ञानमूर्ति येतन है, यह तो जड की ध्वनि उठती है, वह क्या बोल सकता है ?

मुमुक्षु :- आत्मा निमित्त है न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन निमित्त का अर्थ क्या ? वह डोता है तब निमित्त कडने में आता है. उसका अर्थ डी यह है कि, बोलता नहीं. निमित्त तो अेक ज्ञान करने की चीज है. निमित्त है तो बोलता है, (अैसा डो तो) उपादान डो गया. भाषा की वर्गशा

की पर्याय (में) उस समय में ध्वनि उठती है. आत्मा से नहीं, तीनकाल, तीनलोक में. आडा..डा...! कैसे बैठे ? समज में आया ?

परमाशु अपनी पर्याय के काल से, प्रत्येक परमाशु में स्वयतुष्टय है कि नहीं ? प्रत्येक परमाशु में स्वयतुष्टय है कि नहीं ? परमाशु द्रव्य, उसकी यौडाई क्षेत्र, उसकी वर्तमान डालत काल और उसकी त्रिकाल शक्ति गुण. प्रत्येक पदार्थ स्वद्रव्य, स्वक्षेत्र, स्वकाल, (स्व) भाव से है और परद्रव्य, परक्षेत्र, परकाल और परभाव से नहीं है. आत्मा से, निमित्त से वह भाषा नहीं (नीकलती). क्योंकि भाषा की पर्याय परमाशु का स्वकाल है. स्वयतुष्टय में उसका स्वकाल है. समज में आया ? अभी जव-अजव की त्मिन्नता की भबर नहीं. उसे आसव और आत्मा त्मिन्न (कैसे बैठे) ? दया, दान का विकल्प उठता है, भगवान की भक्ति (करे), शमो.. शमो.. शमो... (करे), यात्रा (का भाव) राग है. उससे आत्मा शायक त्मिन्न है.

यहां तो राग भी उठे नहीं. समता लेना है, यहां तो संयत है न ? संयतपना है. कलते हैं कि, यह मेरा शत्रु है और यह स्वजन है. मुनि को यह बात है नहीं. 'र) यह आडूलाह है, यह परिताप है,...' ओ...ओ...! यहां मजा पडती है और यहां मुझे ठीक नहीं पडता, (ऐसा) मुनि को है ही नहीं. वीतराग ज्ञाता शांत.. शांत... शांत... शांतरस में गुलनेवाले अपनी वीतराग परिश्रुति को संयतपने मानते हैं. बाडर में कुछ परिताप दे, अरे...! एसने पचीस गावी ही और आठ दिन से लगातार गावी देता है. गावी तो जड की पर्याय है. जड की पर्याय तुझे कलती है कि, मुझे सुनने में रुक जा ? कलती है कि, सुनने में रुक जा ? और तुम्हारी ज्ञान की पर्याय क्या पर उपर जाती है ? जानने में आता है कि, है. बहुत कठिन, जगत को ऐसा लगे, मानो आत्मा (पंगु डो गया). अरे...! पर के लिये मुर्दा (है), सुन न ! अपने स्वभाव का पुरुषार्थ और विभाव के पुरुषार्थ में समर्थ (है). एक आत्मा, अनंत परमाशु और दूसरे आत्मा के लिये पांगला (है). पांगला समजते हैं न ? क्या कलते हैं ? पंगु ! ये बात (कैसे बैठे) ?

कुछ तो ऐसा कलते हैं कि, प्रत्यक्ष द्विभता है न ! लेकिन तेरी दृष्टि जूठी है, कहां द्विभता है ? वह भाषा तो जड की डोती है. समज में आया ? प्रत्यक्ष क्या ? तुझे प्रत्यक्ष की भबर कहां है ? ज्ञान प्रत्यक्ष डोता है. ज्ञान में जानना है, अपना स्वरूप है उसका नाम प्रत्यक्ष है. वह चीज ऐसी डोती है, ज्याल में नहीं आती है ? वह

परमाशु की पर्याय जड की है, तेरे आत्मा में भरा है ? क्या अंदर आत्मा में, अरुपी में वर्गशा भरी है ? वड वर्गशा तो जड है. समज में आया ? डम तो देखते हैं न ! क्या देखते हो ? तेरी दृष्टि में भूल है. कडा था न, अेक दृष्टांत है न वड ? आपा का दृष्टांत है.

अेक आपा का दृष्टांत दिया होगा. आपा यानी अेक काठी था, अेक काठी. उसको आपा कहते हैं. काठी को अैसा भमशा करानेवाला मिला कि, पांचसौ-पांचसौ रुपये का वछेरा ले जा, पीछे पांच-पांच हजार का होगा. कोणा था, एतना बडा कोणा था. ये साकरकोणा आता है न ? साकरकोणा. क्या कहते हैं तुम्हारे में ? काशीकण. एतना एतना (बडा). अैसा अेक ठग मिला गया कि, आपा ! पांचसौ-पांचसौ रुपये दो, यड बडा वछेरा है. जब छूटेगा तब पांच-पांच हजार का अश्व होगा. बडी अखी बात है. लाओ ! अंदर वछेरा पडा है. वछेरा समजे न ? जैसे अंडे में मोर नहीं पडा है ? मोर के अंडे. वैसे वछेरा पडा है. किसी को कहना नहीं ? और जब तक जाना (जाते हो) तो उपर डाली पर लगाना. जब तुम तुम्हारे घर ले जाते हो, पांच-दस लेते हो. आडार करने का समय आया (तो) डाली पर दो कोणा बांध दिया और (अपना जाना) जाने बैठा. परंतु कय्या धागा था, जाने बैठा और (तभी) वड धागा टूट गया और नीचे गिरा. और साथ में थी पणाठी. पणाठी समजते हैं ? पणाठी वनस्पति नदी में डोती है. नदी में पणाठी की वनस्पति डोती है. उसमें दो भरगोश पडे थे, दो भरगोश. दो भरगोश पडे थे. जैसे डी वड तूटा, वैसे भरगोश भागे. आपा कहे कि, अरे...रे...! ये वछेरा जाता है, वछेरा ! घर आकर कडा कि, दो अंडे लेकर आता था. अरे...! घोडे के अंडे नहीं डोते. लेकिन प्रत्यक्ष देखा और (तुम कहते हो) नहीं डोते. प्रत्यक्ष देखा. जैसे छूटा और भागे, तुरंत डी. लेकिन घोडे के अंडे नहीं डोते और अंडेमें से वछेरा नहीं डोता. आपा उसे अैसा कहता है.

वैसे (यहां) आपा यानी आत्मा. उसे कोई कहे कि, जड की क्रिया आत्मा नहीं करता. लेकिन प्रत्यक्ष देखते हैं न ! 'डम' बोलने की इच्छा करे तो बोल सकते हैं. मौन नहीं कर सकते. प्रत्यक्ष है न ! वड आपा जैसा है. तेरे लक्षण विपरीत, विपरीत श्रद्धा (के हैं). समज में आता है ? भान नहीं, भान. क्या नव तत्त्व है, श्व-अश्व भिन्न हैं. दोनों को कुछ संबंध है नहीं. परमार्थ में कोई किसी का कर्ता है नहीं.

यहां कड़ते हैं कि, हमारा उसमें सुख है या हमारा दुःख है, (ऐसा) धर्मा को है नहीं। ‘(३) यह मेरा उत्कर्षण (कीर्ति) है, यह अपकर्षण (अकीर्ति) है,...’ ऐसा है नहीं। मेरी कीर्ति ऐसी बढ गई, मैं बहुत बढ गया. अरे...! क्या पर की कीर्ति से तुम बढे हो ? दुनिया तो पुण्य के कारण से कीर्ति बढ जायेगी, उसमें क्या आया ? और हमारा उसमें अपकर्षण है, अकीर्ति है. अकीर्ति-कीर्ति को गिनते नहीं. अपने ज्ञान में, शांति में वीतराग परिणति (है). समज में आया ?

‘(४) यह मुझे अकिंचित्कर है, यह उपकारक (उपयोगी) है,...’ यह मेरे कुछ काम का नहीं, यह मेरा उपयोगी है, ऐसा मुनि को होता नहीं। ‘(५) यह मेरा स्थायत्व है, यह अत्यन्त विनाश है’ यह मेरी यीज स्थायी रहेगी. शरीर, लक्ष्मी आदि और यह अस्थायी (है, उसका) नाश होगा, (ऐसा) मुनि को है नहीं. स्थायी मेरा आत्मा, अस्थिर मेरी पर्याय. पर में स्थायी और नाशवान है (नहीं).

‘(६) इसप्रकार मोहके अभावके कारण सर्वत्र जिससे रागद्वेषका द्वैत प्रगट नहीं होता,...’ वो. मोह के अभाव के कारण सर्वत्र वीतराग, वीतराग आनंदकंद परिणत होता है. उसको संयत का लक्षण कड़ने में आता है.

श्रोता :- प्रभाष वचन गुरुदेव !

वीर संवत् २४८८, भाद्रवा सुद १५, शुक्रवार

ता. १४-०८-१९६२

गाथा-२४१

‘प्रवचनसार’ उसमें मोक्षमार्ग अधिकार यलता है. आत्मा वस्तु पदार्थ है वल अनाद्वि अनंत है. उसकी पर्याय नाम वर्तमान अवस्था में राग-द्वेष, विकाराद्वि भावबंध दशा है. उस भावबंधन को निमित्त जडकर्म व्यवहार से बंधन है, असा कलने में आता है. दोनों का नाश करने का उपाय अथवा नाश लो जाता है उसका उपाय मोक्षमार्ग उपाय है. तो मोक्षमार्ग का क्या स्वरूप है वल यलता है. २४१ गाथा आयी. कहां तक आयी ? भबर नहीं. यार-पांय पंक्ति आयी है.

झिर से थोडा लो, देभो ! टीका से झिर से थोडा लो. टीका है न ? टीका. २४१. ‘संयम, सम्यग्दर्शनज्ञानपूर्वक यारित्र है;...’ संयम जो कलते हैं उसको यारित्र कलते हैं. यारित्र सम्यग्दर्शन-ज्ञान पूर्वक लोता है. सम्यग्दर्शन, ज्ञान न लो वहां यारित्र या संयम लोता नहीं.

मुमुक्षु :- यारित्र ले तभी सम्यग्दर्शन तो...

पूज्य गुरुदेवश्री :- यारित्र क्या ? लेकिन यारित्र क्या ? ये बाह्य क्रियाकांड यारित्र है ?

अपना स्वरूप चैतन्य धातु ज्ञान, आनंद जिसने धारण कर रभा है, असी निर्विकल्प विकार से रलित (यीज है). वल २४२ में आयेगा. असे आत्मा की रागरलित स्वरूप का अनुभव लोकर, प्रतीति लोना उसका नाम सम्यग्दर्शन है. असा सम्यग्दर्शन बिना उसका ज्ञान सख्या लोता नहीं और ज्ञान, दर्शन बिना वल बाहर से पंय मलाप्रत और प्रत, क्रियाकांड ले ले तो भी वल प्रत है नहीं, वल यारित्र है नहीं. यारित्र तो सम्यग्दर्शन,

ज्ञान पूर्वक होता है। तो जिसको अभी सम्यग्दर्शन क्या चीज, कैसे प्रगट हो, इसका साधन क्या उसकी भी जबर नहीं उसको यारित्र-झारित्र, व्रतादि कहते हैं कि, हम व्रतधारी हैं, यारित्रधारी हैं, क्षुब्धक हैं वह सब बिना अके के शून्य हैं। शून्य.. शून्य. अके बिना के शून्य संख्या में आते नहीं।

कहते हैं कि, 'धर्म साम्य है;...' यारित्र धर्म है और धर्म साम्य है। साम्य नाम शुद्ध उपयोग. अंतर आत्मा में ज्ञानानंद को ध्येय करके अंतर में स्थिर जम जाना, शुभाशुभ उपयोग की उत्पत्ति न होना और अंतरमें से शुद्ध उपयोग (होना)। शुद्ध उपयोग नाम शुद्ध आचरणरूप दशा, शुद्ध आचरणरूप दशा, जिसमें महाव्रत का विकल्प भी नहीं, ऐसी (दशा) को यहां साम्य धर्म कहने में आता है।

'साम्य मोहक्षोभ रहित आत्मपरिणाम है।' साम्य क्या है ? मोह और क्षोभ रहित आत्मा का अके परिणाम है। 'इसलिये संयतका, साम्य लक्षण है।' उस कारण से संयत.. सं..य..त. संयत नाम बाह्य से क्रियाकांड करते हैं वह संयत नहीं। संयत शब्द पडा है न ? तो सम्यग्दर्शन, अनुभव में आत्मा आये बिना किसमें स्थिर होना, वह भूमिका द्विभे बिना, भूमिका का ज्ञान हुआ बिना स्थिर कहां होना ? समज में आया ? अपना आत्मा शुभाशुभ परिणाम से रहित, देह की क्रिया से भी मैं करनेवाला नहीं, उससे रहित अंतर शुद्ध चैतन्य;... वह पीछे आयेगा, जैसे स्वभाव में लीन, आनंद-आनंद, अतीन्द्रिय आनंद का प्रगट होना उसका नाम भगवान संयत का लक्षण कहते हैं।

'वहां (१) शत्रु-बंधुवर्गमें;...' तुम्हारा प्रश्न आता है। (ऐसा पूछते थे कि), दो बार क्यों आया ऐसा ? दो-दो बार आता है न ? अके में मोह के अभाव के कारण राग-द्वेष नहीं होता और दूसरे में स्वभाव में रमणता के कारण पर को ज्ञेयरूप से जानते हैं, ऐसा दो प्रकार है। कल उसका प्रश्न था कि, दो बार क्यों आया ? देजो !

'वहां...' जहां आत्मा ज्ञान और आनंद मेरा स्वरूप है, ऐसी अंतर्मुख स्वभाव अभिमुख आत्म-अभिमुख - आत्मा के सन्मुख होकर अपना परिणाम शुद्ध होना उसका नाम धर्म नाम यारित्र नाम साम्य कहने में आता है। जिसमें शत्रु-बंधुवर्ग में समता (है)। यहां तो समता पीछे लेकिन उसमें राग-द्वेष का द्वैत प्रगट नहीं होता। शत्रु हो या सज्जन हो, बंधुवर्ग हो मेरा कोई दुश्मन है नहीं, मेरा कोई बंधु है नहीं। मेरा बंधु मेरा स्वभाव और पर्याय में विकार होता है वह मेरा दुश्मन (है)। समज में आया ? मेरा कोई दुनिया

में दुश्मन - शत्रु तीनकाल में है नहीं. मेरी यीज आनंद और शुद्ध परमात्म स्वभाव मेरा, वल मेरा बंधुवर्ग (है). बंधुवर्ग - भाई का समूह. मेरे गुण का समूह मेरा बंधुवर्ग है. और उसमें रागादि उत्पन्न हो वल शत्रुवर्ग (है).

‘(२) सुभ-दुःभमें,...’ (अर्थात्) अनुकूल-प्रतिकूल संयोग में समभाव - ज्ञाता-दृष्टा होकर शुद्ध उपयोग का आचरण करनेवाला. अनुकूल हो या प्रतिकूल हो, सब यीज मेरी ज्ञेय हैं. वल पीछे आयेगा. सब यीज मेरे ज्ञान में जानने लायक हैं. मुझे कोई अनुकूल-प्रतिकूल दुनिया में कोई है नहीं. ऐसी दृष्टि पूर्वक अंतर शुद्ध उपयोग में लीन, साम्यभाव में लीन होना उसका नाम चारित्र धर्म और उसका नाम मोक्षमार्ग कहते हैं.

पहले समजन में डेर है वहां कहां श्रद्धा और कहां चारित्र ? समजन में ज्ञान की क्या यीज है ? कौन है ? क्या विकार है ? क्या संयोग है ? सब यीज में पृथक्पना कैसा है ? इसके ज्ञान बिना यथार्थ अंतर अनुभवदृष्टि होती नहीं. और अनुभवदृष्टि बिना चारित्र और साम्य भाव कभी प्रगट होता नहीं. बाहर से कषाय मंद द्विभे, कषाय मंद द्विभे, शांत द्विभे. वल नहीं, वल नहीं. अभिप्राय में राग करने का भाव है और अभिप्राय में शत्रु और बंधु वर्ग का भेद ज्ञान में ज्ञेय का भेद करता है, उस मिथ्यादृष्टि को साम्यता, उपशमता होती नहीं. उपशमता, समता, समता होती नहीं. बाहर से देजो तो क्षमा (द्विभे). भैया ! सब हमारे (दिये) समान हैं. अंतर में अभिप्राय में जहां वल विकल्प, राग उठता है उसकी भी कर्तृत्वबुद्धि है और चित्त में कर्ता हूं, ऐसी मान्यता है तहां समभाव लेश भी है नहीं. तहां समता नहीं. देजो ! क्षमा मांगते हैं न ? कल क्षमापना दिन था न ? किसको क्षमापना कहना ? प्रभु ! तेरे आत्मा के साथ शुभ-अशुभ राग होता है, शुभ राग वल मेरा शत्रु है. मेरे स्वभाव का शत्रु है.

मुमुक्षु :- .....

पूज्य गुरुदेवश्री :- स्वभाव में अकाग्र होकर शत्रु के साथ (लडाई) करनी. ऐसी बात है. यल तो निराखंभी बात (है). जगत को अंतर धर्म क्या यीज (है वल) सुनने में आती नहीं तो परिश्रम में कहां से आवे ? बाहर (में) जिंदगी जैसे ही (पूरी करते हैं). ओ..ओ...! अनंत-अनंत काल अज्ञानपने बीते. क्या किया ? व्रत लिया, इन्द्रियदमन किया, ब्रह्मचर्य पाया, क्षमा की, मान भी घटा दिया, कपट भी छोडकर सरल (हुआ). व्यवहार सरल हुआ, परमार्थ से सरल हुआ नहीं. ऐसी चैतन्यशक्ति भगवान परमानंद की मूर्ति

में हूँ, मेरे में तो अकेला आनंद, अतीन्द्रिय अतीन्द्रिय - इन्द्रिय से ग्राह्य नहीं, विकल्प से अनुभव में आनेवाला नहीं, ज्ञान से ज्ञान का वेदन हो, जैसे मेरे आनंद स्वभाव की मेरी भूमि है। ऐसी दृष्टि हुआ बिना कभी साम्यभाव अंतर में आता नहीं। कहां, समझ में आया ?

‘सुख-दुःखमें, (उ) प्रशंसा-निन्दामें,...’ दुनिया प्रशंसा करो, निन्दा करो, वह मेरी चीज नहीं। मेरी कोई प्रशंसा कर सकते ही नहीं। मेरी प्रशंसा मैं कर सकता हूँ, दूसरा कोई मेरी प्रशंसा कर सकते नहीं, दुनिया कोई मेरी निन्दा कर सकते नहीं। दुनिया में कोई चीज नहीं कि मेरी निन्दा कर सके। मेरी चीज देखे बिना उसको कहां अनादर करना (रखना) ? और मेरी चीज हीने बिना कहां आदर करना ? समझ में आया ? मेरी चीज तो सख्खिदानंद प्रभु, निर्मलानंद आनंदकंद पडा है, उसमें निन्दा-प्रशंसा मेरे में कोई करनेवाला मेरा है नहीं।

‘(४) मिट्टीके ढेले और सोनेमें,...’ धूल के ढेले और यरु, डीरा का यरु कहां था अपने तो। भाई ! डीरे के यरु का दृष्टांत दिया था न ? यरु निकला, वह दृष्टांत (दिया था)। सब एक चीज है, मेरी कोई चीज है नहीं। एक में राग और दूसरे में द्वेष अथवा पडले में द्वेष और दूसरे में राग। सम्यग्दर्शन पूर्वक मोह के अभाव के कारण, ऐसी चीज में राग-द्वेष की उत्पत्ति नहीं होती है और शांति अंतर में उत्पन्न हो। सारी दुनिया कुछ भी हो। समझ में आया ?

एक राजा की बात कहीं आती है। नहीं ? नाम हमें नहीं आता। राजा ने बहुत लडाई की। बडा राजा था, बडा राजा। ‘चंद्रप्रद्युतन’ और दूसरा ? ‘उदयनराज’। ‘उदयनराज’ और ‘चंद्रप्रद्युतन’ दोनों की बहुत लडाई (हुई)। दोनों बडे राजा थे, योद्धा ! फिर ‘उदयनराज’ के लश्कर ने उसे पकड लिया, बांध लिया। जम्बर राजा, बडा राजा। बांध लिया और आया राजपाट में। बांधकर आया। (उसे पूछा) ‘कैसे हो, राजा ?’ (तो उसने कहा), ‘बंधन करके तुम पूछते हो, एकबार बंधन छोड दो तुम्हे मालूम पडे। लाथ बंध दिये, पैर बांध दिये, पुलीस भडी है। मेरा बंधन छोडकर हमारी क्या ताकत है, देख लो !’ (इतना सुना तो) ‘उदयनराज’ को (गुस्सा आया और कहा), ‘जाओ ! मेरी दासी है उसकी योरी की है।’ राजा, बडा राजा था वह भी। ‘सर पर बांधो - दासीपति, दासीपति, दासीपति।’ दासीपति, दासीपति ऐसा बांधकर गांव में घुमाओ। गांव में घुमाकर जेल में डाला। क्या करे ?

(ह्रि) औसा क्षमापना का दिन आया. क्षमापना का दिन आया. उसमें लिखा है, डां ! कर्डी आया था. 'सन्मति संदेश' (में आया था). क्षमापना का दिन आया. कोई 'उदयनराजा' को कडते हैं, 'मडाराजा ! डमको सब क्षमा है.' (तो उसने कडा), 'नडीं, नडीं. तुजे क्षमा नडीं है. तेरे में गडबड भरी है, 'यंदप्रद्युतन' राजा के प्रति दुश्मनावट भरी है.' अरे...! क्या है ? राजा ! बडा पापी है. दासी का योर. और मेरे सामने तो कडता था.. उसे क्या कडते हैं ? घट बांधा था और पींजरे में ञडा रभा था. अकवार छोड दे तुजे मादूम पडे (कि), मेरे में कितनी ताकत है. (एतना सुना तो उसे) अंदर (तीव्र कोध) आया. अरे... राजा ! वड राजा था, डां ! बडा राजा. उसका बहुत अपमान हुआ. तेरे जैसा राजा है. औसा अपमान (हुआ है) तो क्षमा कर, क्षमा कर, क्षमा कर. 'यंदप्रद्युतन' को बुलाकर लाये. दूसरे आदमी ने कडा, 'उसे क्षमा कर.' (राजा ने कडा), 'क्या क्षमा करे ? पापी है. दासी का पति. मेरी दासी योरी करके ले गया था.' शांत था, राजा शांत था. समजे ? आता है न ? उसमें आया है. राजा को ह्रि छोड दिया. दोनों मिलते हैं. क्षमा... क्षमा... क्षमा... अंतर से मुजे मेरे पर क्षमा है. तेरे पर तो क्षमा बाडर से कडता हूं. मेरा जो अंदर में तेरे प्रति दंश था, मैं छोड देता हूं. वड 'उदयनराजा' जैन था. 'उदयनराजा' ! वड आता है. डमने तो कुछ पढा नडीं. उसमें था. 'सन्मति संदेश'में अत्मी आया है. आभिर में आया है. ये सब क्षमापना के दिन हैं न ! क्या कडते हैं उसे ? दसलक्षणी पर्व. उसके दिये कर्डी से दूढकर डावा डोगा. डोगा, डमने तो कुछ पढा नडीं, क्या में कर्डी डोगा.

एतनी क्षमा. लैया ! तेरे साथ मुजे कुछ नडीं, डां ! मेरे साथ था. मेरी दुश्मनाई मेरी पर्याय में तेरे कारण मेरा भाव था. मैं छोड देता हूं. अरे...! कडां जाना है ? मैं क्या हूं ? और ये मंत्री, दिवान क्या कडते हैं ? अरुण किया, मंत्री ! मुजे निर्मल करने का अवसर दिया. मैं मडान मदिन पर्याय में अत्मी तक राजा प्रत्ये में एतना रभता था.

यडां तो मुनि की व्याख्या है, वड तो गृडस्थाश्रम की व्याख्या थी. समज में आया ? मुनि हैं, उनको प्रतिकूल कराने में अनेक प्रकार की सामग्री लाकर प्रतिकूल किया डो (तो भी) क्षमा प्रभु, क्षमा. तेरा परिणाम तेरे पास है, मेरा परिणाम मेरे पास है. मेरी जिम्मेवारी मेरे परिणाम में है, तेरे से जिम्मेवारी है नडीं. औसे मिट्टी के डेले में द्वेष नडीं और

डीरा का यरु टेभे तो राग नहीं.

‘(५) जिवित-मरणमें अेक डी साथ,...’ जवतर डो, आज डेड छूटो, पयास वर्ष रडो. में तो डूं शरीर के कारण जिवित भी नहीं, शरीर के वियोग से मरण नहीं. में तो चैतन्यमूर्ति डूं में तो ज्ञानानंद स्वभाव डूं मेरे में शरीर से जवन, शरीर के वियोग से मरण डे डी नहीं. दोनों में राग-द्वेष नहीं. जिवित डो तो राग नहीं और मरण डो तो द्वेष नहीं.

‘(१) यड मेरा पर (शत्रु) डै, यड स्व (स्वजन) डै;...’ पडवे शत्रु-बंधु वर्ग में (दिया था). क्रि (दिया डि), यड मेरा विरोधी डै, यड मेरा स्वजन डै. (अैसी) सब वृत्ति छोडकर अकेला वीतराग विज्ञानघन डोना और मोड के अभाव से राग-द्वेष का नहीं डोना उसका नाम यारित्र धर्म कडने में आता डै. ये दस प्रकार के दसलक्षणी पर्व गया न ? वड यारित्र धर्म का गया. उसके पीछे यड आया डै, टेभो ! (यड) यारित्र धर्म डै.

‘(२) यड आड्लाद डै, यड परिताप डै,...’ अरे...! यड यीज तो मुजे अनुकूल (डै), बडुत आनंद उपजानेवाली डै. यड यीज मुजे परिताप (इप डै). जब उसको टेभता डूं तो मुजे आताप डोता डै. नहीं, नहीं, कोई यीज जगत में अैसी डै डी नहीं. मेरी शांति मेरे पास डै. आताप या आड्लाद करने की यीज जगत में कोई डै नहीं.

‘(३) यड मेरा उत्कर्षण (कीर्ती) डै,...’ अभी मेरी कीर्ति जमी डै. अरे...! भगवान ! कीर्ति कहां आयी ? तेरी कीर्ति तो अंतर में शुद्ध चैतन्य भगवान, उसमें दृष्टि पूर्वक डीन डोना, उसमें तेरी कीर्ति डै. वड कीर्ति का तेरा स्तंभ डै. कीर्तिस्तंभ ! डो, ये आया.

ये ‘चितोड’ में डै न ? कीर्तिस्तंभ डै, ‘चितोड’ में अेक कीर्तिस्तंभ डै. दो स्तंभ नहीं थे ? स्तंभ थे न ? उसमें अेक जैन स्तंभ था, अेक अन्य का था. दो स्तंभ थे. बडा, बडा, बडा. यड मानःस्तंभ टेभकर कोई कीर्तिस्तंभ कडते डें. समजे नहीं न (इसदिये). यड कीर्तिस्तंभ नहीं. (कोई कडता डै डि), मडाराज की कीर्ति के दिये स्तंभ डाला डै. अरे...! भगवान ! वड कीर्तिस्तंभ नहीं. वड तो सर्वज्ञ परमात्मा त्रिलोकनाथ समवसरण विराजता डै. वर्तमान मडविदेड क्षेत्र में समवसरण विराजता डै. यहां भरतक्षेत्र में ‘मडवीर’ परमात्मा विराजते थे तब अैसा समवसरण था. इन्द्र आकर यार बाजु सोने का अैसा मानस्तंभ रयते थे. इन्द्र अेकावतारी क्षायिक समकृती इन्द्र-इन्द्राणी आकर मानस्तंभ यार ओर (डालते डें). अंदर प्रवेश करनेवाले का मान गल जाये. समवसरण धर्मसभा में प्रवेश करे तो मान गल जाये. उसका नाम मानःस्तंभ डै. वड भगवान का कीर्तिस्तंभ डै, अैसा

है नहीं.

यहां कीर्ति - ओ..डो...! मेरा उत्कर्षण हुआ. बहुत कीर्ति, बहुत मेरे माननेवाले (हैं). अरे...! भगवान ! बाहर से क्या तेरी यीज है ? उस कीर्ति में राग करना वड तो आत्मा की शांति का भंग करना है. आडा..डा...! समज में आया ?

‘यह अपकर्षण...’ अरे...रे...! ये आदमी मेरी अपकीर्ति करनेवाले हैं, मुझे परेशान करनेवाले हैं. अपकीर्ति, अपकीर्ति, तेरे कारण से मेरी अपकीर्ति (डोती है). मर जा ! कुटुंब में ऐसा कडते हैं कि नहीं ? तो फिर वड मर जाये. बाई को कडे और गुस्सेवाली डो. (कडे कि), मर जा ! वड जाय कूवे में गिरने को. और फिर डाय.. डाय...! अरे...रे...! कोई कडता था न ? बाई और लडकी. ‘आकडिया’ में अक बाई (को) घर में कोई मेल नहीं डोगा. अपनी लडकी को कूवे में डाल दी. डमारे ‘डमरावा’ में ऐसा हुआ था. अक बाई को सांस के साथ कुछ सडज-साधारण बोवना हुआ. उसमें तो तीन पुत्री, अक भुद, तीन पुत्री में बडी पुत्री डो जव सडित, यारों अकसाथ कूवे में रात्रि को डस बजे गिरे. यार, यार. यार तो वे और अंदर अक गर्भ में. अक कूवे में पडले उसकी मां ने तीनों पुत्री को डाला, फिर भुद गिरी. डेभने गये. यारों मुट्टे. डेभो यह अपकीर्ति ! अरे...! मेरी अपकीर्ति (डुई). अरे...! कहां अपकीर्ति (है) ? मरकर नरक में जाना पडेगा. वहां तेरी अपकीर्ति कैसी डोगी ? नरक और निगोड में अवतार ! तेरी अपकीर्ति कहां रडी ? बाहर में अपकीर्ति कहां है ? भगवान चैतन्यस्वरूप का आडर किया नहीं और बाहर कीर्ति-अकीर्ति में घूस गया. आडा..डा...! समज में आया ? रणपंथ डी तुने डिलटा डिया. डिलटा पंथ (पकडा). मुनि शांत... शांत... शांत... (रडते हैं). सम्यक्दृष्टि को भी डतनी शांति है. वड तो अस्थिरता का थोडा राग आता है तो उसको त्याग करके यहां यारित्र की बात करना है. समज में आया ? डतना राग का. कीर्ति-अकीर्ति (की बात).

‘(४) यह मुजे अकिंचित्कर है,...’ यह मेरे कुछ काम का नहीं, कोई काम का नहीं. अरे...! तेरे कोई काम का नहीं, सुन तो सडी ! ये क्या कोई द्रव्य तेरे काम का है नहीं. तेरे डिये काम करनेवाला अकेला आत्मद्रव्य है. तेरे डिये दूसरा द्रव्य अकिंचित्कर है. परंतु यह मानता है, यह डमारा कोई प्रयोजन साधता नहीं और सारी जिंङगी रोटी जाता है. और यह (व्यक्ति) डमारा डपयोगी है, डपकारी है. डमारा डपकारक है. (दोनों में) राग-द्वेष है. समज में आया ?

‘(प) यल मेरल स्थलतततु है,...’ यल मकलन, यल आदमी, ये मेरे कुटुंबी बलुत स्थलतततु है। लमेशल लमलरी आबउ - लमलरी कीर्ति टिकलनेवलल है. स्थलतततु (अरुथलतु) लमेशल रलनेवलल, कलतम रलनेवलल. शरीर कलतम, मकलन कलतम (रडेगल). दो ललत कल ललुरल बनलतल. ललुरल तलनी मंदिर. मंदिर नलत मकलन. दो ललत कल मकलन बनलतल. ओ...ओ...! यल मकलन ँतनल मजबुत कृततल है. सलमेन्त कौंकलट (कल बनलतल है ँसलतततु) स्थलततु रडेगल. धूल में ली नडीं रडेगल, सुन न !

अक कलषल में, देओ न, अली नडीं लुआ ? धरतीकंप ! बीस ललर आदमी (मर गते). धरतीकंप लुआ न ! ‘ँरलन’ ! बीस ललर ! आल...ल...! स्थलतततु कृतसकल कलनल ? स्थलतततु तल ध्रुव आतुतल स्वलतलव स्थलतततु है. लगवलन अनलदल अनंत नलतुतलनंद प्रलु स्थलततु है. दूसरल कलँ (तदलरुथ) आतुतल कल स्थलततु है नडीं. और ‘यल अतुतनत वलनलश है...’ अरे...! अतुतंत वलनलश, आतुर नलश लल गतल. दलल, तलवल, सललुत इललनल.. इललनल. कलँ है नडीं. नलश तल तेरल वलकलर लल, स्थलततु तेरल स्वलतलव लल. अलसी तललल है, दूसरी कलँ तललल बलदर में है नडीं.

‘ँसप्रकलर मललके अलतलवके कलरल...’ देओ ! ँसप्रकलर लललं मलल कल अलतलव है (वललं) ‘सरुवतुर ललससे रलगदुषकल दुत प्रगत नडीं ललतल...’ सरुवतुर. लललं मुनल कल कलँ उदलकर सुवर्ग में ले ललते, सडुदर में और नदी में डलल दे (तल ली) सडुतलव.. सडुतलव (है). मेरु तुरवत के सलथ देव आकर तुर पकडकर, लैसे तलथर के सलथ कतडे धलते हें न ! अलसे मेरु तुरवत है न, मेरु तुरवत, ललत लललन कल, तुरव कल वैरी सुवर्ग कल देव आकर तुरलषल पकडकर मेरु तुरवत के सलथ कतडे कल तलषलडे अलसे तलषलडे. तलषलडे सडुतते हें ? तडक दे. मलर-मलरकर (तडक दे). आल...ल...! देल नीते गलर ललत और वललं से केवलललन (तलकर) मलक में तलले ललते. वललं से अदर से केवलललन ! उतसर्ग छूट गतल लल, बलत में शरीर नीते गलरतल लल, ँतनल आतुतल में लत गतल. वल मेरु तुरवत ललत लललन कल है, सलगडी के आकलर (कल है). सलगडी सडुते न ? सलगडी ललेने में आतुतल है. तलतलट (-शतरंल) में सलगडी ललतुतल है न ? कतल कलते हें. तलतलट ललेने में. यल लेंस है, गलत है, धलडल है.

डुडुषु :- तलतलट कल गलती ललतुतल है.

तुरलत गुरुदेवशुरी :- ललं, वल. लैसे गलती ललतुतल है वैसल मेरु तुरवत है. वललं उतुर लैठ सके नडीं. अक-अक ककर से अनंत (लुव) मलक गते हें. सडुत में आतल ? वललं

अकेला ढलान है. वहां बैठ सके नहीं. फिर भी सर्वज्ञ परमात्मा वीतरागदेव कड़ते हैं, ऐसा लाभ जोजन में बैठने का स्थान नहीं, फिर भी अके-अके कंकर से अनंत-अनंत (जव) मोक्ष गये हैं. वहां से अनंत मोक्ष गये. किस प्रकार से ? मुनि को पटका (तो मुनि) अंतर ध्यान में उतर गये. केवलज्ञान छोड़कर मोक्ष में गये. वहां से मोक्ष (गये). जैसे अनंत-अनंत काल में एतनी कंकर से अनंत जव मोक्ष पधारे हैं. समज में आया ? किस पर द्वेष (करना) ? समता.. समता... सुधारस अमृतरस का स्वाद लेते, देह छूट गया और अनुभव में अकाग्र छोड़कर क्षपक श्रेणि करके केवलज्ञान (पाकर मोक्ष) यत्ने गये. वहां से मोक्ष यत्ने गये. कितनी समता !!

मुमुक्षु :- उपसर्ग....

पूज्य गुरुदेवश्री :- फिर उपसर्ग छट जाता है. देव छट जाता है. पूर्व का दुश्मन डो, दुश्मन. मुनि ध्यान में न डो. अप्रमत्त दशा न डो. अप्रमत्त दशा डो तो उठा नहीं सके. प्रमत्त दशा आ गई, थोडा विकल्प आया, शुभ राग, डां ! शुभ राग. प्रमत्त दशा छोड़ी लूमिका. सातवें गुणस्थान में आते हैं तो उस समय में ले नहीं सकते हैं. देव उनको उठा नहीं सकते. अप्रमत्त दशा में है न, ध्यान में है. एतना पुण्य है कि उस समय ले नहीं सकता. छोड़े गुणस्थान में जब आ जाये, विकल्प शुभ राग आ जाये, तब उठा सके.

मुमुक्षु :- जैसे मारे और यहां केवलज्ञान.

पूज्य गुरुदेवश्री :- केवलज्ञान ! और वहां से जैसे अनंत गये हैं.

‘जगतने मरणा तणी भीक छे, मारे मन आनंदनी लहेर जो...’ अतीन्द्रिय आनंद आनंद आनंद, अतीन्द्रिय रस में एतना घूस गया, जबर नहीं कि शरीर का क्या हुआ है ! एतना साम्य भाव ! उसको शुद्ध उपयोग और उसको यारित्र धर्म कड़ने में आता है. आ..डा..डा...! यह संयत का लक्षण कड़ते हैं. क्या बात यलती है ? मुनि का, संयत का, मोक्षमार्ग का लक्षण, अकाग्रता का लक्षण क्या ? तीनों की अके बात है. मोक्षमार्ग कड़ो, संयत कड़ो, अकाग्रता कड़ो, तीनों का लक्षण वड है. तीनों साथ में लेना है न तो सम्यग्दर्शन पूर्वक यारित्र की बात ली है. समज में आया ?

‘मोड़के अभावके कारण सर्वत्र जिससे रागद्वेषका द्वैत प्रगट नहीं होता,...’ देजो ! सर्वत्र (शब्द) पर से यह निकाला. जहां-जहां (जिस) क्षेत्र में डो. देव समुद्र में डूबो दे.

समुद्र है न, समुद्र ! बडा पांय-पयास मझ का पत्थर उसके सिर के साथ लगा दे, दरिया में (डाल दे). मुनि को ! पूर्व का बैरी हो. दरिया में केवलज्ञान पाकर मोक्ष जाते हैं. दरिया समझे ? समुद्र. अभी यहां समुद्र जितने हैं न ? लवण समुद्र हो लाभ जोजन का (है). एक कण ખાલી नहीं कि जहां से अनंत (जव) मोक्ष नहीं गये (हो). लवण समुद्र में एक कण ખાલી नहीं, जहां से अनंत मोक्ष नहीं गये. अनंत-अनंत. क्योंकि मुनि को जैसे लेकर जाये, डूबो दे और वहां से केवलज्ञान (प्रगट हो जाता है). जैसे-जैसे प्रत्येक प्रत्येक पानी के बिंदु से अनंत मोक्ष गये हैं. समज में आया ? क्योंकि ढाई द्विप है न ? तो जितने सिद्ध मोक्ष पधारे, पैंतालीस लाभ जोजन में अनंत भीयोभीय पडे हैं. वे तो अइपी हैं. उनको कुछ भीयोभीय नहीं है. लेकिन उपर एकसाथ में एक सिद्ध है वहां अनंत सिद्ध हैं. यहां से जाये तो सीधे जाते हैं. आगेपीछे नहीं, यहां है तो यहां से जाये. वहां अनंत हैं (तो) कहां से गये ? समुद्र उपर से अनंत मोक्ष पधारे हैं, (तो) कहां से गये ? वहां से गये. समभाव ज्ञाता-दृष्टा को संभावकर (मोक्ष में यत्ने जाते हैं).

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- अनादि का अनंत ही है. अनादि का हुआ नहीं, काल की कहां आदि है ?

मुमुक्षु :- छोटे अंक नहीं लिखते.

पूज्य गुरुदेवश्री :- छोटे अंक नहीं लिखते. परंतु अनंत हैं. अंक कैसे ?

अनादि आत्मा, अनादि काल (का) संसार, अनादि का काल, अनंत मोक्ष पधारे हैं. संसार (में) भी अनंत जव हैं, मोक्ष भी अनंत जव पधारे हैं, सिद्ध अनंत हुआ हैं, अरिहंत भी अनंत परंपरा में हुआ हैं और फिर सिद्ध हो गये हैं. अभी भी लाभो अरिहंत वर्तमान मंडाविदेहक्षेत्र में जमीन पर भगवान 'सीमंधर' परमात्मा विराजते हैं, लाभो केवली वर्तमान विराजते हैं. बीस तीर्थंकर विराजते हैं और केवलीओ, सामान्य केवली, तीर्थंकर के अलावा लाभो विराजते हैं. वर्तमान मंडाविदेह क्षेत्रमें जमीन उपर विराजते हैं. परंतु आदमी को ऐसा विश्वास आता नहीं. शरीर में कुछ दवा डाले तो विश्वास आ जाये कि, एतनी गोली है (और) मुझे दांत दूभता है तो वहां रोग मिट जायेगा. मिट गया, भैया ! बराबर है. चार मझ का, साडे चार मझ का शरीर हो, गोली एतनी देते

हैं. क्या हुआ ? कि, तुमको यहाँ दुःखता है (तो) पड़ेगा नहीं.

मुमुक्षु :- विश्वास काम करता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- काम करे, मर भी जाता है. परंतु उसके अभ्यास में विश्वास (है). अनंत सर्वशों ने कहा, क्या कहते हैं ? क्या चीज है ? कैसा आत्मा है ? कैसे भोक्ष पधारें ? मुनि क्या चीज है ? भगवान वर्तमान विराजते हैं. अंतर में विश्वास में मिलान करके आता नहीं. जैसे ही मान ले, मान ले तो ओघे-ओघे तो मानते हैं.

यहाँ तो कहते हैं, 'रागद्वेषका द्वैत प्रगट नहीं होता, जो सतत विशुद्ध...' अब अस्ति से लेते हैं. वल नास्ति से लिया. समझ में आया ? 'जो सतत विशुद्धदर्शनज्ञानस्वभाव आत्मा...' आत्मा की व्याख्या की. कैसा है भगवानआत्मा ? निरंतर विशुद्ध दर्शनज्ञान स्वभाव. अकेला निर्मल ज्ञान, दर्शन स्वभाव का पिंड वल आत्मा है. विशुद्ध दर्शन, ज्ञान स्वभाव, विशुद्ध दर्शन, ज्ञान स्वभाव. ऐसा 'आत्मा का अनुभव करता है,...' मुनि इसमें लीन होते हैं.

'(इसप्रकार)...' देजो ! इस कारण से. 'शत्रु-बन्धु, सुभ-दुःख, प्रशंसा-निन्दा, लोष्ट-कांचन...' लिया. (उपर) मिट्टी का ढेला लिया. 'और ज्वित-मरणाको निर्विशेषता...' दो में भेद बिना. ज्वित ठीक और मरण अठीक, शत्रु प्रतिकूल और सज्जन ठीक, कोई में विशेषता नहीं. सब एक चीज है. मेरे ज्ञान के लिये सब एक ही चीज हैं. 'निर्विशेषता ही (अन्तरके बिना ही)...' अर्थात् डेर बिना. लोहा और लीरा, (दो में) ईर्क कुण नहीं. वल सब एक ही चीज जड की पर्याय है. ज्वित और मरण सब एक ही चीज है. ज्वन हो, मरण हो, शत्रु हो, (मित्र) हो, निन्दा हो, प्रशंसा हो, कीर्ति हो या अकीर्ति हो.

'ज्ञेयरूप जानकर...' देजो ! सबको ज्ञेयरूप जानकर. वल तो मेरी जानने की चीज है. मेरे में कुण प्रतिकूल-अनुकूल उत्पन्न कर सके ऐसी चीज जगत में कोई है नहीं. क्या करना ? कल्याण करना ? लेकिन पत्र ऐसा आये, यहाँ सब अनुकूल है, तुम वहाँ रहना. (ऐसा पढकर) गलगलीया हो जाये, उसमें क्या करना ? कडो ! गलगलीया समजे ? (गुदगुदी). राग आ जाये, राग. और प्रतिकूलता सुने कि, लैया ! उमारे यहाँ बच्ये को ऐसा है और कन्या को ऐसा है, इलाना है. अरे...! ये क्या है ? वल तो पर पदार्थ है. पर में क्या हुआ ? उसमें तेरे (में) कहां विकार या व्यभियार हुआ ? 'ज्ञेयरूप जानकर...'

सब जानने की चीज है.

मैं कौन हूँ ? 'ज्ञानात्मक आत्मामें...' देखो ! संक्षेप में लिया. पढले लिया था कि, विशुद्ध दर्शन, ज्ञान स्वभाव आत्मा. पढले लिया था. अब टूँका में ले लिया. टूँका में समझे ? संक्षेप में. 'ज्ञानात्मक आत्मा...' मैं तो ज्ञान स्वरूप, जानन मूर्ति, प्रज्ञाब्रह्म आत्मा (हूँ). प्रज्ञा का पुंज, जानने का पुंज मैं आत्मा (हूँ). 'जिसकी परिष्कृति अचलित हुई है;...' जिसकी दशा, स्थिरता अचलित - यदे नहीं ऐसी हुई है. 'उस पुरुषको वास्तवमें सर्वतः साम्य है...' जैसे आत्मा को सर्वतः साम्य है और 'वह (साम्य) संयतका लक्षण समजना चाडिये...' समता, समता, वीतराग. वह दृष्टि पूर्वक की बात है, हाँ !

जिसकी दृष्टि में अभी शुभ राग अरुण और अशुभ भराब (है), कर्म से विकार होता है, ऐसी जिसमें दृष्टि पडी है, उसमें तो सम्यग्दर्शन नहीं तो साम्य भाव तो उसमें है नहीं. कडो, समज में आया ? 'उस पुरुषको वास्तवमें...' वास्तव में, ऐसा कडते हैं. (अर्थात्) यथार्थ में. जैसे तो अनंत बार दृष्टि की विपरीतता रभकर क्षमा की, उपशम किया, उपशम नाम कषाय मंद किया, उसमें कुछ नहीं. पुण्यबंध डो जाओ, स्वर्ग में जाओ, पीछे चार गति में पटकेगा. उसमें कुछ साम्यता नहीं.

'जिस संयतके आगमज्ञान...' आगमज्ञान - सख्या शास्त्र का ज्ञान, सख्या 'तत्त्वार्थश्रद्धान...' सख्या 'संयतत्वके युगपत्पनेका...' तीनों के साथ 'आत्मज्ञानका युगपत्पना सिद्ध हुआ है.' लो ! तीनों के साथ शुद्ध साम्य. सप्तम गुणस्थान की भूमिका, उसकी यहाँ बात है. उस मोक्षमार्ग की बात करते हैं. पढले समजना तो चाडिये कि नहीं ? क्या चीज (है) ? कैसी श्रद्धा करनी ? कडो, समज में आया ? वह २४१ गाथा (पूरी) हुई.

'अब, यह समर्थन करते हैं कि आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान-संयतत्वके युगपत्पनेके साथ आत्मज्ञानके युगपत्पनेकी सिद्धिरूप जो यह संयतपना है वही मोक्षमार्ग है,...' यहाँ यह सिद्ध करना है. यहाँ एतना संयतपना बताया, वही संयतपना मोक्षमार्ग है. मोक्षमार्ग कोई दूसरा है नहीं. ओ...डो...डो...! जिसमें वह विकल्प, राग और मोक्षमार्ग को निकाल दिया. व्यवहार मोक्षमार्ग, व्यवहार मोक्षमार्ग (लोग चिन्ताते हैं). छोड़े की निर्मलता, ज्ञान-दर्शन-चारित्र्य मोक्षमार्ग (है) और उसके साथ तीनों की अकता हुई वह मोक्षमार्ग (है). समज में आया ?

અથેદમેવ સિદ્ધાગમજ્ઞાનતત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનસંયતત્ત્વયૌગપદ્યાત્મજ્ઞાનયૌગપદ્યસંયતત્ત્વમૈકાગ્ય-
લક્ષણશ્રામણ્યાપરનામ મોક્ષમાર્ગત્વેન સમર્થયતિ-

દંસણ્ણાણચરિત્તેસુ તીસુ જુગવં સમુદ્ધિદો જો દુ ।
એયગ્ગદો ત્તિ મદો સામણ્ણં તસ્સ પહ્ણિપુણ્ણં ॥૨૪૨ ॥

દર્શનજ્ઞાનચારિત્રેષુ ત્રિષુ યુગપત્સમુત્થિતો યસ્તુ ।
એકાગ્યગત ઇતિ મતઃ શ્રામણ્યં તસ્ય પરિપૂર્ણમ્ ॥૨૪૨ ॥

જ્ઞેયજ્ઞાતૃતત્ત્વતથાપ્રતીતિલક્ષણેન સમ્યદર્શનપર્યાયેણ, જ્ઞેયજ્ઞાતૃતત્ત્વતથાનુભૂતિલક્ષણેન જ્ઞાનપર્યાયેણ,

અથ યદેવ સંયતતપોધનસ્ય સામ્યલક્ષણં ભણિતં તદેવ શ્રામણ્યપરનામા મોક્ષમાર્ગો ભણ્યત ઇતિ
પૂરપયતિ-દંસણ્ણાણચરિત્તેસુ તીસુ જુગવં સમુદ્ધિદો જો દુ દર્શનજ્ઞાનચારિત્રેષુ ત્રિષુ યુગપત્સમ્યગુપસ્થિત

હવે એમ સમર્થન કરે છે કે આગમજ્ઞાન-તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન-સંયતત્ત્વના યુગપદપણાની સાથે
આત્મજ્ઞાનના યુગપદપણાની સિદ્ધિરૂપ જે આ સંયતપણું તે જ મોક્ષમાર્ગ છે, કે જેનું બીજું નામ
એકાગ્રતાલક્ષણવાળું શ્રામણ્ય છે :-

દગ, જ્ઞાન ને ચારિત્ર ત્રણમાં યુગપદે આરૂઠ જે,
તેને કહ્યો એકાગ્યગત; શ્રામણ્ય ત્યાં પરિપૂર્ણ છે. ૨૪૨.

‘વહી મોક્ષમાર્ગ હૈ, જિસકા દૂસરા નામ એકાગ્રતાલક્ષણવાલા શ્રામણ્ય હૈ :-’ લો !
જિસકા દૂસરા નામ - અપરનામ એકાગ્રતા અંતર ભગવાનઆત્મા મેં એકાગ્રતાલક્ષણવાલા
શ્રામણ્ય હૈ. ૨૪૨ ગાથા.

દંસણ્ણાણચરિત્તેસુ તીસુ જુગવં સમુદ્ધિદો જો દુ ।
એયગ્ગદો ત્તિ મદો સામણ્ણં તસ્સ પહ્ણિપુણ્ણં ॥૨૪૨ ॥

અબ, પ્રત્યેક કી વ્યાખ્યા કરતે હેં. સમ્યદર્શન ક્યા ચીજ હૈ, ઉસકી વ્યાખ્યા કરતે

જ્ઞેયજ્ઞાતૃક્રિયાન્તરનિવૃત્તિસૂત્ર્યમાણદ્રષ્ટૃજ્ઞાતૃતત્ત્વવૃત્તિલક્ષણેન ચારિત્રપર્યાયેણ ચ, ત્રિભિરપિ યૌગપદ્ધેન ભાવ્યભાવકભાવવિજૃમ્ભિતાતિનિર્ભરિતરેતરસંવલનબલાદહ્ગાહિગભાવેનપરિણતસ્યાત્મનો યદાત્મનિષ્ઠત્વે સતિ સંયતત્ત્વં તત્પાનકવદનેકાત્મકસ્યૈકસ્યાનુભૂયમાનતાયામપિ સમસ્તપરદ્રવ્યપરાવર્તત્વાદ-

ઉદ્યતો યસ્તુ કર્તા, એયગ્ગદો તિ મદો સ એકાગ્રયગત ઇતિ મતઃ સંમતઃ, સામણ્ણં તસ્સ પહ્ણિપુણ્ણં શ્રામણ્ય ચારિત્રં યતિત્ત્વં તસ્ય પરિપૂર્ણમિતિ। તથાહિ-ભાવકર્મદ્રવ્યકર્મનોકર્મભ્યઃ શેષપુદ્ગલાજિપચ્ચદ્રવ્યેભ્યોઽપિ ભિન્નં સહજશુદ્ધનિત્યાનન્દૈકસ્વભાવં મમ સંબન્ધિ યદાત્મદ્રવ્યં તદેવ

અન્વયાર્થ :- [યઃ તુ] જે [દર્શનજ્ઞાનચારિત્રેષુ] દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર- [ત્રિષુ] એ ત્રણમાં [યુગપદ્] યુગપદ્ [સમુત્થિતઃ] આરૂઢ છે, તે [એકાગ્રયગતઃ] એકાગ્રતાને પામેલો છે [ઇતિ] એમ [મતઃ] (શાસ્ત્રમાં) કહ્યું છે. [તસ્ય] તેને [શ્રામણ્યં] શ્રામણ્ય [પરિપૂર્ણમ્] પરિપૂર્ણ છે.

ટીકા :-જ્ઞેયતત્ત્વ અને જ્ઞાતૃતત્ત્વની તથાપ્રકારે (જેમ છે તેમ, યથાર્થ) પ્રતીતિ જેનું લક્ષણ છે તે સમ્યગ્દર્શનપર્યાય છે; જ્ઞેયતત્ત્વ અને જ્ઞાતૃતત્ત્વની તથાપ્રકારે અનુભૂતિ જેનું લક્ષણ છે તે

હેં. 'જ્ઞેયતત્ત્વ...' જગત મેં જાનને લાયક ચીજ 'ઔર જ્ઞાતૃતત્ત્વકી...' જાનનેવાલા મેં ઔર અપને જ્ઞાન મેં જાનને લાયક સબ ચીજ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર. સમજ મેં આયા ? ઔર વ્યવહાર વિકલ્પ આદિ જો વ્યવહાર રત્નત્રય, વહ ભી જ્ઞેયતત્ત્વ મેં જાતે હેં. ક્યા કહા, સમજ મેં આયા ? જ્ઞેય નામ જાનને લાયક ચીજ. ક્યા ? શરીર, વાણી, કર્મ, દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્ર અરે...! વ્યવહાર શ્રદ્ધા, વ્યવહાર જ્ઞાન ઔર વ્યવહાર ચારિત્ર વહ રાગ (હૈ), વહ સબ જ્ઞેય તત્ત્વ હેં. બરાબર હૈ ? ક્યા આયા ? ઓ..હો..હો...! આચાર્ય કી કથનપદ્ધતિ...! ('સમયસાર' કી) બારહવી ગાથા મેં લિયા ન ? ભાઈ ! જાનને લાયક હૈ. ઉસ કાલ મેં જાનને લાયક પ્રયોજન હૈ. જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ. આહા..હા...! પૂર્વાપર વિરોધ રહિત જહાં દેખો વહાં યથાર્થ માર્ગ કી પદ્ધતિ ચલતી હૈ.

કહતે હેં, 'જ્ઞેયતત્ત્વ...' ઓ..હો...! જ્ઞેય નામ જાનને લાયક તત્ત્વ. અપની પર્યાય મેં

ભિવ્યત્કૈકાગ્ર્યલક્ષણશ્રામણ્યાપરનામા મોક્ષમાર્ગ એવાવગન્તવ્યઃ । તસ્ય તુ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ ઇતિ ભેદાત્મકત્વાત્પર્યાયપ્રધાનેન વ્યવહારનયેન, એકાગ્ર્ય મોક્ષમાર્ગ ઇત્યભેદાત્મકત્વાત્ દ્રવ્યપ્રધાનેન નિશ્ચયનયેન, વિશ્વસ્યાપિ ભેદાભેદાત્મકત્વાત્તદુભયમિતિ પ્રમાણેન પ્રજ્ઞપ્તિઃ ॥૨૪૨॥

મમોપાદેયમિતિરુચિરૂપં સમ્યગ્દર્શનમ્, તત્રૈવ પરિચ્છિત્તિરૂપં સમ્યગ્જ્ઞાનં, તસ્મિન્નૈવ સ્વરૂપે નિશ્ચલાનુભૂતિલક્ષણં ચારિત્રં ચેત્યુક્તસ્વરૂપં સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રત્રયં પાનકવદનેકમપ્યભેદનયેનૈકં યત્ તત્સવિકલ્પાવસ્થાયાં વ્યવહારેણૈકાગ્ર્યં સમ્યગ્દર્શનચારિત્રત્રયં પાનકવદનેકમપ્યભેદનયેનૈકં યત્ તત્સવિકલ્પાવસ્થાયાં વ્યવહારેણૈકાગ્ર્યં ભણ્યતે । નિર્વિકલ્પસમાધિકાલે તુ નિશ્ચયેનેતિ । તદેવ ચ નામાન્તરેણ પરમસામ્યમિતિ । તદેવ પરમસામ્યં પર્યાયનામાન્તરેણ શુદ્ધોપયોગલક્ષણઃ શ્રામણ્યાપરનામા

જ્ઞાનપર્યાય છે; જ્ઞેય અને જ્ઞાતાની જે ક્રિયાંતરથી નિવૃત્તિ તેના વડે રચાતી દ્રષ્ટજ્ઞાતૃત્ત્વમાં પરિણતિ જેનું લક્ષણ છે તે ચારિત્રપર્યાય છે. આ પર્યાયોને અને આત્માને ભાવ્યભાવકપણા વડે ઊપજેલા અતિ ગાઢ ઇતરેતર મિલનના બળને લીધે એ ત્રણે પર્યાયોરૂપે યગપદ્ અંગ-અંગીભાવે પરિણત આત્માને, આત્મનિષ્ઠપણું હોતાં, જે સંયતપણું હોય છે, તે સંયતપણું, એકાગ્રતાલક્ષણવાળું શ્રામણ્ય જેનું બીજું નામ છે એવો મોક્ષમાર્ગ જ છે-એમ જાણવું, કારણ કે ત્યાં (સંયતપણામાં) પીણાની માફક અનેકાત્મક એકનો અનુભવ હોવા છતાં, સમસ્ત પરદ્રવ્યથી નિવૃત્તિ હોવાને લીધે એકાગ્રતા

ભી વ્યવહાર શ્રદ્ધા, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કી શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વ કી વિકલ્પવાલી શ્રદ્ધા - વિકલ્પ ઔર નગ્ન દિગંબર મુનિ કા અહાઈસ મૂલગુણ, વહ સબ જ્ઞેયતત્ત્વ હૈં. જ્ઞેયતત્ત્વ હૈ ? જાનને લાયક હૈ. વહ મેરી ચીજ નહીં, મેરા તત્ત્વ નહીં. (કોઈ) તો ઐસા કહતે હૈં, નહીં. વહ વ્યવહાર હો તો નિશ્ચય હોતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- લિખા હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વહ તો વ્યવહારનય સે લિખા હૈ. અભૂતાર્થનય સે (લિખા હૈ). કથન કૌન-સી નય કા હૈ, વહ સમજે બિના જ્ઞેયતત્ત્વ; અપના જ્ઞાયક તત્ત્વ ઉસકે સિવા સબ ચીજ. દયા. દાન, વ્રત, તપ કા વિકલ્પ, સબ મેરે જાનને લાયક ચીજ હૈં. મેરી ચીજ મેં નહીં, મુજે લાભદાયક નહીં. બહુત સૂક્ષ્મ ! આ..હા...!

મોક્ષમાર્ગો જ્ઞાત્વય ઇતિ । તસ્ય તુ મોક્ષમાર્ગસ્ય સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ ઇતિ ભેદાત્મકત્વાત્પર્યાયપ્રધાનેન વ્યવહારનયેન નિર્ણયો ભવતિ । એકાગ્રયં મોક્ષમાર્ગ ઇત્યભેદાત્મકત્વાત્ દ્રવ્યપ્રધાનેન નિશ્ચયનયેન નિર્ણયો ભવતિ । સમસ્તવસ્તુસમૂહસ્યાપિ ભેદાભેદાત્મકત્વાન્નિશ્ચયવ્યવહાર-મોક્ષમાર્ગદ્વયસ્યાપિ પ્રમાણેન નિશ્ચયો ભવતીત્યર્થઃ ॥૨૪૨ ॥

અભિવ્યક્ત (પ્રગટ) છે.

તે (સંયતત્ત્વરૂપ અથવા શ્રામણ્યરૂપ મોક્ષમાર્ગ) ભેદાત્મક હોવાથી ‘સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ છે’ એમ પર્યાયપ્રધાન વ્યવહારનયથી તેનું પ્રજ્ઞાપન છે; તે (મોક્ષમાર્ગ) અભેદાત્મક હોવાથી ‘એકાગ્રતા મોક્ષમાર્ગ છે’ એમ દ્રવ્યપ્રધાન નિશ્ચયનયથી તેનું પ્રજ્ઞાપન છે; બધાય પદાર્થો ભેદાભેદાત્મક હોવાથી ‘તે બન્ને (સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તેમ જ એકાગ્રતા) મોક્ષમાર્ગ છે’ એમ પ્રમાણથી તેનું પ્રજ્ઞાપન છે. ૨૪૨.

‘જ્ઞેયતત્ત્વ ઓર જ્ઞાતૃતત્ત્વ...’ દો હી બાત લી, બસ ! એક ઓર ભગવાનઆત્મા જાનનેવાલા, એક ઓર વ્યવહાર રત્નત્રય સે લેકર સબ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, સમેદશીખર ઓર ગીરનાર, યહ સમયસાર કા પુસ્તક, જિનવાણી, યહ જિનવાણી જ્ઞેય હૈ, જાનને લાયક ચીજ હૈ.

મુમુક્ષુ :- અપને આત્મા કે સિવા સબ ચીજ જાનને લાયક હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- જાનને લાયક હૈ, બસ !

અપના સ્વરૂપ અકેલા પ્રકાશ પુંજ હૈ, ચૈતન્યપ્રકાશ. વહ જ્ઞાતૃતત્ત્વ, જાનને કા તત્ત્વ, જાનનેવાલા. ઓર સબ જ્ઞેયતત્ત્વ (હૈ). જૈસે દો હૈં - જ્ઞેય ઓર જ્ઞાયક. જૈસા હૈ, ‘તથાપ્રકાર...’ દેખો ! ‘(જૈસી હૈ વૈસી હી, યથાર્થ)...’ આગેપીછે કર દે, ઐસા કર દે, ઐસા કર દે. આહા..હા...! જ્ઞેયતત્ત્વ ઓર જ્ઞાતૃતત્ત્વ અપને કિયા હૈ ન ? ક્યા (કહતે હૈં) ? જ્ઞેયસ્વભાવ ઓર જ્ઞાનસ્વભાવ. સમજ મેં આયા ?

જ્ઞેયસ્વભાવ ભી કમસર ચલતા હૈ ઓર જ્ઞાનસ્વભાવ ભી કમસર જાનને કા કામ કરતા હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? કોઈ કહતે હૈં કિ નહીં ? કિ, અશુદ્ધ મેં કમ નહીં. સમજ મેં આયા ? પરંતુ અશુદ્ધ મેં કમ નહીં (હૈ) તો સાથ મેં સમ્યક્જ્ઞાન પ્રગટ હોતા

है, सम्यक्दृष्टि को सम्यक्ज्ञान, सम्यग्दर्शन (प्रगट होता है), उस समय वही राग जानने का ज्ञान में कम में आया है तो वही प्रगट होता है और राग भी वहां ऐसा ही है, ऐसा प्रगट होता है. कमसर ज्ञान और ज्ञेय हो गया. ज्ञान की पर्याय कमसर अपनी पर्याय की लायकता से ऐसा हुआ और ज्ञेय की पर्याय, ऐसा-ऐसा उसको जाननेवाला ज्ञान भी ऐसा ही हुआ, ज्ञेय भी वहां ऐसा है. समज में आया ? क्या कछा ?

मुमुक्षु :- राग भी उस समय ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- राग उसी समय में, जैसा ज्ञातृत्व अपने जानने लायक चीज का बोध है तो उसका जैसा ज्ञान प्रगट हुआ तो उस ज्ञान में भी जितने प्रकार का राग, जिस प्रकार का राग अशुभ-शुभ आदि होनेवाला (है) उसी समय में (होता है), ऐसा ज्ञान अपने में प्रकाश करके प्रगट होता है तो आगेपीछे राग कहां से आया ? ज्ञान में भी वही जानने की कम पर्याय में उत्पन्न होता है, राग भी ऐसा ही होता है. आडा..डा...! अक ज्ञान पर्याय है, जाननेवाली; ज्ञेय है, जाननेवाली. प्रमेय होकर जाननेवाली.

यहां तो कडते हैं, ज्ञान की पर्याय अपनी शुद्ध दुर्घ, शुद्ध सम्यग्दर्शन की क्षायिक समकित पर्याय शुद्ध दुर्घ तो उसके साथ अविनाभाव रहनेवाली ज्ञान की पर्याय, जैसी उत्पन्न होनेवाली उस समय में है, ऐसा राग भी उसको ज्ञेय बनाकर आत्मा जानता है तो राग भी ऐसा ही उत्पन्न होता है. आगेपीछे राग या आगेपीछे ज्ञान स्वभाव उत्पन्न होता नहीं. बड़ी गहन बात ! लोगों को ऐसे ही चलता था.

कडते हैं, 'ज्ञेयतत्त्व...' ज्ञेय भाव और ज्ञान भाव. दो वस्तु भिन्न (है). 'तथाप्रकार...' ज्ञातृत्व जैसा है और ज्ञेयतत्त्व जैसा है, ऐसी यथार्थ प्रतीति ज्ञान में भास होकर, 'यथार्थ प्रतीति जिसका लक्षण है वह सम्यग्दर्शनपर्याय है.' देओ ! सम्यग्दर्शन पर्याय है, सम्यग्दर्शन गुण नहीं. अक क्षुल्लक तकरार करते हैं. तुम सम्यग्दर्शन पर्याय कडते हो, 'कुंठकुंठाचार्य' गुण कडते हैं. अरे...! सुन तो सही. वह तो पर्याय को गुण कछा है. क्या गुण प्रगट होता है ? समज में आया ? लेकिन कुछ भबर नहीं, समाज को भबर नहीं और (जैसा जो कछे) उसकी भबर नहीं. अक हो जाये, मिले. (कडने लगा) तुम्हारी बात बड़ी है. कौन सुननेवाला ? सत्य क्या है ? अरे...! भगवान ! तुने अब्यास किया नहीं. ज्ञेय-ज्ञायक भिन्न चीज तथाप्रकार की कैसी होती है, उसका क्या स्वभाव

क्या है, उसका बोध किया नहीं तो प्रतीति कहां से होगी ? समज में आया ?

‘ज्ञेयतत्त्व और ज्ञातृत्वकी तथाप्रकार (जैसी है वैसी ही, यथार्थ)...’ तो जैसी है वैसी का ज्ञान करे बिना कहां से यथार्थपना आयेगा ? समज में लिया नहीं, ज्ञान में लिया नहीं (और कड़ता है), हमें भगवान की और आत्मा की प्रतीति है ? तुझे प्रतीति कहां से आयी ? भाव में तो ज्ञानस्वभाव क्या ? और ज्ञेयस्वभाव क्या ? वे भिन्न-भिन्न कमसर क्या काम करते हैं ? उसका तुझे प्यास नहीं. संदेह.. संदेह.. संदेह.. (रडता है). ऐसा करते हैं तो ऐसा होगा और ऐसा होगा तो ऐसा किया तो ऐसा हुआ. समज में आया ?

वहां तो अभी सम्यग्दर्शन पर्याय की बात चलती है. देओ ! क्या कहते हैं ? तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं आता है कि नहीं ? तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं. ‘उमास्वामी’ (का) सूत्र है न ? मछान सूत्र (है). वड आया उसमें आ गया कि, आत्मा ज्ञानतत्त्व है - ज्ञातृ और आस्रव, बंध, संवर, निर्जरा आदि जानने लायक हैं. पर्याय जानने लायक है. ओक समय की पर्याय भी पर्यायरूप जानने लायक है. राग रागरूप जानने लायक है. समज में आया ? ऐसा ज्ञायक का भान डोकर, ऐसा आस्रव, बंध आदि ज्ञेय का भान डोकर, जैसा ज्ञेय स्वभाव, जैसा ज्ञान स्वभाव (है), ऐसी प्रतीति डोना उसका नाम सम्यग्दर्शन है.

लो, यह अविरत सम्यग्दर्शन. अभी त्याग न डो, चारित्र न डो परंतु सम्यग्दर्शन अविरत गुणस्थान में (डोता है). सेठ पूछते थे न ? अविरत सम्यक्दृष्टि, अविरत. उसमें भी ऐसी प्रतीति डोती है. यौथा गुणस्थान अविरत सम्यक्दृष्टि. ‘श्रेष्ठिक’ राजा ! लवे नरक में गये, आयुष्य बंध गया था, और अपनी योग्यता (थी). लेकिन अंतर में ज्ञायक ज्ञानतत्त्व और ज्ञेयतत्त्व की जैसी है वैसी क्षायिक प्रतीति है. क्षायिक प्रतीति है. डेर नहीं. वहां से निकलकर तीर्थकर डोंगे. यौरासी डजार वर्ष का आयुष्य है. सीधे तीर्थकर (डोंगे). आगामी पडली यौबीसी में पडले तीर्थकर. आगामी यौबीसी होगी न ? दो आरे के बाद. यह पंचमआरा है, बाद में छड्डा, बाद में छड्डा, बाद में पांचवा और बाद में यौथा. यौरासी डजार वर्ष की स्थिति पडली नरक में है. परंतु भगवान सर्वज्ञ की समवसरण सत्मा में तीर्थकर प्रकृति का बंध किया है और क्षायिक समकित उनको प्रगट है. अभी भी वहां समय-समय में तीर्थकर गोत्र बांधते हैं. पडली नरक में यौरासी डजार वर्ष

की (स्थित है). पड़ले बहुत स्थिति थी, लेकिन बाद में सम्यग्दर्शन हुआ, मछान संतों का भक्ति आदर में वह स्थिति तूट गई. बहुत सागर की थी, यौरासी उजार की रह गई. मात्र यौरासी उजार.

मुमुक्षु :- तैंतीस सागर की थी.

पूज्य गुरुदेवश्री :- तैंतीस सागर. यौरासी उजार रह गई. यौरासी उजार (में से) ढाई उजार तो निकल गये. ढाई कम हुआ, साढे ँक्यासी (उजार वर्ष) रहे. साढे ँक्यासी उजार (वर्ष) के बाद वहां से निकलेंगे, मछान कोई राणी की कूज में आरेंगे. एन्द्र उनको पूरेंगे. त्याग नहीं था, पर्यभाषा नहीं था, व्रत नहीं था, नियम नहीं था, अक सम्यग्दर्शन पर्याय शुद्ध थी. समज में आया ? क्या उसकी कीमत है और क्या उसका ध्येय है और क्या उसका इल है ? जबर नहीं.

ऐसे भगवान 'श्रेष्ठिक' राजा वहां से एड माड पड़ले आयुष्य बांधेंगे और वहां से देवादि उपद्रव नहीं करेंगे. यहां का आयुष्य बांधेंगे तब. नरक में यहां का तीर्थकर का आयुष्य, आयुष्य वहां ! तीर्थकर गोत्र तो बांधते हैं. मनुष्य का आयु वहां नरक में बांधेंगा. एड माड पड़ले बांध डोगा. ओ...डो...! ये तो भगवान डोनेवाले हैं. एड माड के बाद भरतक्षेत्र में (भगवान डोंगे).

मुमुक्षु :- वहां पड़ले...

पूज्य गुरुदेवश्री :- पड़ले वहां, यहां का मनुष्य का आयुष्य बांधता है. यौरासी उजार वर्ष के पड़ले एड माड बाकी रहेंगे तो यहां तीर्थकर डोना है न, तो मनुष्य का आयुष्य (बांधेंगा). तीर्थकर गोत्र तो पड़ले से बांधा है. परंतु मनुष्य का आयुष्य वहां बांधेंगा. समज में आया ? वहां से कोई परमाधामी या और कोई सत्ता नहीं सकते. ऐसा उदय एड मडीने पड़ले आ जायेगा.

मुमुक्षु :- अभी तो भोगना पडता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वे निश्चय से तो ज्ञाता-दृष्टा हैं. उनको वास्तव में दुःख नहीं. थोडी असहनशीलता है, वह सब गौण डो जाती है. समज में आया ?

कडते हैं, ओ...डो...! 'प्रतीति जिसका लक्षण है वह सम्यग्दर्शनपर्याय है;...' उसके प्रताप से तीर्थकर गोत्र भी उस भूमिका में बांधता है. मिथ्यादृष्टि को तीर्थकर गोत्र डोता डी नहीं. वहां से नीकलकर माता के उदर में आने से पड़ले, एन्द्र और एन्द्राणी आकर

माता का शरीर साफ़ करेंगे. भक्ति, भक्ति है न ? शुभराग है कि नहीं ? शुभराग भक्ति का आता है. माता का पेट, अ..डो...! माता ! आप भगवान की जनेता नहीं लेकिन उमारी माताजो डो ! हे त्रिलोकपूज्य माता ! छ माह के बाद आप के पेट में अक तीर्थकर आनेवाले हैं. नरकमें से, डां ! एतना एन्द्र और एन्द्राणी (कहते हैं). और जब माता के पेट में आये (तो) मछोत्सव करते हैं, गर्भ मछोत्सव. और नौ माह डीरे-माशेक की वृष्टि (करते हैं). रत्न की वृष्टि ! नौ मछिने माता के पेट के. नौ और छह मछिने (पडले), पंद्रह मछिने. जब से छह मछिने पडले आयुष्य बंधा, तब से एन्द्र और एन्द्राणी उसके गांव में रत्न की वृष्टि (करते हैं). रत्न की वृष्टि, अभी वहां पडी है. सम्यग्दर्शन पर्याय में बंधा हुआ पुण्य, शुभ भाव का पुण्य बंधा और सम्यग्दर्शन की पवित्रता, उसका सब माहात्म्य है.

वह चीज क्या है (उसकी) कीमत नहीं और बाहर से बस ! ले लो, ऐसा करो, ऐसा करो. और लोगों की दृष्टि भी बाह्य त्यागवाले को माने, उसका वचन प्रमाणा है. बेचारा कोई सम्यक् सख्या डो, लेकिन पुण्य कम डो (तो ऐसा कहे कि), त्याग क्या है ? उसमें त्याग क्या है ? और उसने तो त्याग किया है. देओ ! ये क्षुल्लक हैं, देओ ! वह साधु है. क्या क्षुल्लक, साधु ? दृष्टि क्या चीज है ? उसका फल क्या है ? दृष्टि का ध्येय क्या है ? उसका लक्षणा क्या है ? उसकी तो जबर नहीं. समज में आया ?

कहते हैं कि, तत्त्वार्थश्रद्धान में भी वडी आया, डां ! वडी बात है, दूसरी बात नहीं. कमबद्ध में भी वडी बात है. जड-चैतन्य की कमबद्ध पर्याय चलती है तो मैं पर और मेरे राग का कर्ता नहीं. मैं ज्ञायक हूं, मेरा ज्ञायक तत्त्व है. ये सब दूसरे ज्ञेयतत्त्व हैं. उसमें आ गया. तत्त्वार्थश्रद्धान में वह आया, ज्ञेयतत्त्व-ज्ञानतत्त्व में वह आया, कमबद्ध में भी वडी आया. समज में आया ? जैसी है वैसी, तथाप्रकार. तथाप्रकार किसको कहना ? जैसा उसका स्वभाव है वैसा प्रतीत में आना. 'जिसका लक्षणा है वह सम्यग्दर्शनपर्याय है;...' अक पर्याय की बात हुई. पीछे ज्ञान और यारित्र का लक्षणा क्या है, वह कहेंगे.

श्रोता :- प्रमाणा वचन गुरुदेव !

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઠ સુદ ૧૦, ગુરુવાર

તા. ૨૪-૦૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૪૨, પ્રવચન નં. ૨૩૭

‘પ્રવચનસાર’, ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ૨૪૨ ગાથા. યહાં કહતે હેં કિ, મોક્ષમાર્ગ કેસે હોતા હૈ ? કહતે હેં, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ઓર તીનોં કી એકતા યુગપત્ નિર્વિકલ્પ પરિણમન (હોના), ઉસકો યહાં શ્રામણ્યપના, સંયતપના અથવા મોક્ષમાર્ગ કહને મેં આયા હૈ. સાધુપદ હૈ વહ મોક્ષમાર્ગ હૈ, ઐસા કહતે હેં. સાધુ યાની ક્યા ? સમજ મેં આયા ? અપના આનંદસ્વરૂપ, જ્ઞાયકસ્વરૂપ હૈ, ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા (હૈ). દેખો ! આયા ન વહ ?

‘જ્ઞેયતત્ત્વ ઓર જ્ઞાતૃતત્ત્વ...’ યહ આત્મા જાણક, જાણક જાનનેવાલા તત્ત્વ હૈ ઓર દુનિયા કી સારી ચીજ જ્ઞેયતત્ત્વ હૈ. જ્ઞાન મેં જાનને લાયક (હૈ). સમજ મેં આયા ? જ્ઞાતૃતત્ત્વ જૈસા હૈ તૈસા. અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ આદિ સ્વભાવ સ્વરૂપ આત્મા હૈ (વહ) જ્ઞાતૃતત્ત્વ હૈ. ઓર ઉસસે પર અનંત સર્વજ્ઞ હો, તીર્થંકર હો, નિગોદ હો, પરમાણુ એક રજકણ આદિ સબ જ્ઞેય - જ્ઞાન મેં જાનને લાયક હેં. આત્મા ઉસકા કોઈ કરે યા રક્ષા કરે યા દયા પાલે, ઐસા હૈ નહીં. ઐસા કહતે હેં.

પ્રશ્ન :- ઐસા કિસમેં કહા ?

સમાધાન :- ઇસ જ્ઞેયતત્ત્વ મેં. આત્મા કે સિવા જો અનેરી ચીજ હૈ વહ જાનને લાયક જ્ઞેય હૈ. પરંતુ આ પ્રાણી રક્ષા કરને લાયક હૈ યા હિંસા કરને લાયક હૈ ઐસા વસ્તુ મેં હૈ નહીં. વહ તો જાનને લાયક હૈ. સમજ મેં આયા ? વૈસે સર્વજ્ઞ આદિ જ્ઞેય દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર ભી જ્ઞેય હેં. જાનને લાયક હૈ. અપને જ્ઞાન સ્વભાવ મેં વહ જ્ઞેય હૈ ઐસા જાનના. જાનન સ્વભાવવાલા જો આત્મા જ્ઞાતૃતત્ત્વ વહ જૈસા હૈ તૈસા નિર્વિકલ્પ અભેદ (હૈ) ઓર જ્ઞેય ભી જૈસા હૈ તૈસા જડ ઓર ચૈતન્ય આદિ જૈસા હૈ તૈસા (ઉસકી) યથાર્થ પ્રતીતિ. તથાપ્રકાર કી યથાર્થ પ્રતીતિ. દેખો !

भगवान् आत्मा तो निर्विकल्प ज्ञानानंद स्वभाव (है) और अनंत पदार्थ ज्ञेय (हैं). अनंत छ द्रव्य. छ द्रव्य है न ? अपने सिवा भी छ द्रव्य भिन्न हैं. वड जैसा है तैसा अनुभव में (आना). यहां तो अनुभूति ज्ञान में कहेगे. समकित का लक्षण का वर्णन करना है न ? सम्यग्दर्शन का लक्षण भगवान् आत्मा शुद्ध अभेद चैतन्य निर्विकल्प पदार्थ और ज्ञेय जगत की यीज, वड जैसी है तैसी, जैसा है तैसा, 'जैसी है वैसी ही, यथार्थ' प्रतीति...' अंतर में 'जिसका लक्षण है वड सम्यग्दर्शनपर्याय है.' उसका नाम सम्यग्दर्शन पर्याय (है). समज में आया ? देओ ! ये सम्यग्दर्शन, सम्यग्दर्शन दुनिया कडती है न कि, देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा करना वड सम्यग्दर्शन (है) तो यहां कडते हैं कि, देव-गुरु-शास्त्र तो ज्ञेय हैं.

मुमुक्षु :- दूसरे शास्त्र में जैसा कडा है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दूसरे शास्त्र में आत्मा देव, आत्मा गुरु और आत्मा शास्त्र. जैसा वास्तविक देव का स्वरूप, गुरु का स्वरूप, धर्म का वास्तविक स्वरूप देओ तो तो अंतर में वड आ जाये. सर्वज्ञ, निर्विकल्प वीतरागी आत्मा थे. जैसी अंतर में प्रतीति आ जाये तो तो आत्मा उपर ही उसकी दृष्टि डुई. समज में आया ? देव-गुरु का आत्मा जैसा है जैसा प्रतीति में आवे तो वे तो निर्विकल्प परमात्मा थे और गुरु भी निर्विकल्प शांति और स्वभाव के साधक थे. जैसा आत्मा का स्वभाव जो स्वभाव है, जैसा यदि दृष्टि में आ जाये तो तो आत्मा दृष्टि में आया. समज में आया ?

कोई कडे कि, नव तत्त्व की भेदवादी श्रद्धा (सम्यग्दर्शन है). यहां जैसे नहीं, यहां तो ज्ञान और ज्ञेय. ज्ञाता आत्मा, जाननेवाली यीज अनंत. अनंत यीज को जानकर अपना ज्ञान में आत्मा सारी यीज पी गया. जैसा ज्ञातृत्व का और ज्ञेय जैसा है वैसा ज्ञान में आया, जैसा जिसका यथार्थ प्रतीति (लक्षण है). जैसी अकेली प्रतीति लोग कडते हैं न कि, अपने तो श्रद्धा करनी, जैसे नहीं.

भगवान् आत्मा निर्विकल्प वस्तु अभेद (है). जगत का ज्ञेय, सब को जानने की अक समय की पर्याय जैसा-जैसा ज्ञातृ पूरा (तत्त्व), जैसे ज्ञातृत्व की अंतर्भूत छोकर, राग की, विकल्प की दशा छूटकर अंतर में निर्विकल्प अनुभव में दृष्टि डो, उसका नाम सम्यग्दर्शन की पर्याय कडने में आता है. बहुत शरतें ! वड दर्शन — सम्यग्दर्शन पर्याय. वड मोक्षमार्ग अक अवयव (है). आत्मा में पूर्ण आनंद प्राप्ति का अक अवयव, अक भाग. सम्यग्दर्शन

वीतरागी पर्याय है. समज में आया ? रागरहित श्रद्धा नाम का गुण जो त्रिकाल है, उसकी वल विकाररहित, रागरहित निर्मल सम्यग्दर्शन की पर्याय है. उसमें कुछ लोग औसा निकालते हैं, प्रतीति करो. औसी श्रद्धा नहीं. अंतर ज्ञातृत्व ज्ञान में अपनी पर्याय में आकर, पूर्ण ज्ञेय को जाननेवाला आत्मा (है), औसी अंतर में प्रतीति (डोनी). वल तो स्वस्वभाव में अकृता डो तब उसकी प्रतीति लक्षणा सम्यग्दर्शन प्रगट होता है, औसी बात है. भाई ! समज में आया ? बारल व्रत करते हैं न ?

डमारी श्रद्धा वल समकित, अमी कहीं आया है. समकित के पर्यभाषा दिये. स्थानकवासी में समकित की बहुत प्रशंसा की डोगी. प्रशंसा उसकी मान्यता में मानते हैं. बहुत डोगों ने समकित के पर्यभाषा किये. डमारे वल समकित (है). देव-गुरु-शास्त्र सख्ये मानो. पेपर में आया था. सम्यग्दर्शन के पर्यभाषा करवाये. अरे...! सम्यग्दर्शन के पर्यभाषा कहां डोते है ? मिथ्यात्व विपरीत अभिप्राय छूटकर और अण्ड आनंदकंड अक समय में परिपूर्ण परमात्मा सर्वज्ञ ने जैसा आत्मा देभा, औसे आत्मा की प्रतीति अंदर अनुभव में (डोनी), अनुभूति डोकर प्रतीति डो. यहां तो सम्यग्दर्शन का लक्षणा बताना है न ? समज में आया ?

वहां 'दिल्ली' में (अक दिगंबर साधु को) पूछा था कि, वल गाथा है न ? कौन-से नंबर की है ? १५४ ? पुण्य-पाप (अधिकार) की. १५५ (गाथा). वल क्या है ? 'जीवादीसदहणं सम्मत्तं' १५५ में है न ? वल 'प्रवचनसार' है. ('समयसार') 'पुण्य-पाप अधिकार'. 'जीवादीसदहणं सम्मत्तं' समज में आया ? वल प्रश्न 'दिल्ली' में दो वर्ष पडवे डुआ था कि, वल क्या है ? इसका अर्थ क्या है ? देभो ! 'जीवादीसदहणं सम्मत्तं' औसे शब्द पडे हैं. 'समयसार' 'तेसिमधिगमो' 'तेसि' यानी ज्वादि का, सभी का ज्ञान. 'रागादीपरिहरणं चरणं एसो दु मोक्खपहो' भाई ! वल देभो ! अंदर पाठ में क्या है ? देभो ! 'भोक्षका कारण वास्तवमें सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र है. उसमें, सम्यग्दर्शन तो ज्वादि पदार्थोंके श्रद्धानस्वभावरूप ज्ञानका डोना-परिणामन करना...' उसका नाम सम्यग्दर्शन है. समज में आया ? औसे डी ज्वा, अज्वा और नौ (तत्त्व) माने, प्रतीति डो गई, औसा नहीं. अंतर में ज्ञान का परिणामन (डोना), ज्ञान माने आत्मा. शुद्ध परिपूर्ण भगवानआत्मा, उसकी श्रद्धारूप परिणामन, परिणामन, निर्विकल्प परिणामन, राग के बिना परिणामन डोना उसका नाम सम्यग्दर्शन है. ज्वादि शब्द पडा है न ? ये नव तत्त्व है उसकी श्रद्धा (सम्यग्दर्शन

है). लेकिन नव तत्त्व की श्रद्धा का अर्थ क्या ?

‘भूदत्थेणाभिगदा’ ‘समयसार’ में १३वीं गाथा में दिया है. पर उसका अर्थ क्या ? ‘भूदत्थेणाभिगदा जीवाजीवा य पुण्णपावं च।’ परंतु वह जोव आदि सब हैं, ऐसा जाननेवाला आत्मा उसमें वह अजोव और रागादि है नहीं. समझ में आया ? ऐसा आत्मा ज्ञायकस्वरूप ज्ञान और आनंदादि का परिपूर्ण स्वभाव, उस ओर का अंदर जुकाव, दृष्टि होना और उसमें आत्मा का - ज्ञान का परिष्मन का अर्थ, सारा आत्मा का श्रद्धा - सम्यग्दर्शनरूप परिष्मन हो जाना. जिसमें अनंत गुण - शक्तिमें से व्यक्तरूप परिष्मन हो, उसका नाम सम्यग्दर्शनपर्याय कहने में आती है. आडा..डा...! कडो, समझ में आया ? भाई ! (आपने) किताब शुरू नहीं की थी न ? पुलीस में क्या शुरू करे ? पुलीस में तो (बंदूक की गोली चलती है). वहां (संप्रदाय में) किताब शुरू करते हैं, उसमें लिखे कि, देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा है वह तुमने समकित अंगीकार किया, जाओ ! बारह व्रत को अंगीकार करो. किताब अंगीकार करी. ऐसा बोलते हैं. अरे... भगवान ! बापू ! तुझे मादूम नहीं. सख्ये देव, सख्ये गुरु, सख्या धर्म, सख्ये शास्त्र किसको कहना, उसकी भी जबर नहीं और आत्मा क्या चीज है ? कितना सामर्थ्यवाला (है) ? परिपूर्ण अजंडानंद आत्मा, जैसे आत्मा में आत्मा का ज्ञान का परिष्मन का अर्थ आत्मा का सम्यग्दर्शनरूप प्रतीतिरूप ज्ञान में ज्ञेय पूर्ण आत्मा आया उसमें प्रतीति होना वह सम्यग्दर्शन का लक्षण है. समझ में आया ? वह एक बात हुई. वह धर्म हुआ, धर्म. आडा..डा...! भाई ! (उन्होंने) बाहर की बहुत महेनत की होगी. बाहर की महेनत में क्या आये ?

आत्मा एक समय में अजंडानंद परिपूर्ण अभेद सामान्य स्वरूप, उसकी शक्ति एक समय की पर्याय में लोकालोक जानने की (है). ऐसी अनंती पर्याय का समूह ज्ञान और ऐसी-ऐसी अनंती पर्याय का समूह एक-एक गुण, जैसे अनंत गुण का पिंड द्रव्य (है). वह श्रद्धा में आना (उसमें) बहुत पुरुषार्थ है. समझ में आया ? समझ में आया कि नहीं ?

कल (एक भाई) प्रश्न करते थे कि, भगवान ने तो जो कुछ देखा है उतने साधु होंगे, उतने समकित होंगे. उसमें कोई नवीन पुरुषार्थ करके कुछ कर सकते नहीं. प्रश्न तो उठे न ? ओ...ई...! वह प्रश्न तो हमारे पउ वर्ष पहले उठा था, पउ वर्ष पहले ! बडी यर्या हुई थी. (संवत्) १८७२ की साल में ज्ञानगुन शुक्ल १४. समझे ? बहुत यर्या

हुई थी. पउ (वर्ष पडले). सर्वज्ञ ने, सर्वज्ञ परमात्मा ने देखा औसा डोगा. उसमें अपना पुरुषार्थ कुछ काम करेगा नहीं. और भगवान ने जितने भव (देजे हैं) औसे भव डमको करने पड़ेंगे, औसी यर्था यली. बहुत यर्था यली. तो डम तो (कुछ) बोले नहीं, दो वर्ष तो नहीं बोले. दीक्षित (संवत्) १८७० में डुअे न ? १८७०. दो वर्ष तो नहीं बोले. दो वर्ष बाद सडज डी बोलेने में आ गया, ये तुम क्या कडते डो ? क्या आगम की वाणी औसी है ? आगम औसा कडता है ? आगम तो औसा कडता है डि, सर्वज्ञ परमेश्वर अेक समय में तीनकाल, तीनलोक जानते-देभते हैं, औसा जिसको सम्यङ् केवलज्ञान की पर्याय अपनी प्रतीत में आयी, उसने केवलज्ञानी है और उन्हींने देभा है, उसकी श्रद्धा उसको है. समज में आया ? तो उसका तो पुरुषार्थ स्वभाव सन्मुख डुआ और अनंत संसार तूट गया. भाई ! बहुत सूक्ष्म बात है, बहुत सूक्ष्म. बहुत यर्था यली थी. पउ वर्ष पडले संप्रदाय में बहुत यर्था (यली थी).

मुमुक्षु :- उस दिन से यल रडी है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- यलती है, वडी बात संप्रदाय में यल रडी है. सब वड प्रश्न पूछे डि, सर्वज्ञ भगवान अेक समय में तीनकाल तीनलोक देभते हैं तो वैसा डोगा, डमारे क्या करना है ? अरे...! लेकिन सुन तो सडी, भगवान ! आडा..डा...! समज में आया ? 'वीछिया' से 'सरवा' गये थे, 'सरवा' (गांव) है न, 'सरवा' ! अे..ठ...! आपके 'वीछिया' में से उठा था. 'सरवा' से 'पाणियाड' गये थे. वहां बडी यर्था डुई थी. भगवान केवलज्ञानी परमात्मा ने देभा, सर्वज्ञ है, केवली है. तो उसमें तो कोई पुरुषार्थ करना रडा नहीं. अरे...! लेकिन प्रभु ! तू क्या कडता है ? औसी वाणी भगवान की डो नहीं सकती.

भगवान तो औसा कडे डि, डम सर्वज्ञ हैं... वड ८० गाथा में आया न ? 'जो जानता..' उस दिन तो कहां ८० गाथा पढी थी ? 'प्रवचनसार' था डी कहां ? लेकिन वड तो अंदर से बात आयी थी डि, जो सर्वज्ञ अेक समय में तीनकाल, तीनलोक देभते हैं औसी जिसको श्रद्धा ज्ञान में आयी है, उसको भगवान ने देभा है डि, उसको भव है नहीं. समज में आया ? वडी पुरुषार्थ है. पुरुषार्थ क्या है ? आडा..डा...!

अेक ज्ञानगुण की अेक समय की पर्याय में तीनकाल तीनलोक जानने की शक्ति (है). पीछे देजे, डोना वड प्रश्न बाद में. लेकिन औसी पर्याय की ताकत, अेक समय की अवस्था की ताकत डि, तीनकाल तीनलोक बिना विकल्प जाने. उसका विधास डिसको है ? बात

करे कि, भगवान ने देखा (ऐसा होगा). लेकिन विश्वास बिना ? समझ में आया ? भाई ! प्रतीति बिना की तुम बात करते हो. ऐसी बात नहीं होती. वीतराग मार्ग में ऐसा नहीं होता.

मैंने तो 'गजसुकुमाल' का दृष्टांत दिया था. 'गजसुकुमाल' है न ? मस्तक में अग्नि लरी है न ? वहां श्वेतांबर में आता है. द्विगंबर ग्रंथ तो देखा था कहां ? देखा नहीं था, हाथ में आया नहीं था. लेकिन 'गजसुकुमाल' का दृष्टांत दिया था. हमारे गुरु तो शांत थे, वे तो बैठे थे. माया गिनते थे. (दूसरे) गुरुभाई थे उनके साथ यर्थां दुःख. (हमने कहा), नहीं, वह वाणी आगम की नहीं. शास्त्र की भाषा ऐसी होती नहीं.

'गजसुकुमाल' 'नेमिनाथ' भगवान के पास सुनने गये, 'श्रीकृष्ण' के भाई (थे). 'श्रीकृष्ण' वासुदेव हाथी के लोहे पर बैठे थे और 'श्रीकृष्ण' का छोटा भाई 'गजसुकुमाल' था. (उसे) गोद में बिठाकर भगवान के पास ले गये. बीच में एक सोनी की लडकी थी. उसमें आता है न ? 'सोमिल', 'सोमिल' है न ? जलाता है, सर पर अग्नि लरता है. उसकी लडकी बहुत सुंदर थी. 'श्रीकृष्ण' ने देखा. ओ..ओ...! इस लडकी की शादी 'गजसुकुमाल' से करनी है. जगो ! अंतेपुर में भोज हो. 'श्रीकृष्ण' के साथ 'गजसुकुमाल' सुनने गये, सुना और पावर फट गया ! आ..ओ..ओ...! 'प्रभु ! मैं मेरी माता की आज्ञा लेकर आज दीक्षित होना चाहता हूँ.' समझ में आया ? 'श्रीकृष्ण' की माता 'देवकी'. कुंवारे थे, कुंवारे समझे ? शादी नहीं कि थी. उसमें ऐसा आता है, श्वेतांबर में ऐसा आता है. ऐसा कहते हैं, 'प्रभु ! मेरी माता की आज्ञा लेकर मैं आज ..... गृहस्थाश्रम की वृत्ति छोड़कर, अनगार होने की मैं भावना करता हूँ.' (ऐसा) भगवान को कहते हैं. वह तो श्वेतांबर की शैली से भाषा है न ! आ..ओ...! '.....' श्वेतांबर सूत्र में ऐसी भाषा है. 'यथासुभम् देवानुप्रिया !' हे देव को वल्लभ ! जैसे सुभ उत्पन्न हो, ऐसा करो. प्रतिबद्ध नहीं करना.

ऐसी भगवान की भाषा आई और 'देवकी' के पास गये (और कहा), 'माता ! मुझे मुनिपना लेना है.' बहुत कहा, अंत में आज्ञा दी. दीक्षित हुआ. दीक्षित हुआ उस दिन भगवान के पास आज्ञा ली. 'भारराज ! '....' आप की आज्ञा हो तो 'द्वारका' के स्मशान में बारहवीं पडिमा लेकर अंगीकार करुं.' ऐसा उसमें पाठ है. लीक्षु की बारह पडिमा है न ? द्विगंबर में ली है, अपने में है. लेकिन इन लोगों में प्रसिद्ध नहीं है. बारह पडिमा. श्रावक की ग्यारह पडिमा (है), वैसे साधु की बारह पडिमा होती है. है,

है न पुस्तक में है. बताया था, यहाँ पुस्तक है. साधु की बारह पडिमा होती हैं. वहाँ बारहवी पडिमा अंगीकार करने का भाव हुआ. वहाँ ऐसी पडिमा होती है कि, सड़न करे तो अवधिज्ञान, मनःपर्ययज्ञान और केवलज्ञान हो जाये और सड़न न करे तो पागल, श्रद्धा से अष्ट जैसे तीन बोलें. रोगी हो जाये अथवा धर्म से अष्ट हो जाये और गांड़ा हो जाये. गांड़ा समझे ? पागल. भगवान की वाणी उसने कैसे सुनी कि, तत्काल उसी दिन स्मशान में चले गये. ध्यान में (बैठे), वहाँ केवलज्ञान प्राप्त करके मोक्ष में गये. उसमें ऐसा आता है.

भगवान के ज्ञान में जैसे देखा वैसा होगा, उसकी जिसे प्रतीति हुई, वहाँ प्रतीति तो स्वभाव सन्मुख होकर पुरुषार्थ करने से होती है. समझ में आया ? भगवान ने देखा ऐसा होगा, उसकी प्रतीति उसको है. जैसे ही कहे कि, भगवान ने देखा ऐसा होगा, ऐसा है नहीं. समझ में आया ? ज्ञेय आ गया कि नहीं ? भगवान ने देखा ऐसा होगा, वहाँ ज्ञेय उसमें आ गया न ? भाई ! दोनों आ गये, देओ ! भगवान ने देखा ऐसा ज्ञेय में होगा और ज्ञेय आत्मा जानते हैं, तो दो तत्त्व आ गये. उस समय तो अंदर से बात आयी थी. समझ में आया ? उस वक्त यहाँ कहां देखा था ? द्विगंबर शास्त्र छाय में भी नहीं आये थे. (संवत्) १८७८ में मिला. सुना भी नहीं था. कोई द्विगंबर धर्म है, यहाँ सुना नहीं था. संवत् १८७२. समझे ? भाई ! प्रश्न बराबर था. वहाँ प्रश्न हमारे तो बहुत आता है. भगवान ने देखा है (वैसा होगा). परंतु भाई ! सर्वज्ञ ने तो अनंत ज्ञेय देजे हैं और तेरा आत्मा भी देखा है और अपना भी आत्मा भी देखा है. तो जैसा भगवान ने देखा वैसी ज्ञान की पर्याय, परिपूर्णा जिसको प्रतीति है ऐसा होगा, तो है ऐसी प्रतीति कब आयेगी ? केवलज्ञान की पर्याय माने तब. तो केवलज्ञान की पर्याय, पर्याय कैसे माने ? जब द्रव्य की प्रतीति हो तो पर्याय की प्रतीति होवे. भाई ! आडा...डा...! समझ में आया कि नहीं ? बहुत कठिन प्रश्न है. बडे-बडे साधु प्रश्न करते थे.

आपके यहाँ (संवत्) १८८८ का (यातुर्मास) 'राजकोट' था. तब (अके भाई) कहता था. वहाँ प्रश्न करता था. उससे कहां कुछ भान था ? १८८८ की साल. उ६ वर्ष हुआ. तीन-तीन हजार आदमी. बड़ी सभा होती थी न, बहुत सभा होती थी न ! बाद में वहाँ कहने लगा कि, भगवान ने देखा ऐसा (होगा) ? अरे...! सुन तो सही. अभी नहीं.

धतने-धतने आदमी है, सुभल-दोपलर तीन-तीन डलर आदमी (हैं), तुजे अभी कलं जवल कलं दे ? आद में आना. आल ! आ..ल..!

यलं क्यल कलते हैं ? 'शेयतत्व और शलतृतत्वकी...' देओ ! भगवलनआतुल शलनतत्व है और उसके सलवल सारी यीज शेयतत्व है. तो जैसे शेयतत्व कल स्वभाव, जैसे शलन कल स्वभाव, ऐसा जलसने अंतर में जलनल, उसे सर्वज्ञ की पर्यलय जलनने में आ गयी. सर्वज्ञ भी शलन में अक शेय है कल नली ? समज में आयल ? सर्वज्ञ केवलशलनली भी इस शलन में शेय हैं कल नली ? आयल कल नली ? समज में आयल ? यलं तो 'भारे तो उसकी तलवलर' ऐसा कलते हैं न ? तलवलर भारे वल, बंधी लुल नली, लं ! तलवलर तो ललभारी भी बंधते हैं, कोल परशु को भी बंध दे, यलनी ? भार (तो तलवलर कलम की). मैं शलयकतत्व लूं, रलग नली, पुष्य नली, सलरल अनंत शेय भेरे शलन में शेय हैं. सर्वज्ञ भी भेरे शलन में शेय है. और सर्वज्ञ ने देभे शेय, वल भी भेरे शलन में शेय है. आल ! आल..ल..ल..! अरे... आल ! सर्वज्ञ त्रललोकनलथ परभेश्वर, उनकी श्रद्धल, शलन में शेय (बनलनल). आल..ल..ल..! शलन में शेय, ये क्यल ? भगवलन ने भव देभे ली नली. जलसको केवलशलनली की प्रतीतल लुल, भगवलन के शलन में (उसके) भव देभे ली नली. अ... आल ! आल..ल..ल..! यल तो आते करनी हैं और वस्तु कल स्वरूप है वैसल नकी, अनुभव करना, प्रतीतल करना नली और आते करे, ऐसा लोतल है, ऐसा लोतल है, इसल लोतल है. वल सब तो शलस्त्र की यतुरलल की आते हैं. समज में आयल ?

यलं तो भगवलन क्यल कलते हैं ? देओ ! 'शेयतत्व और शलतृतत्वकी तथलप्रकर...' तथलप्रकर नलम 'जैसे लै वैसी ली.)' अथवल 'यथलर्थ' - दो अर्थ कलये हैं. तो सर्वज्ञ जैसे हैं वैसे और सर्वज्ञ के शलन में सारी जो शेय अवस्था, जैसे लोनेवलली है वैसी देभी, ऐसा जलसको अपना शलनतत्व में शेय कल शलन लोकर, अपना शलतृतत्व की प्रतीतल लोना, उसकल नलम सम्यग्दर्शन की पर्यलय कलने में आती है. समज में आयल ? आ..ल..ल..! उसमें कलतनल भरल है ! देओ ! कोल आकी रल गयल ? शेयतत्व और शलनतत्वमें से कोल आकी रल गयल ? अनंत सलद्ध आये, ललओ केवली वलरलजते हैं वे आये. आल ! सुनने की दरकर भी नली की. सलमलयक करे, पौषध करे, पडकम्मलल करे, बस ! लेकलन यीज क्यल है ? ऐसी दषुटल में, अनुभव में आये बलनल तेरी स्थलरतल कलं से आयेगी ?

कलते हैं कल, 'शेयतत्व और शलतृतत्वकी तथलप्रकर...' आषल कैसे लै ! देओ न !

क्या आया अंदर ? 'ज्ञेयज्ञातृत्वतथाप्रतीतिलक्षणेन' लो ! तथा यानी तथाप्रकार. तथा (शब्दमें से) तथाप्रकार नीकले न ? फिर प्रकार निकला न ? नीकले. टीका में है कि नहीं ? देओ ! 'ज्ञेयज्ञातृत्वतथाप्रतीतिलक्षणेन सम्यग्दर्शनपर्यायेण' आडा..डा...! कितनी बात भरी है ! सर्वज्ञ भगवान परमेश्वर, अनंत सिद्धो, लाओ केवलज्ञानी, वे आत्मा के ज्ञान में ज्ञेयतत्त्व रखा और उस ज्ञेय का ज्ञान में अपने में, अपने से आया. ऐसा ज्ञातृत्व और ज्ञेयतत्त्व की यथार्थ स्वसन्मुख होकर प्रतीति करनी, वह सम्यग्दर्शन का लक्षण कहने में आता है. आ..डा..डा...! समझ में आया ? वह सम्यग्दर्शन कहा. देओ ! यह धर्मपर्याय, धर्म की दशा ! आडा..डा...!

अब, ज्ञान - ज्ञान की पर्याय किसको कहें ? 'ज्ञेयतत्त्व और ज्ञातृत्वकी तथाप्रकार अनुभूति...' ज्ञान. अनुभूति नाम ज्ञान. सम्यग्दर्शन लक्षण में प्रतीति था न ? यह ज्ञान लक्षण (है). स्वसंवेदन में ज्ञान आ जाना. जितना ज्ञेय है, भगवान परमेश्वर ने देखा ऐसा ज्ञेय और जाननेवाला अकेला ज्ञान. ऐसा ज्ञानतत्त्व, उसकी तथाप्रकार जैसी है वैसी अनुभूति. अंतर में ज्ञान में होना. क्योंकि ज्ञान की पर्याय सर्व ज्ञेय को जाने. ऐसी ज्ञानपर्याय सहित भगवानआत्मा, उसका अंदर वेदन हुआ. अंदर वेदन - ज्ञान का वेदन हुआ, ज्ञान की अनुभूति हुआ, ज्ञान का अनुभव हुआ, वह अनुभूति जिसका लक्षण है, वह ज्ञानपर्याय है. शास्त्र का ज्ञान, वह ज्ञानपर्याय है, ऐसा नहीं कहा है. देओ ! शास्त्र ? शास्त्र तो ज्ञेय में आ गया, भाई ! आडा..डा...! शास्त्र, पन्ने, वाणी ये तो सब ज्ञेय में आ गया. उस ज्ञेय का जाननेवाला भगवानआत्मा, चैतन्यमूर्ति आत्मा (है).

जगत - विश्व, उसमें सारा आ गया. सारी चीज का बोध अंदर में आया. वह विश्व के ज्ञेय में आया और आत्मा ज्ञान में आया. विश्व का, ज्ञेय का ज्ञानतत्त्व में ज्ञान होकर, तथाप्रकार की अनुभूति. ऐसा आत्मा बड़ा है कि सारे लोकलोक को एक समय की पर्याय जानती है. ऐसा ज्ञेयतत्त्व ऐसा है कि, वह प्रमेय अपने ज्ञान में होनेवाला प्रमेय जानने में आता ही है, ऐसा ही प्रमेय है. क्या कहा ? देओ ! सर्वज्ञ परमात्मा भी अपने ज्ञान में ज्ञेय - प्रमेय हुआ बिना रहे नहीं, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! और सर्वज्ञ परमेश्वर भी अपने ज्ञान में प्रमेय हो, ऐसा हुआ बिना (रहता नहीं). वह प्रमेय है, भाई ! आडा..डा...! समझ में आया ? अनंते सिद्ध भगवंत, लाओ केवलज्ञानी यानी अनंतता में सब आ गये, अनंते निगोद, अनंते पुद्गल परमाणु, वे सब केवलज्ञान,

सर्वज्ञ है प्रमेय है. प्रमेय यानी ज्ञान में जनाने लायक. ज्ञान में जनाने लायक है तो ज्ञान में जनाने लायक हुआ बिना रहे नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? ज्ञान उसको जाने बिना रहे नहीं और ज्ञेय जनाये बिना रहे नहीं. आडा..डा...! भाई !

परमेश्वर केवलज्ञानी परमात्मा विराजते हैं. त्रिलोकनाथ तीर्थंकर आदि अनंत सिद्ध, लो ! तो कहते हैं कि, वे प्रमेय - ज्ञेय हैं. ज्ञान में आये बिना रहे नहीं, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? ओ..डो..डो...! अनुभूति में अनंत केवलज्ञानी का ज्ञेय जनाये बिना रहे नहीं, भाई ! ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! अनंत सर्वज्ञ परमात्मा या सिद्ध, वे अनंत सर्वज्ञ ज्ञेयपने हैं तो प्रमेय हुआ बिना रहे नहीं. ज्ञान न जाने और वे न जनाये, ऐसा है ही नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? समजे कि नहीं ? लैया !

हिन्दी में नाम के पीछे 'ज' लगाते हैं, अपने में 'भाई' कहते हैं. भाई, भक्षिकंत. गरासिया में ऐसा कहते हैं. गरासणी डोती है वह 'भाई' पहने बोले. वृद्ध आदमी डो तो 'लक्ष्मभाई' ऐसा न बोले, 'भाई लक्ष्म' ऐसे कहे. गरासणी की भाषा ऐसी डोती है. गरासिया डोते हैं न ? गरासिया समजते हैं ? गरासदार ! जगीरदार ! हमारे तो अनेक जात का अनुभव हैं न ! 'लीमडा' में गरासदार एक भाई, रानी थी. 'लक्ष्मभाई' थे. 'लक्ष्मभाई' बडी उम्र के थे, लेकिन 'लक्ष्मभाई' ऐसा न कहे. 'भाई लक्ष्म' आया ? ऐसे कहे. समज में आया ? अपने यहां हिन्दी में पीछे 'ज' लगाते हैं, नहीं ? वैसे, सर्वज्ञ परमात्मा, जैसे वह (नाम के पीछे) 'ज'पने जनाते हैं, ज्ञेयपने (जनाते हैं). सर्वज्ञ परमेश्वर.. आ..डा..डा...! ज्ञेय हुआ बिना रहे नहीं और आत्मा ज्ञान किये बना रहे नहीं. आडा..डा...! समज में आया ?

एक (आदमी) कहता था. वह सर्वज्ञ को नहीं मानता था. फिर सर्वज्ञ का दृष्टांत देते थे. उसका दूसरा शिष्य था वह उसके साथ आया था. वह कहे कि, एक समय में तीन काल जाने ऐसा डो सके नहीं. एक घड़े का पानी.. घड़ा समजते हैं न ? एक घड़े का पानी में हजार घड़े का पानी आ जाता है ? ऐसा दृष्टांत दिया. एक घड़े का पानी है न ? जल ! उसमें हजार घड़े का पानी आ जाता है ? अरे...! तेरा वह दृष्टांत जूठा है. हमने कहा कि, सुन ! सत्मा में एक करोड आदमी बैठे डो. लाउड स्पीकर लगा डो. एक आदमी ने अवाज किया, अनंत आत्मा है. समज में आया ? कहा, सुनो ! तो करोडो मनुष्यों को अनंत आत्मा है, ऐसा प्याल है कि नहीं ? उसको भी प्याल

है कि नहीं ? कि, अभी अनंत आत्मा हैं, ऐसा ज्वाल की पर्याय में वर्तते हैं. तो यहां पर्याय में ज्वाल आ गया कि नहीं ? समज में आया ? क्या कड़ा ?

अनंत आत्मा हैं, ऐसा एक अवाज किया. तो उसको ज्वाल करनेवाले में भी अनंत आत्मा हैं, ऐसा वर्तमान करोड मनुष्य है उनके ज्वाल में आता है. वर्तमान ज्वाल में अनंत आत्मा हैं, ऐसी ज्ञान की पर्याय है न उसकी ? तो सब का ज्वाल यहां आया कि नहीं ? तो जिसकी करोड की एक समय की पर्याय ज्वाल में आती है, तो अनंत पर्याय ज्वाल में आये, ऐसा उसका स्वभाव है. समज में आया ? ऐसा दृष्टांत दे कि, एक घड़े के पानी में दस हजार (घड़े का पानी आ जाये ?) अरे...! वल तो कुतर्क है. एक समय की ज्ञान पर्याय में करोड आदमी ज्वाल में आ गया कि नहीं ? कि करोड आदमी ज्वाल में नहीं आते ? समज में आया ? ऐसी प्रउपज्ञा यली.

लाभो, करोडो मनुष्य का एक दृष्टांत दिया कि, आत्मा परिपूर्णा है, अण्ड है. माने, न माने प्रश्न पीछे. परंतु करोडो के ज्वाल में अण्ड परिपूर्णा है, ऐसा ज्वाल वर्तता है कि नहीं ? ज्वाल पर्याय. तो एक के ज्वाल में ज्वाल है कि नहीं कि, सब में ऐसी (पर्याय) वर्तती है ? कि, अपनी पर्याय का ज्वाल है और पर का ज्वाल नहीं है ? समज में आया ?

वैसे, भगवानआत्मा अनंत ज्ञेयपने जो वस्तुओं हैं, उसकी एक समय की पर्याय में सारे ज्ञेय का ज्ञान आ जाता है. समज में आया ? अपने से अधिक का ज्वाल आया तो उससे अधिक तीन काल का ज्वाल में आने की शक्ति उसमें है. समज में आया ? पडले कड़ा था कि, जिसमें वर्तमान का ज्वाल है और भविष्य का, 'यह आत्मा ऐसा होगा' ऐसा ज्वाल है कि, '(ऐसा) होगा, अगले भव में ऐसा भव होगा' तो एक समय से अधिक काल में जिसका ज्ञान काम करता है, वर्तमान समय से अधिक काम करता है तो उसको तीनकाल का अधिक आ गया. समज में आया ?

एक आटा आता है. लोट.. लोट कडते हैं न ? आटा. आटे का पिंड है. स्त्री (उसमें से) थोडा लेती है. हमारे में 'गोणशुं' कडते हैं. तुम्हारे में क्या कडते हैं ? एक रोटी बनाने के लिये पिंड नीकालते हैं न ? तो उसको ज्वाल नहीं है कि अभी पिंड है, फिर रोटी बनेगी, फिर सीकेगी, पडले गेडू थे, ऐसा पर्याय में ज्वाल है कि नहीं ? तीनों का ज्वाल है कि नहीं ? कर सकते नहीं, लेकिन ज्वाल है कि नहीं ? ज्वाल है कि इसमें

से रोटी बनेगी. मैं करुंगा, ऐसा नहीं है. समझ में आया ?

एक समय से अधिक पर्याय बाद में होगी. ऐसा वर्तमान में ज्वाल में आ जाता है. पहले यह आटा था, उसके पहले गेहूँ था, वह भी ज्वाल आ गया. जिसको एक समय में भूत, भविष्य का ठकड़ा करके ज्ञान की ताकत है, उसको तीनकाल को ठकड़ा करने की ज्ञान की ताकत है. समझ में आया ? न्याय समझे नहीं, क्या करे ? जैसे डी ..... (गप) करे. या तो कडे कि, त्यागी हो जाये तो वह (बात) बैठे. सुन न ! त्यागी डी है. मिथ्यात्व का त्याग (होने के बाद) यारित्र दोष हो. समझिती है, गृहस्थाश्रम में होते नहीं ? ध्यानवे उजर स्त्रीयां होती हैं. क्या है ? लेकिन अंतर में ज्ञान की पर्याय अनंत ज्ञेय की पर्याय पी गया है. आडा..डा...! समझ में आया ? और उसको भी ज्वाल आ जाये (कि), मैं अल्प काल में केवलज्ञानी होनेवाला हूँ. ऐसी (प्रतीति) सम्यक्दृष्टि को आ जाती है कि नहीं ? आडा..डा...! यह दूज गिगी तो पूर्णिमा होगी डी. जैसे, अल्प काल में केवलज्ञान, एक समय में तीनकाल तीनलोक जाने, ऐसी मेरी पर्याय अल्प काल में होगी. भविष्य का वर्तमान में ज्वाल में है. समझ में आया ? भूतकाल का भी ज्वाल में (है). ऐसा ज्वाल अनंत ज्यों को जो है, वह सब ज्वाल प्रमेय करके ज्ञान - आत्मा सब को पी जाता है. समझ में आया ? समझ में आता है कि नहीं ? भाई ! तुम्हारे वकील के कायदे याद रहे, लेकिन यह कायदे (भिन्न प्रकार के हैं). धमाधम बोले, सब जूठ. यह तो सत्य बात आयी है, भाई ! आडा..डा...!

देषो न कितनी बात कही है ! 'ज्ञेयतत्त्व और ज्ञातृत्वकी तथाप्रकार अनुभूति...' जैसे सर्वज्ञ हैं, जैसे अनंत निगोद अकेन्द्रिय जव हैं, वे जैसी पर्यायपने वर्तमान है और वह पर्याय भी भूत-भविष्य की कैसी होगी, जैसे योग्यता द्रव्य में शक्तिरूप पडी है कि नहीं ? समझ में आया ? तो सारे ज्ञेय को एक समय की पर्याय जान देती है, भाई ! आडा..डा...! समझ में आया ? केवलज्ञान है, वह तो एक समय में लोकालोक जानता है. सुनो ! एक समय की पर्याय में लोकालोक वर्तमान निमित्त हुआ और सारी पर्याय अपने कारण से नैमित्तिक हुई. एक समय में निमित्त. भविष्य की पर्याय, भूत की पर्याय (की) योग्यता अंदर में है, सब वर्तमान पर्याय में निमित्त होने से सब पर्याय आ गई. थोडा सूक्ष्म विषय आ गया. समझ में आया ?

सामनेवाला जो ज्ञेय है... समझ में आया ? एक समय में केवलज्ञान हुआ, एक

समय की पर्याय (हुँ) तो अपनी अक समय की उपादान की पूर्ण पर्याय (हुँ) तो सामने निमित्त की भी अक समय में पूर्ण डोनी याडिये न ? ज्ञेय में (पूर्ण डोनी याडिये). भाई ! क्या कडा ? (उनको) पकडने में देर लगती है. यहाँ तो जो कडने में आता है, उस अत्मिप्राय को पकडना याडिये. पूर्व में धारणा की डो उसी बात को मिलाकर कडे, औसा नहीं चलता. समज में आया ?

यहाँ तो आत्मा की केवलज्ञानी की अक समय की पर्याय.. न्याय सुनो ! यह पर्याय पूर्ण है कि नहीं ? पूर्ण है. तो यहाँ परिपूर्ण अक समय में है तो सामने निमित्त भी अक समय में परिपूर्ण है. भविष्य और भूत तब डोगा, औसा नहीं. सामने निमित्त की चीज में भी वहाँ परिपूर्णता है. भाई ! कुछ समज में आता है ? सूक्ष्म बात (है). यह तो वस्तु की स्थिति औसी है. अक समय में जब केवलज्ञान परिपूर्ण है तो सामने निमित्त वर्तमान में परिपूर्ण डोना याडिये कि नहीं ? कि, भविष्य में डो (तब कडे ?) भाई ! समज में आता है ? अ..ई...! भाई ! इसमें कुछ समज में आता है ? व्यापारी व्यापार करनेवाले, उसमें औसे वकालत जैसे तर्क आये. वकालत जैसे नहीं है, उसके न्याय के हैं, उसके आत्मा के घर के वे हैं.

कडते हैं कि, जो ज्ञान अक समय में.. देओ ! यह ज्ञेय. ज्ञान और ज्ञेय, उसकी तथाप्रकार की प्रतीति, ज्ञान, तथाप्रकार का ज्ञान. ज्ञेय अक समय में जितने ज्ञेय हैं, केवलज्ञान अक समय में परिपूर्ण है, तो निमित्त भी सामने अक समय में परिपूर्ण हैं. भूत-भविष्य में डोगा औसी यहाँ बात है नहीं. भूत-भविष्य वर्तमान में अंदर पडा है. सब अक समय में निमित्त पूरा डोता है. आडा..डा...! समज में आता है या नहीं ? भाई ! 'पालनपुर' के हैं. यहाँ तो आत्मा है और सब को बैठे औसी बात है. यहाँ आत्मा की बात है. आडा..डा...! समज में आया ?

यहाँ तो कडते हैं, ज्ञेय और ज्ञातृत्व. ज्ञेय अर्थात् सामने वर्तमान अक समय की परिपूर्ण वस्तु और ज्ञान अक समय में परिपूर्ण जाननेवाला. तो अक समय में उपादान परिपूर्ण है तो निमित्त भी सामने अक समय में परिपूर्ण है. भूत और भविष्य डोगा तब निमित्त डोगा औसा है नहीं. (यदि औसा न डो तो) परिपूर्ण में परिपूर्ण निमित्त सिद्ध नहीं डोता. समज में आया ? सिद्ध नहीं डोता.

कडते हैं कि, जितने ज्ञेय हैं उसमें अक समय में परिपूर्ण निमित्तपने की योग्यता

पडी है. सामने उपादान ? तो अपना भी उपादान है न यहाँ ? तो एक समय में सामने ज्ञेय में परिपूर्ण निमित्त होना और अपना उपादान होना ऐसी एक समय में ज्ञेय में परिपूर्ण शक्ति पडी है. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसा ज्ञेयतत्त्व (अर्थात्) जानने लायक चीज और जाननेवाला ज्ञान. जाननेवाला ज्ञान एक समय में परिपूर्ण जानता है. अरे...! श्रुतज्ञान में भी परिपूर्ण जानते हैं, हाँ ! समजे ? परिपूर्ण शब्द बाद में यारित्र के लिये आया है - श्रामण्य परिपूर्ण. तीन छोकर परिपूर्ण हुआ, ऐसा (आयेगा). तीन छोकर. आडा..डा...!

यहाँ तो कहते हैं कि, ज्ञान स्वभाव भगवान और ज्ञेय स्वभाव अपने सिवा पर. भले उसमें ज्ञानस्वभाव जो दूसरे जव का है वड उसके लिये, परंतु इस के लिये (अर्थात् स्व के) लिये तो ज्ञेय है. समज में आया ? एक ज्ञेय का जैसा स्वभाव वर्तमान में भूत-भविष्य की योग्यतावाला उसमें है ऐसा आत्मा एक समय में परिपूर्ण जानता है. याडे तो भावश्रुत हो. समज में आया ? उसमें सारा ज्ञेय जानने की शक्ति और ज्ञेय में परिपूर्ण एक समय में जानने की शक्ति (है). ज्ञेय में एक समय में प्रमेय, ज्ञान में प्रमेय होने की एक समय में शक्ति (है), भाई ! समज में आया ? थोडी सूक्ष्म बात आ गई है. यड तो ज्ञेयतत्त्व और ज्ञानतत्त्व की बात है न ! आडा..डा...!

ज्ञानस्वरूप भगवान किसको न जाने ? जाननेवाला किसको न जाने ? और जाननेवाला एक समय में किसको न जाने ? और ज्ञेय एक समय में परिपूर्ण कैसे न जनावे ? आडा..डा...! वर्तमान की पर्याय ज्ञेय हो और भूत, भविष्य की पर्याय ज्ञेय न हो, ऐसा ज्ञेय का स्वभाव नहीं (है), ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! ज्ञान का स्वभाव ऐसा नहीं कि, वर्तमान पर्याय पर की पर्याय को छतना जाने और भूत, भविष्य की अपनी और पर की न जाने ऐसा ज्ञान का स्वभाव नहीं. समज में आया ? आडा..डा...! यड तो लोचक से बात चलती है, लैया ! ऐसा कहीं मिले नहीं, सब मुश्किल है. आडा..डा...! बाहर की माथापय्यी करके मर गया. वास्तविक तत्त्व की दृष्टि की, ज्ञान की खबर नहीं है. आ..डा...!

कहते हैं, ओ..डो..डो...! 'अमृतयंद्रायार्य' ! पाठ में तो छतना है न ? 'दंसणणाणचरित्तिसु' उसकी टीका में व्याख्या करी. पाठ में तो छतना है. (छतना) रणा है - 'सभ्यदर्शन-ज्ञान-यारित्राणि भोक्षमार्गः' उसकी 'अमृतयंद्रायार्यदेव' ने व्याख्या की. इसमें ज्ञानप्रधान कथन है न ? ज्ञानप्रधान कथन है. दर्शनप्रधान (कथन में) तो 'भूदत्थमस्सितो खलु' अकेला

भूतार्त परिपूर्णा का अंतर आश्रय करके निर्विकल्प अनुभव हो, उसमें प्रतीत हो वह सम्यग्दर्शन (है). परंतु यहां ज्ञानप्रधान कथन है. 'प्रवचनसार' में ज्ञानप्रधान (कथन है). 'समयसार' में दृष्टिप्रधान (कथन है). समज में आया ? आडा..डा...!

कहते हैं, 'ज्ञेयतत्त्व और ज्ञातृत्वकी...' ज्ञेयभाव, ज्ञेयस्वभाव और ज्ञातृस्वभाव की तथाप्रकार (की) अनुभूति. तथाप्रकार से ज्ञान में अनुभव होना, 'जिसका लक्षण है वह ज्ञानपर्याय है;...' लो, यह ज्ञान की पर्याय का वस्तुस्वरूप ! ओ..डो..डो...! तो सारा शास्त्र तो ज्ञेय में आ गया. तीन काल के शास्त्र, ज्ञेय में आ गये. तीन काल के सर्वज्ञ, ज्ञेय में आ गये. आडा..डा...! ऐसा है न ? भाई ! न्याय में आता है कि नहीं ? आडा..डा...! ज्ञानदर्पण भगवान ज्ञानस्वरूप चैतन्य, पूर्ण ज्ञेय में निमित्त ज्ञेय और उसकी ताकत भी एक समय में है, उन सब के ज्ञेयतत्त्व की प्रतीति है और उनको जाननेवाला भगवान ज्ञानतत्त्व, वह तो एक समय की पर्याय में ज्ञेय हुआ. परंतु ऐसी-ऐसी अनंती पर्याय और अनंत गुण का अक्षरूप ऐसा ज्ञातृत्व, ज्ञानप्रधान से कथन है न, इसलिये ज्ञायकतत्त्व कडा. उसकी 'तथाप्रकार अनुभूति...' जैसा है ऐसा अंतर्ज्ञान होना - अनुभव 'जिसका लक्षण है वह ज्ञानपर्याय है;...' आडा..डा...! समज में आया ?

अब, यारित्र की व्याख्या. लोग यारित्र कहते हैं न, यारित्र ! व्रत पालना, ये करना, उपवास करना. समजे ? वह यारित्र नहीं. यारित्र की व्याख्या - स्वभाव दूसरा है. क्या कहते हैं ? देजो !

'ज्ञेय और ज्ञाताकी क्रियान्तरसे निवृत्तिके द्वारा...' है ? समज में आया ? ज्ञेय और ज्ञाता. जाननेवाला भगवान ज्ञाता और ज्ञेय, जानने में आवे वह. रागादि, विकल्पादि सब ज्ञेय. समज में आया ? और ज्ञाता आत्मा जाननेवाला, जाननेवाला भगवान. 'ज्ञेय और ज्ञाताकी क्रियान्तरसे...' (मूल ग्रंथ में) नीचे स्पष्टीकरण है. क्रियांतर, क्रियांतर है न ? क्रियांतर (अर्थात्) अनेरी क्रिया, अन्य क्रिया जैसा हुआ न ? क्रियांतर यानी अन्य क्रिया. अन्य क्रिया यानी क्या ? 'ज्ञेय और ज्ञाता अन्य क्रियासे..' विभावक्रिया से निवृत्त होवे. अन्य क्रिया का अर्थ जितना अंदर में शुभभाव दया, दान, व्रत का विकल्प उठता है, उससे भी निवृत्त हो. समज में आया ?

'ज्ञेय और ज्ञाताकी क्रियान्तरसे निवृत्ति...' विभावरूप विकल्प चाहे तो मडाव्रत का विकल्प हो, अहिंसा, सत्य, दत्त का भाव हो, वह सब राग की क्रिया (है). वह आत्मा के स्वभाव से अनेरी क्रिया (है). उस अनेरी क्रिया से निवृत्ति. समज में आया ?

वीर संवत् २४८५, द्वितीय अषाढ सुद ११, शुक्रवार

ता. २५-०७-१९६८

गाथा-२४२, २४३ प्रवचन नं. २३८

‘प्रवचनसार’ क्या कहते हैं ? कि, आगमज्ञान-तत्त्वार्थश्रद्धान, सम्यग्दर्शन, चारित्र - संयतत्व, तीनों का और आत्मज्ञान नाम तीनों की ऐक्यता, वही अपरनाम उसका दूसरा नाम मोक्षमार्ग है. श्रामण्यपना कडो या मोक्षमार्ग कडो या तीनों की ऐक्यताऽप अनुभव कडो, वड मोक्ष का मार्ग है. तीनों का अर्थ आ गया है.

‘ज्ञेयतत्त्व और ज्ञातृत्वकी तथाप्रकार (जैसी है वैसी ही, यथार्थ) प्रतीति जिसका लक्षण है वड सम्यग्दर्शनपर्याय है;...’ कल यला था. और ‘ज्ञेयतत्त्व और ज्ञातृत्वकी तथाप्रकार अनुभूति...’ अंतर में अनुभव, ज्ञान का वेदन डोना. ज्ञेय जैसा है वैसा और ज्ञायक आत्मा, सब को जाननेवाला, जैसे ज्ञेय और ज्ञातृत्व की अनुभूति जिसका लक्षण (है), वड ज्ञानपर्याय. उसका नाम ज्ञानपर्याय है. समज में आया ? शास्त्र पढा वड ज्ञानपर्याय है, ऐसा नहीं.

‘और ज्ञेय और ज्ञाताकी...’ जाननेवाली चीज और ज्ञाता भगवानआत्मा, उसकी ‘क्रियान्तरसे निवृत्तिके द्वारा...’ देजो ! विकल्प है विकल्प, राग, चाडे तो दया, दान, व्रत का राग डो, मडाव्रत का राग (डो), समज में (आया) ? और में अबद्धस्पृष्ट हूं, ऐसा भी ऐक विकल्प, राग (है), उससे भी निवृत्ति. समज में आया ? शुभ-अशुभ विकल्प से क्रियांतर. अपनी स्वाभाविक आनंद की स्थिरता से क्रियांतर - अनेरी क्रिया - विभाव भाव की (क्रिया), उससे निवृत्ति की रचना से ‘दृष्टिज्ञातृत्वमें परिणति जिसका लक्षण है...’ डो, ज्ञान और दर्शन में स्थिरता की परिणति ‘जिसका लक्षण है वड चारित्रपर्याय है.’ कडो, समज में आया ? कोई देड की क्रिया चारित्र नहीं, नग्नपना चारित्र नहीं,

अंदर में अष्टाईस मूलगुण का विकल्प उठता है, वल शुभभाव पीछे देंगे, लेकिन वल यारित्र नहीं. समज में आया ? यारित्र तो भगवानआत्मा, दर्शन और ज्ञान, असा स्वभाव उसमें परिश्रति निर्मण वीतरागी समाधि शांत निर्विकल्प, असी आत्मा की दशा, उसको - परिश्रति को यारित्र कलते हैं. अस, कल यलं तक आया है. नहीं ?

‘उन पर्यायोंके और आत्माके...’ अल, सम्यग्दर्शन पर्याय, सम्यक्ज्ञानपर्याय और वीतरागी परिश्रति, अविकारी यारित्र की पर्याय, तीनों पर्यायों - तीन अवस्थाओं और आत्मा. ‘भाव्यभावकताके द्वारा उत्पन्न अति गाढ एतरेतर मिलन...’ भाव्यभावकता के द्वारा. (मूल ग्रंथ में) नीचे अर्थ है. ‘भावक अर्थात् डोनेवाला,...’ भावक जिसरूप डो उसका नाम भाव्य. ‘आत्मा भावक है और सम्यग्दर्शनादि पर्यायें भाव्य हैं.’ समज में आया ? भावक (अर्थात्) भावक करनेवाला, भावक - डोनेवाला. ‘भावक जिसरूप डो सो भाव्य है.’ आत्मा सम्यग्दर्शनपर्याय, सम्यक्ज्ञान और वीतरागी पर्यायरूप भावक आत्मा डोता है. भावक और भाव्य. भाव्य (अर्थात्) भावक द्वारा शुद्ध निर्मल सम्यग्दर्शनपर्याय, सम्यक्ज्ञानपर्याय, यारित्रपर्याय, भावक से डोनेवाली पर्याय को भाव्य कलते हैं. समज में आया ? भावक-भाव्य.

‘भावक और भाव्यका परस्पर अति गाढ मिलन (अकमेकता) डोता है. भावक आत्मा अंगी और भाव्यरूप सम्यग्दर्शनादि पर्यायें उसका अंग है.’ समज में आया ? यलं शुभभाव की तो बात ली डी नहीं. भूमिका के प्रमाश में शुभ आता है, शास्त्र ली साधु की बात करेगा और निरासवी शुद्धउपयोगी है, उसकी बात यलं तो है. समज में आया ?

कलते हैं कि, ‘भाव्यभावकताके द्वारा...’ भाव्य सम्यग्दर्शन, ज्ञान, यारित्र की पर्याय, वीतराग निर्दोष दशा, वल भाव्य और भावक (यानी उसरूप) डोनेवाला आत्मा. उसके ‘द्वारा उत्पन्न अति गाढ एतरेतर मिलन...’ अंग और अंगी. अंग - दर्शन, ज्ञान, यारित्र की वीतरागी पर्याय अंग (और) आत्मा अंगी (है). भावक अंगी (है) और भाव्य पर्याय का अंग. समज में आया ? अंग तो एस शरीर को कलते हैं न ? उसकी यलं बात नहीं है. यलं तो अक सम्यक् शुद्ध चैतन्य की वीतरागी आनंद की परिश्रति यारित्र, सम्यग्दर्शन और ज्ञान पर्याय को अंग - अवयव - अंश कलते हैं. तीन अंश. आत्मा अंशी यानी अंगी (है). आत्मा उन तीन भावरूप डोता है तो आत्मा भावक, पर्याय भाव्य (है). आत्मा अंगी, पर्याय अंग. भाई ! पर के साथ कोई संबध नहीं. देड -

शरीर, वाणी ये तो जड मिट्टी है. अंदर दया, दान, व्रत, भक्ति का परिणाम है वड राग है. वड कोई दर्शन नहीं है, ज्ञान नहीं है और चारित्र भी नहीं है. आडा..डा...!

शुद्ध परमात्मा अपना निज स्वरूप वड भावक वस्तु, भाव करनेवाला (है). देओ ! वड भाव किया है, भावक ने भाव किया है. राग की मंदता थी तो भाव्यरूप दशा डुई, औसा नहीं. व्यवहार था तो निश्चय डुआ, औसा नहीं, ओसा कडते हैं. भावक है तो भाव्य डुआ, औसा कडते हैं. भाई ! बडुत सूक्ष्म ! आडा..डा...! आत्मा अरूपी है न ! उसे अंदर में कहां रूप है ? तो अरूपी ज्ञानानंद स्वभाव, विद्वानंद प्रभु अपनी वर्तमान निर्मल निर्दोष वीतरागी पर्यायरूप परिणामे वड पर्याय अंग है, वस्तु अंगी है. आत्मा भावक है तो वड भाव्य है. भावक उसरूप डुआ है, नहीं कि वड राग की मंदता भाव्यरूप डुई है. समज में आया ? देओ ! एतना सिद्ध करते हैं.

व्यवहार सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र का विकल्प है न ! राग, देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा का राग, पंथ मडाव्रत का राग, शास्त्र पढने का राग, वड भावक और निर्मल वीतरागी पर्याय भाव्य, औसा है नहीं. समज में आया ? भावक (यानी) राग की मंदता है तो भाव्य है, औसा नहीं. यहां तो भावक - भगवान पूर्णानंद प्रभु, पूर्ण स्वभाव का भंडार, औसा भावक वडी अपनी सम्यग्दर्शन-ज्ञान वीतरागी मोक्षमार्ग की पर्यायपने डोता है, उसे भाव्य कडते हैं. समज में आया ?

‘युगपत् अंग-अंगीभावसे परिणत...’ देओ ! बल के कारण, एतरेतर मिलन के कारण. ‘बलके कारण एन तीनों पर्यायरूप...’ सम्यग्दर्शन-सम्यक्ज्ञान-सम्यक्चारित्ररूप पर्याय ‘युगपत्...’ (यानी) ओकसाथ ‘अंग-अंगीभावसे...’ अंग नाम तीनों पर्याय अंग हैं, भगवानआत्मा द्रव्य वस्तु अंगी (है). अंग-अंगीभाव नाम पर्याय. ‘अंग-अंगीभावसे परिणत...’ औसी पर्यायरूप परिणत ‘आत्माके, आत्मनिष्ठता डोने पर...’ आत्मा में स्थिरता डोने पर, अंदर में निष्ठता. आ..डा...! समज में आया ? चारित्र की क्या व्याख्या है और किसको कडना, वड समजे नहीं और चारित्र डो जाये.

कडते हैं कि, ‘आत्माके, आत्मनिष्ठता...’ आत्मा में निष्ठता, ब्रह्म निष्ठता. आनंदस्वरूप भगवानआत्मा, उसमें निष्ठता रडता. दर्शन-ज्ञान-चारित्र की ओकता से अंदर रडना, वड संयतत्व डोता है. उसको संयतपना कडते हैं. उसको साधुपद कडते हैं. समज में आया ? अभी तो नव तत्त्व में संवर, निर्जरा (से) परिणत साधु कैसा है, उसकी बात करते हैं.

समज में आया ? संयतत्व.

‘वह संयतपना...’ वह संयतता, आत्मा पूर्णानंद प्रभु अनंत गुण का स्वभाव धाम, उसकी अंतर्मुख निर्विकल्प पर्याय सम्यग्दर्शन, निर्विकल्प स्वसंवेदनज्ञान और वीतरागी चारित्र, अरागी निर्दोष दशा, वह चारित्र पर्याय. उन तीनों मिलकर आत्मा (ने) परिश्रमन किया तो वही संयतता है. और ‘वह संयतपना अकारुण्यलक्षणवाला श्रामण्य जिसका दूसरा नाम है...’ और ‘जिसका दूसरा नाम है ऐसा मोक्षमार्ग ही है...’ श्रामण्य है वही मोक्षमार्ग है. कड़ो, समज में आया ? इसमें व्यवहार मोक्षमार्ग की कड़ी बात कड़ी नहीं. यरज्ञानुयोग है, फिर भी. वह तो मोक्षमार्ग नहीं, वह तो शुभभाव को शास्त्र, साधु कहेगा. छोटे गुणस्थान में शुभभाववाला जोव है, तो वह सासवी जोव है, निरासवी – सप्तम गुणस्थान में है वह निरासवी है. आ...डा...!

‘श्रामण्य जिसका दूसरा नाम है ऐसा मोक्षमार्ग ही है – ऐसा जानना चाहिये,...’ लो ! आचार्य मडाराज कहते हैं, भगवान् आत्मा अपने आनंद स्वरूप में श्रद्धा-ज्ञान से रमणता निष्ठ हो जाये, उसको संयत कहते हैं और वह संयत साधुपद है, वह साधुपद मोक्षमार्ग है. समज में आया ? ऐसा समजना चाहिये.

‘क्योंकि वहां (संयतपनेमें) पेयकी भांति...’ पेय... पेय... (पानी) पीने की वस्तु. गरमी में ठंडाई करते हैं न ? दूधिया... दूधिया. आप में क्या कहते हैं ? ठंडक करती है न ! बदाम, पिस्ता, सोंप... सोंप डालते हैं न ? सोंप. नीचे कहेंगे. दूध, शक्कर, सोंप और काली मिर्य, बदाम. लो. उसमें काली मिर्य भी डालते हैं ? ठंडी में तो वह गरम पडती है. लेकिन (बाकी सब) बहुत ठंडा होता है इसलिये थोड़ी डाले.

ऐसा सुना, हमारे (अंक भाई) थे न, उनके पास बडे-बडे अमलदार बहुत आये. ‘समढियाणा’ (नाम का गांव) ‘बोटाद’ के पास है न ? बहुत अमलदार आये. गांव में उसका (मान) बहुत था. इसलिये ठंडी में वह ऐसा बनाये, लीलागर बनाये, लीलागर समजते हैं ? भांग ! भांग है. फुद के कूवे थे और बडा गरास (-जमीनदार) था. अभी उनका लडका आया था. अंदर में कोश होता है न, पानी निकालने का ? पानी निकालने के कोश... कोश (को) क्या कहते हैं ? (भोट). अंदर कूअे में से पानी निकालने का. उसमें लीलागर डाले, उसमें बदाम, पिस्ता, ठंडई डाले. फिर उसे कूअे में पानी में रजे. अंक दिन-रात रजे (इसलिये) ऐसी ठंडी हो जाये. फिर बडार निकालकर उसका रस निकाले

ઔર ઉસમેં દૂધ ઔર બદામ ડાલે. ઔર અમલદાર – અધિકારી આયે હો (ઇસલિયે) સબ કો ખુશી તો હોતી હૈ ન ! ગરાસદાર આદમી, ગાંવ ‘સમઢિયાળા’. ‘સમઢિયાળા’ કા વહ દરબાર કહા જાતા હૈ. હૈ તો બનિયે. ફિર કહે, હમ ઐસા કરતે હેં. અમલદાર ખુશી-ખુશી હો જાયે. ચૈત મહિના હો, બારહ બજા હો, દો બજે હો ફિર ઉસે પીયે. ઓ...હો...! શેઠ ! બહુત મીજબાની કી આપને તો ! ઓ...હો...હો...! ઠંડી મેં ઐસા ઉસકા સ્વાદ હોતા હૈ, એકરૂપ સ્વાદ લગે. પેય હૈ ન, પેય. પેય કી બાત હૈ.

‘પેયકી ભાંતિ અનેકાત્મક એકકા અનુભવ હોને પર...’ (મૂલ ગ્રંથ મેં) નીચે (અર્થ દિયા) હૈ. ઠંડાઈ. ‘(ઠંડાઈકા સ્વાદ અનેકાત્મક એક હોતા હૈ;...)’ ઉસમેં ચીજ તો બહુત હૈ પરંતુ સ્વાદ તો એકરૂપ ઠંડાઈ આતા હૈ ન ? ‘(કચોંકિ અભેદસે ઉસમેં એક ઠંડાઈકા હી સ્વાદ આતા હૈ, ઔર ભેદસે ઉસમેં દૂધ, શક્કર, સોંપ,...)’ વરિયાળી ‘(કાલીમિર્ય...)’ અપને મેં મરી.. મરી (કહતે હેં). કાલે ઔર સફેદ મરી હોતે હેં. કાલીમિર્ય ઠંડી હોગી, થોડા ફર્ક હોગા. ‘(તથા બાદામ આદિ અનેક વસ્તુઓં કા સ્વાદ આતા હૈ).’ દૂધિયા કહતે હેં, લીલાગર કહતે હેં. સમજે ? સારે અભેદ સે વસ્તુ (કા) એકરૂપ સ્વાદ હૈ ઔર ઉસમેં સારે ભેદ ભી પડે હેં.

‘પેયકી ભાંતિ અનેકાત્મક એકકા અનુભવ હોને પર ભી,...’ અનેકાત્મક મેં રાગ ઔર પરદ્રવ્ય નહીં. હૈ તો અપના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર વીતરાગી પર્યાય, ઉન તીન કી અપેક્ષા સે અનેક કહા. બાકી હૈ નિર્મલ વીતરાગી અવસ્થા, પરંતુ તીન પર્યાય કી અપેક્ષા અનેક કહા. અનુભવ મેં એકરૂપ દ્રવ્ય આતા હૈ તો એક અભેદ કહા. દેખો ! (મૂલ ગ્રંથ મેં નીચે ફૂટનોટ હૈ). ‘વહાં અનેકાત્મક એકકે અનુભવમેં જો અનેકાત્મકતા હૈ વહ પરદ્રવ્યમેં નહીં...’ પરદ્રવ્ય મેં નહીં ક્યા રાગ ભી નહીં, વિભાવ ભી નહીં. ‘વહાં પરદ્રવ્યોં સે નિવૃત્તિ હી હૈ; માત્ર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ સ્વ-અંશોંકે કારણ હી...’ તીન અંશ કે પ્રકાર સે ‘અનેકાત્મકતા હૈ.’ અનેકસ્વરૂપ તીન અંશ કે કારણ કહને મેં આતા હૈ. ‘ઇસલિયે વહાં, અનેકાત્મકતા હોનેપર ભી એકાગ્રતા (એક-અગ્રતા) પ્રગટ હૈ.’ તીન પર્યાય હેં ઇસલિયે અન-એકાગ્રતા હૈ, ઐસા નહીં. પર્યાય કે તીન અંશ હેં પરંતુ સ્વભાવ મેં એકાગ્રતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર તીનોં કા એક અગ્ર – એક આત્મા (કો) વિષય કરકે એકાગ્રતા હૈ. આહા...હા...! લો, ભાઈ ! યહ ચારિત્ર, યહ મોક્ષમાર્ગ ! સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ: કહતે હેં (લેકિન) કહાં ભાન હૈ ? જૂઠ બાર્તે કરતે હેં સબ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કી શ્રદ્ધા વહ

सम्यग्दर्शन. नव तत्त्व की श्रद्धा वल सम्यग्दर्शन. नव तत्त्व के भेद का अनुभव (उसे) तो मिथ्यादृष्टि कडा है. भेदरूप जव, अजव. भेदरूप श्रद्धा तो मिथ्यादृष्टि की है. अकरूप आत्मा में ज्ञायक में उसकी प्रतीत, ज्ञान और रमणता (डोनी) वल भोक्ष का मार्ग है. बहुत कठिन !

शैतांबर में तो पडले द्रव्य समकित दो, पडले औसा डोता है. फिर साधुपद दे दो, जाओ ! द्रव्य समकित दे. अरे...! सख्ये देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा तो विकल्प है, राग है. परद्रव्य की श्रद्धा राग है. उसके सख्ये है भी कडां ? कठिन काम, भाई ! कठिन काम (है). वीतराग का मार्ग दूसरे के साथ समन्वय करना, वल समन्वय डो सके औसा है नडीं. दुनिया को अरुण बहुत लगे. देओ ! उसमें भी डमारे जैसा कडा है और उसमें कडा है वल डमारे में कडा है. दोनों जूठ.

वीतराग सर्वज्ञ परमेश्वर अनादि सनातन, जो ँस द्विगंबर धर्म में कडा, उसके अलावा दूसरें अक भी सख्यी भात है नडीं. क्योकि अक अंश को सर्वांश मानते हैं तो उसमें अनेकांत कडां रडा ? समज में आया ? असर्वांगी भाव को सर्वांगी मानते हैं. अक अंश को पूर्ण मानते हैं. वस्तु की ञबर नडीं है. समज में आया ? यल तो परमात्मा सर्वज्ञ परमेश्वर ने अक समय में पूर्ण परमात्म स्वरूप अक-अक का, प्रत्येक का भिन्न देभा, औसा भगवानआत्मा, औसा डी आत्मा. अनंत चैतन्य गुणधाम में बैठकर, स्थिरता करे तो श्रद्धा-ज्ञान-चारित्र तीनों उसमें आ जाता है. समज में आया ? पुण्य-पाप के विकल्प से डटकर, भगवान ध्रुव चैतन्य, उसमें पर्याय बैठ जाये. पर्याय बैठ जाये न ? ध्रुव तो है डी. आडा...डा...! निष्ठता कडा न ? स्थिर डो जाये. ध्रुव भगवानआत्मा, उसमें स्थिर डो जाये. सम्यक् निर्विकल्प वीतराग दशा, श्रद्धा-ज्ञान-चारित्र स्थिर डो, वल भोक्षमार्ग है. समज में आया ?

‘पेयकी भांति अनेकात्मक अकका अनुभव डोने पर भी,...’ अनेकस्वरूप अक का अनुभव डोने पर भी. पीने की वस्तु में अनेकपना डोने पर भी, ँडे का - अक का अनुभव डोता है. औसे भगवानआत्मा में दर्शन, ज्ञान, चारित्र तीन पर्याय डोने पर भी अभेदरूप से आत्मा का डी अनुभव डोता है. ‘समस्त परद्रव्यसे निवृत्ति डोनेसे...’ समस्त विकल्पादि परद्रव्य, डां ! उससे निवृत्ति डोने से. भले यडां अभी शुभभाव कडेंगे, परंतु वल भी वास्तव में निश्चय की अपेक्षा से परद्रव्य है. निवृत्ति डोनेसे अकाग्रता

अभिव्यक्त (प्रगट) है।' भगवान् आत्मा शक्तिरूप से पूर्णानंद है, वह अंतर दृष्टि, ज्ञान और रमणता में प्रगट व्यक्तरूप होता है। उसका नाम मोक्ष का मार्ग कहने में आता है। कहां, समज में आया ?

'अकाग्रता अभिव्यक्त (प्रगट) है।' अकाग्रता ही प्रगट है, ऐसा कहते हैं। उसमें अन-अकाग्रता नहीं। वस्तु अंदर आनंदधाम, भगवान् आत्मा आनंदमूर्ति आत्मा है, उसमें अंतर अनुभव में दृष्टि और ज्ञान और लीनता (डोनी) वही मोक्षमार्ग है, अकाग्रता है। अकाग्रता ही प्रगट है। राग में अकाग्रता आदि है नहीं। बहुत सूक्ष्म विषय है, भाई ! पहले तो समज में लेना कि, यह यीज है, वह भी महापुरुषार्थ है। समज में आया ? आत्मा तो मानो कोई यीज ही नहीं ! पर का करना, दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा करना वह तो राग है, विकल्प है। उसमें आत्मा कहां आया ? समज में आया ?

'वह (संयतत्वरूप अथवा श्रामण्यरूप मोक्षमार्ग) भेदात्मक होनेसे 'सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र मोक्षमार्ग है' इसप्रकार पर्यायप्रधान व्यवहारनयसे उसका प्रज्ञापन है;...' 'उमास्वामी' ने जो कहा, वह पर्यायप्रधान व्यवहारनय से भेद से कहा है, भाई ! लो ! सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र मोक्षमार्ग है, वह पर्यायप्रधान व्यवहारनय से कहा है। वस्तु व्यवहार नहीं, वस्तु तो निश्चय है। निश्चय मोक्षमार्ग है।

कुछ लोग कहते हैं, 'तत्त्वार्थ श्रद्धानं (सम्यग्दर्शनं)' 'उमास्वामी' ने सम्यग्दर्शन कहा है, वह व्यवहार सम्यग्दर्शन है। (किंसी ने) अभी प्रकाशित किया है कि, सम्यग्दर्शन जो 'उमास्वामी' ने कहा है, वह व्यवहार सम्यग्दर्शन है। सब ऐसा ही कहते थे। सब कहते थे, वह व्यवहार सम्यग्दर्शन है, वह सम्यग्दर्शन है। सब को पूछते थे, 'उमास्वामी' का सम्यग्दर्शन जो है, सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र क्या है ? तो (जवाब दे), व्यवहार सम्यग्दर्शन है। अरुण ! व्यवहार सम्यग्दर्शन तो राग है, वह तो बंध का कारण है। क्या मोक्षमार्ग में उस बंध के कारण की बात है ? समज में आया ? (लोगों को) ખબર नहीं। कोई ब्रह्मचारी आवे और उसे पूछे तो (यही जवाब दे कि), हां, वह तो व्यवहार समकित है। फिर (दूसरे विद्वान को) कहा कि, यह नहीं है ? तो (जवाब दिया) वह भाषा की भूल होगी। भाषा की भूल होगी, परंतु तुम्हारी समज में ऐसा था। भाषा की भूल क्या ? भाषा तो जड है।

सम्यग्दर्शन-ज्ञान-यारित्र जो 'उमास्वामी' ने 'तत्त्वार्थसूत्र' में कहा, वह निश्चय

सम्यग्दर्शन, निश्चय ज्ञान और निश्चय चारित्र है, परंतु पर्यायप्रधानता से कथन है, इसलिये व्यवहार कलने में आया है. आडा..डा...! समज में आया ? ये कथन ऐसा और ये कथन ऐसा, कितनी (अपेक्षा) !

संयतत्वरूप अथवा श्रामण्यरूप मोक्षमार्ग बेदस्वरूप है. तीन पर्याय लुई न ? सम्यग्दर्शन, (ज्ञान और चारित्र). अपने यहाँ 'तत्त्वार्थ सूत्र' पुस्तक है उसमें अक (विद्वाने) लिखा है. दूसरी जगड आवे, डां ! दूसरी जगड आवे - 'तत्त्वार्थश्रद्धानं (सम्यग्दर्शनं)', देखिन वड तो बेदवाली तत्त्वश्रद्धा (है). तत्त्वार्थश्रद्धान को व्यवहार भी कडा है, देखिन यहाँ जो तत्त्वार्थ श्रद्धान है वड व्यवहार नही, वड तो निश्चय है. समज में आया ? निश्चय निर्विकल्प सम्यग्दर्शन को ही तत्त्वार्थश्रद्धान ज्ञानप्रधान से कथन करने में आता है. ज्ञानप्रधानता से, अक बात. दूसरी बात, पर्यायप्रधानता से उसका कथन है. व्यवहारनय से उसका प्रज्ञापन है. वस्तु तो निश्चय सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र स्व-आश्रय निश्चय है, परंतु पर्यायप्रधान बेदप्रधानता से कथन है तो व्यवहार से कलने में आया है. कथन की अपेक्षा (है). समज में आया ? आ..डा...! बेद लुआ न ? बेद से कथन किया है. तीन अंश पडा, बेद (लुआ). वस्तु तो अंदर निश्चय है. आत्मा में अनुभव में दर्शन, ज्ञान, चारित्र वीतरागी पर्याय (है), उसकी तो बात करते हैं, देओ न !

'वड...' जैसे कडा है न ? (अर्थात्) उपर जो कडा वड. 'संयतत्वरूप अथवा श्रामण्यरूप मोक्षमार्ग) बेदात्मक डोनेसे 'सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र मोक्षमार्ग है' बेदात्मक नाम व्यवहार नही. नही तो व्यवहार को बेदात्मक कलते हैं. क्योंकि देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा, नव तत्त्व की श्रद्धा व्यवहार है, वड बेदात्मक (है). वड बेद तो रागरूप भाव है, उसको बेदात्मक कडा है. यहाँ तो निर्मल पर्याय के तीन बेद डोते हैं, उस अपेक्षा से बेदात्मक कलने में आया है. समज में आया ? इसलिये सम्यग्दर्शन, ज्ञान मोक्षमार्ग है.

'इसप्रकार पर्यायप्रधान व्यवहारनयसे उसका प्रज्ञापन है;...' उसका कथन ऐसा है, ऐसा कलते हैं. कथन ऐसा बेदरूप है. और 'वड...' वड यानी संयतपना कडा वडी. '(मोक्षमार्ग) अबेदात्मक...' है. इसलिये 'अकाग्रता मोक्षमार्ग है; इसप्रकार द्रव्यप्रधान निश्चयनयसे उसका प्रज्ञापन है;...' अक ओर पर्यायप्रधान अकाग्रता है, फिर भी पर्यायप्रधान प्रज्ञापन व्यवहार (है). अक ओर अबेद कथन से उसीको निश्चय कलते हैं. समज में आया ? अबेदात्मक स्वरूप है इसलिये अकाग्रता मोक्षमार्ग है. अकाग्रता कडा न ? अकाग्रता

कहा वह निश्चय हो गया. और तीन पर्याय का भेद करके कथन कहा, वह पर्याय प्रधान का व्यवहार कथन है. है तो वह भी मार्ग निश्चय जो अपना सम्यग्दर्शन, ज्ञान, वीतरागी श्रद्धा, ज्ञान, चारित्र वही मोक्षमार्ग, लेकिन तीन पर्याय की प्रधानता से कथन को व्यवहार कहते हैं और अेकत्रय को, अेकाग्रता को निश्चय कहते हैं. 'एकप्रकार द्रव्यप्रधान निश्चयनयसे उसका प्रज्ञापन है;...' द्रव्यप्रधान निश्चयनय से निश्चयमार्ग (है). पर्यायप्रधान व्यवहार से, व्यवहार क्या ? इसमें आदमी क्या समझे ? आचार्य ने बहुत स्पष्ट किया है. समज में आया ?

विकल्पात्मक व्यवहार है, वह बात यहाँ है ही नहीं. व्यवहार मोक्षमार्ग जो व्यवहार नव तत्त्व की श्रद्धा, ए ज्वनिकाय की श्रद्धा अथवा ए द्रव्य की श्रद्धा, वह तो विकल्पात्मक है, वह व्यवहार तो रागमय है. वह बात यहाँ है नहीं. समज में आया ? भगवान् आत्मा में तीन पर्याय, वीतरागी तीन प्रकार की पर्याय की प्रधानता से कथन है तो व्यवहार कहने में आया है और द्रव्यप्रधान अजंड अभेद हुआ उस अपेक्षा से निश्चय कहने में आया. शास्त्र का अर्थ करने में भी गडबड करते हैं. अपनी दृष्टि से अर्थ करे. लेकिन वस्तु क्या है, उसकी जबर बिना उलटा अर्थ हो जाये. समज में आया ? (हिर कहे), देजो ! यहाँ व्यवहार से कहा है. व्यवहार भी मोक्षमार्ग है, यहाँ कहा है. यहाँ है ही नहीं, उस व्यवहार की बात यहाँ है ही नहीं. पीछे करेंगे. शुभ भाव है, अैसा बतायेंगे. समझे ? वह अलग, यह अलग (बात है).

यह तो अंदर भगवान् आत्मा अनंत गुणस्वरूप, उसकी पर्याय में तीन प्रकार की दशा वीतरागी हुई, तीन प्रकार की पर्याय की भेदप्रधानता से, मुज्यता से कथन करना वह व्यवहारनय का कथन कहने में आया है. 'वक्ताके अभिप्राय अनुसार' (१६ नंबर के) में लिखा है. उसका कलश करते हैं न ?

'समस्त ही पदार्थ भेदाभेदात्मक होने से...' देजो ! प्रत्येक पदार्थ पर्याय अपेक्षा से भेद है, द्रव्य अपेक्षा से अभेद है. समज में आया ? अेक समय की पर्याय है वह भेद हुआ और त्रिकाणी द्रव्य, वह अभेद हुआ. प्रत्येक वस्तु भेद-अभेदात्मक है. यहाँ मोक्षमार्ग भी भेद-अभेदात्मक है, अैसा कहते हैं. जैसे यीज भेद-अभेदरूप है, वैसे मोक्षमार्ग की पर्याय भी भेदाभेदात्मक है. आडा..डा...! समज में आया ? इसलिये 'दोनों, (सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र तथा अेकाग्रता)' तीन लिया था न ? तीन के साथ आत्मज्ञान, अेकाग्रता

मोक्षमार्ग है। 'एकप्रकार प्रमाणासे उसका प्रज्ञापन है।' देजो ! प्रमाणा से प्रज्ञापन हुआ। पर्याय से कथन व्यवहार, द्रव्य से कथन निश्चय। दो प्रमाणा का कथन हुआ। समज में आया ? अभ्यास नहीं हो उसे जैसे लगे (कि ये क्या कहते हैं ?)

आत्मा वस्तु अपेक्षा से तो पूर्णानंद प्रभु (है), अक्रिय, निष्क्रिय आनंदकंद ध्रुव (है)। उस ध्रुव में बैठ जाना, श्रद्धा-ज्ञान-चारित्र्य रमणता, तीन प्रकार पर्याय की कथन अपेक्षा से भेद है, व्यवहार है। द्रव्य में अकारण हुआ तो द्रव्य की दृष्टि से, द्रव्यप्रधान कथन से निश्चय हुआ। तो निश्चय और व्यवहार, दो प्रमाणाज्ञान हुआ। परंतु उस प्रमाणा में व्यवहार मोक्षमार्ग विकल्प का ज्ञान करना। वह आता है न शास्त्र में ? जाना हुआ प्रयोजनवान है। वह दूसरी चीज है। बारहवीं गाथा में आता है। क्योंकि ग्यारहवीं गाथा में ऐसा कहा कि, "भूदत्थमस्सिदो खलु" भगवान अपना निज भूतार्थ त्रिकाली ज्ञायकभाव, उसका आश्रय करे वह निश्चय, वह सखी बात (है)। तब कोई कहे कि, निश्चय के पछी कोई व्यवहार उसे है या नहीं ? तो कहते हैं, हां। उसकी पर्याय - अवस्था में अल्प शुद्ध पर्याय और रागादि है, वह व्यवहार है। द्रव्य अभेद त्रिकाली, वह निश्चय है। यह व्यवहार है। व्यवहार, उसमें राग भी आया। वह जाना हुआ प्रयोजनवान है। जाना हुआ प्रयोजनवान है। निश्चय और यह व्यवहार, दो छोकर प्रमाणा हो गया। आरे...!

यहां दूसरे प्रकार से प्रमाणा है, समज में आया ? उसीकी पर्याय के भेदरूप को व्यवहार कहकर, निश्चय को अभेद करके दो को प्रमाणा कहने में आया है। वह प्रमाणा दूसरा, यह प्रमाणा दूसरा। बहुत कठिन, भाई ! यहां भेदाभेदात्मक को निर्मल वीतरागी पर्याय की अपेक्षा से भेदात्मक कहा है। और यहां भेदात्मक रागादि भेद पड़ते हैं, व्यवहार को मोक्षमार्ग कहा, उसका जानना कहा, वह व्यवहारनय का ज्ञान बताया। और निश्चय कहा वह, शुद्ध का। लेकिन यह निश्चय का ज्ञान, दो छोकर प्रमाणा कहेंगे। अशुद्धता का ज्ञान करना, व्यवहार रागादि का ज्ञान करना वह व्यवहार, वह छोकर प्रमाणा हुआ। अभेद का ज्ञान और राग का ज्ञान। यहां वह (बात) नहीं। समज में आया ? यहां तो भगवानआत्मा, अपने अकरस्वरूप में अकारणता है, अकरूप अभेद है, वह निश्चय और उसमें तीन भेद हो गये, पर्यायरूप परिणामन के तीन भेद का कथन अतिप्राय में आया, तो उसका नाम व्यवहार कहते हैं। दोनों मिलकर प्रमाणाज्ञान कहते हैं। समज में आया ? इसकी परीक्षा देने में आये तो मावूम पडे। भाई ! ये तो परीक्षा बिना जैसे ही चल जाता है। कौन

इत्येवं प्रतिपत्तुराशयवशादेकोऽप्यनेकीभवं
 स्त्रैलक्षण्यमथैकतामुपगतो मार्गोऽपवर्गस्य यः ।
 द्रष्टृज्ञातृनिबद्धवृत्तिमचलं लोकस्तमास्कन्दता-
 मास्कन्दत्यचिराद्विकाशमतुलं येनोल्लसन्त्याश्रितेः ॥१६॥

[હવે શ્લોક દ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિને માટે દ્રષ્ટા-જ્ઞાતામાં લીનતા કરવાનું કહેવામાં આવે છે :]

[અર્થ :-] એ પ્રમાણે, પ્રતિપાદકના આશયને વશ, એક હોવા છતાં પણ અનેક થતો હોવાથી (અર્થાત્ અભેદપ્રધાન નિશ્ચયનયથી એક-એકપ્રતારૂપ-હોવા છતાં પણ કહેનારના અભિપ્રાય અનુસાર ભેદપ્રધાન વ્યવહારનયથી અનેક પણ-દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ પણ-થતો હોવાથી) એકતાને (એકલક્ષણપણાને) તેમ જ ત્રિલક્ષણપણાને પામેલો જે અપવર્ગનો (મોક્ષનો) માર્ગ તેને લોક દ્રષ્ટાજ્ઞાતામાં પરિણતિ બાંધીને (-લીન કરીને) અચળપણે અવલંબો, કે જેથી તે (લોક) ઉલ્લસતી ચેતનાના અતુલ વિકાસને અલ્પ કાળમાં પામે.

કરે પરીક્ષા ? કિસે ફૂરસદ હૈ ? ये अपने पंडितजी है. आडा..डा...! वे 'मोक्षमार्ग प्रकाशक' का करते हैं, 'अष्ट पाहुंड' करते हैं, उतना तो करने दो. अब, उसका श्लोक कलते हैं, देखो !

‘અબ શ્લોક દ્વારા મોક્ષપ્રાપ્તિકે લિયે દ્રષ્ટા-જ્ઞાતામે લીનતા...’ વહ આયા થા ન ? દષ્ટિ, જ્ઞાતૃ ઔર પરિણતિ. વહ ‘કરનેકો કહા જાતા હૈ.’ કલશ કહતે હૈં. શાર્દૂલવિકીડિત છંદ હૈ, લો !

इत्येवं प्रतिपत्तुराशयवशादेकोऽप्यनेकीभवं
 स्त्रैलक्षण्यमथैकतामुपगतो मार्गोऽपवर्गस्य यः ।
 द्रष्टृज्ञातृनिबद्धवृत्तिमचलं लोकस्तमास्कन्दता-
 मास्कन्दत्यचिराद्विकाशमतुलं येनोल्लसन्त्याश्रितेः ॥१६॥

ઉસકા અર્થ. વહ કહા ન ? ભેદ-અભેદ પાઠ મેં, ટીકા મેં આયા ન ? ટીકા મેં આયા ઉસકા યહાં કલશ બનાયા. ‘ઇસપ્રકાર, પ્રતિપાદકકે આશયકે વશ,...’ ઐસા કહતે હૈં. કહનેવાલે

वक्ता के आशय के वश. भगवान् आत्मा का पर्याय में तीन प्रकार और अभेद में अेक (प्रकार). वक्ता के अभिप्राय में क्या कडना है, उस अपेक्षा से व्यवहार और निश्चय डो जाता है. 'एसप्रकार, प्रतिपादके आशयके वश,...' कडनेवाले के अभिप्राय के वश 'अेक डोनेपर भी...' मार्ग तो अंदर में अेक डी अभेद स्वरूप है. फिर भी 'अनेक डोता डुआ...' अभेद डोनेपर भी, भेदरूप पर्याय में डोता डुआ.

'(अभेदप्रधान निश्चयनयसे अेक - अेकाग्रतारूप - डोता डुआ भी...)' स्पष्टीकरण किया. क्या ? अेक डोने पर भी का (स्पष्टीकरण किया). भगवान् आत्मा अपना शुद्ध स्वरूप आनंद में तीनों पर्याय द्रव्य में अेकाग्र है, एस अपेक्षा से अेक अेकाग्र डोता डुआ भी '(वक्ताके अभिप्रायानुसार...)' कडनेवाले के आशय के अनुसार '(भेदप्रधान व्यवहारनयसे...)' भेद मुष्यता से कडनेवाली नय. '(अनेक भी - दर्शनज्ञानचारित्ररूप भी - डोता डोनेसे)...' दर्शन, ज्ञान, चारित्र भी डोता है, वक्ता के आशय से.

'उमास्वामी' जैसे (आचार्य ने) भी अेकाग्रता - वड तीन, सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र व्यवहार पर्यायप्रधान से कथन किया है. और यडं अेकस्वरूप भगवान् आत्मा, पूर्ण द्रव्य अकिय शुद्ध, उसका अंतर आश्रय लेने से, उसमें अभेद में दृष्टि पडने से सम्यग्दर्शन डोता है. समज में आया ? जिसमें पर्याय भी नडीं (अैसी) वस्तु, त्रिकाल. त्रिकाल कडना भी काल की अपेक्षा से है. वर्तमान ध्रुव, अेकरूप सामान्य, अेक समय में, डं, वर्तमान में ! वड तो उसको बताना है. अेक समय में पर्याय और अेक समय में ध्रुव. ध्रुव, ध्रुव नित्य अंश जो त्रिकाली, उसका अंतर लक्ष्य करने से, दृष्टि करने से, आश्रय करने से सम्यग्दर्शन डोता है. समज में आया ?

कडते हैं कि, वक्ता की अपेक्षा से दर्शन, ज्ञान, चारित्र डोता डोने से. 'अेकता (अेकलक्षणाता) को तथा त्रिलक्षणाताको प्राप्त जो अपवर्ग (भोक्ष) का मार्ग...' (अेकता का अर्थ) 'द्रव्यप्रधान निश्चयनयसे मात्र अेकाग्रता डी अेक भोक्षमार्गका लक्षण है.' देओ ! अेकाग्रता, स्वभाव की अेकाग्रता डी भोक्षमार्ग कड. 'उमास्वामी' ने तीन प्रकार की पर्याय भोक्षमार्ग कड. एसमें भी कड न, देओ न ! अेकाग्रता लक्षणवाला श्रामण्य, अैसा कड. और श्रामण्य वड भोक्षमार्ग कड. अेकाग्रता वड संयतता (और) अेकाग्रता लक्षणवाला श्रामण्य, जिसका दूसरा नाम भोक्षमार्ग (है). लो ! यडी यडं कड. और पर्याय का कथन वक्ता के अभिप्राय से, भेद से कथन डो तो त्रिलक्षणवाला प्राप्त डो. अभेद से अेक

लक्षणावाला प्राप्त होता है. समझ में आया ? आरे...! अेक लक्षणावाला और त्रिलक्षणावाला. अेकाग्रता अेकरूप लक्षणा है. स्वरूप में, भगवान्-आत्मा में अेकाग्रता अेक लक्षणा है. और तीन प्रकार की पर्याय प्रगत हुई, उस अपेक्षा से कथन हुआ वह व्यवहारप्रधान त्रिलक्षणावाला प्राप्त होता है. 'भोक्ष का मार्ग उसे लोक...' अब कहते हैं. अरे... ज्यों ! 'दृष्टा-ज्ञातामें परिणति बांधकर...' भगवान्-आत्मा देखनेवाला, जाननेवाला अैसे स्वभाव में परिणति बांधकर, अवस्था में लीन डोकर, दशा में लीन डोकर 'अयलरूपसे अवलंबन करे...' भगवान्-आत्मा को, न यदे इसप्रकार (अवलंबन करो). ध्रुव स्वभाव को दृष्टा-ज्ञाता में, दृष्टा-ज्ञाता यानी त्रिकाणी ध्रुव स्वरूप, उसकी श्रद्धा-ज्ञान और परिणति बांधकर. समझ में आया ? अयलरूप से अवलंबन करो. आ...डा...! लो, यह आदेश किया. अंतर्मुण भगवान्-आत्मा में जाओ, प्रवेश करो, अैसा कहते हैं. बाहर से डट जाओ.

भगवान्-आत्मा ध्रुव दृष्टा-ज्ञाता की पर्याय, श्रद्धा-ज्ञान शुद्ध परिणति अंदर में लीन डोकर अयलरूप से अवलंबन करो. विकल्प का भेद न उत्पन्न हो, अैसा अवलंबन करो. देखो ! ये भोक्षमार्ग ! आ...डा...डा...! 'जिससे वह (लोक) उल्लसित येतनाके अतुल विकासको अल्पकालमें प्राप्त हो.' उस कारण से, भगवान्-आत्मा पूर्णानंद प्रभु, उसकी अेकाग्रता से, उसको ध्येय बनाकर, श्रद्धा-ज्ञान-लीनता करने से अल्प काल में (भोक्ष प्राप्त करो). 'अचिराद्' (शब्द) है न ? 'वह (लोक) उल्लसित येतनाके अतुल विकासको अल्पकालमें प्राप्त हो.' देखो ! इसमें कमबद्ध कहां आया ? ये तो अल्प काल में भोक्ष हो गया, अैसा कहां भाई ! क्या कहां ?

मुमुक्षु :- अल्प काल में.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अल्प काल में भोक्ष जाये. उसमें इसी काल में भोक्ष जाये, अैसा कहां रहे ? अैसा करे तो अल्प काल में - थोडे काल में जाये, नहीं तो लंबे काल के बाद जायेगा, अैसा हुआ कि नहीं ? अैसा कहते हैं कि, काल तो जिस समय जानेवाला है उसी समय (जायेगा). परंतु अैसी स्वरूप की अंतर दृष्टि, ज्ञान और रमणता करने से अल्प काल में केवलज्ञान कम में आनेवाला पर्याय है. उसे लंबा काल होता नहीं, अैसा कहते हैं. आ...डा...डा...! कठिन बात, भाई ! इसमें भी तकरार करते हैं. देखो ! इसमें 'अचिराद्' कहां है. लेकिन 'अचिराद्' का अर्थ क्या ? आत्मा में, अैसी श्रद्धा-ज्ञान-चारित्र्य की रमणता होने से उसका कार्य अल्प काल में होगा. होगा तो जिस समय में होनेवाला

है (उसी समय में), लेकिन ऐसी स्थिति में अल्प काल में होगा, दीर्घ काल उसको लगेगा नहीं, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! देओ ! आचार्य कहते हैं कि, अल्प काल में (होगा). लंबे काल का मोक्ष था वह ऐसा करे तो अल्प काल में होगा. ऐसा है नहीं. ऐसा अर्थ उसका है नहीं. आ..डा...! ऐसा हो, उसे अल्प काल में केवलज्ञान हुआ बिना रहे नहीं, इसका ऐसा ही कम है, ऐसा कहते हैं. अरे... भगवान ! क्या करे ? तकरारवाले तकरार ही करते हैं. शास्त्र में कहने का आशय है, उसे समझे नहीं और अपनी कल्पना से (अर्थ) करे. देओ ! 'अल्पकाल में प्राप्त हो.' जिस समय केवलज्ञान होगा (उसी समय) होगा, मोक्ष होगा वह (उसी समय होगा), वह कहां रहा ? वही रहा, सुन तो सही ! समझ में आया ?

भगवान अपना निज स्वरूप पूर्णानंद की निधि, उसमें लीनता करे तो पीछे केवलज्ञान प्राप्त करने का काल ही अल्प है, ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? दूज होगी तो तेरह दिन में उसे पूर्णिमा होगी. होगी तो (उसी) दिन होगी, परंतु (तेरह) दिन का काल बताते हैं कि, उसको छतने काल में पूर्णिमा होगी. समझ में आया ?

कैसा ? 'उल्लसित येतनाके अतुल विकास...' भाषा देओ ! ओ..ओ...! शक्तिरूप में जो ज्ञान, आनंददि पूर्ण थे, भगवानआत्मा में शक्तिरूप, सत्त्वरूप, सत्तारूप, भावरूप, गुणरूप जो अनंत ज्ञान, दर्शन, आनंददि थे, उसकी ऐकाग्रता से 'उल्लसित येतना...' उल्लसी - प्रगट हुई. येतना का अतुल विकास हुआ. अतुल विकास - जिसकी तुलना नहीं, ऐसा विकास हुआ. शक्ति में ऐकाग्र होने से अतुल विकास हुआ. समझ में आया ? आडा..डा...! अतुल का अपरिमित विकास. केवलज्ञान, केवलदर्शन, अनंत आनंद, अनंत दर्शन, (अनंत) वीर्य, ऐसा अतुल - जिसकी पर्याय में तुलना - माप क्या ? आडा..डा...! ऐसा कहते हैं. जैसे वस्तु की शक्ति में तो यतुष्टय पडा ही है. शक्तिरूप तो है ही, परंतु शक्ति का अनुभव में प्रतीति करे और लीनता हुई तो शक्तिमें से अतुल विकास हो गया. क्ली भील गई. समझ में आया ? ये वनस्पति की क्ली होती है कि नहीं ? (वह) भील जाती है. जैसे भगवानआत्मा में शक्तिरूप जो अनंत ज्ञान, दर्शन, आनंद था उसकी ऐकाग्रता से पर्याय में उल्लसित येतना प्रकृतित हो गई, येतना इटी. गभारा इटा, उसे क्या कहते हैं ? भाई ! कुग्गा.. कुग्गा ! कुग्गा होता है कि नहीं ? छतना पतला होता है. उल्लसित हुआ, लेकिन वह तो पोकल उल्लसित हुआ. समझ में आया ?

યે ગુબ્બારે સે બચ્ચે લોગ નહીં ખેલતે ? ઇતના છોટા હોતા હૈ, (લેકિન હવા ભરકે) બડા કરતે હૈં. ઐસે યહાં આત્મા મેં શક્તિરૂપ પૂર્ણા હૈ. ઉસમેં એકાગ્રતારૂપી અંદર મેં ફૂકાર ક્રિયા (હવા ભરી તો) ઉલ્લસિત હો ગયા. સમજ મેં આયા ? ઓ..હો..હો...! આચાર્ય ને...

‘જિસસે...’ જિસસે યાની ? ‘અચલરૂપસે અવલંબન કરે, જિસસે વહ (લોક)...’ લોક યાની ઇસ જગત કા પ્રાણી. લોક યાની આત્મા. ‘ઉલ્લસિત ચેતનાકે...’ ચેતના ભગવાન જ્ઞાન કી ચેતના શક્તિ પરિપૂર્ણ થી વહ પર્યાય મેં પ્રગટ હો ગઈ. સમજ મેં આયા ? ‘અતુલ વિકાસકો...’ વિકાસ હુઆ ન ? પર્યાય પ્રગટ હુઈ ન ? શક્તિરૂપ થી ઉસકા વિકાસ હો ગયા. ‘અલ્પકાલમેં પ્રાપ્ત હો.’ ભગવાનઆત્મા કો ઐસે અવલંબો ક્રિ, અલ્પકાલ મેં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત હો. અંદર કી શક્તિ કા વિકાસ પર્યાય મેં આ જાયે. આહા..હા...! લો, યહ કરને કા કહા !

યહાં તો આદેશ દિયા, દેખો ! હૈ ક્રિ નહીં ? અરે...! જીવો ! ઐસા કરો, ભાઈ ! ભગવાન ! આહા..હા...! તેરા સ્વરૂપ તો પરિપૂર્ણ નિધાન પડા હી હૈ. નિધાન કા વિકાસ કરો. વિકાસ કેસે હો ? ઉસકી સમ્યગ્દર્શન – નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ, સંવેદનજ્ઞાન ઔર પરિણતિ રાગરહિત નિર્મલ દશા, ઉસકે દ્વારા ચેતના કા અતુલ વિકાસ હોતા હૈ, મોક્ષ હોતા હૈ, ઉસકા અર્થ વહ હૈ. અતુલ વિકાસકો અલ્પકાલમેં પ્રાપ્ત (કરો) કા અર્થ અનંત જ્ઞાનાદિ મોક્ષ કી પર્યાય પ્રગટ હો જાયે, ઐસા કહતે હૈં. મોક્ષ નહીં કહકે, અતુલ વિકાસ કો અલ્પકાલ મેં પ્રાપ્ત હો, વહ મોક્ષ કી પર્યાય કી બાત દૂસરી ભાષા સે કહી. સમજ મેં આયા ? ૨૪૨ (ગાથા પૂરી હુઈ).

‘અબ ઐસા દરશાતે હૈં – અનેકાગ્રતાકે મોક્ષમાર્ગપના ઘટિત નહીં હોતા...’ અનેકાગ્રતા મોક્ષમાર્ગ નહીં. વહ ૨૪૩ (ગાથા મેં) કહતે હૈં.

મુજ્જાદિ વા રજ્જાદિ વા દુસ્સાદિ વા દલ્લમણ્ણમાસેજ્જ ।

જદિ સમણો અણ્ણાણી બજ્જાદિ કમ્મેહિં વિવિહેહિં ।।૨૪૩ ।।

યહાં અજ્ઞાની માને મિથ્યાદષ્ટિ, હાં ! ઉસમેં આયા થા ન ક્રિ, તીન હો ફિર ભી અક્રિયિત્કર હૈ. વહ તીન કી એકતા કી બાત થી. સમજ મેં આયા ? યહાં તો પરાશ્રયવાલા અજ્ઞાની પરાશ્રય કરતા હૈ. ૨૪૩.

अथानैकाग्रस्य मोक्षमार्गत्वं विघटयति-

मुञ्जदि वा रज्जदि वा दुस्सदि वा द्रव्यमणमासेज्ज ।

जदि समणो अण्णाणी बज्जदि कम्मेहिं विविहेहिं ।।२४३ ।।

मुह्यति वा रज्यति द्वेषि वा द्रव्यमन्यदासाद्य ।

यदि श्रमणोऽज्ञानी बध्यते कर्मभिर्विविधैः ।।२४३ ।।

यो हि न खलु ज्ञानात्मानमात्मानमेकमग्रं भावयति, सोऽवश्यं ज्ञेयभूतं द्रव्यमन्यदासीदति । तदासाद्य च ज्ञानात्मात्मज्ञानाद्भ्रष्टः स्वयमज्ञानीभूतो मुह्यति वा, रज्यति वा, द्वेषि वा; तथाभूतश्च बध्यत एव, न तु विमुच्यते । अत अनैकाग्रस्य न मोक्षमार्गत्वं सिद्ध्येत् ।।२४३ ।।

परद्रव्यने आश्रय श्रमण अज्ञानी पामे भोडने,

वा रागने वा द्वेषने, तो विविध बांधे कर्मने. २४३.

देभो ! स्वद्रव्य के आश्रये अकाग्रता (डो वड) मोक्ष का मार्ग (डै).

टीका :- 'जो वास्तवमें...' अरेअर 'ज्ञानात्मक आत्मा...' देभो ! भगवान् आत्मा तो ज्ञानस्वरूपी आत्मा है. ज्ञानस्वभाव स्वरूप आत्मा (डै). उसमें कोई पुण्य-पाप, विकल्प रागादि है नहीं. 'वास्तवमें ज्ञानात्मक आत्मा रूप अक अग्र (विषय) को नहीं भाता,...' जैसे भगवान् आत्मा अक रूप स्वद्रव्य का आश्रय करके, आत्मा की भावना नहीं करता. समज में आया ? ज्ञानस्वरूप आत्मा, वस्तु केवलज्ञानकंद आत्मा (डै), ऐसा ज्ञानस्वरूप आत्मा, 'अक अग्र...' ऐसा आत्मा रूप. 'ज्ञानात्मक आत्मा रूप...' अक अग्र को नहीं भाता, ऐसा अंतर दृष्टि में लेकर अक को ध्येय बनाकर, उसकी भावना अंतर में नहीं करता 'वड अवश्य ज्ञेयभूत अन्य द्रव्यका आश्रय करता है,...' लो ! स्वज्ञेय परिपूर्णा परमात्मा, ज्ञानस्वरूप भगवान्, उसका आश्रय नहीं करता है. समज में आया ?

अक अग्र - अक विषय, अक पूर्ण वस्तु उसका विषय, ध्येय नहीं करता है वड परद्रव्य का आश्रय करता है. आडा...डा...! समज में आया ? याडे तो देव-गुरु-शास्त्र डो, वे सब परद्रव्य हैं. परद्रव्यमें से क्या दूसरी (यीज) निकलती है ? शुद्ध देव-गुरु-शास्त्र परद्रव्य ? यड प्रश्न 'ओटाद' में हुआ था. (संवत्) २०१० की साल. शुद्ध आत्मा -

एवं निश्चयव्यवहारसंयमप्रतिपादनमुख्यत्वेन तृतीयस्थले गाथाचतुष्टयं गतम् । अथ यः स्वशुद्धात्मन्येकाग्रो न भवति तस्य मोक्षाभावं दर्शयति-**मुञ्जदि वा रज्जदि वा दुस्सदि वा द्रव्यमणमासेज्ज यदि** मुह्यति वा, रज्यति वा, द्वेषति वा, यदि चेत् । किं कृत्वा । द्रव्यमन्यदासाद्य प्राप्य । स कः । **समणो** श्रमणस्तपोधनः । तदा काले **अण्णाणी** अज्ञानी भवति । अज्ञानी सन् **बज्जदि**

હવે, અનેકાગ્રતાને મોક્ષમાર્ગપણું ઘટતું નથી (અર્થાત્ અનેકાગ્રતા તે મોક્ષમાર્ગ નથી) એમ દર્શાવે છે :-

પરદ્રવ્યને આશ્રય શ્રમણ અજ્ઞાની પામે મોહને,
વા રાગને વા દ્રેષને, તો વિવિધ બાંધે કર્મને. ૨૪૩.

અન્વયાર્થ :- [यदि] જો [श्रमणः] શ્રમણ, [अन्यत् द्रव्यम् आसाद्य] અન્ય દ્રવ્યનો આશ્રય કરીને [अज्ञानी] અજ્ઞાની થયો થકો, [मुह्यति वा] મોહ કરે છે, [रज्यति वा] રાગ કરે છે [द्वेषति वा] અથવા દ્રેષ કરે છે, તો તે [विविधैः कर्मभिः] વિવિધ કર્મો વડે [बध्यते] બંધાય છે.

પરમાત્મા પરદ્રવ્ય ? ગુરુ શુદ્ધ આત્મા કા આનંદ કા સાધક જીવ પરદ્રવ્ય ? અરે...! લાખ (બાર) પરદ્રવ્ય. ઇસ (આત્મા સે) તો વહ પરદ્રવ્ય ભિન્ન હૈ. વહ તો કહતે હૈં. સમજે ? બાહર કા છોડકર, ગુરુ કો ચિપકે કિ, ગુરુ સે મેરા મોક્ષ હોગા. અરિહંત કો ચિપકા. વહ તો વહી હુઆ, ઐસા કહતે હૈં. પરદ્રવ્ય કા આશ્રય લિયા, સ્વદ્રવ્ય કા આશ્રય છોડ દિયા.

પ્રશ્ન :- સોચકે નિર્ણય કિયા વહ તો યથાર્થ હુઆ ન ?

સમાધાન :- યથાર્થ હૈ ? પરંતુ ઇસમેં આયા કિ નહીં ? દેખો ન !

વાસ્તવ મેં જ્ઞાન ભગવાન, જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મારૂપ, જ્ઞાનાત્મક આત્મારૂપ. ઐસે. ઐસે એક વિષય કો નહીં ભાતા. દેખો ! 'ભાતા' શબ્દ કા (અર્થ) ભાવના હૈ, હાં ! એકાગ્રતા. 'વહ અવશ્ય જ્ઞેયભૂત અન્ય દ્રવ્યકા આશ્રય કરતા હૈ,...' સ્વજ્ઞેય કા આશ્રય નહીં કરતા હૈ, પરદ્રવ્ય કા આશ્રય કરતા હૈ. ચાહે તો સમેદશીખર હો, શેત્રુંજય હો, સમવસરણ હો, અરિહંત હો, 'કુંદકુંદાચાર્ય' આદિ ગુરુ હો યા સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર આદિ પરદ્રવ્ય (હો), સબ પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્ય કા આશ્રય કરતા હૈ.

कम्मेहि विविहेहि बध्यते कर्मभिर्विविधैरिति । तथाहि-यो निर्विकारस्वसंवेदनज्ञानेनैकाग्रो भूत्वा स्वात्मानं न जानाति तस्य चित्तं बहिर्विषयेषु गच्छति । ततश्चिदानन्दैकनिजस्वभावाच्च्युतो भवति । ततश्च रागद्वेषमोहैः परिणमति । तत्परिणमन् बहुविधकर्मणा बध्यत इति । ततः कारणान्मोक्षार्थिभिरेकाग्रत्वेन स्वस्वरूपं भावनीयमित्यर्थः ॥२४३॥

टीका :- જે ખરેખર જ્ઞાનાત્મક આત્મારૂપ એક અગ્રને (-વિષયને) ભાવતો નથી, તે અવશ્ય જ્ઞેયભૂત અન્ય દ્રવ્યનો આશ્રય કરે છે, અને તેનો આશ્રય કરીને જ્ઞાનાત્મક આત્મજ્ઞાનથી ભ્રષ્ટ એવો તે સ્વયં અજ્ઞાની થયો થકો, મોહ કરે છે, રાગ કરે છે અથવા દ્વેષ કરે છે; અને એવો (-મોહી, રાગી અથવા દ્વેષી) થયો થકો બંધાય જ છે, પરંતુ મુકાતો નથી.

આથી અનેકાગ્રતાને મોક્ષમાર્ગપણું સિદ્ધ થતું નથી. ૨૪૩.

‘और उसका आश्रय करके, ज्ञानात्मक आत्माके ज्ञानसे भ्रष्ट...’ है. आडा...डा...! जितना परद्रव्य का आश्रय करते हैं उतना ज्ञानात्मक स्वरूप से भ्रष्ट है. आ...डा...!

मुमुक्षु :- बात घुमाफिराके वडीं ले आते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- घुमकर वडीं आया.

‘स्वयं अज्ञानी होता हुआ...’ देओ ! वड भी स्वयं अज्ञानी होता. अपने से अज्ञानी हुआ है. कोई कर्म से या पर से नहीं, देओ ! समज में आया ? ‘मोह करता है,...’ अर्थात् परद्रव्य का आश्रय करके मुजे लाभ होता है, औसा मिथ्यात्व भाव करता है, औसा कडते हैं. लो, समेदशीअर की भक्ति, दर्शन करे तो अल्प भव में मोक्ष जाये. ‘એક બાર વંદે જો કોઈ’ આતા હૈ કિ નહીં ?

मुमुक्षु :- भावसहित डोना याडिये.

पूज्य गुरुदेवश्री :- भावसहित नहीं, पर का आश्रय तो है डी नहीं. पर का आश्रय का भाव तो राग डी है.

मुमुक्षु :- अपना भाव है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अपना भाव तो अंदर में आता है. पर का आश्रय हुआ डी नहीं. समज में आया ? उसका विशेष अर्थ डोगा.

श्रीता :- प्रमाझ वचन गुरुदेव !

वीर संवत् २४८५, द्वितीय अषाढ सुद १२, शनिवार

ता. २६-०७-१९६८

गाथा-२४३, २४४, २४५ प्रवचन नं. २३८

पदार्थ है कि नहीं ? अस्ति, सत्ता, होनेवाला पदार्थ है कि नहीं ? है. तो उसमें स्वरूप क्या ? ज्ञानात्मक कछा न ? तो उसका स्वरूप ज्ञान, आनंद (है). यह तो ज्ञानप्रधान से कथन है. ज्ञान, आनंद, शांति, वीतरागता आदि स्वरूप आत्मा है. समज में आया ? जैसे आत्मा को (विषय) को नहीं लाता,...' उसको लक्ष्य करके अकाग्रता नहीं करता. समज में आया ? अग्र नाम उसको विषय को नहीं करता. उसको विषय नाम ध्येय नहीं बनाता, 'वह अवश्य ज्ञेयभूत अन्य द्रव्यका आश्रय करता है,...' अपनी वस्तु सिवाय पर अन्य वस्तु है, उस पर उसका लक्ष्य जाता है. लक्ष्य जाता है तो उसका आश्रय करते हैं. परद्रव्य का आश्रय करने से तो विकार ही उत्पन्न होता है. समज में आया ? आ..डा...! याहे तो तीर्थंकर सर्वज्ञदेव हो या उनकी वाणी हो या भगवान की प्रतिमा हो या उनका समवसरण हो या उनका यतुर्विध संघ हो. ओ... भाई ! और याहे तो अन्य अनंत निगोद के जोव हो और याहे तो एक परमाणु से लेकर अनंत परमाणु का रूढ़ि ऐसा परद्रव्य (हो), सब परद्रव्य हैं. समज में आया ?

पाठ है न ? पाठ में है, हेजो ! 'द्वमणमासेज्ज' (अर्थात्) अनेरा द्रव्य का आश्रय करता है. मूल पाठ है. श्लोक की पड़ली पंक्ति. आ..डा...! मज्जन (जैसी) बात करते हैं, हेजो ! यरज्ञानुयोग में जैसी यीज ! लेकिन यरज्ञानुयोग का विकल्प किसको है ? कि, स्वद्रव्य का आश्रय करते हैं और उसमें स्थिरता है, उसमें कभी है तो परद्रव्य के आश्रय से विकल्प उत्पन्न होता है तो व्यवहार कठने में आता है. परंतु स्वद्रव्य का आश्रय नहीं और मात्र परद्रव्य का आश्रय करके दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा आदि

करते हैं तो वह मोहभाव, मिथ्यात्वभाव है, ऐसा कहते हैं. आडा...डा...! क्योंकि उसमें लाभ मानते हैं कि, इसका मैं आश्रय करुं तो उससे मुझे लाभ होगा. भाई ! कठिन बात !

मुमुक्षु :- लाभ के लिये तो यहां तक आये हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लाभ के लिये परद्रव्य का आश्रय नहीं. समझने में तो स्वद्रव्य का आश्रय करने के लिये यह सुनना है. सुनने में भी स्वद्रव्य का आश्रय करना है वह उसमें से निकालना है. भाई ! बात ऐसी है, भाई ! वीतरागमार्ग अर्थात् यथार्थ मार्ग, वास्तविक मार्ग वह वीतरागमार्ग है. वह दूसरी चीज है. आडा...डा...! समझ में आया ?

कहते हैं, वास्तव में भगवान् आत्मा विद्वानंदप्रभु सलजानंद की मूर्ति यह आत्मा है. जैसे आत्मा का आश्रय, लक्ष्य, ध्येय, विषय, अग्र ज्ञेय बनाते नहीं और अपने सिवा दूसरे पदार्थ को ज्ञेय, ध्येय, आश्रय और लक्ष्य करते हैं तो उसे राग उत्पन्न होता है. याहे तो शुभ हो या अशुभ. और माने कि, मैं राग में सावधान हूं तो मिथ्यात्व भाव है. आडा...डा...! ऐसा कहते हैं. कठिन बात, भाई ! समझ में आया ?

(परद्रव्य का) 'आश्रय करता है, और उसका आश्रय करके...' जैसे. 'ज्ञानात्मक आत्माके ज्ञानसे भ्रष्ट...' भगवान् आत्मा ज्ञान का पुंज प्रभु, आनंद का गंज आत्मा है. आनंद का पर्वत आत्मा है. आडा...डा...! सलजानंद प्रभु आत्मा ! परद्रव्य का आश्रय करता है तो स्वद्रव्य के आश्रय से भ्रष्ट है, ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? कडो, भाई ! कहां गये भाई ? 'भावनगर' गये थे न ? क्या नाम ? वे गये थे वहां व्याख्यान सुनाने के लिये. (वहां साधु को पूछा) कि, ये तप करना, उपवास करना वह सब क्या है ? तो कडा, धर्म है. ये सब धर्म है. अरे...! भगवान् ! परद्रव्य आश्रय जितना लक्ष्य जाता है, याहे तो परमेश्वर त्रिलोक का नाथ परमात्मा हो, उसका - परद्रव्य का लक्ष्य करे तो राग ही उत्पन्न होता है. समझ में आया ? और राग उत्पन्न होता है तो स्वभाव के आश्रय से भ्रष्ट होता है और मानता है कि, मुझे लाभ है तो मिथ्यात्व की ही उत्पत्ति होती है, ऐसा कहते हैं. आडा...डा...! समझ में आया ? जगत का पंथ और परमेश्वर के पंथ के बीच उगमशा-आथमशा.. क्या कहते हैं ? पूर्व-पश्चिम का झंझ है. आडा...डा...!

कहते हैं कि, जो आश्रय करके ज्ञानस्वरूप भगवान् आत्मा 'आत्माके ज्ञानसे भ्रष्ट...' देखो ! ज्ञानस्वरूप आत्मज्ञान से भ्रष्ट है. आत्मा का अंतर लक्ष्य करके आत्मा का ज्ञान

करना उससे भ्रष्ट है और पर का लक्ष्य करके राग उत्पन्न करना, उसमें लाभ मानना वल मिथ्यात्व और मोहभाव है. हेमो ! 'स्वयं अज्ञानी होता हुआ...' अपना आत्मा आनंद और ज्ञान प्रभु आत्मा, जिसकी प्रभुता ज्ञान और आनंद की है, उस प्रभुता का लक्ष्य छोड़कर आत्मज्ञान से भ्रष्ट होकर, परद्रव्य का आश्रय करके जो कोई मोही 'स्वयं अज्ञानी होता हुआ...' स्वयं अज्ञानी होता हुआ. कोई कर्म के कारण से अज्ञानी है, ऐसा नहीं. आनंदप्रभु आत्मा, उसके अज्ञान के कारण 'मोह करता है,...' मिथ्यात्व करता है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! समज में आया ? भ्रष्ट (होता) है.

आत्मा का - स्व का भान हो और थोडा परद्रव्य का आश्रय रहे तो अकेला राग उत्पन्न होता है, वल मोह नहीं. वल राग उत्पन्न होता है वल बंध का कारण है. लेकिन यहां तो अकेला आत्मद्रव्य का आश्रय छोड़कर, अकेले परद्रव्य का आश्रय करता है, ऐसा कहते हैं. समज में आया ? आत्मा सत्, सत्, सत् शाश्वत (है). सत् शांति का स्वभाव का सागर आत्मा है. वीतरागमूर्ति प्रभु आत्मा है. अज्ञानी, लेकिन पदार्थ है कि नहीं ? है, मदान पदार्थ है वल. ऐसा स्वभाववान प्रभु, उसके ज्ञान से स्वलक्ष्य से भ्रष्ट होकर अकेले परद्रव्य का आश्रय करते हैं तो उसमें मोह ही उत्पन्न करते हैं. समज में आया ? क्योंकि मैं परद्रव्य का आश्रय करूं तो मुझे लाभ होगा (ऐसा मानता है) तो साथ में मोह - मिथ्यात्व उत्पन्न होता है, ऐसा कहते हैं. ओ..ओ..ओ...! समज में आया ?

'राग करता है,...' परद्रव्य अनुकूल हो, परमेश्वर सर्वज्ञदेव एत्यादि और अनुकूल स्त्री-कुटुंब आदि हो तो परद्रव्य का आश्रय करते हैं उसको राग ही उत्पन्न होता है. एष्ट मानकर राग उत्पन्न होता है और 'द्वेष करता है;...' अनिष्ट द्रव्य (मानता है लेकिन) वल तो ज्ञेय है. उसमें कोई एष्ट-अनिष्ट है नहीं. फिर भी अनिष्ट मानकर (द्वेष करता है). क्योंकि अपना ज्ञायक स्वभाव भगवान वीतरागमूर्ति आत्मा, उसका आश्रय तो दिया नहीं, उसका ज्ञान हुआ नहीं, उसका अनुभव हुआ नहीं, उसकी दृष्टि है नहीं तो उसकी अकेली परद्रव्य में है. बहुत कठिन काम.

वर्तमान (खलते मत के) साथ मिलाना (बहुत कठिन). (अज्ञानी तो ऐसा कहे कि), नहीं, ये दया, दान, तप, अक नवकारशी गिने तो निर्जरा हो. सुना है कि नहीं ? तुम तो उस वक्त करते थे न ? नरक की निर्जरा होती है. नारकी के ज्व की निर्जरा. गजब

की बातें ! रभडने की दूसरी गति भुलवी रहे ! आडा..डा...! अभी वहां कडा था, अक नोकारशी... क्या कडते हैं ? नोकारशी पर्यभाष ! नोकारशी पर्यभाष करे तो निर्जरा डो. धूल में भी निर्जरा नहीं डोती. सुन न ! वड तो विकल्प है. नोकारशी अक बार नहीं जाना, वड तो अक राग है, शुभ है और उसमें लाभ माने तो मिथ्यात्व उत्पन्न डोता है, असा यहां तो कडते हैं. आडा..डा...! आत्मा के स्वभाव का अनादर कर, अष्ट डुआ. पर के आदर से लाभ है, (असा मानकर) मिथ्यात्व उत्पन्न करता है. आडा..डा...! समज में आया ? जो मिथ्यात्व अनंत निगोड में जाने का कारण है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- विरति..

पूज्य गुरुदेवश्री :- विरति. डां, असा कडते थे, डम विरति करके बैठे हैं. विरति में ग्रंथिभेद डोता है, तुम्हारे अविरत में ग्रंथिभेद नहीं डोता, असा कडा था. अरे... भगवान ! अरे...! विरति कब था ? भाई ! विरति तो राग से रडित भगवानआत्मा पूरानंद प्रभु, उसका निर्विकल्प अनुभव डो और पीछे स्वरूप में लीनता डो तब विरति कडने में आता है. उसमें विरति कहां थी ? सम्यग्दर्शन से विरति ली है. सम्यग्दर्शन से विरति ली है, उसने निवृत्ति ली है, मिथ्यात्व में आ गया है, असा कडते हैं. आडा..डा...! कठिन काम, दुनिया के साथ मिलान करना बहुत कठिन. आडा..डा...! पूरा मार्ग डी स्वद्रव्य के आश्रय से मार्ग (है), वड परद्रव्य के आश्रय मार्ग से लाभ माने, पूरा पूर्व-पश्चिम जितना अंतर है. समज में आया ?

‘भावपाडुड’ में नहीं आता ? ‘भावपाडुड’ में आता है, पुण्य है वड आस्रव है, जिनमार्ग नहीं है. ‘भावपाडुड’ की (कौन-सी गाथा) ? यहां ‘अष्ट पाडुड’ है ? यहां नहीं है. अपने बहुत बार आ गया है, ‘आत्मधर्म’ में आ गया है. व्रत और भक्ति ये सब तो पुण्यआस्रव भाव है. लोग उसे जैनमार्ग कडते हैं. मिथ्यादृष्टि है, असा लिभा है. समज में आया ? लाओ न, है कि नहीं ? अपने ‘आत्मधर्म’ में बहुत वर्ष पडले आ गया है, बहुत वर्ष पडले (आ गया है). सब बात तो बहुत आ गयी है. सात लाभ पुस्तक प्रकाशित डुअे हैं ! पढनेवाले को अंदर निवृत्ति याडिये. वांचन करके उस बात का मिलान करना याडिये. अपने डित के लिये यड बात है. क्या कडा समज में आया ?

मुमुक्षु :- ‘श्रेष्ठिक’ महाराज नोकारशी का पर्यभाष...

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन वड़ तो सम्यग्दर्शन के अनुभवपूर्वक की बात है. लेकिन सम्यग्दर्शन, भान बिना तेरा नोकारशी क्या बारह मछिने का तप के मर जा, (तो भी) मिथ्यात्व है. भाई ! औसा है, बापू ! क्योंकि परद्रव्य के लक्ष्य से स्वद्रव्य क्या है ? उसकी दृष्टि और अनुभव तो है नहीं. तो परद्रव्य के लक्ष्य से अपवास करे, ओणी करे, राग कम करे, मंद करके कोई व्रत पावे, भगवान की यात्रा करे, समेदशीअर करे, भगवान... भगवान... भगवान... भगवान... भगवान... (करे), यौबीस घंटे इमो अरिहंताइं... इमो अरिहंताइं... इमो अरिहंताइं... इमो अरिहंताइं... (करे), ॐ... ॐ... ॐ... करे. परद्रव्य के आश्रय से राग उत्पन्न होता है और लाभ मानता है तो मिथ्यात्व है. समज में आया ?

‘भावपाहुड’ कौन-सी ? ८३ (गाथा). देओ ! ८३ है. ‘आगे शिष्य पूछता है कि जिनधर्मको उत्तम कडा तो धर्मका क्या स्वरूप है ?’ पूछा है. ‘कुंदकुंदार्य’ का ‘भावपाहुड’ है.

पूयादिसु वयसहियं पुण्णं हि जिणेहि सासणे भणियं।

मोहक्खोहविहीणो परिणामो अप्पणो धम्मो।।८३।।

‘जिनशासनमें जिनेन्द्रदेवने इसप्रकार कडा है कि - पूजा आदिकमें और व्रतसहित होना है वड़ तो पुष्ट्य डी है...’ जिनशासन में परमात्मा त्रिलोकनाथ वीतरागदेव ने व्रत डो, पूजा है (सो) पुष्ट्य है. ‘तथा मोडके क्षोभसे रहित जो आत्माका परिणाम वड़ धर्म है.’

भावार्थ :- ‘लौकिक जन तथा अन्यमती कर्ण कडते हैं...’ अर्थ किया है. लौकिक, जैन में रडा हुआ अज्ञानी लौकिक जन है और ‘अन्यमती कर्ण कडते हैं कि पूजा आदिक शुभकियाओंमें और व्रतकियासहित है वड़ जिनधर्म है...’ पूजा और व्रत जैनधर्म है ‘परन्तु औसा नहीं है. जिनमतमें जिनभगवानने इसप्रकार कडा है कि - पूजादिकमें और व्रतसहित होना है वड़ तो पुष्ट्य है, इसमें पूजा और आदि शब्दसे भक्ति, वंदना, वैयावृत्य आदिक समजना, यड़ तो देव-गुरु-शास्त्रके...’ परद्रव्य हैं न ? परद्रव्य का आश्रय है न ? तो वड़ परद्रव्य का आश्रय कडा. देव-गुरु-शास्त्र के दिये होता है. शुभभाव है. पूजा, भक्ति, वंदना, वैयावृत्य. ‘उपवास आदिक व्रत हैं वड़ शुभकिया है, इनमें आत्माका रागसहित शुभपरिणाम है उससे पुष्ट्यकर्म होता है इसदिये इनको पुष्ट्य कडते हैं. इसका इल स्वर्गादिक

भोगोंकी प्राप्ति है।' वड जैनदर्शन और जैनधर्म नहीं. आडा..डा...! है ? 'भावपाडुड' की ८३ गाथा है. अपने आ गया है, 'आत्मधर्म' में सब आ गया है. समज में आया ?

भक्ति, वंदना, पूजा, वैयावृत्य. वड तो परद्रव्य देव-गुरु-शास्त्र के लक्ष्य से, उसके आश्रय की बात है. वड तो राग हुआ, पुण्य है, धर्म नहीं. संवर धर्म नहीं. समज में आया ? व्रत है सो शुभक्रिया है, शुभराग है. सख्या व्रत, डां ! वड तो पुण्य का कारण है, धर्म है नहीं. आडा..डा...! कडते हैं, जो कोई ज्ञानस्वरूप भगवान आत्मज्ञान से भ्रष्ट (है), अपने स्वरूप का ज्ञान और श्रद्धा और भान अंतर दृष्टि में नहीं, वड स्वयं अज्ञानी होता हुआ मोड करता है, पर में सावधानी करता है. स्व की सावधानी छोडकर पर में सावधानी करता है तो मिथ्यात्व भाव है.

'और ऐसा (भोडी, रागी अथवा द्वेषी) होता हुआ बंधको डी प्राप्त होता है,...' उसको तो अकेला बंधन डी डोगा. '(परन्तु मुक्त नहीं डोगा).' उसको धर्म और संवर, निर्जरा या मुक्ति डोगी नहीं. समज में आया ? 'उससे अनेकाग्रताको मोक्षमार्गपना सिद्ध नहीं डोता.' क्या कडते हैं ? अनेकाग्रताको यानी ? अपनी अेकाग्रता के सिवा, अनेक नाम परद्रव्य में अेकाग्र है उसकी मुक्ति कभी डोती नहीं. समज में आया ?

मुमुक्षु :- मुक्ति न डो तो कुछ नहीं, धर्म तो डोता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- देखिन वड तो पडले कडा न, मुक्ति नहीं यानी मिथ्यात्व से मुक्ति नहीं डोती, जैसे. मिथ्यात्व से मुक्त डोना वड भी अेक मुक्ति है. समज में आया ? उसमें कहीं पर आया है. अभी आया था. मिथ्यात्व से मुक्ति है कि नहीं ? मोक्ष है की नहीं ? कडां आया था ? डिभाग में आ जाता है. मिथ्यात्व से मुक्त हुआ है कि नहीं ? मुक्त हुआ है. समज में आया ? परद्रव्य के आश्रय से विकल्प उत्पन्न डोता है, परद्रव्य आश्रय व्यवहार और वड व्यवहार बंध का कारण है, उसमें लाभ मानता है. स्वद्रव्य का आश्रय छोडता है तो मिथ्यात्व की उत्पत्ति डोती है तो वडी मडासंसार है. समज में आया ? कहीं आया था. बडुत (बात) डिभाग में डोती है, कितना याद रहता नहीं. कडो, समज में आया ?

'बंधको डी प्राप्त डोता है, परन्तु मुक्त नहीं डोता.' मिथ्यात्व से मुक्त नहीं डोता, ऐसा (कडते हैं). भाई ! परद्रव्य का आश्रय करके स्वद्रव्य का आश्रय छोडता है वड मिथ्यात्व को प्राप्त डोता है तो मिथ्यात्व से मुक्ति डोती नहीं, ऐसा कडते हैं. समज

अथैकाग्रस्य मोक्षमार्गत्वमवधारयन्नुपसंहरति-

अट्टेसु जो ण मुज्झदि ण हि रज्जदि णेव दोसमुवयादि ।
समणो जदि सो णियदं खवेदि कम्माणि विविहाणि ॥२४४॥

अर्थेषु यो न मुह्यति न हि रज्यति नैव द्वेषमुपयाति ।
श्रमणो यदि स नियतं क्षपयति कर्माणि विविधानि ॥२४४॥

यस्तु ज्ञानात्मानमात्मानमेकमग्रं भावयति, स न ज्ञेयभूतं द्रव्यमन्यदासीदति । तदनासाद्य च ज्ञानात्मात्मज्ञानादभ्रष्टः स्वयमेव ज्ञानीभूतस्तिष्ठन्न मुह्यति, न रज्यति, न द्वेषि; तथाभूतः सन् मुच्यत एव, न तु बध्यते । अत एकाग्रस्यैव मोक्षमार्गत्वं सिद्धयेत् ॥२४४॥

-इति मोक्षमार्गप्रज्ञापनम् ॥

अथ निजशुद्धात्मनि योऽसावेकाग्रस्तस्यैव मोक्षो भवतीत्युपदिशति-अट्टेसु जो ण मुज्झदि ण हि रज्जदि णेव दोसमुवयादि अर्थेषु बहिःपदार्थेषु यो न मुह्यति, न रज्यति, हि स्फुटं, नैव द्वेषमुपयाति, जदि यदि चेत्, सो समणो स श्रमणः णियदं निश्चितं खवेदि विविहाणि कम्माणिइ

में आया ? 'एससे अनेकाग्रताको...' अनेकाग्रताको. पडले अक अग्र कडा था न ? अक अग्र. वैसे यड अनेकाग्र. भगवानआत्मा अपना स्वरूप आनंद का अक का लक्ष्य, विषय, ध्येय, अनुभव को छोडकर अनेक अग्र, दूसरे अनेक पदार्थ अनंत हैं, उनको अग्र विषय बनाता है, उसको मोक्षमार्ग सिद्ध नहीं होता. उसको मुक्ति का मार्ग, मुक्ति का मार्ग नाम सम्यग्दर्शन सिद्ध नहीं होता. सम्यक्ज्ञान सिद्ध नहीं होता, यारित्र सिद्ध नहीं होता, बंधमार्ग सिद्ध होगा. समज में आया ? २४३ (गाथा पूरी) हुई.

अब, मोक्षमार्ग की आभीर की गाथा - २४४, आभीर की गाथा है. फिर शुभ उपयोग की बात चलेगी. 'अब अनेकाग्रता मोक्षमार्ग है ऐसा (आचार्य महाराज) निश्चित करते हुए (मोक्षमार्ग प्रज्ञापन का) उपसंहार करते हैं :-'

ક્ષપયતિ કર્માણિ વિવિધાનિ ઇતિ । અથ વિશેષ:-યોઽસૌ દૃષ્ટશ્રુતાનુભૂતભોગાકાઙ્કારૂપાદ્યપધ્યાનત્યાગેન નિજસ્વરૂપં ભાવયતિ, તસ્ય ચિત્તં બહિઃપદાર્થેષુ ન ગચ્છતિ, તતશ્ચ બહિઃપદાર્થચિન્તાભાવાન્નિર્વિકારચિત્તમત્કારમાત્રાચ્ચ્યુતો ન ભવતિ । તદચ્યવનેન ચ રાગાદ્યભાવાદ્વિવિધકર્માણિ વિનાશયતીતિ । તતો મોક્ષાર્થિના નિશ્ચલચિત્તેન નિજાત્માનિ ભાવના કર્તવ્યેતિ । ઇત્યં વીતરાગચારિત્રવ્યાખ્યાનં શ્રુત્વા કેચન વદન્તિ-સયોગિકેવલિનામપ્યેકદેશેન ચારિત્રં, પરિપૂર્ણચારિત્રં પુનસ્યોગિચરમસમયે ભવિષ્યતિ,

હવે, એકાગ્રતા તે મોક્ષમાર્ગ છે એમ (આચાર્યભગવાન) નક્કી કરતા થકા (મોક્ષમાર્ગ-પ્રજ્ઞાપનનો) ઉપસંહાર કરે છે :-

નહિ મોહ, ને નહિ રાગ, દ્વેષ કરે નહીં અર્થો વિષે,
તો નિયમથી મુનિરાજ એ વિધવિધ કર્મો ક્ષય કરે. ૨૪૪.

અન્વયાર્થ :- [યદિ યઃ શ્રમણઃ] જો શ્રમણ [અર્થેષુ] પદાર્થોમાં [ન મુહ્યતિ] મોહ કરતો નથી, [ન હિ રજ્યતિ] રાગ કરતો નથી, [ન એવ દ્વેષમ્ ઉપયાતિ] દ્વેષ કરતો નથી, [સઃ] તો તે [નિયતં] નિયમથી (ચોક્કસ) [વિવિધાનિ કર્માણિ] વિવિધ કર્મોને [ક્ષપયતિ] ખપાવે છે.

ટીકા :- જે જ્ઞાનાત્મક આત્મારૂપ એક અગ્રને (-વિષયને) ભાવે છે, તે જ્ઞેયભૂત અન્ય

અદ્વેસુ જો ણ મુજ્ઞાદિ ણ હિ રજ્જદિ ણેવ દોસમુવયાદિ ।
સમણો જદિ સો ણિયદં સ્વેદિ કમ્માણિ વિવિહાણિ ।।૨૪૪।।

‘અદ્વેસુ’ નામ પરપદાર્થ. એસે લેના. ઉસમેં (૨૪૩ ગાથા મેં) થા ન વહ ? ‘મુજ્ઞાદિ’, ‘રજ્જદિ’, ‘દુસ્સદિ’ ઉસકે અર્થ કા યહાં સ્પષ્ટીકરણ ક્રિયા, અર્થ (યાની) પરપદાર્થ. ૨૪૪.

નહિ મોહ, ને નહિ રાગ, દ્વેષ કરે નહીં અર્થો વિષે,
તો નિયમથી મુનિરાજ એ વિધવિધ કર્મો ક્ષય કરે. ૨૪૪.

ટીકા :- ‘જો જ્ઞાનાત્મક આત્મારૂપ એક અગ્ર...’ દેખો ! ઉસમેં ભી વહ થા. માત્ર વિષય પર કા થા, યહ સ્વ કા હૈ. જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ઉસકો વિષય કો ભાતા હૈ, અગ્ર એક કો ધ્યેય બનાકર એકાગ્ર હોતા હૈ ‘વહ જ્ઞેયભૂત...’ જાનનેલાયક દેવ-ગુરુ-

तेन कारणेनेदानीमस्माकं सम्यक्त्वभावनया भेदज्ञानभावनया च पूर्यते, चारित्रं पश्चाद्भवविष्यतीति । नैवं वक्तव्यम् । अभेदनयेन ध्यानमेव चारित्रं, तच्च ध्यानं केवलिनामुपचारेणोक्तं, चारित्रमप्युपचारेणेति । यत्पुनः समस्तरागादिविकल्पजालरहितं शुद्धात्मानुभूतिलक्षणं सम्यग्दर्शनज्ञानपूर्वकं वीतरागछद्मस्थचारित्रं तदेव कार्यकारीति । कस्मादिति चेत् । तेनैव केवलज्ञानं जायते यतस्तस्माच्चारित्रे तात्पर्यं कर्तव्यमिति भावार्थः । किंच उत्सर्गव्याख्यानकाले श्रामण्यं व्याख्यातमत्र पुनरपि किमर्थमिति परिहारमाह-तत्र सर्वपरित्यागलक्षण उत्सर्ग एव मुख्यत्वेन च मोक्षमार्गः, अत्र तु श्रामण्यव्याख्यानमस्ति, परं किंतु श्रामण्यं मोक्षमार्गो भवतीति मुख्यत्वेन विशेषोऽस्ति ।।२४४।

द्रव्यनो आश्रय करतो नथी, अने तेनो आश्रय नडि करीने ज्ञानात्मक आत्मज्ञानथी अलभ्यत अवे। ते स्वयमेव ज्ञानी रडेतो थकी, मोड करतो नथी, राग करतो नथी, द्वेष करतो नथी; अने अवे। (- अमोडी, अरागी, अद्वेषी) वर्ततो थकी मुकाय ज छे, परंतु बंधातो नथी.

आथी अेकाग्रताने ज मोक्षमार्गपिणुं सिद्ध थाय छे. २४४.

आ रीते मोक्षमार्ग-प्रज्ञापन समाप्त थयुं.

शास्त्र, स्त्री, कुटुंब-परिवार, समेदशीअर, शेत्रुंजय आदि सब ज्ञेयभूत पदार्थ 'अन्य द्रव्यका आश्रय नडीं करता...'।

अेकआर 'सिद्धगिरी' में गये थे तो अैसा डुआ था, डो ! 'सिद्धगिरी' (आये) डेकिन 'सिद्धगिरी' में धर्म तो मानते नडीं. 'सिद्धगिरी' की यात्रा (करने) तो आये हैं, (डेकिन) मानते तो नडीं. मानते हैं तो कौन मानता है ? सुन न ! 'सिद्धगिरी' यडे वड तो शुभ राग है, धर्म-अर्म है नडीं. लल करे तो भी धर्म नडीं और लाभ करे तो भी धर्म नडीं, डो ! परद्रव्य आश्रय राग से पुण्य उत्पन्न डोगा और लाभ मानते हैं तो मिथ्यात्व की उत्पत्ति डोगी. अनंत संसार में डुलने का निगोड डे भव की प्राप्ति डोगी. भाई ! (अैसा सुनकर) यिड्वाते हैं. डोगों ने सत्य सुना डी नडीं. क्या सत् प्रभु आत्मा निज निधान में क्या कमी है डि पर का आश्रय करना ? समज में आया ?

भगवानआत्मा पूर्ण आनंद, ज्ञान अनंत स्वभाव से भरा पडा है. अैसा जिसने स्व का विषय बनाया, ड्येय बनाया, लक्ष्य बनाया, अग्र बनाया उसमें अेकाग्रता करते

हैं. आडा..डा...! देओ ! स्वद्रव्य आश्रय मुक्तिमार्ग है. समज में आया ? बहुत संक्षिप्त भाषा में ले लिया. समज में आया ? 'वह ज्ञेयभूत अन्य द्रव्यका आश्रय नहीं करता, और उसका आश्रय नहीं करके ज्ञानात्मक आत्माके ज्ञानसे अलग...' देओ ! भगवान् आत्मा ज्ञानस्वरूप, आनंदस्वरूप, उसकी अकाग्रता नहीं छोड़ता, उससे अलग नहीं होता. समज में आया ?

उसकी टीका में अभी एक प्रश्न आया न ? अभी टीका में से लिया. उसमें 'जयसेनाचार्य' की टीका है. मडाराज ! तुम एतनी चारित्र की बात करते हो तो तेरहवे गुणस्थान में भी एक अंश चारित्र है, पूर्ण चारित्र नहीं है. ऐसा शिष्य कहता है. किस अपेक्षा से ? आत्मा में चौदहवीं भूमिका में जो स्वरूप की अकाग्रता पारिष्णामिकभाव की पूर्ण शुद्धता है, ऐसी शुद्धता तेरहवे में नहीं है. तो शिष्य प्रश्न करता है, तेरहवे गुणस्थान में केवलज्ञान में भी एक अंश चारित्र है, चौदहवे में या आभिर के समय में पूर्ण चारित्र है तो हमारे चारित्र क्या काम ? हम तो सम्यग्दर्शन और भेदज्ञान करे एतना बस है. समज में आया ? हम तो राग से विन्न निर्विकल्प सम्यग्दर्शन और राग से विन्न भेदज्ञान, बस ! वह हमें बस है. कहते हैं, नहीं, नहीं. सुन, सुन भाई ! ऐसा है नहीं. तुम कहते हो तेरहवे में अकदेश (चारित्र) है वह दूसरी चीज है. हम कहते हैं वह तो वीतरागी चारित्र कहते हैं. वह चारित्र तो स्वरूप की परिपूर्णता की शुद्धि नहीं, उस अपेक्षा से तेरहवे गुणस्थान में एक अंश चारित्र कहा और चौदहवे में पूर्ण अंश (कहा), परंतु वीतराग चारित्र जो हम कहते हैं, ध्यान करनेवायक वस्तु में, तो यह अलभेद ध्यान वह चारित्र है. भगवान् केवली को भी ध्यान उपचार से है, वास्तविक ध्यान नहीं. क्योंकि चारित्र तो बारहवे में हो गया, अब ध्यान कहा है ? तब उपचार से वहां ध्यान है तो वास्तव में यह चारित्र नहीं, वह वीतराग चारित्र के सिवा का चारित्र है, उपचार से चारित्र है, ऐसा उत्तर दिया. समज में आया ? इसलिये ले शिष्य ! ऐसा न हो. सम्यग्दर्शन, ज्ञान पूर्वक अपना ध्यान करके वीतरागता चारित्र प्रगट करके केवलज्ञान प्रगट करने का उपाय करना. समज में आया ? चारित्र बिना केवलज्ञान उत्पन्न नहीं होगा, ऐसा कहते हैं. टीका में ऐसा प्रश्न लिया है. समज में आया ?

यहां तो वीतराग रागरहित चारित्र की बात है और तुम कहते हो वह तो स्वरूप में पूर्ण शुद्धि नहीं उस अपेक्षा से (बात है). चारित्र तो बारहवे गुणस्थान में वीतराग

पूर्णा हो गया है. समज में आया ? तो चारित्र की भावना और अकाग्रता करने की तुझे जरूरत है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! सम्यक् अनुभव हुआ, सम्यग्दर्शन हुआ, भेदज्ञान हुआ तो भी तेरे अंतर की अकाग्रता करके चारित्र और वीतरागता प्रगट करनी होगी. सम्यग्दर्शन में ही ऐसी श्रद्धा होती है. समज में आया ? सम्यग्दर्शन ऐसा नहीं माने कि, हमारे तो हो गया. हमारे पूर्ण कहां से हुआ ? समज में आया ? पूर्ण वीतरागता चारित्र की तो बारहवें गुणस्थान में होती है. छोटे गुणस्थान, सातवें गुणस्थान के योग्य तेरा स्वभाव पर स्थिरता करने से, ध्यान करने से चारित्र प्रगट करना, ऐसा कहते हैं. तू जैसे ही कहे कि, सम्यग्दर्शन, ज्ञान हो गया, अब क्या है ? ऐसा नहीं. ऐसी श्रद्धा ज्ञानी को होती नहीं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

लेकिन लोग कहते हैं ऐसा यह चारित्र नहीं, एसलिये लोगों को ऐसा हो जाता है. क्या कहते हैं ? भाई ! अक क्षण भी पर्यभाषा बिना नहीं रहना. न हो तो नोकारशी पर्यभाषा करना. लेकिन वह कहां पर्यभाषा (है) ? धूल है. पर्यभाषा की पर्याय तो आत्मा की है. पर्यभाषा वह तो आत्मा है, पर्यभाषा कोई विकल्प है ? वह पर्यभाषा तो राग आया. आत्मा अंतर स्वलक्ष्य करके, स्वर्धेय बनाकर अनुभव सम्यग्दर्शन का नहीं वहां स्वरूप में स्थिरता की पर्यायरूप चारित्र आत्मा का है ही नहीं. समज में आया ? कठिन बातें, भाई ! क्या कहते हैं ? जाना-पीना हो तो वहां जाओ और त्याग करना हो तो वहां आओ. ऐसा कहा न ? भाई ! प्रभु ! जाये-पीये कौन ? भाई ! जैसे मश्करी (-मजाक) नहीं करते. समज में आया ? आडा..डा...! जाये-पीये कौन ? प्रभु ! जाने का, पीने का विकल्प भी राग है, नाथ ! आडा..डा...! यह जाना-पीना मैं छोड़ूँ, वह भी विकल्प है.

भगवान् आत्मा तो विकल्प, राग से पार है, ऐसा अनुभव की दृष्टि करके, उसका ज्ञान राग से त्तिन्न करके, उसमें लीन होना उसका नाम प्रत्याभ्यान है. समज में आया ? उसका नाम आत्मा पर्यभाषा है न ? उसमें है. 'भुज आत्म निश्चय ज्ञान, दर्शन' है न ? 'भुज आत्म प्रत्याभ्यान' तीसरी पंक्ति है. 'भुज आत्म प्रत्याभ्यान'. आत्मा प्रत्याभ्यान कब हो ? आडा..डा...! भगवान् पूर्णानंद पुण्य-पाप के विकल्प से त्तिन्न, ऐसी यीज की दृष्टि, अनुभव हो, आनंद का स्वाद आये, पीछे आनंद में विशेष लीनता करके आनंद का स्वाद प्रगट हो, वह आत्मा और वह पर्यभाषा (है). भाई ! पढ़ते सुनने आया

डो तो चिह्वाये औसा है, डां ! नया सुनने आया डो (तो औसा लगे कि), अरे...! व्यवहार की ना कडते हैं. अरे... भगवान ! भाई ! सुन तो सही, भाई ! बापू ! यह तो तेरे घर की बात है. तुने कभी सुनी नहीं, समज नहीं और पहियान की नहीं. आडा..डा...! बाहर की क्रियाकांड अक-अक महीने के उपवास, बारड-बारड महीने के उपवास (करे). अरे...! यमडी उतारकर नमक डाले तो भी क्रोध न करे, एतनी क्षमा तो अनंत बार की है. समज में आया ? वह तो परलक्ष्यी है. अरे...! दो-दो महीने का संथारा. संथारा समजते हैं ? संथारा को क्या कडते हैं ? संलेभना ! समाधिभरण कडते हैं न ? साक्षात् जैसे पेड डिडे नहीं, वैसे (ये भी स्थिर रहे). औसी क्रिया अनंत बैर नौवीं त्रैवेयक गया तो की, उसमें है क्या ? वह तो परद्रव्य आश्रित विकल्प है. आडा..डा...! समज में आया ? एसलिये वह बात तो यहां करते हैं.

भाई ! स्वद्रव्य अंदर ज्ञानानंद है. प्रभु ! जिसमें मडाआनंद, ज्ञान, केवलज्ञान आदि निधान पडा है. अरे...! एतना बडा आत्मा ! औसा आत्मा ! ये क्या ? आगम अनुसार बाहर की व्यवहार क्रिया में ठीक टिजे कि, ये कुछ करता है, त्यागी है. लेकिन उसमें मिथ्यात्व के त्याग बिना बाहर का त्याग आया कहां से ? समज में आया ? भांति तो पडी है. मडा भगवानआत्मा का स्वआश्रय तो है नहीं, उसकी महत्ता और महिमा तो अनुभव में भासी नहीं. पीछे तेरी लाभ-करोड क्रियाकांड कर, सब मिथ्यात्व का पोषण है, औसा कडते हैं. समज में आया ? तब कडते हैं कि, शुभ राग तो है न ? मिथ्यात्व में रस मंद तो पडता है न ? अरे...! भगवान ! लेकिन रस पडता है न ? अभाव तो नहीं है न ? समज में आया ? मंद राग से तो अभावी भी अनंत बैर नौवीं त्रैवेयक शुक्ल देश्या से गया. तो उसका भी मिथ्यात्व का मंद रस तो था. अनंतानुबंधी का भी मंद रस था. नहीं तो शुक्ल देश्या से नौवीं त्रैवेयक जा सके नहीं. लेकिन उसमें क्या आया ? वह तो परद्रव्य के आश्रय से मंद पडा है. अभाव नहीं (हुआ). अभाव तो स्वद्रव्य का आश्रय करे तो मिथ्यात्व का अभाव होता है. समज में आया ? अरे..रे...! सत्य क्या सिद्धांत है ? सत्य का वस्तु है ?

यहां तो कडते हैं, देओ ! ज्ञानस्वरूप भगवानआत्मा. यहां तो ज्ञाता-दृष्टा स्वरूप लेना है न ? राग का करना, वह उसका स्वरूप है नहीं. पुष्य का परिणाम, मडाव्रत का परिणाम वह कोई आत्मा नहीं, औसा कडते हैं. समज में आया ? आडा..डा...! व्रत

का भाव, पूजा, दया, दान का भाव वल कोई आत्मा नहीं. वल तो आस्रव है, अनात्मा है. आडा..डा...! समज में आया ? अनात्मा को आत्मा मानकर आत्मा से अष्ट डोकर उसमें रहते हैं, वे मिथ्यात्व को पोषते हैं. कडो, भाई ! कितना ईर्क ! अडुत ईर्क, भाई ! बापू ! सत्य तो सत्य रहेगा, डां ! किसी के कारण से सत्य दूसरा नहीं डो जायेगा, भाई ! कोई दुनिया नहीं माने, दाओ आदमी दूसरी चीज को माने, तो क्या सत्य की संख्या है ? सत् तो सत् डी है. मानो, न मानो उसके साथ संबंध है नहीं. विरोध भी करे, निंदा भी करे. जाना-पीना डो तो वडां जाओ, पैसे मिलाने डो तो वडां जाओ. त्याग करना डो तो यडां आओ. अरे... भगवान ! क्या कडते डो ? भाई ! समज में आया ?

यडां तो आत्मा भगवान पूर्ण निधि निधान, उसका विषय ध्येय बनाकर जो आत्मज्ञान से अष्ट नहीं है, उसको कल्याण डोता है. उसको वीतरागी पर्याय उत्पन्न डोती है. २४३ (गाथा में) तो कडा, पर का आश्रय करके जाये, जितना तुम शुभ राग उत्पन्न करो तो पर में सावधानी है, अपनी सावधानी छोडी है, मोड उत्पन्न करते हैं और राग और द्वेष उत्पन्न करते हैं. भगवानआत्मा चैतन्यघन प्रभु मडा स्वभाव का सागर, स्वयंभूरमण, डो ! स्वयंभू कडा न, 'प्रवचनसार' में १६वी गाथा में कडा है. यड 'प्रवचनसार' है. स्वयंभू भगवान ! स्वयं है वड भू - प्रगट डुआ. अंतर के आश्रय से पूर्णानंद प्रभु है (उसका) अंतर ध्येय बनाकर अकाग्र डुआ (तो) पर्याय में स्वयंभू डुआ. कोई राग, निमित्त या कषाय की मंदता की अपेक्षा बिना, औसा कडते हैं. 'प्रवचनसार' १६वी गाथा में आया. समज में आया ?

औसा 'आत्माके ज्ञानसे अअष्ट औसा वड स्वयमेव ज्ञानीभूत रहता डुआ...' डेओ ! आ..डा...! भगवानआत्मा, उसका अनुभव, उसकी दृष्टि और उसमें डीन डोता डुआ अटलपने डीन डोता डुआ, 'ज्ञानीभूत रहता डुआ...' औसे. (पडडे कडा) वड अज्ञानी था. परद्रव्य के आश्रय से लाभ माननेवाला अज्ञानी था. स्वद्रव्य से लाभ माननेवाला ज्ञानी है. आडा..डा...! यौरासी के अवतारमें से नीकलने का स्थान तो अक मनुष्यत्व में है. भव का अभाव करने का यड भव है. इस भव में स्वद्रव्य का आश्रय (लेकर) भव का अभाव न करे (तो) कुछ नहीं किया. आडा..डा...! आडा..डा...! आंभ बंध डो जायेगी, भाई ! ये स्थिति कितनी (रडेगी) ? कितनों को तो त्रस की स्थिति पूरी डो गई. जो सम्यग्दर्शन प्रगट किया तो तो आगे यडे और नहीं प्रगट किया तो त्रस की

स्थिति पूरी होकर अकेन्द्रिय में चले जायेगा. समज में आया ?

कहते हैं, ओ..ओ...! भगवान ! २४४ में मोक्षमार्ग की आभरी गाथा पूरी करते हैं तो सुलठी बात ली. भगवानआत्मा 'स्वयमेव ज्ञानीभूत रहता हुआ, मोह नहीं करता...' अर्थात् पर में सावधानी का भाव करता नहीं. 'राग नहीं करता, द्वेष नहीं करता और ऐसा (अमोही, अरागी, अद्वेषी) वर्तता हुआ...' अ..ओ...! शुद्ध स्वरूप के आनंद में वीतराग चारित्र्यपने वर्तता रहता, रमता रहता हुआ. ये मुनि ! समज में आया ? 'मुक्त ही होता है...' केवलज्ञान प्राप्त करता है, अल्पकाल में मुक्त हो जाता है. वह मुक्त ही है. आगे कहेंगे, ऐसे साधु वर्तमान में ही सिद्ध हैं !

बात ऐसी है कि, अपनी वस्तु, वस्तु और वस्तु का स्वभाव मछा सागर प्रभु, उसकी महिमा ही आती नहीं. बाहर की महिमा (है). समज में आया ? मैंने यह किया, मैंने दया पायी, मैंने व्रत किये, मैंने पूजा की, बाहर की प्रवृत्ति (छोड़कर) निवृत्ति ली, बाहर की प्रवृत्ति से निवृत्त होकर अकाकार हो गया, अकेला हो गया. क्या अकेला हुआ है ? समज में आया ? वह तेरी यीज में नहीं, राग की ओर तो तुम पड़े हो (तो) बेकला (-दो) ही हो. परद्रव्य के आश्रय से राग और ये छूटा है तो (मानता है कि), मैंने छोड़ा, मैं जंगल में रहता हूँ. वह तो अनेक है, भाई ! वह अनेक का आश्रय है, एक का आश्रय नहीं. समज में आया ?

'परंतु बंधता नहीं है.' जैसे संत स्व का आश्रय करके सम्यग्दर्शन प्रगट किया है, स्व के आश्रय से सम्यक्ज्ञान प्रगट किया है. स्व के आश्रय में स्थिर होकर चारित्र्य में वर्तते हैं. भाई ! ऐसा चारित्र्य ! 'जैन जंडा हमारा' उस दिन (संवत्) १८८८ में था, आपके पिता आगे थे. मालूम है ? हम किसी के मकान में थे और सब जंडा लेकर हमारे से विरुद्ध बोलने के लिये निकले. 'जंडा उंग्या रहे हमारा' ऐसा बोलते (थे). ठीक, भगवान ! (वे ऐसा कहना चाहते थे कि), 'ये कहते हैं कि, आत्मा का धर्म यह है, पुण्य में धर्म नहीं. (ऐसा) नहीं, हम कहते हैं वह हमारा धर्म है.' अरे... भगवान ! बापू ! जैसे जैनजंडा उंग्या नहीं रहता. जैन का जंडा तो अंतर का आश्रय करके वीतरागता प्रगट करे वह जैन का जंडा उंग्या रहे. समज में आया ? आहा..हा...! भाई ! तुझे वस्तु के (स्वरूप की जबर नहीं).

मुमुक्षु :- जैन कहेवाय.

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, वड बोवते थे, उमारे सामने बोवते थे. उमारे करीब से नीकले थे. 'शिर जाओ तो जाओ, लेकिन उमारा जैनधर्म नडीं जाओ' परंतु (जैनधर्म) किसको कडना ? तुजे मावूम नडीं, भाई ! बापू ! असा डोता है ? वस्तु तो जैसी है वैसी रहेगी. और उसकी संख्या, बहुत लोग माने तो वड बात सखी है, थोडे माने तो सखी नडीं, असा कोई बात है ? यड तो कोई भी न माने, उससे क्या ? सत्य को आंय है ? सत्य तो सत्य डी है. समज में आया ?

कडते हैं कि, असा भगवानआत्मा ! देभो ! आभीर की दो गाथा कैसी ली ! स्वद्रव्य का आश्रय और परद्रव्य का आश्रय की दो गाथा ली. अकाग्र और अनेकाग्र सिद्ध करना है न ? भगवानआत्मा आनंद का, अतीन्द्रिय आनंद का चैतन्यधाम, उसकी यात्रा अंदर में जाकर की नडीं, तो उसने यात्रा-भात्रा की नडीं. वड शुभभाव है. ये यात्रा नडीं. समज में आया ? भाई ! ये लल यात्रा (करते हैं न ?) अभी बात करते थे. व्याख्यान चलता डोगा और मकान सामने डोगा तो गये डोंगे. (किसीने) पूछा, कौन डो ? किसीने कडा, 'सोनगढीया' हैं ! अरे... भगवान ! 'सोनगढीया' को क्या करना है ? (हन्डोंने पूछा डोगा), असा तो अनंत बार किया है न ! कोई जवाब नडीं दिया. असा दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा तो अनंत बार की हैं. कोई बोला नडीं, जवाब नडीं दिया. जवाब तो (उनके पास) है, भवस्थिति परिपक्व नडीं थी. (डमको तो) मावूम है न ! भवस्थिति परिपक्व नडीं डुई थी, उसका जवाब है. अब तो ये करे (उसकी) भवस्थिति परिपक्व डो गई. अरे...! भगवान ! वड बात उसे बैठी है. वड अभिप्राय है वडी आत्मा है. जो अभिप्राय बैठा वड आत्मा का है. जैसे सम्यग्दर्शन आत्मा है, शुद्ध आत्मा (है), असे मिथ्यादर्शन भी आत्मा (है), अभिप्राय में जो बैठा वड आत्मा डो गया. अनात्मा को आत्मा मानकर आत्मा है, असा मान दिया. समज में आया ?

'अससे अकाग्रताको डी भोक्षमार्गत्व सिद्ध डोता है.' लो ! परमात्मा और 'कुंडकुंडार्यदेव' असा निष्कर्ष नीकालते हैं. अस कारण से 'अकाग्रता को डी...' 'डी' (कडा है). भगवानआत्मा का अंदर ध्येय, अनुभव करके अंतर में वर्तना, असा अकाग्रता डी भोक्षमार्ग का कथन है. वड भोक्षमार्गत्व - भोक्षमार्गपना अससे सिद्ध डोता है. समज में आया ? बाडर की क्रियाकांड से, बाडर के आश्रय से कभी भोक्षमार्ग प्राप्त डोता नडीं. अब तो युवान भी रस देने सीजे हैं. भाई ! वड नडीं आया था ? भाई ! छोटी

उम्र का था, २२ वर्ष का था. लेकिन उसकी रुचि, बहुत रुचि थी अंदर. बैठे तो ऐसा लगे मानो थंभ गया हो ! ऐसा उस प्रकार का प्रयत्न तो पडले करे. समझ में आया ? आडा...डा...! यह तो आत्मा की बात है न, प्रभु ! तेरे घर की बात है. ये कोई पर-घर की बात नहीं और जैसी है वैसी कडने में आती है, तो क्यों न रुचे ? समझ में आया ? 'एसप्रकार मोक्षमार्ग प्रज्ञापन समाप्त हुआ.' हो !

प्रश्न :- दूसरे मोक्षमार्ग का क्या ?

समाधान :- दो मोक्षमार्ग है ही नहीं. एक ही मार्ग है, दूसरा है नहीं. यह तो कडा - एक के आश्रय से होता है वह मोक्षमार्ग एक है. है ? पर के आश्रय से विकल्प (होता है) उसको जो मोक्षमार्ग व्यवहार से कडा, वह मोक्षमार्ग है नहीं. मोक्षमार्ग एक ही है. भगवानआत्मा सिदानंद का कंद प्रभु का आश्रय करके वीतराग पर्याय दर्शन, ज्ञान, चारित्र की प्रगट हो वह एक ही मोक्षमार्ग है. दूसरा मोक्षमार्ग है नहीं. वह तकरार करते हैं, नहीं. भाई कडते हैं कि, दो मोक्षमार्ग नहीं माने वह भ्रम में पडा है. 'टोडरमद्वज्ज' कडे, दो मोक्षमार्ग माने वह भ्रम में पडा है. 'टोडरमद्वज्ज' है न ? उनोंने कडा है. उनोंने ऐसा लिखा कि, दो मोक्षमार्ग माने वह भ्रम में पडा है. तो (दूसरे विद्वान कडते हैं), दो मोक्षमार्ग न माने वह भ्रम में पडे हैं. आडा...डा...! अरे... भगवान ! आडा...डा...! वे 'धवल' पढते थे. (दूसरे बडे विद्वान के) साथ बैठते थे तो उनकी मान्यता में आ गये. 'धवल' पढते थे, मादूम है. समझ में आया ?

मुमुक्षु :- जो बात करे उसमें अभिप्राय हो वही बात कडते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- (वही कडते थे), दो मार्ग है. निश्चय और व्यवहार, उस मार्ग से तरे हैं, ऐसा कडे. 'श्रीमद्' में भी ऐसा आये. ऐसी भाषा है. अ...डा...! सत्ये सत्पुरुष के शरण बिना आत्मा को मोक्षमार्ग मिदेगा नहीं. कथन जैसे आये, सब व्यवहार के कथन हैं. जिसने सत्पुरुष के यरणकमल का सेवन किया, उसको मोक्षमार्ग होगा. सत्पुरुष के यरण सेवे नहीं, उसको मोक्षमार्ग नहीं होगा. अपने यहां भी आया न, यौथी गाथा. यौथी गाथा में नहीं आया ? भाई ! 'श्रुत, परिचित, अनुभूता' 'समयसार' यौथी (गाथा). आया न, पाठ है. 'अमृतयंद्रायार्थ' का है, परमागम है. जिसने आत्मज्ञानी की सेवा नहीं की है. ऐसा 'समयसार' में आता है. उसका अर्थ : जो आत्मज्ञानी कडते हैं, ऐसी दृष्टि बनाई वह आत्मज्ञानी की सेवा है. सेवा, क्या पैर दबाना है ? आत्मा में पैर

कहां है ? आत्मा में राग कहां है ? राग को भी तोड़ना, मोड़ना आत्मा में कहां है ? आहा...हा...! समज में आया ? लो, वड अधिकार (पूरा हुआ).

आभीर में (कहा कि), अक स्वद्रव्य के आश्रय से ही सम्यग्दर्शन-सम्यक्ज्ञान-चारित्र (होता है). स्वद्रव्य के आश्रय से तो वीतरागभाव उत्पन्न होता है, परद्रव्य के आश्रय से राग उत्पन्न होता है. परद्रव्य के आश्रय राग (हुआ) वड मोक्षमार्ग है नहीं, अैसा सिद्ध कर दिया. समज में आया ? तो मोक्षमार्ग दो है, अैसा है नहीं. मोक्षमार्ग अक ही है.

‘अब, शुभोपयोगका प्रज्ञापन करते हैं.’ यहां तो वीतराग मोक्षमार्ग सिद्ध किया. अब, धर्मी को, मुनि को भी शुभउपयोग होता है, वड बात सिद्ध करते हैं. परद्रव्य के आश्रय से, मुनि होनेपर भी मोक्षमार्ग (प्रगट) हुआ होने पर भी, उनको छडी भूमिका में शुभउपयोग होता है, सास्रव भाव होता है, वड बात सिद्ध करते हैं. समज में आया ?

मुमुक्षु :- अकेला शुभ नहीं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- सम्यग्दर्शन, ज्ञान सडित, अकेला शुभ नहीं. पडले कहा न ? छडा गुणस्थान. आत्मदर्शन, सम्यग्दर्शन, अनुभव, भेदज्ञान और स्वरूप की तीन कषाय के (अभावरूप) रमणतारूप चारित्र. उस सडित के शुभउपयोग की बात है. अकेले शुभउपयोग की बात है नहीं. आगे आयेगा, सब स्पष्टीकरण आयेगा. समज में आया ?

मुमुक्षु :- आत्मा में ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, वड खिजा है, जूही बात है. शुभउपयोगी मुनि है. अरे...! शुभउपयोगी मुनि नहीं. यहां तो धर्मपरिणत आत्मा है, पडले आ गई वडी बात करेंगे. वीतराग परिणति तो आत्मा में है, लेकिन सप्तम गुणस्थान योग्य नहीं (है) तो उसमें शुभ विकल्प आस्रव है, उसकी बात करते हैं. समज में आया ? मिथ्यादष्टि अकेला पर का लक्ष्य करके शुभ उपयोग (करता है उसको) व्यवहार भी कडते नहीं, वड तो यहां यरज्ञानुयोगम में सिद्ध करना है. मिथ्यादष्टि के शुभउपयोग को तो अशुभ कडते हैं. उसे तो पापीण्व कडते हैं, लो ! मिथ्यादष्टि में शुभ उपयोग (हो), लेकिन उस आत्मा को पापी कडते हैं. समकित्ती को पुण्यबंध कडते हैं. आहा...हा...! समज में आया ?

‘अब, शुभउपयोगका प्रज्ञापन...’ सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र सडित का शुभ उपयोग ज्ञानी को भी होता है, मुनि को भी होता है. बंध का कारण है, आस्रव है. वड क्या

હૈ, વહ બતાતે હૈં. 'ઉસમેં (પ્રથમ), શુભોપયોગિયોંકો શ્રમણરૂપમેં ગૌણતયા બતલાતે હૈં.' દેખો ! શુભયોગવાલે સાધુ ગૌણ હૈં ઔર શુદ્ધઉપયોગી સાધુ મુખ્ય હૈં. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર કી વીતરાગ પરિણતિ સહિત હોને પર ભી શુભઉપયોગ હૈ તો ઉસકો ગૌણ સાધુ કહને મેં આયા હૈ, પેટા મેં સાધુ હૈ. મુખ્ય સાધુ તો શુદ્ધ ઉપયોગી વહી સાધુ હૈં. આ..હા..હા...! સમજ મેં આયા ? ગૌણ કહો, અંદર વ્યવહાર કહો. વાસ્તવ મેં ગૌણ કહો યા વ્યવહાર કહો. નિશ્ચય યહ હૈ. વ્યવહાર યાની ? શુદ્ધઉપયોગ નહીં, ઇસ અપેક્ષા સે વ્યવહાર. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર તો નિશ્ચય હૈ હી. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...!

સમણા સુદ્ધવજુત્તા સુહોવજુત્તા ય હોંતિ સમયમ્હિ ।

તેસુ વિ સુદ્ધવજુત્તા અણાસવા સાસવા સેસા ।।૨૪૫।।

અ..હો...! સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક, સ્વરૂપજ્ઞાન પૂર્વક અંદર મેં રમણતા, શુદ્ધ ઉપયોગ કી રમણતા (જિસે હો) વહ અનાસ્રવી સાધુ હૈ. ઔર આત્મદર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હોને પર ભી, વીતરાગી ચારિત્ર હોને પર ભી છઠી ભૂમિકા મેં જો શુભ રાગ હૈ તો સાસ્રવી સાધુ હૈ, આસ્રવવાલા સાધુ હૈ. આહા..હા...!

પ્રશ્ન :- મધ્યમ અંતરાત્મા બોલતે હૈં, વહ ? છઠે ગુણસ્થાન મેં ?

સમાધાન :- હાં, વહ. સમજ મેં આયા ? રાગ હૈ ન, વિકલ્પ હૈ ન, ઉતના આસ્રવ હૈ. યહાં તો દો મેં, મુખ્ય અનાસ્રવી શુદ્ધ ઉપયોગી સાધુ મુખ્ય હૈં ઔર શુભઉપયોગી ગૌણ મેં હૈ. પેટા મેં પીછે-પીછે લેના હૈ, ઐસા આયેગા. મુખ્ય તો શુદ્ધ ઉપયોગી વહી સાધુ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ૨૪૫ હૈ ન ? ગાથા.

શુદ્ધોપયોગી શ્રમણ છે, શુભયુક્ત પણ શાસ્ત્રે કલ્યા;

શુદ્ધોપયોગી છે નિરાસ્રવ, શેષ સાસ્રવ જાણવા. ૨૪૫.

ઉસકા સ્પષ્ટીકરણ આયેગા.

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

अथ शुभोपयोगप्रज्ञापनम् । तत्र शुभोपयोगिनः श्रमणत्वेनान्वाचिनोति-

समणा सुद्धवजुत्ता सुहोवजुत्ता य होंति समयम्हि ।
तेसु वि सुद्धवजुत्ता अणासवा सासवा सेसा ॥२४५॥

श्रमणाः शुद्धोपयुक्ताः शुभोपयुक्ताश्च भवन्ति समये ।

तेष्वपि शुद्धोपयुक्ता अनास्रवाः सास्रवाः शेषाः ॥२४५॥

ये खलु श्रामण्यपरिणतिं प्रतिज्ञायापि, जीवितकषायकणतया, समस्तपरद्रव्यनिवृत्ति-
प्रवृत्तसुविशुद्धदृशिज्ञप्तिस्वभावात्मतत्त्ववृत्तिरूपां शुद्धोपयोगभूमिकामधिरोढुं न क्षमन्ते, ते
तदुपकण्ठनिविष्टाः, कषायकुण्ठीकृतशक्तयो, नितान्तमुत्कण्ठुलमनसः, श्रमणाः किं भवेयुर्न
वेत्यत्राभिधीयते । 'धम्मेण परिणदप्पा अप्पा जदि सुद्धसंपओगजुदो । पावदि णिव्वाणसुहं सुहोवजुत्तो
य सग्गसुहं ।।' इति स्वयमेव निरूपितत्वादस्ति तावच्छुभोपयोगस्य धर्मेण सहैकार्थसमवायः ।
ततः शुभोपयोगिनोऽपि धर्मसद्भावाद्भवेयुः श्रमणाः । किन्तु तेषां शुद्धोपयोगिभिः समं समकाष्ठत्वं
न भवेत्, यतः शुद्धोपयोगिनो निरस्तसमस्तकषायत्वादनास्रवा एव । इमे पुनरनवकीर्णकषायकण-
त्वात्सास्रवा एव । अत एव च शुद्धोपयोगिभिः समममी न समुच्चीयन्ते, केवलमन्वाचीयन्त एव
॥२४५॥

एवं श्रामण्यापरनाममोक्षमार्गोपसंहारमुख्यत्वेन चतुर्थस्थले गाथाद्वयं गतम् । अथ शुभोपयोगिनां
सास्रवत्त्वाद्भवहारेण श्रमणत्वं व्यवस्थापयति-**सन्ति** विद्यन्ते । क्व । **समयम्हि** समये परमागमे । के
सन्ति । **समणा** श्रमणास्तपोधनाः । किंविशिष्टाः । **सुद्धवजुत्ता** शुद्धोपयोगयुक्ताः शुद्धोपयोगिन इत्यर्थः ।
सुहोवजुत्ता य न केवलं शुद्धोपयोगयुक्ताः, शुभोपयोगयुक्ताश्च । चकारोऽत्र अन्वाचयार्थं गौणार्थं
ग्राह्यः । तत्र दृष्टान्तः-यथा निश्चयेन शुद्धबुद्धैकस्वभावाः सिद्धजीवा एव जीवा भण्यन्ते, व्यवहारेण
चतुर्गतिपरिणता अशुद्धजीवाश्च जीवा इति; तथा शुद्धोपयोगिनां मुख्यत्वं, शुभोपयोगिनां तु
चकारसमुच्चयव्याख्यानेन गौणत्वम् । कस्माद्गौणत्वं जातमिति चेत् । **तेसु वि सुद्धवजुत्ता अणासवा**
सासवा सेसा तेष्वपि मध्ये शुद्धोपयोगयुक्ता अनास्रवाः, शेषाः सास्रवा इति यतः कारणात् । तद्यथा-
निजशुद्धात्मभावनाबलेन समस्तशुभाशुभसंकल्पविकल्परहितत्वाच्छुद्धोपयोगिनो निरास्रवा एव, शेषाः
शुभोपयोगिनो मिथ्यात्वविषयकषायरूपाशुभास्रवनिरोधेऽपि पुण्यास्रवसहिता इति भावः ॥२४५॥

હવે શુભોપયોગનું પ્રજ્ઞાપન કરે છે. તેમાં (પ્રથમ), શુભોપયોગીઓને શ્રમણ તરીકે ગૌણપણે દર્શાવે છે :-

શુદ્ધોપયોગી શ્રમણ છે, શુભયુક્ત પણ શાસ્ત્રે કહ્યા;
શુદ્ધોપયોગી છે નિરાસ્ત્રવ, શેષ સાસ્ત્રવ જાણવા. ૨૪૫.

અન્વયાર્થ :- [સમયે] શાસ્ત્રને વિષે (એમ કહ્યું છે કે), [શુદ્ધોપયુક્તાઃ શ્રમણાઃ] શુદ્ધોપયોગી તે શ્રમણ છે, [શુભોપયુક્તાઃ ચ ભવન્તિ] શુભોપયોગી પણ શ્રમણ છે; [તેષુ અપિ] તેમાંય, [શુદ્ધોપયુક્તાઃ અનાસ્ત્રવાઃ] શુદ્ધોપયોગી નિરાસ્ત્રવ છે, [શેષાઃ સાસ્ત્રવાઃ] બાકીના સાસ્ત્રવ છે (અર્થાત્ શુભોપયોગી આસ્ત્રવ સહિત છે).

ટીકા :- જેઓ ખરેખર શ્રામણ્યપરિણતિની પ્રતિજ્ઞા કરીને પણ, કષાયકણ જીવતો (હયાત) હોવાથી, સમસ્ત પરદ્રવ્યથી નિવૃત્તિરૂપે પ્રવર્તતી એવી જે સુવિશુદ્ધદર્શનજ્ઞાનસ્વભાવ આત્મતત્ત્વમાં પરિણતિરૂપ શુદ્ધોપયોગભૂમિકા તેમાં આરોહણ કરવા અસમર્થ છે, તે (શુભોપયોગી) જીવો-કે જેઓ શુદ્ધોપયોગભૂમિકાના ઉપકંઠે રહેલા છે, કષાયે જેમની શક્તિને કુંઠિત કરી (-રૂંધી) છે અને જેઓ અત્યંત ઉત્કંઠિત (-આતુર) મનવાળા છે તેઓ-શ્રમણ છે કે નથી, તે અહીં કહેવામાં આવે છે :

‘ધમ્મેણ પરિણદપ્પા અપ્પા જદિ સુદ્ધસંપઓગજુદો । પાવદિ ણિલ્લાણસુહં સુહોવજુત્તો ય સુગ્ગસુહં ।’ એમ (૧૧મી ગાથામાં ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યદેવે) પોતે જ નિરૂપણ કર્યું હોવાથી શુભોપયોગને ધર્મની સાથે એકાર્થસમવાય છે; તેથી શુભોપયોગીઓ પણ, તેમને ધર્મનો સદ્ભાવ હોવાને લીધે, શ્રમણ છે. પરંતુ તેઓ શુદ્ધોપયોગીઓની સાથે સમાન કોટિના (સરખી હદના) નથી, કારણ કે શુદ્ધોપયોગીઓએ સમસ્ત કષાયો નિરસ્ત કર્યા હોવાથી તેઓ નિરાસ્ત્રવ જ છે અને આ શુભોપયોગીઓને તો કષાયકણ અવિનષ્ટ હોવાથી તેઓ સાસ્ત્રવ જ છે. અને આમ હોવાથી જ શુદ્ધોપયોગીઓની સાથે આમને (શુભોપયોગીઓને) ભેગા લેવામાં (-વર્ણવવામાં) આવતા નથી, માત્ર પાછળથી (ગૌણ તરીકે) જ લેવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ :- પરમાગમમાં એમ કહ્યું છે કે શુદ્ધોપયોગીઓ શ્રમણ છે અને શુભોપયોગીઓ પણ ગૌણપણે શ્રમણ છે. જેમ નિશ્ચયથી શુદ્ધબુદ્ધ-એકસ્વભાવી સિદ્ધ જીવો જ જીવ કહેવાય છે અને વ્યવહારથી ચતુર્ગતિપરિણત અશુદ્ધ જીવો પણ જીવ કહેવાય છે, તેમ શ્રમણપણે શુદ્ધોપયોગી જીવોનું મુખ્યપણું છે અને શુભોપયોગી જીવોનું ગૌણપણું છે; કારણ કે શુદ્ધોપયોગીઓ

નિજશુદ્ધાત્મભાવનાના બળથી સમસ્ત શુભાશુભ સંકલ્પવિકલ્પ રહિત હોવાથી નિરાસ્ત્રવ જ છે અને શુભોપયોગીઓને મિથ્યાત્વવિષયકષાયરૂપ અશુભ આસ્ત્રવનો નિરોધ હોવા છતાં તેઓ પુણ્યાસ્ત્રવ સહિત છે. ૨૪૫.

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઢ સુદ ૧૪, રવિવાર

તા. ૨૭-૦૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૪૫, પ્રવચન નં. ૨૪૦

‘પ્રવચનસાર’ ૨૪૫ ગાથા ચલતી હૈ. સુબહ મેં (‘સમયસાર’ મેં) સમ્યગ્દર્શન કા અધિકાર થા. સમજ મેં આયા ? ધર્મ કી શરૂઆત. આત્મા સર્વજ્ઞસ્વભાવી, વીતરાગ સ્વભાવી આત્મા (હૈ). ઉસમેં - આત્મા મેં અભેદપના હૈ. ભેદ નહીં હૈ કિ, વહ ગુણ હૈ, વહ ગુણી હૈ, વહ રાગ હૈ, (ઐસા) ઉસમેં (ભેદ) હૈ નહીં. ઐસે આત્મા મેં બદ્ધ-અબદ્ધ આદિ કા રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, વહ હો, પરંતુ વહ આત્મા કા સ્વરૂપ નહીં. ઉસસે ભિન્ન કરકે આત્મા સમ્યગ્દર્શન મેં શુદ્ધ ચૈતન્ય કા અનુભવ હો, ઉસકા નામ નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન કી, ધર્મ કી શરૂઆત કહતે હેં. સમજ મેં આયા ? અભી (‘પ્રવચનસાર’ મેં) ચારિત્ર કી વ્યાખ્યા હૈ. સાધુપદ, ચારિત્ર કેસે હોતા હૈ ?

સર્વજ્ઞ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ કેવલજ્ઞાની પરમાત્મા ને સાધુપદ, ચારિત્રપદ, મોક્ષ કા માર્ગ પદ કિસકો કહતે હેં, વહ બાત ચલતી હૈ. સાધુપદ ભી સમ્યગ્દર્શન સહિત હી હોતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન ન હો ઔર સાધુપદ આ જાયે, ઐસી સ્થિતિ નહીં (હૈ). વહ કહતે હેં, દેખો ! ૨૪૫ (ગાથા કી) ટીકા.

‘જો વાસ્તવમેં...’ ખરેખર ‘શ્રામણ્યપરિણતિકી પ્રતિજ્ઞા કરકે ભી,...’ સાધુપદ કી પ્રતિજ્ઞા, સાધુપદ કી અવસ્થા, વીતરાગી પરિણતિ, રાગરહિત પરિણતિ - અવસ્થા, ઐસી શ્રામણ્ય કી પરિણતિ. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપ કા જો અનુભવ હૈ, ઇસકે અલાવા શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ સાધુ કી પરિણતિ નામ અવસ્થા, શુદ્ધ ઉપયોગ. મહાવ્રત કા પરિણામ આદિ હૈ, વહ તો શુભ (હૈ), ઉસકો છોડકર સાધુ કી પ્રતિજ્ઞા પહેલે સે ઐસી લી હૈ કિ, શ્રામણ્ય પરિણતિ કી પ્રતિજ્ઞા કરકે. મેં તો વીતરાગ પરિણતિ પ્રાપ્ત કરું. વીતરાગ યાની સપ્તમ ગુણસ્થાન

के योग्य. ऐसी साधुपद की दशा अंतर में प्रतिज्ञा करके भी.

‘कषाय कषाके ज्वित (विद्यमान) डोनेसे,...’ जिसको अभी पंच मडावत का राग, अके बार आडार लेना, षट् आवश्यक करना, ऐसा जो शुभ विकल्प, राग है वड कषाय का कषा है. समज में आया ? लो, कषाय का कषा है. पंच मडावत का भाव कषाय का कषा है, धर्म नडीं. समज में आया ? छडे गुणस्थान में... पडले कडा कि, मैंने प्रतिज्ञा तो श्रामण्य परिणति अंगीकार (करता हूं), ऐसी प्रतिज्ञा की थी. लेकिन जब तक उसमें छडे गुणस्थान का आनंद, यारित्र, वीतरागता तो है, लेकिन अभी अंशे कषाय का कषा भी साथ में (है). पंच मडावत, अडारस मूलगुण, ऐसा विकल्प जो है वड कषाय का कषा है, राग का कषा है, अग्नि - कषाय की अग्नि का अके कषा है.

प्रश्न :- वड गुण है न ?

समाधान :- वड गुण नडीं, वड अधर्म है. अडारस मूलगुण है वड निमित्त से कथन कडा. वास्तव में अडारस मूलगुण धर्म नडीं, यारित्र नडीं, अयारित्र है. समज में आया ? सूक्ष्म है, भाई ! सम्यग्दर्शन का स्वरूप भी अलौकिक है और यारित्र का (भाव) तो मडा अलौकिक है !! समज में आया ?

मुनि बाह्य में नग्न रहते हैं, अंतर में वीतरागी परिणति आनंदसहित की डोती है. ऐसी प्रतिज्ञा तो पडले ली, (ऐसा) कडते हैं. और सप्तम गुणस्थान पडले आता भी है. समज में आया ? परंतु उसमें से डटकर नीचे आ जाता है. व्रत का विकल्प, पंच मडावत का राग, षट् आवश्यक, सामायिक, यडवीसंतु, वंदन, प्रतिकमण ऐसा राग का कषा उत्पन्न डोता है. उस ‘कषाय कषा के ज्वित (विद्यमान) डोनेसे,...’ राग का भाव टिकता, ज्वित है अभी. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- जो प्रतिज्ञा न पावे उसे ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- ऐसा कडते हैं कि, श्रामण्य प्रतिज्ञा पावते नडीं. लेकिन प्रतिज्ञा ऐसी देते हैं. परंतु वड तूट जाती है, वास्तव में ऐसा कडते हैं.

मुमुक्षु :- छडे-सातवे की प्रतिज्ञा...

पूज्य गुरुदेवश्री :- यडी प्रतिज्ञा लेनी याडिये, छडे-सातवें की डोती नडीं. समज में आया ? प्रतिज्ञा में तो सर्व शुभ-अशुभ परिणाम रहित, पंच मडावत का विकल्प है उससे भी रहित और शुद्ध वीतरागी आनंद में रहूं, ऐसी प्रतिज्ञा डोती है. (कोई कडे

कि), सर्व प्रतिज्ञा लेकर सर्व तोड़ते हैं, ऐसा कहते हैं।

मुमुक्षु :- प्रतिज्ञा पूरी दे और उसको जानते हैं, सातवें गुणस्थान में थोड़ा समय रहे...

पूज्य गुरुदेवश्री :- उसमें रह सकते नहीं। साधुपद बापू ! अलौकिक है ! साधुपद सुना ही नहीं, कैसा साधुपद (होता है)। समज में आया ?

प्रश्न :- जानते हैं और ऐसी प्रतिज्ञा क्यों देते हैं ?

समाधान :- प्रतिज्ञा क्या करे ? वीतरागता तो लेता है। वहां तक साधुपना में तो यका है कि, मुझे आहार भी करना नहीं, जैसे शुद्ध उपयोग की प्रतिज्ञा है। आहार का भी विकल्प आता है तो मेरी प्रतिज्ञा तूटी है, ऐसा मुनि स्वयं मानते हैं। आ...डा...डा...! क्या करे ? देह छूटने के समय, मृत्यु के समय फिर से प्रत्याभ्यास करते हैं। ऐसा पाठ 'जयधवल' में है। समज में आया ? बापू ! वीतरागमार्ग तो अलौकिक है ! समज में आया ?

साधु हुआ तो सिद्ध (हुआ)। 'भाषस डोना मुश्किल है तो साधु कहां से होय ? साधु हुआ तो सिद्ध हुआ' ओ...हो...! धन्य अवतार ! साधुपद यानी ! वर्तमान में तो साधु क्या है, उसकी जबर नहीं। साधु तो कोई है ही नहीं। समज में आया ? ऐसी बात है, भाई ! लेकिन साधुपना कैसा है और कैसी स्थिति में उत्पन्न होता है, उसकी जबर नहीं। सबेरे सम्यग्दर्शन की व्याख्या भी अलौकिक (यकी) ! सब राग छूट गया ? वीतराग हो गया ? हां। सुन तो सही। दृष्टिमें से भगवान् आत्मा पूर्णानंद प्रभु, उसमें दृष्टि पसारके विकल्प की ऐकत्वबुद्धि थी वह तूट जाती है और निर्विकल्प भगवान् आत्मा, अभेद का अनुभव हो। (भाद में) राग हो, लेकिन भिन्न रहे। समज में आया ? इसको अंदर में सम्यग्दर्शन और सम्यक्ज्ञान कहने में आता है। यहां तो सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान उपरांत चारित्र, स्वरूप में रमना, लीन होना, जैसे चरना (उसकी बात है)। आनंदस्वरूप भगवान् आत्मा लीन, अतीन्द्रिय आनंद का उग्र स्वाद लेना उसका नाम साधु है। कहते हैं कि, उस साधुपद में प्रतिज्ञा तो श्रमशपर्याय की ली, परंतु उसमें रह सके नहीं, नीचे उतर जाते हैं। प्रतिज्ञा ली तब तो पड़ले सप्तम गुणस्थान आ गया। आ...डा...! आनंद का अनुभव, चारित्र की दशावादा अनुभव, हां !

'कषाय कषाके ज्वित (विद्यमान) होनेसे,...' परंतु राग का मंद उदय अंदर आता

है (कि), मैं कोई प्राणी की हिंसा नहीं करूँ, सत्य बोलूँ, ब्रह्मचर्य पावूँ, ऐसा महाव्रत (का विकल्प), मुनि को महाव्रत का राग कषाय है, वल दुःख है, आकुलता है, वल अचारित्र भाव है. लेकिन ऐसा भाव छोड़ी भूमिका में संतों को आता है. आडा..डा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! सम्यग्दर्शन, सम्यक्ज्ञान और सम्यक्चारित्र अलौकिक वस्तु है. साधारण डो तो अनंतकाल में ऐसा अनंतबैर किया. पंच महाव्रत का विकल्प आदि, मास-मास भमण का अपवास, ऐसी किया उजारो रानीयां छोडकर, गृहस्थाश्रम छोडकर साधु हुआ, लो ! परंतु अंदर राग को छोडकर चैतन्य का अनुभव किये बिना सब चार गति में उलने की चीज है वल. समज में आया ?

यहां तो कलते हैं, भगवान परमेश्वर तीर्थंकरदेव केवलज्ञान में जैसा साधुपद भास्यमान हुआ ऐसा परमात्मा कलते हैं. साधु श्रामण्यपरिणति - परिणति नाम अवस्था. साधु की परिणति, परिणति अर्थात् अवस्था, अवस्था अर्थात् दशा, दशा अर्थात् वीतराग भाव. आ..डा...! ऐसी प्रतिज्ञा करके भी... प्रश्न तो पंडितज का ठीक था कि, प्रतिज्ञा तोडते हैं. लेकिन ऐसी स्थिति आये बिना रलती नहीं. समज में आया ? अे..छ...! भाई !

‘कषाय कण्ठके ज्वित (विद्यमान) डोनेसे, समस्त परद्रव्यसे निवृत्तिरूपसे...’ राग से भी निवृत्तिरूप से ‘प्रवर्तमान ऐसी जो सुविशुद्धदर्शनज्ञानस्वभाव...’ भगवानआत्मा अकेला.. है न नीये ? ‘आत्मतत्त्वका स्वभाव सुविशुद्ध दर्शन और ज्ञान है.’ वल तो दृष्टा और ज्ञाता, दर्शन और ज्ञान, ऐसा विशुद्ध स्वभाव उसका त्रिकाल है. आत्मा का दया, दान आदि विकल्प का, राग का भी स्वभाव नहीं. भगवानआत्मा दर्शन यानी दृष्टा, दर्शन भाव स्वभाव, ज्ञान स्वभाव, ऐसा स्वभाववान दृष्टा और ज्ञाता सुविशुद्ध स्वभाव उसका है. जैसे सुविशुद्धदर्शनज्ञान स्वभाव ऐसा आत्मतत्त्व. ऐसा आत्मतत्त्व. कैसा है आत्मतत्त्व ? सुविशुद्धदर्शनज्ञानस्वभाव आत्मतत्त्व.

‘परिणतिरूप शुद्धोपयोगभूमिका...’ उससे आत्मतत्त्व में शुद्ध उपयोग, जिसमें पंच महाव्रत का विकल्प भी नहीं. ऐसी अंतर में शुद्ध परिणति, शुद्ध व्यापार, पवित्र व्यापार, निर्विकारी परिणति, शुद्ध उपयोग की परिणति. ‘शुद्धोपयोगभूमिका उसमें आरोडण करनेको असमर्थ है;...’ वल कषायकण आया न ? पंच महाव्रतादि का विकल्प. तो शुद्धउपयोगभूमिका में रलने को असमर्थ हुआ. आडा..डा...! कठिन बात, भाई ! यहां तो अेक जन कडे कि, षामो लोअे सव्व साडूणं. वहां कहां है कि, इलाना जैन का साधु. सब को षामो -

नमस्कार. ओ..ँ...! अक जन असा भी कडता है. भाई ! दुनिया स्वतंत्र है.

यहां तो कडते हैं कि, बापू ! वस्त्र-पात्र छूट गया, जिसने वस्त्र-पात्र रखा है और मुनिपना मानते हैं वड तो मिथ्यादृष्टि - गृहीत मिथ्यादृष्टि अज्ञानी है. साधु तो नहीं, लेकिन मिथ्यादृष्टि है. समज में आया ? वस्त्र का अक टूकडा भी रभकर, लंगोटी रभकर, मैं साधु हूँ, अैसे माने (तो) भगवान कडते हैं कि, वड मिथ्यादृष्टि है. वस्तु की भभर नहीं. क्योकि ँतना वस्त्र लेने का विकल्प ँस भूमिका में डोता डी नहीं. अैसी वस्तु की स्थिति अैसी है. आडा..डा...! समज में आया ? यहां तो कडते हैं कि, वड भी नहीं. वस्त्र लेने का विकल्प नहीं, पात्र रभने का विकल्प नहीं. समज में आया ? मात्र पंच मडाव्रत का विकल्प का कषा उठता है. वड जव शुद्ध उपयोग में आरोडष करने में असमर्थ है. आ..डा...! यारित्र धर्म (है) और यारित्र भोक्ष के कारणरूप परिषाम हैं, अैसा सिद्ध करना है न ? भगवानआत्मा अपने शुद्ध आनंद में व्यापार करने को, स्थिर डोने को असमर्थ है. क्यो ? कि, वड कषाय का कषा आया. आडा..डा...! समज में आया ?

कडते हैं कि, अैसे शुद्ध उपयोग भूमि. भूमिका नाम अंतर का स्थान. शुद्ध में रहने को असमर्थ है. 'वे (शुभोपयोगी) जव...' धर्म परिषति तो है, शुद्ध आनंदकंद की दशा तो है, लेकिन शुद्ध उपयोग की दशा नहीं. मात्र शुभराग है अैसा नहीं. अंतर में तीन कषाय का अभाव, अनंतानुबंधी, अप्रत्याभ्यानावरणी, प्रत्याभ्यानावरणी (के अभावरूप) ँतनी स्थिरता तो है. परंतु पंच मडाव्रत, अडाईस मूलगुण मुनि का डोता है. अकभार आडार, भडे-भडे आडार (लेना), ँत्यादि. नग्नपना, षट् आवश्यक, अदंतधोवन ँत्यादि. समज में आया ? अैसा शुभराग डोने से अंतर में शुद्ध उपयोग में आरोडष करने की कमजोरी के कारण शुभउपयोग है.

'जो कि शुद्धोपयोगभूमिकाके उपकंड निवास कर रहे हैं,...' परंतु किसको कडते हैं ? आ..डा...! अंतर में आनंद और शांति का वेदन तो है, परंतु शुद्धउपयोग दशा नहीं तो अैसी दशावंत में पंच मडाव्रत का जो शुभ राग आया, तो कडते हैं कि, शुद्धउपयोगभूमिका उपकंड है (अर्थात्) समीप है. (उपकंड अर्थात्) 'तलडटी; पडोस; नजदीकका भाग; निकटता'. क्योकि शुभ विकल्प डोडकर वड कषा में शुद्ध उपयोग में मुनि आयेगा. अैसी मुनि की दशा डोती है. आडा..डा...! समज में आया ? भगवानआत्मा ! देभो ! यड मुनिपना आये बिना कभी केवलज्ञान डोगा नहीं. मुक्ति नहीं डोगी, वड बताते हैं. परंतु मुनिपना

ऐसा ! बाहर से स्त्री, कुटुंब छोड़ दिया और मोहगर्भित, कोई कषायगर्भित, कोई साधारण वैराग्य ऐसा साधु, वल साधु नहीं. समज में आया ? अंतर में आत्मज्ञान का अनुभवदृष्टि पूर्वक वैराग्य से, पर से उदास होकर, शुद्ध दशा की यारित्र दशा की रमणता प्रगट हुई है. वल भी शुद्ध उपयोग में जाने को असमर्थ है और अज्ञाईस मूलगुण का विकल्प आया है, तो वल उपकंठ तो है, (ऐसा) कलते हैं. नजदीक तो है. शुद्धउपयोग में जाना है न ? वल नजदीक है. उस रूप नहीं, लेकिन नजदीक है. तलडटी में है. तलडटी डोती है न ? पर्वत पर चलते हैं न ? (उसकी) तलडटी (डोती है). (ऐसा पढकर अज्ञानी कडे) देओ ! शुभउपयोगी भी शुद्धउपयोग का उपकंठ है. इसमें से नीकलते हैं. लेकिन वल तो वर्णन करते हैं. शुभउपयोग से शुद्धउपयोग डोगा, ऐसा नहीं है. आडल..डल...!

मुमुक्षु :- कषाय का अभाव हुआ है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन यलं तो उसको भी शुभउपयोग से शुद्धउपयोग (डोता है ऐसा) नहीं. अज्ञानी की तो बात डी कलं है, परंतु धर्मी हैं, आत्मा में धर्म परिणत हुआ है, यारित्र की दशा अंतर में वीतराग दशा है. उसमें जो छोडे गुणस्थान के योग पंच मलव्रत का कषाय कण शुभ आया, उसको उपकंठ कलते हैं. क्योकि उसे छोडकर शुद्ध में जाना है. वल शुभउपयोग, शुद्धउपयोग का कारण है, ऐसा नहीं. सम्यकदृष्टि और साधुपद की दशावाले की बात है. अकेला शुभ परिणाम करे और वल शुद्धउपयोग के उपकंठ है, नजदीकी है (ऐसा नहीं). वल तो मिथ्यादृष्टि है, अभी तो राग का भान नहीं. समज में आया ? सूक्ष्म बात है, भाई ! मोक्षमार्ग कठिन मार्ग कलते हैं, नहीं ? भाई ? ऐसा कलते हैं कि, बहुत सूक्ष्म है, अपने तो पहुंय नहीं सकते.

भाई ! अनंत कल से आत्मा दुःभी डो रडल है. उसे ञवर नहीं. आत्मा के आनंद की ञवर बिना दुःभी है. गृहस्थाश्रम में पुण्य-पाप का भाव मिथ्यात्वसहित करे तो दुःभी है. समज में आया ? और बाह्य का त्यागी डोकर अंदर में मिथ्यात्व सहित पुण्य भाव करे, वल दुःभी है. नरक में दुःभ, स्वर्ग में दुःभ, श्रीमंताई में दुःभ, रंकपने में दुःभ, पशु में दुःभ. आडल..डल...! भाई ! उसे मालूम नहीं. आत्मा आनंदमूर्ति प्रभु, उससे उलडे भाव करके अनादि से अकेन्द्रिय निगोद से लेकर दुःभी है. इस दुःभ के अंत का उपाय और साद्विअनंत आनंद प्रगट (डोने) का उपाय तो अलौकिक डो न, भाई ! समज में आया ? भाई ! आडल..डल...! अनंत कल का दुःभ, अग्नि में जल रडल है, कषाय में

(जल रखा है). उसे मालूम नहीं. आनंद यीज क्या है (उसकी) जबर नहीं तो पुण्य-पाप के भाव से और वल मेरी यीज है, जैसे मिथ्यात्व भाव से जल रखा है. आडा..डा...! समज में आया ? इस दुःख का अंत लाना और अतीन्द्रिय आनंद पूर्ण प्रगट करना कि जो आनंद प्रगट हुआ वल अनंतकाल रहे. भूतकाल से अनंतगुना काल भविष्य का एतना रहे. बापू ! उसका उपाय तो अलौकिक ही हो न ! समज में आया ? ऐसा कडो, पूजा करो, भक्ति करो, व्रत पावो तो ज्वाल में आवे. धूल, वल तो राग है. वल तो विकल्प है. यहाँ तो कडते हैं कि, मैं अबद्ध हूँ, ऐसा विकल्प है वल भी राग है, दुःख है. बाहर की तो बात कहां करनी ? आडा..डा...! समज में आया ?

कडते हैं कि, 'शुभोपयोगी) जव...' सम्यक्दृष्टि, सम्यक्ज्ञानी, तीन कषाय के अभावउपचारित वीतराग दशा (जिसे है), उस जव की बात चलती है. उस जव को पंच मडाव्रत का विकल्प आया है तो कडते हैं कि, 'शुद्धोपयोगभूमिकाके उपकंठ निवास कर रहे हैं, और कषायने जिनकी शक्ति कुष्ठित की है,...' आडा..डा...! देजो ! अरे...! ये राग का कष आया (उसने) आत्मा के उपयोग की शक्ति को संकुचित कर दिया, डलका कर दिया. समज में आया ? लो, पंच मडाव्रत का विकल्प. (अज्ञानी) कडे कि, पंच मडाव्रत धर्म (है). अज्ञानी के पंच मडाव्रत को लोग धर्म मानते हैं. पंच मडाव्रत पालते हैं, दया पालते हैं, ये करते हैं... अरे...! धूल भी नहीं है, सुन न ! मिथ्यात्व भाव और कषाय भाव दोनों भाव अज्ञान में साथ में पडे हैं.

यहाँ तो मिथ्यात्व भाव का नाश किया है, तीन कषाय का नाश किया है, चारित्र दशा प्रगट हुई है, जैसे जव को पंच मडाव्रत का राग उत्पन्न होता है (तो) 'जिनकी शक्ति कुष्ठित की है,...' संकुचित कर दिया. आडा..डा...! शुद्धउपयोग में जाने की शक्ति नहीं रही. शक्ति कम हो गई, कम हो गई. आडा..डा...! पंच मडाव्रत के राग के कष से शक्ति मर्यादा में आ गई, डलकी हो गई, ऐसा कडते हैं.

'तथा जो अत्यन्त उत्कृष्टित (आतुर) मनवाले हैं,...' देजो ! आडा..डा...! छडे गुणस्थान में चारित्र आत्मा की दशा सडित, शुभउपयोगी पंच मडाव्रतवाले का मन चंचल है, ऐसा कडते हैं. 'अत्यन्त उत्कृष्टित (आतुर)...' मन है जिसका. इस जव को नहीं मारुं, ऐसा सत्य बोहुं, ऐसी-ऐसी सामायिक करुं, भगवान की स्तुति करुं, ये सब मन का चंचल तरंग है. आडा..डा...! समज में आया ? कडो, भाई ! बहुत कठिन बातें

आयी.

‘तथा जो अत्यन्त उत्कृष्टित (आतुर) मनवाले हैं,...’ उत्कृष्टित मनवाला. विकल्प उठता है न ? यंचल, यंचल, यंचल, यंचल. ओ..डो..डो...! समज में आया ?

उसमें तो दृष्टांत दिया है, नहीं ? ‘जनारसीदास’ में कहीं जैसे आता है न ? गेंद की भांति ऐसा करे, ऐसा आता है. कहीं गुणस्थान का आता है, छोटे गुणस्थान का (आता है). है (पुस्तक) ? देजो तो छोटे की व्याख्या कहींपर की है न ? गुणस्थान में है. प्रमत्त भाव. शुभ राग, पंच मछाव्रत का भाव प्रमाद भाव (है). समज में आया ? गेंद की भांति उछलता है, ऐसा कुछ आता है. उछलता है, ऐसी कुछ भाषा है. गेंद.. गेंद छोटी है न ? जैसे उछलता है न. जैसे डिलने-यलने में, विकल्प में यंचल तरंग उठते हैं, ऐसा कड़ते हैं. आडा..डा...! धर्या समिति से यलना, उसको भी, डां ! धर्या समिति देजकर यलना, वह विकल्प भी यंचल और तरंग है और बंध का कारण है. आडा..डा...! कठिन काम, भाई ! जगत को यह ऐसा लगे कि, ऐसा मार्ग होगा ? अपने वीतराग का मार्ग ऐसा होगा ? और जगह ऐसा है नहीं, भाई !

कड़ते हैं, परमेश्वर त्रिलोकनाथ तीर्थकरदेव इरमाते हैं, उसको कुछ जबर नहीं, सुना नहीं, अपनी कल्पना से मान ले कि, ऐसा साधु है और ऐसा समकित है. मानो ! इससे कोई वस्तु डो जाती नहीं. कहीं पर है सडी. गुणस्थान में (है) या पडले साध्य-साधक (अधिकार) में (है) ? साध्य-साधक आता है न ? कहीं पर है सडी. साध्य-साधक में भी है. यौथे से साधक है. केवलज्ञान सिद्धपद (साध्य है).

कड़ते हैं, ऐसा श्रमज्ञ है ? शिष्य पूछता है कि, मछाराज ! जैसे साधु को साधु कड़ना या नहीं ? समज में आया ? शिष्य का प्रश्न है. आत्मअनुभव है, सम्यग्दर्शन है, किसी को तो क्षायिक समकित है. समज में आया ? और स्वरूप की रमणता, तीन कषाय के अभाव की लीनता आदि है, छोटे गुणस्थान के योग्य वीतरागता है. परंतु उसमें ये पंच मछाव्रत का विकल्प जो उठता है, वह राग (है), कषाय के कष से शक्ति कुंठित डो गई. मछाराज ! (जैसे) अत्यंत यंचल मनवाला शुभउपयोगी साधु को, शुभ रागवाला, शुभ विकल्पवाला साधु को ‘श्रमज्ञ हैं या नहीं,...’ वह साधु है कि नहीं ? ‘यह यडां कडा जाता है :-’ समज में आया ? शिष्य का यह प्रश्न है. आडा..डा...! देजो ! प्रश्न भी कैसा ! ऐसा आत्मज्ञान है, आत्मदर्शन है, स्वसंवेदन है और वीतरागी परिणति

अंदर चारित्र - स्वरूप में रमणता उत्पन्न हुई है लेकिन यह अष्टाईस मूलगुण का शुभउपयोग भीय में आया. शुभरागी प्राणी (है). मछाराज ! ऐसा राग का कण ज्वित है, शक्ति संकुचित हुई है. लवे शुद्ध उपयोग के नजदीक है, मन यंचल है तो उसको साधु कडना कि नडी ? प्रश्न तो देओ ! आ..डा...!

डमारे तो यह प्रश्न (संवत) १८६८-६९ की साल में उठा था कि, साधु के लिये ये मकान, उपाश्रय - रहने का स्थान बनाते हैं, सोने के लिये पाट बनाते हैं, पाट को क्या कडते हैं ? पाटला. सोने के लिये छोटा कमरा बनाते हैं, भोजन करने के लिये (बनाते हैं) तो यह प्रश्न उठा था. उसका साधु उपयोग करे तो यह साधु है या साधु से भ्रष्ट है ? समज में आया ? संवत १८६८ के साल की बात है, बाद में १८६९ में विशेष स्पष्ट (हुआ). उसमें लेभ है, श्वेतांबर में ऐसा लेभ है, '.....' अठारड बोल हैं. उन अठारड बोलमें से यहि अेक से भ्रष्ट डो तो '.....' ऐसा पाठ है. साधुपने से भ्रष्ट (है). श्वेतांबर में ऐसा लेभ है. 'दसवैकालिक' में है. उस वक्त 'दसवैकालिक' कंठस्थ किया था. आता है न, तुम्हारे में लेते नडी ? दो-दो लाभ के बंगले बनाते हैं. दो लाभ के मकान में रहते हैं. ये तो द्रव्यलिंग भी नडी, यह तो अेक बात है. यह प्रश्न तो डमारे (उस समय उठा था). उस वक्त तो कडां ढिगंबर क्या है, किसको भबर थी ? नाम भी मादूम नडी था कि, ढिगंबर कौन है और कैसे है ? डम तो उस समय श्वेतांबर थे न ?

साधुपद है, साधु के लिये मकान, कमरा, पाट बनाया, यह उसको ले तो नव कोटिमें से कौन-सी कोटि का बंग डोता है ? ऐसा प्रश्न उठा था. समज में आया ? उसके लिये उपयोग करते है. नव कोटि है न ? नव कोटि. मन-वचन-काया, करना, करवाना, अनुमोदन करना. डमारे गुरु ने कडा, उसमें कोटि का बंग नडी. ऐसा १८६९ में कडा था. डमकी बात नडी बैडी. उसके लिये किसीने बनाया डो और उसे ले तो सब में अनुमोदन है. उसका मन का अनुमोदन है तो नव कोटि में (अेक) कोटि तूटती है. साधुपना भ्रष्ट डोता है. ऐसी बात है. समज में आया ?

यडां तो दूसरी बात है. यडां तो मुनिपना सख्या है, वस्त्रादि नडी, उसके लिये बनाया डो तो ले नडी, उसके लिये यौका करके बनाया डो तो तीनकाल में प्राण जाये तो भी न ले. परंतु पंच मडावत का विकल्प उठता है, अष्टाईस मूलगुण का राग (उठता

હૈ) તો ઉસે સાધુ કહના કિ નહીં, ઐસા પૂછતે હેં. પ્રશ્ન તો દેખો ! બહુત અચ્છા પ્રશ્ન !! એ..ઇ...! મહારાજ ! ઐસી દશાવંત હૈ, વીતરાગી હૈ, અતીન્દ્રિય આનંદ મેં જુલતે હેં, પરંતુ અભી પંચ મહાવ્રત કા વિકલ્પ, રાગ આયા હૈ, કષાય કા કષ્ટ હૈ, શુભઉપયોગ હૈ, શુભઉપયોગ હૈ, શુભઉપયોગ હૈ તો ઉસ શુભઉપયોગી જીવ કો, ઐસે સંત કો સંત કહના યા નહીં ? આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

દેખો ! શુભઉપયોગ કી વ્યાખ્યા કી. ('નાટક સમયસાર', 'મોક્ષ દ્વાર').

સુદ્ધાતમ અનુભવ જહાં, સુભાચાર તહાં નાંહિ,
કરમ કરમ મારગ વિષેં, સિવ મારગ સિવમાંહિ. ૩૫.

કર્મ નામ રાગ. રાગ રાગ મેં હૈ, શિવમાર્ગ મેં નહીં.

ઇહિ વિધિ વસ્તુ વ્યવસ્થા જૈસી,

કહી જનંદ કહી મેં તૈસી.

જે પ્રમાદ સુંજુત મુનિરાજ,

તિનકે સુભાચારસોં કાજ. ૩૬.

યે શુભઉપયોગ ! આહા..હા...! પંચ મહાવ્રત કા શુભઉપયોગ, વહ પ્રમાદ સહિત મુનિરાજ (હૈ). ઉસે શુભઉપયોગ કે સાથ કામ હૈ. ક્યોંકિ રાગ આયા હૈ.

જહાં પ્રમાદ દસા નહિ વ્યાપૈ,

તહાં અવલંબ આપનો આપૈ.

તા કારન પ્રમાદ ઉતપાતી,

પ્રગટ મોખ મારગકો ઘાતી. ૩૭.

શુભઉપયોગ વહ પ્રમાદ (હૈ). ઉત્પાદ કરનેવાલા હૈ, દેખો ! સમજ મેં આયા ? ભાઈ ! ઐસા તુમને વહાં સુના થા ? વહાં તો જતિ આયે તો ઉનકે પૈર કે પાસ દેઢસો રૂપિયે રખે. અરે... મહારાજ ! યહાં કહાં 'આઙ્કિકા' મેં ? 'આઙ્કિકા' મેં થા. કોઈ જતિ થા. જતિ હોતા હૈ ન ? વહાં ગયે થે. યે લોગ તો ગૃહસ્થ પૈસેવાલે, ઇસલિયે ઘર બુલાયે. કિસી ને સૌ, દેઢસૌ, દોસૌ (રખે, ઐસા કરકે) એક લાખ રૂપયે હો ગયે. ફિર ઉસને શાદી કર

લી, યા ઉસકે ભાઈ ને શાદી કી ? ઇન્હોને જતિ (કો) ઘર બુલાયા થા. કુછ ઠિકાના નહીં. દેઢસો રૂપયે રખે થે. બાત હુઈ થી.

મુમુક્ષુ :- દો-પાંચ રૂપયે થોડે રખતે હેં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મિથ્યાત્વ કા પાપ હોતા હૈ.

યહાં તો ઐસા કહતે હેં, સચ્યા સમ્યગ્દર્શન અનુભવ હૈ, ક્ષાયિક સમક્રિત હૈ, ચારિત્ર ભી તીન કષાય કે અભાવ કી દશા હૈ, ઉસકો શુભ ઉપયોગ આતા હૈ, વહ કહતે હેં. 'પ્રગટ મોખ મારગકો ઘાતી.' દેખો !

જે પ્રમાદ સંજુગત ગુસાંઈ,

ઉઠહિ ગિરહિ ગિંદુકકી નાંઈ.

ગુસાંઈ યાની સાધુ. ભાઈ ! શુભઉપયોગ મેં રાગ હૈ ન ? ચંચલ હૈ, તરંગ હૈ. ઉત્ક્રંઠિત કહા ન ? ચપલ હૈ.

જે પ્રમાદ સંજુગત ગુસાંઈ,

ગુસાંઈ યાની સાધુ, હાં ! દૂસરે ગુસાંઈ નહીં.

ઉઠહિ ગિરહિ ગિંદુકકી નાંઈ

ગિંદુક યાની ગેંદ. ગેંદ હોતી હૈ ન ?

જે પ્રમાદ તજિ ઉદ્ધત હોંહી,

પ્રમાદ છોડકર અંદર મેં જાયે.

તિનકોં મોખ નિકટ દિગ સોંહી. ઉટ.

ઉસકો તો મોખ નિકટ દગ હૈ. સમજ મેં આયા ?

ઘટમેં હૈ પ્રમાદ જબ તાંઈ,

પરાધીન પ્રાની તબ તાંઈ.

જબ પ્રમાદકી પ્રભુતા નાસૈ,

તબ પ્રધાન અનુભૌ પરગાસૈ. ઉટ.

અનુભવ શુદ્ધ ઉપયોગ કી બાત હૈ, હાં ! સમ્યગ્દર્શન નહીં. સમજે ?

તા કારન જગપંથ ઇત,

રાગ હૈ વહાં જગપંથ, ઇતના સંસાર હૈ, ઐસા કહતે હેં, ભાઈ ! આહા...હા...! શુદ્ધ ઉપયોગ વીતરાગ દશા હૈ.

ता कारन जगपंथ एत, उत सिव मारग जोर,
 परमादी जगकों धुके, अपरमादि सिव ओर. ४०
 पंथ मडावत का विकल्प, प्रमादी संसार में ढूकते हैं, एस ओर (-बाडर की ओर)
 उसका जुकाव है. आडा..डा...! देओ ! समज में आया ?
 जे परमादी आलसी, जिन्दके विकल्प भूरि,
 विकल्प, प्रमाद वारंवार आता है. पंथ मडावत का, डां ! पंथ मडावत और अडाईस
 मूलगुण का !

डोई सिथल अनुभौविषै, तिन्दकों सिवपथ दूरि. ४१.

जे परमादी आलसी, ते अभिमानी जव,
 जे अविकल्पपी अनुभवी, ते समरसी सदीव. ४२.
 जे अविकल्पपी अनुभवी, सुद्ध येतना युक्त,
 ते मुनिवर लघुकावमें डौंढि करमसौं मुक्त. ४३.
 'अनारसीदास' है, 'भोक्ष द्वार' में (कडा) है.

वड यडां कडते हैं, देओ ! मडाराज ! जिसको आत्मअनुभव डो गया, आनंद का,
 अमृत का स्वाद आता है, एसके अलावा कषाय का अभाव करके, जिसने अंतर में वीतराग
 दशा प्रगट की है, बाह्य में जिसकी नग्न दशा है. बाह्य में जिसकी शरीर में नग्न दशा
 है, अत्यंतर में उसका पंथ मडावत का, अडाईस मूलगुण का राग आता है, तो मडाराज !
 उसको साधु कडना कि नडीं ? आडा..डा...! भाई ! ऐसा प्रश्न है. यडां तो कुछ ठिकाना
 भी न डो, उसे साधु कडना कि नडीं ? ऐसा प्रश्न भी नडीं उठता. आडा..डा...! उसका
 उत्तर 'यड यडां कडा जाता है :-' उसका उत्तर यडां कडने में आता है.

'धम्मेण परिणदप्पा' वड गाथा पडवे आ गई. 'धम्मेण परिणदप्पा अप्पा जदि
 सुद्धसंपओगजुदो। पावदि णिव्वाणसुहं सुहोवजुत्तो य सग्गसुहं।।' (मूल ग्रंथ में नीचे फूटनोट
 में अर्थ है). 'धर्मपरिणत स्वरूपवाला...' है तो धर्मपरिणत स्वभाववाला. वड प्रश्न अक
 पंडित की ओर से पडवे आया था. समज में आया ? देओ ! शुभउपयोगी भी धर्मी
 है. लेकिन ये धर्मपरिणत है वड धर्मी है. धर्मपरिणत बिना शुभउपयोग कडां से आया ?
 समज में आया ? जो धर्मपरिणत स्वरूपवाला आत्मा है. धर्म तो परिणत है. सम्यग्दर्शन,
 ज्ञान, चारित्र की दशा तो अंदर है. समज में आया ? लेकिन 'यदि शुद्धोपयोगमें युक्त

डो...’ यहि शुद्ध स्वरूप में लीन डो ‘तो मोक्षसुभको पाता है,...’ और धर्मपरिष्कृत स्वरूपवाला आत्मा यहि, जैसे देना. धर्मपरिष्कृत स्वरूपवाला तो है डी, वड ‘यहि शुभोपयोगमें युक्त डो तो स्वर्गसुभको (बंधको) पाता है.’ लेकिन वड धर्मपरिष्कृत तो है डी. धर्मपरिष्कृत नहीं है और अकेले शुभउपयोग को साधु कडा है, व्यवहार से या गौणरूप से (कडा है), वड बात यहां है नहीं. समज में आया ?

‘इसप्रकार (भगवान कुन्दकुन्दाचार्यने ११वीं गाथामें) स्वयं डी निरूपण किया है,...’ पडले ११वीं गाथा आ गई है. ११वीं गाथा आ गई है. ‘इसदिये शुभोपयोगका धर्मके साथ अकार्यसमवाय है.’ क्या कहते हैं ? देजो ! धर्म के साथ. आत्मा आनंद का वेदन, सम्यग्दर्शन का, सम्यक्ज्ञान का (अनुभव है), साथ में धर्मपरिष्कृत नाम अरागी परिष्कृति, वीतरागी परिष्कृति है. छोड़े गुणस्थान के योग्य (परिष्कृति है). उस वीतरागी परिष्कृति के साथ शुभ उपयोग है, अक पदार्थ के साथ रहनेवाला. साथ रह सकता है. शुभउपयोग और वीतरागी परिष्कृति दो अकसाथ रह सकते हैं. समज में आया ? छोड़े गुणस्थान योग्य वीतरागी परिष्कृति. आडा..डा...! ये सब कठिन लगे, इससे तो कपडे छोडकर, स्त्री छोडकर, संसार छोडकर साधु हुआ तो साधु है. जय मडाराज ! लो ! (उसमें तो) उसका मिथ्यात्व बढता है, पुष्ट डोता है. आडा..डा...! जो पद का भान नहीं, पद की स्थिति की भबर नहीं, पद की व्यक्तता क्या है उसकी भबर नहीं और वड पद माने, मनावे, मानता डो उसे लला जाने तो मिथ्यात्व का पोषण डोता है. आडा..डा...! कठिन बात !

कहते हैं कि, ‘इसदिये शुभपयोगका धर्मके साथ अकार्यसमवाय है.’ धर्म के साथ, डां ! धर्म के साथ. धर्म परिष्कृति है, वीतराग दशा है तो शुभउपयोग साथ में डो उसमें कोई विरोध है नहीं. अशुभ उपयोग न डो. वड बात पडले यली है. ‘इसदिये शुभोपयोगी भी, उनके धर्मका सद्भाव डोनेसे,...’ देजो ! कारण दिया. शांति, अविकारी निरोग निराग दशा, निरोग – राग के रोग बिना की निराग दशा तो मुनि को है. समज में आया ? ‘उनके धर्मका सद्भाव डोनेसे, श्रमण हैं.’ वे साधु तो हैं. अंतर चारित्र है, सम्यग्दर्शन है, सम्यक्ज्ञान है, बाह्य में नग्न दशा है और अत्यंतर में धर्मदशा पूर्वक शुभराग है, तो वड साधु तो है.

‘किन्तु वे शुद्धोपयोगियोंके साथ समान कोटिके नहीं है,...’ लेकिन शुद्ध उपयोग में रमनेवाला जो साधु निरासवी है, सप्तम गुणस्थान (में है), वैसा वड नहीं. आडा..डा...!

समज में आया ? कोई कहे कि, हमे ये क्या समजना ? (तो कलते हैं कि), साधुपद कैसा है ? देव कैसा है ? उसको समजना है कि नहीं ? गुरु कैसा है, गुरु की जबर नहीं और उसकी मान्यता सखी हो जाये ? किसको सख्या माने ? सत्य की तो जबर नहीं. गुरु का क्या स्वरूप है ? चारित्रवंत संत गुरु किसे कलते हैं उसकी तो जबर नहीं. बाहर से त्याग किया और साधु, गुरु मान ले तो मिथ्यादृष्टि है, औसा कलते हैं.

देव-गुरु-धर्म. उसमें कल न ? 'शुद्धि कल, केम रले ? केम रले शुद्ध श्रद्धा न आशो' 'आनंदघनञ्ज' कलते हैं. 'देव-गुरु-धर्म की शुद्धि कल कैसे रले ? कैसे रले ? शुद्ध श्रद्धा न आशो, शुद्ध श्रद्धान विज्ञ सर्व किया करे, छार पर लिपशुं तेड जाशो.' 'आनंदघनञ्ज' को अली ये लोग ने भूत बना दिया ! (कलते हैं), वड तो भूत थे ! समज में आया ? अरे...! देव-गुरु-धर्म तो आत्मा की शुद्ध श्रद्धा की बात करते हैं, आत्मा शुद्ध पवित्र है, उसकी बात करते हैं. तुजे शुद्ध श्रद्धा नहीं, तो देव-गुरु-धर्म की श्रद्धा ली तुजे कलं रली ? आल..ल..! और आत्मा की वास्तविक शुद्ध श्रद्धा बिना जितने कियाकलंड, व्रत, नियम, तपादि करके सूज जाये, वड 'छार पर लिपशुं' है. राजोडी पर गार है. क्या कलते हैं ? ये राजोडी लोती है न ? राज. राज समजते हैं ? लस्म. उस पर लिपश. लिपश क्या, उस पर थाप लगाते हैं. थाप लगाये और बड ढिगला उजड जाता है. वलं रिपकेगा नहीं. समज में आया ? औसे लगवानआत्मा...! लिपश करते हैं न ? लिपश. औसे लथ मारते हैं. गार लोती है न ? गार को क्या कलते हैं ? लिपश. वड कलं रिपकनेवाला है, नीये तो राज है. (उस) पर लिपश कलं रडेगा ? वैसे सखी श्रद्धा, सम्यग्दर्शन बिना तेरे कियाकलंड लिपश हैं. समज में आया ? 'छार पर लिपशुं तेड जाशो' राज पर लिपश है. यलं तो सम्यग्दर्शन पूर्वक चारित्र की शुद्ध परिश्रति की लूमिका में उठनेवाला छडे गुणस्थान में शुभयोग, उसको मलाराज ! साधु कलना कि नहीं ? प्रश्न तो औसा है. आल..ल..! यलं तो, जय नारायण !

कलते हैं कि, 'किन्तु वे शुद्धोपयोगियोंके साथ समान कोटिके नहीं हैं, क्योंकि शुद्धोपयोगी समस्त कषायोंको निरस्त किया होनेसे निरास्रव ली है...' वर्तमान मुनि की, पंचम आरा के मुनि, शुद्धउपयोग की बात यलती है. समज में आया ? जो मुनि अपना आनंदस्वरूप में, शुद्ध उपयोग में लीन है, सम्यग्दर्शन उपरांत चारित्र के शुद्ध उपयोग की बात यलती

है यहाँ तो. शुद्धउपयोग में जो है वह निरास्रव है, उसको आस्रव नहीं.

‘और ये शुभोपयोगी तो कषायकषण अविनष्ट होनेसे सास्रव ही है.’ भाषा देजो ! आ..डा..डा...! ओक ओर कहे कि, सम्यक्दृष्टि को आस्रव नहीं. ओ..ँ...! निरास्रवी और निर्बंध है. सम्यक् अनुभव हुआ, सम्यग्दर्शन हुआ, अनुभव में अंतर आनंद का भान हुआ, सारा स्वरूप आनंदमय है, राग से पृथक्, पंच मछाव्रत के विकल्प से पृथक्, ऐसा भान हुआ, वह सम्यक्दृष्टि निरास्रव है, निर्बंध है. वह दृष्टि के अनुभव के जोर (की अपेक्षा से) कडा. यहाँ तो छोड़े गुणस्थान में सम्यग्दर्शन उपरांत धर्म परिणति विशेष है, लेकिन शुभ राग है (तो) सास्रवी है. आडा..डा...! उसको आस्रव आता है, उसको बंध होता है. समज में आया ? शुद्धोपयोगी ने समस्त कषायोंको निरस्त किया होने से निरास्रव है और यह तो सास्रव है.

‘और ऐसा होनेसे ही शुद्धोपयोगियोंके साथ...’ इस कारण से जिसको आत्मज्ञान है, आत्मदर्शन है, यारित्र की आत्मस्थिरता है, लेकिन शुभउपयोग है, पंच मछाव्रत का शुभयोग अपराध है, वह आस्रव है, ऐसा कडा न ? वह आस्रव है. आस्रव कडो या अपराध कडो. आडा..डा...! कठिन बात, भाई ! यहाँ तो अभी पंच मछाव्रत में, सम्यग्दर्शन बिना भी पंच मछाव्रत के व्यवहार का भी ठिकाना नहीं. समज में आया ? अझाईस मूलगुण कैसे पालना उसका ठिकाना नहीं, डो गये पंच मछाव्रतधारी ! यहाँ तो कडते हैं कि, सम्यक्दृष्टि सहित राग का करना है नहीं, ऐसी कर्तृत्वबुद्धि छूट गई है, स्वरूप की रमणता है, उसको भी राग आता है, जो कर्तृत्वबुद्धि से नहीं (आता), परंतु कमजोरी से आता है. संकुचित, कुंठित हुआ न पुरुषार्थ ? उस कारण से वह राग आया, पंच मछाव्रत का, अहिसा, सत्य, दत्त, ब्रह्मचर्य, अपरिग्रह का (राग आया) तो कडते हैं, उस कषायकषण विनष्ट नहीं होने से वह सास्रवी – आस्रववाला है. ऐसा होने से शुद्धउपयोग के साथ में अकत्रित नहीं दिया. शुद्धउपयोगी मुनि के साथ उसको नहीं जोडना. आ..डा...! अकत्रित नहीं दिया. ‘नहीं दिया (नहीं वर्णन किया) जाता,...’ अकत्रित वर्णन नहीं किया जाता है.

भगवानआत्मा ! संत साधु, अपने आनंद स्वरूप में लीन उपयोग डो, समज में आया ? जैसे उपयोगी – शुद्धउपयोगी के साथ, रागवाला साधु साथ में गिनने में आता नहीं. साथ में गिनने में नहीं आता. ‘मात्र पीछे से (गौणरूपमें ही) दिया जाता है.’

भाषा देजो ! गौशरूप से, पेटा में उसको लिया जाता है. आडा..डा...! बहुत कठिन बातें, भाई !

मुमुक्षु :- सातवे में जायेगा तब मुष्यता से गिना जायेगा.

पूज्य गुरुदेवश्री :- तब गिना जायेगा.

मुमुक्षु :- यड छोडे की बात है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- छोडे की बात है. समज में आया ? सप्तम में जो शुद्धउपयोगवाला साधु है, उसके साथ छोडावाला राग - आस्रववाला साथ में गिनने नहीं आया है. पीछे से गौशरूप से लेंगे. समज में आया ? वड व्यवहार साधु हुआ. ये व्यवहार. देजो न, 'जयसेनाचार्य' की टीका में डाला है. वड व्यवहार साधु (है), ये निश्चय साधु है. आडा..डा...! देजो न ! 'पुष्यास्रवयुक्त है.' 'शुभोपयोगी जवोंकी गौशता है;...' 'व्यवहार' शब्द नहीं है. .... संस्कृत में है. 'जयसेनाचार्य' की टीका में है. आत्मदर्शन है, सम्यग्दर्शन है, तीन कषाय के अभाव की चारित्र दशा है परंतु शुभउपयोगी है तो व्यवहार साधु कडने में आया है. आ..डा..डा...! गजब बात है न ! है, उसमें है. 'जयसेनाचार्य' की टीका में है. इसमें टीका है न ? सिद्ध जैसे जव है, वैसे संसारी जव व्यवहार से है. जैसे यड व्यवहार से है. लिया है. कडां है ? लोग तो कडते हैं न कि, सम्यग्दर्शन बिना पंच मडाप्रत आदि है तो व्यवहार साधु है कि नहीं ? यडां ना कडते हैं. वड तो मिथ्यादष्टि का पंच मडाप्रत पालना व्यवहार भी नहीं. आडा..डा...! समज में आया ?

यडां तो सम्यग्दर्शन आत्मा का निर्विकल्प अनुभव (हुआ है), और स्वसंवेदन - ज्ञान का ज्ञान, शास्त्र का ज्ञान नहीं और स्वरूप में तीन कषाय के अभाव की धर्म परिश्रति, वीतराग दशा (हुई है), परंतु अडाईस मूलगुण का, पंच मडाप्रत का राग आया तो उसको गौश साधु (कडने में आया है). मुष्य को निश्चय और गौश को व्यवहार (कडा है), ऐसा बहुत जगड आता है. मुष्य सो निश्चय, गौश सो व्यवहार. वड यडां लागू पडता है. आ..डा...! 'जयसेनाचार्य' की टीका में उपर है. यडां वडी व्यवहार सिद्ध करना है. ये व्यवहार. जिसकी अत्मी राग करने योग्य है, दया, दान का परिश्राम करने लायक है, ऐसी जिसकी दष्टि है, वड तो मिथ्यादष्टि है. प्रत का परिश्राम पुष्य है, शुभ है. वड करने लायक है, कर्तृत्वबुद्धि है, वडां तो मिथ्यादष्टि है. उसको तो व्यवहार भी कडते नहीं. यडां तो सम्यग्दर्शन, ज्ञान और चारित्र की निश्चय वीतराग की परिश्रति है (उसे जो शुभ राग रडा उसे व्यवहार कडते हैं).

वीर संवत् २४८५, द्वितीय अषाढ सुद १५, सोमवार
 ता. २८-०७-१९६८
 गाथा-२४५, २४६, २४७ प्रवचन नं. २४१

‘प्रवचनसार’ २४५ गाथा, उसका भावार्थ. देजो ! यह चारित्र की व्याख्या है. ‘परमागममें ऐसा कडा है कि शुद्धोपयोगी ही श्रमण हैं...’ वास्तव में तो साधु (अर्थात्) अपना शुद्ध चैतन्यमूर्ति आत्मा, उसका सम्यग्दर्शन, ज्ञान, अनुभव सहित शुद्ध उपयोग (है), वही श्रामण्यपना है, साधुपना है. कडो, समज में आया ? उपर कडा था न ? श्रामण्यपरिणति की प्रतिज्ञा करके. वास्तव में तो साधुपना तो शुद्धउपयोग से गिनने में आया है. (शुद्धोपयोग) मुभ्य वस्तु (है). आत्मा अपना स्वरूप पूर्णानंद, उस ओर का ज्ञाता-ज्ञेय-ज्ञान के भेद को भूलकर, अपने स्वरूप में जम जाये, मैं आनंद का अनुभव करता हूँ, ऐसा भी ज्वाल नहीं. समज में आया ? ऐसा भेद करके ज्वाल नहीं (होता), करते हैं शुद्ध उपयोग अंदर आनंद में रमण(ता करते हैं). जैसे परमागम में शुद्धउपयोगी को ही साधु कहने में आया है. समज में आया ?

‘और शुद्धोपयोगी भी गौणरूपसे श्रमण हैं.’ लेकिन आत्मा के अनुभवसहित, तीन कषाय के नाश की वीतरागी परिणति सहित, जो पंच महाव्रत का, अष्टाईस मूलगुण का शुभराग का विकल्प है, उसको गौणरूप से साधु, व्यवहार साधु कहने में आता है. आ...डा...! वीतरागमार्ग तो देजो ! समज में आया ? शुद्धउपयोग वह वीतराग परिणति है, अंतर वीतराग अवस्था है, वही साधुपद है. देह की किया नहीं, पंच महाव्रत का विकल्प नहीं, वह शुद्धउपयोग विकल्प है, वह यथार्थ साधुपना नहीं. यथार्थ साधुपना नहीं यानी निश्चय साधुपना नहीं, जैसे कडा.

रत्नत्रय स्वरूप अंदर साधन, रमणता करे उसमें साधुपद गिनने में आया है। वीतरागमार्ग में (ऐसा है)। दूसरे में तो है ही नहीं। सर्वज्ञ के अलावा ऐसी वस्तु की व्यवस्था और उसकी शक्ति और प्रगटता का भेद तो दूसरे में है नहीं। समज में आया ? सर्वज्ञ परमात्मा, उनकी ज्ञानदशा प्रगट हो गई, पूर्ण प्रगट हो गई। उसने जो साधुपुना कड़ा और देखा है, (उसमें) शुद्धउपयोगी को साधु कहते हैं। आहा...हा...! समज में आया ? और वह शुद्धउपयोग न हो तो उस समय सम्यग्दर्शन, ज्ञान और वीतराग परिशक्तिरूप दशा तो है, परंतु साथ में राग का कष है, पंच मलावत का शुभराग है आदि सब क्रिया दिखायेंगे। 'गौणरूपसे...' गौणरूपने यानी उसके अंतर्गत व्यवहार साधु गिनने में आया है। ओ...हो...हो...! समज में आया ? कितने भेद !

अक ओर भगवान् आत्मा निश्चय चैतन्य ध्रुव, वह निश्चय और मोक्ष की पर्याय और मोक्ष का मार्ग भी व्यवहार। समज में आया ? वस्तु त्रिकाल अकरूप स्वभाव। ज्ञानप्रज्ञाब्रह्म स्वरूप भगवान्, अकरूप उसकी अपेक्षा से तो मोक्ष की दशा और मोक्ष, निश्चय मोक्षमार्ग की दशा भी पर्याय है। पर्याय के कारण उसको व्यवहार कहने में आया है। आहा...हा...! दूसरी अपेक्षा से, ज्ञेय अधिकार में आया, रात्रि को बात की थी कि, आत्मा शुद्ध चैतन्य आनंद और ज्ञान का धाम में रमणता करके जो वीतरागी चेतना विवास परिशक्ति वीतरागी उत्पन्न होती है, उसको व्यवहार कहते हैं। वहां पूरे मोक्षादि को कड़ा और वहां मात्र निश्चय मोक्षमार्ग की परिशक्ति को व्यवहार कड़ा। ओ...हो...हो...! रात को ये न ? रात को बात हुई थी। समज में आया ?

चैतन्यविवास व्यवहार है। दया, दान, पंच मलावत (के) विकल्प को वहां व्यवहार गिना ही नहीं। 'ज्ञेय अधिकार' ८४ गाथा में आया। वस्तु की स्थिति (ऐसी है)। भगवान् आत्मा वीतराग पिंड, चैतन्यबिंब है। ओ...हो...हो...! वह जिनबिंब है। उसमें अंतर अकार डोकर शक्ति की व्यक्तता जो उस जाति की प्रगट हुई, निर्मल चेतना का विवास (प्रगट हुआ)। निश्चय सम्यग्दर्शन, निश्चय स्वसंवेदनज्ञान और निश्चय अराग दशा को, चेतना विवास को व्यवहार कहने में आया है। समज में आया ?

'परमात्म प्रकाश' में तो वहां तक कड़ा कि, भावविंग जो मोक्षमार्ग की पर्याय है, वह आत्मा का स्वरूप नहीं। आहा...हा...! देओ तो सही ! 'परमात्म प्रकाश' ! द्रव्यविंग तो आत्मा का स्वरूप नहीं, नग्नपना नहीं, अंदर पंच मलावत, अष्टाईस मूलगुण का

विकल्प वह भी नहीं, परंतु जो येतना विलास आनंद स्वरूप की जो दशा प्रगट हुई, वह व्यवहार है. उत्पाद-व्यय का भेद है. तो कहते हैं कि, वह व्यवहार हो, लेकिन वस्तु की दृष्टि की अपेक्षा से भावविंग भी आत्मा का वास्तविक स्वरूप नहीं. आहा..हा...! समझ में आया ? यह तो वीतराग मार्ग की कितनी अपेक्षा से समझन के पिंड में क्या लागू पड़ता है, उसकी बात है, भाई ! यह तो वस्तु का स्वरूप है. समझ में आया ?

यहां कहते हैं, और वह निश्चय स्वरूप वस्तु और उसकी निर्मल वीतरागी सम्यग्दर्शन, ज्ञान, शांति की पर्याय, उसको जहां व्यवहार कड़ा तो राग को व्यवहार कड़ा (नहीं). परंतु जब सद्व्युत्पन्न व्यवहार के साथ राग का मंदपना आता है तो उसको व्यवहार कड़ा. वह असद्व्युत्पन्न व्यवहार. यह सद्व्युत्पन्न व्यवहार. त्रिकाल वस्तु निश्चय. समझ में आया ? यहां इसप्रकार लिया. देओ ! सद्व्युत्पन्न व्यवहार.

भगवान् आत्मा पूर्णानंद पूर्ण ईद प्रभु ! वस्तु पूर्ण ही है. औसा अंदर में सम्यक् निश्चय अनुभव हुआ, निश्चय ज्ञान हुआ, वास्तव में तो वही साधुपद है. वह निश्चय की अपेक्षा से है व्यवहार. समझ में आया ? लेकिन उसमें विकल्प उठते हैं, उस अपेक्षा से वह निश्चय है. और विकल्प, शुभराग उठते हैं उसको व्यवहार कहने में आया है. आहा..हा...! समझ में आया ? भगवान् आत्मा पूर्ण शुद्ध आनंदकंद, उसकी शुद्ध वीतराग परिश्रुति (है), वह मुख्य साधु (है) और उसमें शुभराग उत्पन्न होता है उससे तो पापबंध होता है. 'सावध देशो, बहु पुण्य राशु' आता है न ? शुभराग में सावध का अंश है. क्योंकि उससे घातिकर्म बंधते हैं. पाप घातिकर्म है न ? शुभराग से ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय और मोहनीय में चारित्रमोहनीय का भी, शुभभाव से रस पड़ता है. समझ में आया ?

मुमुक्षु :- पाप का रस पड़ता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, पाप का रस पड़ता है, भाई ! इस अपेक्षा से उसको पाप कड़ा. निश्चय से पाप ही कड़ा है. न्याय से वस्तुस्थिति है न ! शुभभाव से तो, मुनि को भी शुभभाव से घातिकर्म में रस पड़ता है और लले शुभभाव तीर्थकर गोत्र का हो, लेकिन वह अपराध है. और अपराध से लले पुण्य बंध जाये, उसमें रस पडे लेकिन पाप घाति में रस पड़ता है. आहा..हा...! रस, क्या समझे ? अनुभाग. अनुभाग पड़ता है. मार्ग तो वीतराग, आत्मा वीतराग दर्शन, वीतरागी ज्ञान, वीतरागी परिश्रुति, उसका

नाम साधु है. लेकिन उसमें रह सकते नहीं, यदि रहे तो तो धारावाही श्रेणी लगाकर केवलज्ञान ले ले. समज में आया ? आडा..डा...! वस्तु ध्येय में लेकर, श्रेणी लगाकर स्थिर हो जाये (तो) अंतर्मूर्त में केवलज्ञान ले. परंतु जैसे पुरुषार्थ की उग्रता के अभाव के कारण, कषाय के कष से नीचे उतर जाते हैं. छोटी भूमिका में, छोटे गुणस्थान में (जैसा होता है). तो कहते हैं कि, उसको व्यवहार साधु कहते हैं. आडा..डा...! निश्चय सम्यग्दर्शन, निश्चय ज्ञान और निश्चय राग के अभाव की परिणति नाम अवस्था होनेपर भी शुभराग की दशावाले साधु को व्यवहार साधु कहते हैं. मार्ग तो यह है. राग है, वह कोई मार्ग है ? जैसा कहते हैं. व्यवहार अभूतार्थ है. आडा..डा...! कठिन मार्ग, भाई ! उसे साधुपद, गुरुपद, चारित्रपद कैसा है, उसकी ही जबर नहीं. उसकी श्रद्धा की जबर नहीं, मार्ग की जबर नहीं. समज में आया ? आ..डा...!

‘गौशरूपसे श्रमण हैं.’ आ..डा...! श्रमण. ‘जैसे निश्चयसे शुद्धबुद्ध-अकस्वभावी सिद्ध जव ही जव कहलाते हैं...’ वो, (यह) ‘जयसेनार्य’ का (आया). जैसे निश्चय से वास्तव में सिद्ध भगवान. पूर्ण द्रव्य, पूर्ण गुण, पूर्ण पर्याय शुद्ध. अकस्वभाववाले. शुद्धबुद्ध अकरूप स्वभाव पर्याय में हो गया न ? (जैसे) सिद्ध जव को ही जव कहा. सिद्ध जव को ही वास्तव में जव कहते हैं, जैसा कहते हैं. आडा..डा...! ‘और व्यवहारसे यतुर्गति परिणत अशुद्ध जव भी जव कहे जाते हैं,...’ चार गति में परिणत में मैलरूप भाव है न थोडा ? यतुर्गति परिणति में. समज में आया ? ओ..डो..डो...! यहां तो चौदहवें गुणस्थान तक .... एतना थोडा अशुद्ध भाव है न ! समज में आया ?

‘यतुर्गति परिणत अशुद्ध जव...’ जब तक मनुष्यगति में है तब तक वह अशुद्ध व्यवहार, अशुद्ध जव कहने में आता है. आडा..डा...! ‘उसीप्रकार...’ आचार्य ने – ‘जयसेनार्य’ ने टीका में वह दृष्टांत दिया. ‘श्रमणरूपसे शुद्धोपयोगी जवोंकी मुख्यता है...’ भगवानआत्मा अपने अंदर में लीन हो जाये, पंच महाव्रत के विकल्प को छोडकर, अज्ञाईस मूलगुण जो है, सामायिक करुं, संतो का विनय करुं, वैयावृत्य करुं एत्यादि जो शुभराग (है), उसे छोडकर अपने में जो रमणता है वही मुख्यपने साधु है. ‘और शुभोपयोगी जवोंकी गौशता है;...’ समज में आया ? शुभरागवाला पंच महाव्रत का विकल्पवाला. निश्चय स्वरूप होने पर भी. जिसे अभी निश्चय सम्यग्दर्शन, निश्चय ज्ञान और राग का अभाव नहीं (हुआ), उसके पंच महाव्रत, अज्ञाईस मूलगुण व्यवहार कहने में आता नहीं.

आडा..डा...! समज में आया ? और वड भी निश्चय बिना का व्यवहार, उस व्यवहार का भी जडां ठिकाना नडीं. आडा..डा...! व्यवहाराभास का भी ठिकाना नडीं. समज में आया ? उसको तो कडीं व्यवहार में गिनने में आया नडीं. वड तो मिथ्यादृष्टि व्यवहार से साधु (है, औसा) भी उसको कडने में आता नडीं. आडा..डा...! समज में आया ?

कडते हैं कि, 'शुभोपयोगी ज्वोंकी गौणता है;...' जव शब्द का अर्थ साधु, डां ! 'क्योंकि शुद्धोपयोगी निजशुद्धात्मभावनाके बलसे...' अंदर में शुद्ध उपयोग. पुण्य और शुभ-अशुभ भाव अशुद्ध उपयोग है, जो पंय मडावत का विकल्प है वड अशुद्ध उपयोग है., उसको छोडकर 'निजशुद्धात्मभावनाके बलसे...' अपने शुद्ध स्वभाव की अेकाग्रता के बल से. 'भावना' शब्द (का) अर्थ, देणो ! यडां भावना आया. (कोई) कडता है, वड भावना नडीं. श्रावक को शुद्ध उपयोग की भावना डोती है, शुद्ध उपयोग नडीं डोता, औसा कडते हैं. २४८ (गाथा में) आयेगा. टीका में है, २४८ में टीका में है. २४८. श्रावक को सामायिक काल में, निश्चय सम्यक्दृष्टिवंत को शुद्धउपयोग डोता है. समज में आया ? लेकिन श्रावक कथा, सम्यग्दर्शन कथा, कुण्ड ढबर नडीं.

मुमुक्षु :- जैन में जन्म डुआ ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- जैन में कौन जन्मे ? कौन मरे ? आत्मा त्मिन्न वस्तु है. समज में आया ? आ..डा...!

भगवानआत्मा ! कडते हैं कि, सम्यग्दर्शन सख्या निश्चय, सम्यक्ज्ञान निश्चय. तो श्रावक को भी सामायिक आदि काल में शुद्ध उपयोग डोता है. परंतु मुण्यपने उसको शुभोपयोगी गिनने में आया है. दृष्टांत दिया है न उसमें ? वन का. वन का दृष्टांत 'जयेसनाचार्य' की टीका में है, डां ! इसमें नडीं है. बडुत आंभा के पेड डो ? आंभा समजते हैं ? अंभ.. अंभ, कैरी, आम ! आम कडते हैं. कैरी डोती है न ? बडुत आम के पेड डो, उसमें पांय-पयीस पीपल के पेड डो तो भी आम्रवन कडने में आता है. उन थोडे की गिनती नडीं. और अकेले नीम के पेड डो और आम के पांय-पयीस डो तो नीम का डी वन कडने में आता है. औसे सम्यक्दृष्टि आत्मा निश्चय समकित्ती शानी श्रावक गृहस्थाश्रम में डो, वड भी जभ सामायिक आदि में बैठते हैं, अंदर ध्यान में (बैठते हैं) तो उसको शुद्धउपयोगी आनंद दशा आ जाती है. परंतु वड मुण्यपने नडीं, मुण्यपने तो उसको शुभभाव बडुत आते हैं, तो उसको शुद्धउपयोगी गिनने में आया नडीं. और

साधु को, शुद्धउपयोगी साधु है. उसको गौनपने कभी शुभ आता है तो भी मुख्यपने शुभउपयोगी गिनने में आया है. समज में आया ? कठिन बात.

यहां कड़ते हैं, 'शुद्धात्मभावनाके बलसे...' बल से, हां ! कर्म जिसके तो, जैसे नहीं. कर्म मार्ग दे तो ऐसा हो. अरे...! उसकी दृष्टि ही विपरीत है. चारित्रमोड मार्ग दे तो (आगे बढ़े), ऐसा नहीं. निज शुद्धात्मा भगवानआत्मा, उसमें अकाग्रता के बल से, 'समस्त शुभाशुभ संकल्प-विकल्पोंसे रहित होनेसे निरास्रव ही हैं,...' उसको आस्रव - नया कर्म आता नहीं. उसको साधु कड़ते हैं. आडा..डा...! 'और शुभोपयोगियोंके...' मुनि हैं, सम्यग्दर्शन है, सम्यक्ज्ञान है, राग की परिणति बहुत कम है, अरागी परिणति अधिक है. 'मिथ्यात्वविषयकषायरूप अशुभास्रवका निरोध होने पर भी...' मुनि सम्यक्दृष्टि छोड़े गुणस्थानवादा, उसको मिथ्यात्व, विषयकषाय ऐसा अशुभआस्रव. देओ ! मिथ्यात्व अशुभ आस्रव (है). उसका 'निरोध होने पर भी वे पुण्यास्रवयुक्त हैं.' परंतु उसे पंच मंडाप्रत, दया, दान पादने का शुभराग है न ? तो पुण्य है, पुण्यास्रव है. समज में आया ? ओ..ओ..ओ...! २४५ (गाथा पूरी) हुई. अब २४६.

'अब, शुभोपयोगी श्रमणका लक्षण सूत्र द्वारा (गाथा द्वारा) कड़ते हैं :-' भगवान 'कुंडकुंदाचार्य' कड़ते हैं.

अरहंतादिसु भक्ती वच्छलदा पवयणाभिजुत्तेसु ।

विज्जदि जदि सामण्णे सा सुहजुत्ता भवे चरिया ।।२४६ ।।

वात्सल्य प्रवचनरत विषे ने भक्ति अर्हंतादिके

-ओ होय जो श्रामण्यमां, तो यरण ते शुभयुक्त छे. २४६.

अन्वयार्थ, पड़ले अन्वयार्थ (लेते हैं). 'श्रामण्यमें...' साधुपद में 'यदि अर्हंतादिके प्रति भक्ति...' अरिहंत और सिद्ध के प्रति भक्ति, वह शुभराग है. समज में आया ? अरिहंत परमात्मा और सिद्ध भगवान, उनको याद करना, स्मरण करना, वंदन करना सब शुभ भाव है.

प्रश्न :- मुनि को शुभ भाव है, श्रावक को ?

समाधान :- श्रावक को भी शुभभाव है. श्रावक को क्या दूसरा है ? गृहस्थाम में भगवान की भक्ति आदि है, परमेश्वर स्मरण, नाम स्मरण, वंदन, स्तुति, विनय सब

અથ શુભોપયોગિશ્રમણલક્ષણમાસૂત્રયતિ-

અરહંતાદિસુ ભક્તી વચ્છલદા પવયણાભિજુત્તેસુ ।

વિજ્જદિ જદિ સામણે સા સુહજુત્તા ભવે ચરિયા ॥૨૪૬ ॥

અર્હદાદિષુ ભક્તિર્વત્સલતા પ્રવચનાભિયુક્તેષુ ।

વિદ્યતે યદિ શ્રામણ્યે સા શુભયુક્તા ભવેચ્ચર્યા ॥૨૪૬ ॥

સકલસહ્ગસંન્યાસાત્મનિ શ્રામણ્યે સત્યપિ કષાયલવાવેશવશાત્ સ્વયં શુદ્ધાત્મવૃત્તિમાત્રે-
નાવસ્થાતુમશક્તસ્ય, પરેષુ શુદ્ધાત્મવૃત્તિમાત્રેનાવસ્થિતેષ્વર્હદાદિષુ, શુદ્ધાત્મવૃત્તિમાત્રાવસ્થિતિપ્રતિપાદકેષુ

અથ શુભોપયોગિશ્રમણાનાં લક્ષણમાખ્યાતિ-સા સુહજુત્તા ભવે ચરિયા સા ચર્યા શુભયુક્તા
ભવેત્ । કસ્ય । તપોધનસ્ય । કથંભૂતસ્ય । સમસ્તરાગાદિવિકલ્પરહિતપરમસમાધૌ સ્થાતુમશક્તસ્ય ।

હવે શુભોપયોગી શ્રમણનું લક્ષણ સૂત્ર દ્વારા (ગાથા દ્વારા) કહે છે :-

વાતસલ્ય પ્રવચનરત વિષે ને ભક્તિ અર્હંતાદિકે

—એ હોય જો શ્રામણ્યમાં, તો ચરણ તે શુભયુક્ત છે. ૨૪૬.

અન્વયાર્થ :- [શ્રામણ્યે] શ્રામણ્યમાં [યદિ] જો [અર્હદાદિષુ ભક્તિઃ] અર્હંતાદિક પ્રત્યે
ભક્તિ તથા [પ્રવચનાભિયુક્તેષુ વત્સલતા] પ્રવચનરત જીવો પ્રત્યે વત્સલતા [વિદ્યતે] વર્તતી હોય
તો [સા] તે [શુભયુક્તા ચર્યા] શુભયુક્ત ચર્યા (શુભોપયોગી ચારિત્ર) [ભવેત્] છે.

શુભ ભાવ હૈ. પરદ્રવ્ય હૈં ન ? પરદ્રવ્ય કે આશ્રય (સે) તો રાગ હી હોતા હૈ. સમજ
મૈં આયા ?

‘અર્હંતાદિકે પ્રતિ ભક્તિ તથા પ્રવચનરત જીવો...’ ઉસમૈં સબ લે લેના. આચાર્ય,
ઉપાધ્યાય, સાધુ (સબ લે લેના). સમજ મૈં આયા ? ‘પ્રવચનરત જીવોકે પ્રતિ વાત્સલ્ય...’
જિસકો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હૈ, વહ પ્રવચન મૈં વાત્સલ્ય હૈ, વહ પ્રીતિવાલા હૈ. ઐસે

प्रवचनाभियुक्तेषु च भक्त्या वत्सलतया च प्रचलितस्य, तावन्मात्ररागप्रवर्तितपरद्रव्यप्रवृत्ति-
संवलितशुद्धात्मवृत्तेः, शुभोपयोगि चारित्रं स्यात्। अतः शुभोपयोगिश्रमणानां शुद्धात्मानुराग-
योगिचारित्रत्वलक्षणम् ॥२४६॥

यदि किम्। विज्जदि जदि विद्यते यदि चेत्। क्व। सामण्णे श्रामण्ये चारित्रे। किं विद्यते।
अरहंतादिसु भती अनन्तज्ञानादिगुणयुक्तेष्वर्हत्सिद्धेषु गुणानुरागयुक्ता भक्तिः। वच्छलदा वत्सलस्य
भावो वत्सलता वात्सल्यं विनयोऽनुकूलवृत्तिः। केषु विषये। पवयणाभिजुत्तेसु प्रवचनाभियुक्तेषु।
प्रवचनशब्देनात्रागमो भण्यते, संघो वा, तेन प्रवचनेनाभियुक्ताः, प्रवचनाभियुक्ता

टीका :- सकल संगना संन्यासस्वरूप श्रामण्य डोवा छतां पण कषायलवना आवेशने
वसकेवण शुद्धात्मपरिणतिरूपे रडेवाने पोते आशक्त छे अेवो जे श्रमण, पर अेवा जे (१) डेवण
शुद्धात्मपरिणतिरूपे रडेवा अर्हतादिक तथा (२) डेवण शुद्धात्मपरिणतिरूपे रडेवानुं प्रतिपादन
करनार प्रवचनरत जवो तेमना प्रत्ये (१) भक्ति तथा (२) वत्सलता वडे यंयण छे, ते श्रमणने,
मात्र तेडवा राग वडे प्रवर्तती परद्रव्यप्रवृत्ति साथे शुद्धात्मपरिणित मिदित डोवाने लीधे, शुभोपयोगी
चारित्र छे.

आथी (अेम कहुं डे) शुद्ध आत्माना अनुरागयुक्त चारित्र शुभोपयोगी श्रमणोनुं लक्षण छे.

साधु डो, आचार्य, उपाध्याय, निश्चय सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्रवंत (डो), या श्रावक डो.
समज में आया ? (उन) 'जवोंके प्रति वात्सल्य पाया जाता है...' प्रेम है न, वड शुभ
भाव है. श्रावक आदि अपने से गुण में भले कम डो, परंतु धर्म है, सम्यग्दर्शन, ज्ञान
पूर्वक चारित्र अंश है तो उसके प्रति भी धर्मी को तो वात्सल्य है. समज में आया ?
'पाया जाता है तो वड शुभयुक्त चर्या (शुभोपयोगी चारित्र) है.' वड शुभ राग का परिणामन
है. आ..डा...! पुण्यबंध का परिणाम है, आस्रवभाव है. आ..डा..डा...! यहां तो (अज्ञानी)
कडे, अरिहंत की भक्ति, गुरु की भक्ति करके कर्म का क्षय होता है. अरे...! कहां भगवान ?
कर्म का क्षय नाम नाश तो, स्वभाव में कर्म नहीं, अशुद्धता नहीं, उसके आश्रय से, अशुद्धता
कर्म का क्षय कडने में आता है. आ..डा...! समज में आया ?

आचार्योपाध्यायसाधवस्तेष्विति । एतदुक्तं भवति - स्वयं शुद्धोपयोगलक्षणे परमसामायिके स्थातुमसमर्थस्यान्येषु शुद्धोपयोगफलभूतकेवलज्ञानेन परिणतेषु, तथैव शुद्धोपयोगाराधकेषु च यासौ भक्तिस्तच्छुभोपयोगिश्रमणानां लक्षणमिति ॥२४६॥

भावार्थ :- એકલી શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપે રહેવાને અસમર્થ હોવાને લીધે જે શ્રમણ, પર એવા અર્હંતાદિક પ્રત્યે ભક્તિથી તથા પર એવા આગમપરાયણ જીવો પ્રત્યે વાત્સલ્યથી ચંચળ (અસ્થિર) છે, તે શ્રમણને શુભોપયોગી ચારિત્ર છે, કારણ કે શુદ્ધાત્મપરિણતિ પરદ્રવ્યપ્રવૃત્તિ (પરદ્રવ્યમાં પ્રવૃત્તિ) સાથે મળેલી છે અર્થાત્ શુભ ભાવ સાથે મિશ્રિત છે. ૨૪૬.

यहां तो कड़ते हैं, वहाँ सब मुनि की शुभयुक्त यर्था है. शुभयुक्त, शुभउपयोगी की वहाँ सब रमणता है. याहें तो अरिहंत प्रति भक्ति हो, विनय हो. समज में आया ? वहाँ सब शुभराग है. प्रवचन का (अर्थ) संग दिया है. आगम भी दिया है, संग भी दिया है. 'जयसेनाचार्य' की टीका में है न उसमें ? 'जयसेनाचार्य' की टीका में कड़ी है. 'जयसेनाचार्य' की टीका में है. 'प्रवचनशब्देनात्रागमो भण्यते, संघो वा, तेन प्रवचनेनाभियुक्ताः, प्रवचनाभियुक्ता आचार्योपाध्यायसाधवस्तेष्विति ।' क्योंकि उसमें तो पड़ले अरिहंत का आया न ? अरिहंतादिषु में पांच नहीं दिये. 'अनन्तज्ञानादिगुणयुक्तेष्वर्हत्सिद्धेषु गुणानुरागयुक्ता भक्तिः ।' अस ! दो दिये. 'प्रवचनाभियुक्तेषु । प्रवचनशब्देनात्रागमो भण्यते,' भगवान के आगम जो परमागम है, उसका बहुतमान (होना) वहाँ भी शुभ राग है. शास्त्र, सर्वज्ञ की वाणी, परमात्मा की वाणी, उसका बहुतमान, विनय करना वहाँ भी शुभ राग आसव है. आ...डा...!

अथवा 'संघो' साधु, अर्जिका, श्रावक, श्राविका संघ कड़ने में आता है और यति के चार (संघ) आगे देंगे. यति के चार संघ. वहाँ आगे देंगे. 'तेन प्रवचनेनाभियुक्ताः, प्रवचनाभियुक्ता आचार्योपाध्यायसाधवस्तेष्विति ।' 'स्वयं शुद्धोपयोगलक्षणे परमसामायिके स्थातुमसमर्थस्यान्येषु शुद्धोपयोगफलभूतकेवलज्ञानेन परिणतेषु, तथैव शुद्धोपयोगाराधकेषु' अरिहंत, सिद्ध में उस शुद्ध उपयोग का इल है. उनकी भक्ति आदि और शुद्ध उपयोग आराधक. आचार्य, उपाध्याय और साधु. शुद्ध उपयोग में शुद्ध आराधक हैं. उनके प्रति भक्ति. 'भक्तिस्तच्छुभोपयोगिश्रमणानां लक्षणमिति' समज में आया ? आ...डा...!

यहां तो कड़ते हैं, 'कुंदकुंदाचार्य' आदि गुरु, आचार्य या उपाध्याय या सख्ये सम्यग्दर्शन संहित के मुनि. समज में आया ? उनके प्रति जो प्रेम है, वल शुभ राग है. आडा..डा...! कितने कड़ते हैं न, वात्सल्य. वल आता था न ? 'वात्सल्य' पेपर आता था न ? विश्व वात्सल्य !

मुमुक्षु :- अपना वात्सल्य...

पूज्य गुरुदेवश्री :- अपने तो धर्म के प्रेम का वात्सल्य. वल विश्व वात्सल्य था. मादूम है. पलला शब्द क्या है ? भाई ! आत्मा है, नहीं ? आत्मा है. पलला शब्द आत्मा विभते हैं. पीछे वात्सल्य आदि होता है. वात्सल्य, देव-गुरु-शास्त्र के प्रति प्रेम होता है. धर्मी समकित्ती ज्ञानी हो (उनके प्रति) प्रेम होता है. पशु समकित्ती हो तो भी ज्ञानी धर्मात्मा को प्रेम होता है. समज में आया ? जैसा विकल्प होता है. समजते हैं कि, यल बंध का कारण है, परंतु आये बिना रहे नहीं. आडा..डा...! उसको अपवाटिक साधु कडा, देओ ! आडा..डा...!

कड़ते हैं, 'शुभयुक्त (शुभोपयोगी चारित्र) है.' लेकिन शुभयुक्त, सम्यग्दर्शन, निश्चय सम्यक्ज्ञान और रागरहित परिष्कति है, उसके पास जैसा शुभराग है (उन्हें) शुभ यर्था युक्त कड़ने में आता है. परंतु जहां सम्यग्दर्शन, निर्विकल्प अनुभव, शांति का स्रोत अंदर दृष्टि में, ज्ञान में बलता नहीं और उसका जो शुभजोग है, उसको शुभयोग गिनने में आता नहीं. समज में आया ? वल निश्चय में भी नहीं, व्यवहार में नहीं, उसकी कोई गिनती नहीं है. आडा..डा...!

'सकल संगके सन्यासस्वरूप श्रामण्यके होने पर भी...' भाषा देको ! मुनि चारित्रवंत कैसे होते हैं ? 'सकल संगके सन्यासस्वरूप...' सकल संग - राग का भी संग छूट गया है. समज में आया ? सकल संग के त्याग - सन्यास, वल त्याग. (कोई) कड़ता है, सन्यासी अन्य में है या अपने में सन्यासी है कि नहीं ? सन्यासी का अर्थ क्या ? राग का त्याग. आडा..डा...! शब्द (को) पकडे कि, अपने में सन्यासी होते हैं ? सुन तो सडी, भगवान !

मुमुक्षु :- अपने में नहीं लोंगे तो लोंगे कहां ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- सन्यासी ली यडीं होते हैं. सुन तो सडी.

'समस्त संगके सन्यासस्वरूप श्रामण्यके होने पर भी...' जैसा साधुपद, आनंदस्वरूप

में रमते हैं, ऐसा होने पर भी 'जो कषायांश (अल्पकषाय) के आवेशके वश...' देजो ! आ...डा...डा...! कषाय अंश, है न ? यहाँ (संस्कृत टीका में) 'लव' कड़ा है. यहाँ कषाय अंश (विभा है). लव यानी अंश. परंतु उस अल्प कषाय के आवेशके वश. राग आता है. आ...डा...! राग के आवेश के वश. 'केवल शुद्धात्मपरिणतिरूपसे रहनेमें स्वयं अशक्त है...' केवल भगवान् आत्मा में आनंदरूप से शुद्ध उपयोग में रहने में अशक्त हैं, 'ऐसा श्रमण - 'ऐसा साधु, 'ऐसा मुनि 'सकल संगके सन्यासस्वरूप श्रमणके होने पर भी...' राग के अंश के कारण. एक बात (डुई).

अब, 'पर...' रूप. पररूप के दो भेद. पररूप है न ? '(१) केवल शुद्धात्मपरिणतिरूपसे रहनेवाले अर्हन्त...' सिद्धांतिक पर हैं. '(१) केवल शुद्धात्मपरिणतिरूपसे रहनेवाले अर्हन्तादिक तथा (२) केवल शुद्धात्मपरिणतिरूपसे रहनेका प्रतिपादन करनेवाले प्रवचनरत ज्यों...' ओ...डो...डो...! देजो ! प्रतिपादन में कथन की शैली ली, भाई ! 'ऐसा प्रतिपादन ! आ...डा...डा...! धर्मात्मा संतों मुनिओं प्रतिपादन कैसे करे ? 'केवल शुद्धात्मपरिणतिरूपसे रहनेका प्रतिपादन करनेवाले...' भगवान् आत्मा शुद्ध स्वरूप दर्शन, ज्ञान और चारित्र में परिणति करे, 'ऐसा प्रतिपादन करे. समज में आया ? उसका अर्थ यह है कि, आचार्य, उपाध्याय, साधु प्रतिपादन 'ऐसा करे. अरिहंत, सिद्ध में .. आ गया. समज में आया ?

'(२) केवल शुद्धात्मपरिणतिरूपसे रहनेका प्रतिपादन करनेवाले प्रवचनरत ज्यों...' वीतराग.. वीतराग.. संतो तो वीतराग का उपदेश करते हैं. आता है न वह ? वही बात है. सब यहीं से लिया (है). 'आत्मावलोकन' में 'दीपयंदज' ने लिया है. संतो तो वीतराग का उपदेश करते हैं. भगवान् ! तेरा द्रव्य वीतराग है, तेरा गुण वीतराग है, तेरी परिणति में वीतराग हो, वीतराग भाव हो, वह उपदेश करते हैं. समज में आया ? जिनेन्द्र का उपदेश का आगे कहेंगे. शुभभाव का, जिनेन्द्र की पूजा आदि का उपदेश करे, परंतु वह गौणपने है, मुख्यपने यह है, 'ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

केवल शुद्धात्मपरिणति. अकेला भगवान् आत्मा, अविकारी शांतरस का पिंड प्रभु आत्मा, उसकी शुद्ध परिणति, रमणता, अवस्था 'ऐसा कथन करनेवाले 'प्रवचनरत ज्यों के प्रति...' दो आया न ? 'एक अरिहतादिक और एक यह, (ऐसे) दो. उन दोनों के प्रति '(१) भक्ति तथा (२) वात्सल्यसे यंचल है उस (श्रमण) के,...' लो ! दोनों के प्रति जिन्हें भक्ति और वात्सल्य - प्रेम है वह मन यंचल है, शुभभाव है, 'ऐसा कहते हैं. आ...डा...डा...!

समज में आया ? स्व को छोड़कर दो पर आये न ? ऐसा कहते हैं. भगवान् आत्मा अपना आश्रय करके शुद्ध उपयोग में रहे, उसमें तो पर की ओर का लक्ष्य है नहीं. परंतु जैसे रह सकते नहीं, सम्यग्दर्शन सख्या है, सम्यक्ज्ञान है, चारित्र्य भी अरागी परिश्रम अवस्था है, परंतु शुद्ध उपयोग में रहने की शक्ति की कमी है. उस कारण (से) पर जैसे अरिहंतार्थिक और प्रवचरत ज्यों के प्रति भक्ति और वात्सल्य, उससे चंचल हैं, उस श्रमण को. उसका मन एतना चंचल है. आडा..डा...! उत्कृष्ट आया था न ? अत्यंत उत्कृष्ट आतुर मनवाले, चंचल मनवाले. क्योंकि उतना मन का संग है. समझे ? जितना वह शुभराग है, उतना मन का संग है.

कहते हैं, कठिन बातें ! भाई ! ऐसी (बातें हैं) कि, अंदर में उसे (लगे कि) ऐसा सूक्ष्म धर्म ! कहां गये ? नहीं आये हैं ? भाई ! दोपहर को आते हैं ? वे कल कहते थे कि, बड़ा सूक्ष्म है ! मार्ग है न, बापू ! यह तो धर्म मार्ग. अज्ञानी तो अनादि से मान रभते हैं कि, ऐसा करना, ऐसा करना और इसैसा करना. वह तो अनादि का अज्ञान है. यह तो जन्म-मरण का अंत (हो) और आनंद की शुद्धात् (हो, ऐसी) अलौकिक बात है ! समझे ?

‘उस (श्रमण) के, उतने रागसे प्रवर्तमान...’ देजो ! एतना राग का कण (आया), अरिहंत, सिद्ध के प्रति भी भक्ति और प्रेम. भक्ति और प्रेम. और आचार्य, उपाध्याय, साधु सख्ये, सम्यक्दृष्टि ज्ञानी सख्ये, उनके प्रति भी भक्ति और प्रेम. उतने मात्र ‘रागसे प्रवर्तमान परद्रव्यप्रवृत्तिके साथ...’ देजो ! राग से प्रवर्तमान परद्रव्य प्रवृत्ति. भाषा (देजो ! एतनी परद्रव्य प्रवृत्ति हुई. आडा..डा...! समज में आया ? ‘परद्रव्यप्रवृत्तिके साथ शुद्धात्मपरिश्रमिमिलित होनेके कारण...’ शुद्धात्मपरिश्रम है, अकेला शुभ राग नहीं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

मुमुक्षु :- अटपटी बात लगती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अटपटी कहां आई ? अकेला शुभ राग नहीं, परंतु शुद्धात्म परिश्रम के साथ शुभ राग है, ऐसा कहते हैं. अटपटी कहां है ? भाई ! अकेला शुभराग ले या अकेला शुभभाव है वह भी धर्मा को है, उसे धर्मा गिनने में (आये), ऐसा नहीं. यह तो शुद्धात्म परिश्रम मिलित होने से ‘शुभोपयोगी चारित्र्य है.’ आडा..डा...! क्या करें ?

बहुत लोग कहते हैं, देजो ! शुभोपयोगी को भी साधु कहा है। लेकिन किसका शुभ उपयोग ? किसका ? कि, जिसमें अंतर सम्यक्, निश्चय - निश्चय सम्यक् अनुभव है, निश्चय स्वसंवेदनज्ञान है और निश्चय चारित्र तीन कषाय के अभाव की परिणति शुद्धात्म (परिणति) तो है, उसके साथ शुभ उपयोग हुआ तो वह शुभउपयोगी चारित्र, उसकी व्यवहार से साधु कहते हैं। समज में आया ? देजो न, आचार्य स्पष्ट कितना करते हैं !! टीकाकार आचार्य स्वयं स्पष्ट करते हैं ! 'अमृतचंद्राचार्य' मुनि स्वयं मंडासंत हैं, आचार्य हैं। यह प्रवचन भक्ति का विकल्प उठा है। उसमें अंत में आता है न ? भाई ! 'नियमसार' में, 'नियमसार' में आता है। प्रवचन भक्ति की है। 'पंचास्तिकाय' में अंत में लिखा है। 'नियमसार' में भावना लिखा है और 'पंचास्तिकाय' में अंत में प्रवचन, भक्ति लिखा है। प्रवचन, भक्ति (का) मुझे प्यास है कि, भक्ति है वह राग है। आहा...हा....! समज में आया ? अभी हमारा मन चंचल है। शास्त्र की टीका करते समय। 'नियमसार' 'पद्मप्रभमलधारिदेव' (कहते हैं), अभी हमारा मन चंचल है। यही विकल्प आता है (कि), इस शास्त्र की टीका हो, लेकिन है विकल्प, है पुष्ट्यासव। परंतु सम्यग्दर्शन, ज्ञान शुद्धात्म परिणति के साथ है। इस कारण से उसकी व्यवहार साधु गिनने में आया है। आ...हा...! कठिन मार्ग, भाई !

मुमुक्षु :- मन का अवलंबन...

पूज्य गुरुदेवश्री :- मन का अवलंबन शुभ राग है न ? राग आया इसलिये परद्रव्य का अवलंबन (है)। और परद्रव्य की प्रवृत्ति पर लक्ष्य गया इसलिये परद्रव्य (कहा है)। जैसे.

'परद्रव्यप्रवृत्तिके साथ...' वह शुभराग है न ? 'शुद्धात्मपरिणतिमिदित होनेके कारण, शुभोपयोगी चारित्र है।' व्यवहार. आहा...हा....! 'इससे (जैसा कहा गया है कि) शुद्धात्माका अनुरागयुक्त...' जिसकी शुद्ध उपयोग और शुद्धात्मा का प्रेम है, जैसा 'चारित्र शुभोपयोगी श्रमणोंका लक्षण है।' हो ! 'शुद्धात्माका अनुरागयुक्त चारित्र...' जैसे. समज में आया ? जो शुद्धात्मा अरिहंत, सिद्ध हैं, आचार्य, उपाध्याय आदि हैं, उसमें प्रेमयुक्त जो चारित्र है। शुद्धात्मा के अनुराग सहित चारित्र है, वह शुभोपयोगी श्रमणों का लक्षण है। समज में आया ?

भावार्थ :- 'मात्र शुद्धात्मपरिणतिरूप रहनेमें असमर्थ होनेके कारण...' मुनि अपने

आनंद में लीन रहने में असमर्थ होने से 'पर जैसे अर्द्धन्तादिके प्रति भक्तिसे तथा पर जैसे आगमपरायण जव...' लो ! पर जो अरिहंत, सिद्ध आदि और उनके प्रति भक्ति. वात्सल्य बाद में लेंगे. 'तथा पर जैसे आगमपरायण जवोंके प्रति वात्सल्यसे यंगल...' दोनों - भक्ति और वात्सल्य. वड 'शुभोपयोगी यारित्र है,...' समज में आया ? 'क्योंकि शुद्धात्मपरिणति परद्रव्यप्रवृत्ति (परद्रव्यमें प्रवृत्ति) के साथ मिली हुई है,...' आ...डा...! अक ओर शुद्ध चैतन्य भगवान अपनी दृष्टि, ज्ञान और रमणता की परिणति - अवस्था भी है और अक ओर शुभराग भी है. वड मिलित हुई है. इसलिये उसे शुभासवी व्यवहार साधु कडने में आता है. ऐसा कडते हैं, देओ ! ओ...डा...! (लोग) शांत चित्त से पढते नहीं, समजते नहीं. ऐसी स्पष्ट बात पडी है. यड तो यारित्र 'कुंडकुंडार्यार्य' वर्णन करते हैं, 'अमृतयंद्रार्यार्य' ने हजार वर्ष पडले टीका बनाई. वांचन (करे) नहीं, स्वाध्याय करे नहीं. अपने हित के लिये लक्ष्य करे (कि), क्या है आत्मा ? समज में आया ? वांचन नहीं, श्रवण नहीं और गपगोदे, विकथा करे. और बाहर की कर्ताबुद्धि में रुक जाये, आत्मा पडा रहे. समज में आया ?

'अब, शुभोपयोगी श्रमणोंकी प्रवृत्ति बतलाते हैं :-' लो ! अब क्या-क्या करते हैं ? शुभभाव में क्या-क्या होता है ? (वड बतलाते हैं). आत्मदर्शन, आत्मज्ञान, आत्मयारित्र स्वरूप रमणता होने पर भी, उसको जो शुभ राग होता है, उसमें क्या-क्या करते हैं ? वड बताते हैं.

वंदणमंसणेहिं अब्भुट्ठाणाणुगमणपडिवत्ती ।

समणेषु समावणओ ण णिंदिदा रागचरियमिह ।।२४७ ।।

श्रमणो प्रति वंदन, नमन, अनुगमन, अब्भुत्थान ने,

वणी श्रमनिवारण छे न निंदित रागयुत यर्या विषे. २४७.

वड तो आ गया है न ? टीका में आ गया है. थोडा अर्थ लो. 'श्रमणोंके प्रति...' सख्ये संत प्रति. सख्ये संत प्रति, सम्यग्दर्शन, ज्ञान, यारित्रवंत लो उनके प्रति 'वन्दन-नमस्कार सहित...' लो ! और 'अब्भुत्थान...' (अर्थात्) मानार्थ जडा लोजाना. सम्यक्दृष्टि ज्ञानी यारित्रवंत संत हैं, उनके प्रति शुभरागवाले साधु, उनकी यड प्रवृत्ति है. ये भी सम्यक्दृष्टि है, ज्ञान, यारित्र है, वड भी सम्यक्दृष्टि है, ज्ञान, यारित्र है. समज में आया ?

અથ શુભોપયોગિશ્રમણાનાં પ્રવૃત્તિમુપદર્શયતિ-

વંદણમંસણેહિં અભુદ્ઘાણાણુગમણપહિવત્તી ।

સમણેસુ સમાવણઓ ણ ણિંદિદા રાગચરિયમ્હિ ।।૨૪૭ ।।

વન્દનનમસ્કરણાભ્યામભ્યુત્થાનાનુગમનપ્રતિપત્તિઃ ।

શ્રમણેષુ શ્રમાપનયો ન નિન્દિતા રાગચર્યાયામ્ ।।૨૪૭ ।।

શુભોપયોગિનાં હિ શુદ્ધાત્માનુરાગયોગિચારિત્રતયા, સમધિગતશુદ્ધાત્મવૃત્તિષુ શ્રમણેષુ વન્દનનમસ્કરણાભ્યુત્થાનાનુગમનપ્રતિપત્તિપ્રવૃત્તિઃ શુદ્ધાત્મવૃત્તિત્રાણનિમિત્તા શ્રમાપનયનપ્રવૃત્તિશ્ચ ન દુષ્ટેત્ ।।૨૪૭ ।।

અથ શુભોપયોગિનાં શુભપ્રવૃત્તિં દર્શયતિ-**ણ ણિંદિદા** નૈવ નિષિદ્ધા । ક્વ । **રાગચરિયમ્હિ** શુભરાગચર્યાયાં સરાગચારિત્રાવસ્થાયામ્ । કા ન નિન્દિતા । **વંદણમંસણેહિં અભુદ્ઘાણાણુગમણપહિવત્તિ**

હવે શુભોપયોગી શ્રમણોની પ્રવૃત્તિ દર્શાવે છે :-

શ્રમણો પ્રતિ વંદન, નમન, અનુગમન, અભ્યુત્થાન ને,

વળી શ્રમણોની વારણ છે ન નિન્દિત રાગચર્યાયામ્ વિષે. ૨૪૭.

અન્વયાર્થ :- [શ્રમણેષુ] શ્રમણો પ્રત્યે [વન્દનનમસ્કરણાભ્યામ્] વંદન-નમસ્કાર સહિત [અભ્યુત્થાનાનુગમનપ્રતિપત્તિઃ] અભ્યુત્થાન અને અનુગમનરૂપ વિનીત વર્તન કરવું તથા [શ્રમાપનયઃ] તેમનો શ્રમ દૂર કરવો તે [રાગચર્યાયામ્] રાગચર્યાયામ્ [ન નિન્દિતા] નિન્દિત નથી.

ઉનકે પ્રતિ માનાર્થ ખડા હોજાના, વહ અભ્યુત્થાન.

‘અનુગમન...’ પીછે ચલના. છોટા સાધુ હો (ઔર) બડે સાધુ હો તો આગે બડે (હો તો ઉનકે) પીછે-પીછે ચલના. ઐસા શુભરાગ કા આસ્રવયુક્ત લક્ષણ શુભોપયોગી કા હૈ. ‘વિનીત પ્રવૃત્તિ કરના...’ વિનયયુક્ત, સન્માનયુક્ત, વિવેકી ઔર સભ્ય. ઐસી, સંતોં કે પ્રતિ,

वन्दननमस्काराभ्यां सहाभ्युत्थानानुगमनप्रतिपत्तिप्रवृत्तिः । समणेषु समावणओ श्रमणेषु श्रमापनयः रत्नत्रयभावनाभिघातकश्रमस्य खेदस्य विनाश इति । अनेन किमुक्तं भवति-शुद्धोपयोगसाधके शुभोपयोगे स्थितानां तपोधनानां इत्थंभूताः शुभोपयोगप्रवृत्तयो रत्नत्रयाराधकशेषपुरुषेषु विषये युक्ता एव, विहिता एवेति ॥२४७॥

टीका :- शुभोपयोगीओने शुद्धात्माना अनुरागयुक्त यारित्र डोय छे, तेथी जेमण्णे शुद्धात्मपरिणति प्राप्त करी छे अेवा श्रमण्णे प्रत्ये जे वंदन—नमस्कार—अभ्युत्थान—अनुगमनरूप विनीत वर्तननी प्रवृत्ति तथा शुद्धात्मपरिणतिना रक्षणने निमित्तभूत अेवी जे श्रम दूर करवानी (वैयावृत्यरूप) प्रवृत्ति ते शुभोपयोगीओने माटे दूषित (दोषरूप, निन्दित) नथी (अर्थात् शुभोपयोगी मुनिओने आवी प्रवृत्तिनो निषेध नथी). २४७.

संत की (यर्था है). सम्यग्दर्शन, ज्ञान, यारित्रवंत संत, सम्यग्दर्शन, यारित्रवंत संत की (प्रवृत्ति की) बात बलती है. समज में आया ? विनयसहित, सन्मानसहित, विवेकी, सभ्य प्रवृत्ति करना और 'उनका श्रम दूर करना...' थकान लगी डो तो शरीर को दबाना, जैसे डोता है कि नहीं ? किया तो शरीर से स्वतंत्र (डोती) है, लेकिन कडने में तो ऐसा आये न ? शरीर की पगयंपी करते हैं न ? उसमें जैसे शुभोपयोगी जव को ऐसा भाव डोता है, ऐसा कडते हैं.

'श्रम दूर करना वड रागयर्थांमें निन्दित नहीं है.' धर्मा सम्यक्दृष्टि जव को, मुनि को ऐसा शुभउपयोग यर्थां में वड राग निन्दित नहीं है. वड शुभराग ठीक नहीं है, ऐसा नहीं. शुभराग में वड बात उसकी डोती है. स्वरूप की अपेक्षा ठीक नहीं, वड प्रश्न यहां नहीं है. लेकिन शुभराग की यर्थां में वड ठीक नहीं है, ऐसा नहीं. वड बराबर है. कठिन बात (है).

टीका :- 'शुभोपयोगीयोके शुद्धात्माके अनुरागयुक्त यारित्र डोता है,....' क्या कडते हैं ? शुभ उपयोगी के, जव को, 'शुद्धात्मके अनुरागयुक्त यारित्र डोता है,....' शुद्धात्मा, अरिहंत, सिद्ध आदि परमात्मा के प्रति प्रेमसहित यारित्र डोता है. समज में आया ? अपने शुद्धात्मा के प्रति प्रेम उठे वड भी शुभराग है, ऐसा कडते हैं, डो ! समज में

आया ?

‘उसदिये जिनने शुद्धात्मपरिष्ठाति प्राप्त की है...’ जिसने शुद्धात्म दशा, आनंद दशा, वीतराग दशा प्राप्त की है ‘ऐसे श्रमशोके प्रति...’ ऐसे. शुद्धात्माके अनुरागयुक्त चारित्र - शुभउपयोग होता है. शुभराग है न ? ‘श्रमशोके प्रति जो वन्दन-नमस्कार...’ लो ! वंदन करना, नमस्कार करना, ‘अभ्युत्थान...’ (अर्थात्) षडा डोजाना, ‘अनुगमन...’ (अर्थात्) पीछे-पीछे जाना. ‘विनीत...’ (अर्थात्) निर्मान, कोमल ‘वर्तनकी प्रवृत्ति...’ ओ..डो...! संतों ने जंगल में रहकर कैसी अक-अक गाथा कुरुष्णाबुद्धि से कही है ! है तो कुरुष्णा, विकल्प - आस्रव. वल तो उनको मालूम है. यहाँ तो यथार्थ वस्तु की स्थिति कैसी है, उसका उपदेश आया (है).

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- डॉ. स्वद्रव्य के प्रति प्रेम और परद्रव्य के प्रति द्वेष, ऐसा नहीं. यहाँ तो वीतरागता (की बात है). प्रेम नाम अकाग्रता, वल दूसरी व्याख्या है. वल आत्मा शुद्ध है, द्रव्य है, ऐसा प्रेम नाम विकल्प - राग, वल नहीं. समज में आया ? सबेरे आया था. मैं शुद्ध हूँ, मैं शुद्ध हूँ, ऐसा राग, विकल्प, प्रेम आत्मा के प्रति है, परंतु वल राग का प्रेम है. स्वरूप की प्रीति जो निर्जरा में कही है, भाई ! (‘समयसार’) ‘निर्जरा अधिकार’ में आता है न ? भगवानआत्मा के प्रति प्रीति. प्रीति शब्द का (अर्थ) वहाँ अकाग्रता लेना है. ‘निर्जरा अधिकार’ में २०३ गाथा (में) दिया है. अंदर में शुद्ध चैतन्य भगवान में अकाग्रता डो जानी, वल आत्मा की प्रीति है. वल प्रेम - शुद्धात्मा है और परद्रव्य है, ऐसा. वल तो आता है न ? ‘भोक्षमार्ग प्रकाशक’ में आता है. ‘भोक्षमार्ग प्रकाशक’ में आता है कि, स्वद्रव्य के प्रति राग और परद्रव्य के प्रति द्वेष, वल वस्तु नहीं. (ऐसा) आता है. आता है न, आता है. ‘भोक्षमार्ग प्रकाशक’ में तो बहुत स्पष्ट कर दिया.

मुमुक्षु :- आत्मा उपादेय...

पूज्य गुरुदेवश्री :- उपादेय अलग बात है और उपादेय है, ऐसा राग नाम विकल्प करना वल दूसरी बात है. ऐसी बात है, भाई ! उपादेय का अर्थ अंदर अकाकार डोना. उसका नाम उपादेय (है). उपादेय का अर्थ (ऐसा नहीं है) कि, राग उत्पन्न करना, वल उपादेय. ऐसा नहीं. लेकिन वल उपादेय है, ऐसा विकल्प उठाना वल आत्मा के प्रति

પ્રેમ છે, પરંતુ વહ રાગ છે. આહા..હા....! ગજબ કી બાત છે ? મોક્ષમાર્ગ કિસે કહે ! ભાઈ ! આ..હા....! અનંત અનંત આનંદ મેં, અનંત દર્શન, જ્ઞાનસહિત જો. અનંત સમાધિ. આતા છે ન ? 'શ્રીમદ્' મેં આતા છે ન ? 'સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં, અનંત દર્શન, જ્ઞાન અનંત સહિત જો' 'શ્રીમદ્' મેં આતા છે. 'સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં, અનંત દર્શન, જ્ઞાન અનંત સહિત જો' આતા છે. 'અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?' છે તો વહ વિકલ્પ. સમજ મેં આયા ? પરમ આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા દશા. 'અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં, અનંત દર્શન, જ્ઞાન અનંત સહિત જો' 'સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં' આ..હા..હા....! સિદ્ધ પર્યાય કે પ્રતિ કી ઇચ્છા ભી એક શુભરાગ છે. સમજ મેં આયા ? આ..હા..હા....!

યહાં કહતે હેં,

મુમુક્ષુ :- બાત સમજની મુશ્કિલ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સમજની મુશ્કિલ નહીં, સિદ્ધ કરના બહુત મુશ્કિલ છે. ક્યોંકિ સમ્યગ્દર્શન સે, ચારિત્ર કે પુરુષાર્થ કી અનંત ઉગ્રતા છે. સમજ મેં આયા ? તત્ત્વ કા સ્વરૂપ છે, વહ લક્ષ્ય મેં લેના વહ મહાપુરુષાર્થ છે. અનુભવ કરના વહ તો અલૌકિક બાત છે ! વહ તો વસ્તુ કા સ્વરૂપ છે. ઔર ઉસમેં ચારિત્ર એક અંશ મેં ભી પ્રગટ હોના, પંચમ ગુણસ્થાન યોગ્ય, તો અપૂર્વ પુરુષાર્થ છે. ઔર મુનિ કા ચારિત્ર (તો) અનંત પુરુષાર્થ છે. સમજ મેં આયા ? લોગ ઐસા કહતે હેં કિ, ઉનકો ચારિત્ર કી શ્રદ્ધા નહીં છે, ક્યોંકિ યે સબ ચારિત્રવંત હેં, ઉનકો માનતે નહીં. ઐસા કહતે હેં. અરે... ભગવાન ! ક્યા કરતે હો ? ભાઈ ! ચારિત્ર કિસે કહના, અરે...! તુજે માલૂમ નહીં છે. અભી દર્શન કિસે કહના, ઉસકી ખબર બિના ચારિત્ર આયા કહાં સે ? આહા..હા....! સમજે ?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર કો માનતે નહીં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઐસે કો માનતે નહીં, ઇસલિયે ચારિત્ર કો માનતે નહીં. ઇસલિયે સમ્યક્દષ્ટિ ચારિત્ર કો નહીં માનતે, ઇસલિયે સમ્યક્દષ્ટિ નહીં છે. આહા..હા....! ક્યા કરે ? ભાઈ ! બાપૂ ! તુજે માલૂમ નહીં. પ્રભુ ! તેરી પ્રભુતા ક્યા ચીજ છે, ઉસકી ખબર બિના સબ બાત કરે, વહ કોઈ બાત (હૈ) ? ઉસ બાત કી કોઈ ગિનતી હોતી છે ક્યા ?

યહાં તો ભગવાન કહતે હેં કિ, સંત આત્મા કે આનંદ મેં રમનેવાલે મેં રમ સકે નહીં તો રાગ આતા છે, ઉસકી ક્રિયા યહ (હૈ). વંદન, નમસ્કાર, અભ્યુત્થાન આદિ

‘शुद्धात्मपरिणतिकी रक्षाकी निमित्तभूत...’ है. देजो ! रक्षा की निमित्तभूत, हां ! शुद्धात्म परिणति (की) तो अपने से रक्षा होती है. आ..डा..डा...! समज में आया ? शुद्ध. पुण्य-पाप का भाव अशुद्ध. शुद्ध परिणति अंदर में है, उसको यह शुभभाव निमित्तरूप से कलने में आया है.

‘शुद्धात्मपरिणतिकी रक्षाकी निमित्तभूत ऐसी जो श्रम दूर करनेकी (वैयावृत्यरूप) प्रवृत्ति है,...’ मुनि पांच-पांच, दस-दस गाँव चलकर आये हो, श्रम लगा हो, थकान लगी हो (तो) उनको समाधान करे, हम आप की रक्षा के लिये हैं. ऐसा प्रेम आता है. शुभराग है न, राग ? उसको वैयावृत्यरूप प्रवृत्ति करे. शांत. थककर आये हो, क्षुधा-तृषा से श्रम लगा हो, तृषा घतनी हो कि गला सूक जाये. है तो मुनि धर्मात्मा, लेकिन ऐसा विकल्प आये कि, अरे...! यह क्या ? ओ..डो..डो...! ‘भगवती आराधना’ में तो, संथारा में – समाधिभरण में पडे हो न ? उसकी बात चलती है. ‘भगवती आराधना’ में, वहां ऐसा विकल्प आ जाये. मुनि हैं, सख्ये संत (हैं), अरे...! ये...! .... मुनि हैं न ? धर्मात्मा, वे कलते हैं, मडाराज ! आप का तो आनंद का आडार है न ! आडार बिना की तो आपने प्रतिज्ञा ली है और वह आडार तो अभी छूट जायेगा और अनंत अमृत का आडार तुमको मिलेगा. यह क्या है ? समज में आया ? अनंत-अनंत आनंद है, उसको पीओ. छट्टे गुणस्थान में विकल्प उठा है तो ऐसा हो जाये. समजे ? पानी (का विकल्प आ जाये तो कडे कि), मडाराज ! अंदर आनंद के अनुभव का अमृतरस का पीणा पीओ न ! प्रभु ! अभी शरीर छूट जायेगा और अनंत आनंद की तृप्ति-तृप्ति आपको होगी. आडा..डा...! वह तो निमित्त से उपदेश व्यवहार आये इसलिये उपदेश (देते) हैं तो वहां स्थिरता करते हैं, ऐसा है ? लेकिन व्यवहार के उपदेश में वह शैली होती है.

मुमुक्षु :- वह तो मुनि को वात्सल्य कैसा होता है उसकी बात है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, उन्हें प्रेम है. आ..डा..डा...! आठ-आठ वर्ष के राजकुमार हो, अकदम स्थिति पूरी होने आँ हो (तो) आत्मा के ध्यान, आनंद में मुनि (स्थिर हो जाये). अकदम शरीर का श्रम लगा (तो) शांत (हो जाये). (दूसरे मुनि कलते हैं कि), हम आपके (साथ) हैं, हम आप की सेवा करनेवाले हैं. प्रेम.. प्रेम.. प्रेम... (है). समजे ? वह शुभराग का आचरण का लक्षण है, ऐसा कलते हैं. ऐसा मुनि को होता है, ऐसा कलते हैं.

प्रश्न :- ...

समाधान :- किसी को आता है, सभी का प्रश्न कहां है ? यह तो आता है उसकी बात है न ! निर्विकल्प आनंद में जुलते चले जाये. यह तो एक अनादि की ... बात है न ! तो उसमें तो ऐसा आ जाये. वहां तो जैसे दिया है कि, कोई ऋद्धिधारी मुनि हो तो उसको आहार-पानी बता दे. जैसे दिया है न ? भाई ! (लोग) दूसरा अर्थ करे कि, देओ ! आहार-पानी लाकर देते हैं. लाये कहां से ? उन्हें कोई लब्धि हो (तो उसकी बात है). महाराज ! यह क्या ? यह तो जड है. पात्र कहां है कि, लाये ? ऐसा अर्थ करे. लब्धि हो तो ऐसा कोई विकल्प आ जाये. जल.. महाराज ! यह क्या ? ... पडा है न, प्रभु ! उसमें आओ न ! डम अंदर गये, छूट गया, जाओ ! समज में आया ? (ऐसी प्रवृत्ति) 'दूषित (दोषरूप, निन्दित) नहीं है.' यह प्रवृत्ति शुद्धउपयोग के लिये दूषित नहीं है, ऐसा (कहते हैं). '(अर्थात् शुभोपयोगी मुनियोंके ऐसी प्रवृत्तिका निषेध नहीं है).' ऐसी प्रवृत्ति होती है तो उसको व्यवहार कलने में आता है. ऐसा आये बिना रहता नहीं.

श्रोता :- प्रभाश वचन गुरुदेव !

અથ શુભોપયોગિનામેવૈવંવિધાઃ પ્રવૃત્તયો ભવન્તીતિ પ્રતિપાદયતિ-

દંસળણાણુવદેસો સિસ્સગ્ગહણં ચ પોસણં તેસિં ।
ચરિયા હિ સરાગાણં જિણિંદપૂજોવદેસો ય ॥૨૪૮ ॥

દર્શનજ્ઞાનોપદેશઃ શિષ્યગ્રહણં ચ પોષણં તેષામ્ ।
ચર્યા હિ સરાગાણાં જિનેન્દ્રપૂજોપદેશશ્ચ ॥૨૪૮ ॥

અનુજિઘ્ઠ્ઠાપૂર્વકદર્શનજ્ઞાનોપદેશપ્રવૃત્તિઃ શિષ્યસંગ્રહણપ્રવૃત્તિસ્તત્પોષણાપ્રવૃત્તિર્જિનેન્દ્ર-
પૂજોપદેશપ્રવૃત્તિશ્ચ શુભોપયોગિનામેવ ભવન્તિ, ન શુદ્ધોપયોગિનામ્ ॥૨૪૮ ॥

અથ શુભોપયોગિનામેવૈત્યંભૂતાઃ પ્રવૃત્તયો ભવન્તિ, ન ચ શુદ્ધોપયોગિનામિતિ પ્રરૂપયતિ-
દંસળણાણુવદેસો દર્શનં મૂઢત્રયાદિરહિતં સમ્યક્ત્વં, જ્ઞાનં પરમાગમોપદેશઃ, તયોરુપદેશો
દર્શનજ્ઞાનોપદેશઃ । સિસ્સગ્ગહણં ચ પોસણં તેસિં રત્નત્રયારાધનાશિક્ષાશીલાનાં શિષ્યાણાં ગ્રહણં
સ્વીકારસ્તેષામેવ પોષણમશનશયનાદિચિન્તા । ચરિયા હિ સરાગાણં ઇત્યંભૂતા ચર્યા ચારિત્રં ભવતિ,
હિ સ્ફુટમ્ । કેષામ્ । સરાગાણાં ધર્માનુરાગચારિત્ર-સહિતાનામ્ । ન કેવલમિત્યંભૂતા ચર્યા,
જિણિંદપૂજોવદેસો ય યથાસંભવ જિનેન્દ્રપૂજાદિધર્મોપદેશશ્ચેતિ । નનુ શુભોપયોગિનામપિ ક્વાપિ કાલે
શુદ્ધોપયોગભાવના દૃશ્યતે, શુદ્ધોપયોગિનામપિ ક્વાપિ કાલે શુભોપયોગભાવના દૃશ્યતે, શ્રાવકાણામપિ
સામાયિકાદિકાલે શુદ્ધભાવના દૃશ્યતે, તેષાં કથં વિશેષો ભેદો જ્ઞાયત ઇતિ । પરિહારમાહ-યુક્તમુક્તં
ભવતા, પરં કિંતુ યે પ્રચુરેણ શુભોપયોગેન શુદ્ધોપયોગિનસ્તે યદ્યપિ ક્વાપિ કાલે શુભોપયોગેન વર્તન્તે
તથાપિ શુદ્ધોપયોગિન એવ । કસ્માત્ । બહુપદસ્ય પ્રધાનત્વાદામ્-વનનિમ્બવનવદિતિ ॥૨૪૮ ॥

હવે, શુભોપયોગીઓને જ આવી પ્રવૃત્તિઓ હોય છે એમ પ્રતિપાદન કરે છે :-

ઉપદેશ દર્શનજ્ઞાનનો, પોષણ-ગ્રહણ શિષ્યો તણું,
ઉપદેશ જિનપૂજા તણી-વર્તન તું જાણ સરાગનું. ૨૪૮.

અન્વયાર્થ :- [દર્શનજ્ઞાનોપદેશઃ] દર્શનજ્ઞાનનો (સમ્યગ્દર્શને એ સમ્યગ્જ્ઞાનનો) ઉપદેશ,
[શિષ્યગ્રહણં] શિષ્યોનું ગ્રહણ [ચ] તથા [તેષામ્ પોષણં] તેમનું પોષણ, [ચ] અને

[जिनेन्द्रपूजोपदेशः] जिनेन्द्रनी पूजानो उपदेश [हि] भरेभर [सरागाणां चर्या] सरागीओनी चर्या छे.

टीका :- अनुग्रह करवानी एखणपूर्वक दर्शनज्ञानना उपदेशनी प्रवृत्ति, शिष्यग्रहणनी प्रवृत्ति, तेमना पोषणनी प्रवृत्ति अने जिनेन्द्रपूजाना उपदेशनी प्रवृत्ति शुभोपयोगीओने ज डोय छे, शुद्धोपयोगीओने नहि. २४८.

वीर संवत २४८५, अषाढ वद १, मंगलवार

ता. २८-०७-१९६८

गाथा-२४८, २४९, २५० प्रवचन नं. २४२

‘प्रवचनसार’ ‘चर्यानुयोगसूचक सूचिका’ २४८ गाथा चलती है. २४८. ‘अब, ऐसा प्रतिपादन करते हैं कि शुभोपयोगियोंके ही ऐसी प्रवृत्तियां होती हैं :-’ क्या कहते हैं ? यहां मुनि की बात चलती है. मुनि शुभोपयोगी और शुद्धोपयोगी, दो प्रकार के होते हैं. जिसको आत्मा, सम्यग्दर्शन पूर्वक अपने आत्मा का निर्विकल्प अनुभव हुआ है और अपना स्वसंवेदन आत्मा का ज्ञान भी हुआ है, इसके अलावा शुद्ध उपयोग (हुआ है). ज्ञाता-ज्ञान-ज्ञेय जैसे ज्ञान के तीन भेदरहित अंतर में लीन (हो), आनंद के उपयोग में लीन हो, उनको शुद्ध उपयोगी साधु, सख्या साधु, निश्चय साधु वीतराग मार्ग में कलने में आया है. वे तो आत्मा के शुद्ध उपयोग में लीन हैं, परंतु उसमें रह सकते नहीं तब उनको विकल्प, शुभराग उठता है. ये शुभरागी जैसे मुनि का आचरण शुभराग का कैसा है, वह बताते हैं. समज में आया ? है पुण्यबंध का कारण. दूसरे को उपदेश देना, वह है विकल्प और शुभराग, परंतु स्वरूप में रह सकते नहीं, शुद्ध आनंद में (रह सकते नहीं) तो ऐसा शुभराग आता है. उसकी प्रवृत्ति कैसी है, वह बताते हैं. २४८ (गाथा).

दंसणणाणुवदेसो सिस्सग्गहणं च पोसणं तेसिं ।

चरिया हि सरागाणं जिणिंदपूजोवदेसो य ।।२४८ ।।

उपदेश दर्शनज्ञाननो, पोषण-ग्रहण शिष्यो तस्य,
उपदेश जिनपूजा तस्यो-वर्तन तुं जाण सरागनुं. २४८.

थोड़ी सूक्ष्म बात है, भाई ! मुनि जंगल में बसते हैं. जैसे अंतर आनंद स्वरूप में घटने लीन होते हैं कि, उनको दुनिया की कुछ ખબर नहीं. समज में आया ? जैसे शुद्ध उपयोग में रहनेवाले को उपदेश की प्रवृत्ति होती नहीं. परंतु उसमें रह सकते नहीं, कमजोरी से उट जाते हैं तो शुभराग, पुण्य राग, एख्या आती है. भाई ! बहुत सूक्ष्म है, हां ! तुम्हारे पत्थर से आसान है. दो घड़ी में रेखे करनी हो तो नहीं हो सके, परंतु दो घड़ी में केवलज्ञान और सम्यग्दर्शन करना हो तो हो सकता है. दृष्टांत आता है न ? वहां तो केवलज्ञान की व्याख्या है. दो घड़ी में रेल के परीस-पर्यास डिब्बे बनाने हो तो बने ? भाई ! 'श्रीमद्' में ऐसा आता है. दो घड़ी में रेल के डिब्बे बनाने हो, डिब्बा समजते हैं ? रेल ! दो घड़ी में परीस डिब्बे बनाने हो तो नहीं बन सकता. परंतु दो घड़ी में आत्मा का अनुभव करके केवलज्ञान लेना हो तो हो सके तो दो घड़ी में सम्यग्दर्शन लेना हो तो आसान ही है. समज में आया ?

कहते हैं कि, मुनि क्या उपदेश दे ? जो विकल्प आता है, शुभराग, हां ! है पुण्यबंध का कारण. उपदेश में शुभराग आया (वह) है पुण्यबंध का कारण, धर्म नहीं. धर्म तो राग से रहित अंदर आनंद स्वरूप में जितनी लीनता और वीतरागता प्रगट हुई हो, उसका नाम धर्म (है). समज में आया ? वे मुनि कैसा उपदेश करे ? कि, 'अनुग्रह करनेकी एख्यापूर्वक...' स्वार्थ पूर्वक या कोई मेरा शिष्य होगा या ऐसा नहीं. अनुग्रह - कृपा. शुभ एख्या आयी, भान है कि मैं एख्या नहीं, मैं राग नहीं, मैं तो आनंद हूँ, जैसे संत को कोई अनुग्रह आया, कृपा करने का भाव (आया). क्या ?

'अनुग्रह करनेकी एख्यापूर्वक...' परंतु कहते हैं क्या ? 'दर्शनज्ञानके उपदेशकी प्रवृत्ति,...' होती है. देजो ! (वे) तो सम्यग्दर्शन और सम्यक्ज्ञान के उपदेश की प्रवृत्ति करते हैं. आहा..हा...! यरज्ञानुयोग में कैसा डाला है ! मुनि ऐसा उपदेश दे - दर्शन, ज्ञान. सम्यग्दर्शन, प्रथम सम्यग्दर्शन. आत्मा पूर्णानंद परमब्रह्म आनंद भगवान परमेश्वर जो ध्रुव स्वरूप देजा, सिद्धानंद ध्रुव नित्यानंद, उसकी अंतर निर्विकल्प दृष्टि करना, उसका नाम सम्यग्दर्शन है, ऐसा मुनि प्रथम उपदेश शिष्य को करते हैं, ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

मुमुक्षु :- चैतांबर में तो ऐसा आता है कि, पढे चारित्र होता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन दर्शन बिना यात्रि कहां से आया ? ये देजो न ! कडा नडी ?

‘दर्शनज्ञानके उपदेशकी प्रवृत्ति,...’ मुनि को शुभराग, एखण आयी. समजते हें कि, यड शुभराग मेरी यीज नडी, बंध का कारण है. उपदेश में वाणी तो जड की है, वाणी तो जड, परंतु राग आया वड बंध का कारण है. परंतु कमजोरी से मैं शुद्ध (उपयोग में) रह सकता नडी तो नीचे आ गया, तो अनुग्रह करने का (विकल्प आया). मैं बडा हूं, दूसरा मेरी पूजा करे या मुजे महंत बनाये, ऐसी यीज से उपदेश नडी देना, ऐसा कहते हें. समज में आया ?

दुनिया को प्रथम में प्रथम सर्वज्ञ परमात्मा वीतरागदेव यड इरमाते हें कि, सय्या आत्मज्ञ मुनि जो है, उसको शुद्ध उपयोग, अंदर में रमने की कमजोरी के कारण शुभराग आया तो शिष्य को पडले सम्यग्दर्शन का उपदेश दे. समज में आया ? इसप्रकार तीर्थकर परमात्मा सर्वज्ञ वीतरागदेव ने मुनि को ऐसी दर्शन के उपदेश की एखण डोती है, वड पडले कहते हें. समज में आया ? आत्मा देड से तो भिन्न है और दया, दान, व्रत, काम, कोध का शुभाशुभ विकार भाव है उससे भी भिन्न है और अक समय की अवस्था - दशा, उससे भिन्न ध्रुव चैतन्यमूर्ति उसकी अंतर अनुभव कर, प्रतीत कर, ऐसा उपदेश मुनि वीतराग मार्ग में (देते हें). संत के उपदेश की पडली पद्धति शुभरागीयों को ऐसी डोती है. लो ! है कि नडी उसमें ? उसमें कहते हें न ? उसमें है, देजो ! पडला यड उपदेश देना, ऐसा कहते हें, देजो ! आडा..डा...! पडला डी उपदेश उसको दर्शन - सम्यग्दर्शन का दे. क्योंकि सम्यग्दर्शन बिना कभी कोई धर्म डोता नडी.

‘अनुग्रह करनेकी एखणपूर्वक...’ कृपा से, करुणा से दर्शनज्ञान के उपदेश की प्रवृत्ति (करे). मुनि को एखण डुई तो सम्यग्दर्शन के उपदेश की पडली प्रवृत्ति करते हें. समज में आया ? अनुग्रह करने की एखण, इसका अर्थ, उसका डित कैसे डो ? कृपा करते हें, उसका कल्याण करते हें. दूसरी कोई एखण नडी. मैं उपदेश हूं तो मेरा शिष्य बन जाये या मुजे बडा माने, (ऐसा नडी). मुनि सय्या संत डो और उपदेश देने का शुभराग आवे तो पडले में पडले, वीतरागमार्ग में यरखानुयोग में शुभराग का ... प्रथम उपदेश सम्यग्दर्शन का दे.

प्रश्न :- यरखानुयोग का नडी दे ?

समाधान :- ये यरष्ठानुयोग में क्या कलते हैं ? समज में आया कि नहीं ? यलं क्या कलते हैं ? देणो !

पलल शल्ल तो यल है. पलल में यल है - 'दंसणणलणुवदेसो' (यल) 'प्रवचनसलर' शलस्त्र है. ललगवलन की वलश्ली में निकली दिव्यध्वनि. देणो ! आज तो दिव्यध्वनि कल दिवस है ! तो दिव्यध्वनि ललगवलन परमलत्मा त्रिलोकनलथ तीर्थकरदेव, उनके समवसरण में वलश्ली - दिव्यध्वनि आती है. दिव्यध्वनि कल प्रवचन, उसकल यल सलर है. 'प्रवचनसलर' प्र-वचन = प्र (यलनी) उत्कृष्ट. वचन कलओ, दिव्यध्वनि कलओ, उसकल सलर है. समज में आया ? पलले उसे दर्शन कल उपदेश दे, औसल कलते हैं, देणो !

मुमुक्षु :- उपदेश...

पूज्य गुरुदेवश्री :- यलं पलले ढोल वलया कि नहीं ? पलले यल वलया कि नहीं ? दर्शन, ज्ञलन कल उपदेश (पलले), पीछे दूसरल उपदेश. पद्धति पलली, वल शल्ल वलया है. समज में आया ? ँस्थलपूर्वक दर्शन, ज्ञलन उपदेश प्रवृत्ति.

ढलई ! तेरल स्वरूप पूर्ण आनंद अढंडलनंद प्रलु आत्मा, शुद्ध पूर्ण स्वरूप है. जिसमें अनंत आनंद है, अनंत ढल है, अनंत शलंति है, वीतरलगता (है), औसल आत्मा कल पूर्ण.. पूर्ण... पूर्ण... स्वरूप, उसकी निर्विकल्प दृष्टि कर, रलग से रललित अपने अनुढव में आत्मा दे, औसल उपदेश प्रथम मुनि करते हैं. रलग आया तढ. ढलई ! आल..लल...! 'पुरुषलर्थसिद्धि उपाय' में कल कि, पलले मुनि कल उपदेश दे. लेकिन मुनि (कल वल तो) यलरित्र की अपेकल से. दर्शन की अपेकल से तो पलले दर्शन कल उपदेश (दे). समज में आया ? सम्यग्दर्शन क्या यीज है, वल ढढर नहीं. तो सम्यक्ज्ञलन कलं से ढो और यलरित्र तो कलं से ढो ?

मुमुक्षु :- ....

पूज्य गुरुदेवश्री :- यलरित्र ढो किसको ? पलले सम्यग्दर्शन ढो ँसको. तो सम्यग्दर्शन कैसल है ? कैसे प्रलप्त ढो ? ँसकी ढढर नहीं तो यलरित्र कलं से आया ? आ..लल...!

यलं कलते हैं कि, सम्यग्दर्शन. पूर्णलनंदप्रलु आत्मा, जिसमें दया, दलन, व्रत, लक्ति, पूजल यलत्रल कल लढव जो है, वल सढ रलग है, शुढ रलग है, वल धर्म नहीं. रलग से लिन ललगवलनआत्मा पूर्ण स्वरूप है, उसको दृष्टि में लेकर अनुढव करके, प्रतीति करना, औसल उपदेश शुढरलगी प्रलश्ली - मुनि को अनुग्रह में वल उपदेश आता है. समज में आया ? और ज्ञलन कल उपदेश (करे). ढो ! अंदर ज्ञलन (यलनी) आत्मज्ञलन. समज में

आया ? आत्मा पूर्णानंद ज्ञानस्वरूप, उसका ज्ञान कर. दूसरे ज्ञान को ज्ञान कहते नहीं। समझ में आया ? आत्मा अंदर पूर्णानंद प्रभु, जिसमें से शुद्धि और निर्दोषता प्रगट करनी हो, वह सारा आत्मा निर्दोष और पवित्रता का पिंड ही आत्मा है. आ..डा...! समझ में आया ? उस पर दृष्टि स्थाप ! ध्रुव में बैठ जा ! आ..डा...!

वर्तमान पर्याय - अवस्था जो ज्ञान की, श्रद्धा की चलती है, उस पर्याय को पर्यायवान जो त्रिकादी परिणामी स्वरूप भगवानआत्मा, परिणामिक स्वभाववाला, ऐसी चीज पर दृष्टि कर, अकारण हो तो सम्यग्दर्शन होगा और सम्यक्ज्ञान होगा. समझ में आया ? यह पड़ला उपदेश है. समझ में आता है या नहीं ? एक बात (हुँ)।

‘छायापूर्वक दर्शनज्ञानके उपदेशकी प्रवृत्ति,...’ क्योंकि छाया है न ? केवलज्ञानी को जो उपदेश आता है उसकी छाया नहीं, इसलिये यहाँ (ऐसा) बिना है, भाई ! केवलज्ञानी परमात्मा जो हैं, वीतराग परमेश्वर, उनका जो उपदेश निकलता है वह छाया बिना निकलता है. वे तो वीतराग हैं. उनकी वाणी सलज निकलती है. इसलिये वहाँ छायापूर्वक उपदेश है नहीं. यहाँ तो मुनि हैं, आत्मा के आनंद का अनुभव है और स्वरूप की शुद्धता भी कुछ निर्मलता परिणति - दशा प्रगट हुँ है. समझ में आया ? परंतु स्वरूप में लीनता, मुनिपना की मूल दशा, शुद्ध उपयोग में लीनता होनी चाहिये, वह लीनता रह सकती नहीं तो कषाय का कष, राग का कष उत्पन्न होता है. उसमें आया न ? ‘भोक्षमार्ग प्रकाशक’ में. धर्मलोभी जोव को देखकर, ऐसा आया है. धर्मलोभी जोव को देखकर. धर्म का लोभी (अर्थात्) धर्म कैसा है, ऐसी जिसकी जिज्ञासा है, उसको अनुग्रहपूर्वक ऐसा उपदेश दे, ऐसा कहते हैं. समझ में आया ?

‘दर्शनज्ञानके उपदेशकी प्रवृत्ति,...’ क्योंकि छाया हुँ न ? छाया में यह उपदेश आया. शुभयोगी, शुद्धउपयोगी का पड़ला उपदेश यह आया. समझ में आया ? क्योंकि सम्यग्दर्शन और ज्ञान का जहाँ भान नहीं, उसे तो कोई व्रत, तप सख्या होता नहीं. बिना अके के शून्य हैं. यहाँ तो कहते हैं कि, मुनि को, वीतरागी संतों को, परमेश्वर वीतराग के पंथ में आये, ऐसा अंतर मुनिपना प्रगट हुआ... समझ में आया ? जैसे (मुनि को) शुभभाव आया, शुभराग, शुभउपयोग, उपदेश की छाया है तो बंध का कारण, धर्म नहीं. आ..डा...! उपदेश तो वाणी है परंतु शुभराग है वह बंध का कारण है, धर्म नहीं. परंतु बंध के कारण में भी उपदेश तो इसप्रकार का देना. अबंध स्वरूप भगवानआत्मा

का उपदेश (देना), ऐसा कहते हैं, भाई ! आडा..डा...! पडला उपदेश ही दुनिया को यह देना, ऐसा कहते हैं, देजो ! पडले का अर्थ – उपदेश की शैली (ऐसी है). पडला शब्द तो वह रखा है न ? सम्यग्दर्शन, यह चीज क्या है ? कैसे प्राप्त हो ? उसका ध्येय क्या है ? परमानंद प्रभु पूर्ण कौन है ? उसकी अंतर में दृष्टि करना, राग विकल्प तोड़कर, स्वरूप के अनुभव में आत्मा को प्रतीत में लेना, उसका नाम सम्यग्दर्शन है, इसके सिवा सम्यग्दर्शन की कोई चीज है नहीं. दुनिया माने कि, हम देव-गुरु-शास्त्र को मानते हैं तो (हमें) सम्यक् (है), वह बात जूही है, ऐसा कहते हैं. ऐसा उपदेश ज्ञानी का होता नहीं. समझ में आया ? देव-गुरु-धर्म की श्रद्धा करो. वह तो परद्रव्य है. परद्रव्य की श्रद्धा करना वह तो शुभराग है, वह कोई सम्यग्दर्शन नहीं. समझ में आया ?

‘अनुग्रह करनेकी इच्छापूर्वक दर्शनज्ञानके उपदेशकी प्रवृत्ति,...’ एक बात (हुई). ‘शिष्यग्रहणकी प्रवृत्ति,...’ कोई धर्मा, मुनिपना लेना याहे तो उसे मुनिपना ग्रहण करावे. समझ में आया ? यह शुभयोग में है, शुभ विकल्प में (है). समझ में आया ? सर्वविरती. आत्मा के आनंद में रहना और अतीन्द्रिय आनंद का अनुभव करो, ऐसा शिष्य को बनावे, तो शिष्यग्रहण (किया) कहने में आता है. ऐसा शिष्य, हां ! जिसको धर्म की परिणति वीतरागी उत्पन्न हो, ऐसे शिष्य को ग्रहण करे. ग्रहण की प्रवृत्ति (ऐसी है). दो !

‘उनके पोषणकी प्रवृत्ति...’ मुनि धर्मात्मा हैं, अंतर आनंद में हैं, परंतु गुरु को शुभराग आया. वह मुनि बालक भी हो, आठ वर्ष की उम्र में राजकुमार आत्मा के आनंद में जुलनेवाले की बात है, हां ! ओ..ओ..ओ...! एक मोरपीय और कमंडल – दो उपकरण होते हैं. और पुस्तक. मुनि जंगल में आनंदकंद में रहते हैं. ऐसे मुनि के पोषण की प्रवृत्ति. ऐसा आहार मिलेगा, ऐसा ज्यादा उसके विकल्प में जाये. आज इस गांव में जाओ तो आहार मिलेगा, ऐसी इच्छा, शुभइच्छा में मुनि की प्रवृत्ति होती है. भाई ! आडा..डा...! पर का कह सकते हैं, वह प्रश्न यहां नहीं है. यहां तो इच्छा ऐसे शुभयोग में आयी तो शिष्य बालक है, कोई वृद्ध है, मुनि धर्मात्मा आनंदकंद में जुलनेवाले, अतीन्द्रिय आनंद में रमनेवाले मुनि तो होते हैं. बाकी जड की किया अपनी मानते नहीं. शरीर चलता हो, वाणी बोले, वह जड की किया है, आत्मा की नहीं, ऐसे मुनि सम्यक्दृष्टि मानते हैं. और उसको राग होता है, वह भी पुण्यबंध का कारण है, ऐसा मुनि सम्यक्दृष्टि

है तो मानते हैं, परंतु अपने में शिष्य का विकल्प आ जाये कि, ... समज में आया ? कौन-से देस में सुकाल है ? किस गांव में ठीक है ? ऐसा उसके पोषण का विकल्प, शुभराग आता है, है पुष्ट्यबंध का कारण. आडा..डा...! समज में आया ? अंदर में डेयबुद्धि है. उपदेश में शुभराग आया (उसमें) धर्मी जव की डेयबुद्धि है, आदरणीय है नहीं. परंतु आता है तो उसको ऐसा उपदेश देना, ऐसा कलने में आया. आ..डा...!

‘और जिनेन्द्रपूजनके उपदेशकी प्रवृत्ति...’ वीतराग परमात्मा, उनकी पूजा श्रावक, मुनि को भी शुभभाव स्तुति, पूजा आदि डो. भगवान की पूजा का उपदेश दे. लो ! जिस मुनि को इच्छा हुई वड. इच्छा बिना आनंद में रहे, उस मुनि की बात तो यहां कहेगे. शुद्धउपयोगी को नहीं, वड तो कहेगे. टीका में देंगे. समज में आया ? मुनि, अंदर में आनंद में लीन डो जाते हैं, पंचमकाल के (मुनि) लेकिन सच्ये मुनि डो तो. उनको तो ऐसे उपदेश की इच्छा नहीं. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- इच्छा डो तो ऐसी डो.

पूज्य गुरुदेवश्री :- इच्छा डो तो इसप्रकार का उपदेश है.

‘जिनेन्द्रपूजनके उपदेशकी प्रवृत्ति...’ वीतराग त्रिलोकनाथ परमात्मा, उनकी पूजा. जिनेन्द्र परमेश्वर प्रतिमा वीतरागमूर्ति, उनकी पूजा. वीतरागमूर्ति, डं ! जैसे वीतराग थे, वैसी (प्रतिमा). उस पर वस्त्र नहीं, कुछ नहीं. समज में आया ? ऐसे जिनेन्द्र हैं न ? तो जिनेन्द्र किसको कडे ? कि, जैसे जिनेन्द्र वीतराग परमेश्वर थे ऐसी डी प्रतिमा जिनेन्द्रदेव की है. शांत...! कोई कपडा नहीं, गडने नहीं, कोई मुगट नहीं, कुछ नहीं.

प्रश्न :- चंदन वगैरह कुछ ?

समाधान :- कुछ नहीं, चंदन-ईंदन कुछ नहीं. वीतराग प्रतिमा में ऐसा डोता नहीं.

ऐसी वीतरागी मुद्रा का अथवा परमेश्वर साक्षात् डो तो उनकी पूजा का उपदेश, मुनि शुभराग में आ गये तो करते हैं. समज में आया ? मुनि ध्यान में, आनंद में है तो उनको तो इच्छा है नहीं. आडा..डा...! ‘जिनेन्द्रपूजनके उपदेशकी प्रवृत्ति...’ वीतराग परमात्मा, निष्क्रियबिंब देजे. ओ..डो...! सारे जगत को मानो देजते हैं ! कुछ विकल्प नहीं. ऐसी मुद्रा देजकर शुभराग जो आया, उस शुभराग में भगवान की पूजा करना, ऐसा उपदेश देना. जिनेन्द्र की पूजा का भाव है वड शुभ है, पुष्ट्य है. जिनेन्द्र की पूजा का भाव धर्म नहीं (है). आ..डा...! कठिन बात (है). समज में आया ? लेकिन ऐसा

શુભરાગ આયા તો મુનિ શુભરાગ કી પ્રવૃત્તિ બતાવે છે.

ઐસી પ્રવૃત્તિ કા ભાવ 'શુભોપયોગીયોંકે હી હોતી હૈ,...' ઐસા કહતે હૈં. શુભરાગ - ઇચ્છા આયી. મુનિ, સંત તો અંદર આનંદ મેં (રહતે હૈં). આનંદ કા આદર (હૈ), આત્મા કી આદર હૈ. ઐસા રાગ આયા લેકિન ઉસ સમય શુદ્ધ આનંદ કા હી આદર, લક્ષ્ય ઔર ધ્યેય હૈ. સમજ મેં આયા ? કમજોરી સે રાગ આયા તો ઉસમેં શુભઉપયોગી કી યહ પ્રવૃત્તિ હૈ. 'શુદ્ધોપયોગીયોંકે નહીં.' નિષેધ ક્રિયા. અસ્તિ હૈ ન ? શુભઉપયોગ કી યહ પ્રવૃત્તિ હૈ તો શુદ્ધઉપયોગ - વિકલ્પ તોડકર, મુનિ શાંત, આનંદ મેં લીન હો, સંત શાંતિ મેં, અનુભવ મેં હો, ઉનકો તો યહ વિકલ્પ હૈ નહીં. લો ! સમજ મેં આયા ? ઉસમેં ધર્મ ક્યા હૈ ? સમ્યગ્દર્શન ક્યા હૈ ? સમ્યક્જ્ઞાન ક્યા હૈ ? શુભરાગ ક્યા હૈ ? પૂજા ક્રિસકી હૈ ? સબ ઉસમેં આ ગયા. સમજ મેં આયા ?

'અબ, ઐસા નિશ્ચિત કરતે હૈં કિ સભી પ્રવૃત્તિયાં શુભોપયોગીયોંકે હી હોતી હૈં : ' મુનિ તો આનંદ મેં હી રહનેવાલે હોતે હૈં, અપને ધ્યાન મેં હી (રહતે હૈં). સંત તો, ઉનકો વીતરાગી સંત, મુનિ કહતે હૈં કિ, જો અપને ધ્યાન મેં, શુદ્ધઉપયોગ મેં હી રહતે હૈં. શુદ્ધ મેં, હાં ! યહ પુણ્યભાવ અશુદ્ધ ઉપયોગ હૈ, અશુદ્ધ ભાવ હૈ. કહતે હૈં કિ, અશુદ્ધભાવ કી યહ સબ પ્રવૃત્તિ ઉનકો હી હૈ. 'સભી પ્રવૃત્તિયાં શુભોપયોગીયોંકે હી હોતી હૈં.' શુદ્ધ મેં રહનેવાલે કો કોઈ પ્રવૃત્તિ હોતી નહીં. અપને ધ્યાન મેં, આનંદ મેં, ક્ષણ મેં આનંદ મેં મુનિ આતે હૈં ઔર ક્ષણ મેં વિકલ્પ ઉઠતા હૈ, ઐસે મુનિ કો વીતરાગમાર્ગ મેં મુનિ કહતે હૈં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...!

ક્ષણ મેં અતીન્દ્રિય આનંદ કે વેદન મેં આયે તો શુદ્ધઉપયોગી કહતે હૈં, ઉનકો તો વિકલ્પ હૈ નહીં. જિતની પ્રવૃત્તિ કહને મેં આયી વહ શુભરાગ, ઇચ્છા આયી. ઉસકો યહ પ્રવૃત્તિ હૈ. શુદ્ધઉપયોગી કો નહીં. ૨૪૯ (ગાથા).

उवकुणदि जो वि णिच्चं चादुव्वण्णस्स समणसंघस्स ।

कायविराधणरहिदं सो वि सरागप्पधाणो से ।।२४९।।

વણ જીવકાયવિરાધના ઉપકાર જે નિત્યે કરે,

ચઉવિધ સાધુસંઘને, તે શ્રમણ રાગપ્રધાન છે. ૨૪૯.

૨૪૯ (કી) ટીકા :- 'સંયમકી પ્રતિજ્ઞા કી હોનેસે...' મુનિ હૈ ઇસલિયે સંયમ કી તો

અથ સર્વા એવ પ્રવૃત્તયઃ શુભોપયોગિનામેવ ભવન્તીત્યવધારયતિ-

उवकुणदि जो वि णिच्चं चादुव्वण्णस्स समणसंघस्स ।
कायविराधणरहिदं सो वि सरागप्पधानो से ।।२४९।।

उपकरोति योऽपि नित्यं चातुर्वर्णस्य श्रमणसंघस्य ।

कायविराधणरहितं सोऽपि सरागप्रधानः स्यात् ।।२४९।।

પ્રતિજ્ઞાતસંયમત્વાત્ ષટ્કાયવિરાધનરહિતા યા કાચનાપિ શુદ્ધાત્મવૃત્તિત્રાણનિમિત્તા ચાતુર્વર્ણસ્ય શ્રમણસંઘસ્યોપકારકરણપ્રવૃત્તિઃ સા સર્વાપિ રાગપ્રધાનત્વાત્ શુભોપયોગિનામેવ ભવતિ, ન કદાચિદપિ શુદ્ધોપયોગિનામ્ ।।૨૪૯।।

અથ કાશ્ચિદપિ યાઃ પ્રવૃત્તયસ્તાઃ શુભોપયોગિનામેવેતિ નિયમતિ-उवकुणदि जो वि णिच्चं चादुव्वण्णस्स समणसंघस्स उपकरोति योऽपि नित्यं । कस्य । चातुर्वर्णस्य श्रमणसंघस्य । अत्र

હવે, બધીયે પ્રવૃત્તિઓ શુભોપયોગીઓને જ હોય છે એમ નક્કી કરે છે :-

વણ જીવકાયવિરાધના ઉપકાર જે નિત્યે કરે,
ચઉવિધ સાધુસંઘને, તે શ્રમણ રાગપ્રધાન છે. ૨૪૯.

અન્વયાર્થ :- [યઃ અપિ] જે કોઈ (શ્રમણ) [નિત્યં] સદા [કાયવિરાધનરહિતં] (છ)

પ્રતિજ્ઞા કી હૈ, તો એકેન્દ્રિય જીવ, પૃથ્વીકાય, જલકાય... પૃથ્વીકાય સમજતે હૈં ? પૃથ્વી કા એક કણ હૈ ન ? યહ સફેદ પત્થર, મિટ્ટી (ઉસકે) એક કણ મેં અસંખ્ય પૃથ્વીકાય જીવ હૈં. મકાન બનાતે હૈં, પત્થર લાતે હૈં ન ? 'પોરબંદરી' પત્થર, નજદીક કી ખાન હો ઉસકા પત્થર, 'ધ્રાંગધ્રા' કી ઘંટી કે પત્થર. ઘંટી કે પત્થર બહુત અચ્છે આતે હૈં. ચક્કી ! યે સબ પત્થર મેં, એક કણ રાઈ જિતના લો તો પરમેશ્વર કહતે હૈં કિ, ઉસમેં અસંખ્ય એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાય જીવ હૈં.

મુમુક્ષુ :- પત્થર વગૈરહ જબ તક સુખા નહીં.

શ્રમણશબ્દને શ્રમણશબ્દવાચ્યા ઋષિમુનિયત્યનગારા ગ્રાહ્યાઃ । 'દેશપ્રત્યક્ષવિત્કેવલમૃદિહમુનિઃ સ્યાદૃષિઃ પ્રસૂતર્દ્ધિરાઠ્ઠઃ શ્રેણિયુગ્મેઽજનિ યતિરનગારોઽપરઃ સાધુવર્ગઃ । રાજા બ્રહ્મા ચ દેવઃ પરમ ઇતિ ઋષિર્વિક્રિયાક્ષીણશક્તિપ્રાપ્તો બુદ્ધચૌષધીશો વિચિત્રવિદ્યવિદ્યવેદી ક્રમેણ ।।' ઋષયઃ ઋદ્ધિં પ્રાપ્તાસ્તે ચતુર્વિધા, રાજબ્રહ્મદેવપરમઋષિભેદાત્ । તત્ર રાજર્ષયો વિક્રિયાક્ષીણાર્દ્ધિપ્રાપ્તા ભવન્તિ । બ્રહ્મર્ષયો બુદ્ધચૌષધર્ધિયુક્તા ભવન્તિ । દેવર્ષયો ગગનગમનર્દ્ધિસંપન્ના ભવન્તિ । પરમર્ષયઃ કેવલિનઃ કેવલજ્ઞાનિનો

કાયની વિરાધના વિના [ચાતુર્વર્ણસ્ય] ચાર પ્રકારના [શ્રમણસંઘસ્ય] શ્રમણસંઘને [ઉપકરોતિ] ઉપકાર કરે છે, [સઃ અપિ] તે [સરાગપ્રધાનઃ સ્યાત્] રાગની પ્રધાનતાવાળો છે.

ટીકા :- સંયમની પ્રતિજ્ઞા કરી હોવાથી છ કાયની વિરાધના વિનાની જે કોઈ પણ, શુદ્ધાત્મપરિણતિના રક્ષણને નિમિત્તભૂત એવી, ચાર પ્રકારના શ્રમણસંઘને ઉપકાર કરવાની પ્રવૃત્તિ, તે બધીયે રાગપ્રધાનપણાને લીધે શુભોપયોગીઓને જ હોય છે, શુદ્ધોપયોગીઓને કદાપિ નહિ. ૨૪૯.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- જબ તક સચેત નહીં હોતા. વહ સંચલ હોતા હૈ. સંચલ (કો) કયા કહતે હૈં ? સંચલ ખારા હોતા હૈ. સંચલ દો પ્રકાર કે (હૈં). એક સચેત ઔર એક અચેત. (એસે) દો પ્રકાર કે (હોતે હૈં). વહ જો સંચલ નીકલતા હૈ ઉસ સફેદ કણ મેં અસંખ્ય જવ હૈં. પૃથ્વીકાય. મીઠું.. મીઠું... નમક ! નમક કી એક કણી જો હૈ, એક કણ મેં અસંખ્ય એકેન્દ્રિય જવ હૈં. મુનિ ને તો એકેન્દ્રિય જવ કી હિંસા કા ત્યાગ ક્રિયા હૈ. એકેન્દ્રિય જવ કી હિંસા કરે નહીં, કરાવે નહીં ઔર કરતા હો ઉસકી સંમતિ હોતી નહીં. નવ કોટિ સે (ત્યાગ હૈ). દેખો ! ષટકાય હૈ ન ? (મૂલ ગ્રંથ મેં નીચે ફૂટનોટ હૈ).

'શ્રમણસંઘકો શુદ્ધાત્મપરિણતિકે રક્ષણમેં નિમિત્તભૂત...' સચ્ચે સંત હૈં, વીતરાગી પરિણતિ હૈ, સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક શાંતિ કી વીતરાગ દશા ઉત્પન્ન હુઈ હૈ, ઉસકે રક્ષણ મેં નિમિત્તભૂત 'ઉપકારપ્રવૃત્તિ શુભોપયોગી શ્રમણ કરતે હૈં વહ છહ કાયકી વિરાધનાસે રહિત હોતી હૈ...' ઉસમેં પૃથ્વી કે એક કણ ભી હિંસા હો, એસી ક્રિયા શુભોપયોગી મુનિ કો હોતી નહીં. ક્યોંકિ વહ તો વિરાધના, પાપ હૈ. પાપ સે (નિવૃત્તિ કી) તો પ્રતિજ્ઞા કી હૈ. આહા...હા...! પહલે પૃથ્વીકાય (લિયા).

भवन्ति। मुनयः अवधिमनःपर्ययकेवलनिश्चय। यतय उपशमकक्षपकश्रेण्यारूढाः। अनगाराः सामान्यसाधवः। कस्मात्। सर्वेषां सुखदुःखादिविषये समतापरिणामोऽस्तीति। अथवा श्रमणधर्मानुकूलश्रावकादिचातुर्वर्णसंघः। कथं यथा भवति। **कायविराधणरहिदं** स्वस्थभावनास्वरूपं स्वकीयशुद्धचैतन्यलक्षणं निश्चयप्राणं रक्षन् परकीयषट्कायविराधनारहितं यथा भवति। **सो वि सरागप्पधाणो से** सोऽपीत्थंभूतस्तपोधनो धर्मानुरागचारित्रसहितेषु मध्ये प्रधानः श्रेष्ठः स्यादित्यर्थः। ॥२४९॥

भाट में जलकाय. ये जल का बिंदु. बरसात का, नदी का, झूले के अके बिंदु में असंभ्य अकेन्द्रिय जव (है, असा) भगवान ने कडा (है). समज में आया ? उसकी हिंसा का मुनि को तो त्याग है. हिंसा करे नहीं, करावे नहीं, करता हो (उसे) संमत (करे) नहीं, मन-वचन-काया से. असा अंतर में मुनि हो, उसका तो नव कोटि से – नव प्रकार से (त्याग है). समज में आया ? उसके दिये बनाया हुआ आहार, आहार-पानी, चाय-दूध उसके दिये बनाया हो वह मुनि ले सके नहीं. क्योंकि हिंसा (है), उसके दिये बनाया. बडा आरंभ है. अके पानी के बिंदु में असंभ्य जव. ओ...हो...हो...! असा दस शेर पानी – आधा भण पानी – जल. बडा पाप ! उसके दिये बनाकर ले (तो) देनेवाला पापी और देनेवाला भी पापी, असा कहते हैं. मुनि को तो प्रतिज्ञा (है).

मुमुक्षु :- देनेवाले को तो...

पूज्य गुरुदेवश्री :- देनेवाला भी पापी है. दृष्टि मिथ्यात्व की अपेक्षा से. वह माने कि, मैंने सेवा की. अज्ञानी हिंसा करते हैं. समज में आया ? मिथ्यात्व तो है न उसकी प्रतीति में ! हिंसा करके (मानता है कि), मैंने मुनि को (आहार दिया तो) मुझे धर्म का लाभ हुआ. असी मान्यता है वह मिथ्यात्व मान्यता है. समज में आया ? शुभराग हो वह दूसरी बात (है).

अग्नि. अग्नि की भी हिंसा मुनि कर सकते नहीं. अग्नि का अके एतना कण है, दियासलाई जितना, (उसके) एतने कण में असंभ्य अकेन्द्रिय जव हैं. अग्नि को जलाये नहीं, मन से, वचन से, काया से. करना, करवाना, अनुमोदना (करना उसका) त्याग है. मुनि पर की सेवा करने में जहां अकेन्द्रिय जव की हिंसा हो वह करे नहीं. विराधना होती है. आहा...हा...! समज में आया ?

प्रश्न :- लाईट...

समाधान :- कोई नहीं. लाईट.. बाईट. अभी लाईट है न, पड़ले तो नहीं थी. लाईट स्वयं करे, बनाये या करो या यहाँ जोलो, ऐसा मुनि कह सकते नहीं. बेटरी नहीं हो तो दियासलाई थी, लावटेन करो, ऐसा कहे, लो न ! वह भी करे, करावे (नहीं). लेकिन अग्नि का ज्व जहाँ है, मुनि, दूसरे की सेवा करने में उपदेश देने में आता है तो एकाग्र की विराधना रहित उपदेश है. उसमें एकाग्र के ज्व की हिंसा (हो, ऐसा) उपदेश मुनि करते नहीं. हेजो !

वायु. वायु है वह ज्व है. और वनस्पति. नीम के पत्ते में, अक-अक पत्ते में असंख्य ज्व हैं. दूधी के अक कण में, दूधी की सञ्ज है न ? करेले. क्या कहते हैं ? कोई भी वनस्पति. अक-अक कण में असंख्य ज्व हैं. हरितकाय, असंख्य आत्मा हैं. उसकी हिंसा मुनि कर सकते नहीं, करवा सकते नहीं. ऐसी पर की सेवा में जहाँ अकेन्द्रिय ज्व की हिंसा हो, वह भी करते नहीं. समज में आया ? वनस्पति होती है न.

त्रस. दोषन्द्रिय, तीनषन्द्रिय, चौषन्द्रिय, पंचेन्द्रिय. जिसमें त्रस भी मरे, ऐसी हिंसा रहित. 'एह कायके विराधनसे रहित जो कोई भी, शुद्धात्मपरिणतिके रक्षणमें निमित्तभूत...' लेकिन किसको ? सामने संत मुनि हैं (वे) शुद्धात्मपरिणतिवाले हैं, ऐसा कहते हैं. आहा...हा...! समज में आया ? आत्मा शुद्ध पुण्य-पाप के विकल्प से, परिणाम से रहित, ऐसा अनुभव और परिणति दशा प्रगट हुई हो, उसमें निमित्तभूत हो, ऐसी सेवा कर सकते हैं. लेकिन एह काय की विराधना रहित.

'यार प्रकारके श्रमणसंघका उपकार...' लो ! यहाँ श्रमणसंघ (दिया). यार प्रकार के साधु. यार प्रकार के साधु. शुभराग आता है तो उपदेश आदि, सेवा आदि करते हैं. नीचे नोट है. 'श्रमणके यार प्रकार यह है :- (१) ऋषि,....' ऋषि यानी ये जैन के वीतरागी मुनि, हां ! दूसरे ऋषि (नहीं). जैन के ऋषि की बात है. '(१) ऋषि, (२) मुनि, (३) यति और (४) अनगार. ऋद्धिप्राप्त श्रमण ऋषि है,....' आत्मा के आनंद में सम्यग्दर्शन पूर्वक यारित्र की शुद्ध दशा - परिणति अवस्था है, परंतु कोई लब्धि प्रगट हुई हो, उनको आत्मा की वीतराग दृष्टि, वीतरागी ज्ञान और वीतरागी यारित्र दशा अंदर में है. उनको कोई लब्धि प्रगट हुई हो तो उनको ऋषि कहने में आता है. समज में आया ? वीतरागी संत में ऋद्धि प्रगट हो उसे ऋषि कहते हैं. .... यहाँ तो आत्मा का आनंद का अनुभव

– वेदन हुआ और उसके अलावा वीतराग दशा, अरागी दशा प्रगट हुई, उसको पुण्य के कारण कोई लब्धि उत्पन्न हो तो उसको ऋषि कहने में आता है. उसके भी चार भेद हैं, यहाँ नहीं लिखे हैं. राजर्षि आता है न ?

‘(२) मुनि,...’ हो ! है न ? ‘अवधि, मनःपर्यय अथवा केवलज्ञानवाले श्रमण मुनि हैं,...’ देखो ! मुनि अवधिज्ञानी हो, पर के मन की बात जाने (ऐसे) मनःपर्यय ज्ञानी हो, केवलज्ञान (है वे) मुनि हैं. ‘महाश्रमणसंघका उपकार...’ केवली का उपकार करे, ऐसा इसमें लिखा. उसका अर्थ कि, केवलज्ञानी ने जो आज्ञा की, उस मार्ग का सेवन करे, उसे केवली का उपकार करते हैं, ऐसा कहने में आता है. भगवान परमात्मा वीतराग तीर्थंकरदेव ने आत्मा का जो धर्म मार्ग कहा, ऐसा जो अंदर में सम्यक्दर्शन, ज्ञान, चारित्र्य पालते हैं, वह केवली का उपकार करते हैं, ऐसा कहने में आता है. अपना उपकार करते हैं, वह केवली का (उपकार) करते हैं, ऐसा यहाँ निमित्त से कथन है. समज में आया ? अर्थ दिया होगा, भाई !

अब, यति किसको (कहे) ? यति यानी वर्तमान में जो जति है, वह नहीं. ‘उपशमक या क्षपकश्रेणिमें आरूढ श्रमण...’ अंदर आत्मा की अनुभव दशा प्रगट हुई, वीतरागता प्रगट हुई है. यति – यत्ना. स्वरूप में छतनी स्थिरता हुई है कि केवलज्ञान लेने में श्रेणि (अर्थात्) जैसे सीढ़ी होती है, वैसे श्रेणि में चढ़ते हैं. यत्ना – स्वरूप में यत्ना करे. वे यति (हैं). उसका भी उपकार. उपकार का अर्थ – वे हैं उनका बहुमान करना, उनकोने कहा ऐसा समजना, वह उपकार (है). बाकी वे तो क्षपकश्रेणी में चढ़े हैं. ध्यान में हैं, आनंद में हैं.

‘और सामान्य साधु वह अनगार है.’ इसके अलावा संतो, ऋद्धि बिना के, अवधि, मनःपर्यय, केवलज्ञान बिना के और श्रेणि बिना के. आत्मा अंतर आनंदमूर्ति प्रभु, अतीन्द्रिय आनंद के अनुभव में रहनेवाले, उनको यहाँ सामान्य साधु कहने में आता है. समज में आया ? बाद में ऋषि की व्याख्या करेंगे. उसमें है, टीका में, ‘जयसेनाचार्य’ की (टीका में है). ब्रह्मर्षि, राजर्षि (ऐसे). (कोई) नहीं कहता था ? (उसे) राजर्षि कहते थे. धूल में भी भान नहीं है. यहाँ व्याख्यान सुनने आये थे. संवत् १८८३ में (आये थे). कोई कहे, राजर्षि हैं. डाढ़ी रखते थे, द्विवान, ‘भावनगर’ के द्विवान ! राजर्षि हैं. अरे...! राजर्षि कोई नहीं है, भाई ! राजा हो, महासंत अंतर नग्न दशा डोकर, अंदर वीतरागी परिष्कृति

उत्पन्न हुआ है, जैसे राजर्षि (होते हैं). बड़ी विक्रिया ऋद्धि (होती है). है न ? विभा है न ? विक्रिया ऋद्धि विभा है न ? विक्रिया आदि लब्धि हो. अक्षीण आदि. उनका आधार एक लक्षु हो तो भी करोड़ों आदमी आधार कर ले, ऐसी लब्धि प्रगट हुई हो, उसकी यहाँ राजर्षि, ब्रह्मर्षि ऐसा कहेंगे.

‘इसप्रकार यतुर्विध श्रमण संघ हैं.’ अपने तो यह लेना है. इसप्रकार का यतुर्विध संघ होता है. मुनि का चार प्रकार. इस ‘चार प्रकारके श्रमणसंघका...’ शुद्धपरिणति के रक्षण में निमित्त. केवलज्ञान में, क्षणश्रेणि बढ़ते हैं, उसमें तो हो सके नहीं, तो भी व्यवहार से ले लेना. ‘उपकार करनेकी प्रवृत्ति है...’ शुभरागी मुनि को इच्छा उत्पन्न हुई है, इच्छारहित ध्यान में, आनंद में रह सकते नहीं. क्षण में आनंद में रह सकते हैं और क्षण में राग आता है, उसकी बात है. मुनि की दशा तो ऐसी होती है (कि), क्षण में छोटा गुणस्थान, क्षण में सप्तम गुणस्थान. वीतराग सर्वज्ञ के मार्ग विषे (ऐसी दशा होती है). क्षण में सप्तम आ जाता है. ध्यान, आनंद (होता है), क्षण में विकल्प उठता है. विकल्प उठता है वह शुभराग है, उसकी प्रवृत्ति ऐसी है, ऐसा यहाँ बताते हैं. जिसमें छह काय की हिसा हो, वह थोड़ा भी कर सकते नहीं.

मुमुक्षु :- ... थोड़ा काल है न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- शुभराग है वहाँ तक. शुभराग है वहाँ तक की बात है न ! शुभउपयोग की बात है न !

‘श्रमणसंघका उपकार करनेकी प्रवृत्ति है वह सत्नी रागप्रधानताके कारण...’ वह राग है. आडा..डा...! वह विकल्प है, शुभराग है. रागपरिणति शुभोपयोग की होती है. ‘शुद्धोपयोगियोंके कदापि नहीं.’ मुनि तो अंदर में स्थिर ध्यान में हैं. जंगल में आनंद में रहते हैं. उसको तो है नहीं. लेकिन रह सके नहीं और राग आ गया तो ऐसी प्रवृत्ति शुभरागी को, रागप्रधान जब को होती है. आडा..डा...! वीतराग मार्ग अलौकिक मार्ग (है), भाई ! सर्वज्ञ परमेश्वर परमात्मा ने कड़ा मार्ग है. लोगों को सुनने में भी आवे नहीं कि, साधुपद कैसा है ? सम्यग्दर्शन कैसा है ? सम्यक्ज्ञान कैसा है ? और चारित्र कैसा है ? आडा..डा...! समज में आया ?

‘शुद्धोपयोगियोंके कदापि नहीं.’ पाठ में है. इच्छा उत्पन्न हुई है, जैसे छोटे गुणस्थान में सच्ये मुनि होते हैं. समज में आया ? जिनको नींद भी एक सेकंड के अंदर में, पौन

सेकंड मात्र नींद आती है. आडा..डा...! विशेष नींद होती नहीं. उन्हें यहाँ भगवान के मार्ग में साधु कड़ा है. साधुपद क्या है (ईसका) लोगों को माप नहीं आता, पता नहीं. थोड़े कपड़े छोड़ दिये (तो) डो गया साधु. भाई ! वहाँ साधु नहीं. पंच महाव्रत का विकल्प है, राग प्रधान वस्तु (है), वहाँ भी साधुपना नहीं. विकल्प से, राग से पार अंदर में विद्वानंद स्वरूप में रमण करे, आत्मा में रमण करे सो आत्माराम, साधु हैं. समझ में आया ? उसको राग है, जब तक वीतरागता अंदर उपयोग में प्रगट नहीं और वहाँ से उट गया तो ऐसा रागप्रधान के कारण. लो, यहाँ रागप्रधान हुआ न ? शुभराग (हुआ). शुभराग है, वहाँ राग है. उपदेश देने का विकल्प भी राग है. आडा..डा...! यहाँ तो माने कि, उपदेश देने के भाव से हमें धर्म होता है, निर्जरा (होती है).

ये तुलसी तेरापंथी है, वहाँ ऐसा कहते हैं. उपदेश देना वहाँ धर्म, निर्जरा है. अकेल तुलसी नहीं है ? स्थानकवासी में है. .... उसकी श्रद्धा ऐसी है, दूसरे को मारे तो बयाओ, ऐसा नहीं कहना लेकिन उपदेश देना. लैया ! कोई प्राणी को नहीं मारना, दुःख नहीं देना. ऐसा उपदेश देने से धर्म होता है. भाई ! यहाँ कहते हैं, उपदेश देने से धर्म बिलकुल नहीं होता. शुभराग आया तो पुण्यबंध होगा. आडा..डा...! जैसे देकर जो बयाओ, उसे वे पाप मानते हैं. नहीं मारो, नहीं मारो, किसी को दुःख नहीं देना, ऐसा उपदेश देने से निर्जरा होती है. यहाँ भगवान कहते हैं, उसे पुण्यबंध होता है, धर्म-बर्भ होता नहीं. धर्म तो, राग से भिन्न अपना स्वरूप, आनंद में, अंदर में अकाग्र हो तो धर्म होता है. ऐसा उपदेश (देने) से धर्म होता नहीं.

मुमुक्षु :- वहाँ निर्जरा कहते हैं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- उसे निर्जरा कहते हैं. वर्तमान में वीतराग मार्ग (क्या है) मालूम नहीं, (ईसलिये) कुछ का कुछ कर दिया है. कोई ऐसा कहे कि, कोई साधु का आहार बय गया हो तो भा लेना, निर्जरा होगी. आहार - भोजन बय गया हो, (पूरा) भा नहीं सके, बय गया (उसे) दूसरा भा ले तो निर्जरा होती है. वे अधिक नहीं जाते, बय गया तो भा लेना. हमारे 'डीराजमडाराज' थे. अकेल आदमी बहुत लेकर आया था. व्दोरने के लिये गये तो वापसी बहुत आयी थी. वापसी समझते हैं ? उसे जाया, लेकिन बहुत बय गई. अब क्या करना ? बदिक थे. छाछ में डाल दी. जुद ने भा लिया था, अब क्या करना ? छाछ डाली और पी गये. ऐसी श्रद्धा, (उनके) शास्त्र में ऐसा लिखा

है. पूरी बात में ही झूठ है.

यहां तो कहते हैं कि, भाई ! जिसको उपदेश देने का भाव आया, मुनि को आत्मा का भान है, (वे) राग का आदर करते नहीं. परंतु राग की प्रवृत्ति में जैसे उपदेश की शैली होती है. बस ! एतना बताना है. समझे न ? लेकिन उसमें भी छल काय की हिंसा हो, ऐसा उपदेश या प्रवृत्ति होती नहीं. क्योंकि मुनि भी संयमी है न ?

‘अब, प्रवृत्ति संयमकी विरोधी होनेका निषेध करते हैं (अर्थात् शुभोपयोगी श्रमणके संयमके साथ विरोधवाली प्रवृत्ति नहीं होनी चाहिये..)’ वो, स्पष्टीकरण करते हैं. आत्मा सम्यग्दर्शन में रमता है, ज्ञान में रमता है और चारित्र्य वीतराग दशा प्रगट हुई है, जैसे मुनि को राग आया तो राग में संयम के विरोधी होने की प्रवृत्ति का निषेध करते हैं. २५० (गाथा).

जदि कुणदि कायखेदं वेज्जावच्चत्थमुज्जदो समणो ।

ण हवदि हवदि अगारी धम्मो सो सावयाणं से ।।२५० ।।

सभी गाथाओं छोटी-छोटी हैं. टीका भी बहुत छोटी है. २५०.

वैयावृते उद्यत श्रमण षट् कायने पीडा करे

तो श्रमण नहि, पण छे गृही; ते श्रावकोनो धर्म छे. २५०.

वे साधु नहीं है, जिसमें छल काय की कुछ भी हिंसा हो, उसे करे, करावे, अनुमोदना करे तो वह साधु नहीं है. गृहस्थ को, हां ! गृहस्थाश्रम में. समज में आया ? २५०.

टीका :- ‘जो (श्रमण) दूसरेके शुद्धात्मपरिणतिकी रक्षा हो...’ एतनी बात है. बस ! है न ? दूसरे की बात नहीं. उसका शुद्ध स्वरूप श्रद्धा, ज्ञान और शान्ति पर को है, उसका रक्षण हो, जैसे निमित्तपने की बात यहां है. रक्षा तो उसके कारण से होती है. परंतु उसमें निमित्त की बात (है). यह यरणानुयोग है न ? ‘(श्रमण) दूसरेके शुद्धात्मपरिणतिकी रक्षा...’ ओ..ओ..ओ...! देओ ! यह साधु ! पवित्र आत्मा की सम्यग्दर्शन, ज्ञान और वीतरागी अरागी अवस्था. परिणति यानी अवस्था. निर्विकल्प वीतराग दशा की रक्षा हो, ‘जैसे अभिप्रायसे वैयावृत्यकी प्रवृत्ति करता हुआ...’ दूसरे साधु की सेवा करता हुआ ‘अपने संयम की विराधना करता है,...’ उसमें कोई भी बड़ा रोगी हुआ (तो) जब नहीं लेते है तो यलो, थोडा (ले लो). समज में आया ? पानी के अंक बिंदु के ज्व की हिंसा हो

અથ પ્રવૃત્તે: સંયમવિરોધિત્વં પ્રતિષેધયતિ-

જદિ કુણદિ કાયખેદં વેજ્જાવચ્ચત્થમુજ્જદો સમણો ।
ણ હવદિ હવદિ અગારી ધમ્મો સો સાવયાણં સે ।।૨૫૦ ।।

યદિ કરોતિ કાયખેદં વૈયાવૃત્ત્યાર્થમુદ્યત: શ્રમણ: ।

ન ભવતિ ભવત્યગારી ધર્મ: સ શ્રાવકાણાં સ્યાત્ ।।૨૫૦ ।।

યો હિ પરેષાં શુદ્ધાત્મવૃત્તિત્રાણાભિપ્રાયેણ વૈયાવૃત્ત્યપ્રવૃત્ત્યા સ્વસ્ય સંયમં વિરાધયતિ, સ ગૃહસ્થધર્માનુપ્રવેશાત્ શ્રામણ્યાત્ પ્રચ્યવતે । અતો યા કાચન પ્રવૃત્તિ: સા સર્વથા સંયમાવિરોધેનૈવ વિધાતવ્યા; પ્રવૃત્તાવપિ સંયમસ્યૈવ સાધ્યત્વાત્ ।।૨૫૦ ।।

અથ વૈયાવૃત્ત્યકાલેઽપિ સ્વકીયસંયમવિરાધના ન કર્તવ્યેત્યુપદિશતિ-જદિ કુણદિ કાયખેદં વેજ્જાવચ્ચત્થમુજ્જદો યદિ ચેત્ કરોતિ કાયખેદં ષટ્કાયવિરાધનામ્ । કથંભૂત: સન્ ।

હવે પ્રવૃત્તિ સંયમની વિરોધી હોવાનો નિષેધ કરે છે (અર્થાત્ શુભોપયોગી શ્રમણને સંયમ સાથે વિરોધવાળી પ્રવૃત્તિ ન હોવી જોઈએ એમ કહે છે) :-

વૈયાવૃત્તે ઉદ્યત શ્રમણ ષટ્ કાયને પીડા કરે
તો શ્રમણ નહિ, પણ છે ગૃહી; તે શ્રાવકોનો ધર્મ છે. ૨૫૦.

અન્વયાર્થ :- [યદિ] જો (શ્રમણ) [વૈયાવૃત્ત્યાર્થમ્ ઉદ્યત:] વૈયાવૃત્ત્ય માટે ઉદ્યમવંત વર્તતાં [કાયખેદં] છ કાયને પીડા [કરોતિ] કરે તો તે [શ્રમણ: ન ભવતિ] શ્રમણ નથી, [અગારી

તો સાધુપના રહતા નહીં. સમજ મેં આયા ?

‘સંયમકી વિરાધના કરતા હૈ, વહ ગૃહસ્થધર્મમેં પ્રવેશ કર રહા...’ હૈ. ગૃહસ્થધર્મ શ્રાવક હૈ. મુનિ હૈ નહીં. મુનિપના છૂટ ગયા. આહા...હા...! એકેન્દ્રિય, દો ઇન્દ્રિય, તીનઇન્દ્રિય, ચતુરઇન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય જીવ અથવા પૃથ્વી, પાની, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, ત્રસ ઉસમેં કિસીકી

વૈયાવૃત્ત્યાર્થમુદ્યતઃ । સમગો ણ હવદિ તદા શ્રમણસ્તપોધનો ન ભવતિ । તર્હિ કિં ભવતિ । હવદિ અગારી અગારી ગૃહસ્થો ભવતિ । કસ્માત્ । ધમ્મો સો સાવયાણં સે ષટ્કાયવિરાધનાં કૃત્વા યોઽસૌ ધર્મઃ સ શ્રાવકાણાં સ્યાત્, ન ચ તપોધનાનામિતિ । ઇદમત્ર તાત્પર્યમ્-યોઽસૌ સ્વશરીરપોષણાર્થ શિષ્યાદિમોહેન વા સાવદ્યં નેચ્છતિ તસ્યેદં વ્યાખ્યાનં શોભતે, યદિ પુનરન્યત્ર સાવદ્યમિચ્છતિ વૈયાવૃત્ત્યાદિસ્વકીયાવસ્થાયોગ્યે ધર્મકાર્યે નેચ્છતિ તદા તસ્ય સમ્યક્ત્વમેવ નાસ્તીતિ ।।૨૫૦।।

ભવતિ] ગૃહસ્થ છે; (કારણ કે) [સઃ] તે (છ કાયની વિરાધના સહિત વૈયાવૃત્ય) [શ્રાવકાણાં ધર્મઃ સ્યાત્] શ્રાવકોનો ધર્મ છે.

ટીકા :- જે (શ્રમણ) બીજાને શુદ્ધાત્મપરિણતિનું રક્ષણ થાય એવા અભિપ્રાયથી વૈયાવૃત્યની પ્રવૃત્તિ કરતાં પોતાના સંયમની વિરાધના કરે છે, તે ગૃહસ્થધર્મમાં પ્રવેશતો હોવાને લીધે શ્રામણ્યથી ચ્યુત થાય છે. આથી (એમ કહ્યું કે) જે કોઈ પ્રવૃત્તિ હોય તે સર્વથા સંયમ સાથે વિરોધ ન આવે એવી રીતે જ કરવી જોઈએ. કારણ કે પ્રવૃત્તિમાં પણ સંયમ જ સાધ્ય છે.

ભી થોડી હિંસા હો, દૂસરે કો કરાવે, કરે યા અનુમોદના હો એસી વૈયાવૃત્ય કી ભાવના આ ગયી (તો) સાધુપના નહીં રહ સકતા. સમજ મેં આયા ? 'શ્રામણ્યસે ચ્યુત હોતા હૈ.' વહ ગૃહસ્થધર્મ મેં પ્રવેશ કર રહા હૈ.

'ઇસસે (એસા કહા હૈ કિ) જો ભી પ્રવૃત્તિ હો...' મુનિ કી, આત્મા કી શુદ્ધિ પરિણતિ મેં નિમિત્ત હો, એસા વિકલ્પ આયા તો ઉસમેં કોઈ ભી પ્રવૃત્તિ હો, 'વહ સર્વથા સંયમકે સાથ વિરોધ ન આયે...' અપના છહ કાય કા ઔર અવ્રત કા ત્યાગ હૈ, ઉસકી સંયમ દશા અંદર મેં હૈ તો સંયમ કે સાથ વિરોધ ન આવે 'ઇસપ્રકાર હી કરની ચાહિયે,....' આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? તલ, બાજરી યે સબ એકેન્દ્રિય જીવ હેં. સમજ મેં આયા ? ગેહૂં જવાર સબ એકેન્દ્રિય જીવ હેં. અંદર જીવ હૈ.

પ્રશ્ન :- છહ કાય...

સમાધાન :- હાં, છહ કાય હો તો ભી જીવ હૈ.

એસે જીવ કી હિંસા કરને કા કહના, કરાના, અનુમોદના (કરના), યે સબ સાધુપને સે ભ્રષ્ટ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? વીતરાગમાર્ગ સૂક્ષ્મ હૈ, ભાઈ ! વીતરાગમાર્ગ

ભાવાર્થ :- જે શ્રમણ છ કાયની વિરાધના સહિત વૈયાવૃત્ત્યાદિ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે ગૃહસ્થધર્મમાં પ્રવેશે છે; તેથી શ્રમણે વૈયાવૃત્ત્યાદિ પ્રવૃત્તિ એવી રીતે કરવી જોઈએ કે જેથી સંયમની વિરાધના ન થાય.

અહીં એટલું વિશેષ સમજવું કે-જે સ્વશરીરના પોષણ અર્થે અથવા શિષ્યાદિના મોહથી સાવધને ઇચ્છતો નથી તેને તો વૈયાવૃત્ત્યાદિકમાં પણ સાવધને ન ઇચ્છવું તે શોભાસ્પદ છે, પરંતુ જે બીજે તો સાવધને ઇચ્છે છે પણ પોતાની અવસ્થાને યોગ્ય વૈયાવૃત્ત્યાદિ ધર્મકાર્યમાં સાવધને ઇચ્છતો નથી તેને તો સમ્યક્ત્વ જ નથી. ૨૫૦.

મં તો છહ કાય કે છહ જીવનિકાય લેના હૈ ન ? નિગોદ મં અનંત જીવ હેં. સમજ મં આયા ? નિગોદ, લીલ, કૂંગ - કાઈ આદિ. ઉસકી થોડી ભી વિરાધના હો, ઐસા ભાવ, પ્રવૃત્તિ કરે તો મુનિપના રહતા નહીં. સમજ મં આયા ? ઐસા માર્ગ વીતરાગ ને કહા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વહ તો પ્રતિબદ્ધ નહીં હો, ઐસી હિંસા કે નિષેધ કે લિયે વહ બાત હૈ. એક જગહ પ્રતિબદ્ધ હો જાયે તો...

યહાં તો પર કી વૈયાવૃત્ત્ય મં, અપને સંયમ કે નિર્વાહ કે લિયે હૈ. કોઈ ઠિકાને ઐસે જાતે હેં. વહ અપની બાત હૈ, દૂસરે કે લિયે નહીં. યહાં તો 'સર્વથા સંયમકે સાથ વિરોધ ન આયે ઇસપ્રકાર હી કરની ચાહિયે, ક્યોંકિ પ્રવૃત્તિમં ભી સંયમ હી સાધ્ય હૈ.' દેખો ! પ્રવૃત્તિ મં ભી સંયમ રખના વહી ઉસકો સાધ્ય હૈ. શુભયોગ મં ભી કોઈ વિરાધના હો તો સંયમ સાધ્ય રહા નહીં, સંયમપના રહતા નહીં. ઓ..હો..હો...! સંયમ સાધ્ય કા અર્થ - સંયમી હૈ વહાં વહ દશા રખની. સાધ્ય કા અર્થ, દષ્ટિ મં તો સાધ્ય ધ્રુવ (સ્વરૂપ) હી હૈ. ધર્મા કો દષ્ટિ મં સાધ્ય તો ધ્રુવ હી હૈ. પરંતુ સંયમ કી પરિણતિ કી રક્ષા કરના વહ સાધ્ય હૈ. સમજ મં આયા ? સંયમ મં બિલકુલ અંદર મં આનંદ કી શાંતિ મં વિરોધ ન આવે, ઐસે સંયમ કી વિરાધના ન હો, ઐસા રખના ચાહિયે. ઓ..હો..હો...!

મુમુક્ષુ :- દષ્ટાંત દેકર વિશેષ સ્પષ્ટ કીજિયે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વહ આતા હૈ ન ? કોઈ જીવ કો, સાધુ કો બહુત દુઃખ હુઆ હો તો આહાર લાના. પાની લાઓ, પાની લાઓ. ઐસા નહીં કરતે. યહાં સે ખરીદકર લાઓ, યહ સબ હિંસા હૈ. સમજ મં આયા ?

मुमुक्षु :- यल तो यौथे कल के सलधु की ढलत है न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- अरे...! यल तो तीनों कल के सलधु की ढलत है. यौथे कल की ढलत कलं है ? यल तो वीतरलग के सलधु ँसे ढोते हैं. पंयमकल के सलधु, पंयमकल के सलधु के लिये तो कलते हैं. अढी यौथल कल कलं है ?

‘संयम ढी सलधु है.’ आत्ढल कल दर्शन सलधु है तो दर्शन में तो आत्ढल सलधु है ढी. परंतु शुद्ध दशल की परिणति रहे, विरोध आवे नढीं, ँसल संयम ढुनियों की अंतर सलधु ढोतल है, ँसकी ढुनि कलने में आयल है. ँसे ढुनि की ढुनि ढलने तो सत्य श्रद्धल है. ँससे विरोध ढुनि की ढलने तो श्रद्धल ढी विपरीत है.

श्रोतल :- प्रढलष वचन गुरुदेव !

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઢ વદ ૩, ગુરુવાર

તા. ૩૧-૦૭-૧૯૬૯

ગાથા-૨૫૦, ૨૫૧, ૨૫૨ પ્રવચન નં. ૨૪૩

આ 'પ્રવચનસાર', 'ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા'. ૨૫૦ ગાથાનો ભાવાર્થ ચાલે છે. ભાવાર્થ છે ને ? શું ચાલે છે આ ? કે, સાધુ જે છે એ પોતાના સ્વભાવનું સમ્યગ્દર્શન થયું છે, ભાન - સમ્યક્જ્ઞાન છે. એ ઉપરાંત શુદ્ધ ઉપયોગની દશા પણ સાતમા ગુણસ્થાનની એને થાય છે, પણ એમાં લાંબો કાળ રહી શક્તા નથી, આગળ જવાની ધારા નથી. એથી એને શુભઉપયોગ, શુભરાગ આવે છે. એ શુભ રાગીને સંતોની વૈયાવૃત્ય કરવાનો ભાવ હોય છે પણ એને છ કાયની વિરાધના કર્યા વિનાની વૈયાવૃત્ય હોય છે, એ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું ? ભાવાર્થ છે ને ?

'જો શ્રમણ છ કાયની વિરાધના સહિત વૈયાવૃત્યાદિ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે ગૃહસ્થધર્મમાં પ્રવેશે છે;...' એ સાધુપણામાં રહેતો નથી. એકેન્દ્રિય, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ કે વનસ્પતિ એનો એક કણ પણ હણવાના ભાવથી વૈયાવૃત્યાદિ કરે તો સાધુપણું રહી શકતું નથી. સમજાણું ? તે 'ગૃહસ્થધર્મમાં પ્રવેશે છે; તેથી શ્રમણે વૈયાવૃત્યાદિ પ્રવૃત્તિ એવી રીતે કરવી જોઈએ કે જેથી સંયમની વિરાધના ન થાય.' સમજાણું ? એમાં આપણે ૨૪૮ની અંદર એક વાત થોડી રહી ગઈ હતી. પહેલી હમણાં કહી ને ?

૨૪૮ ગાથામાં 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં એમ લખ્યું છે કે, શ્રાવકને.. સંસ્કૃતમાં છે, સંસ્કૃત. 'શ્રાવકાણામપિ સામાયિકાદિકાલે શુદ્ધભાવના દૃશ્યતે,...' આ બાજુ ૨૫૯ પાને સંસ્કૃત છે. ૨૫૯ પાને છે ને ? ૪૫૯ પાને. આ તો ૨૪૮ ગાથા. સમજાય છે ? શ્રાવકને પણ, સાચા શ્રાવક (કે) જેને આત્માનું દર્શન છે, સમ્યક્જ્ઞાન છે, એ ઉપરાંત અંતરમાં શાંતિની વિશેષ વૃદ્ધિ છે એને પણ સામાયિક આદિ ધ્યાન કાળે કે આદિ એટલે અન્ય કાળે કોઈ વખતે અંદર શુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે. 'ભાવના દૃશ્યતે' એનો (અજ્ઞાની) ઊંધો અર્થ કરે

છે. ભાવના એટલે એમ કે ભાવે છે કે મને શુદ્ધ ઉપયોગ થાઓ ! એમ નથી. ‘ભાવના દૃશ્યતે’ ‘શુદ્ધ એકાગ્રતા દૃશ્યતે’ એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- શ્રાવક...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ શ્રાવક નહિ, પણ બધાને થાય અને કોઈ વખતે ન પણ થાય. સામાયિક સાધારણ હોય, એમ વિકલ્પ સહિત એ હોય. સમજાય છે ?

એવો શુદ્ધ ઉપયોગ અંદર ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકને પણ અંતરના ધ્યાનમાં (હોય છે). મોટા રાજા હોય, સમજ્યા ? પણ પાંચમા ગુણસ્થાનવાળો શ્રાવક હોય તો એને અંતરમાં આનંદનો અનુભવ શુદ્ધ ઉપયોગમાં કોઈ વખતે આવી જાય છે. બિલકુલ શુદ્ધ ઉપયોગ એને હોય જ નહિ, એમ નથી. સામાયિક કરે છે તો શુદ્ધ ઉપયોગ હર વખતે ન હોય. સમજાય છે કાંઈ ? આ તો સમ્યગ્દર્શનની વાત છે, મિથ્યાદર્શનની વાત ક્યાં (છે) ?

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ નહિ, એ નહિ. આ તો સાચા સામાયિક કરે એની વાત છે. આ અત્યારે કરે (છે એમાં) ક્યાં ભાન છે ? અત્યારે તો બધા (બેસે છે) એની વાત જ ક્યાં છે ?

આ તો સાચા શ્રાવક છે, પંચમ ગુણસ્થાનની દશા છે, સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક શાંતિની વૃદ્ધિ પણ છે, એને કોઈ વખતે ધ્યાનમાં, નિવૃત્તિકાળમાં અથવા અંદર વિચાર કરતાં એકાકાર થઈ જાય તો શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ જાય. શુદ્ધ ઉપયોગની ‘ભાવના દૃશ્યતે’નો અર્થ શુદ્ધ ઉપયોગની કલ્પના કરે છે કે, મને શુદ્ધ ઉપયોગ હો ! એમ નહિ. ભાવનાનો અર્થ એકાગ્રતા છે. આ..હા...! ભાઈ ! એવા અર્થ કરે છે અત્યારે. આનો અર્થ કરે છે. શું થાય ? વગર ગોવાળનું ધણ ચાલે છે. એટલે કહે છે. જુઓ !

‘શુભોપયોગિનામપિ ક્વાપિ કાલે શુદ્ધોપયોગભાવના દૃશ્યતે’ શુભઉપયોગી જીવને પણ, શુભઉપયોગી જીવને પણ કોઈ કાળે શુદ્ધઉપયોગની ભાવના હોય છે. ‘શુભોપયોગિનામપિ ક્વાપિ કાલે’ અને અંતરમાં શુદ્ધ ઉપયોગ હોય એને કોઈ વખતે. અહીં તો સમુચ્ચય વાત લેવી છે. ‘શુદ્ધોપયોગભાવના દૃશ્યતે’ એને પણ વિકલ્પ, શુભરાગ (આવે છે). બીજાની વૈયાવૃત્ય કરું, દયા, દાન એવો શુભભાવ આવે છે. ‘શ્રાવકાણામપિ સામાયિકાદિકાલે શુદ્ધભાવના દૃશ્યતે...’ જુઓ ! એનું લેશે. જે ઓલું ‘શુદ્ધોપયોગભાવના દૃશ્યતે’ કીધું હતું, સમજાય છે ? સમુચ્ચય કીધું ને ? ‘ક્વાપિ કાલે શુદ્ધોપયોગભાવના દૃશ્યતે’ એ જ શબ્દ અહીં

છે. 'શ્રાવકાણામપિ સામાયિકાદિકાલે શુદ્ધભાવના દૃશ્યતે,...' સામાયિક એટલે આત્માનું અંતર આનંદસ્વરૂપ, એનું અંતર ધ્યાન કરતાં શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ જાય છે. કહો, ભાઈ ! આ અત્યારે માનેલી સામાયિક એ સામાયિક ક્યાં છે ? હજી દષ્ટિ મિથ્યાત્વ છે ત્યાં સામાયિક ક્યાં હતી ? ભાઈ !

અહીંયાં તો આત્મા અંદર રાગના વિકલ્પથી ભિન્ન અનુભવમાં આવ્યો એને અંદરમાં ઉપયોગમાં કોઈ વખતે શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ જાય છે એમ વાત કરે છે. અને શુદ્ધઉપયોગી જીવને, ન્યા મુનિને રહી શકે નહિ તો શુભ આવે છે. અને શ્રાવક પણ શુદ્ધઉપયોગમાં હોય છે ત્યારે .... પણ મુખ્યપણે એને શુભઉપયોગી કહેવામાં આવે છે. શુભઉપયોગથી પરંપરા મોક્ષ જશે, એમ કહેવામાં આવ્યું છે ને ? શ્રાવક પણ શુભઉપયોગને કારણે પરંપરા મોક્ષ જશે, એમ ૨૫૪માં આવશે. એ કારણ છે કે, એ રાગને પોતાનું સ્વરૂપ માનતો નથી. અત્યારે આનંદસ્વરૂપી હું છું પણ એમાં ઠરી શકતો નથી એટલે શુભભાવ (આવે છે). અશુભથી બચવા માટે ગૃહસ્થને શુભઉપયોગ ઘણી વાર આવે છે. એથી એણે પહેલો અશુભ ટાળ્યો છે પછી શુભ ટાળીને શુદ્ધ (ઉપયોગ) કરશે, એથી પરંપરાએ શુભને મોક્ષનું કારણ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

બેય વાત લીધી કે, ધર્મી છે, શ્રાવક (છે) એ સામાયિક આદિ કાળમાં પણ સમ્યગ્દર્શન અને શુદ્ધઉપયોગ આવી જાય છે અને મુનિને તો શુદ્ધઉપયોગ સાતમે ગુણસ્થાને રહેશે અને પાધરો શુભઉપયોગ આવી જાય છે.

મુમુક્ષુ :- ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શું કહે છે ? વારંવાર વાત થઈ, બે-ત્રણ વાર તો થઈ, હવે શું કહેવું છે તમારે ? હંમેશાં સામાયિક વખતે ન થાય એ તો પહેલું કહ્યું. પોણો કલાક શું, કલાક બેસે. એનો સહજ ઉપયોગ થાય ત્યારે થાય, એમ વાત છે. સમજાય છે ? ઘડિયાળ પાછળ છે, દસ મિનિટ થઈ ગઈ. સમજાય છે ?

શ્રાવક હોય, સાચા શ્રાવક, અંતરના આત્માની દષ્ટિના અનુભવી જીવ, એને ઘણો વખત અશુભભાવ હોય છે, એથી એને બચવા માટે શુભભાવ ઘણો વખત આવે, પણ શુભભાવ છોડીને એને શુદ્ધઉપયોગમાં પણ રમત આવી જાય છે. ચોથે ગુણસ્થાને પણ (સ્વરૂપ) પ્રાપ્ત થતા વખતે શુદ્ધઉપયોગ હોય છે અને પછી પણ આવે છે. અહીં શ્રાવકની મુખ્યતાની વાત લીધી છે. ચોથાની વાત લીધી નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

‘શુભોપયોગિન એવ મળ્યન્તે । યેઽપિ શુદ્ધોપયોગિનસ્તે યદ્યપિ કાપિ કાલે શુભોપયોગેન વર્તન્તે તથાપિ શુદ્ધપયોગિન એવ । કસ્માત્ । બહુપદસ્ય પ્રધાનત્વાદામ્રવનનિમ્બવનવદિતિ । ॥૨૪૮॥’ ઘણા આંબા હોય એમાં પાંચ-પચીસ ઝાડ લીમડાના હોય, લીમડાના, છતાં એ આંબાનું વન કહેવાય. એમ લીમડાનું વન ઘણું હોય અને પાંચ-પચીસ આંબાના વન હોય તોપણ એને લીમડાનું વન કહેવાય. એમ શુભઉપયોગી જીવને શુદ્ધઉપયોગ કોઈ વાર શ્રાવકને આવે તોપણ એને શુભવાળા કહેવામાં આવે. એમ કહેવું છે. મૂળ તો એમ સિદ્ધ કરવું છે.

હવે અહીંયાં ૨૫૦ (ગાથાનો) ભાવાર્થ. ‘જો શ્રમણ છ કાયની વિરાધના સહિત વૈયાવૃત્યાદિ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે ગૃહસ્થધર્મમાં પ્રવેશે છે; તેથી શ્રમણે વૈયાવૃત્યાદિ પ્રવૃત્તિ એવી રીતે કરવી જોઈએ કે જેથી સંયમની વિરાધના ન થાય.’ એકેન્દ્રિય જીવની પણ હિંસા ન થાય એવી રીતે એ સાધુની વૈયાવૃત્ય કરે. હવે અહીંયાં થોડું ‘જયસેનાચાર્યે’ નાખ્યું છે. ‘અહીં એટલું વિશેષ સમજવું કે - જે સ્વશરીરના પોષણ અર્થે અથવા શિષ્યાદિના મોહથી સાવધને ઇચ્છતો નથી...’ એકેન્દ્રિયાદિ જીવની હિંસા કરતો નથી, સાવધ ઇચ્છતો નથી, ‘તેને તો વૈયાવૃત્યાદિકમાં પણ સાવધને ન ઇચ્છવું તે શોભાસ્પદ છે,...’ એને પણ કોઈ જીવને ન મારવો એ એને શોભાસ્પદ છે.

‘પરંતુ જે બીજે તો સાવધને ઇચ્છે...’ હિંસા, જૂઠું આદિના ભાવ હોય છે. ‘પણ પોતાની અવસ્થાને યોગ્ય વૈયાવૃત્યાદિ ધર્મકાર્યમાં સાવધને ઇચ્છતો નથી...’ ગૃહસ્થાશ્રમમાં. સમજાણું ? એને સમ્યક્ત્વ જ નથી, એમ કહે છે. સમજ મેં આયા ? સમજાય છે કાંઈ ? જો ‘વૈયાવૃત્યાદિ ધર્મકાર્યમાં સાવધને ઇચ્છતો નથી તેને તો સમ્યક્ત્વ જ નથી.’ બીજે સ્થાને સાવધને એકેન્દ્રિયાદિ હિંસાનો ભાવ છે અને જ્યારે ધર્મના કાર્ય એવા હોય છે એમાં એ સાવધને ઇચ્છે નહિ એટલે એ જાતની ભાવના ન હોય તો એને સમ્યગ્દર્શન રહેતું નથી. ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- .. આ તો કોઈની પણ માટે વાત છે....

આ તો સમ્યક્દષ્ટિએ જે બીજા ઇચ્છા અને સાવધ એકેન્દ્રિય જીવની હિંસા આદિના ભાવ હોય પણ જ્યારે ધર્મના કાર્ય વૈયાવૃત્યાદિનું કામ હોય એમાં કોઈ એકેન્દ્રિય આદિ જીવની હિંસા થતી હોય તો ન ઇચ્છે, તો એ પોતાના પાપ માટે ઇચ્છા છે પણ આવા ધર્મના પુણ્ય માટે ઇચ્છા નથી માટે એને સમ્યગ્દર્શન રહેતું નથી, એમ કહે છે. ભાઈ !

અથ પ્રવૃત્તેર્વિષયવિભાગે દર્શયતિ-

જોણહાણં ગિરવેક્ષં સાગારણગારચરિયજુત્તાણં ।
અણુકંપયોવયારં કુલ્લદુ લેવો જદિ વિ અપ્પો ।।૨૫૧।।

જૈનાનાં નિરપેક્ષં સાકારાનાકારચર્યાયુક્તાનામ્ ।
અનુકમ્પયોપકારં કરોતુ લેવો યદ્યપ્યલ્પઃ ।।૨૫૧।।

યા કિલાનુકમ્પાપૂર્વિકા પરોપકારલક્ષણા પ્રવૃત્તિઃ સાં સ્વલ્લનેકાન્તમૈત્રીપવિત્રિતચિત્તેષુ શુદ્ધેષુ
જૈનેષુ શુદ્ધાત્મજ્ઞાનદર્શનપ્રવૃત્તવૃત્તિતયા સાકારાનાકારચર્યાયુક્તેષુ શુદ્ધાત્મોપલમ્બેતરસકલનિરપેક્ષ-

અથ યદ્યપ્યલ્પલેવો ભવતિ પરોપકારે, તથાપિ શુભોપયોગિભિર્ધર્મોપકારઃ કર્તવ્ય ઇત્યુપદિશતિ-
કુલ્લદુ કરોતુ । સ કઃ કર્તા । શુભોપયોગી પુરુષઃ । કં કરોતુ । અણુકંપયોવયારં અનુકમ્પાસહિતોપકારં

હવે પ્રવૃત્તિના વિષયના બે વિભાગો દર્શાવે છે (અર્થાત્ શુભોપયોગીએ કોના પ્રત્યે ઉપકારની
પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય છે અને કોના પ્રત્યે ઉપકારની પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય નથી તે દર્શાવે છે) :-

છે અલ્પ લેપ છતાંય દર્શનજ્ઞાનપરિણત જૈનને,
નિરપેક્ષતાપૂર્વક કરો ઉપકાર અનુકંપા વડે. ૨૫૧.

અન્વયાર્થ :- [યદ્યાપિ અલ્પઃ લેપઃ] અલ્પ લેપ થતો હોવા છતાં પણ
[સાકારાનાકારચર્યાયુક્તાનામ્] સાકાર-અનાકાર ચર્યાયુક્ત [જૈનાનાં] જૈનોને [અનુકમ્પયા]

અહીંયાં તો છે જ ક્યાં ? દષ્ટિ જ ગૃહીત મિથ્યાત્વ છે. આ..હા...! આકરું કામ છે. આહા..હા...!
સ્થાનકવાસી શ્વેતાંબર છે એને તો અન્યમતમાં ગણ્યા છે ને. કારણ કે રાગથી માનનારા
એ વીતરાગમાર્ગ છે નહિ. વ્યવહારથી માનનારા (છે). વ્યવહારથી ભક્તિ, વ્યવહાર પૂજા,
વ્યવહારથી જ ધર્મ માનનારા, એ વસ્તુ વીતરાગમાર્ગની નથી.

‘હવે પ્રવૃત્તિના વિષયના બે વિભાગો દર્શાવે છે (અર્થાત્ શુભોપયોગીએ કોના પ્રત્યે

તયૈવાલ્પલેપાપ્યપ્રતિષિદ્ધા; ન પુનરલ્પલેપેતિ સર્વત્ર સર્વથૈવાપ્રતિષિદ્ધા, તત્ર તથાપ્રવૃત્ત્યા શુદ્ધાત્મવૃત્તિત્રાણસ્ય પરાત્મનોરનુપપત્તેરિતિ ।।૨૫૧।।

દયાસહિતં ધર્મવાત્સલ્યમ્ । યદિ કિમ્ । લેવો જદિ વિ અપ્પો 'સાવદ્યલેશો બહુપુણ્યરાશૌ' ઇતિ દૃષ્ટાન્તેન યદ્યપ્યલ્પલેપઃ સ્તોકસાવદ્યં ભવતિ । કેષાં કરોતુ । જોણહાણં નિશ્ચયવ્યવહાર-મોક્ષમાર્ગપરિણતજૈનાનામ્ । કથમ્ । ણિરવેક્ષં નિરપેક્ષં શુદ્ધાત્મભાવના-વિનાશકચ્છ્યાતિ-પૂજાલાભવાઙ્છારહિતં યથા ભવતિ । કથંભૂતાનાં જૈનાનામ્ । સાગારણગારચરિયજુત્તાણં સાગારાનાગારચર્યાયુક્તાનાં શ્રાવકતપોધનાચરણસહિતાનામિત્યર્થઃ ।।૨૫૧।।

અનુકંપાથી [નિરપેક્ષં] નિરપેક્ષપણે [ઉપકારં કરોતુ] (શુભોપયોગી) ઉપકાર કરો.

ટીકા :- જે અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિ તે કરવાથી જોકે અલ્પ લેપ તો થાય છે, તોપણ અનેકાંત સાથે મૈત્રીથી જેમનું ચિત્ત પવિત્ર થયું છે એવા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે કે જેઓ શુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાન-દર્શનમાં પ્રવર્તતી વૃત્તિને લીધે સાકાર-અનાકાર ચર્યાવાળા છે તેમના પ્રત્યે-, શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિ સિવાય બીજા બધાની અપેક્ષા કર્યા વિના જ, તે પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિષેધ નથી; પરંતુ અલ્પ લેપવાળી છે તેથી બધા પ્રત્યે બધાય પ્રકારે તે પ્રવૃત્તિ અનિષિદ્ધ છે એમ નથી, કારણ કે ત્યાં (અર્થાત્ જો બધા પ્રત્યે બધાય પ્રકારે કરવામાં આવે તો) તે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ વડે પરને અને પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિનું રક્ષણ બની શકતું નથી.

ઉપકારની પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય છે અને કોના પ્રત્યે ઉપકારની પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય નથી તે દર્શાવે છે) :-' જુઓ ! હવે શુભઉપયોગીએ વૈયાવૃત્ય કોની કરવી, કોની ન કરવી, એ વાત બતાવે છે. આ...હા...! કેટલું સ્પષ્ટ કરે છે, જુઓ !

જોણહાણં ણિરવેક્ષં સાગારણગારચરિયજુત્તાણં ।

અણુકંપયોવયારં કુલ્લદુ લેવો જદિ વિ અપ્પો ।।૨૫૧।।

છે અલ્પ લેપ છતાંય દર્શનજ્ઞાનપરિણત જૈનને,

ભાવાર્થ :- અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિથી અલ્પ લેપ તો થાય છે, તોપણ જો (૧) શુદ્ધ આત્માનાં (૧) શુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાનદર્શનરૂપ ચર્યાવાળા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે, તેમ જ (૨) શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિની અપેક્ષાથી જ, તે પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવતી હોય તો શુભોપયોગીને તેનો નિષેધ નથી. પરંતુ, જોકે અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિથી અલ્પ જ લેપ થાય છે તોપણ, (૧) શુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાનદર્શનરૂપ ચર્યાવાળા શુદ્ધ જૈનો સિવાય બીજા પ્રત્યે, તેમ જ (૨) શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિ સિવાય બીજી કોઈ પણ અપેક્ષાથી, તે પ્રવૃત્તિ કરવાનો શુભોપયોગીને નિષેધ છે, કારણ કે એ રીતે પરને કે પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિની રક્ષા થતી નથી. ૨૫૧.

નિરપેક્ષતાપૂર્વક કરો ઉપકાર અનુકંપા વડે. ૨૫૧.

જુઓ ! (કોઈ કહે), કોઈ સાધારણ માણસ હોય એની પણ દયા, વૈયાવૃત્ય કરે એ પણ એક સ્થિરિકરણ કહેવાય. એવું આવે છે. પત્રમાં આવતું હશે. સમજાણું ? અધ્યાત્મપત્ર આવે એમાં એ આવે છે કે, ગમે એ માણસ કોઈ બહુ દુઃખી હોય, એને પણ આહાર-પાણી દઈને સ્થિર કરવો એ પણ સ્થિરિકરણ કહેવાય છે. (એની અહીં) ના પાડે છે કે એમ નથી.

અહીં તો જેને આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય જેવું પરમેશ્વરે કહ્યું, વીતરાગદેવે કહ્યું, એવું દષ્ટિ અને જ્ઞાન વર્તે છે એવા જૈનો પ્રત્યેના વૈયાવૃત્યની વ્યાખ્યા અહીં ચાલે છે. છતાં અહીં શબ્દ ‘અનુકંપા’ વાપરશે. સમજાય છે ? એ અનુકંપા (એટલે) ભક્તિની સહિતની અનુકંપા. બીજા પ્રત્યે છે એ સાધારણ અનુકંપા હોય પણ એ કાંઈ વૈયાવૃત્યનો ભાવ છે કે આની સેવા કરું, એવો ભાવ (છે નહિ). અહીં સેવા અને વૈયાવૃત્યના ભાવની વાત ચાલે છે ને !

‘જે અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિ તે કરવાથી જોકે અલ્પ લેપ તો થાય છે,...’ શુભભાવ છે એ રાગ છે અને સાવદ છે અને અલ્પ પાપ તો થાય છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? સાધુ બીજાની સેવા કરવામાં, વૈયાવૃત્ય કરવામાં શુભરાગ છે ને ? એ શુભરાગ જ પાપ છે, સાવદ છે. એટલું તો શુભભાવથી ઘાતિકર્મનું પાપ બંધાય છે એટલે ‘અલ્પ લેપ તો થાય છે,...’ છે ને સંસ્કૃતમાં છે - ‘સાવદલેશો બહુપુણ્યરાશૌ’ ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં છે, ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં છે.

અહીં આચાર્ય પોતે મુકે છે કે, ‘અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિ તે કરવાથી...’ પ્રવૃત્તિ તે કરવાથી ‘જોકે અલ્પ લેપ તો થાય છે,...’ એમ. શુભભાવ એ સાવધ તો, પાપ તો, બંધન તો પાપનું થાય છે. આ..હા...! શુભભાવ – દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો ભાવ, પરની સેવાનો ભાવ (આવે), પણ એ શુભરાગ છે. સમજાય છે કાંઈ ? પણ એવું થયા વિના રહેતું નથી એટલે એને પુણ્ય ગણવામાં આવ્યું છે.

‘તોપણ અનેકાંત સાથે મૈત્રીથી જેમનું ચિત્ત પવિત્ર થયું છે...’ ભાષા દેખો ! જેના ચિત્તમાં આત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ રાગરૂપ નહિ, રાગરૂપ નહિ, શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એવું અનેકાંતપણું જેને અંતરદષ્ટિમાં પરિણમ્યું છે. સમજાય છે કાંઈ ? ‘અનેકાંત સાથે મૈત્રીથી જેમનું ચિત્ત પવિત્ર થયું છે...’ ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે અને દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પો રહિત છે. એવું અનેકાંત આત્માનું સ્વરૂપ છે, એવું જેને પરિણમ્યું છે. જોયું ? ‘ચિત્ત પવિત્ર થયું છે...’ આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘અનેકાંત સાથે મૈત્રીથી જેમનું ચિત્ત પવિત્ર થયું છે એવા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે...’ ‘એવા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે’ એમ ભાષા છે. વાડામાં રહ્યા જૈન, એ પણ નહિ. ભાઈ ! વાડામાં જન્મ્યા એટલે કંઈ જૈન થઈ ગયા ? વસ્તુ ભગવાનઆત્મા શું છે, એની ખબર વિના જૈન ક્યાંથી (થયા) ? જૈન એટલે અજ્ઞાન અને રાગને જીતીને વીતરાગપણાની પર્યાય પ્રગટ કરવી એનું નામ જૈન. જૈન કોઈ સંપ્રદાય નથી. ભાઈ ! ‘અનેકાંત સાથે મૈત્રીથી જેમનું ચિત્ત પવિત્ર થયું છે...’ જુઓ ! આનું નામ પવિત્રતા ! સમજાણું કાંઈ ? અસ્તિપણે ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધપણે આત્મા છે, રાગાદિ આસ્રવપણે અને અજીવપણે નથી. એ રીતે જેની અંતરદષ્ટિમાં પવિત્રતા, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનની પવિત્રતા પ્રગટ થઈ છે. સમજાણું ?

‘એવા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે – કે જેઓ શુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાન-દર્શનમાં પ્રવર્તતી વૃત્તિને લીધે...’ દેખો ! કેવા છે એ જૈનો ? કે, શુદ્ધ આત્મા ભગવાનઆત્મા પવિત્ર અખંડ આનંદ, એવો શુદ્ધ આત્મા, એનું જ્ઞાન અને દર્શન. પહેલું જ્ઞાન લીધું છે. સમજાણું ? ‘સાગારગગાર’ છે ને ? એ શબ્દ. ‘સાગારગગાર’. આમાં મેળવવા માટે દર્શન-જ્ઞાન પરિણત કર્યું છે. ‘જ્ઞાન-દર્શનમાં પ્રવર્તતી...’ અહીં ‘જયસેનાચાર્ય’ લખે (છે), શ્રાવક અને સાધુ. સાગાર એટલે શ્રાવક, અણગાર એટલે મુનિ. સાગાર એટલે જ્ઞાન, અણગાર એટલે દર્શન. આત્મા શુદ્ધ પરિપૂર્ણ વસ્તુ, એનું સમ્યક્જ્ઞાન અને એનો સમ્યગ્દર્શન, ઉપયોગ, એવી જેની દશા વર્તે છે, હોય છે, એની અને એવી ‘પ્રવર્તતી વૃત્તિને લીધે...’ છે ? એવી પરિણતિ, વર્તન, વર્તવું. જુઓ !

આ વર્તન એનું ! આ...હા...! સમજાણું કાંઈ ? વિકલ્પમાં વર્તે અને રાગમાં વર્તે, એ વસ્તુ નહિ.

ધર્મી જીવ પોતાનો શુદ્ધ ચૈતન્યપ્રભુ, એની શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં પ્રવર્તે છે એને જૈની અને આત્માર્થી અને ધર્મી કહેવામાં આવે છે. આ...હા...હા...! સમજાય છે ? એમ ન કહ્યું, પાછું એનામાં શુભજોગ છે માટે શુભજોગ કહ્યું. સેવા કરવા લાયક નથી. આહા...હા...! જુઓ ને ! શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા, એની દૃષ્ટિ અને એનું જ્ઞાન અથવા દર્શન ઉપયોગ સામાન્ય અને વિશેષ જ્ઞાન ઉપયોગ, એવી 'પ્રવર્તતી વૃત્તિને લીધે...' એવી પરિણતિ, વર્તન, વર્તવું એને લીધે. જુઓ ! (મૂળ ગ્રંથમાં કૂટનોટમાં) ખુલાસો કર્યો છે : 'જ્ઞાન સાકાર છે અને દર્શન અનાકાર છે.' સાકાર, અનાકાર શબ્દ છે ને ?

એવા 'ચર્યાવાળા છે તેમના પ્રત્યે...' ઓ...હો...હો...! પાછા શુભ આચરણવાળા છે એમ નહિ, ભાઈ ! આહા...હા...! જુઓ ને વીતરાગી દશા ! જેટલી અંદરમાં આત્મા પવિત્ર છે, શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્મા, એના તરફના ઉપયોગની શુદ્ધતા જેટલી પ્રગટી છે એને અહીંયાં જૈન ને શુદ્ધ જૈનો અને ધર્મી કહેવામાં આવે છે. પેલો શુભરાગ છે ને પૂજા, ભક્તિ કરે છે માટે જૈન છે, એમ અહીં ન લીધું. જુઓ ! કારણ કે એ જૈનપણું નથી. જૈનપણું તો રાગનો અભાવ કરી અને અંદર સ્વરૂપની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનનું પરિણમન (થાય) તેને જૈન કહેવામાં આવે છે. આહા...હા...! કહો, સમજાણું કાંઈ ? અહીં મુનિની વાત છે ને ! એક મુનિ, બીજા મુનિની વાત છે. એ મુનિ કેવા હોય ? આવા (હોય). આહા...હા...!

શુદ્ધ સ્વભાવ પવિત્ર આત્મા જ્ઞાનાનંદ (સ્વરૂપ છે), એનો ઉપયોગ, જ્ઞાન ને દર્શનની રમણતારૂપ પ્રવૃત્તિ થઈ છે. એવા 'ચર્યાવાળા છે તેમના પ્રત્યે...' ઓ...હો...હો...! સમજાય છે કાંઈ ? અહીં સાધુના શુભઉપયોગની વ્યાખ્યા ચાલે છે. શુભઉપયોગી જીવ આવાની વૈયાવૃત્ય કરે. પણ કેવાની ? આ છે શુભવાળો, પણ કેવાની ? જેની વીતરાગ પરિણતિ પ્રગટી છે એવાની. આ...હા...! સમજાણું કાંઈ ? આ છે તો શુભરાગ. બીજાની વૈયાવૃત્ય કરનારો સાધુ, એને શુભરાગ (છે). ધર્મનું ભાન, શુદ્ધ પરિણતિ છે છતાં શુભરાગ છે. એ શુભઉપયોગી કોની વૈયાવૃત્ય કરે ? કોની સેવા કરે ? કે જેને અંતરમાં શુદ્ધ આત્માનું શ્રદ્ધા, જ્ઞાનનું પરિણમન દર્શન, ઉપયોગનું થયું છે, તે જૈન, તે સાધુ, તે સાધુ. આ...હા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? ભારે ઝીણું !

જે સાધુને વાસ્તવિક આત્માનું સ્વરૂપ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે વીતરાગે કહેલું, એવો ચૈતન્યમૂર્તિ

પ્રભુ, એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનની પરિણતિ જેની વીતરાગ વર્તે છે, એવા સાધુની સેવાનો બીજા સાધુને શુભઉપયોગમાં ભાવ હોય છે. આ..હા...! સમજાણું ? પ્રધાનતા વીતરાગતાની આપી. નહિતર બીજા મુનિ કંઈ હર વખતે વીતરાગતામાં ન હોય, પણ જેટલી શુદ્ધ પરિણતિ છે એને અહીં ગણ્યો, ભાઈ ! તેને – મુનિને શુભજોગ તો હોય છે પણ છતાં એની શુદ્ધ પરિણતિ છે તે મુનિપણું છે. શુભરાગ રહિત જેટલી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ઉપયોગની પરિણતિ શુદ્ધ છે તેની વૈયાવૃત્ય કરે, એમ કીધું. ઓલો શુભરાગમાં વર્તે છે માટે, એમ અહીં પ્રશ્ન નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘તેમના પ્રત્યે – શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિ સિવાય બીજા બધાની અપેક્ષા કર્યા વિના જ,...’ તે પણ બીજો વિકલ્પ છે, એમાં બીજી કોઈ આશા નથી. સમજાય છે ? ભાવના તો અંદર શુદ્ધઉપયોગની જ છે. આ ભાવના (છે), બીજી ભાવના, અંદર ઇચ્છા નથી. મને મોટો ગણો, બહુ સેવાવાળો છે એમ ગણો, અનુકંપાવાળો છે એમ ગણો, બીજા કરતા (વધારે) ભક્તિ કરનારો છું એમ કોઈ ગણો, એ બધી ઇચ્છાઓ છોડી દઈને. આહા..હા...! શુદ્ધાત્માના અનુભવ સિવાય. ઉપલબ્ધિ નામ અનુભવ સિવાય. ‘બીજા બધાની અપેક્ષા કર્યા વિના જ, તે પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિષેધ નથી;...’ કહો, સમજાણું કાંઈ ? એવો શુભભાવ મુનિને (આવે છે). આત્માર્થી વીતરાગ પરિણતિ છે, સમ્યગ્દર્શન છે, સમ્યક્જ્ઞાન છે, વીતરાગ શુદ્ધ પરિણતિ પણ છે એવા મુનિને શુભઉપયોગના કાળમાં આવા શુદ્ધ પરિણતિવાળા મુનિની વૈયાવૃત્ય કરે, એ નિષેધ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? ભારે માર્ગ પણ !

એ ‘સિવાય બીજા બધાની અપેક્ષા કર્યા વિના જ, તે પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિષેધ નથી; પરંતુ અલ્પ લેપવાળી છે...’ શુભરાગ છે ને (એટલે) અલ્પ લેપ છે. માટે ‘બધા પ્રત્યે બધા પ્રકારે...’ બધા પ્રત્યે અને બધા પ્રકારે ‘તે પ્રવૃત્તિ અનિષિદ્ધ છે એમ નથી,...’ બધા પ્રત્યે અને બધા પ્રકારે. એક જ વાત છે, પરમાત્મા જે હોય, સંત મુનિ, એવા પ્રત્યે આવા શુભભાવથી તેની સેવા કરે. બીજા કોઈ પ્રત્યે કે બીજી રીતથી પણ સેવાનો નિષેધ છે. ‘પ્રવચનસાર’માં ભારે, ભાઈ ! સમજાય છે કાંઈ ? જેમાં મિથ્યાત્વનું પોષણ કરતા હોય એની સેવામાં તો શુભભાવ એવો શુભભાવ સમક્રિતીને હોય જ નહિ, કહે છે. એની સેવા કરું, એની વૈયાવૃત્ય કરું એવો ભાવ એને હોય નહિ, એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ તો હોય ત્યારની આ વાત છે. માર્ગ આવો છે, એમ એણે

પ્રતીત અને ઓળખાણ કરવી જોઈએ, એમ વાત છે.

પ્રશ્ન :- ...

સમાધાન :- ઉસકા નિષેધ હે, યહાં કહા ન !

અહીં તો અંતર આત્મા પવિત્ર આનંદ, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ એની અંદર શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને દર્શનનો ઉપયોગ પરિણમ્યો છે એવી વૃત્તિવાળાને, બીજા સાધુઓ શુભઉપયોગ છે તો સેવા, વૈયાવૃત્ય કરે. પણ જેની પ્રરૂપણા જ ઊંધી મિથ્યાત્વ છે, રાગથી ધર્મ માને છે, પુણ્યથી ધર્મ માને છે, આદિ બહારની ક્રિયાકાંડથી ધર્મ થાય, એમ માને છે એવાઓ પ્રત્યે તો ધર્મજીવને શુભઉપયોગથી સેવા કરવાનો નિષેધ છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- એ મિથ્યાત્વની સેવા...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- નહિ, એ તો મિથ્યાત્વની સેવા થઈ. ઓલો તો શુદ્ધ ઉપયોગ છે, એની શુદ્ધ પરિણતિ છે એની સેવા છે અને આનો ભાવ પણ શુદ્ધ ઉપયોગમાં જાવું છે, શુદ્ધ ઉપયોગની પ્રાપ્તિનો હેતુ છે. એની સામે શુદ્ધઉપયોગની પરિણતિ છે અને આને પણ શુદ્ધ પરિણતિની ભાવના છે. બીજી ભાવના સિવાય આવા શુભ વિકલ્પથી આવી સેવા કરે. સેવા તો શું કે, આ પગ દાબવો કે એવું જે હોય, એ સેવા. કંઈ આહાર-પાણી લાવી દેવા એ તો કાંઈ છે નહિ. વૃદ્ધ હોય, ગ્લાન હોય, રોગી હોય એને ઊભા કરે, ખડા કરે, કોઈ થૂંક આદિ હોય તો સાફ કરે, પાણી આદિથી શરીર સાફ કરે, પણ એ આવા ધર્માત્મા પ્રત્યે, આવા ધર્મીને શુભઉપયોગની સેવાનો નિષેધ નથી. સમજાણું કાંઈ ? આ પક્ષપાતની વાત હશે ? આવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. જેને આત્મા અંદર સર્વજ્ઞ સ્વભાવી વીતરાગભાવી એવો સ્વભાવ એનો છે, એની જેને શ્રદ્ધા, જ્ઞાનની ખબર નથી અને એવા પુણ્ય અને પાપના પરિણામ સેવે છે અને બીજાને પણ એ જાતનું સેવાનું કહે છે, એ જીવો તો અજ્ઞાની છે, એ અજ્ઞાની જીવની, ધર્મી જીવને શુભઉપયોગથી સેવા કરવાનો નિષેધ છે, એમ કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! ઘણી વાતો લીધી.

અલ્પ લેપવાળી કે બધા પ્રત્યે એટલે ગમે તેવા જીવ પ્રત્યે અને બધા પ્રકારે, એમ. બધા પ્રકારે એટલે જે પ્રકારની સેવા યોગ્ય હોય તે પ્રકારે કરે, એમ. સમજાણું ? છ કાયની હિંસા થાય કે એ પ્રકાર લઈને (સેવા કરે), એમ હોઈ શકે નહિ, એમ કહે છે. બધા પ્રત્યે અને બધા પ્રકારે, એમ નથી. આવા પ્રત્યે અને હિંસાદિ ન થાય એવા ભાવથી. સમજાય છે કાંઈ ? ભારે વાતું, ભાઈ ! સર્વજ્ઞ માર્ગ પરમેશ્વરનો વીતરાગ આત્મા ધર્મીનો આ માર્ગ

છે, ભાઈ !

‘કારણ કે ત્યાં (અર્થાત્ જો બધા પ્રત્યે બધાય પ્રકારે કરવામાં આવે તો) તે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ વડે પરને અને પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિનું રક્ષણ બની શકતું નથી.’ લ્યો ! એ જ કહેવું છે ને અહીંયાં ? સામાને પણ શુદ્ધ પરિણતિનું સેવા કરવાનું નિમિત્ત, આને પણ શુદ્ધ પરિણતિ કરવા માટે અંદર સ્થિર નથી એટલે શુભભાવમાં આવે છે. મારે થાવું છે શુદ્ધ, એની શુદ્ધ પરિણતિમાં નિમિત્તરૂપે.

મુમુક્ષુ :- સંયમનો ઘાત ન હોય ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સંયમનો ઘાત ન હોય અને તે આવા ધર્માત્માને માટે. એમ બેય પ્રકાર છે. સંયમનો, છ કાય આદિ જીવનો ઘાત ન હોય અને સામા જીવ આવા હોય, એને માટે. પણ બધાને માટે અને બધા પ્રકારની વૈયાવૃત્ય શુભોપયોગીને હોય છે એમ નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘પરને અને પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિનું રક્ષણ બની શકતું નથી.’ એટલે બધાને અને બધા પ્રકારની સેવાનો નિષેધ છે. શુદ્ધાત્મપરિણતિવાળાને અને અહીં કરનારને સંયમમાં વિરાધના ન થાય, એવા પ્રકારે શુભઉપયોગી સેવા કરે. લ્યો, આ બેય બાજુનું આવી ગયું. સમજાણું કાંઈ ? ઝીણું માણસને લાગે. ઓલું તો ઓઘેઓઘે ચાલે.

ભાવાર્થ :- ‘અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિથી અલ્પ લેપ તો થાય છે,...’ મુનિને બીજાની સેવા કરવામાં (અલ્પ લેપ તો થાય છે). મુનિ સાચા મુનિ, નગ્ન દ્વિગંબર વનવાસી, ભાવલિંગી, અંદર આત્મા ઉદાસ (છે), રાગથી પણ ઉદાસ (છે), નિમિત્તથી ઉદાસ (છે), અંતરમાં સ્વરૂપમાં રમણતાની પરિણતિ ચર્યા છે. એવા પ્રત્યે ‘અનુકંપાપૂર્વક...’ અનુકંપા શબ્દ ભક્તિ છે ને ? ‘પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિથી...’ પરનો ઉપકાર એટલે સેવા. ‘અલ્પ લેપ તો થાય છે,...’ ધર્મને એટલો શુભભાવ છે એટલું બંધન તો છે. આહા..હા...! માર્ગ બહુ ઝીણી વાત છે આ. આ તો ઓળખાણ કરાવે છે. આવી શ્રદ્ધા, જ્ઞાનીને હોય છે. ધર્મને આવી શ્રદ્ધા હોય છે, કહે છે. ધર્માત્મા મુનિ શુભઉપયોગમાં હોય ત્યારે આવા શુદ્ધપરિણતિવાળાની સેવા કરે, એ સિવાય ન કરે. એવું અજ્ઞાનીના હૃદયમાં બેસવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ ? બીજા જીવો પ્રત્યે ગૃહસ્થ, અનુકંપા ભક્તિ આદિથી કરે. અનુકંપાથી અને ભક્તિથી કરે. સમજે ? એ અનુકંપાનો શુભભાવ છે, પુણ્યબંધનું કારણ છે.

‘તોપણ જો (૧) શુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાનદર્શનરૂપ ચર્યાવાળા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે,...’ આહા..હા...!

એટલે કે વસ્તુનો સ્વભાવ વીતરાગ સ્વરૂપ છે આત્મા, જૈન એટલે વીતરાગ સ્વરૂપ જ આત્મા છે, એવી વીતરાગ પરિણતિ સ્વરૂપ શક્તિમાં છે તેવી પર્યાયમાં પરિણમી છે, એવા શુદ્ધ જૈનો પ્રત્યે. સમજાણું કાંઈ ? 'તેમ જ (૨) શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિની અપેક્ષાથી જ,...' એમ. એમાં કોઈ વિકલ્પનું પુણ્ય બંધાય તો ત્યાં મારે (તો) શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ કરવો છે, એટલી અપેક્ષા.

'પરંતુ, જોકે...' 'તે પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવતી હોય તો શુભોપયોગીને તેનો નિષેધ નથી. પરંતુ, જોકે અનુકંપાપૂર્વક પરોપકારસ્વરૂપ પ્રવૃત્તિથી અલ્પ જ લેપ થાય છે તોપણ, (૧) શુદ્ધ આત્માનાં જ્ઞાનદર્શનરૂપ ચર્યાવાળા પ્રત્યે શુદ્ધ જૈનો સિવાય બીજા પ્રત્યે, તેમ જ (૨) શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિ સિવાય બીજી કોઈ પણ અપેક્ષાથી, તે પ્રવૃત્તિ કરવાનો શુભોપયોગીને નિષેધ છે,...' સમજાય છે કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- અહીંયાં જૈનોનો અર્થ મુનિ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મુનિ છે, જૈન મુનિ. મુનિ વિનાની અત્યારે ક્યાં વાત છે ? ... જૈનદર્શન જ એમ કહે છે. 'અષ્ટપાહુડ'માં (છે), નગ્ન મુનિ છે, દર્શન આદિ ઉપયોગથી પરિણમ્યો છે, શુદ્ધ પરિણતિ (છે), એ જૈનદર્શન (છે). જૈનદર્શન એમ કહે છે. સમજાણું ?

'કારણ કે એ રીતે પરને કે પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિની રક્ષા થતી નથી.' એમ. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધાત્મપરિણતિએ નિર્મળ પરિણતિએ મુનિ પરિણમ્યા છે, અને બીજાને પણ શુદ્ધાત્મપરિણતિ છે. આ સિવાય એને શુભઉપયોગ આવ્યો, એ શુદ્ધાત્મામાં નિમિત્તરૂપે રક્ષણરૂપે એનો ભાવ છે. આ સિવાય બીજામાં શુદ્ધાત્માના રક્ષણનું નિમિત્ત થતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? એક તો સામે એકેન્દ્રિય કે સામા પ્રાણી, ફલાણાં એ કંઈ અપેક્ષા આમાં નથી, એમ કહે છે.

'કારણ કે એ રીતે પરને કે પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિની રક્ષા થતી નથી.' લ્યો. હવે એ શુભપરિણામ ધર્મી મુનિને આવ્યા એનો આ વિવેક કર્યો. શુદ્ધાત્મપરિણતિવાળાની સેવાનો ભાવ (આવે), પણ બીજાની સેવાનો ભાવ નહિ, એવા શુભોપયોગીને સેવાના બે પ્રકારનું વર્ણન કર્યું. સમજાણું કાંઈ ? હવે, એના કાળનો વિભાગ દર્શાવે છે. ક્યારે એને સેવાનો કાળ હોય ? અને ક્યારે સેવાનો કાળ ન હોય ? (એ દર્શાવે છે). 'સમયસાર'નું વાંચન એવું લાગે કે, દ્રવ્યનું પણ. આ ઝીણું લાગે. છે તો આ સ્થૂળ. પણ અભ્યાસ નહિ ને એટલે એને લાગે કે આ શું હશે આ ? વિવેક બતાવે છે, ભાઈ ! વીતરાગ પરિણતિ જેને થઈ

અથ પ્રવૃત્તે: કાલવિભાગં દર્શયતિ-

રોગેણ વા છુધાએ તળ્હાએ વા સમેણ વા રૂઢં ।

દિઢ્ઢા સમણં સાહૂ પઢિવજ્જદુ આદસત્તીએ ।।૨૫૨ ।।

રોગેણ વા ક્ષુધયા તૃષ્ણયા વા શ્રમેણ વા રૂઢમ્ ।

દૃષ્ટ્વા શ્રમણં સાધુઃ પ્રતિપદ્યતામાત્મશક્ત્યા ।।૨૫૨ ।।

યદા હિ સમધિગતશુદ્ધાત્મવૃત્તે: શ્રમણસ્ય તત્પ્રચ્યાવનહેતો: કસ્યાપ્યુપસર્ગસ્યોપનિપાતઃ સ્યાત્, સ શુભોપયોગિનઃ સ્વશક્ત્યા પ્રતિચિકીર્ષા પ્રવૃત્તિકાલઃ । ઇતરસ્તુ સ્વયં શુદ્ધાત્મવૃત્તે: સમધિગમનાય કેવલં નિવૃત્તિકાલ એવ ।।૨૫૨ ।।

કસ્મિન્પ્રસ્તાવે વૈયાવૃત્ત્યં કર્તવ્યમિત્યુપદિશતિ-પઢિવજ્જદુ પ્રતિપદ્યતાં સ્વીકરોતુ । કયા । આદસત્તીએ સ્વશક્ત્યા । સ કઃ કર્તા । સાહૂ રત્નત્રયભાવનયા સ્વાત્માનં સાધયતીતિ સાધુઃ । કમ્ । સમણં જીવિતમરણાદિસમપરિણામત્વાચ્છ્રમણસ્તં શ્રમણમ્ । દિઢ્ઢા દૃષ્ટ્વા । કથંભૂતમ્ । રૂઢં રૂઢં

એ, એવા વીતરાગ મુનિઓ શુભભાવના કાળમાં વીતરાગદશાવાળાની શુદ્ધ પરિણતિના રક્ષણમાં નિમિત્ત હોવાથી સેવા આદિ કરે. જેને એકલો શુભભાવ જ છે અને એમાં ધર્મ માને છે એવાની સેવાથી ઓલાને શુદ્ધ આત્માનું રક્ષણ થતું નથી, કરનારને પણ શુદ્ધાત્મ (રક્ષણનું) કારણ નથી.

‘હવે પ્રવૃત્તિના કાળનો વિભાગ દર્શાવે છે (અર્થાત્ શુભોપયોગી શ્રમણે કયા વખતે પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય છે અને કયા વખતે પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય નથી તે દર્શાવે છે) :-’

રોગેણ વા છુધાએ તળ્હાએ વા સમેણ વા રૂઢં ।

દિઢ્ઢા સમણં સાહૂ પઢિવજ્જદુ આદસત્તીએ ।।૨૫૨ ।।

આકાંત દેખી શ્રમણને શ્રમ, રોગ વા ભૂખ, પ્યાસથી,

સાધુ કરો સેવા સ્વશક્તિપ્રમાણ એ મુનિરાજની. ૨૫૨.

વ્યાપ્તં પીડિતં કદર્શિતમ્ । કેન । રોગેણ વા અનાકુલત્વલક્ષણપરમાત્મનો વલક્ષણેનાકુલત્વોત્પાદકેન રોગેણ વ્યાધિવિશેષેણ વા, છુદ્ધાએ ક્ષુધયા, તળ્હાએ વા તૃષ્ણયા વા, સમેણ વા માર્ગોપવાસાદિશ્રમેણ વા । અત્રેદં તાત્પર્યમ્-સ્વસ્થભાવનાવિઘાતકરોગાદિપ્રસ્તાવે વૈયાવૃત્ત્યં કરોતિ, શેષકાલે સ્વકીયાનુષ્ઠાનં કરોતીતિ ।।૨૫૨।।

હવે પ્રવૃત્તિના કાળનો વિભાગ દર્શાવે છે (અર્થાત્ શુભોપયોગી શ્રમણે કયા વખતે પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય છે અને કયા વખતે પ્રવૃત્તિ કરવાયોગ્ય નથી દર્શાવે છે) :-

આકાંત દેખી શ્રમણને શ્રમ, રોગ વા ભૂખ, ધ્યાસથી,
સાધુ કરો સેવા સ્વશક્તિપ્રમાણ એ મુનિરાજની. ૨૫૨.

અન્વયાર્થ :- [રોગેણ વા] રોગથી, [ક્ષુધયા] ક્ષુધાથી, [તૃષ્ણયા વા] તૃષ્ણાથી [શ્રમેણ વા] અથવા શ્રમથી [રુઢમ્] આકાંત [શ્રમણં] શ્રમણને [દૃષ્ટ્વા] દેખીને [સાધુઃ] સાધુ [આત્મશક્ત્યા] પોતાની શક્તિ અનુસાર [પ્રતિપદ્યતામ્] વૈયાવૃત્ત્યાદિક કરો.

ટીકા :- જ્યારે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા શ્રમણને તેમાંથી ચ્યુત કરે એવું કારણ-કોઈ પણ ઉપસર્ગ-આવી પડે, ત્યારે તે કાળ શુભોપયોગીને પોતાની શક્તિ અનુસાર પ્રતિકાર કરવાની ઈચ્છારૂપ પ્રવૃત્તિનો કાળ છે; અને તે સિવાયનો કાળ પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિની પ્રાપ્તિ માટે કેવળ નિવૃત્તિનો કાળ છે.

‘જ્યારે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા શ્રમણને...’ દેખો ! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પરહિત, રાગરહિત ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ પવિત્ર છે, એ પવિત્રતાની પર્યાયને, પરિણતિને દશાના પામેલ જીવને ‘તેમાંથી ચ્યુત કરે એવું...’ અહીં તો વ્યવહારની વાત છે ને ! ચરણાનુયોગનું કથન છે ને ! ‘તેમાંથી ચ્યુત કરે એવું કારણ-કોઈ પણ ઉપસર્ગ-આવી પડે,...’ કોઈ સિંહ મારવા આવે, કાપવા આવે, કોઈ અનેક દુઃખ આપે, સર્પ કરડવા આવે, વીંછી કરડવા આવે, કોઈ માણસ મારવા આવે, એ માણસનો ઉપસર્ગ, કોઈ વ્યંતર આદિ દેવનો ઉપસર્ગ હોય અને પુદ્ગલ આદિ, કોઈ ભીંત આદિ પડતી હોય અને એવા પ્રસંગે મુનિ ધ્યાનમાં હોય. સમજાય છે ? બીજા મુનિને શુભરાગ હોય છે. એવો પ્રસંગ શુભજોગીનો એ કાળ છે, એમ

ભાવાર્થ :- જ્યારે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પ્રાપ્ત શ્રમણને સ્વસ્થ ભાવનો નાશ કરનાર રાગાદિક આવી પડે, ત્યારે તે પ્રસંગે શુભોપયોગી સાધુને તેમની સેવાની ઇચ્છારૂપ પ્રવૃત્તિ હોય છે, અને બાકીના કાળે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પ્રાપ્ત કરવા માટે નિજ અનુષ્ઠાન હોય છે. ૨૫૨.

કહે છે. આવો પ્રસંગ મુનિને વર્તે ત્યારે આ શુભજોગીનો વૈયાવૃત્યનો કાળ કહેવાય છે, એનો ધ્યાનનો કાળ નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘જ્યારે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા શ્રમણને તેમાંથી ચ્યુત કરે એવું કારણ-કોઈ પણ ઉપસર્ગ-આવી પડે, ત્યારે તે કાળ શુભોપયોગીને...’ જે મુનિ છે એને શુભરાગ આવ્યો છે એને ‘પોતાની શક્તિ અનુસાર પ્રતિકાર કરવાની...’ લ્યો ! ઉપાય, સહાય કરવાની ‘ઇચ્છારૂપ પ્રવૃત્તિનો કાળ છે;...’ સમજાય છે કાંઈ ? આવું આમ કહે છે કે, એની પાસે આમ દેખાય છે. એટલે એને શુભઉપયોગનો વૈયાવૃત્યનો કાળ છે, એમ કહે છે. સમજાય છે ? ધ્યાનમાં હોય અને રમતો હોય એને તો કાંઈ છે નહિ. પણ અંદર શુભઉપયોગ આવે છે, વિકલ્પ ઉઠે છે ત્યારે સામે આમ દેખાય છે કે, આને આ સાધુને રોગ છે. ત્યારે એને શુભઉપયોગીનો સેવાનો કાળ છે. એમ કહે છે. સ્થિરતાનો કાળ નથી. જો એ સમયના કમબદ્ધમાં આ આવે, એમ કહે છે. આહા..હા...!

‘ત્યારે તે કાળ શુભોપયોગીને પોતાની શક્તિ અનુસાર પ્રતિકાર કરવાની ઇચ્છારૂપ પ્રવૃત્તિનો કાળ છે; અને તે સિવાયનો કાળ પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિની પ્રાપ્તિ માટે કેવળ નિવૃત્તિનો કાળ છે.’ એ સિવાય પોતાના ધ્યાનમાં શુદ્ધ સ્વરૂપમાં રહેવું એ એનો કાળ છે. સમજાણું કાંઈ ? શુભઉપયોગના બે-બે પ્રકાર વર્ણવે છે, બે-બે પ્રકાર. પહેલાના બે પ્રકાર એ વર્ણવ્યા કે, આને અમુકની સેવા કરવાલાયક છે અને અમુકની સેવા કરવાલાયક નથી. શુભઉપયોગ હોવા છતાં. અને અહીં શુભઉપયોગનો કાળ જ્યારે આવા રોગ આદિ પરિષદ મુનિને દેખવામાં આવે તો એ શુભઉપયોગીનો સેવાનો કાળ છે. તે વખતે ધ્યાનનો કાળ નથી. એમ. આમ લક્ષ ગયું છે ને ! એમ કહે છે. ઝીણી વાત બહુ.

મુમુક્ષુ :- પર્યાયની યોગ્યતા એવી છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ જાતનો પ્રકાર જ એવો છે. આમ સામે સાધુ છે, રોગી છે, દુઃખી છે, ઊલટી થાય છે કે અમુક જાતના ઉપસર્ગ દેખાય છે, સમજાય છે ? એ વખતે એનું લક્ષ ત્યાં અંદરમાં નથી ત્યારે એને શુભઉપયોગનો એ કાળ જ છે, એમ કહે છે.

સમજાણું કાંઈ ? ક્રમમાં આવેલો કાળ એના શુભઉપયોગનો છે, એમ કહે છે. નહિતર એવા સંયોગો એની નજરમાં કેમ દેખાય ? એમ કહે છે. નજીકના બધા સાધુ મહામુનિઓને આવા ઉપસર્ગ દેખાય, સમજાય છે ? ઊલટી દેખાય, ઝાડા થાય, પેશાબ વિશેષ છૂટી જતો હોય, ત્યારે એને શુભઉપયોગીનો એ વૈયાવૃત્યનો કાળ છે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- બંધ છે....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બંધ છે, એટલો વિકલ્પ (છે), એ તો પહેલા આવી ગયું. અલ્પ લેપ છે પણ એમાં સ્થિર રહી શકતો નથી એટલે આવો ભાવ - શુભરાગ આવ્યો છે અથવા અલ્પ લેપમાં આવી સ્થિતિ હોય છે. શુભજોગ છે ને ! રાગ છે. ભારે વાતું, ભાઈ ! સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમેશ્વરે કહેલો માર્ગ, નિશ્ચય અને વ્યવહાર, એ વ્યવહાર આવ્યો પણ કેવાને માટે ? અને એ વ્યવહાર તે કાળે એવો જ કાળ એનો છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ખેંચીને આવો શુભઉપયોગીને આવ્યો છે, એમ નહિ. એ કાળ જ શુભઉપયોગનો, શુભરાગનો કાળ છે. આહા..હા...!

‘તે સિવાયનો કાળ પોતાને શુદ્ધાત્મપરિણતિની પ્રાપ્તિ માટે કેવળ નિવૃત્તિનો કાળ છે.’ ઓલો પ્રસંગ નથી ત્યારે તો અંદર ધ્યાનમાં, નિર્વિકલ્પમાં રહેવું એ એનો કાળ છે. આનંદસ્વરૂપમાં લીન રહે. એ વખતે શુભઉપયોગ પણ નહિ. એ નિર્વિકલ્પ થવાનો, શુદ્ધઉપયોગમાં રમવાનો એ કાળ છે. આહા..હા...! સાધારણ પ્રાણીને તો આ એવું લાગે કે, શું છે આ ? બાપુ ! એ સમય સમયનો વિવેક બતાવે છે. સમજાય છે ? ધર્મી જીવને મુનિ હોવા છતાં સ્વરૂપમાં શુદ્ધઉપયોગમાં રહી શકતો નથી, ખરું મુનિપણું તો શુદ્ધઉપયોગમાં રહેવું એ જ છે. શુદ્ધ અંદરમાં આનંદમાં જ્ઞાતા-જ્ઞેયના (ભેદ) ભૂલીને, અભેદ સ્વરૂપ એવી અભેદ પરિણતિ એવી શુદ્ધઉપયોગની અવસ્થા, એમાં રહી શકતો નથી એટલે એને શુભરાગ આવે છે, એ કાળ શુભરાગનો છે. એ શુભરાગના કાળમાં સામાની સેવાનો કાળ છે, કહે છે. એ સિવાય શુભરાગ ન હોય અને એ પ્રસંગ પણ ન હોય ત્યારે ધ્યાનનો કાળ છે. આહા..હા...! ભારે વાત ! ઓ..હો..હો...! સમય સમયનો વિવેક અને સમય સમયના ધર્માત્મા કોણ સામે છે, એનો વિવેક કરાવીને વૈયાવૃત્યની વ્યાખ્યા કરી છે.

બીજી રીતે જે ઊંધી શ્રદ્ધા કરતા હોય, ઊંધી શ્રદ્ધા કરાવતા હોય, પ્રરૂપણા કરતા હોય એની માટે તો અહીં વાત છે જ નહિ. પણ જેની શુદ્ધાત્મપરિણતિ વર્તે છે એવા ધર્માત્મા પ્રત્યે, બીજા ધર્માત્મા મુનિને શુભઉપયોગ વખતે આ સેવાનો કાળ છે, એમ કહે છે. સમજાણું ?

ભાવાર્થ :- ‘જ્યારે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પ્રાપ્ત શ્રમણને...’ દેખો ! શુદ્ધાત્મપરિણતિ એટલે દશા. એવા પ્રાપ્ત સાધુને. એને સાધુ કહીએ. આ..હા...! વીતરાગી સાધુ, જેને રાગનો ભાવ છૂટી ગયો છે અને ચિદાનંદ સ્વરૂપમાં જેની રમણતા છે, એવા ‘શુદ્ધાત્મપરિણતિને પ્રાપ્ત શ્રમણને સ્વસ્થ ભાવનો નાશ કરનાર...’ સ્વ-સ્થ. સ્વમાં રહેવાને નિમિત્તપણું નાશ કરનાર. નિમિત્તની વ્યાખ્યા છે ને અહીં તો ? ચરણાનુયોગ છે ને અહીં તો ? ખરેખર કોઈ નાશ કરી શકતું નથી. નાશ તો પોતાનો પોતાને કારણે થાય છે, પણ અહીં ચરણાનુયોગનો અધિકાર છે (એટલે) નિમિત્તથી કથન (છે), નિમિત્ત પ્રધાનથી કથન છે. એમાં ઘણા લઈ જાય, લ્યો ! જુઓ ! એ સ્વસ્થ ભાવનો નાશ કરનાર પ્રતિકૂળતા છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- શ્રદ્ધા, જ્ઞાન-દર્શનથી જુદું છે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ વળી જુદું.

અહીં ચારિત્રમાં શુભરાગ છે એને સામાને સ્વસ્થ ભાવનો નાશ કરવાના સંયોગો છે, એમ અહીં કહેવું છે. સંયોગો કંઈ નાશ કરતા નથી. મુનિ વીતરાગ પરિણતિ છે, શુદ્ધ અવસ્થામાં પણ એને એવો આકરો રોગ આવ્યો, ઊલટી આવી, એકદમ પેશાબ છૂટી જવો કે એકદમ સર્પ આવીને કરડ્યો, વીંછી આવીને કરડ્યો, સમજ્યા ને ? એવા વખતે એને સ્વસ્થ ભાવના એ નિમિત્તો ભ્રષ્ટ થવાના છે, એમ વ્યવહારનયથી કથન છે. દર્શન, જ્ઞાનની પરિણતિને તો પકડી શક્યા નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો કહે છે કે, જે મુનિ સામે છે એને આત્માની શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને રમણતા છે. એવી શુદ્ધની દશામાં પ્રતિકૂળ પ્રસંગ એવા હોય કે તેનાથી ચ્યુત કરે. એ ચ્યુત કરે, કહે છે એ વ્યવહારથી કથન કરવામાં આવ્યું છે. કંઈ બહાર ચ્યુત કરે એવું નથી. એ તો કર્મનો ઉદય આવે તો ચ્યુત કરે એમ પણ નથી. આ તો ચરણાનુયોગનું કથન છે ને એટલે એવા નિમિત્તો છે કે એમાં ચ્યુત થવાનો પ્રસંગ છે, એમ (કહેવું છે). ઘણી સહનશક્તિ ન હોય, ઉગ્ર સહનશક્તિ ન હોય એટલે એવા નિમિત્તોથી ભ્રષ્ટ થાય એવો પ્રસંગ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! નહિતર કંઈ પ્રસંગ પણ ભ્રષ્ટ કરતો નથી અને કર્મનો ઉદય પણ ત્યાં ભ્રષ્ટ કરી શકતો નથી. આહા..હા...! ચરણાનુયોગના કથન એવા છે જરી. વીતરાગનો માર્ગ પર્યાયે પર્યાયે, અવસ્થાએ અવસ્થાએ વિવેક (કરાવે છે). સમજાય છે ?

અહીં તો સામો એની સેવા કરે છે ત્યારે શું છે ? કે, સામાને શુદ્ધ પરિણતિ ચ્યુત થવાના પ્રસંગો છે એ વખતે અહીં શુભઉપયોગી એની સેવા કરે છે, એમ સિદ્ધ કરવું છે.

‘સમયસાર’નું કથન તો બહુ ઝીણું (આવે), દ્રવ્ય ને એ તો બહુ સાંભળ્યું (હોય). આ વળી શું છે ? (એમ થાય). પણ આ પણ એની વ્યાખ્યાનો વિવેક છે. સમજાણું કાંઈ ? સ્વરૂપની પર્યાયનો વિવેક કહે છે. ભાઈ !

શુદ્ધાત્મપરિણતિને પ્રાપ્ત જીવો, ધર્મની દશાને પ્રાપ્ત જીવો, એને એવા નિમિત્તો આવે છે કે, જે સ્વરૂપથી ચ્યુત થવાનો પ્રસંગ છે. એટલી વાત. ‘રોગાદિક આવી પડે,...’ રોગ આવે, ઉપસર્ગ આવે ‘ત્યારે તે પ્રસંગે શુભોપયોગી સાધુને...’ તે પ્રસંગે સામે જેને શુભરાગનો ઉદય છે, શુભરાગ આવ્યો છે. ‘તેમની સેવાની ઇચ્છારૂપ પ્રવૃત્તિ હોય છે.’ એની સેવારૂપ વૃત્તિ હોય છે. આ..હા...! સમજાય છે ? ઊલટી થતી હોય, એકદમ રોગ થાય, ... શુભભાવ છે. એ વખતે સાફ કરે. ઝાડા થઈ જાય (તો) રાખાદિથી સાફ કરે. સમજાણું ? હવે અહીં તો નિમિત્તો પ્રસંગો ભ્રષ્ટ કરે એમ કહે છે, તો પછી કર્મનો ઉદય ભ્રષ્ટ કરે જ ને ! એમાં શું વાંધો થયો ? એ..ઈ...! બાપુ ! અહીં તો કથન એવા છે ને સામાને વૈયાવૃત્યનો શુભરાગ આવ્યો છે ત્યારે કયા કારણે ? સામું શું છે ? ઉપયોગમાં શુદ્ધ પરિણતિ તો છે પણ એને એવા પ્રસંગો આવ્યા કે જેમાં જો લક્ષ જાય તો ચ્યુત થઈ જાય. એવા જીવની અહીં વ્યાખ્યા કરી છે. એનાથી ચૂકી જ જાય, એ પ્રશ્ન અહીં છે નહિ. આહા..હા...! ભાઈ ! એવા બોલ તો અહીંયાં ઘણા આવશે.

અહીં તો કહે છે, ‘તેમની સેવાની ઇચ્છારૂપ પ્રવૃત્તિ હોય છે, અને બાકીના કાળે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પ્રાપ્ત કરવા માટે...’ પોતાને. ‘નિજ અનુષ્ઠાન હોય છે.’ લ્યો ! સમજાણું કાંઈ ? એવા કાળે એવા મુનિની સેવાનો ભાવ હોય, તે પણ સંયમની વિરાધના ન થાય એ રીતે એકેન્દ્રિય જીવમાં પાણીનું એક ઊંદુ કે પૃથ્વીનો એક કણ ન મરે, એવી સંયમની વિરાધના ન કરતાં, આવા જીવોને આ પ્રકારે સેવા કરવી. એ સિવાયનો કાળ... દેખો ! ‘બાકીના કાળે શુદ્ધાત્મ...’ આત્મા આનંદ સ્વરૂપને ‘પ્રાપ્ત કરવા માટે નિજ અનુષ્ઠાન હોય છે.’ ઓલું પર માટે જરી શુભ થયો ને ! જુઓ ! એ નિજ અનુષ્ઠાન ! આત્માના આનંદના ઉપયોગમાં રહેવું એ નિજ અનુષ્ઠાન થયું. આત્માનું અનુષ્ઠાન, આત્માનું આચરણ. આત્માના આનંદમાં રહેવું અને શુદ્ધ ઉપયોગમાં રહેવું એ નિજ અનુષ્ઠાન છે. એ મુનિનું આચરણ, અનુષ્ઠાન છે. દેખો ! ઓલા વિકલ્પમાં રહેવું એ કંઈ એનું અનુષ્ઠાન (નથી). એ વચમાં આવે છે એટલે એને બતાવ્યું. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

શુભરાગનો કાળ એને સામે ઉપયોગ ગયો હોય ત્યારે (આવું હોય, એમ કહેવું છે).

આમાંય બધા વાંધા ઉઠાવે છે. જુઓ ! આમાં આમ કહ્યું છે, જુઓ ! આમાં આમ કહ્યું છે. એને એ વખતે શુભભાવ લાવવો. અરે...! એમ નથી, ભાઈ ! એ લાવે શું ? એ વખતે હોય છે એની વાત ચાલે છે. લાવે કોણ ? એ ભારે કઠણ. ધર્માત્માને તે કાળે શુદ્ધઉપયોગમાં નથી તેથી એવો શુભરાગ આવ્યો છે, આવ્યો છે. માટે આમ લાવવો, આમ કરવું. એમ ક્યાં કહ્યું છે કે કમબદ્ધે આવે ? એમ કહે છે. એ આવે, બાપુ ! એ વખતે શુભરાગ એના કમના કાળે આવ્યો માટે તો કાળ વર્ણવે છે. એ કાળ છે. આહા..હા...! અને સામે રોગાદિનો પ્રસંગ એવો એને નિમિત્ત થવાના ભ્રષ્ટ થવાના કારણ છે, એમ બેય બાજુ વાત બતાવી છે. ઓ..હો...! ટ્યો ! એ રપર ગાથા થઈ. હવે રપ૩ કહેશે. આવા વખતે કોની સાથે વાતચીત કરવી (એ કહેશે).

શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

અથ લોકસમ્ભાષણપ્રવૃત્તિં સનિમિત્તવિભાગં દર્શયતિ-

વેજ્જાવચ્ચણિમિત્તં ગિલાણગુરુબાલવુદ્ધસમણાણં ।
લોગિગજ્જણસંભાસા ણ ણિંદિદા વા સુહોવજુદા ॥૨૫૩ ॥

વૈયાવૃત્ત્યનિમિત્તં ગ્લાનગુરુબાલવૃદ્ધશ્રમણાનામ્ ।
લૌકિકજનસમ્ભાષા ન નિન્દિતા વા શુભોપયુતા ॥૨૫૩ ॥

સમધિગતશુદ્ધાત્મવૃત્તીનાં ગ્લાનગુરુબાલવૃદ્ધશ્રમણાનાં વૈયાવૃત્ત્યનિમિત્તમેવ શુદ્ધાત્મવૃત્તિશૂન્ય-
જનસમ્ભાષણં પ્રસિદ્ધં, ન પુનરન્યનિમિત્તમપિ ॥૨૫૩ ॥

અથ શુભોપયોગિનાં તપોધનવૈયાવૃત્ત્યનિમિત્તં લૌકિકસંભાષણવિષયે નિષેધો નાસ્તીત્યુપદિશતિ-
ણ ણિંદિદા શુભોપયોગિતપોધનાનાં ન નિન્દિતા, ન નિષિદ્ધા । કા કર્મતાપન્ના । લોગિગજ્જણસંભાસા
લૌકિકજનૈઃ સહ સંભાષા વચનપ્રવૃત્તિઃ । સુહોવજુદા વા અથવા સાપિ શુભોપયોગયુક્તા ભણ્યતે ।
કિમર્થં ન નિષિદ્ધા । વેજ્જાવચ્ચણિમિત્તં વૈયાવૃત્ત્યનિમિત્તમ્ । કેષાં વૈયાવૃત્ત્યમ્ ।
ગિલાણગુરુબાલવુદ્ધસમણાણં ગ્લાનગુરુબાલવૃદ્ધશ્રમણાનામ્ । અત્ર ગુરુશબ્દેન સ્થૂલકાયો ભણ્યતે,
અથવા પૂજ્યો વા ગુરુરિતિ । તથાહિ-યદા કોઽપિ શુભોપયોગયુક્ત આચાર્યઃ સરાગચારિત્રલક્ષણ-
શુભોપયોગિનાં વીતરાગચારિત્રલક્ષણશુદ્ધોપયોગિનાં વા વૈયાવૃત્ત્યં કરોતિ, તદાકાલે તદ્વૈયાવૃત્ત્યનિમિત્તં
લૌકિકજનૈઃ સહ સંભાષણં કરોતિ, ન શેષકાલ ઇતિ ભાવાર્થઃ ॥૨૫૩ ॥

હવે લોકની સાથે વાતચીતની પ્રવૃત્તિ તેના નિમિત્તના વિભાગ સહિત દર્શાવે છે (અર્થાત્
શુભોપયોગી શ્રમણે લોકની સાથે વાતચીતની પ્રવૃત્તિ ક્યા નિમિત્તે કરવાયોગ્ય છે અને ક્યા નિમિત્તે
કરવાયોગ્ય નથી તે કહે છે) :-

સેવાનિમિત્તે રોગી-બાળક-વૃદ્ધ-ગુરુ શ્રમણો તણી,
લૌકિક જનો સહ વાત શુભ-ઉપયોગયુત નિદ્ધિત નથી. ૨૫૩.

અન્વયાર્થ :- [વા] વળી [ગ્લાનગુરુબાલવૃદ્ધશ્રમણાનામ્] રોગી, ગુરુ, (-પૂજ્ય, વડેરા),
બાળ અને વૃદ્ધ શ્રમણોની [વૈયાવૃત્ત્યનિમિત્તં] સેવાના (વૈયાવૃત્ત્યના) નિમિત્તે, [શુભોપયુતા]

શુભોપયોગવાળી [લૌકિકજનસમ્માષા] લૌકિક જનો સાથેની વાતચીત [ન નિન્દિતા] નિંદિત નથી.

ટીકા :- શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા રોગી, ગુરુ, બાળ અને વૃદ્ધ શ્રમણોની સેવાના નિમિત્તે જ (શુભોપયોગી શ્રમણને) શુદ્ધાત્મપરિણતિશૂન્ય જનો સાથે વાતચીત પ્રસિદ્ધ છે (-શાસ્ત્રોમાં અનિષિદ્ધ છે), પરંતુ બીજા નિમિત્તે પણ પ્રસિદ્ધ છે એમ નથી. ૨૫૩.

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઠ વદ ૪, શુક્રવાર

તા. ૦૧-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૫૩, ૨૫૪ પ્રવચન નં. ૨૪૪

(‘પ્રવચનસાર’, ૨૫૩ ગાથા). ‘હવે લોકની સાથે વાતચીતની પ્રવૃત્તિ તેના...’ બે ભાગ. મુનિની વાત છે ને ! મુનિ આત્મદર્શન, સમ્યગ્દર્શન પામેલા અને તે ઉપરાંત સ્વરૂપની પરિણતિ એટલે વીતરાગી દશા વિશેષ થઈ હોય છે, એવા મુનિને શુદ્ધ ઉપયોગમાં, અંતરમાં રમણતામાં ન હોય ત્યારે એને શુભ વિકલ્પ, શુભરાગ પુણ્યનો આવે. એ બીજા સાધુની વૈયાવૃત્ય કરવા માટે શુદ્ધ ધર્મને નહિ પામેલા જીવો સાથે પણ વાતચીતનો પ્રસંગ થાય. એ શુભજોગીને એટલો ભાવ હોય છે, એ વાત જણાવે છે. જુઓ !

વેજ્જાવચ્ચણિમિત્તં ગિલાણગુરુબાલવુઢ્ઢસમણાણં ।

લોગિગજણસંભાસા ણ ણિંદિદા વા સુહોવજુદા ।।૨૫૩ ।।

સેવાનિમિત્તે રોગી-બાળક-વૃદ્ધ-ગુરુ શ્રમણો તણી,

લૌકિક જનો સહ વાત શુભ-ઉપયોગયુત નિંદિત નથી. ૨૫૩.

એની ટીકા. ‘શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા રોગી,...’ છે શરીરે, પણ સાધુ કેવા છે ? આત્માના પવિત્ર ધર્મની વીતરાગ દશાને પામ્યા છે. છે ને ? પહેલી એ વાત લીધી, જોઈ ? શુદ્ધાત્મપરિણતિ. આત્મા પવિત્ર ચિદાનંદ, એવો જે આનંદ અને જ્ઞાન ભાવ શુદ્ધ, એની પરિણતિ એટલે અવસ્થારૂપને પામેલા છે. એને સાધુ કહીએ. સમજાણું ? એવા જીવો કેવા છે ? કે, રોગી

છે. જુઓ ! શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા રોગી ? (રોગ એ) શરીરનો સ્વભાવ છે. અંતર આત્માના ધર્મનું ભાન છે, શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદની અવસ્થા છે, પણ કોઈ પૂર્વના કર્મને કારણે ધર્મને પણ રોગ હોય. કહો !

મુમુક્ષુ :- કેવળીને રોગ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ ખોટી વાત છે. કેવળીને રોગ હોય નહિ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરને રોગ હોય નહિ. જેને ત્રણકાળ, ત્રણલોકનું અંતર જ્ઞાન વિકસ્યું, ખીલ્યું અને અનંત આનંદનો અનુભવ (થયો છે), એવા સર્વજ્ઞને રોગ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું ?

‘માંડળ’ના એક ભાઈ સવારે આવ્યા, એ કહેતા હતા કે, ત્યાં કાલે રાત્રે ત્રણ કલાક ચર્ચા ચાલી. ત્રણ કલાક ચર્ચા ચાલી, એટલો શબ્દ ન સાંભળ્યો ? ત્યાં ત્યાં ‘પાલીતાણા’, ત્રણ કલાક. શ્વેતાંબરની મૂર્તિ અને દિગંબરની મૂર્તિ માટે ત્રણ કલાક (ચર્ચા ચાલી). આમ જોઈએ, આમ જોઈએ. આવી મૂર્તિ જોઈએ. ત્રણ કલાક ચાલી. સવારે વ્યાખ્યાનમાં હતા. ઓ..હો...! સમ્યગ્દર્શનની આવી વ્યાખ્યા ! આવું સ્વરૂપ છે ! આ (લોકો) તો કાંઈ ચલાવે છે, એમ કહે. સવારે ૧૪મી ગાથા હતી ને ! આ તો હજી બહારના વાંધા. આવી મૂર્તિ હોય ને આવી મૂર્તિ ન હોય. બાપુ ! શુભરાગ હોય ત્યાં વીતરાગ એવી પ્રતિમા અનાદિથી ચાલે છે. એનું જેવું રૂપ હોય એવું સામે પ્રતિબિંબ હોય ને ? એની ત્રણ કલાક માથાકૂટ કરી. એક ‘માંડળ’ના હતા. આમાં અટક્યા. પ્રતિમા તો વીતરાગ મુદ્રા જોઈએ. શાંત...! એને માથે કાંઈ ન હોય. એને જલાભિષેક સાફ કરવા હોય. એ દર્શન કરનારને શુભભાવ હોય છે ત્યારે નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. એનાથી કાંઈ થાતું નથી. એવા પ્રતિમા નિમિત્તરૂપે હોય છે. એની ચર્ચા ત્રણ કલાક (ચાલી એમાં) વાંધા. અહીં તમે સમ્યગ્દર્શનની આવી વ્યાખ્યા કરો છો ! ક્યાંય અટક્યા છે. આહા..હા...! ‘માંડળ’નો એક વૃદ્ધ માણસ હતો. લોકોને આવું સત્ય તત્ત્વ શું છે (એ ખબર નથી). એ માટે તો આ ‘પ્રવચનસાર’ એક એક (ગાથા) આટલું સ્પષ્ટ (કહે) છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વીતરાગ પરમાત્માએ જે માર્ગ કહ્યો, તે માર્ગની રીત અને પદ્ધતિ આ છે, એ સિવાય બીજી હોઈ શકે નહિ. એમ ગૃહસ્થાશ્રમીને પણ સમજાવે છે (કે), મુનિનો માર્ગ પણ આ રીતે હોય છે એની શ્રદ્ધા અને ઓળખાણ કરો. ભાઈ ! હવે આવું તો મુનિપણું ! આવા હોય તો આવા હોય એનું જ્ઞાન તો કરો. આ બધું (બહારમાં) ગપ્પોગપ ચાલે છે.

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વીતરાગ પરમાત્માએ, જેને એક સેકંડના અસંખ્ય ભાગમાં ત્રણકાળ

ત્રણલોક જાણ્યા, એની વાણીમાં આવેલી આ વાત છે. એનું નામ 'પ્રવચનસાર' છે. ભગવાનની વાણીનો સાર. શું કહે છે ? સાધુ એને કહીએ કે જેને દેહથી અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના રાગથી આત્મા જુદો છે એવો અંતર અનુભવ અને શુદ્ધની દશા પ્રગટ થઈ છે. આ 'ટોડરમલ્લજી' એમ લખે છે ને ? ભાઈ ! જુઓ ને ! આચાર્ય, ઉપાધ્યાયનું શુદ્ધઉપયોગરૂપી મુનિપણું અંગીકાર કરીને, એમ ત્યાં લખ્યું છે. હવે આ કહે કે, શુદ્ધઉપયોગ આઠમે (ગુણસ્થાને) હોય. આ...હા...! ગજબ કરે છે ને !

મુમુક્ષુ :- શુભમાં....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ધૂળમાંય શુભમાં નથી. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં શરૂઆતમાં આવે છે ને. હવે, 'ટોડરમલ્લજી'એ હજારો શાસ્ત્રોનો સાર ગોતીને મૂકેલો છે. હવે એને માનવું નથી અને ઘરની કલ્પના કરવી છે. (મુનિપણું) કોને કહેવું એનું ભાન ન મળે.

આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એને કહેવા કે, 'જે વિરાગી બની...' વૈરાગ્ય... વૈરાગ્ય... વૈરાગ્ય.. ઉદાસ.. બની. 'સમસ્ત પરિગ્રહ છોડી...' જેને કોઈપણ વસ્ત્રનો એક તાંણો (ન હોય), લંગોટી કે વસ્ત્રનો ધાગો ન હોય અને 'શુદ્ધોપયોગરૂપ મુનિધર્મ અંગીકાર કરી...' જુઓ ભાષા ! શુદ્ધઉપયોગરૂપ મુનિધર્મ અંગીકાર કરી. ભાઈ ! અઠ્યાવીસ મૂલગુણરૂપી મુનિપણું અંગીકાર કરી (એમ) નથી કહ્યું. એવી વાત છે. લોકોને ખબર નથી. સાધુપદ એટલે શું ! મુનિપણું કોને કહેવું ?

'શુદ્ધઉપયોગરૂપ મુનિધર્મ અંગીકાર કરી...' ભાષા આવી છે. દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પ તો શુભરાગ છે. એથી રહિત આત્માના આનંદનો આનંદની શુદ્ધઉપયોગરૂપ પરિણતિ થાય, એને અહીંયાં સાધુ અને આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય કહેવામાં આવે છે. લ્યો ! છે ને ? 'અંતરંગમાં તો એ શુદ્ધોપયોગ વડે પોતે પોતાને અનુભવે છે,...' એવી તો આ પંચમઆરાના સાધુની વાત કરે છે. આ ચોથા આરાની વાત છે ? ભાઈ ! આહા..હા...! શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ અંતર વીતરાગ પરિણતિ, પર્યાય દ્વારા આત્માને અનુભવે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? એવા આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય અને સાધુ હોય. આ સિવાય જો આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ માને એ અજ્ઞાનની ભ્રમણા છે.

(અહીંયાં) કહે છે, શુદ્ધાત્મપર્યાય પરિણતિ દશાને પામેલા એવા રોગી. શરીરમાં રોગ હોય. કોઈ કહે કે, આવી ધર્મદશા અને રોગ ? બીજાનો રોગ ટાળી દ્યે ને ? અરે...! સાંભળને ! રોગ શું ટાળે ? ધર્મ તો આમ આશીર્વાદ (આપે કે), જાઓ ! રોગ ટળી જજો ! ઈ તો

એનો પુણ્યનો યોગ હોય તો રોગ ટળે, કંઈ કર્મના આશીર્વાદથી રોગ ટળતો નથી. આહા..હા...! એ..ઇ...! ભાઈ ! સાધુ પાસે જાય ને કાંઈ પૈસા-બૈસા મળે.

અહીં તો કહે છે કે, આત્માના અંદરમાં આનંદની લક્ષ્મી પડી છે. આત્મા પોતે સત્ શાશ્વત ચિદ્દેહન આનંદકંદ છે. એ આનંદ અને સુખ આત્મામાં પડ્યું છે, ભર્યું છે. એ આનંદથી ખાલી નથી, પણ એને ભાન નથી. એવા આનંદસ્વરૂપને 'શુદ્ધાત્મપરિણતિ..' દેખો ! શુભને પામેલા છે, એમ નથી કહ્યું. એવા (શુદ્ધાત્મપરિણતિને) પામેલા રોગી જીવ હોય. મુનિ છે એને રોગ હોય.

'સનતકુમાર' ચક્રવર્તી લ્યો. ગળતકોઠ સાતસો વર્ષ (રહ્યો). ચક્રવર્તી ! સોળ હજાર દેવ તો જેની સેવા કરતા, એ ચક્રવર્તી નગ્ન સાધુ થયા. (એમાં) સાતસો વર્ષ સુધી ગળત કોઠ (રહ્યો). આંગળા ગળે (તોપણ) શાંત (છે). દેવો આવ્યા. (આવીને કહ્યું કે), તમારો રોગ મટાડીએ. અરે...! દેવ. થૂંક ચોપડ્યું ત્યાં રોગ મટી ગયો. પોતાનું થૂંક ચોપડ્યું. એ તો અંદર રાગ ટળી અને એ કર્મ ટળે ત્યારે રોગ મટે એનું નામ મટ્યું કહેવાય. અમારી પાસે લબ્ધિ છે કે, રોગ મટી જાય. પણ એ કારણ શું છે ? પૂર્વના કર્મનો ઉદય છે એને આત્માના ધ્યાન દ્વારા ટાળવો એ રોગના નાશનો ઉપાય છે. આવા રોગ તો મુનિ ધર્માત્માને હોય છે. જુઓને ! એથી લીધું ને ?

'શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા રોગી,....' કે શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા 'ગુરુ,....' પોતાથી વડેરા મુનિ હોય, આત્મધ્યાન ને આત્મધ્યાન અને આત્માના આનંદને પામેલા ગુરુ વડેરા - વડીલ (હોય) અને શુદ્ધાત્મપરિણતિને પામેલા 'બાળ...' જીવ હોય. આઠ વર્ષના બાળક રાજકુમાર હોય અને દીક્ષિત થયા હોય. વૈરાગ્ય...! સમજાય છે કાંઈ ? આઠ આઠ વર્ષના ! આમાં આવે છે ને ? ધ્રુવની (વાત). અન્યમતમાં ધ્રુવ.. ધ્રુવ હોય છે. વૈરાગ્ય એટલો ! આ વસ્તુ જુદી. પણ એને વૈરાગ્ય, એટલો વૈરાગ્ય. નાની ઉંમરથી એને વૈરાગ્ય થઈ ગયો. બાવા થઈ ગયા, બાવા. અહીં નાટક જોયેલું. ઘણા વખત (પહેલાની) વાત છે. (સંવત) ૧૯૬૬ માં 'ભાવનગર'માં (જોયેલું). નાનું બાળક. એની મા નવી હતી. પોતાને એટલો વૈરાગ્ય (હતો). લાકડી હોય છે, શું કહેવાય ઈ ? ઘોડી. ... 'ભાવનગર' મોટું થિયેટર છે. '૬૬ની વાત છે, (સંવત) ૧૯૬૬ની વાત છે. આમ લીલા પડદા. પડદા હોય ને ? ભાઈ ! બે કટકા જુદા કરી નાખે. જંગલ નાખે આમ ઊંડે ઊંડે. બાળક (છે).

ઇન્દ્રાણી ઉપરથી ઉતરી. ઉતારે ને ? આમ લાકડામાં બેસાડી ઉતારી હેઠે ઉતારે. ઉપરથી

બે બાજુથી એને ચળાવવા આવી. કરતાં, કરતાં, કરતાં (એમ કહ્યું), આ અમારું શરીર આવું છે, આવું સુંદર છે, કોમળ છે, આ છે, આ છે. એ વખતે નાટક જોયેલું. ત્યારે જવાબ આપે છે, ‘માતા ! તારા શરીરની કોમળતાની શું વાત કરવી ? જો કદાચિત્ અવતાર ધારણ કરું તો તારે પેટે આવીશ પણ બીજું તો છે નહિ.’ એ..ઇ...! એવા રાજકુમાર હોય. આઠ વર્ષમાં દીક્ષિત (થયા હોય). આ તો એમની શી વાત ?

અહીં તો આત્માના આનંદસ્વરૂપ અને શુદ્ધઉપયોગને અંગીકાર કરી સાધુપદ થયું છે, આઠ વર્ષના બાળક છે, નાની એક મોરપીંછી હોય અને એક નાનું કમંડળ હોય. વનના સિંહની પેઠે ભીક્ષા માટે આવે. જંગલમાં ચાલ્યા જાય, કોઈ સાથે ન હોય, હોં ! આ..હા..હા...! એવી સ્વરૂપની અંદર શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન, એની એવી લીનતા જાગી છે ને ! સમજાણું ? એવા બાળ. પણ છે શુદ્ધ ઉપયોગની પરિણતિ અને શુદ્ધ દશા. એની, બીજા મુનિ છે એને શુભરાગનો ભાવ હોય ત્યારે એની સેવા કરે. સેવા કરવા માટે કોઈ વૈદને પૂછવું પડે. પડે, એમ. વૈદને પૂછવું પડે કે, ભાઈ ! અમારે આ શું છે આ ? એટલું. તો એ ધર્માત્મા મુનિ શુદ્ધ પરિણતિવાળા પોતે પણ છે અને ઓલા શુદ્ધ દશાવાળા એ પણ છે. એને માટે રોગાદિનું પૂછવું પડે. સમજાય છે કાંઈ ? ભાઈ ! આને માટે શું ? એટલું. આ શું છે ? નિદાન આદિ. બસ ! એ માટે વાતચીત કરવી પડે. નહિતર સાધુ તો એ વિના બીજા સાથે વાતચીત કરવા પણ નવરા નથી, એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘બાળ અને વૃદ્ધ...’ કોઈ સાધુ વૃદ્ધ હોય. પચાસ, સાઠ, સિત્તેર, એંસી, સો વર્ષ થઈ ગયા. હોય મુનિ, આત્માના આનંદ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યના અંદર ઢગલા (હોય). ચૈતન્યની આનંદની ધારા વહેતી હોય, શરીર જીર્ણ થઈ ગયું હોય તો એવા ‘શ્રમણોની સેવાના નિમિત્તે જ...’ એમ પાછું. એવા સાધુની સેવા પગચાંપી આદિ. છે ને અંદર ? અંદરમાં ક્યાંક (આવે) છે. ‘નિરવદ્યવૈયાવૃત્યં કુર્વન્તિ’ છે ને ? ‘સન્તઃ કાયેન કિમપિ નિરવદ્યવૈયાવૃત્યં કુર્વન્તિ’ (૨૫૪ ગાથાની ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની) ટીકામાં છે. ઓલી કોર છે. ‘વચનેન ધર્મોપદેશં ચ | શેષમૌષધાન્નપાનાદિકં ગૃહસ્થાનામધીનં,’ ૨૫૪ (ગાથામાં) ઓલી કોર છે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...!

કહે છે, ધર્માત્મા આત્માના આનંદનું ભાન છે, શુદ્ધ ચિદાનંદનો ધર્મ પ્રગટ્યો છે અને બીજાને પણ એવો ધર્મ પ્રગટ થયો છે, તો એની સેવાને નિમિત્તે ‘(શુભોપયોગી શ્રમણને)...’ જેને શુભ રાગ આવ્યો એ પુણ્ય છે, ધર્મ નથી, પણ આવ્યા વિના રહેતો નથી. એટલે

આવ્યો ત્યારે ‘શુદ્ધાત્મપરિણતિશૂન્ય જનો સાથે...’ ઓલા વૈદો-બેદો એને ક્યાં ધર્મનું ભાન હતું ? એ..ઇ...! એ શુદ્ધાત્મપરિણતિશૂન્ય જનો છે, બિચારા. મિથ્યાદષ્ટિ હોય, અજ્ઞાની હોય, ભાન કાંઈ ન હોય, પણ એની સાથે આવા મુનિને, આવા સંતો માટે કંઈ પૂછવું પડે કે, ભાઈ ! આને કેમ છે ? શું છે ? સમજાણું કાંઈ ? એવા ‘શુદ્ધાત્મપરિણતિશૂન્ય જનો સાથે...’ કે, જેને ધર્મ દશા નહિ. ધર્મનું ભાન નથી, એવા વૈદો અને ડૉક્ટરો હોય. આ તો વૈદ્ય હોય. ડૉક્ટર તો ક્યાં હતા ? હવે તો બધી વિક્લાયતી દવાઓ થઈ ગઈ ને ! તે વખતે તો દેશી દવાઓ (હતી). બધા દેશી હતા, એવા વૈદો સાથે, આત્માના ધર્મે પરિણમેલા મુનિને, ધર્મ થયેલા મુનિઓને માટે પૂછવું પડે તો ‘વાતચીત પ્રસિદ્ધ છે...’ ‘જનો સાથે વાતચીત પ્રસિદ્ધ છે (શાસ્ત્રોમાં અનિષિદ્ધ છે).’ એમ. શાસ્ત્રોમાં એનો નિષેધ કર્યો નથી. પૂછવું પડે. અજ્ઞાની હોય, મિથ્યાદષ્ટિ હોય.

‘પરંતુ બીજા નિમિત્તે પણ પ્રસિદ્ધ છે એમ નથી.’ આ સિવાય ધર્માત્મા સંત મુનિ બીજા વૈદો સાથે આ બીજી રીતે અમથી વાતચીતું કરે કે, તમે દવા કેમ કરો છો ? ફલાણું કેમ દવા થાય ? આમ કેમ થાય ? એ વાતચીતનો મુનિને અવસર હોતો નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? જુઓ, આ સાધુપદ ! ‘પરંતુ બીજા નિમિત્તે પણ પ્રસિદ્ધ છે...’ એ વાત કરવા લાયકનો પ્રસંગ છે એમ છે નહિ. ૨૫૩ (ગાથા પૂરી) થઈ.

હવે આ તકરારી ગાથા છે. ગાથા તકરારી ? ૨૫૩ ગાથા થઈ. ધર્માત્મા સંતે, આત્માની શાંતિ અને વીતરાગતાનો અંદર અનુભવ થયો છે અને શુદ્ધ પરિણતિ વર્તે છે. પરિણતિ એટલે અવસ્થા. વીતરાગી નિર્દોષ દશા વર્તે છે એવા સંતને શુભવિકલ્પ થયો, શુભ રાગ, તો એવા શુદ્ધાત્માની રમણતા કરનારા સંત, સાધુ બાળ, વૃદ્ધ, રોગી એને માટે વૈદ્ય મિથ્યાદષ્ટિ હોય, અજ્ઞાની હોય તોપણ એની સાથે વાત કરવી પડે, એ વાતનો નિષેધ નથી. એ સિવાય બીજી રીતે વાતચીત કરવાનો પ્રસંગ એને હોતો નથી. નિષેધ છે. સમજાણું કાંઈ ? ક્યાં તમારી દુકાન છે ? કેવું ચાલે છે ? (એવું હોય નહિ).

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઈ જ કહે છે ને ! પણ અત્યારે કેટલાક ઠેકાણા વિનાના હોય છે ને, જુઓને ! સાચા સાધુ હોય એને એવો પ્રસંગ હોઈ શકે નહિ. એવો એને વિકલ્પ જ નથી. એ જાતનો પ્રસંગ જ એને હોય નહિ. એને સાધુ અને એને વીતરાગ દશા કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...!

અથૈવમુક્તસ્ય શુભોપયોગસ્ય ગૌણમુખ્યવિભાગં દર્શયતિ-

एसा पसत्थभूदा समणाणं वा पुणो घरस्थाणं ।
चरिया परेत्ति भणिदा ताएव परं लहदि सोक्खं ।।२५४।।

एषा प्रशस्तभूता श्रमणानां वा पुनर्गृहस्थानाम् ।
चर्या परेत्ति भणिता तथैव परं लभते सौख्यम् ।।२५४।।

एवमेष शुद्धात्मानुरागयोगिप्रशस्तचर्यारूप उपवर्णितः शुभोपयोगः तदयं, शुद्धात्मप्रकाशिकां
समस्तविरतिमुपेयुषां कषायकणसद्भावात्प्रवर्तमानः, शुद्धात्मवृत्तिविरुद्धरागसङ्गतत्वाद्गौणः श्रमणानां;

एवं गाथापञ्चकेन लौकिकव्याख्यानसंबन्धिप्रथमस्थलं गतम् । अथायं वैयावृत्त्यादिलक्षण-
शुभोपयोगस्तपोधनैर्गौणवृत्त्या श्रावकैस्तु मुख्यवृत्त्या कर्तव्य इत्याख्याति-**भणिदा** भणिता कथिता ।
का कर्मतापन्ना । **चरिया** चर्या चारित्रमनुष्ठानम् । किंविशिष्टा । **एसा** एषा प्रत्यक्षीभूता । पुनश्च

હવે એ રીતે કહેવામાં આવેલા શુભોપયોગનો ગૌણ-મુખ્ય વિભાગ દર્શાવે છે (અર્થાત્ કોને
શુભોપયોગ ગૌણ હોય છે અને કોને મુખ્ય હોય છે તે કહે છે) :-

આ શુભ ચર્યા શ્રમણને, વળી મુખ્ય હોય ગૃહસ્થને;
તેના વડે જ ગૃહસ્થ પામે મોક્ષસુખ ઉત્કૃષ્ટને. ૨૫૪.

અન્વયાર્થ :- [એષા] આ [પ્રશસ્તભૂતા] પ્રશસ્તભૂત [ચર્યા] ચર્યા [શ્રમણાનાં] શ્રમણોને
(ગૌણ) હોય છે [વા ગૃહસ્થાનાં પુનઃ] અને ગૃહસ્થોને તો [પરા] મુખ્ય હોય છે [ઇતિ ભણિતા]

૨૫૪ (ગાથા). ‘હવે એ રીતે કહેવામાં આવેલા શુભોપયોગનો...’ શુભ રાગ, વિકલ્પ,
પુણ્યનો ભાવ. એ ‘ગૌણ-મુખ્ય વિભાગ દર્શાવે છે...’ હવે બે ભાગ બીજા પાડ્યા. મુનિને
શુભરાગ ગૌણ છે અને ગૃહસ્થ ધર્મીને તે શુભરાગ મુખ્ય છે.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ... એની વાતું ક્યાં છે ? ગૃહસ્થ એટલે આ ...

ગૃહિણાં તુ, સમસ્તવિરતેરભાવેન શુદ્ધાત્મપ્રકાશનસ્યાભાવાત્કષાયસદ્ભાવાત્પ્રવર્તમાનોઽપિ, સ્ફટિકસમ્પર્કેનાર્કતેજસ ઇવૈધસાં, રાગસંયોગેન શુદ્ધાત્મનોઽનુભવાત્ ક્રમતઃ પરમનિર્વાણસૌખ્ય-કારણત્વાચ્ચ, મુખ્યઃ ॥૨૫૪॥

કિરૂપા । પસત્યભૂદા પ્રશસ્તભૂતા ધર્માનુરાગરૂપા । કેષાં સંબન્ધિની । સમણાણં વા શ્રમણાનાં વા પુણો ઘરત્યાણં ગૃહસ્થાનાં વા પુનરિયમેવ ચર્યા પરેતિ પરા સર્વોત્કૃષ્ટેતિ । તાએવ પરં લહદિ સોઁખં તયૈવ શુભોપયોગચર્યયા પરંપરયા મોક્ષસુખં લભતે ગૃહસ્થ ઇતિ । તથાહિ-તપોધનાઃ શેષતપોધનાનાં વૈયાવૃત્ત્યં કુર્વાણાઃ સન્તઃ કાયેન કિમપિ નિરવદ્યવૈયાવૃત્ત્યં કુર્વન્તિ; વચનેન ધર્મોપદેશં ચ । શેષમૌષધાન્નપાનાદિકં ગૃહસ્થાનામધીનં, તેન કારણેન વૈયાવૃત્ત્યરૂપો ધર્મો ગૃહસ્થાનાં મુખ્યઃ, તપોધનાનાં ગૌણઃ । દ્વિતીયં ચ

એમ (શાસ્ત્રોમાં) કહ્યું છે; [તયા એવ] તેનાથી જ [પરં સૌખ્યં લભતે] (પરંપરાએ) ગૃહસ્થ પરમ સૌખ્યને પામે છે.

ટીકા :- એ રીતે શુદ્ધાત્માનુરાગયુક્ત પ્રશસ્તચર્યારૂપ જે આ શુભોપયોગ વર્ણવવામાં આવ્યો તે આ શુભોપયોગ, શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વવિરતિને પામેલા શ્રમણોને કષાયકષણના સદ્ભાવને લીધે પ્રવર્તતો, ગૌણ હોય છે, કારણ કે તે શુભોપયોગ શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો છે; ગૃહસ્થોને તો તે શુભોપયોગ, સર્વવિરતિના અભાવ વડે, શુદ્ધાત્મપ્રકાશનનો અભાવ હોવાથી કષાયના સદ્ભાવને લીધે પ્રવર્તતો હોવા છતાં પણ, મુખ્ય છે, કારણ કે-જેમ ઇંધનને સ્ફટિકના સંપર્કથી સૂર્યના તેજનો અનુભવ થાય છે (અને તેથી ક્રમશઃ સળગી ઊઠે છે) તેમ- ગૃહસ્થને રાગના સંયોગથી શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થાય છે અને (તેથી તે શુભપયોગ) ક્રમશઃ પરમ નિર્વાણસૌખ્યનું કારણ થાય છે.

ધર્મી સમ્યક્દષ્ટિ જીવ છે, શુદ્ધાત્મ પરિણતિ પ્રગટી છે. એને શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય, એને શુભજોગ છે એ મુખ્ય છે અને મુનિ છે એને શુભજોગ છે તે ગૌણમાં છે. એના બે ભાગ પાડે છે. સમજાણું ? શુભજોગ છે તો પુણ્યબંધનું કારણ.

મુમુક્ષુ :- ક્રમશઃ ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ના, ના. એ ક્રમશઃ પરંપરાનું કારણ કહેશે. પરંપરા અને ક્રમશઃ

કારણ-નિર્વિકારચિત્તમત્કારભાવનાપ્રતિપક્ષભૂતેન વિષયકષાયનિમિત્તોત્પન્નેનાર્તરૌદ્રદુર્ધ્યાનદ્વયેન પરિણતાનાં ગૃહસ્થાનામાત્માશ્રિતનિશ્ચયધર્મસ્યાવકાશો નાસ્તિ, વૈયાવૃત્ત્યાદિધર્મેણ દુર્ધ્યાનવચ્ચના ભવતિ, તપોધનસંસર્ગેણ નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગોપદેશલાભો ભવતિ । તતશ્ચ પરંપરયા નિર્વાણં લભન્તે इत्यभिપ્રાયः । ॥૨૫૪॥

ભાવાર્થ :- દર્શન-અપેક્ષાએ તો શ્રમણને તેમ જ સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થને શુદ્ધાત્માનો જ આશ્રય છે. પરંતુ ચારિત્ર-અપેક્ષાએ શ્રમણને મુનિયોગ્ય શુદ્ધાત્મપરિણતિ મુખ્ય હોવાથી શુભોપયોગ ગૌણ છે અને સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થને મુનિયોગ્ય શુદ્ધાત્મપરિણતિને નહિ પહોંચાતું હોવાથી અશુભવંચનાર્યે શુભોપયોગ મુખ્ય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થને અશુભથી (-વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિથી) છૂટવા માટે વર્તતો જે આ શુભોપયોગનો પુરુષાર્થ તે પણ શુદ્ધિનો જ મંદ પુરુષાર્થ છે, કારણ કે શુદ્ધાત્મદ્રવ્યના મંદ આલંબનથી અશુભ પરિણતિ પલટાઈને શુભ પરિણતિ થાય છે અને શુદ્ધાત્મદ્રવ્યના ઉગ્ર આલંબનથી શુભ પરિણતિ પણ પલટાઈને શુદ્ધ પરિણતિ થાય છે. ૨૫૪.

બે શબ્દ પડ્યા છે ને. ‘અમૃતચંદ્રાર્ય’માં ‘ક્રમતઃ’ શબ્દ પડ્યો છે. ‘અમૃતચંદ્રાર્ય’માં દેખો ! ‘ક્રમતઃ’ અને ‘જયસેનાચાર્યદેવ’માં બે (શબ્દ) પડ્યા છે. ‘શુભોપયોગચર્યાયા પરંપરયા મોક્ષસુખ લભતે ગૃહસ્થ’ જોયું ? અને પરંપરા નિર્વાણ. મુનિની સાથે સેવા કરવામાં શુભયોગી જીવને સત્ વાત મળે અને શુભજોગીને - ગૃહસ્થને પરંપરા મોક્ષનું કારણ થાય. પરંપરા એટલે પહેલો અશુભ રાગ છૂટ્યો અને પછી શુભ રાગ છોડીને શુદ્ધમાં આવશે ત્યારે મુક્તિ થશે. કહો, સમજાણું ? આ ગાથાની ઘણી તકરારું કરે છે.

એક સ્થાનકવાસી (ભાઈ) હતા, એણે પ્રશ્ન કર્યો હતો. બીજાય ઘણા આવે છે, દિગંબરના પંડિતો કહે, જુઓ ! આમાં લખ્યું. શુભજોગથી ગૃહસ્થને પરંપરા મોક્ષ થાય. ગાથામાં તો પરંપરા શબ્દ નથી પણ પરંપરા અર્થ કર્યો છે. ૨૫૪ (ગાથા). આવશે, હો ! ખુલાસો (આવશે).

एसा पसत्थभूदा समणाणं वा पुणो घरत्थाणं ।

चरिया परेत्ति भणिदा ताएव परं लहदि सोक्खं ।।२५४।।

આ શુભ ચર્યા શ્રમણને, વળી મુખ્ય હોય ગૃહસ્થને;

તેના વડે જ ગૃહસ્થ પામે મોક્ષસુખ ઉત્કૃષ્ટને. ૨૫૪.

‘તેના વડે જ’. વ્યવહારથી તેના વડે જ, એ વ્યવહારનું વાક્ય છે.

મુમુક્ષુ :- શબ્દો પહોંચી જાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બધામાં, સંસ્કૃત ટીકામાંય છે. જુઓ ! અહીં પંડિતીજીય લાવ્યા છે ને ! પહેલો અન્વયાર્થ લ્યો, અન્વયાર્થ લ્યો. અન્વયાર્થ છે ને ? ‘આ પ્રશસ્તભૂત ચર્યા...’ પ્રશસ્ત નામ શુભરાગનું આચરણ. સમજાય છે કાંઈ ? પ્રશસ્ત શબ્દ છે ને ? આમાં શું કર્યું છે ? ચર્યા. પણ આમાં ‘જયસેનાચાર્ય’માં (શું કર્યું છે) ? બસ ! ઈ. ‘પ્રશસ્તભૂતા ધર્માનુરાગરૂપા’ લ્યો ! જુઓ ! ‘પ્રશસ્તભૂતા ધર્માનુરાગરૂપા’ આ બાજુ છે. છે ગૃહસ્થ કે મુનિ, બેય આત્મદર્શન ને ધર્મી તો બેય છે. એકલા ગૃહસ્થ એમ નહિ. ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ આત્મ સમ્યગ્દર્શન પામેલા છે અને શુદ્ધ પરિણતિ એ ઉપરાંત થોડી વિશેષ પણ થઈ છે. શાંતિ વિશેષ વધી છે, પણ એને જ્યારે શુભજોગ હોય છે તો એ અશુભને ટાળવા માટે અને સેવા આદિ કરવાથી મુનિને શુભજોગીને.. સમજાય છે ? તો એમાં મુનિ તરફથી નિશ્ચય-વ્યવહાર ધર્મનો ઉપદેશ મળે, એનો લાભ થાય અને એ કર્મ કરતાં ક્રમશઃ એ શુભરાગને ટાળી અને મુક્તિને પામે. માટે શુભરાગથી એને પરંપરા મુક્તિ થાય એમ કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? શુભરાગ કાંઈ મુક્તિનું કારણ નથી, એ તો બંધનું કારણ છે. આહા..હા...!

‘પ્રશસ્તભૂત ચર્યા...’ એટલે ધર્મ ચર્યા – ધર્માનુરાગનો શુભ ભાવ. ‘શ્રમણોને..’ નામ સાધુને (ગૌણ) હોય છે અને ગૃહસ્થોને તો મુખ્ય હોય છે...’ જોયું ? ‘પરા’ (શબ્દ છે). ‘એમ (શાસ્ત્રોમાં) કહ્યું છે;...’ મુખ્ય હોય છે, એમ કહ્યું છે. અને ‘તેનાથી જ...’ ‘પરં સૌખ્યં લભતે’ પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટ સુખને પામે. એટલે કૌંસમાં ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાંથી કરવું પડ્યું, (પરંપરાએ) ગૃહસ્થ પરમ સૌખ્યને પામે છે.’ શુભરાગ તો સમકિતી, શ્રાવકને પણ પુણ્યબંધનું જ કારણ છે. સમજાણું કાંઈ ? ધર્મ નથી. આ..હા..હા...! પણ એને અશુભભાવથી બચવા માટે ઘણા શુભભાવ હોય છે. એને માટે એનો શુભભાવ મુખ્ય ગણવામાં આવ્યો છે. અને એ શુભભાવને છોડીને અલ્પ કાળમાં કેવળજ્ઞાન પામશે, નિર્વાણને પામશે. એથી શુભજોગને પરંપરાએ મુક્તિનું કારણ કહેવામાં આવ્યું. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ ‘ક્રમતઃ’ કહેશે. ‘ક્રમતઃ પરમનિર્વાણસૌખ્ય-કારણ’ દેખો ! ખુલાસો તો ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ પોતે કર્યો છે.

ટીકા :- ‘એ રીતે શુદ્ધાત્માનુરાગયુક્ત...’ લ્યો, ઠીક ! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ ખુલાસો કર્યો, લોય ! ‘શુદ્ધાત્માનુરાગયુક્ત પ્રશસ્તચર્યારૂપ...’ શુદ્ધ સ્વરૂપના પ્રેમવાળો શુભરાગ. પવિત્ર ભગવાનઆત્મા આનંદ સ્વરૂપ, એવો શુદ્ધાત્માનો અનુરાગ (એટલે) એનો જે પ્રેમ, એવા સહિત

પ્રશસ્ત ચર્ચા (અર્થાત્) શુભરાગનું આચરણ. એ ‘આ શુભોપયોગ વર્ણવવામાં આવ્યો તે આ શુભોપયોગ, શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વવિરતિને પામેલા શ્રમણોને...’ દેખો ! સાધુ કેવા હોય છે ? ‘શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વવિરતિને પામેલા...’ જુઓ ! આ વિરતિ, વિરતે તો અત્યારે બધા કરે છે. અમારે સર્વવિરતિ છે, તમારે અવિરતિ છે.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન વિના વિરતિ આવી ક્યાંથી ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ચારિત્ર આવ્યું ને ? એટલે સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્ર હોય જ નહિ, જાઓ ! આ બાયડી, છોકરા છોડ્યા તો થઈ ગયો વિરતિ. ધૂળમાંય નથી. મિથ્યાદષ્ટિ છે એને માને છે સર્વવિરતિ. સમજાણું કાંઈ ? માર્ગ એવો છે. સત્યને વાસ્તવિક સત્યપણાને સત્ય તરીકે સ્વીકાર કરવો એ બહુ અપૂર્વ પુરુષાર્થ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

કહે છે, એ શુભઉપયોગ, શુભરાગ, પુણ્યનો ભાવ ‘શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વવિરતિને પામેલા શ્રમણોને...’ જુઓ ! આ શ્રમણો કેવા ? પવિત્ર ભગવાન આનંદસ્વરૂપ, એને પ્રકાશક સર્વવિરતિ. એને પ્રગટમાં લાવનાર સર્વવિરતિ. એનું નામ સર્વવિરતિ છે. બહારથી સર્વવિરતિ થઈ ગયો, બાયડી-છોકરા છોડ્યા, ગૃહસ્થાશ્રમ છોડ્યો, લૂગડાં ફેરવ્યા કે નગ્ન સાધુ થયો તો સાધુ છે, એમ છે નહિ.

‘શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વવિરતિને પામેલા શ્રમણોને...’ આ...હા..હા...! ત્યારે (કોઈ) કહે કે, વ્યવહાર તો સર્વવિરતિ છે કે નહિ ? વ્યવહાર સર્વવિરતિ (છે કે નહિ) ? પણ વ્યવહાર સર્વવિરતિ હોય જ નહિ, સાંભળને ! નિશ્ચય વાસ્તવિક પરથી, રાગથી નિવૃત્તિ અને સ્વરૂપમાં પરિણતિની પ્રવૃત્તિ, એનું નામ સર્વ વિરતિમાં આત્માના આનંદ સ્વરૂપનો પ્રકાશ થાય છે. સમજાણું ?

‘આ શુભોપયોગ...’ એટલે શુભરાગ કોને મુખ્ય હોય છે ? અને કોને ગૌણ હોય છે ? કે, ‘શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વવિરતિને પામેલા શ્રમણોને...’ (એટલે) સાધુને ‘કષાયકણના સદ્ભાવને લીધે...’ જરીક કષાયનો કણ આવી ગયો, શુભઉપયોગ એટલે કષાયનો કણ આવ્યો. આ...હા...! શુભ રાગ એ કષાય કણ. એ પહેલું આવ્યું હતું. અગિયારમી ગાથામાં નહિ ? કષાયનો કણ, એને ઓળંગીને. આત્માનું સમ્યગ્દર્શન, ભાન છે, શુદ્ધ પરિણતિ નિર્મળ વીતરાગ અવસ્થા પણ નિર્દોષ પ્રગટ થઈ છે, એવાને ‘કષાયકણના સદ્ભાવને લીધે...’ જરી કષાયનો કણ, એ શુભરાગ, પુણ્ય, એ રાગ કષાયનો કણ છે, કષાય ભાવ છે. ‘કષાયકણના સદ્ભાવને લીધે પ્રવર્તતો, ગૌણ હોય છે,...’ એવા સાધુને શુભરાગ હોય છે પણ એ ગૌણ હોય છે.

સમજાય છે ? કારણ કે એને મુખ્યતા તો શુદ્ધઉપયોગની છે. શુદ્ધ સ્વરૂપમાં અંતર રમણતા, એ મુનિનો મુખ્ય માર્ગ છે.

‘કારણ કે તે શુભોપયોગ શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ...’ દેખો ! કારણ કે મુનિને એ શુભરાગ કણ આવ્યો. આત્માના આનંદની દશાની રમતમાં શુદ્ધઉપયોગપણે સ્થિર નથી એટલે કષાયનો કણ આવ્યો. શુભજોગ કષાયનો કણ (છે). આહા..હા...! એ ‘શુભોપયોગ શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો છે;...’ નિર્વિકલ્પ ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ જેવો છે, એવી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ને રમણતાની પરિણતિ થઈ એનાથી શુભજોગ આવ્યો એ વિરુદ્ધ છે. ‘વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો છે;...’ સમજાણું ? તેથી તેને ગૌણ કહેવામાં આવ્યું છે, એમ કહેવું છે.

કાલે એક કાગળ આવ્યો છે, શું નામ કીધું ? કો’ક બારોટ છે, આપણું ‘આત્મધર્મ’ વાંચે છે. એમાં ભેદવિજ્ઞાન વાંચ્યું. ‘વસ્તુવિજ્ઞાનસાર’ વાંચીને તો બહુ અંદર ઓલું થયું. આ..હા..હા...! આવો માર્ગ ! ‘આત્મધર્મ’ કાયમ મંગાવે છે. એમાં આ ભેટનું પુસ્તક ગયું હોય. એને વાંચ્યું. એક જ ‘વસ્તુવિજ્ઞાનસાર’ વાંચે તો બીજા વાંચવાની જરૂર નથી, એમ કીધું છે. ક્યાં છે કાગળ ? લઈ લીધો ? લખ્યું છે કે, એક આ વાંચે. એવું લખ્યું છે. બારોટ છે. ‘ભેદવિજ્ઞાન નામનું પુસ્તક દ્વારા અથવા વસ્તુવિજ્ઞાન નામના નાના પુસ્તક દ્વારા જે જ્ઞાનરૂપી અમૃતનું પાન આપ કરાવી રહ્યા છો તે વાંચતાં, વસ્તુવિજ્ઞાન જોયા પછી (કોઈ બીજા) પુસ્તક જોવાની, જાણવાની જરૂર રહેતી નથી.’ આપણું આ ‘વસ્તુવિજ્ઞાનસાર’ છે ને ! એ જોયા પછી. કો’ક બારોટ છે. બહુ ખુશાલી બતાવી છે, ખુશાલી બહુ બતાવી. ‘એક વસ્તુવિજ્ઞાનસાર આ વાંચે (તો) બીજા કોઈ પુસ્તક વાંચવાની જરૂર રહેતી નથી.’ સમજાણું ? ‘વસ્તુવિજ્ઞાનસાર’ છે ને આપણે ? નાનું. ગુજરાતી છે, ગુજરાતી. ‘જામખંભાળિયા’થી લખાણ (આવ્યું) છે કે, એક ‘વસ્તુવિજ્ઞાનસાર’ (વાંચે તો બીજાની જરૂર રહેતી નથી). અમારે અહીં ગુજરાતી પુસ્તક છે. આહા..હા...! કો’ક બારોટ છે, ત્યાં ‘જામખંભાળિયા’માં સંત કહેવાય છે. અહીંનું આ પુસ્તક વાંચીને એટલો ખુશી થયો.. આ..હા..હા...! આવી વાત ! એ..ઈ...! જૈનવાળાને ખબર નથી. ‘વસ્તુવિજ્ઞાનસાર’ ! કહો, સમજાણું કાંઈ ?

(અહીંયાં) કહે છે, ‘તે શુભોપયોગ શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો છે;...’ વિરુદ્ધ છે માટે ગૌણ છે, એમ. ભાઈ ! મુનિને ગૌણ કેમ ? એમ સિદ્ધ કર્યું. શુદ્ધ પરિણતિથી વિરુદ્ધ છે માટે તેને ત્યાં ગૌણ કહ્યું. મુનિને બાહ્યમાં નગ્ન દશા છે, અંતરમાં

આનંદ દશાના ઉભરા આવે છે. અતીન્દ્રિય આનંદની રમત છે. વનવાસી. વનવાસ આદિ, ભાઈએ લખ્યું છે, નહિ ? 'ટોડરમલ્લે'. વન, ખંડ આદિ શબ્દ પડ્યો છે. મુનિ વન, ખંડ આદિમાં રહે છે. અહીં કહે છે, 'શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો...' હોવાથી તેને ગૌણ ગણવામાં આવ્યો છે. સમજાણું ?

'ગૃહસ્થોને...' હવે ગૃહસ્થ(ની વાત કરે છે). ગૃહસ્થ કોણ ? ધર્મી, સમ્યક્દષ્ટિ જીવ. એ ભાઈ ! આ બધા ગૃહસ્થ એટલે આ બધા તમે, એમ નહિ. ગૃહસ્થ એટલે આત્મા ગૃહસ્થાશ્રમમાં છે ઇ, પણ આત્મા અંદર આનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાતા-દષ્ટાનું ભાન થયું છે અને આત્મા વીતરાગ પરિણતિવાળો છે એવી દશા પણ કેટલીક પ્રગટ થઈ છે. એવા 'ગૃહસ્થોને તો તે શુભોપયોગ...' તે શુભરાગ એને હોય છે. એને દયા, દાન, વ્રત, સેવા આદિનો શુભ ભાવ છે, પણ 'સર્વવિરતિના અભાવ વડે...' સર્વવિરતિના અભાવ વડે, ભાષા અહીં આ (છે). સર્વવિરતિનો અભાવ છે. મુનિપણું જે ઉત્કૃષ્ટ દશા છે એનો એને અભાવ છે, એમ. પાછો ઓલા ખુલાસો આપે છે ને ? કે, 'ગૃહસ્થાનામાત્માશ્રિતનિશ્ચયધર્મસ્યાવકાશો નાસ્તિ' ('જયસેનાચાર્યદેવ'ની) સંસ્કૃત (ટીકામાં) છે. એ તો મુનિપણાની યોગ્યનો અવકાશની નાસ્તિ છે. મુનિ આત્માના આનંદમાં રહેતા હોય, શુદ્ધઉપયોગ એવો એનો ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોઈ શકતો નથી. સમજાણું ? છે ને અંદર ? શું કહ્યું ? જુઓ !

'સર્વવિરતિના અભાવ વડે શુદ્ધાત્મપ્રકાશનો અભાવ હોવાથી...' ગૃહસ્થાશ્રમમાં મુનિને યોગ્ય જે શુદ્ધાત્માનો અનુભવ છે તેનો તેને અવકાશ નથી. જુઓ ! (મૂળ ગ્રંથમાં નીચે ફૂટનોટ) છે. 'ચારિત્રદશામાં વર્તતું જે ઉગ્ર શુદ્ધાત્મપ્રકાશન...' મુનિને. 'તેને જ અહીં શુદ્ધાત્મપ્રકાશન ગણ્યું છે; તેનો સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને અભાવ છે. બાકી દર્શન-અપેક્ષાએ તો સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને પણ શુદ્ધાત્માનું પ્રકાશન છે જ.' સમજાણું કાંઈ ? ઓલા વળી ઇ કાઢે છે કે, એને નિશ્ચય અનુભવની દશા સમક્ષિતી શ્રાવકને આવે નહિ. હવે, ઇ તો કાલે વાત થઈ ગઈ. શ્રાવકને સામાયિક આદિમાં પણ શુદ્ધઉપયોગ આવી જાય છે. અહીં પણ કીધું કે, સર્વવિરતિપણાની મુનિની દશા વીતરાગ જે છે એવી દશાનો અભાવ છે. એવો નિજ આત્માને આશ્રય અનુભવ થવાને લાયક નથી, પણ સમ્યગ્દર્શન આત્માનું ભાન છે, એવા આશ્રયે જે નિશ્ચય છે એ તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ હોય છે. ભલે રાજા હોય. સમજાણું કાંઈ ?

'સર્વવિરતિના અભાવ વડે શુદ્ધાત્મપ્રકાશનો અભાવ હોવાથી...' જુઓ ! કારણ પણ આપ્યું છે ને ? સર્વવિરતિના અભાવ વડે, એમ કીધું છે ને ? એના વડે શુદ્ધાત્મપ્રકાશનો

અભાવ છે. એટલે ઈ જાતનો લેવો. ત્યારે ઓલા કહે, સર્વવિરતિ નથી માટે ગૃહસ્થને બિલકુલ શુદ્ધનો અનુભવ હોય નહિ. અરે...! વાંધાએ વાંધા, વાંધે વાંધા. શુભજોગમાં ધર્મ છે એમ માની પુણ્યમાં ધર્મ (માનીને) જિંદગી ચાલી જાય. જાય પછી તિર્યચ (કે) ક્યાંક ભૂતડામાં જાય, તો પાછા તિર્યચ થવાના ઈ. શુદ્ધાત્મપ્રકાશનો ગૃહસ્થાશ્રમમાં મુનિને યોગ્ય વીતરાગ પરિણતિ, આનંદની ઉગ્રતાનો અભાવ હોવાથી કષાયના સદ્ભાવને લીધે પણ એને રાગનો શુભ ભાવ છે. (તે કષાયના સદ્ભાવને) 'લીધે પ્રવર્તતો હોવા છતાં પણ, મુખ્ય છે.' સમજાણું ? ગૃહસ્થાશ્રમીને શુભરાગ મુખ્ય કહેવામાં આવ્યો છે.

'કારણ કે-જેમ ઈંધનને સ્ફટિકના સંપર્કથી...' સમજાણું ? ઓલામાં કહ્યું હતું, 'શ્રમણોને કષાયકણના સદ્ભાવને લીધે પ્રવર્તતો, ગૌણ હોય છે. કારણ કે તે શુભોપયોગ શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ...' હોવાથી, એમ કહ્યું. ત્યારે આને જરી અનુકૂળ કહેવું છે ને ? 'જેમ ઈંધનને સ્ફટિકના સંપર્કથી...' લાકડાને. લાકડું હોય એને સ્ફટિકનો સંબંધ થાય (તો તેને) 'સૂર્યના તેજનો અનુભવ થાય છે...' પ્રકાશ. સમજાણું ? લાકડાને સ્ફટિકના સંપર્કથી. આ સૂર્યના કિરણો. આ આપણે નથી કરતા ? કાચ રાખીને પછી સૂર્ય (પ્રકાશને) કારણે ભડકો થાય. શું કહે છે એ ? કાચ, હોય ને કાચ ? છોકરા પહેલા કરતા. આમ થોડું ૩ મુકે, અંદર સૂર્યનો (પ્રકાશ આવે એટલે) ઝીણું ૩ હોય ઈ બળે. એ લાકડાને 'સ્ફટિકના સંપર્કથી સૂર્યના તેજનો અનુભવ થાય છે (અને તેથી ક્રમશઃ સળગી ઊઠે છે) તેમ - ગૃહસ્થને રાગના સંયોગથી શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થાય છે...' એટલે રાગના સંયોગ કાળમાં એને અનુભવ થાય છે અને રાગ ટળ્યા પછી પણ અનુભવ થાય છે. સંયોગની વાત કીધી, પણ શું કહ્યું ? રાગના સંયોગથી - સંબંધથી 'શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થાય છે...' વચ્ચેનો ખુલાસો કરે છે.

'તેથી તે શુભોપયોગ...' ગૃહસ્થોને શુભભાવ પણ 'ક્રમશઃ...' લ્યો ! 'પરમ નિર્વાણસૌખ્યનું કારણ...' પરમાનંદ મુક્તિ, એનું કારણ શુભજોગ પરંપરાએ થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? અરે...! ભગવાન ! તારા સ્વઆશ્રયની વિશેષતા મહિમા આવે એની વાત નહિ. ઓલા પરાશ્રય ભાવથી કાંઈક થશે (એમ કહે) ત્યાં એને મહિમા આવી જાય. સમજાણું ? તારામાં પરમાનંદ પરમાત્મસ્વરૂપ પડ્યું છે ને, ભાઈ ! એનો જેટલો આશ્રય કર એટલી વીતરાગતા તને પ્રગટ થશે. જેટલો પરાશ્રય છે એમાં તારો રાગ (છે એટલી) શુદ્ધ પરિણતિ ત્યાં હણાય છે. આને અશુભનો ઘણો ભાગ છે એથી બચવાનો આવો શુભભાવ હોય છે અને જેથી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની સેવા અને તેનો પરિચય થાય તો એને નિશ્ચય-વ્યવહાર વસ્તુના સ્વરૂપનું ભાન

વિશેષ મળે. એને લઈને એ શુભરાગને પછી ટાળી અને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત થાય, એમ કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? એટલે શું કહ્યું ? વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું છે.

‘ક્રમશઃ...’ જુઓ ! પાઠ છે ને ? ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’નો પાઠ છે. ‘શુદ્ધાત્મનોડનુભવાત્ ક્રમતઃ’ જુઓ ! ક્રમથી, એમ કહ્યું. કારણ કે પહેલો અશુભથી બચે છે, આત્માનું ભાન છે, હું શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ છું, એવી દશા છે ત્યારે ઘણા અશુભભાવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય છે, તેથી આવા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, સેવા આદિનો શુભ ભાવ હોય છે, એ અશુભ ટાળે છે. એ અર્થમાં આવશે, હોં ! સમજાણું ? તેથી અશુભ ટાળે છે અને એ શુભ ટાળીને ક્રમે ક્રમે કેવળજ્ઞાનને પામે છે. એટલે શુભને પરંપરા મોક્ષનું કારણ કહેવામાં આવ્યું. એ વ્યવહારનયનું કથન છે.

ભાવાર્થ :- ‘દર્શન-અપેક્ષાએ તો શ્રમણને તેમ જ સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને શુદ્ધાત્માનો જ આશ્રય છે.’ દેખો ! આત્માના સમ્યગ્દર્શનની દશામાં પર્યાયને તો આત્માનો જ આશ્રય છે. ચાહે તો ગૃહસ્થાશ્રમ હો કે ચાહે તો મુનિ હો. ‘દર્શન-અપેક્ષાએ તો શ્રમણને તેમજ સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને...’ સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને એમ લીધું. એકલા ગૃહસ્થ નહિ. ‘શુદ્ધાત્માનો જ આશ્રય છે.’ ભગવાનઆત્મા આનંદનો કંદ, એનું જ અવલંબન છે. વસ્તુ આનંદ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા ધર્મા કે સાધુ, બેયને સમ્યગ્દર્શનમાં તો આત્માનો જ આધાર છે, આત્માનો જ આશ્રય છે.

‘પરંતુ ચારિત્ર-અપેક્ષાએ...’ સ્વરૂપની રમણતાની અપેક્ષાએ ‘શ્રમણને શુદ્ધાત્મપરિણતિ મુખ્ય હોવાથી...’ લ્યો ! સાધુને મુનિયોગ્ય પવિત્ર વીતરાગ દશા મુખ્ય હોવાથી. ‘શુભોપયોગ ગૌણ છે...’ એને શુભઉપયોગ ગૌણ કહેવામાં આવે છે. આ...હા...! જુઓ ! કઈ અપેક્ષા સમજાય છે ? નહિતર સાતમા ગુણસ્થાનની દશા કરતા છઠ્ઠાના શુભઉપયોગનો કાળ ડબલ છે. ભાઈ ! છતાં એની દશા - મુનિને શુદ્ધ પરિણતિ વિશેષ છે ને તેથી તે શુભરાગને ગૌણ ગણવામાં આવ્યો છે. સમજાણું ? નહિતર એનો કાળ છે એ તો ઝાઝો છે. એ..ઇ...! શું કીધું ? શુદ્ધઉપયોગનો જે રમણતાનો જે સાતમાનો કાળ છે, એનાથી શુભનો કાળ ડબલ છે. છતાં એ કાળની અપેક્ષા અહીં નથી લેવી. અહીં તો ઓલો શુભઉપયોગ છે એ વીતરાગ પરિણતિની અપેક્ષાની મુખ્યતામાં ગૌણ છે, એ અહીં વાત લેવી છે. કારણ કે વીતરાગતા વધી ગઈ છે. સાધુને અંતર દશાની અકષાય ભાવ, પવિત્રતા બહુ વધી ગઈ છે. એ વધી ગઈ છે એની અપેક્ષાએ કાળ ભલે આનો ઝાઝો હોય પણ એ ભાવને ગૌણ કહેવામાં આવ્યો

છે. સમજાણું કાંઈ ? એટલે એનો અર્થ એવો નથી કે, શુભભાવ થોડો કાળ રહે અને ઓલાને શુદ્ધઉપયોગનો ઝાઝો કાળ રહે, એવું કાંઈ નથી. એની વાત અહીં નથી. અહીં તો વીતરાગ દશા, મુનિને વિશેષ પવિત્રતા પ્રગટી છે એ અપેક્ષાએ એને જે શુભ આવે છે તેને ગૌણ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું ?

‘અને સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને...’ હવે સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ‘મુનિયોગ્ય શુદ્ધાત્મપરિણતિને નહિ પહોંચાતું હોવાથી...’ સમ્યક્ ધર્મને પામેલા ગૃહસ્થને ‘મુનિયોગ્ય શુદ્ધાત્મપરિણતિ,...’ દેખો ! સાધુની જે શુદ્ધ પરિણતિ, દશા, અવસ્થા છે તેને નહીં પહોંચાતું હોવાથી ‘અશુભવંચનાર્થે...’ (અર્થાત્) પાપને છોડવા માટે. હિંસા, વિષય, વાસના, કામ, ક્રોધ વગેરે, એવા ભાવને વંચનાર્થે – ટાળવા માટે ગૃહસ્થને ‘શુભોપયોગ મુખ્ય...’ કહેવામાં આવ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને અશુભથી (–વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિથી) છૂટવા માટે વર્તતો...’ શું કહે છે ? ‘સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને...’ સમ્યગ્દર્શનવાળા જીવને ‘અશુભથી (–વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિથી) છૂટવા માટે...’ અશુભ એટલે વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિથી છૂટવા માટે. ગૃહસ્થને અશુભ ભાવ છે. સમ્યક્દષ્ટિ ધર્મી છે. છતાં એને અશુભભાવ હિંસાનો, વિષય આદિનો ભાવ હોય છે. એ અશુદ્ધ ભાવ વિશેષ છે એ છૂટવા માટે વર્તતો. અશુભભાવથી છૂટવા માટે વર્તતો. એ અશુભભાવ વિશેષ અશુદ્ધ અવસ્થા છે એનાથી છૂટવા માટે વર્તતો ‘આ શુભોપયોગનો પુરુષાર્થ...’ એ શુભરાગનો પુરુષાર્થ ‘તે પણ શુદ્ધિનો જ મંદ પુરુષાર્થ છે,...’ એ નાખ્યું (છે). આવે છે ને ? ‘મોક્ષ અધિકાર’માં. સમજાણું કાંઈ ? શુભ છે એ અશુભથી બચે છે. છે તો દષ્ટિનું કારણ. પણ ગૃહસ્થને શુભભાવ છે, એ શુભભાવ છે એનાથી અશુભથી બચે છે, એમ ત્યાં લીધું છે. કારણ કે અશુભમાં અશુદ્ધિ વિશેષ છે અને શુભમાં અશુદ્ધિ થોડી છે. અશુભમાં આત્માનો આશ્રય થોડો છે અને શુભમાં એથી વિશેષ છે અને શુદ્ધમાં તો એથી વિશેષ છે. શું વળી કહ્યું ? સમજાણું કાંઈ ?

આત્મા આનંદસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ (છે), એવો અનુભવ સમ્યક્દષ્ટિને છે. ત્યારે એને અશુભભાવ જે છે એ અશુદ્ધતાનો અંશ છે, અશુદ્ધતાનો અંશ છે. ધર્મ પ્રગટ્યો છે એ શુદ્ધ છે અને અશુભભાવ જે સમક્રિતિને થાય એ અશુદ્ધનો અંશ છે. એ અશુદ્ધતાના અંશથી બચવા શુભભાવ આવે છે એ અશુદ્ધના અંશથી બચવા એ શુભ પણ એક શુદ્ધિના અંશનો પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘શુભોપયોગનો પુરુષાર્થ તે પણ શુદ્ધિનો જ મંદ પુરુષાર્થ છે...’ અશુભમાં ઘણી અશુદ્ધતા છે અને શુભમાં થોડી અશુદ્ધતા છે. એ મંદ પુરુષાર્થ, શુભમાં પણ અશુદ્ધતા ટાળવા વાટેનો શુદ્ધિનો મંદ પુરુષાર્થ છે. અહીં સમ્યક્દષ્ટિ જીવની વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ ? આમાંથી લઈ કે, જુઓ ! શુભઉપયોગમાં પણ શુદ્ધિનો જ મંદ પુરુષાર્થ છે. આમાં શુભમાં શુદ્ધિનો જ (પુરુષાર્થ છે). પણ કોને કહે છે ? જ્યાં આત્મા શુદ્ધ શ્રદ્ધા, જ્ઞાનની પરિણતિ દશા પ્રગટી છે, એ શુદ્ધ દશા(માં) તો ઉગ્રપણે આત્માનો જ આશ્રય છે, હવે અશુભમાં અશુદ્ધતાની વિશેષતા છે, અશુભભાવમાં અશુદ્ધતાની વિશેષતા છે, એનાથી છૂટવા માટે જે શુભોપયોગનો પુરુષાર્થ છે એ પણ શુદ્ધિનો જ મંદ પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ? અશુભમાંથી શુભમાં આવ્યો છે ને ? એટલો શુદ્ધનો મંદ પુરુષાર્થ છે. જો શુદ્ધ તરફનો મંદ પુરુષાર્થ ન હોય તો અશુદ્ધિ ટળીને એટલો શુભ આવ્યો, એ શુદ્ધતાનો મંદ પુરુષાર્થ છે (તે ન હોય). સમજાણું ? અને સ્વરૂપમાં ઠરે શુદ્ધતાનો ઉગ્ર પુરુષાર્થ છે. એમ અનેક પ્રકાર છે. સમજાણું ? એને કોઈ કહે કે, શુભમાં જે અશુભ ટળ્યું એ દષ્ટિનું જોર છે. એ તો નિશ્ચયનો આશ્રય થયો. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો શુભભાવમાં અશુભની અશુદ્ધતા ટાળવા માટે એ શુભનો પુરુષાર્થ પણ શુદ્ધિના અંશનો જ પુરુષાર્થ છે. એટલી અશુભની અશુદ્ધિ ટળી ને ! શુભથી ટળી નથી પણ શુભનો પુરુષાર્થ છે ત્યાં એટલી અશુભની અશુદ્ધિ ટળી છે. સમ્યક્દષ્ટિને ! આ..હા...! સમ્યક્દષ્ટિ જે શુભભાવને હેય માને છે, ઝેર માને છે, દુઃખ માને છે. શુભભાવ દયા, દાન, સેવા આદિને દુઃખ માને છે, ધર્મ નહિ. એને કહે છે કે, શુભભાવનો આ જે પુરુષાર્થ છે... સમજાણું ? જુઓ !

‘સમ્યક્દષ્ટિ ગૃહસ્થને અશુભથી (–વિશેષ અશુદ્ધ પરિણતિથી) છૂટવા માટે વર્તતો જે આ શુભોપયોગનો પુરુષાર્થ...’ સમ્યગ્દર્શન સહિત છે માટે અને વર્તમાન શુભનો પુરુષાર્થ એ પણ અશુદ્ધતાના અંશને ટાળવાનો અને શુદ્ધિનો મંદ પુરુષાર્થ એને કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! શું કહ્યું, સમજાય છે ? આત્મામાં સમ્યગ્દર્શનને માટે, ગૃહસ્થ હો કે મુનિ હો, એને આત્માનો જ આશ્રય છે. કહ્યું ? હવે, મુનિને શુદ્ધ પરિણતિ અવસ્થા વિશેષ છે. તેથી તેનાથી શુભરાગ તે પરિણતિથી વિરુદ્ધ છે માટે તેને ગૌણ કહેવામાં આવ્યો છે. ગૃહસ્થ સમકિતીને શુદ્ધનો આશ્રય તો છે પણ અશુભમાં અશુદ્ધતા વિશેષ છે તે અશુદ્ધતાની વિશેષતાને ટાળવા માટે જે શુભ ભાવ થયો છે એ મંદ શુદ્ધનો જ પુરુષાર્થ છે. સમજાણું

કાંઈ ? એટલી શુદ્ધતાનો આશ્રય છે ને એટલો વધારે ? અશુભ ભાવ છૂટે છે અને શુભ આવ્યો, એટલો અંદર શુદ્ધિનો વિશેષ આશ્રય છે. એટલે શુભ ભાવને શુદ્ધતાના મંદનો પુરુષાર્થ ગણવામાં આવ્યો છે. આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘કારણ કે શુદ્ધાત્મદ્રવ્યના મંદ આલંબનથી...’ શુદ્ધાત્મ ભગવાનના મંદ આલંબનથી ‘અશુભ પરિણતિ પલટાઈને શુભ પરિણતિ થાય છે...’ સમજાણું કાંઈ ? ‘અને શુદ્ધાત્મદ્રવ્યના ઉગ્ર આલંબનથી...’ ભગવાનઆત્માના અંતર ઉગ્ર આલંબનથી ‘શુભ પરિણતિ પણ પલટાઈને શુદ્ધ પરિણતિ થાય છે.’ આ વાત વિશેષ સમજવા જેવી છે. વિશેષ આવશે...

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

અથ શુભોપયોગસ્ય કારણવૈપરીત્યાત્ ફલવૈપરીત્યં સાધયતિ-

રાગો પસત્થભૂદો વત્થુવિસેસેણ ફલદિ વિવરીદં ।

ગાણાભૂમિગદાણિહ બીજાણિવ સસ્યકાલમ્હિ ।।૨૫૫ ।।

રાગઃ પ્રશસ્તભૂતો વસ્તુવિશેષેણ ફલતિ વિપરીતમ્ ।

નાનાભૂમિગતાનીહ બીજાનીવ સસ્યકાલે ।।૨૫૫ ।।

યથૈકૈષામપિ બીજાનાં ભૂમિવૈપરીત્યાન્નિષ્પત્તિવૈપરીત્યં, તથૈકસ્યાપિ પ્રશસ્તરાગલક્ષણસ્ય શુભોપયોગસ્ય પાત્રવૈપરીત્યાત્ફલવૈપરીત્યં, કારણવિશેષાત્કાર્યવિશેષસ્યાવશ્યંભાવિત્વાત્ ।।૨૫૫ ।।

એવં શુભોપયોગિતપોધનાનાં શુભાનુષ્ઠાનકથનમુખ્યતયા ગાથાષ્ટકેન દ્વિતીયસ્થલં ગતમ્ । ઇત ઋર્ધ્વં ગાથાષ્ટકપર્યન્તં પાત્રાપાત્રપરીક્ષામુખ્યત્વેન વ્યાખ્યાનં કરોતિ । અથ શુભોપયોગસ્ય પાત્રભૂતવસ્તુ-વિશેષાત્ફલવિશેષં દર્શયતિ-**ફલદિ** ફલતિ, ફલં દદાતિ । સ કઃ । **રાગો** રાગઃ । કથંભૂતઃ । **પસત્થભૂદો** પ્રશસ્તભૂતો દાનપૂજાદિરૂપઃ । કિં ફલતિ । **વિવરીદં** વિપરીતમન્યાદૃશં ભિન્નભિન્નફલમ્ । કેન કારણભૂતેન । **વત્થુવિસેસેણ** જઘન્યમધ્યમોત્કૃષ્ટભેદભિન્નપાત્રભૂતવસ્તુવિશેષેણ । અત્રાર્થે દૃષ્ટાન્તમાહ-**ગાણાભૂમિગદાણિહ બીજાણિવ સસ્યકાલમ્હિ** નાનાભૂમિગતાનીહ બીજાણિ ઇવ સસ્યકાલે ધાન્યનિષ્પત્તિકાલ ઇતિ । અયમત્રાર્થઃ-યથા જઘન્યમધ્યમોત્કૃષ્ટભૂમિવિશેષેણ તાન્યેવ બીજાણિ ભિન્નભિન્નફલં પ્રયચ્છન્તિ, તથા સ એવં બીજસ્થાનીયશુભોપયોગો ભૂમિસ્થાનીયપાત્રભૂતવસ્તુવિશેષેણ ભિન્નભિન્નફલં દદાતિ । તેન કિં સિદ્ધમ્ । યદા પૂર્વસૂત્રકથિતન્યાયેન સમ્યક્ત્વપૂર્વકઃ શુભોપયોગો ભવતિ તદા મુખ્યવૃત્ત્યા પુણ્યબન્ધો ભવતિ, પરંપરયા નિર્વાણં ચ । નો ચેત્પુણ્યબન્ધમાત્રમેવ ।।૨૫૫ ।।

હવે શુભોપયોગને કારણની વિપરીતતાથી ફળની વિપરીતતા હોય છે એમ સિદ્ધ કરે છે :-

ફળ હોય છે વિપરીત વસ્તુવિશેષથી શુભ રાગને,

નિષ્પત્તિ વિપરીત હોય ભૂમિવિશેષથી જ્યમ બીજને. ૨૫૫.

અન્વયાર્થ :- [ઇહ નાનાભૂમિગતાણિ બીજાણિ ઇવ] જેમ આ જગતમાં અનેક પ્રકારની ભૂમિમાં પડેલાં બીજ [સસ્યકાલે] ધાન્યકાળે વિપરીતપણે ફળે છે, તેમ [પ્રશસ્તભૂતઃ રાગઃ] પ્રશસ્ત રાગ

[વસ્તુવિશેષણ] વસ્તુભેદથી (-પાત્રના ભેદથી) [વિપરીતં ફલતિ] વિપરીતપણે ફળે છે.

ટીકા :- જેમ બીજ તેનાં તે જ હોવા છતાં પણ ભૂમિની વિપરીતતાથી નિષ્પત્તિની વિપરીતતા હોય છે (અર્થાત્ સારી ભૂમિમાં ધાન્ય સારું પાકે છે અને ખરાબ ભૂમિમાં ધાન્ય ખરાબ થઈ જાય છે અથવા પાકતું જ નથી), તેમ પ્રશસ્તરાગસ્વરૂપ શુભોપયોગ તેનો તે જ હોવા છતાં પણ પાત્રની વિપરીતતાથી ફળની વિપરીતતા હોય છે કેમ કે કારણના ભેદથી કાર્યનો ભેદ અવશ્યંભાવી (અનિવાર્ય) છે. ૨૫૫.

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઠ વદ ૫, શનિવાર

તા. ૦૨-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૫૩ થી ૨૫૭ પ્રવચન નં. ૨૪૫

‘પ્રવચનસાર’, ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ૨૫૫ ગાથા, ૨૫૪ થઈ ગઈ. ‘હવે શુભોપયોગને કારણની વિપરીતતાથી ફળની વિપરીતતા હોય છે એમ સિદ્ધ કરે છે :-’

રાગો પસત્થમ્બદો વત્થુવિસેસેણ ફલદિ વિવરીદં ।

ગાણાભૂમિગદાણિહ બીજાણિવ સસ્સકાલમ્હિ ।।૨૫૫ ।।

ફળ હોય છે વિપરીત વસ્તુવિશેષથી શુભ રાગને,

નિષ્પત્તિ વિપરીત હોય ભૂમિવિશેષથી જ્યમ બીજને. ૨૫૫.

૨૫૫ની ટીકા. ‘જેમ બીજ તેનાં તે જ હોવા છતાં...’ બીજ... બીજ, આ વાલે છે ને બીજ ? ‘તેનાં તે જ હોવા છતાં પણ ભૂમિની વિપરીતતાથી નિષ્પત્તિની વિપરીતતા હોય છે...’ એમ આ ચરણાનુયોગનું કથન છે એટલે નિમિત્તથી કથન કહ્યું છે. બાકી તો એ બીજની એવી યોગ્યતા હોય કે એ પોતાને કારણે નવું ઉત્પન્ન થાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ‘જેમ બીજ તેનાં તે જ હોવા છતાં પણ ભૂમિની વિપરીતતાથી...’ પ્રાપ્તિ પણ વિપરીત જ હોય છે, એમ. ‘(અર્થાત્ સારી ભૂમિમાં ધાન્ય સારું પાકે છે અને ખરાબ ભૂમિમાં ધાન્ય ખરાબ થઈ જાય છે અથવા પાકતું જ નથી),...’ તે તો દષ્ટાંત (છે).

‘તેમ પ્રશસ્તરાગસ્વરૂપ શુભોપયોગ...’ પ્રશસ્ત રાગરૂપ શુભ વેપાર ‘તેનો તે જ હોવા

છતાં...’ એટલે રાગ તો શુભ છે, એ જાત, એમ. ‘પાત્રની વિપરીતતાથી...’ મિથ્યાદષ્ટિ પાત્ર હોય એને દેખીને જે ભાવ થાય એ કરતાં સમ્યક્દષ્ટિ જ્ઞાનીને દેખીને ભાવ થાય એ ભાવમાં ફેર છે, પણ અહીંયાં નિમિત્તથી કથન કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? એક નિશ્ચય સમ્યક્દષ્ટિ, એની દશા દેખીને જે ભાવ થાય, એ શુભ બીજી જાતના હોય છે. એક વ્યવહાર સમક્રિતદષ્ટિ છે, નિશ્ચય નથી, વ્યવહાર શ્રદ્ધાવંત છે, એને દેખીને ભાવ થાય એની જાતના અને એક ચૈતન્યના ભાન વિનાનો મિથ્યાદષ્ટિ છે, શુભ શ્રદ્ધા પણ નથી, એને દેખીને ભાવ થાય એ ભાવની જાત જુદી છે. પણ અહીંયાં કારણફેરે કાર્ય છે, એમ અહીંયાં સિદ્ધ કર્યું છે. બાકી તો એના ભાવમાં બીજી જાત ન હોય તો એનું મીઠું ફળ આવે નહિ.

સમ્યક્દષ્ટિ પોતાના સ્વરૂપને રાગરહિત દષ્ટિમાં, અનુભવમાં લીધું છે તેથી સમ્યક્દષ્ટિને જે મુનિ આદિ ધર્માત્મા નિશ્ચય ભાવલિંગી હોય, એને દેખીને જે ભાવ થાય એ જુદી જાતના એને હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! અહીં તો હજી ઓળખાણ પણ કહેશે. અને એ સમ્યક્દષ્ટિને પોતાના જેવા સાધર્મી જનને દેખીને જે ભાવ થાય, એ શુભ પણ એ શુભની જાતમાં ફેર છે. સમજાણું કાંઈ ? અને એ શુભમાં તત્ત્વની દષ્ટિની અનુભવની ખબર નથી, વ્યવહાર શ્રદ્ધા નથી, એવા જીવને દેખીને જે ભાવ થાય એ ભાવ પોતાને એ જાતનો જુદી જાતનો છે. સમજાણું કાંઈ ? પણ અહીંયાં કારણફેરે ભાવ ફેર છે એમ કથન કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘પ્રશસ્તરાગસ્વરૂપ શુભોપયોગ તેનો તે જ હોવા છતાં પણ પાત્રની વિપરીતતાથી...’ સામે પાત્ર સમ્યક્દષ્ટિ છે, પાત્ર પંચમ ગુણસ્થાનવાળો છે, પાત્ર છઠ્ઠાવાળો છે, પાત્ર વ્યવહાર શ્રદ્ધાવાળો છે, પાત્ર મિથ્યાદષ્ટિ છે, એમ પાત્રના ઘણા ભેદ છે. સમજાણું કાંઈ ? એવા ‘પાત્રની વિપરીતતાથી ફળની વિપરીતતા હોય છે કેમ કે કારણના ભેદથી કાર્યનો ભેદ અવશ્યંભાવી (અનિવાર્ય) છે.’ પણ એનો અર્થ આ, હોં ! આનો અર્થ (બીજા વિદાને) જરી ઠીક કર્યો છે. આ છે ને, આ શું કહેવાય ઇ ત્રીજું ? એણે જરી અર્થ ઠીક કર્યો છે. જોયું કીધું આ ફેર કેવી રીતે કરે છે. એ ગાથાનો થોડો અર્થ કર્યો છે. ‘બાહરી નિમિત્ત કે બદલને સે નિમિત્ત કે ભાવ મેં ભી વૈસી ધર્માનુરાગતા ઉસકે ભાવ મેં ભી વૈસી ધર્માનુરાગતા નહીં હોતી. ઇસસે સુપાત્ર દાન કી અપેક્ષા કમ પુણ્ય કર્મ બાંધતે હૈ. યદ્યપિ સુપાત્ર, કુપાત્ર કે બાહરી આચરણ મેં કોઈ અંતર નહીં. તથાપિ જિનકે ભીતર આત્માનંદ કી જ્યોતિ જલ રહી હૈ, ઐસે સુપાત્ર નિમિત્ત સે ઉનકે કાર્ય મેં વૈસા હી દિખાઈ દેતા હૈ.’ એની કાયામાં

ધર્મી જીવ સમ્યક્ આદિ હોય છે, એના દેખાવમાં જ જુદી જાત છે, કહે છે. માટે આનો ભાવ જુદો પોતાનો થાય છે. ‘જ્યોતિ જલ રહી હૈ, એસે કાય મેં વૈસા હી દેખા હોતા હૈ. જિસકા દર્શન દાતાર કે ભાવ મેં વિશેષતા કર દેતા હૈ. વહ વિશેષતા આત્મજ્ઞાન રહિત કુપાત્રોં કે શરીર કે દર્શન સે નહીં હોતી.’ એ ખુલાસો કર્યો છે. છે તો આ કારણ, પણ આના ભાવમાં ફેર પોતાથી થાય છે, એમ એણે સિદ્ધ કર્યું.

ધર્મી જીવ છે, વાસ્તવિક તત્ત્વજ્ઞાની (છે), એને દેખીને જે ભાવ (થાય) અને સામાને જેની દષ્ટિમાં સત્યતા આવી નથી એને દેખીને ભાવ અને એક તદ્દન મિથ્યાદષ્ટિ છે એને દેખીને (જે ભાવ થાય એ) ભાવ ભાવમાં ફેર છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ભાવ નિમિત્તને લીધે થતાં નથી પોતાને લીધે થાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- થાય છે તો પોતાને, પણ અહીં ચરણાનુયોગ(નું કથન છે). અહીં લીધું છે નિમિત્તને લઈને. ચરણાનુયોગનું કથન છે ને ! એવું નિમિત્ત જુદી જુદી જાતનું છે તો એની જાત અહીં જુદી જુદી રીતનો ભાવ થાય છે. છે તો શુભ, પુણ્યબંધનું કારણ (છે), પણ સમ્યક્દષ્ટિને જે કંઈ ધર્માત્મા પ્રત્યે, જ્ઞાની સ્વરૂપના અનુભવી એવા મુનિને દેખીને જે ભાવ જ્ઞાનીને થાય એ જુદી જાતના હોય છે. સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક એ શુભ વિકલ્પમાં પણ વિશેષ પુણ્ય બંધાય એ જાતનું એને હોય છે. મિથ્યાદષ્ટિ જીવને દેખીને કોઈ અનુકંપા આદિનો ભાવ થાય પણ એ ભાવ અમુક જાતનો (હોય, એમાં) મર્યાદા હોય. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ !

‘પ્રશસ્તરાગસ્વરૂપ શુભોપયોગ તેનો તે જ હોવા છતાં પણ પાત્રની વિપરીતતાથી ફળની વિપરીતતા હોય છે કેમ કે કારણના ભેદથી કાર્યનો ભેદ અવશ્યભાવી (અનિવાર્ય) છે.’ નિમિત્તથી વાત કરી. ખરેખર તો નિમિત્તભેદ છે તો ભાવમાં પણ ફેર છે. છે શુભ ભલે, શુભ છે, પણ ભાવમાં એ જાતનો ફેર છે. આમાંથી કાઢે છે ને ઘણાં ? જુઓ ! નિમિત્તથી ફેર થાય તો આ થાય. બીજ એના એ હોય પણ જમીન ફેર હોય તો બીજો પાક થાય. ભાઈ ! આહા..હા...! શું થાય ? મૂળ વસ્તુની ખબર ન મળે. એ ૨૫૫ની વાત થઈ, લ્યો ! એ ભાવની વિચિત્રતા પોતાને કારણે છે. અહીંયાં ચરણાનુયોગની કથન શૈલી (છે). નિમિત્તને કારણે વિચિત્રતા થઈ એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘હવે કારણની વિપરીતતા અને ફળની વિપરીતતા દર્શાવે છે :-’ ઓલી તો સાધારણ વાત કરી હતી. હવે દષ્ટાંત આપીને સિદ્ધાંત સિદ્ધ કરે છે.

અથ કારણવૈપરીત્યફલવૈપરીત્યે દર્શયતિ-

છદુમત્યવિહિદવત્યુસુ વદણિયમજ્ઞયણઙ્ગાણદાણરદો ।
 ણ લહદિ અપુણભ્વાવં ભાવં સાદપ્પગં લહદિ ।।૨૫૬।।

છદ્મસ્થવિહિતવસ્તુષુ વ્રતનિયમાધ્યયનધ્યાનદાનરતઃ ।
 ન લભતે અપુનર્ભાવં ભાવં સાતાત્મકં લભતે ।।૨૫૬।।

શુભોપયોગસ્ય સર્વજ્ઞવ્યવસ્થાપિતવસ્તુષુ પ્રણિહિતસ્ય પુણ્યોપચયપૂર્વકોઽપુનર્ભાવોપલમ્ભઃ કિલ
 ફલં; તત્તુ કારણવૈપરીત્યાદ્વિપર્યય એવ । તત્ર છદ્મસ્થવ્યવસ્થાપિતવસ્તૂનિ કારણવૈપરીત્યં; તેષુ

અથ કારણવૈપરીત્યાફલમપિ વિપરીતં ભવતીતિ તમેવાર્થં દ્રઢયતિ-**ણ લહદિ** ન લભતે । સ કઃ
 કર્તા । **વદણિયમજ્ઞયણઙ્ગાણદાણરદો** વ્રતનિયમાધ્યયનધ્યાનદાનરતઃ । કેષુ વિષયે યાનિ વ્રતાદીનિ ।
છદુમત્યવિહિદવત્યુસુ છદ્મસ્થવિહિતવસ્તુષુ અલ્પજ્ઞાનિપુરુષવ્યવસ્થાપિતપાત્રભૂતવસ્તુષુ । ઇત્યંભૂતઃ પુરુષઃ

હવે કારણની વિપરીતતા અને ફળની વિપરીતતા દર્શાવે છે :-

છદ્મસ્થ-અભિહિત ધ્યાનદાને વ્રતનિયમપઠનાદિકે
 રત જીવ મોક્ષ લહે નહીં, બસ ભાવ શાતાત્મક લહે. ૨૫૬.

અન્વયાર્થ :- [છદ્મસ્થવિહિતવસ્તુષુ] જે જીવ છદ્મસ્થવિહિત વસ્તુઓને વિષે (છદ્મસ્થ-
 અજ્ઞાનીએ કહેલા દેવગુરુધર્મોદિને વિષે) [વ્રતનિયમાધ્યયનધ્યાનદાનરતઃ] વ્રત-નિયમ-અધ્યયન-

છદુમત્યવિહિદવત્યુસુ વદણિયમજ્ઞયણઙ્ગાણદાણરદો ।
 ણ લહદિ અપુણભ્વાવં ભાવં સાદપ્પગં લહદિ ।।૨૫૬।।

છદ્મસ્થ-અભિહિત ધ્યાનદાને વ્રતનિયમપઠનાદિકે
 રત જીવ મોક્ષ લહે નહીં, બસ ભાવ શાતાત્મક લહે. ૨૫૬.

વ્રતનિયમાધ્યયનધ્યાનદાનરતત્વપ્રણિહિતસ્ય શુભોપયોગસ્યાપુનર્ભાવશૂન્યકેવલપુણ્યાપસદપ્રાપ્તિઃ
ફલવૈપરીત્યં; તત્સુદેવમનુજત્વમ્ ॥૨૫૬ ॥

કં ન લભતે । અપુણ્ણભાવં અપુનર્ભવશબ્દવાચ્યં મોક્ષમ્ । તર્હિ કિં લભતે । ભાવં સાદપ્પગં લહદિ ભાવં સાતાત્મકં લભતે । ભાવશબ્દેન સુદેવમનુષ્યત્વપર્યાયો ગ્રાહ્યઃ । સ ચ કથંભૂતઃ । સાતાત્મકઃ સદ્દેઘોદયરૂપ ઇતિ । તથાહિ-યે કેચન નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગં ન જાનન્તિ, પુણ્યમેવ મુક્તિકારણં ભગન્તિ, તે છદ્મસ્થશબ્દેન ગૃહ્યન્તે, ન ચ ગણધરદેવાદયઃ । તૈઃ છદ્મસ્થૈરજ્ઞાનિભિઃ શુદ્ધાત્મોપદેશશૂન્યૈર્યે દીક્ષિતાસ્તાનિ છદ્મસ્થવિહિતવસ્તૂનિ ભગ્યન્તે । તત્પાત્રસંસર્ગેણ યદ્વ્રતનિયમાધ્યયનદાનાદિકં કરોતિ તદપિ શુદ્ધાત્મભાવનાનૂકૂલં ન ભવતિ, તતઃ કારણાન્મોક્ષં ન લભતે । સુદેવમનુષ્યત્વં લભત ઇત્યર્થઃ । ॥૨૫૬ ॥

ધ્યાન-દાનમાં રત હોય તે જીવ [અપુનર્ભાવં] મોક્ષને [ન લભતે] પામતો નથી, [સાતાત્મકં ભાવં] સાતાત્મક ભાવને [લભતે] પામે છે.

ટીકા :- સર્વજ્ઞસ્થાપિત વસ્તુઓમાં જોડેલા શુભોપયોગનું ફળ પુણ્યસંચયપૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. તે ફળ, કારણની વિપરીતતા થવાથી વિપરીત જ થાય છે. ત્યાં, છદ્મસ્થસ્થાપિત વસ્તુઓ તે કારણવિપરીતતા છે; તેમાં વ્રત-નિયમ-અધ્યયન-ધ્યાન-દાનરતપણે જોડેલા શુભોપયોગનું ફળ જે મોક્ષશૂન્ય કેવળ પુણ્યાપસદની પ્રાપ્તિ તે ફલવિપરીતતા છે; તે ફળ સુદેવમનુષ્યપણું છે. ૨૫૬.

અન્વયાર્થ લઈએ. કારણ કે ટીકામાં સાધારણ શબ્દ છે ને. 'જે જીવ છદ્મસ્થવિહિત વસ્તુ...' અહીંયાં છદ્મસ્થ નામ અજ્ઞાની લેવા, છદ્મસ્થ એટલે અહીંયાં અજ્ઞાની લેવા. ગણધરઆદિ છદ્મસ્થ એ ન લેવા.

મુમુક્ષુ :- ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો કેવળી ભગવાનની રીતની દશામાં લઈ ગયા છે. સમકિતી પણ જે છે એ અહીં ન લેવા. 'જયસેનાચાર્યે' (લીધું છે), 'પુણ્યમેવ મુક્તિકારણં ભગન્તિ, તે છદ્મસ્થશબ્દેન ગૃહ્યન્તે' આ બાજુ સંસ્કૃતમાં છે. 'પુણ્યમેવ મુક્તિકારણં ભગન્તિ,' એટલે જેને ઊંડે ઊંડે શુભરાગનો વિકલ્પ એ પણ લાભ(નું) કારણ છે, એવી જેની દષ્ટિ છે તે

મિથ્યાદષ્ટિ છે. ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં આ બાજુ ૪૬૯ પાને છે. આ બાજુ અંદર છે. આ બાજુ છે, જુઓ ! આ બાજુ. ‘નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગ ન જાનન્તિ, પુણ્યમેવ મુક્તિકારણં મળન્તિ’ એમ એને છન્નસ્થ લેવા. ભગવાનઆત્મા રાગરહિત, પુણ્યરહિત પવિત્ર આનંદસ્વરૂપ છે, એવું જેને નિશ્ચયથી ભાન છે અને વ્યવહારે વિકલ્પ પણ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાનો હોય છે, એવા જીવને અહીં ન લેવા.

અહીં તો છન્નસ્થ એટલે જેને નથી આત્માનું જ્ઞાન, આત્માનો અનુભવ, મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન છે એવા જીવોએ જે કંઈ વસ્તુને સ્થાપીને છે, કલ્પનાથી જે પદાર્થ – વસ્તુ કહી છે, સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ કલ્પા પદાર્થથી એણે કલ્પનાએ (કહ્યું છે). ‘મન્યુક્ત’ એવો શબ્દ ક્યાંક છે, સમજાણું ? છે એમાં ક્યાંય ? એવો શબ્દ ક્યાંક હતો. મનોક્ત – પોતાના મનથી કલ્પેલું. આમાં નથી ? પણ એનો અર્થ એવો ક્યાંક છે. મનોક્ત નથી ને ? એવો મનોક્ત શબ્દ ક્યાંક છે. આ ગાથાની અંદર ક્યાંક વાંચેલું. હિન્દીમાં હશે. હિન્દીમાં (છે) ? એમાં હશે. આહા..હા...! ક્યાં ગયું ? કેટલામી ગાથા હતી આ ? ૨૫૬. ‘કારણ વિપરીતતા, ફળ કી વિપરીતતા. અજ્ઞાની જીવોં અપની બુદ્ધિ સે કલ્પિત દેવ-ગુરુ-ધર્માદિક પદાર્થોં મેં...’ મનોક્ત શબ્દ ક્યાંક હતો, ઓલામાં હશે. ... છે ને ? ઓલામાં મનોક્ત હશે.

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે એક સમયમાં પોતાની પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ થઈને, જોઈને જાણી છે. એણે જે ત્રણકાળ ત્રણલોકના જે પદાર્થ જોયા, એણે જે કહ્યું, એનાથી અજ્ઞાની પોતાની કલ્પનાથી પદાર્થની વ્યાખ્યા કરે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની (વ્યાખ્યા કરે). દેવની, ગુરુની, ધર્મની, શાસ્ત્રની કે નવ તત્ત્વની, જે સર્વજ્ઞ સિવાય પોતાની કલ્પનાથી જે પદાર્થને જે શાસ્ત્રમાં કલ્પા છે, એ છન્નસ્થવિહિત પદાર્થ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘(છન્નસ્થે-અજ્ઞાનીએ કહેલા દેવગુરુધર્માદિને વિષે) વ્રત-નિયમ...’ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલો માર્ગ તો શુદ્ધ રાગરહિત શુદ્ધ આત્મા, એનો અનુભવ (થાય) અને પછી રાગ રહે તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. એવું અજ્ઞાનીને હોતું નથી. સમજાણું કાંઈ ? ચાહે તો એ દ્રવ્યલિંગી મહાસાધુ થાય પણ એને અંદર વસ્તુનું ભાન નથી. એ બધી વાતું જે કરે એ બધી છન્નસ્થ અજ્ઞાનીના કહેલા છે. સમજાણું કાંઈ ? આ શાસ્ત્ર રચ્યા છે ને ? જુઓને ! વીતરાગને નામે રચ્યા છે કે નહિ ? એ છન્નસ્થ વિરચીત છે. આહા..હા...! સમજાણું ? એનું જે વ્રત પાળે, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરના અનુભવની જે દષ્ટિ છે, એવી દષ્ટિ જેને નથી, એણે સ્થાપેલા પદાર્થનું જેને ભાન નથી. એણે સ્થાપેલું તો આત્મા રાગરહિત શુદ્ધ ચૈતન્ય, અરિહંત સર્વજ્ઞપદ છે,

ગુરુ પણ અંદર વીતરાગ દશાને સાધી રહ્યા છે, છઠ્ઠે ગુણસ્થાને વીતરાગ દશા છે... સમજાણું કાંઈ ? એવી વાત સર્વજ્ઞે સ્થાપેલા પદાર્થ સિવાય બીજામાં હોતી નથી. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! છન્નસ્થે સ્થાપ્યું, વસ્ત્ર હોય તોપણ મુનિપણું હોય. એ છન્નસ્થે સ્થાપેલી વાત (છે), સર્વજ્ઞે કહેલી વાત નથી. સમજાણું કાંઈ ? કારણ કે વસ્તુનું સ્વરૂપ સર્વજ્ઞે જોયું એવું એણે જોયું નથી. મન કલ્પનાથી ઉઠાવીને બધી વાત કરી છે. સમજાણું કાંઈ ? એવા અજ્ઞાનીઓએ કહેલા શાસ્ત્રો અને એના કહેલા પ્રમાણે વ્રત પાળે એને ધર્મ ન થાય, મુક્તિ ન થાય, પુણ્ય બાંધે. ભાઈ ! પુણ્યબંધન થાય. મનુષ્ય અને દેવાદિ થાય, પણ પછી જગતમાં રખડે. ભાઈ ! સમજાણું કાંઈ કે નહિ ?

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જે દેવનું સ્વરૂપ કહ્યું, ચારિત્રવંત ગુરુનું કહ્યું, સમ્યક્દષ્ટિનું જે નિર્વિકલ્પ અનુભવવાળું કહ્યું, એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ એણે સ્થાપ્યું, એના કહ્યા પ્રમાણે અનુભવસહિત જે વ્રતાદિ હોય તો એને પુણ્યબંધન જુદી જાતનું થાય. એ પુણ્યમાં એને તીર્થંકરપદ આદિ, દેવપદ આદિ, ઊંચો વૈમાનિક આદિ (થાય). અને આ પુણ્ય અધમ પુણ્ય છે. એમ કહે છે ને ? જુઓને ! ભગવાન પરમેશ્વર વીતરાગદેવે કહ્યા વિનાનો માર્ગ, જેને ઊંડે ઊંડે બહારની ક્રિયાકાંડ ને રાગથી કંઈ લાભ થાય, એવું જેણે પ્રરૂપ્યું છે એણે વસ્તુને જોઈ નથી, વસ્તુને જાણી નથી. વસ્તુને જાણ્યા, જોયા વિના કલ્પનાથી વાત કરે છે. એ કલ્પનાથી કહેનારા પ્રમાણે કોઈ વ્રત પાળે, કોઈ નિયમ પાળે, નિયમ લ્યે... સમજાણું કાંઈ ? નિયમ સમજાય છે ? કે, આ હોય તો આમ ખાવું, નહિતર ન ખાવું, એવા અભિગ્રહ ધારણ કરે. ઓલો જાવજીવનો નિયમ છે. આ પ્રમાણે વ્હોરવા જાવું, ભિક્ષા માટે (જવું). આવે છે ને, યમ નિયમ. અમુક કાળ સુધી કે આવું હોય ત્યાં વ્હોરવા જાઉં. મોતી નામ હોય, મોતીચૂરનો સાડલો પહેર્યો, મોતીચૂરનો લાડવો ખાતી હોય, એના સાડલામાં મોતીનું તોરણ બાંધ્યું હોય તો આહાર લઉં નહિતર લઉં નહિ. એ નિયમ કહેવાય. એ પણ વીતરાગની આજ્ઞાના, સર્વજ્ઞે કહેલા પદાર્થ સિવાય અજ્ઞાનીએ કહેલા પ્રમાણે આવા નિયમ કરે તોપણ એને ધર્મનો અંશ જરીયે છે નહિ. આહા..હા...! ભારે કામ ! જુઓને ! એક 'પ્રવચનસાર'માં સમય સમયનો વિવેક અને શુભરાગની દશાના ફેર, કેટલું વર્ણન કર્યું છે ! પક્ષપાત વિના, વસ્તુની અંદરની સ્થિતિ આવી છે.

'અધ્યયન...' કરે. અજ્ઞાનીના કહેલા શાસ્ત્રોને વાંચે, આખો દિ'-રાત અધ્યયન કરે તોપણ એને અધ્યયનમાં જરીયે ધર્મ નહિ, એનું ફળ મુક્તિ નહિ. એનું પુણ્ય બાંધે, આ

ધૂળના શેઠિયા થાય. ભાઈ ! ઝવેરાતના શેઠિયા પણ ધૂળ કહેવાય ને ! બીજું શું છે ન્યા ? ધૂળ છે. પાંચ-પચાસ લાખ, બે-પાંચ-દસ કરોડ મળે, એમાં ધૂળમાં આત્માને શું ? મરીને રખડવાના, એમ કહે છે. રાજા થાય, મોટો રાજા થાય. એમ કહે ને, રાજા થાય ! શું છે પણ હવે રાજામાં ? પાંચ-પચાસ લાખ મળ્યા ને ત્યારે (થાય કે), રાજા પણ આપણે થઈ શકીએ. પણ ઈ શું તું માંડે છે ? માળા ! રાજા તો પૂર્વનું પુણ્ય હોય તો થાય, એમાં આત્માને શું ? સમજાય છે ? પછી મરીને રાજા.. નથી કહેતા ? શું કહેવાય છે એ ? 'રાજેશ્વરી નરકેશ્વરી'. જે અજ્ઞાનભાવે ભાન વિના બહુ તપ કરે તો રાજા થાય અને રાજા મરીને નરકમાં જાય. વળી કો'ક એવા અર્થ કરે, નરકેશ્વરી - નરનો કેસરી ! નરકેશ્વરી - નરકનો ઈશ્વર થાય. નરકેશ્વર થાય. નરકમાં જાય.

પ્રશ્ન :- 'સ્વીટઝરલેંડ' જઈ શકે ?

સમાધાન :- એ..ઈ...! ક્યાં ગયા ? 'સ્વીટઝરલેંડ'માં શું હતું ? ન્યા હેરાન હેરાન છે. આહા..હા...!

અહીં તો અહીં કહે છે, ભગવાન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથે જે નવ તત્ત્વ કહ્યા, જે છ દ્રવ્ય કહ્યા, જે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કહ્યા એ સત્ય છે. એના ભાનવાળો સમ્યક્દષ્ટિ જીવ હોય અને એને જે શુભભાવ થાય એ જુદી જાતનો હોય. અને અજ્ઞાનીને અજ્ઞાનીના કહેલા પ્રમાણે આખો દિ' શાસ્ત્રનું અધ્યયન (હોય), વાંચન.. વાંચન.. વાંચન.. વાંચન.. અજ્ઞાનીના કહેલા શાસ્ત્રો (વાંચે), છતાં એને શુભરાગ થાય (એનું) કેવું પુણ્ય બંધાય ? અધમ પુણ્ય બંધાય. સમજાણું કાંઈ ? (એ) અધ્યયન (થયું).

'ધ્યાન...' અંદરથી ધ્યાન લગાવે. એવું ધ્યાન લગાવે. ઠું ધ્યાન, લ્યો ! બ્રાહ્મણો તો ભારે ધ્યાન લગાવતા હોય. ઓલો એક નહોતો 'રાજકોટ'નો ? સંવત ૧૯૯૫ની સાલમાં ચોમાસુ હતું. ત્યાં બેસે તો ધ્યાન લગાવે, માળો ! અજ્ઞાનીનું ધ્યાન છે. ત્યાં હજી આત્મા વસ્તુ અખંડાનંદ ચૈતન્યમૂર્તિ સર્વજ્ઞ થઈ શકે એવી શક્તિવાળો, એવી અંદર પ્રતીતિ અનુભવમાં ભાન નથી એનું ધ્યાન સાચું હોઈ શકે નહિ. તરંગ હોય, તરંગ. 'શ્રીમદ્'માં લખે છે ને ! જુઓને ! 'સત્સંગ વિના ધ્યાન તે તરંગરૂપ થઈ પડે છે.' એ. સત્સંગ વિના ધ્યાન તે તરંગરૂપ કલ્પના એને લાગે કે, હું ધ્યાન કરું. બાકી કલ્પના (છે), વસ્તુના સ્વરૂપનું ભાન નથી. માની લ્યે કે ધ્યાન (કરું છું).

અજ્ઞાનીના તત્ત્વો જે વાસ્તવિક નથી, સર્વજ્ઞ અને દેવ-ગુરુ. ગુરુએ કહેલાં, જ્ઞાનીએ

કહેલાં તત્ત્વોનું જેને ભાન નથી, એ જીવો અજ્ઞાનીના કહેલા તત્ત્વ પ્રમાણે ધ્યાન કરે (તો તે) તરંગરૂપ થાય. શુભભાવ થાય, પુણ્ય બાંધે. સમજાણું કાંઈ ? એવા ઘણાં હોય છે. સાક્ષાત્કાર થઈ ગયો, લ્યો ! એક કહેતો હતો. ‘મેઘોડિયા’ ! ‘મોરબી’ પાસે ‘મેઘોડિયા’ નથી ? ‘ટંકારા’ની આની કોર ‘મેઘોડિયા’ છે ને ? ત્યાં એક ગરાસિયો હતો. શિયાળો હતો (ત્યારે) ત્યાં ઉતર્યાં હતા. (સંવત) ૧૯૮૧ની વાત છે. પછી બોલે, આત્માનો સાક્ષાત્કાર થયો છે. આત્માનો અનુભવ થયો છે, કહે. સેવા-બેવા બહુ કરે. આત્માનો સાક્ષાત્કાર થયો છે, એમ બોલે. અરે...! હજી ભાન ન મળે. આત્માનો સાક્ષાત્કાર કોને કહેવો ? ક્યાંથી થયો (સાક્ષાત્કાર) ? બપોરે વ્યાખ્યાનમાં કહ્યું. બધા બેઠા, સાંભળવા બેઠા હતા. કીધું, આત્માના ભાન વિના કાંઈ (ધર્મ નથી). સાંભળે ખરા. સરળ હોય ને. પણ વસ્તુની કાંઈ ખબર નહિ. જૈનમાંય એવા હોય છે ને કેટલાક, ભાન ન મળે અને ધ્યાન કરવા બેસે. સમજાણું કાંઈ ?

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલો રાગ વિનાનો સર્વજ્ઞ સ્વભાવી આત્મા, એવું અંતર દષ્ટિનું ધ્યાન અને અનુભવ નથી એને તો બીજી જાતનું ધ્યાન હોય છે અને માની બેસે કે અમે કંઈ ધ્યાન કરીએ છીએ. આહા..હા...! ઓહું આવી ગયું છે ને ? ભેંસનું ધ્યાન નહોતું કીધું ? ભેંસનું ધ્યાન કરે. મોટા શીંગડા લાગે. માને છે, થાય છે ક્યાં ? એમ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ, એણે કહેલો આત્મા, એણે કહેલા ચારિત્રવંત સંતો, એણે કહેલા શાસ્ત્ર અને ધર્મ, એમાં જેની દષ્ટિ અનુભવસહિત પોગી અને એને જે શુભ ભાવ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રત્યે થાય એનું પુણ્ય અધમ પુણ્ય નથી પણ ઊંચું સાતિશય પુણ્ય છે. સ્વર્ગમાં પણ વૈમાનિકદેવમાં ..... થાય. ત્યાંથી નીકળીને કોઈ તીર્થંકર, કોઈ ચક્રવર્તી, કોઈ બળદેવ વગેરે (થાય). સમજાય છે કાંઈ ? એવા પુણ્ય (હોય). કારણ કે પુણ્યનો આદર નથી, સ્વભાવનો આદર છે. સર્વજ્ઞે કહેલા માર્ગમાં પડ્યો એને સ્વભાવનો આદર હોય, એને રાગનો આદર હોય નહિ. કારણ કે સર્વજ્ઞ થયા એ અલ્પ જ્ઞાન અને રાગને છોડીને થયા તો એના ઉપદેશમાં પણ એ આવે (કે), અલ્પ જ્ઞાન છોડ, રાગ છોડ, સર્વજ્ઞ થા ને વીતરાગ થા. એવો ઉપદેશ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા સિવાય બીજે હોઈ શકે નહિ. એના સિવાયના અજ્ઞાનીઓએ પોતાની મતિકલ્પનાથી શાસ્ત્રો રચ્યા હોય અને એના પ્રમાણે કોઈ ધ્યાન કરે (તો) અધમ પુણ્ય બાંધે. સમજાણું કાંઈ ? ઠું ઠું ઠું ઠું કર્યા કરે. (એ) ધ્યાન (થયું).

‘દાન...’ લ્યો ! દાન, દાન. અજ્ઞાનીના કહેલા પદાર્થો, એના ગુરુને દાન આપે (એ) અધમ પુણ્ય બાંધે. સમજાણું કાંઈ ? એવા ‘દાનમાં રત હોય તે જીવ મોક્ષને પામતો નથી,....’

એટલે તેને ધર્મ ને સંવર, નિર્જરા એટલે મુક્તિની દશા થતી નથી. અધુરી પણ થતી નથી અને પુરી પણ થતી નથી, એમ લેવું. 'સાતાત્મક ભાવને પામે છે.' શાતા કર્મ બાંધે. કોઈ પુણ્યવંત દેવ થાય, કોઈ રાજા થાય. એ મરીને પાછા હેઠે જાય. કહો, ભાઈ ! બે-પાંચ-દસ કરોડ રૂપિયા થાય, પચીસ કરોડ રૂપિયા થાય, એમાં ઓ...હો...હો...! (થઈ જાય). પચીસ કરોડની અત્યારે ક્યાં ગણતરી છે ? ઓલો તો અબજપતિ થયો છે, લ્યો ! 'ગોવા'નો અબજોપતિ વાણિયો. અબજોપતિ ! એક અબજ, બે અબજ. એટલા પૈસા. એવું કોઈ પાપાનુબંધી પુણ્યનું ફળ છે, અધમ પુણ્ય છે. આરે.. આરે...!

મુમુક્ષુ :- ઓલા રાજાનું નથી આવતું..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એક કલાકમાં બે-અઢી લાખની પેદાશ. કો'ક રાજાનું છાપામાં આવ્યું હતું. એને ઓલું પાકે છે ને ? ફૂલા (છે એમાં) તેલ પાકે છે. રાજ નાનું, પેદાશ અબજોની. બહુ પેદાશ. એક કલાકના કેટલા લીધા હતા ? અઢી લાખ. ચોવીસ કલાકના કેટલા રૂપિયા ? એટલી બાર મહિનાની પેદાશ. એના કુટુંબીઓએ ઉઠાડી મૂક્યો. પુણ્ય એટલું (ખૂટ્યું). અધમ પુણ્ય છે. આત્માના જ્ઞાનના ભાન વિના સ્વરૂપનો અનાદર કરી, વાસ્તવિક તત્ત્વના ભાન વિના, એવા કોઈ પૂર્વે શુભ રાગ થયો હોય એનું ફળ આવે. પાછો પડીને હેઠે નરક અને નિગોદ જાશે. લ્યો ! બે અબજ ને ચાલીસ કરોડ ! એમ વળી કોઈ કહે. ધૂળ આંકડા ગણવા છે ને ?

મુમુક્ષુ :- છે તો છે, એમાં આંકડા શું ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- છે એટલે પણ બહારના આંકડા ગણવા છે ને ? ન્યા આત્માને શું કામના છે ?

અહીં તો એમ કહે છે કે, આત્માનું જેને ભાન નથી, સમ્યગ્દર્શન નથી એવા અજ્ઞાનીઓએ કહેલા શાસ્ત્રો, એના પ્રમાણે કોઈ ધ્યાનાદિ કરે (તો) શુભ ભાવ થાય. નીચે શું છે ? વાંચો. 'પુણ્યાપસદની પ્રાપ્તિ..' એ અધમ પુણ્ય, હત પુણ્ય. હેઠે છે ? હત પુણ્ય. હત.. હત કૂતરાને નથી કરતા ? હત ! એમ એનું પુણ્ય હત છે, હલકું છે. કહો, સમજાણું કે નહિ ? એમાં કાંઈ ધૂળેય નથી. એમાં પૂર્વનું કોઈ પાપાનુબંધી પુણ્ય હશે, એ આવ્યું. ધર્મનું ભાન ત્યાં ક્યાં હતું ? ભાઈ ! આહા..હા...! લ્યો, આમની પાસે ઘણા પૈસા છે. કેટલા ? ઘણા લાખો.

મુમુક્ષુ :- .... પૈસા રમતા રમતા આવે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- શું છે પણ હવે ? એક દિ'માં લાખ આવે. ઓલાના બે લાખ,

કેટલા આવે છે ? દસ લાખ એક દિ'માં આવે છે, લ્યો ! લોઢાના. એક દિ'ના દોઢ લાખ !

મુમુક્ષુ :- રાજા છે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- રાજાને ક્યાં ભાન હતું બિચારાને ? રાજા તો બધા ઉતરી ગયા. એ તો પૂર્વના કોઈ પાપાનુબંધી (પુણ્ય), ધર્મના ભાન વિના કોઈ શુભરાગ થઈ ગયો હોય, એકેન્દ્રિયમાં શુભરાગ આવ્યો હોય, ન્યાથી મરીને રાજા થાય, લ્યો ! આહા..હા...! એકેન્દ્રિયમાંથી (નીકળીને) ચક્રવર્તીના ઘરે રાજપુત્ર થાય. એકેન્દ્રિયમાંથી ! ત્યાં પણ શુભ ભાવ છે ને ! પણ એ અધમ પુણ્ય છે. આહા..હા...!

આત્માના આનંદસ્વરૂપની ભૂમિકામાં અધુરાશને લઈને જે કંઈ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, દાનાદિ, અધ્યયન આદિ હોય એમાં શુભ ભાવ હોય, એ શુભનું ફળ (ઊંચું આવે), એનો આદર ન કરે. આ જ્ઞાનીની વાત છે. આદર ન કરે અને એને ઊંચું પુણ્ય હોય. આ જ્ઞાનીને આવું પુણ્ય હોય, દેખો !

‘તે જીવ મોક્ષને પામતો નથી,...’ શાતા, ધૂળની શાતા (મળે). અને અજ્ઞાનીના શુભભાવમાં તો નવું મોહકર્મ બંધાય છે, જ્ઞાનાવરણીય બંધાય, દર્શનાવરણીય બંધાય, અંતરાય બંધાય, મોહ બંધાય અને અઘાતિનું થોડું કંઈક પુણ્ય બંધાય. હવે એ તો ભેખ બદલાય, પણ અંદર ભગવાન તો બદલ્યો નથી. આહા..હા...! ટીકા છે. પાઠમાં છે એનાથી બીજી કરે ને પહેલી ? પાઠમાં છદ્મસ્થની વાત છે. એટલે આચાર્ય મહારાજ એનાથી વિશેષ વાત જુદી કરે છે.

‘સર્વજ્ઞસ્થાપિત...’ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલા દેવ, એણે કહેલા ગુરુ, એણે કહેલા શાસ્ત્ર, એણે કહેલો ધર્મ, એણે કહેલા છ દ્રવ્ય, એવી ‘વસ્તુઓમાં જોડેલા...’ એટલે એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે એવું એને ભાન છે. કોને ? જ્ઞાનીને. અંતર્મુખ થઈને ભાન છે અને અંતર્મુખ (થવાનું) જ ભગવાને કીધું છે. આત્માને જાણવા અંતર્મુખી થવું, દેવને જાણવા, ગુરુને જાણવા પણ ખરેખર તો અંતર્મુખ થવું એવી ભગવાનની આજ્ઞા છે. એવા સર્વજ્ઞે સ્થાપેલી વસ્તુમાં જોડેલો. અંતર્મુખ જોડાયેલો જીવ, એને જે શુભ ઉપયોગ હોય છે. સમજાણું કાંઈ ?

ખરેખર તો સર્વજ્ઞ પર્યાય છે એવો સ્વભાવ જીવનો છે. સમજાણું ? આત્મા સર્વજ્ઞ જાણવું જાણવું.. પૂર્ણ જાણવું એવો એનો સ્વભાવ છે. એવો સર્વજ્ઞે સ્થાપ્યો એવો એણે જાણ્યો, એવો જાણ્યો. એવો જાણ્યો એણે વસ્તુમાં જોડેલો શુભઉપયોગ. એને જે શુભઉપયોગ હોય છે એમ (કહેવું છે). એકલા અજ્ઞાનીની વાત નથી.

‘શુભોપયોગનું ફળ પુણ્યસંચયપૂર્વક...’ જ્ઞાનીને સર્વજ્ઞસ્વભાવી આત્મા, જેવા સર્વજ્ઞ

પરમેશ્વર છે એણે કહ્યું એવા સર્વજ્ઞસ્વભાવી આત્માનો દષ્ટિ અને અનુભવ થયો છે. એળા સર્વજ્ઞ સ્વભાવી જીવને, આત્મ ભાનવાળાને જે શુભરાગ થાય એનું ફળ ‘પુણ્યસંચયપૂર્વક...’ એને પુણ્ય સંચય થશે. મોક્ષને પ્રાપ્ત કરશે. પછી આગળ વધીને રાગનો પણ અભાવ કરીને વીતરાગ થશે.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એનો અર્થ ઇ, પરંપરા. એ..ઇ...!

‘પુણ્યસંચયપૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ...’ થશે. કારણ કે સર્વજ્ઞે સ્થાપેલી ચીજનું ભાન છે ને ! એમ કહેવું છે. સ્થાપેલી એટલે એમ નહિ, આમ. ભગવાને કહેલો આત્મા, ભગવાને કહેલા દેવ, ભગવાને કહેલા ચારિત્રવંત સંત, ભગવાને કહેલો અનેકાંત તત્ત્વનો સ્વભાવ, એનું જેને અંતરમાં ભાન છે એનો શુભઉપયોગ કેવો હોય, એની આ વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- થાય, કીધું ને ! શુભઉપયોગ છે, પછી (એને) ટાળીને વીતરાગતા થશે. એટલે એને પુણ્યસંચયપૂર્વક મોક્ષ કહ્યો. પણ પુણ્ય સંચય થયો છે એનાથી મોક્ષ થયો છે એમ ક્યાં છે એનો અર્થ ? સમજાણું કાંઈ ? ઓલાને એકલું પુણ્ય થાય છે, આને અંતર દષ્ટિના ભાનપૂર્વક, અનુભવપૂર્વક પુણ્ય છે માટે એ પુણ્યસંચયથી કમે કમે (એનો) અભાવ કરી મોક્ષ થશે, એમ કહે છે. કારણ કે અત્યારે જ પુણ્યનો આદર નથી. ધર્મને તો શુભ વિકલ્પ ઊઠે છે એનો આદર નથી, રુચિમાં આદર નથી. એટલે અત્યારે જ જ્યાં આદર નથી તેને જે પુણ્ય બંધાય એ પુણ્યના ફળમાં આગળ પણ આદર કર્યા વિના સ્વભાવમાં ઠરીને કેવળજ્ઞાન પામીને મુક્તિ પામશે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

અભ્યાસ ન હોય એને ઝીણું બહુ પડે. ભાઈ ! સમજાય છે કે નહિ આ ? આ તો હવે હમણા ગુજરાતી ચાલે છે. ઝીણું બહુ પડે છે, કારણ કે અભ્યાસ જ ન મળે. આ આત્મા અંદર શું ચીજ છે ? સર્વજ્ઞ શું છે ? સમજાણું ? બાહ્ય ક્રિયાકાંડના બાહ્ય લિંગો તો અનંતવાર ધારણ કર્યા. એમાં છે શું ? એ મિથ્યાદષ્ટિ, એનો શુભ ભાવ પણ અધમ પુણ્ય, હલકું પુણ્ય છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

સર્વજ્ઞે સ્થાપેલું, સર્વજ્ઞે કહેલું દેવ-ગુરુનું સ્વરૂપ અને ધર્મનું સ્વરૂપ એવું જેને અંતર ભાન છે, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન છે એવા જીવોને એવા પદાર્થ પ્રત્યેના વલણવાળો શુભરાગ છે

એનું ફળ એને પુણ્યસંચયપૂર્વક મુક્તિ થવાની છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! જુઓ ! છન્નસ્થવિહિત (પહેલાં કહ્યું), આ સર્વજ્ઞસ્થાપિત (કહ્યું). અજ્ઞાનીઓએ કહેલા જેને સર્વજ્ઞપણાનું ભાન નથી અને સર્વજ્ઞ જે આત્માનો સ્વભાવ કહે છે એની જેને ખબર નથી. એ વિનાના અજ્ઞાનીઓએ કહેલા શાસ્ત્રો પ્રમાણે, કહે છે, જે કંઈ કરે, નીચે નામ આપ્યા છે. આ તો જ્ઞાનીએ કહેલા, ગુરુની આજ્ઞાથી એને અંદર ભાન મળ્યું, આજ્ઞા કરી કે આત્મા નિર્વિકલ્પ આનંદ છે.

‘કુંદકુંદાચાર્યો’ ન કહ્યું ? અમારા ઉપર અનુગ્રહ કરીને અમારા ગુરુએ અમને ઉપદેશ આપ્યો, શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ આપ્યો, એમ કહે છે. છે ને પાંચમી ગાથામાં ? છન્નસ્થ ... નથી, એ તો જ્ઞાની વિવેક છે. સર્વજ્ઞનું કહેલું એ તત્ત્વ છે. એ ગુરુ પોતે પોતાથી કહે છે. સમજાણું ?

પ્રશ્ન :- એ સર્વજ્ઞનું છે એમ ને ?

સમાધાન :- હા, એમાં ભાવ પોતાનો થયો. પોતે સર્વજ્ઞ ભાવિ છે એનો ભાવ ઇ છે. સમજાણું કાંઈ ? ગુરુએ અમને અનુગ્રહ કરીને અમને શુદ્ધાત્માનો ઉપદેશ આપ્યો, એમ કહ્યું છે. એ નહોતું કહ્યું ? શુદ્ધાત્માનો અમને ઉપદેશ આપ્યો એ મુખ્ય કર્યું.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇ તો વ્યવહાર છે, ભેખ છે. આહા..હા...!

શુદ્ધાત્મા ભગવાન પરમાનંદની મૂર્તિ, એ રાગરહિત ભિન્ન પ્રભુ, એવો અમને ઉપદેશ આપ્યો. એ ઉપદેશ સર્વજ્ઞનો કહેલો અને પોતે સર્વજ્ઞ સ્વભાવી આત્માના ભાનવાળો કહેલો. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! આવું આવું સ્વરૂપ છે. પૈસાનું ધ્યાન દઈને કરે, આ બાર આના, રૂપિયો ને દોઢ રૂપિયો. .... ઇ ક્યાં પૈસાવાળા છે ? પરને કારણે નિવૃત્તિ લઈ શકે છે એમ છે કાંઈ ? પોતે નિવૃત્તસ્વરૂપ છે, એને ત્રિકાળ નિવૃત્તિ જ છે. આહા..હા...!

ભગવાન રાગ સાથે જોડાયેલ નથી, એવો આત્મા સર્વજ્ઞે કહેલો છે. એ કહેલો એવું જાણ્યું છે એણે કહેલા તત્ત્વ ઉપર જેની દષ્ટિ છે, એને જે શુભઉપયોગ થાય છે એ પુણ્યસંચયપૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. વર્તમાનમાં હજી અધૂરો શુભરાગ છે તો પુણ્ય બંધાણું. અંદર ભાન છે, શુભનો નિષેધ છે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો એમ કહે છે, ... પુણ્યને મુક્તિનું કારણ માને એ બધા અજ્ઞાનીઓ છે. એ અજ્ઞાની જે અંદર રાગને, પુણ્યને ધર્મ માને, એના કહેલા તત્ત્વો વિરુદ્ધ જ હોય, એમ

કહે છે અહીં તો.. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! જુઓને ! ‘જયસેનાચાર્ય’ એવું લખ્યું છે, ‘પુણ્યમેવ મુક્તિકારણં મળન્તિ તે છદ્મસ્થશબ્દેન ગૃહ્યન્તે’ જૈનના સંપ્રદાયમાં હો, જેની રાગની વિકલ્પ વ્યવહાર ઉપર પ્રતીતિ પડી છે અને આત્મા રાગરહિત છે એનું ભાન નથી, એ બધા છદ્મસ્થ અજ્ઞાનીઓ, એના કહેલા તત્ત્વ પ્રમાણે એવા જેને ગુરુ મળ્યા હોય અને એણે જે કંઈ કહ્યું એ પ્રમાણે કરે તો એના ફળ અધમ પુણ્ય બાંધે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

‘સર્વજ્ઞસ્થાપિત વસ્તુઓમાં જોડેલ શુભોપયોગનું ફળ...’ પોતે સર્વજ્ઞ છે એવા સ્વભાવનું ભાન થયું છે, એવા જીવે સર્વજ્ઞે સ્થાપેલ વસ્તુમાં જે શુભોપયોગ થાય એનું ફળ ‘પુણ્યસંચયપૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે, તે ફળ, કારણની વિપરીતતા થવાથી વિપરીત જ થાય છે.’ લ્યો ! એ ફળ કારણની વિપરીતતા થવાથી વિપરીત જ થાય. ‘ત્યાં, છદ્મસ્થ સ્થાપિત વસ્તુઓ તે કારણવિપરીતતા છે;...’ એમ કહે છે. ત્યારે એણે નક્કી કરવું પડશે ને કે, અજ્ઞાનીઓ કહેલા શાસ્ત્રો શું ? જ્ઞાનીએ કહેલા શાસ્ત્રો શું ? સમજાણું કાંઈ ?

‘છદ્મસ્થસ્થાપિત વસ્તુઓ તે કારણવિપરીતતા છે; તેમાં...’ કહેલા ‘વ્રત...’ એ વ્રત કોઈ પાળે (એના ફળમાં) અધમ પુણ્ય બાંધશે. આહા..હા...! કહો, ભાઈ ! તમારે ઓલો બાવો છે ને ત્યાં ? તમારો એક સગો નથી કો’ક બાવાને માનનારો ? નામ શું કરવા લઈએ ? કહો, સમજાણું કાંઈ ? એક ફેરી પચાસ હજાર ખર્ચ્યા હતા. પચાસ હજાર ! બાવાને નામે લાખો ખર્ચો, કરોડો ખર્ચો, શું છે (એમાં) ?

મુમુક્ષુ :- ... પૈસા થયા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ધૂળમાંય પૈસા થયા નથી. પૈસા તો પુણ્યને લઈને થયા છે. સમજાણું કાંઈ ? એ તો પૂર્વના પુણ્ય હોય એને એમ થાય. દેખાય, થાય શું ? દેખાય કે, આમ છે. એમાં તારે શું છે પણ ?

એવા અજ્ઞાનીનાં કહેલા, જેને આત્મદર્શનનું ભાન નથી, સર્વજ્ઞે કહેલા તત્ત્વોની જેને અંતર દશાનું ભાન નથી, એને અહીંયાં કહે છે. એવા અજ્ઞાનીઓએ કહેલા નિયમો, વ્રતો અજ્ઞાની પાળે તો એનું ફળ અધમ પુણ્ય છે, મોક્ષશૂન્ય ! એનો નિયમ પાળે, આકરા અભિગ્રહ ધારણ કરે, લ્યો ! અધ્યયન કરે, એના કહેલા શાસ્ત્રોને મોઢે કરે, વાંચે, વાંચન કરે, ધ્યાન કરે, એના કહેલા પ્રમાણે ધ્યાન કરે.

‘દાનરતપણે જોડેલા...’ લ્યો ! દાનમાં રત. હિંસા, જૂઠું, દુકાનના ધંધાના પાપ કરતો હોય, એના કરતાં એ આવા ભાવમાં આવે છે એટલે એટલું એને પુણ્ય બંધાય છે, એમ

કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? દુકાનના ધંધામાં હિંસા, જૂઠું આદિના પાપ છે, એમાંથી નિવર્તીને એના અજ્ઞાની ગુરુ હોય, એ અજ્ઞાનીએ કહેલા વ્રતમાં એનો ભાવ જોડાણો હોય, અજ્ઞાની ગુરુ હોય એની સેવા આદિ કરતો હોય તોપણ એને શુભ ભાવ થાય છે. અહીં તો જેવું સ્વરૂપ છે એવું વર્ણવ્યું છે. અહીં એમ નથી કીધું કે, શુભ ભાવ ન થાય. સમજાણું કાંઈ ? મિથ્યાદષ્ટિએ અજ્ઞાની ધંધાના કામમાં જોડાયેલો હોય તે છોડીને એના માનેલા ગુરુના સેવા-ચાકરી કરે, તો એ વખતે (એ) કષાયની મંદતાથી પુણ્ય બાંધે, એમ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે એવું અહીં કહ્યું છે. એમ નથી કહ્યું કે, એને પુણ્ય ન બંધાય, પણ એ અધમ પુણ્ય મિથ્યાદષ્ટિના ... બંધાય. (એનું) વર્ણન કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? કેટલાક એવા હોય છે ને કે, દુકાનનો ધંધો છોડે, પછી બાવા, એવા જોગી જેવા સાધુની સેવા કરે, પગચાંપી (કરે), દાન (આપે), એને માટે પૈસા ઉઘરાવીને બધું કરે. એમાં રાગની મંદતા હોય છે એટલે અધમ પુણ્ય બાંધે. કહો, સમજાણું કે નહિ આમાં ? ભાઈ ! એવો માર્ગ છે. આહા..હા...!

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર એક સમયનું પૂર્ણ જ્ઞાન, એવો જ ભગવાનઆત્મા છે. એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણે એવો આત્મા. એવા આત્માની દષ્ટિ થાય એટલે એને રાગની એકતા તૂટ્યા વિના રહે નહિ. એવા સમ્યક્દષ્ટિના કહેલા કે મુનિના કહેલા આવા સંત, હોં ! આવા સંત. અને એવા કેવળીના કહેલા બધા એક જ જ્ઞાનીના કથનો છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘ધ્યાન-દાનરતપણે જોડેલા શુભોપયોગનું ફળ જે મોક્ષશૂન્ય...’ એને સંસારમાં રખડવાના ભાવ સિવાય બીજી દશા થશે નહિ, એમ કહે છે. આહા..હા...! ‘કેવળ પુણ્યાપસદની પ્રાપ્તિ...’ ‘કેવળ’ ભાષા વાપરી છે, જોયું ? મોક્ષશૂન્ય એકલા પુણ્ય. ઓલાને મોક્ષ કહ્યું હતું ને ? ‘પુણ્યસંચયપૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે.’ કહ્યું છે ને અહીંયાં સમ્યક્દષ્ટિમાં ? સર્વજ્ઞસ્થાપિત પદાર્થનું ભાન છે એને. આ..હા...! ‘મોક્ષશૂન્ય કેવળ પુણ્યાપસદની પ્રાપ્તિ તે ફળ વિપરીતતા છે; તે ફળ સુદેવમનુષ્યપણું છે.’ દેવ-બેવ થાશે. સુદેવ. અહીં કુદેવ નથી લીધું, એપછી આવશે. દેવ થાય, મોટો વૈમાનિક દેવ થાય, રાજા થાય, અબજો રૂપિયાની પેદાશ હોય એવો રાજા થાય, પણ એ પુણ્ય, અધમ પુણ્ય છે. પછી ભોગવીને ચોરાશીના અવતારમાં ચાલ્યો જાય. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ‘તે ફળ સુદેવમનુષ્યપણું છે.’ લ્યો ! એ નારકી અને ઢોરમાં ન જાય, એમ કહે છે. સમજાણું ? તે વખતે, હોં ! તેના ફળ તરીકે. પછી તો ચારે ગતિમાં રખડવાનો. આ..હા...! જુઓ ! ૨૫૬ (થઈ).

અથ કારણવૈપરીત્યફલવૈપરીત્યે એવ વ્યાખ્યાતિ-

અવિદિદપરમત્યેસુ ય વિસયકસાયાધિગેસુ પરિસેસુ ।
જુઙ્ઠં કદં વ દત્તં ફલદિ કુદેવેસુ મણુવેસુ ।।૨૫૭।।

અવિદિતપરમાર્થેષુ ચ વિષયકષાયાધિકેષુ પુરુષેષુ ।
જુષ્ટં કૃતં વા દત્તં ફલતિ કુદેવેષુ મનુજેષુ ।।૨૫૭।।

યાનિ હિ છદ્મસ્થવ્યવસ્થાપિતવસ્તૂનિ કારણવૈપરીત્યં; તે ખલુ શુદ્ધાત્મપરિજ્ઞાનશૂન્યતયાન-
વાપ્તશુદ્ધાત્મવૃત્તિતયા ચાવિદિતપરમાર્થા વિષયકષાયાધિકાઃ પુરુષાઃ । તેષુ શુભોપયોગાત્મકાનાં
જુષ્ટોપકૃતદત્તાનાં યા કેવલપુણ્યાપસદપ્રાપ્તિઃ ફલવૈપરીત્યં; તત્કુદેવમનુજત્વમ્ ।।૨૫૭।।

અથ સમ્યક્ત્વવ્રતરહિતપાત્રેષુ ભક્તાનાં કુદેવમનુજત્વં ભવતીતિ પ્રતિપાદયતિ-**ફલદિ** ફલતિ ।
કેષુ । **કુદેવેસુ મણુવેસુ** કુત્સિતદેવેષુ મનુજેષુ । કિં કર્તૃ । **જુઙ્ઠં** જુષ્ટં સેવા કૃતા, **કદં વ** કૃતં વા

હવે (આ ગાથામાં પણ) કારણવિપરીતતા અને ફળ વિપરીતતા જ સમજાવે છે :-

પરમાર્થથી અનભિજ્ઞ, વિષયકષાયઅધિક જનો પરે
ઉપકાર-સેવા-દાન સર્વ કુદેવમનુજપણે ફળે. ૨૫૭.

અન્વયાર્થ :- [અવિદિતપરમાર્થેષુ] જેમણે પરમાર્થને જાણ્યો નથી [ચ] અને

‘હવે (આ ગાથામાં પણ) કારણવિપરીતતા અને ફળવિપરીતતા જ સમજાવે છે :-’

અવિદિદપરમત્યેસુ ય વિસયકસાયાધિગેસુ પરિસેસુ ।
જુઙ્ઠં કદં વ દત્તં ફલદિ કુદેવેસુ મણુવેસુ ।।૨૫૭।।

પરમાર્થથી અનભિજ્ઞ, વિષયકષાયઅધિક જનો પરે
ઉપકાર-સેવા-દાન સર્વ કુદેવમનુજપણે ફળે. ૨૫૭.

કિમપિ વૈયાવૃત્ત્યાદિકમ્, દત્તં દત્તં કિમપ્યાહારાદિકમ્ । કેષુ । પુરિસેસુ પુરુષેષુ પાત્રેષુ । કિંવિશિષ્ટેષુ । અવિદિદપરમત્થેસુ ય અવિદિતપરમાર્થેષુ ચ, પરમાત્મતત્ત્વશ્રદ્ધાનજ્ઞાનશૂન્યેષુ । પુનરપિ કિંરુપેષુ । વિસયકસાયાધિગેસુ વિષયકષાયાધિકેષુ, વિષયકષાયાધીનત્વેન નિર્વિષયશુદ્ધાત્મસ્વરૂપભાવનારહિતેષુ
 इत्यर्थः ॥२५७॥

[વિષયકષાયાધિકેષુ] જેઓ વિષયકષાયે અધિક છે [પુરુષેષુ] એવા પુરુષો પ્રત્યેની [જુષ્ટં કૃતં વા દત્તં] સેવા, ઉપકાર કે દાન [કુદેવેષુ મનુજેષુ] કુદેવપણે અને કુમનુષ્યપણે [ફલતિ] ફળે છે.

ટીકા :- જે છદ્મસ્થસ્થાપિત વસ્તુઓ તે કારણવિપરીતતા છે; તે (વિપરીત કારણો) ખરેખર (૧) શુદ્ધાત્માના જ્ઞાનથી શૂન્યપણાને લીધે ‘પરમાર્થના અજાણ’ અને (૨) શુદ્ધાત્મપરિણતિને નહિ પ્રાપ્ત કરી હોવાને લીધે ‘વિષયકષાયે અધિક’ એવા પુરુષો છે. તેમના પ્રત્યે શુભોપયોગાત્મક જીવોને-સેવા, ઉપકાર કે દાન કરનારા જીવોને-જે કેવળ પુણ્યાપસદની પ્રાપ્તિ તે ફળવિપરીતતા છે; તે (ફળ) કુદેવ-મનુષ્યપણું છે. ૨૫૭.

કેટલી મધ્યસ્થાતાથી વીતરાગભાવે જે છે એ વાત વર્ણવે છે. પક્ષપાત વિનાની. એની ટીકા. ‘જે છદ્મસ્થસ્થાપિત વસ્તુઓ...’ એટલે અજ્ઞાનીએ કહેલા પદાર્થો ‘તે કારણવિપરીતતા છે; તે (વિપરીત કારણો) ખરેખર...’ એનો ખુલાસો કરે છે, જુઓ ! ‘(૧) શુદ્ધાત્માના જ્ઞાનથી શૂન્યપણાને લીધે ‘પરમાર્થના અજાણ’ આ પાછો ખુલાસો આવ્યો, જુઓ ! છદ્મસ્થનું કહ્યું. ‘શુદ્ધાત્માના જ્ઞાનથી શૂન્ય...’ ભગવાનઆત્મા પરમપવિત્ર આનંદમૂર્તિ, એનું જેને રાગરહિત જ્ઞાન નથી, એવા ‘શૂન્યપણાને લીધે ‘પરમાર્થના અજાણ’ છે. એ પરમપદાર્થ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા શું છે, એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ ? શુદ્ધાત્માની છદ્મસ્થ સાથેની વ્યાખ્યા જે સાધારણ કરી હતી એનો અહીં ખુલાસો કરી નાખ્યો. શુદ્ધાત્મા પવિત્ર ભગવાન, જ્ઞાનાનંદ નિર્મળાનંદ એનો જેને અનુભવ નથી, એના અનુભવથી શૂન્ય છે એ પરમાર્થના અજાણ છે. પરમપદાર્થ ભગવાનઆત્મા, એનાથી તે અજાણ છે.

‘અને (૨) શુદ્ધાત્મપરિણતિને નહિ પ્રાપ્ત કરી હોવાને લીધે...’ આ બાજુમાં શુદ્ધાત્મા આનંદસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ નહિ કરવાને કારણે ‘વિષયકષાયે અધિક’ છે. બહારમાં વિષય અને કષાયમાં અધિક છે. આની કોરથી નથી તો આની કોર અધિક છે, એમ કહે છે. આહા..હા...!

સમજાણું કાંઈ ? ‘(૨) શુદ્ધાત્મપરિણતિને નહિ પ્રાપ્ત કરી હોવાને લીધે...’ વિષય કષાયની અભિલાષ, રાગ અને કષાયભાવ એને અધિક વર્તે છે. સ્વભાવ અધિક વર્તવો જોઈએ એને ઠેકાણો આ અધિક વર્તે છે. ‘એવા પુરુષો છે. તેમના પ્રત્યે શુભોપયોગાત્મક જીવોને...’ એવા જીવોની કોઈ સેવા કરે.

‘શુભોપયોગાત્મક જીવોને-સેવા, ઉપકાર કે દાન કરનારા જીવોને...’ એવા જે સાધુ હોય, બાવા હોય, જોગી હોય. સમજાણું ? જેને શુદ્ધાત્માનું ભાન નથી અને વિષય કષાય લક્ષમાં વધારે વર્તે છે. આ વિષય નથી એટલે આ વિષયમાં વર્તે છે, એમ કહે છે. અકષાય ભાવમાં વર્તતો નથી તો કષાયમાં વર્તે છે, એમ. આહા..હા...! ‘(૨) શુદ્ધાત્મપરિણતિને નહિ પ્રાપ્ત કરી હોવાને લીધે...’ એને કારણે વિષયકષાય અધિક (છે), એમ. ‘એવા પુરુષો છે. તેમના પ્રત્યે...’ કોઈ બીજા જીવો ‘શુભોપયોગાત્મક જીવોને-સેવા, ઉપકાર કે દાન કરનારા જીવોને...’ એમ. એવાની સેવા કરે, ઉપકાર કરે, દાન, વસ્ત્ર આદિ આપે, પગચંપી કરે, રોગ મટાડવા બધું કરે. ‘જે કેવળ પુણ્યાપસંદની પ્રાપ્તિ...’ તે કેવળ અધમ પુણ્યની પ્રાપ્તિ ‘તે ફળ વિપરીતતા છે; તે (ફળ) કુદેવ-મનુષ્યપણું છે.’ હવે અહીં એટલું ફેરવ્યું. ઓલામાં તો વ્રત, નિયમ, અધ્યયન હતું ને ? કષાયની મંદતા હતી. ભલે આત્માનું ભાન નહોતું પણ અંદર રાગની મંદતાને કારણે એને સુદેવમનુષ્યપણું ગણ્યું. પણ અહીં તો રાગની મંદતાય ન કીધી. સાધારણ પ્રાણી કષાયમાં વર્તે છે, એમ. એવા પ્રત્યે, જે કંઈ શુભ ભાવવાળા જીવ હોય. એ હોય છે, એની સેવા કરનારને શુભ ભાવ હોય છે. સમજાણું કાંઈ ?

નાના છોકરા કરતા નથી ? .... પછી ‘આય માય આપજો...’ એવું કાંઈક કહેતા, નહિ ? ‘આય માય ધાન ધોકો આદિ’ એમ પહેલા નાના છોકરા કહેતા. નાના ગલુડીયાં જન્મે ત્યારે. ભાષા ભૂલી ગયા. ‘આય માય ધાન ધોકો આદિ આપજો’ એવી કાંઈક ભાષા હતી. નાના છોકરાઓ લઈને નીકળતા. વસ્તુનું તો ભાન નથી. દષ્ટિની ખબર નથી, તત્ત્વની (ખબર નથી), એવામાં કંઈક જરી શુભ ભાવ થાય, અનેક જાતના શુભ ભાવ છે ને ? હલકા દેવ અને મનુષ્ય થાય. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષમાં ઊપજે, ભૂતડા થાય. આ તો દાખલો આપ્યો. એવા જે ભાવ હોય ઘણાને (એની વાત કરી). એને ફળ વિપરીતતા છે તેથી તે કુદેવ અને હલકું મનુષ્યપણું પામે. એને મોક્ષ તો ન થાય પણ સારા દેવ ને સારા મનુષ્ય પણ એ ન થાય. એને ફળના ભાવફેરે એને ફળફેર થાય છે.

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

અથ કારણવૈપરીત્યાત્ ફલમવિપરીતં ન સિધ્યતીતિ શ્રદ્ધાપયતિ-

જદિ તે વિસયકસાયા પાવ ત્તિ પરુવિદા વ સત્થેસુ ।
કિહ તે તપ્પહિબદ્ધા પુરિસા ણિત્થારગા હોંતિ ।।૨૫૮ ।।

યદિ તે વિષયકષાયા: પાપમિતિ પ્રરુપિતા વા શાસ્ત્રેષુ ।
કથં તે તત્પ્રતિબદ્ધા: પુરુષા નિસ્તારકા ભવન્તિ ।।૨૫૮ ।।

વિષયકષાયાસ્તાવત્પાપમેવ; તદ્વન્ત: પુરુષા અપિ પાપમેવ; તદનુરક્તા અપિ પાપાનુરક્તત્વાત્ પાપમેવ ભવન્તિ । તતો વિષયકષાયવન્ત: સ્વાનુરક્તાનાં પુણ્યાયાપિ ન કલ્પ્યન્તે, કથં પુન: સંસારનિસ્તારણાય । તતો ન તેભ્ય: ફલમવિપરીતં સિધ્યેત્ ।।૨૫૮ ।।

અથ તમેવાર્થ પ્રકારાન્તરેણ દ્રઢયતિ-જદિ તે વિસયકસાયા પાવ ત્તિ પરુવિદા વ સત્થેસુ યદિ ચેત્ તે વિષયકષાયા: પાપમિતિ પ્રરુપિતા: શાસ્ત્રેષુ, કિહ તે તપ્પહિબદ્ધા પુરિસા ણિત્થારગા હોંતિ કથં તે તત્પ્રતિબદ્ધા વિષયકષાયપ્રતિબદ્ધા: પુરુષા નિસ્તારકા: સંસારોત્તારકા દાતૃણામ્, ન કથમપીતિ । એતદુક્તં ભવતિ-વિષયકષાયાસ્તાવત્પાપસ્વરૂપાસ્તદ્વન્ત: પુરુષા અપિ પાપા એવ, તે ચ સ્વકીયમક્તાનાં દાતૃણાં પુણ્યવિનાશકા એવેતિ ।।૨૫૮ ।।

હવે કારણની વિપરીતતાથી અવિપરીત ફળ સિદ્ધ થતું નથી એમ શ્રદ્ધા કરાવે છે :-

‘વિષયો કષાયો પાપ છે’ જો એમ નિરૂપણ શાસ્ત્રમાં,
તો કેમ તત્પ્રતિબદ્ધ પુરુષો હોય રે નિસ્તારકા ? ૨૫૮.

અન્વયાર્થ :- [યદિ વા] જો ‘ [તે વિષયકષાયા:] તે વિષયકષાયો [પાપમ્] પાપ છે’ [ઇતિ] એમ [શાસ્ત્રેષુ] શાસ્ત્રોમાં [પ્રરુપિતા:] પ્રરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, તો [તત્પ્રતિબદ્ધા:] તેમાં પ્રતિબદ્ધ (વિષયકષાયોમાં લીન) [તે પુરુષા:] તે પુરુષો [નિસ્તારકા:] નિસ્તારક [કથં ભવન્તિ] કેમ હોઈ શકે ?

ટીકા :- પ્રથમ તો વિષયકષાયો પાપ જ છે; વિષયકષાયવંત પુરુષો પણ પાપ જ છે; વિષયકષાયવંત પુરુષો પ્રત્યે અનુરક્ત જીવો પણ પાપમાં અનુરક્ત હોવાથી પાપ જ છે. તેથી

વિષયકષાયવંત પુરુષો સ્વાનુરક્ત (પોતાના પ્રત્યે અનુરાગવાળા) પુરુષોને પુણ્યનું કારણ પણ થતા નથી તો પછી સંસારથી નિસ્તારનું કારણ તો કેમ થાય ? (ન જ થાય.) માટે તેમનાથી અવિપરીત ફળ સિદ્ધ થતું નથી (અર્થાત્ વિષયકષાયવંત પુરુષોરૂપ વિપરીત કારણનું ફળ અવિપરીત હોતું નથી). ૨૫૮.

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઢ વદ ૬, રવિવાર

તા. ૦૩-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૫૮, ૨૫૯ પ્રવચન નં. ૨૪૬

‘પ્રવચનસાર’. ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ૨૫૮ (ગાથા), ૨૫૭ ચાલી. ‘હવે કારણની વિપરીતતાથી અવિપરીત ફળ સિદ્ધ થતું નથી એમ શ્રદ્ધા કરાવે છે :-’ જુઓ !

जदि ते विसयकसाया पाव ति परुविदा व सत्थेसु।

किह ते तप्पडिबद्धा पुरिसा गित्थारगा होंति।।२५८।।

‘વિષયો કષાયો પાપ છે’ જો એમ નિરૂપણ શાસ્ત્રમાં,

તો કેમ તત્પ્રતિબદ્ધ પુરુષો હોય રે નિસ્તારકા ? ૨૫૮.

૨૫૭માં પણ એમ આવ્યું હતું કે, અજ્ઞાનીએ કહેલા પદાર્થો, એની જેને શ્રદ્ધા છે એ જીવો વ્રત અને તપાદિમાં નથી. ૨૫૭માં (એમ આવ્યું). વિષયકષાયમાં (છે) પણ કંઈક મંદ છે. ૨૫૬માં તો એ લીધું હતું કે, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહેલા સિવાય અજ્ઞાનીએ કહેલા શાસ્ત્ર પ્રમાણે એ વ્રત, નિયમાદિ કરે તો એને પુણ્ય (બંધાય), એની સેવા કરનારને પુણ્ય થાય, જરીયે ધર્મ ન થાય. એને પરંપરાએ ધર્મ છે નહિ. પછી એમ કહ્યું કે, છત્રસ્થે સ્થાપેલી વસ્તુ છે એ અજ્ઞાની શુદ્ધાત્માથી શૂન્ય છે અને શુદ્ધાત્માથી શૂન્ય ને વિષયકષાય અધિક છે, પણ એટલા અધિક નથી કે એકલા મહાપાપ જ હોય. એવાની સેવાથી કુદેવ, કુમનુષ્યપણું મળે. હવે ૨૫૮માં એકલા પાપીની વાત છે.

‘પ્રથમ તો વિષયકષાયો પાપ જ છે;...’ દરેક ગાથાદીઠમાં ન્યાયમાં ફેર છે, હોં ! એક તો અજ્ઞાનીને આત્માનું ભાન તો નથી, એ ઉપરાંત પાછો વિષય અને કષાય સેવે છે. ભોગ,

સ્ત્રીના વિષય વગેરે અને કષાયો પણ છે. ‘વિષયકષાયવંત પુરુષો પણ પાપ જ છે;...’ એ વિષયકષાયો પાપ છે, એના સેવનારા પણ પાપ જ છે. પાપ જ છે, એમ કીધું. પાપી નહિ, પાપ જ છે. એ પુરુષ જ પાપ છે, એમ કહે છે. આ..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? ‘વિષયકષાયવંત પુરુષો પ્રત્યે અનુરક્ત જીવો પણ પાપમાં અનુરક્ત હોવાથી...’ ત્રીજી વાત. જે કોઈ અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ છે અને વિષયકષાયમાં પણ પાપમાં અધિક છે, એવા જીવોની સેવા કરનાર, અનુરક્ત જીવો એવી ભાષા વાપરી. એવા ‘પુરુષો પ્રત્યે અનુરક્ત જીવો પણ પાપમાં અનુરક્ત હોવાથી...’ ત્રણ પાપ લીધા. સમજાણું કાંઈ ? કેટલી શૈલીથી ચાલ્યું આવે છે, જુઓ !

પહેલું (એમ લીધું), મુનિને આત્મદષ્ટિ, અનુભવ છે અને એ ઉપરાંત સંયમ ચારિત્ર વીતરાગી પરિણતિ પ્રગટી છે તો એને પોતાને શુભઉપયોગ ગૌણ છે એમ કહ્યું હતું, અને શ્રાવક આત્મજ્ઞાની સમ્યક્દષ્ટિ નિશ્ચય અનુભવસહિત (છે), જે સવારમાં કહ્યું હતું ઇ, એવા સહિત શ્રાવક હોય તો એને શુભઉપયોગ મુખ્ય છે. કારણ કે ઘણા પાપ હોય છે એટલે શુભ (મુખ્ય હોય છે). પછી સર્વજ્ઞે સ્થાપેલી વસ્તુ છે, સમજાય છે ? એમાં જે જીવો શ્રદ્ધાવંત છે અને એના જે વ્રતાદિના પરિણામ પણ હોય છે, એની સેવા કરનારને સમ્યક્દષ્ટિ જીવ, એની સેવા કરે તો એમ કહે છે, તો એને પુણ્યસંચયપૂર્વક પછી મોક્ષ થશે. એમ. ભાન છે ને અંદર કે આ રાગ હેય છે. એથી એને ધર્મી જીવને, ધર્મીની સેવા કરવાથી, સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક હોવાથી, તેને શુભભાવમાં પુણ્યનો સંચય છે પણ એને રાગનો નિષેધ છે એટલે અનુભવદષ્ટિ છે તેથી તેને પરંપરા ક્રમે મોક્ષ થશે. સમજાણું કાંઈ ?

પછી કહ્યું કે, અજ્ઞાનીએ કહેલા શાસ્ત્રો, એના કહેલા પ્રમાણે કોઈ વ્રત, અધ્યયન, મનન, ધ્યાનાદિ કરે તો એના સેવનારને - એની સેવા કરનારને સુદેવ અને મનુષ્યપણું મળે. કંઈક દેવ પણ ઠીક થાય અને મનુષ્ય (પણ) ઠીક થાય.

પ્રશ્ન :- સેવા લેનારને ?

સમાધાન :- કીધું ને આ શું (કહ્યું) ? સેવા કરનારની તો વાત ચાલે છે.

મુમુક્ષુ :- સેવા લેનાર...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇ તો હવે અજ્ઞાની છે, એનો ક્યાં પ્રશ્ન છે ? અજ્ઞાની છે એને વ્રત, તપ છે, કષાય મંદ છે. એ તો વ્રતાદિની કીધું ને ? એને કષાય મંદ છે, છે મિથ્યાદષ્ટિ, પણ રાગની મંદતા છે એવાની સેવા કરનારને.. સમજાય છે ? વ્રત, અધ્યયન કરતો હોય

એ એકલું અધમ પુણ્ય બાંધે. એ અધમ પુણ્યમાં કંઈક દેવ અને મનુષ્ય ઠીક થાય એમ ત્યાં લીધું. સમજાણું ?

મુમુક્ષુ :- સેવા કરનાર.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કરવાનો ક્યાં પ્રશ્ન છે ? કરી શકે છે ? આ તો ભાવ હોય છે એનું ફળ આ (છે, એમ કહેવું છે). સમજાણું કાંઈ ? એના કરનારનો ભાવ આવો છે તો એનું ફળ આવું છે, એટલી વાત છે. કરી શકે છે એ પ્રશ્ન અત્યારે નથી. સમજાણું કાંઈ ?

પછી તો ૨૫૭માં એમ કહ્યું કે, છદ્મસ્થ અજ્ઞાનીએ સ્થાપેલી વસ્તુ છે, સમ્યક્દષ્ટિ જ્ઞાની સિવાય, સર્વજ્ઞે કહ્યું હોય કે સમકિતીએ કહ્યું હોય, એ સિવાયના અજ્ઞાનીએ, જે કંઈ વસ્તુને સ્થાપી એ પ્રમાણે કોઈ માનતો હોય, પરમાર્થનો અજાણ હોય પણ વિષયકષાય અધિક ગણ્યો છે એને પણ. પણ એ વિષયકષાય અધિક એવો છે કે, આ સ્વભાવમાં નથી એટલે વિષયકષાયે અધિક. ભાઈ ! પણ છે તો એને કંઈક રાગ મંદતાવાળો છે. એની સેવા કરનારને હલકું પુણ્ય (બાંધે અને) હલકો દેવ કે મનુષ્ય થાય.

હવે એકલો પાપી લ્યે છે. સમજાણું કાંઈ ? હવે પાપી છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે, એ ઉપરાંત વિષય ને કષાયના ભાવને સેવે છે. એની સેવા કરનારને શું થાય એ વાત (કરે છે). કેમ ? કારણ વિપરીતતાથી અવિપરીત ફળ સાબિત થતું નથી એમ શ્રદ્ધા કરાવે છે. એમ શ્રદ્ધા કરાવે છે, એમ અહીં તો લીધું છે. ઓલામાં તો ઘણી બીજી વાત હતી. ‘ત્યાચ્ચાપિ, દર્શયતિ, સાધયતિ, ફલ વિપરીતં’ સાધે છે, એવા જુદા જુદા શબ્દો હતા. વાત તો ઇ છે. દર્શાવે છે અને શ્રદ્ધા કરાવે છે.

વિષય અને કષાય. એકલા વિષયભોગ સેવે છે, કષાય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ બધા છે, એવા જીવો, એ વિષયકષાય પાપ જ છે. અને એના સેવનારા પણ પાપ જ છે અને એની સેવા કરનાર પણ પાપ જ છે. એમ ત્રણ લીધું. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

પ્રશ્ન :- સેવા કરનારને શુભ ભાવ નથી ?

સમાધાન :- સેવા ક્યાં છે ? ઓલો પાપી છે અને એકલો અનુરક્ત છે, એની અનુમોદના કરનારો છે ને ? અનુમોદના કરનાર પાપ જ છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘વિષયકષાયવંત પુરુષો સ્વાનુરક્ત (પોતાના પ્રત્યે અનુરાગવાળા)...’ જે સેવા કરનારા પુરુષ છે એ ‘પુણ્યનું કારણ પણ થતું નથી...’ પાઠમાં તો ‘નિસ્તાર નથી’ એટલું પણ આચાર્યે

અથાવિપરીતફલકારણં કારણમવિપરીતં દર્શયતિ-

उवरदपावो पुरिसो समभावो धम्मिगेषु सव्वेषु ।
गुणसमिदिदोवसेवी हवदि स भागी सुमग्गस्स ॥२५९॥

उपरतपापः पुरुषः समभावो धार्मिकेषु सर्वेषु ।
गुणसमितितोपसेवी भवति स भागी सुमार्गस्य ॥२५९॥

उपरतपापत्वेन, सर्वधर्ममध्यस्थत्वेन, गुणग्रामोपसेवित्वेन च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्यौगपद्य-
परिणतिनिर्वृत्तैकाग्र्यात्मकसुमार्गभागी, स श्रमणः स्वयं परस्य मोक्षपुण्यायतनत्वादविपरीतफलकारणं
कारणमविपरीतं प्रत्येयम् ॥२५९॥

अथ पात्रभूततपोधनलक्षणं कथयति-उपरतपापत्वेन, सर्वधार्मिकसमदर्शित्वेन, गुणग्रामसेवकत्वेन
च स्वस्य मोक्षकारणत्वात्परेषां पुण्यकारणत्वाच्चेत्थंभूतगुणयुक्तः पुरुषः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रैकाग्र-
लक्षणनिश्चयमोक्षमार्गस्य भाजनं भवतीति ॥२५९॥

વધારે સ્પષ્ટ કર્યું. સમજાણું કાંઈ ? ‘પુણ્યનું કારણ પણ થતું નથી તો સંસારથી નિસ્તારનું...’
નિમિત્ત તો કેમ હોય ? એમ કહે છે. મિથ્યાદષ્ટિ છે, વિષયકષાય સેવે છે, એનામાં
અનુરક્તવાળા જીવો છે એને પુણ્ય પણ થતું નથી તો તારવામાં નિમિત્ત પણ હોઈ શકે
નહિ.

‘માટે તેમનાથી અવિપરીત ફળ સિદ્ધ થતું નથી...’ વિપરીત ફળ (–કારણ) છે એટલે
અવિપરીત ફળ એને સાબિત થતું નથી. ‘(અર્થાત્ વિષયકષાયવંત પુરુષોઽપ વિપરીત કારણનું
ફળ અવિપરીત હોતું નથી).’ સાચું પુણ્ય બંધાય કે કંઈ ધર્મની પરંપરા એવું એને હોતું
નથી. સમજાણું કાંઈ ? ચરણાનુયોગનો (અધિકાર) છે ને ! પર્યાયે પર્યાયે જેવી એની ગુરુની
યોગ્યતા (છે) અને સામે સેવા કરનારની, બેયની વાત ત્યાં લીધી છે.

‘હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે ‘અવિપરીત કારણ’ તે દર્શાવે છે :-’ લ્યો !

उवरदपावो पुरिसो समभावो धम्मिगेषु सव्वेषु ।
गुणसमिदिदोवसेवी हवदि स भागी सुमग्गस्स ॥२५९॥

હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે 'અવિપરીત કારણ' તે દર્શાવે છે :-

તે પુરુષ જાણ સુમાર્ગશાળી, પાપ-ઉપરમ જેહને,
સમભાવ જ્યાં સૌ ધાર્મિકે, ગુણસમૂહસેવન જેહને. ૨૫૮.

અન્વયાર્થ :- [ઉપરતપાપ :] જેને પાપ વિરામ પામ્યું છે, [સર્વેષુ ધાર્મિકેષુ સમભાવ :] જે સર્વ ધાર્મિકો પ્રત્યે સમભાવવાળો છે અને [ગુણસમિતિતોપસેવી] જે ગુણસમુદાયને સેવનારો છે [સ : પુરુષ :] તે પુરુષ [સુમાર્ગસ્ય ભાગી ભવતિ] સુમાર્ગવંત છે.

ટીકા :- પાપ વિરામ પામ્યું હોવાથી, સર્વ ધર્મીઓ પ્રત્યે પોતે મધ્યસ્થ હોવાથી અને ગુણસમૂહને સેવતો હોવાથી જે શ્રમણ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રના યુગપદપણારૂપ પરિણતિથી રચાયેલી એકાગ્રતાસ્વરૂપ સુમાર્ગનો ભાગી છે, તે શ્રમણ પોતાને અને પરને મોક્ષનું અને પુણ્યનું આયતન (સ્થાન) છે તેથી તે (શ્રમણ) અવિપરીત ફળનું કારણ એવું 'અવિપરીત કારણ' છે એમ પ્રતીતિ કરવી. ૨૫૮.

તે પુરુષ જાણ સુમાર્ગશાળી, પાપ-ઉપરમ જેહને,
સમભાવ જ્યાં સૌ ધાર્મિકે, ગુણસમૂહ સેવન જેહને. ૨૫૮.

સાધુપદ લીધું, પહેલું સાધુપદ લીધું. ધર્મીજીવ સમકિતી જ્ઞાની સાધુ, જેને આત્મજ્ઞાન અનુભવ સમ્યગ્દર્શન છે અને એ ઉપરાંત જેને ચારિત્રની વીતરાગ પરિણતિ પ્રગટી છે. સમજાણું કાંઈ ? એને 'પાપ વિરામ પામ્યું...' છે. એટલે પાપ એને હોતું નથી. મિથ્યાત્વનું પાપ, નથી વિષયકષાયના ભાવનું પાપ. સમ્યગ્દર્શન અનુભવ (છે), એ ઉપરાંત અંદર અવિકારી પરિણતિ, વીતરાગ પરિણતિ જેને પ્રગટી છે. એ 'સર્વ ધર્મીઓ પ્રત્યે પોતે મધ્યસ્થ હોવાથી...' એટલે શું ? સર્વ ધર્મી એટલે ? કોઈ સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ હો, કોઈ શ્રાવક હો અને સાચા મુનિ હો, એ બધા પ્રત્યે જેને સમભાવ વર્તે છે. સમજાણું કાંઈ ?

પ્રશ્ન :- અન્ય ધર્મવાળા તો નહિ ?

સમાધાન :- એની અહીં વાત નથી. સમજાણું કાંઈ ?

કોઈ આત્મજ્ઞાની હો અને પંચમ ગુણસ્થાન દશામાં હો, કોઈ આત્મજ્ઞાન ઉપરાંત પંચમ ગુણસ્થાનની નિર્મળ વીતરાગી શાંતિ અંશે પ્રગટ હો અને મુનિને વિશેષ વીતરાગ દશા પ્રગટ

હોય તો બધા માટે એને સમભાવ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો મુનિ પ્રત્યે હોય છે, બીજા પ્રત્યે ન હોય. ઇ કંઈ અહીં કહેવું નથી, અહીં સમભાવ છે, એમ કહેવું છે.

ધર્મીઓ પ્રત્યે - ‘સર્વ ધર્મીઓ પ્રત્યે...’ એટલે ધર્મના કરનારા ધર્મી પ્રત્યે. સમજાણું કાંઈ ? ‘સર્વ ધર્મીઓ પ્રત્યે...’ છે ને ? તો ધર્મ પ્રગટ્યો છે એવા જીવની વાત આમાં છે ને ? આહા..હા...! ચરણાનુયોગમાં કેટલો વિવેક કરીને વસ્તુનું સ્વરૂપ, વ્યવસ્થા આવી છે એ રીતે સર્વજ્ઞ ભગવાને જોઈ છે, એ રીતે વાત સિદ્ધ કરે છે. ‘સર્વ ધર્મીઓ પ્રત્યે પોતે મધ્યસ્થ હોવાથી અને ગુણસમૂહને સેવતો હોવાથી...’ ઓલામાંય આવે છે ને ? આમાં જ છે ને ? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’નું પહેલા (નથી આવતું) ? કેવા છે ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’, આવે છે ને ? (પ્રથમ પાંચ ગાથાની ઉત્થાનિકા)

‘સંસારસમુદ્રનો કિનારો જેમને નિકટ છે.’ અહીં તો મારે આની સાથે મેળવવું છે. આ શબ્દ આવ્યો છે ને ? ‘એવા કોઈ (આસન્નભવ્ય મહાત્મા - શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવ), સાત્તિશય (ઉત્તમઃ) વિવેકજ્યોતિ જેમને પ્રગટ થઈ છે... અને સમસ્ત એકાન્તવાદરૂપ અવિદ્યાનો અભિનિવેશ જેમને અસ્ત થયો છે એવા, પારમેશ્વરી (પરમેશ્વર જિનભગવાનની) અનેકાન્તવિદ્યાને પામીને, સમસ્ત પક્ષનો પરિગ્રહ...’ છે ને ? સમસ્ત પક્ષનો પરિગ્રહ (એટલે) ‘(શત્રુમિત્રાદિનો સમસ્ત પક્ષપાત) છોડ્યો હોવાથી અત્યંત મધ્યસ્થ થઈને,...’ ત્યાં કહ્યું છે. ‘અત્યંત મધ્યસ્થ’ શબ્દ છે ને ? અહીં મધ્યસ્થ શબ્દ છે.

આ ધર્મી છે એટલે મારા છે કે આ સાધુ છે તે મારા છે, સમકિતી મારા છે, એમ નહિ, બધામાં મધ્યસ્થ છે. સમજાય છે કાંઈ ? વીતરાગભાવ એટલો પ્રગટ્યો છે કે બધા પ્રત્યે, ધર્મીઓ પ્રત્યે પોતે મધ્યસ્થ હોવાથી ‘ગુણસમૂહને સેવતો હોવાથી...’ ઓ..હો...! ભગવાનઆત્મા અનંત ગુણનો સ્વભાવ, એને સંત સેવે છે, ગુણને સેવે છે. પરમાત્મસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, એના અનંત ગુણોને સેવે છે, અનંત ગુણને જેણે પર્યાયમાં પ્રગટ કર્યા છે.

‘જે શ્રમણ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રના યુગપદપણારૂપ પરિણતિથી રચાયેલી...’ કેવો છે સાધુ ? આત્માનું નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન નિશ્ચય છે, આત્માનું સમ્યક્જ્ઞાન છે અને આત્મામાં રમણતારૂપ નિર્વિકલ્પ વીતરાગી પરિણતિ નામ દશા છે. યુગપદ - ત્રણે એક સમયે છે. પરિણતિથી પાછું (એમ કહ્યું). ‘યુગપદપણારૂપ પરિણતિ...’ છે, એની દશા ઇ છે. સમ્યગ્દર્શન,

જ્ઞાન, ચારિત્રની અવસ્થા નિર્મળ થઈ ગઈ છે. સમજાણું કાંઈ ? વસ્તુમાં તો હતું, સમ્યગ્દર્શન એટલે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્ર શક્તિ (હતી), એને અનુસરીને નિર્મળ નિર્વિકારી નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની અવસ્થા થઈ છે. એવી રચાયેલી, એવી 'પરિણતિથી રચાયેલી એકાગ્રતારૂપ સુમાર્ગનો ભાગી છે,...' આહા..હા...! કહો, સમજાણું કાંઈ ? એનાથી રચાયેલી એકાગ્રતા, એ ત્રણ થઈને એક જ થયું ને ? એવા સુમાર્ગના. સુમાર્ગશાળી છે, સુમાર્ગવંત છે, સુમાર્ગના ભાજન છે.

'તે શ્રમણ પોતાને અને પરને મોક્ષનું અને પુણ્યનું આયતન (સ્થાન) છે...' આનો અર્થ જરી 'જયસેનાચાર્યો' બીજો કર્યો છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'નો બીજો અર્થ છે. શબ્દફેર એમ થાય છે, ભાઈ ! સમજાણું ? 'જયસેનાચાર્યો' તો એવો અર્થ કર્યો છે કે, સમજાણું ? પોતાને મોક્ષનું કારણ થાય છે અને પરને પુણ્યનું કારણ થાય છે. એવા ધર્માત્મા સંત આત્મદર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રની નિર્મળ વીતરાગ પરિણતિવાળા. એ પોતાને મોક્ષનું કારણ થાય છે, બીજા પરદ્રવ્યને પુણ્યનું કારણ થાય છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ની શૈલીની એવી વસ્તુ છે, તે શ્રમણ પોતાને અને પરને મોક્ષનું. એ સાધુ પોતાને મોક્ષનું કારણ છે અને પરને પણ મોક્ષનું નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ ? આવા સંત છે કે સમક્રિતી જ્ઞાની આદિ બીજાને મોક્ષમાં નિમિત્ત થાય. બીજા નિમિત્ત હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

શ્રમણ પોતાને મોક્ષનું કારણ છે અને પોતે પણ પુણ્યનું આયતન છે. ઓલો શુભઉપયોગ લીધો હતો ને ? ભાઈ ! શુદ્ધ અને શુભ. આનંદસ્વરૂપની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને પરિણતિ પણ છે અને અંદર પંચ મહાવ્રતનો વિકલ્પ, રાગ છે, એનો રાગ પણ છે. તેથી તે મોક્ષનું પણ કારણ છે અને પુણ્યનું પણ આયતન છે, પોતાને પણ. સમજાણું કાંઈ ? અને પરને પણ મોક્ષનું પણ નિમિત્ત છે અને પુણ્યનું પણ નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! કેટલી વાતને ચરણાનુયોગમાં સ્પષ્ટ કરે છે ! સમજાણું ? આંધળી દોડ ચાલે નહિ, અહીં કહે છે, બધો વિવેક જોઈએ.

સમ્યક્દષ્ટિ કોને કહેવો ? સમ્યક્જ્ઞાની કોને કહેવો ? સમ્યક્ચારિત્રવંત કોને કહેવો ? મિથ્યાશ્રદ્ધાવંત કોને કહેવો ? મિથ્યા આચરણવાળા વ્રતાદિના વિકલ્પવાળા મિથ્યાદષ્ટિ કોને કહેવા ? અને સમ્યક્દષ્ટિ પણ સ્વરૂપના ચારિત્રવંતને પણ પંચ મહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂલગુણના વિકલ્પ વર્તે એ કોને કહેવો ? એ બધી વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ કરી છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? અને પોતે કીધું છે ને શરૂઆતમાં ? કે, મોક્ષમાર્ગના પ્રણેતા આ અમે આ ઊભા !

કેવો મોક્ષમાર્ગ છે એ અમને પરિણમ્યો છે. સમજાણું ? પહેલા (આવે) છે ને ? શરૂઆતની પહેલી ગાથા - ૨૦૧. 'યથાનુભૂત માર્ગ તેને પ્રણેતા અમે આ ઊભા.' ૨૦૧ (ગાથાના) છેલ્લા શબ્દો. 'તેને (શ્રામણ્યને) અંગીકાર કરવાનો જે યથાનુભૂત માર્ગ...' જેવો અમે અનુભવ્યો છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની દશા અમને વર્તે છે અને એમાં અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિના વિકલ્પોની વ્યવહાર દશા પણ વર્તે છે. એ 'અંગીકાર કરવાનો જે યથાનુભૂત માર્ગ તેને પ્રણેતા અમે આ ઊભા.' આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાને આમ કહ્યું છે માટે કહીએ છીએ એમ નહિ. અમને એ અનુભવ મોક્ષના માર્ગનો વર્તે છે અને શુભ રાગાદિ ચરણાનુયોગની અપેક્ષાએ વ્યવહારના અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિ હોય, એવા અમારા નિશ્ચય અને વ્યવહારના ભાનમાં અમે છીએ, અમે એ રીતે મોક્ષના માર્ગના કહેનારા અમે છીએ. જેવું અમને પ્રગટ્યું છે એવું જ બીજાને અમે કહીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! છે ને એ ?

'તેને અંગીકાર કરો.' 'પોતે અંગીકાર કર્યું, તે રીતે બીજાનો આત્મા પણ, જો તે દુઃખથી મુક્ત થવાનો અર્થા હોય તો, તેને અંગીકાર કરો.' અમે કહીએ છીએ તે જ એનો પ્રકાર છે, એથી બીજો છે નહિ. જાતના અનુભવથી સાધુપદની દશા... આહા..હા...! કેવી હોય ? અને એ સાધુદશામાં વિકલ્પની હદની મર્યાદા અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિ કેવી હોય ? એ બધી અમને વર્તે છે. એથી અમે સાધુનો માર્ગ કહીએ છીએ. કહો, સમજાણું ? આ..હા...! અનાદિ સનાતન વીતરાગમાર્ગ આ છે. સમજાણું કાંઈ ?

સાધુ કોને કહેવો ? બાહ્યમાં નગ્ન દશા હોય, અભ્યંતરમાં અઠ્યાવીસ મૂળગુણના વિકલ્પ હોય, એ કંઈ સાધુપણું નથી. અંતરમાં પૂર્ણાનંદ પ્રભુ આત્મા, એનો અનુભવ સમ્યગ્દર્શન હોય, એનું આત્માનું જ્ઞાન હોય અને આત્મામાં ઠરવાનું અનુષ્ઠાન હોય. જુઓ ! એને કહીએ છીએ. ઓલા શુભાદિની વાત આમાં નથી કરી. અહીં તો જુઓને ! 'જે શ્રમણ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રના યુગપદપણારૂપ...' છે ને ? 'પરિણતિથી રચાયેલી એકાગ્રતારૂપ સુમાર્ગ...' આમાં ઓલો વ્યવહાર લીધો નથી. સમજાણું કાંઈ ? કે, આ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે છે ને નગ્ન છે ને એકવાર આહાર લ્યે છે, એ બધી વાત છોડી દીધી છે. એ વ્યવહાર છે એનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે, પણ એનો આદર કરાવ્યો નથી. આહા..હા...!

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની એકસાથેની પરિણતિથી, એકસાથેની અવસ્થાથી 'રચાયેલી એકાગ્રતારૂપ સુમાર્ગનો ભાગી છે, તે શ્રમણ પોતાને અને પરને મોક્ષનું અને પુણ્યનું આયતન (સ્થાન) છે...' પોતાને પણ અલ્પ કાળમાં કેવળજ્ઞાનની મોક્ષ દશા પ્રગટ થશે, મોક્ષનું આયતન

છે, એ આત્મા મોક્ષનું આયતન છે. આયતન એટલે ઘર છે. ઘર એટલે સ્થાન છે અને શુભ ભાવ વર્તે છે, એથી પુણ્યનું પણ આયતન - ઘર છે. પુણ્યનું ઘર ને પવિત્રતા - મોક્ષનું ઘર, બેય સાધુ છે, એમ કહે છે. આવા સાધુ હોય છે. આહા..હા...! ભાઈ ! સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની દશા સહિત એને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિ, દયા, અહિંસા આદિ વ્રત, છ આવશ્યકના વિકલ્પ વર્તે છે એ તો પુણ્ય છે, કહે છે. એવા પુણ્યનું સ્થાન પણ અમે છીએ અને મોક્ષનું સ્થાન પણ અમે છીએ. જુઓ ! પોતાને માટે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? અમે આ પ્રમાણે છીએ પણ હજી અમારું શું થશે ? કેટલા ભવ (બાકી છે) ? અને ક્યાં જાણું ? એમ અહીંયાં નથી, એમ કહે છે. આહા..હા...! છદ્મસ્થને એમ કેમ ખબર પડે ? માણસ નથી કહેતા ? અરે...! સાંભળ રે.. ભગવાન ! તને ખબર નથી.

અહીં તો કહે છે, અંદર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પરિણતિ પ્રગટ દશા વર્તે છે એથી એને કોલકરારપણે છે કે, અમે મોક્ષના આયતન - ઘર છીએ. અમે સંસારના સ્થાનમાં રહેવાના છીએ નહિ. આહા..હા...! કહો, ભાઈ ! સમજાણું કાંઈ ? મોક્ષના કારણની દશા જે અમને પ્રગટી છે એથી અમે કોલકરારથી કહીએ છીએ કે અમે મોક્ષના આયતન - ઘર છીએ અને સાથે રાગાદિ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિનો વર્તે છે. અમે વર્તમાન પુણ્યના સ્થાન છીએ, ભવિષ્યમાં પણ દેવાદિ કે કોઈ રાજા આદિના સ્થાનમાં જવાના છીએ એવા પુણ્યના સ્થાન છીએ, એમ કહે છે. ભાઈ ! આહા..હા...! એ..ઈ...! શું (કહે છે) ? પુણ્યના આયતન છીએ, એમ કહે છે. અત્યારે ! પવિત્રતાના ફળ તરીકે મોક્ષ મળશે અને પુણ્યના ફળ તરીકે અમે રાજા અને મોટા દેવાદિ થાણું. અમે એના સ્થાન છીએ. આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ? અહીંયાં એમ નથી કે, હાય.. હાય... ક્યાં જાણું ? કેટલા અવતાર કરવા પડશે ? (એવું જેને થાય) એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. સમજાય છે ? એવા જેને સંશય અને શંકા વર્તે એ તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- અનુભવ થયા વિના એમ કહે કે, હવે મારો બેડો પાર છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો બધા મરી જવાના. બેડો શું પાર ધૂળ થાશે ? બેડા પારની દશાની તો ખબર નથી અને બેડો પાર થઈ જશે ? ઘણા કહે છે ને, આ અમારું ચારિત્ર છે, લ્યો ! એ ઓઘો, ઓલો કહે મુહપત્તી અને ઓલો કહે, નગ્નપણું. ત્રણે કહે છે ને ? મોરપીંછી. નગ્નપણું, મોરપીંછી અને કમંડળ એ મોક્ષમાર્ગ. ઓલો કહે, ઓઘો અમારો. ઓલો કહે, મુહપત્તી.

મુમુક્ષુ :- મુહપત્તી ..

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, ઇ છે ને, લખ્યું છે. એક ફેરી બનાવ્યું હતું. આઠ પડ હોય ને ? આઠ કર્મનો નાશ કરે માટે આઠ પડ. એવું લખ્યું છે, એક પુસ્તક બનાવ્યું છે. અહીં છે ને ? પુસ્તક છે. નામ શું કીધું ? એનું નામ શું ? ‘સમુદ્દાણસૂત્ર’ અહીં આપણી પાસે છે. બત્રીસ સૂત્રો છે ને ? નંદીસૂત્રમાં નામ આવે છે ને ? એમાં ‘સમુદ્દાણ’ નામનું પુસ્તકનું નામ છે. ચોરાશી રચ્યા હતા. શ્વેતાંબર આચાર્યે અહીં ‘વલ્લભીપુર’માં ચોરાશી રચ્યા હતા. આ ‘વળા’ છે ને ? અહીંથી ‘વળા’ છે ને ? આઠ કોશ (દૂર છે). ત્યાં ચોરાશી રચ્યા. એમાંથી પછી પીસ્તાલીસ માન્ય રાખ્યા. સ્થાનકવાસીએ બત્રીસ માન્ય રાખ્યા. એમાં એ છે. સમજાણું ? શું કીધું ? એમાં એ ચોરાશીમાં ‘સમુદ્દાણસૂત્ર’નું નામ છે, એમ કહ્યું છે. આ નવું બનાવટી બનાવ્યું છે. એમાં એ લખ્યું છે કે, આઠ પડની મુક્તિ ભગવાન આપે કેમ કહી ? આઠ પડ. કે, આઠ કર્મના નાશ કરવા માટે કહી. છે ? ગજબ છે ને ? જૈનદર્શનમાં મુહપત્તી સાધુને ત્રણકાળમાં હોય નહિ. કપડાનો કટકો હોય નહિ તો મુહપત્તો તો ક્યાંથી આવ્યો ? આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- વાયુકાયનું રક્ષણ થાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વાયુકાયનું રક્ષણ જ છે, અસત્ ક્રિયા છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

અહીં તો વીતરાગ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ કહેલો માર્ગ આવો છે. માનો તો માનો. અહીં શ્રદ્ધા કરાવે છે ને ? કીધું છે ને ? જુઓ ! અહીં ૨૫૯માં ‘દર્શાવે છે’ કીધું છે. ૨૫૯માં ‘શ્રદ્ધાપયતિ’ (કહ્યું), અહીં ‘કારણમવિપરીતં દર્શયતિ’ – દેખાડે છે. ઇ શ્રદ્ધા કરવા દેખાડે છે ને ? સમજાવે છે કહો કે શ્રદ્ધા કરવા સમજાવે છે, બધું (એક જ છે). વાત તો શ્રદ્ધા કરાવવાની (છે). આહા..હા...! એને દેવ અને ગુરુ કેવા હોય અને ગુરુએ કહેલો, શાસ્ત્રએ કહેલો ધર્મ કેવો હોય અને શાસ્ત્ર શું કહે છે ? દેવ વીતરાગ, ગુરુ વીતરાગ, શાસ્ત્ર વીતરાગતાની વાત કરે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

એટલે કહે છે, આ સાધુ. ભગવાન સાધુ, વનવાસી મુનિઓ અંતરમાં સ્વરૂપમાં આનંદની કેલી કરતા અતીન્દ્રિય આનંદની મોજ કરતા. શાંતિ ચારિત્રની વીતરાગતા પ્રચુર સ્વસંવેદન ! આનંદનું પ્રચુર વેદન – ઘણું વેદન. સમ્યક્દષ્ટિને આનંદનું થોડું વેદન છે. એ કરતા પંચમ ગુણસ્થાનના સાચા શ્રાવકને આનંદનું વેદન વિશેષ છે. એથી મુનિને પ્રચુર આનંદ છે.

આહા..હા...! એ દુઃખી નથી, એમ કહે છે. આ તડકા પડે, ઉઘાડા પગે ચાલે, ઊના પાણી પીવા, એ દુઃખી નથી. એ અંતર આનંદની લહેર ઊઠે છે, કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એને શ્રદ્ધાએ કબ્જે કરી લીધો છે. આખા આનંદને, પૂર્ણાનંદને કબ્જે કર્યો. આહા..હા...! એવું સમ્યગ્દર્શન નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ, જે સવારે કહી હતી, અને તેનું જ જ્ઞાન. ભગવાનઆત્માનું જ જ્ઞાન, જ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન આવ્યું, અને તેના સ્વરૂપમાં રમણ. ઓ..હો..હો...! રાગ નહિ, એકલી વીતરાગતાનું પરિણમન, એવા સાધુ, એને જરી શુભજોગ તો છે, સમજાય છે ? સાધુપણું એને ન કીધું, ભાઈ ! સાધુ તો આ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો ભાગી, સુમાર્ગનો ભાગી છે ઇ. શુભરાગનો ભાગી છે એમ નથી કીધું. આહા..હા...! પણ છતાં એને છે ખરો ભાગ, પણ એ ભાગ એનો ભાગ નથી. એ પુણ્યનો ભાગ જુદો છે, ભિન્ન છે. સાધુ(ને) એકવાર આહાર વગેરે જે છ આવશ્યક(ના) વિકલ્પ ઊઠે છે, પણ એનો ભાગી નથી. એનો ભાગ જુદો જાય છે, જડમાં, પરમાં (જાય છે), એમ કહે છે.

‘એકાગ્રતાસ્વરૂપ સુમાર્ગનો ભાગી છે,...’ એમ કહ્યું છે ને ? સંસ્કૃતમાં એમ છે ને ? જુઓ ! ‘માર્ગભાગી’ ‘નિર્વૃત્તૈકાગ્યાત્મકસુમાર્ગભાગી’ આહા..હા...! ટીકા, તે પણ ટીકા ! હૃદયની ટીકા છે ને અંદરથી !! ભગવાનઆત્મા જેણે સમ્યગ્દર્શનની પર્યાયથી સારા ભગવાન પૂર્ણાનંદ આત્માને (કબ્જે કર્યો છે), ધ્રુવમાં એ પર્યાયને પ્રસારાવીને નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શનનું પરિણમન થયું છે અને તે સ્વરૂપ રાગ વિનાનું, શાસ્ત્રજ્ઞાન રહિત, સ્વનું જ્ઞાન અંતર થયું છે, એટલી દશા તો ચોથે અને પાંચમે પણ હોય છે. ચોથે પણ હોય છે. પાંચમે શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ... શાંતિ.. શાંતિ... અંતરનો ઉપશમરસ.. ઉપશમરસ.. આખું સ્વરૂપ છે એમાંથી અમુક ઉપશમરસ ચોથાથી અધિક પ્રગટ્યો છે. એને શ્રાવક કહેવામાં આવે છે. સર્વાર્થસિદ્ધિના દેવની દશા કરતા ક્ષાયિક સમક્રિતી એકાવતારી હોય, સર્વાર્થસિદ્ધિનો છેલ્લો દેવ, એના કરતા પણ પંચમ ગુણસ્થાનમાં આનંદની દશા, શાંતિની (દશા) વિશેષ હોય છે. આહા..હા...! સમ્યગ્દર્શન કરતા એક પડિમા હોય, સમ્યગ્દર્શનના અનુભવપૂર્વકમાં એને શાંતિનો અંશ વધી ગયો હોય છે. એથી બે પડિમાવાળાને શાંતિને અંશ વધી ગયો છે. એમ કરતા કરતા અગિયારમાવાળાને શાંતિનો અંશ વધેલો છે. આહા..હા...! એના એ ભાગી છે. મુનિ પણ સુમાર્ગના ભાગી (છે), એ પણ અંદર એવા આનંદના ભાગી છે, પણ મુનિ કરતા થોડો છે. આનંદની ખાણ, આખું નિધાન જેની શ્રદ્ધાએ કબ્જે કર્યું અને એ ઉપરાંત એમાં સ્થિરતા કરી. આહા..હા...!

ધન્ય અવતાર છે ને !! સમજાય છે કાંઈ ?

એવા શ્રમણ - સાધુ પોતાને મોક્ષનું સ્થાન છે, ઘર છે અને પરને પણ મોક્ષનું આયતન છે. નિમિત્ત તરીકે. એવા સાધુ પુણ્યનું પણ સ્થાન છે, પણ એ તે પુણ્ય કેવું ? અલૌકિક પુણ્ય ! આ...હા...હા...! એના પુણ્યમાં કાં તો તીર્થંકરગોત્ર બંધાય કાં સર્વાર્થસિદ્ધિનું આયુષ્ય આદિ બંધાય, પંચમ આરાના સાધુ હોય તો અમુક જાતની હદનું બંધાય. એવું પુણ્ય છે (તે) હેય છે, આદરણીય નથી. ઝેર તરીકે પુણ્યના ભાવને જાણે છે. સ્વભાવથી વિરુદ્ધ જાણે. આમાં આવ્યું હતું, નહિ ? સ્વભાવથી વિરુદ્ધ હોવાને કારણે. કાલે નહોતું આવ્યું ? એ..ઈ...! ક્યાં આવ્યું હતું ? વિપરીત નહોતું આવ્યું ? ૨૫૪ ગાથા ને ? ૨૫૪ જુઓ ! 'શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો' જુઓ ! ૨૫૪માં આવી ગયું. ઓ...હો...હો...!

ભગવાનઆત્મા પરમ આનંદનો કંદ પ્રભુ, એ આનંદની પરિણતિ પરિણમ્યો છે, એમાંથી હજી શુભરાગ આવે છે. ૨૫૪ (ગાથાની ટીકાની) ત્રીજી લીટી છે. 'શુભોપયોગ શુદ્ધાત્મપરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા રાગ સાથે સંબંધવાળો છે;...' છે ખરો. આહા...હા...! અરે.. ભાઈ ! વીતરાગ શું કહે છે ? અને શું માર્ગ છે એ હજી જેને ખબર પણ ન મળે અને એને ધર્મ થઈ જાય (એમ કેમ બને) ? આહા...હા...!

અહીં તો પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથના જ્ઞાનમાં જે માર્ગ આવ્યો એવો સંતોએ પ્રગટ કરીને, પરિણમીને એ વાત કરી રહ્યા છે. પોતે પોતાને માટે આમાં કહે છે કે નહિ ? ભાઈ ! અમે મોક્ષના સ્થાન છીએ અને અમે પુણ્યના સ્થાન છીએ. આહા...હા...! એ..ઈ...! સમજાણું કાંઈ ? એવા બધા સંતો, જે સાચા સંત હોય એને એ જ હોય છે. પંચમકાળના સાચા સંત હોય તો પણ એ આવા હોય તો સાચા (છે). આ સિવાય કંઈ પંચમકાળમાં બીજી રીતે ગણવા એમ છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- ચોથા કાળમાં ....

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ચોથા ગોળમાં ગોળ, ઘીની સુખડી થાતી હશે અને અત્યારે પાણીની થાતી હશે.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મોળું મોળું હોય કદાચ, પણ આ પણ મોળું હોય. સમજાણું કાંઈ ? પણ કાંઈ બીજી ચીજ થાય ? સોનાને ઠેકાણે લોઢું થઈ જાય ? આહા...હા...!

કહે છે કે, આત્મામાં જ્યાં અંદર રેલમછેલ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને શાંતિની પ્રગટી છે એવા

સંતો, પોતાને મોક્ષનું સ્થાન જાણે છે, અમે હવે મોક્ષના ઘરમાં જ જવાના છીએ, અમે હવે સંસારમાં છીએ નહિ. પણ સાથે થોડો રાગ છે તો અમે પુણ્યના સ્થાન હજી ઊભા છીએ. પુણ્ય ભાવ છે. અને એના ફળ તરીકે.... એમ કહે છે, જુઓ ને ! આ બધી છેલ્લી ગાથાઓ છે ને ! એટલે સંતોને ખ્યાલ છે ને કે, અમે પંચમઆરાના સંત છીએ તો કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષ (નહિ પામીએ), અત્યારે અહીંયાં મોક્ષ નથી.

મુમુક્ષુ :- દેવમાં જાવું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા. તેથી અહીં પોતાની દશાનું વર્ણન કરીને વર્ણન બતાવે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

અમે આત્માના કેવળજ્ઞાનના મોક્ષના ઘર છીએ, હોં ! અમને કેવળજ્ઞાન અલ્પકાળમાં પ્રગટવાનું છે, એના અમે સ્થાન છીએ, હોં ! એના અમે અધિકારી છીએ, કહે છે. સાથે થોડો રાગ છે, એ અઠ્યાવીસ મૂલગુણ, મહાવ્રતનો એ રાગ પુણ્યબંધનું કારણ છે, તો પુણ્યના સ્થાન પણ (અમે છીએ). જુઓ ! આ પુણ્ય બંધાય છે, અહીં ટંકશાળ (પડે છે). ભાઈ ! મુનિને ઘરે પુણ્યની ટંકશાળ બંધાય, એમ કહે છે. દુનિયામાં ક્યાંક ટંકશાળ થાતી હશે કે નહિ ? આવા પુણ્યશાળી માટે ત્યાં થાય છે, એમ કહે છે. પૈસા ને હીરા નીકળે છે ને ? ખાણમાંથી હીરા નીકળે, માણેક નીકળે એ બધું આવા પુણ્યશાળી માટે ત્યાં બધું થાય છે, એમ કહે છે. થાય છે તો એને કારણે, હોં ! પણ આવું પુણ્ય છે, એ જ્યાં જન્મશે કાં રાજને કુળે કા અબજોપતિ કોઈ શેઠિયાને કુળે એ જ્યાં જશે ત્યાં આગળ ધનના ઢગલા, આબરુના ઢગલા, એવે ઠેકાણે ધર્મી સમકિતી સાધુ જન્મશે.

પ્રશ્ન :- દુકાન તો કરવી જ પડે ને ?

સમાધાન :- એણે દુકાન ન કરવી પડે. ભાઈ ! એ તો જ્યાં જન્મશે ત્યાં આગળના દરિયામાં એવા લાખો માછલા પાકશે કે ત્યાં મોતી પાકશે. દુનિયા એમ કહેતી આવે કે, ઓ..હો...! આ પુરુષ કોઈ પૂર્વનું જુદું પુણ્ય લઈને આવ્યો છે. કોઈમાં ભાગ લઈને રાજા આજીવિકા કરે એવા એ રાજકુમાર નથી, એમ લોકો કહેતા હશે. સમજાણું કાંઈ ?

તમારે આ ગામ છોડીને 'થાણા' ફેક્ટરી કરવી પડે (એવું નથી). 'મુંબઈ' પણ રાખી છે અને અહીંયાં પણ રાખી છે. બે ફેર પગલા કરવા ગયા હતા ને ! આના છોકરા પાસેય ગયા હતા. એ આવ્યો હતો, ત્યાં આવ્યો હતો. પુણ્ય પણ ઠેકાણા વિનાના. આ તો વિરાધક મિથ્યાદષ્ટિના પુણ્ય અને સમ્યક્દષ્ટિના પુણ્યની વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...!

ભાઈ ! લ્યો, આ બધા પૈસા(વાળા) નથી ? એ..ઇ...! કરોડોપતિ માણસ છે, લ્યો ! સવારમાં કોઈક કહેતા હતા કે, દુઃખી લાગે છે. બે અબજ ને ચાલીસ કરોડ ! બહુ દુઃખી લાગે છે. હેરાન થાય છે. હેરાન.. હેરાન.. આ પૈસાનું આમ કરો ને આ પૈસાનું આ કરો. ક્યાં ગયા ભાઈ ? આ રહ્યા, એના ઇ કાકાના દીકરા ભાઈ છે. આહા..હા...!

ભગવાન ! અહીં તો કહે છે, અમે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રથી આત્માનું સેવન કરીએ છીએ માટે અલ્પકાળમાં અમારો મોક્ષ (થવાનો છે). મોક્ષના અમે ઘર જ છીએ, હોં ! અમારો સંસાર હવે નથી. પણ કાંઈક બાકી રહ્યું છે પુણ્ય, એ પુણ્યના સ્થાન પણ અમે છીએ. આહા..હા...! અરે...! સમ્યક્દષ્ટિને પુણ્ય બંધાય, મુનિને બંધાય એ અલૌકિક છે. સમજાણું ? સત્પુણ્ય છે ને ! સત્પુણ્ય છે. એ જ લક્ષમાં હતું, અત્યારે મગજમાં એ વાત ચાલતી હતી. સત્પુણ્ય કહ્યું છે ને ! 'પદ્મનંદી'માં કહ્યું છે. ધર્મીને સત્પુણ્ય હોય છે. કેમકે સત્ સ્વભાવ ભગવાનઆત્મામાં ભૂમિકાની દશામાં આવેલું પુણ્ય છે. પુણ્ય તો નાશવાન છે, અસત્ છે પણ આ સત્ની સાથે ... માટે એને પણ સત્પુણ્ય કહેવામાં આવે છે. કીધું છે ને ભાઈએ ? 'શ્રીમદ્દે' કહ્યું છે.

આ..હા..હા...! વીતરાગની ખાણ આત્મા, એ ખાણ હાથમાં લાગી, હવે એને કહે છે કે મોક્ષની ખાણ તો અમારી પાસે (છે), અમે અલ્પકાળમાં મોક્ષ જવાના. સમજાય છે ? અમારે ભગવાનને પૂછવું પડે એવું નથી, એમ કહે છે. ભગવાન અમારે કેટલા ભવ હશે ? અમે ક્યાં હશું ? એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? અમારો ભગવાન એમ કહે છે કે, અમે અલ્પકાળમાં સિદ્ધ થવાના છીએ. એમ કહે છે, લ્યો ! આહા..હા...! ભાઈ ! એમ અમે કહીએ છીએ કે, કદાચિત્ ભવ તો હશે ને છે, દેવમાં જાવું છે, તો એ અમારા પુણ્ય, પણ અમે પુણ્યના સ્થાન છીએ. સારા પુણ્યના અમે સ્થાન છીએ. એવામાં અમારો અવતાર (થશે) અને મનુષ્યમાં પણ સારા પુણ્યના ઘરે અવતાર (થશે), એ અમે છીએ, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ત્યાં પણ નિર્લેપ રહે છે ને !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દષ્ટિમાં આદર ક્યાં છે ? ત્યારે તે એ સમકિત કહેવાય છે. પુણ્યના આદરની વાત જ ક્યાં છે ? એ તો હેય છે, દુઃખ છે, ઝેર છે. આહા..હા...! એ ઝેર છે એને પુણ્ય કીધું છે. પણ વ્યવહારે પવિત્રતા છે, વ્યવહારે. આત્માનું ભાન છે એની આ વાત ચાલે છે ને ? જેને પુણ્યને નિષેધ છે. આદર નથી, દુઃખ છે, દુઃખ છે. શાંતિને

લૂંટનારો ભાવ છે, પણ આવે છે. કારણ કે કેવળજ્ઞાન પામવાની પૂર્ણ દશા અત્યારે નથી. એટલે આચાર્ય કહે છે. આ..હા...! પોતાની દશા કહે છે, હોં ! સમજાણું કાંઈ ?

‘પોતાને અને પરને મોક્ષનું અને પુણ્યનું આયતન (સ્થાન)...’ છીએ અને અમે જગતના પ્રાણીને – ધર્મ સમજનારને અમે મોક્ષનું નિમિત્ત છીએ. એ મોક્ષ જાય એમાં અમે નિમિત્ત છીએ. આ અજ્ઞાની નિમિત્ત હોઈ શકે નહિ, ભાઈ ! એમ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? સામા પ્રાણીને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પામવામાં અજ્ઞાની નિમિત્ત ન હોય. મોક્ષમાં નિમિત્ત ન હોય તો મોક્ષના કારણમાં પણ અજ્ઞાની નિમિત્ત ન હોય, એમ કહે છે. આ..હા..હા...!

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યલિંગી હોય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દ્રવ્યલિંગી હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ ? સ્વરૂપનું ભાન નથી, દ્રવ્યલિંગી અજ્ઞાની બીજાને મોક્ષનું, સમ્યગ્દર્શનનું નિમિત્ત હોય ? બિલકુલ જૂઠ વાત. સમજાણું કાંઈ ? એ એમાં કહે છે. પરને અમે મોક્ષનું નિમિત્ત છીએ. એટલે કે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પામનારને અમે નિમિત્ત છીએ, સમકિતી જ્ઞાની નિમિત્ત હોય. ચોથા ગુણસ્થાનવાળો સમકિતી પણ નિમિત્ત છે. આ તો મુનિની વાત છે પણ એ બધા એમાં આવી જાય છે. સામાને મોક્ષમાં નિમિત્ત સમ્યક્દૃષ્ટિ જ હોય છે. સમ્યગ્દર્શન પામવામાં સમ્યક્દૃષ્ટિ જ નિમિત્ત હોય. એની દેશના જ એને નિમિત્ત હોય છે, એમ કહે છે. ભારે વાતું, ભાઈ !

‘શ્રમણ પોતાને અને પરને...’ અહીં ટૂંકું છે પણ ઘણું છે એમાં. સમજાણું કાંઈ ? મોક્ષસ્વરૂપની ખાણ ખીલી છે, મોક્ષસ્વભાવ જ આત્માનો છે. એ સ્વભાવ જ જ્યાં દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતામાં લઈ લીધો છે (તો) અલ્પકાળમાં મોક્ષ જવાના. ભવ છે ને ? એ તો પુણ્ય છે. પુણ્યના સ્થાન પણ અમે છીએ. અમને એવું સ્થાન (છે). આ..હા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? જલસા કરીને મોટપ લેવી છે, એ મોટપ અમને નહિ હોય, એમ કહે છે. (અજ્ઞાની) મોટપ લેવા માટે બે-ચાર ઊભા કરે. જલસો કરો, અભિનંદન આપવા માટે ભેગા કરે ને ? અભિનંદન આપવા માટે જાઓ, આમ કરો, પુણ્ય ભેગા કરો, પછી આચાર્યપદ ત્યારે મને આપો, અમને આ પદ આપો, માનપત્ર આપો. પુણ્ય પણ મિથ્યાદૃષ્ટિના બાંધેલા એવા હલકા પુણ્ય દેખાય છે.

મુમુક્ષુ :- ભિખારી છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભિખારી જ છે. પણ અહીં બીજી વાત વર્ણવી છે. અહીં એનું ફળ વર્ણવે છે. અહીં તો ફળ વર્ણવવું છે. ભગવાનઆત્મા નિર્વિકલ્પ આનંદ સ્વરૂપના ભાનવાળા

જીવને ચોથે ગુણસ્થાને હોય, એને પણ શુભ એવું હોય છે કે માર્ગના પુણ્યના ભાગી નથી. ભાગી તો પોતાના માર્ગના ભાગી છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! પણ પોતાની કયાશને (લઈને) શુભભાવ (આવે) છે તો એ વર્ણવે છે. પુણ્યના સ્થાન હોય તો અમે છીએ. દુનિયા પાપી મિથ્યાદષ્ટિ પુણ્યના સ્થાન છે જ નહિ, એમ કહે છે. ભાઈ ! સમજાય છે કે નહિ ? તીર્થંકર થાય તો એનું પહેલેથી પરમ ઔદારિક શરીર હોય. જુઓ ! પૂર્વે સમ્યગ્દર્શનમાં પુણ્ય બાંધેલા. એનું શરીર એવું હોય. બીજાને તો જન્મે અને પાણીનો એક લોટો માથામાં નાખે તો મરી જાય. આને તો કેટલો મોટો આવે ? ૧૦૦૮. એ મોટો આઠ જોજનનો લાંબો (હોય). એટલું પાણી ! કેટલી શરદી થાતી હશે ? આહા..હા...! ભક્તામર ૪૮ શ્લોકનો છેલ્લો શબ્દ આવે છે. બધું કાંઈ યાદ રહે છે ? એનો ભાવ ખ્યાલ આવી જાય કે, આ મુનિ પણ પોતાની દશા વર્ણવે છે. સમજાણું કાંઈ ? અમે ભવિષ્યમાં પંચ કલ્યાણકવાળા તીર્થંકર થવાના છીએ, ત્યાં એમ કહે છે. એક શબ્દ છે, ભૂલી ગયા. સમજાણું ? મુનિ હતા ને ? ભાવલિંગી સંત હતા. આનંદમાં ઝુલતા (હતા). કંઈક રાગ રહી ગયો છે તો કહે છે કે, અમે એવી લક્ષ્મીવાળા બાહ્યમાં પણ પંચ કલ્યાણકની લક્ષ્મીવાળા (થવાના) અને અંદરમાં મોક્ષની લક્ષ્મીવાળા થવાના છીએ. એવી વાત છે.

આલોચના નથી આવતું ? ભાઈ ! ‘પદ્મનંદી’ની આલોચનામાં આપણે આવે છે. હર વખતે આલોચના વાંચીએ છીએ ને ? ‘પદ્મનંદીઆચાર્ય’માં. એમાં છેલ્લા બોલ ઈ આવે છે કે, અમને ત્રણલોકનું રાજ હો (તોપણ તે અધિક નથી). કારણ કે ખ્યાલ છે કે, આ શુભભાવનું ફળ સ્વર્ગ આવશે. આલોચનાનો અધિકાર છે ને ? ‘પદ્મનંદી’ની ૩૩ ગાથા છે. વરસોવરસ વંચાય છે. આ ફેરી વંચાશે. ૩૩ ગાથા. એમાં છેલ્લે એમ કીધું છે. સમજાણું ? આલોચના આપણા (એક મુમુક્ષુએ) કર્યું છે ને ? છેલ્લી ગાથાઓ છે. છે સંસ્કૃતમાં પણ આ ગુજરાતીમાં છે. ‘બાહ્ય અતિશય આદિ, અભ્યંતર કેવળજ્ઞાન આદિ લક્ષ્મીથી શોભિત શ્રી વીરનાથ ભગવાને અમને પોતાના પ્રસન્ન ચિત્તથી સર્વોચ્ચ પદવીની પ્રાપ્તિ અર્થે અમારા ચિત્તમાં ઉપદેશની જે જમાવટ કરી છે, એ ઉપદેશ પાસે ક્ષણમાત્રમાં વિનાશી એવું પૃથ્વીનું રાજ અમને પ્રિય નથી. એમ કહીને કહે છે કે, શુભભાવ છે, સ્વર્ગમાં જાણું પણ એ અમને પ્રિય નથી.’ છેલ્લી કડીમાં છે, ૩૨મી કડી છે. અંદરમાં હેતુ આ છે, હોં ! ૩૩ કડીમાં આ ૩૨મી કડી છે. આપણે વ્યાખ્યાન થઈ ગયું છે. ‘ક્ષણમાત્રમાં વિનાશી એવું પૃથ્વીનું રાજ પણ અમારે પ્રિય નથી. તે વાત તો દૂર રહી પરંતુ પ્રભુ ! જેના ઉપદેશ પાસે ત્રણલોકનું રાજ્ય પણ

અમે પ્રિય નથી. કદાચિત્ તીર્થકર થઈને કોઈ ચક્રવર્તી થઈએ (તોપણ) અમને પ્રિય નથી.’ આ..હા...! એમ પહેલેથી પોકાર કરે છે. નિષેધ.. નિષેધ... રાગ છે તો થશે તો ખરા (પણ) અમને પ્રિય નથી. પ્રિય છે અમારો આત્મા. સમજાણું કાંઈ ? બહુ સરસ ! આ તો સંતોની કથની છે ! અભ્યંતર અને બાહ્ય સ્વરૂપ કેવું હોય એની વસ્તુ છે. આ કંઈ સાધારણ શાસ્ત્ર ભાવ (છે), એમ નથી.

અહીં આ છેલ્લી કથાઓ, બધી ગાથાઓ છે ને ! આમાં ૧૬ ગાથા કહી. પાંચ તો રત્નની છે. ઓ..હો..હો...! કહે છે કે, ધર્માત્મા સંત સમ્યક્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રસહિત, એને જે શુભ ભાવ હોય છે એ પોતે પોતાના મોક્ષનું સ્થાન અને પોતે પુણ્યનું સ્થાન અને એના સેવા કરનારને અને સાંભળનારને, અરે...! મોક્ષ જવાની પર્યાયવાળા જીવને આવા જીવો નિમિત્ત હોય છે. અને સામાને પુણ્યમાં પણ આવા નિમિત્ત હોય, એમ કહે છે. દેખો ! ઊંચા પુણ્યની વાત લેવી છે ને ? ભાઈ ! સામા ધર્મી જીવ, એને માનનારા, સેવા કરનારનું પુણ્ય પણ એવું હોય છે કે એ પુણ્યમાં અમે નિમિત્ત છીએ. સાધારણ પુણ્યમાં અમારું નિમિત્ત છે નહિ, એમ કહે છે. આહા..હા...! ભારે વાત, ભાઈ ! ગંભીર શબ્દમાં અંદર કેટલી વાત ભરી છે ! સંતોની અંતરની કથની છે. એ કથનની ભાવની ગંભીરતાની શું વાત !! એમને એમ વાંચી જાય એમ નથી, એમાં ગંભીર ભાવ પડ્યા છે, ભાઈ ! સમજાણું કાંઈ ?

એવા શ્રમણ પરને અને પોતાને બેયને મોક્ષ ને પુણ્યનું સ્થાન છે. તેથી તે સાધુ ‘અવિપરીત ફળનું કારણ એવું...’ દેખો ! એ અવિપરીત ફળ થયું. ‘અવિપરીત ફળનું કારણ એવું ‘અવિપરીત કારણ’ છે...’ સામાને મોક્ષ અને પુણ્ય થાય એ અવિપરીત ફળ છે. અવિપરીતનું અવિપરીત ફળ. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? એ સમજાણું કાંઈ એ આપણે વચ્ચે આરામનું વાક્ય છે. આરામનું વાક્ય છે ને ? સમજાય છે ? સમજાય છે ઇ આરામ છે.

‘અવિપરીત ફળનું કારણ એવું ‘અવિપરીત કારણ’ છે એમ પ્રતીતિ કરવી.’ લ્યો, ઠીક ! ‘દર્શયતિ’નો અર્થ ઇ કર્યો. ‘એમ પ્રતીતિ કરવી.’ આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? લ્યો, ૨૫૮માં ઘણું આવ્યું.

‘હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે ‘અવિપરીત કારણ’ તે વિશેષ સમજાવે છે :’ જેનું અવિપરીત ફળ છે એનું કારણ પણ અવિપરીત જ હોય છે. કાર્ય અવિપરીત તો કારણ પણ અવિપરીત (હોય છે). એ ૨૬૦ ગાથામાં સમજાવશે, લ્યો !

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

અથાવિપરીતફલકારણં કારણમવિપરીતં વ્યાખ્યાતિ-

અસુભોવઓગરહિદા સુદ્ધોવજુત્તા સુહોવજુત્તા વા ।
ગિત્થારયંતિ લોગં તેસુ પસત્થં લહદિ ભત્તો ॥૨૬૦ ॥

અશુભોપયોગરહિતાઃ શુદ્ધોપયુક્તાઃ શુભોપયુક્તા વા ।
નિસ્તારયન્તિ લોકં તેષુ પ્રશસ્તં લભતે ભક્તઃ ॥૨૬૦ ॥

યથોક્તલક્ષણા એવ શ્રમણા મોહદ્વેષાપ્રશસ્તરાગોચ્છેદાદશુભોપયોગવિયુક્તાઃ સન્તઃ, સકલકષાયોદયવિચ્છેદાત્ કદાચિત્ શુદ્ધોપયુક્તાઃ પ્રશસ્તરાગવિપાકાત્કદાચિચ્છુભોપયુક્તાઃ, સ્વયં મોક્ષાયતનત્વેન લોકં નિસ્તારયન્તિ; તદ્ભક્તિભાવપ્રવૃત્તપ્રશસ્તભાવા ભવન્તિ પરે ચ પુણ્યભાજઃ ।

॥૨૬૦ ॥

અથ તેષામેવ પાત્રભૂતતપોધનાનાં પ્રકારાન્તરેણ લક્ષણમુપલક્ષયતિ-શુદ્ધોપયોગશુભોપયોગપરિણત-પુરુષાઃ પાત્રં ભવન્તીતિ । તદ્દથા-નિર્વિકલ્પસમાધિબલેન શુભાશુભોપયોગદ્વયરહિતકાલે કદાચિદ્વીતરાગચારિત્રલક્ષણશુદ્ધોપયોગયુક્તાઃ, કદાચિત્પુનર્મોહદ્વેષાશુભરાગરહિતકાલે સરાગચારિત્રલક્ષણશુભોપયોગયુક્તાઃ સન્તો ભવ્યલોકં નિસ્તારયન્તિ, તેષુ ચ ભક્તો ભવ્યવરપુણ્ડરીકઃ પ્રશસ્તફલભૂતં સ્વર્ગં લભતે, પરંપરયા મોક્ષં ચેતિ ભાવાર્થઃ ॥૨૬૦ ॥

હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે 'અવિપરીત કારણ' તે વિશેષ સમજાવે છે :-

અશુભોપયોગરહિત શ્રમણો-શુદ્ધ વા શુભયુક્ત જે,
તે લોકને તારે; અને તદ્ભક્ત પામે પુણ્યને. ૨૬૦.

અન્વયાર્થ :- [અશુભોપયોગરહિતાઃ] જેઓ અશુભોપયોગરહિત વર્તતા થકા [શુદ્ધોપયુક્તાઃ] શુદ્ધોપયુક્ત [વા] અથવા [શુભોપયુક્તાઃ] શુભોપયુક્ત હોય છે, તેઓ (તે શ્રમણો) [લોકં નિસ્તારયન્તિ] લોકને તારે છે; (અને) [તેષુ ભક્તઃ] તેમના પ્રત્યે ભક્તિવાળો જીવ [પ્રશસ્તં] પ્રશસ્તને (-પુણ્યને) [લભતે] પામે છે.

ટીકા :- યથોક્તલક્ષણ શ્રમણો જ (અર્થાત્ જેવા કહ્યા તેવા જ શ્રમણો)-કે જેઓ મોહ, દ્વેષ અને અપ્રશસ્ત રાગના ઉચ્છેદને લીધે અશુભોપયોગરહિત વર્તતા થકા, સમસ્ત કષાયોદયના વિચ્છેદથી કદાચિત્ (-ક્યારેક) શુદ્ધોપયુક્ત (શુદ્ધોપયોગમાં જોડાયેલા) અને પ્રશસ્ત રાગના વિપાકથી કદાચિત્ શુભોપયુક્ત હોય છે તેઓ-પોતે મોક્ષાયતન (મોક્ષનું સ્થાન) હોવાથી લોકને તારે છે; અને તેમના પ્રત્યે ભક્તિભાવથી જેમને પ્રશસ્ત ભાવ પ્રવર્તે છે એવા પર જીવો પુણ્યના ભાગી થાય છે. ૨૬૦.

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઢ વદ ૭, સોમવાર

તા. ૦૪-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૬૦ થી ૨૬૩ પ્રવચન નં. ૨૪૭

આ 'પ્રવચનસાર' ૨૬૦ ગાથા. 'હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે 'અવિપરીત કારણ' તે વિશેષ દર્શાવે છે :-'

અસુભોવઓગરહિદા સુદ્ધવજુત્તા સુહોવજુત્તા વા ।

ગિત્યારયંતિ લોગં તેસુ પસત્યં લહદિ ભત્તો ।।૨૬૦ ।।

અશુભોપયોગરહિત શ્રમણો-શુદ્ધ વા શુભયુક્ત જે,
તે લોકને તારે; અને તદ્ભક્ત પામે પુણ્યને. ૨૬૦.

ટીકા :- 'યથોક્તલક્ષણ શ્રમણો જ (અર્થાત્ જેવા કહ્યા તેવા જ શ્રમણો)...' માથે કહ્યા ને ઉપર ? સમ્યગ્દર્શન સહિત, સમ્યક્જ્ઞાન સહિત, ત્રણ કષાયના અભાવરૂપ ચારિત્રની પરિણતિ સહિત એવા જે સાધુ. 'કે જેઓ મોહ, દ્વેષ અને અપ્રશસ્ત રાગના ઉચ્છેદને લીધે અશુભોપયોગરહિત વર્તતા થકા,...' મોહ એટલે જેને મિથ્યાત્વ નથી, જેને દ્વેષ નથી, જેને અપ્રશસ્ત રાગ નથી, હજી પ્રશસ્ત રાગ છે. શુભઉપયોગરૂપી પ્રશસ્ત રાગ મુનિને છે. માટે આત્મા અંદર શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ સહજાનંદ મૂર્તિ, એવો જે સહજ જ્ઞાન, આનંદનો સ્વભાવ એવો સ્વભાવવાન, એને પકડીને એ સંબંધી સમ્યગ્દર્શન, એ સંબંધી જ્ઞાન અને એ સંબંધીનું

અશુભ પરિણામ રહિત શુદ્ધની પરિણતિ અને શુભનો વિકલ્પ. સમજાણું કાંઈ ? એવા વર્તતા થકા. જુઓ ! મુનિને અશુભઉપયોગ તો હોય નહિ, એમ (કહે છે). ભાઈએ - 'ટોડરમલ્લજી'એ લખ્યું છે ને ? અશુભનું તો અસ્તિત્વ જ નથી. કોઈ ધર્મનો લોભી પ્રાણી આવે એને શુભ રાગ હોય તો ધર્મનો ઉપદેશ કરે. વીતરાગતા છે. આ..હા...!

વસ્તુ, વસ્તુ પોતે વીતરાગ સ્વરૂપ છે. વસ્તુ વીતરાગસ્વરૂપ ન હોય તો એ વસ્તુ હોઈ શકે નહિ. ચૈતન્ય વસ્તુ તો વીતરાગસ્વરૂપ જ છે. બધા એના સ્વભાવો તદ્દન કષાય રહિત, એવા શુદ્ધ સ્વભાવની મૂર્તિ તે આત્મા છે. એવું જિનસ્વરૂપી આત્મતત્ત્વ, એનો અંતર આશ્રય કરીને તે જ જાતની ભિન્નતા શક્તિરૂપે હતી એ પર્યાયમાં પ્રગટ કરી છે. સમજાણું કાંઈ ? આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે. આહા..હા...! આ ચંદ્રલોક ને ઈંદ્રલોક. અત્યારે આ અજ્ઞાનીને મૂળ આ વસ્તુ પ્રત્યક્ષ છે. વીતરાગ કહે છે એમ તને ખ્યાલમાં આવી જાય, વેદનમાં આવી જાય એવી ચીજ છે. સમજાય છે કાંઈ ? આ..હા...! આવી વાત સર્વજ્ઞ સિવાય બીજે હોય નહિ એમ તને ખાત્રી થઈ જાય. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

મુનિને આત્મદર્શન (વિશેષ છે). સમ્યગ્દર્શન તો નિર્વિકલ્પ અનુભવની પ્રતીતિ તો ચોથે ગુણસ્થાને પણ હોય. પાંચમે નિર્વિકલ્પ અનુભવની પ્રતીતિ ઉપરાંત શાંતિનો રસનો અંશ વિશેષ વધ્યો છે. કારણ કે દ્રવ્યનો વિશેષ આશ્રય લીધો છે. સમ્યગ્દર્શનમાં આશ્રય લીધો છે પણ દર્શન પૂરતો શક્તિની વ્યક્તતા પ્રતીતિ થઈને અનંતા ગુણોની પર્યાય વીતરાગ અંશપણે બધા પ્રગટ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? પાંચમે વિશેષ અંશ પ્રગટ્યો છે. મુનિએ દ્રવ્યનો આશ્રય ઉગ્રપણે લીધો છે. વસ્તુ વીતરાગ પીંડ છે. એનો અંદરમાં લીન થઈને ખુબ આશ્રય લીધો છે. એથી એને મોહ નથી, દ્વેષ નથી, અશુભ રાગ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

એકલું બાહ્ય નગ્નપણું એમ નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? કેમકે એકલો શુભરાગ એમેય નહિ. એવો શુભરાગ તો અભવીને પણ નવમી ઐવેયક જાય ત્યારે થયો છે. અહીં તો આત્મામાં મોહ નહિ એટલે કે મિથ્યાત્વ નહિ, એટલે કે સમ્યગ્દર્શન સહિત છે. સહજાત્મસ્વરૂપ પૂર્ણ શાંતિનો રસકંઠ, એવો અંતર નિર્વિકલ્પપણે અનુભવમાં આવ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? એવું જ અંદર જ્ઞાન પણ અંતરની કળામાંથી ખીલીને, અંતરમાંથી જ્ઞાન આવ્યું છે અને એવી જ રીતે ચારિત્રપર્યાય પણ વીતરાગશક્તિ છે એમાંથી આવેલી છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? એનું નામ મુનિપણું (છે). જૈનદર્શનનું વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે. કહો, ભાઈ ! વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. જૈનદર્શન કોઈ સંપ્રદાય નથી. વસ્તુ જ એવી

છે. 'જિન સો હી આત્મા, અન્ય સો હી કર્મ, કર્મ કટે સો જિનવચન સે, એહી (વચન સે સમજ લે) જૈનધર્મ કા મર્મ' 'કર્મ કટે સો જિનવચન સે' વીતરાગ વાણીમાં વીતરાગ ભાવ દ્વારા કર્મનો નાશ અને અશુદ્ધતાનો નાશ થાય. સમજાય છે ?

એવા સંતોને ભલે બહારની નગ્ન દશા હોય, એને બીજી દશા ન હોય. વસ્ત્ર પણ એને હોય, પાત્ર પણ એને ન હોય. એ વસ્તુ સ્વરૂપ નથી. એ તો અજીવની જડની દશા એવી હોય માટે એને અહીં વર્ણવી નથી. સમજાણું કાંઈ ? થઈ જાય ખરી એવી જડની દશા. પણ અહીંયાં તો પુરુષાર્થ પૂર્વક જેટલો દ્રવ્યનો આશ્રય કરીને જેટલી વીતરાગતા પ્રગટી છે અને શુભભાવમાં એટલો પણ શુદ્ધનો મંદ પુરુષાર્થ છે. શુભરહિતના શુદ્ધનો ઉગ્ર પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ? એ આપણે પહેલા આવી ગયું છે. પહેલા, નહિ ? 'શુભોપયોગનો પુરુષાર્થ તે પણ શુદ્ધનો જ મંદ પુરુષાર્થ છે.' ૨૫૪ (ગાથાના ભાવાર્થમાં) આવ્યું હતું. ત્યારે વિસ્તાર આવ્યો હતો. કેમકે ઓલા શ્રાવકને શુભઉપયોગથી પરંપરા મોક્ષ થાય એમ કહ્યું હતું ને ? એનો અર્થ આ.

વસ્તુ સ્વભાવ પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ, વસ્તુ (છે). શક્તિ એટલે આખું શક્તિનું તત્ત્વ. શક્તિ એટલે ગુણ છે અને દ્રવ્ય એટલે શક્તિવાળું આખું તત્ત્વ. એ વીતરાગસ્વરૂપ છે, એનો જે આશ્રય લઈને પૂર્ણ આશ્રય, ઘણો આશ્રય કર્યો છે તેટલી શુદ્ધતા છે અને શુભજોગ છે એમાં શુદ્ધતાનો મંદ પુરુષાર્થ તો છે, સ્વભાવનો આશ્રય છે ને માટે, એમ. સ્વભાવનો આશ્રય છે માટે. એકલા શુભમાં શુદ્ધતાનો મંદ પુરુષાર્થ છે એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

એવા સાધુઓ 'સમસ્ત કષાયોદયના વિચ્છેદથી...' દેખો ! સમસ્ત કષાયઉદયના નાશથી 'કદાચિત્ (-ક્યારેક)...' જુઓ ! એટલા વર્તતા હતા, એટલું કહ્યું, પછી હવે કહે છે, 'સમસ્ત કષાયોદયના વિચ્છેદથી કદાચિત્ (-ક્યારેક) શુદ્ધોપયુક્ત...' લ્યો ! શુભ-અશુભ પરિણામ રહિત શુદ્ધઉપયોગવાળા મુનિ હોય છે. સાતમા ગુણસ્થાનમાં શુદ્ધઉપયોગી મુનિ હોય છે. 'સમસ્ત કષાયોદયના વિચ્છેદથી...' એટલે ત્યાં શુભભાવ પણ નથી, એમ. 'કદાચિત્ (-ક્યારેક) શુદ્ધોપયુક્ત (શુદ્ધોપયોગમાં જોડાયેલા) અને પ્રશસ્ત રાગના વિપાકથી...' શુભરાગના પાકથી 'કદાચિત્ શુભોપયુક્ત હોય છે...' લ્યો !

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ નથી. કારણ કે પ્રશસ્ત રાગના વિપાકથી. એટલે એ અર્થ વિપાક... અંદર કંઈ જડનો પ્રશસ્ત રાગ હતો, ઇ કંઈ નથી. અહીં તો પાકમાં પ્રશસ્ત રાગનો

વિપાક થયો એમ (કહે છે). એટલો પ્રગટેલો ભાવ (છે). અહીં તો સ્વભાવનો ભાવ નથી માટે એમ કહ્યું છે એમ. સ્વભાવભાવ નથી એટલે. પ્રશસ્ત રાગના વિપાકથી શુભઉપયોગ હોય છે. એટલે પ્રશસ્ત રાગનો પાક ત્યાં આવ્યો છે, અંદર પોતાના ભાવમાં (પાક આવ્યો છે), હોં ! એ શુભરાગ છે, પુણ્યબંધનું કારણ છે. જૈન વીતરાગપણું એમાં નથી, પણ એ ભાવ હોય છે. પછી કેટલાક ઇ કાઢે કે, ઓલો રાગ મંદ થઈને ઉદય આવ્યો હોય તો એને શુભઉપયોગ છે, એમ. એમ નથી. અહીં તો એવો પ્રશસ્ત રાગનો વિપાક જ પોતામાં છે. તીવ્ર ઉદય હોય તો આમ થાય ને મંદ ઉદય હોય તો આમ થાય, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? ઓલામાં કીધું છે ને ? શું કહેવાય એ ? ‘જ્ઞાનાર્ણવ’માં. તીવ્ર હોય તો છઠ્ઠું, મંદ ઉદય હોય તો સાતમું, એમ નહિ. ત્યાં એમ કહ્યું છે. તે ટાણે છઠ્ઠે એનો પોતાનો શુભનો પુરુષાર્થ છે અને સાતમે શુભનો નથી, પણ શુદ્ધનો ઉગ્ર છે માટે સાતમે છે. સમજાણું કાંઈ ? શું વળી ફેર પડ્યો આમાં ?

મુમુક્ષુ :- કર્મના ઉદયને લીધે નથી પણ પોતે પોતાની પર્યાયમાં (કર્ચો છે).

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા. એ તો છે ને ? કર્મનો ઉદય તીવ્ર હતો માટે છઠ્ઠું છે, સંજ્વલનનો મંદ ઉદય છે માટે સાતમું છે, એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? પ્રશસ્ત રાગનો પાક જ એનો શુભ શુભ ભાવનો ત્યાં એટલો એ જાતનો પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ? ઉદય ગમે તે પ્રકારનો હો, પણ અહીંયાં પ્રશસ્ત શુભરાગનો જ પુરુષાર્થ છે. એવો જ એનો પાક છે. કદાચિત્ કેમ કહ્યું ? શુદ્ધઉપયોગ ન હોય ત્યારે, એમ. શુદ્ધઉપયોગ ન હોય ત્યારે.

‘તેઓ-પોતે મોક્ષાયતન...’ દેખો ! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધઉપયોગમાં રહેતો હો કે શુભ વિકલ્પમાં આવ્યો હોય, પણ છે તો મોક્ષનું સ્થાન. કાલે એ તો આપણે ખુબ આવ્યું હતું. કાલે બધું આવ્યું હતું ને ? શ્રમણ પોતાને અને પરને મોક્ષ અને પુણ્યનું આયતન છે. ખુબ આવ્યું હતું, ભાઈ ! મુનિ શુભભાવનું પણ સ્થાન છે. કારણ કે એ જાતનું શુભ આયતન પોતાને પુણ્ય છે અને અહીં મોક્ષનું સ્થાન છે. કારણ કે વીતરાગદશાની પર્યાય છે એ મોક્ષનું સ્થાન છે. (માટે) મુનિ મોક્ષનું પણ આયતન — ઘર છે અને મુનિ પુણ્યના પરિણામનું પણ આયતન — ઘર છે. એમ. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં કહે છે, એ ‘પોતે મોક્ષાયતન (મોક્ષનું સ્થાન) હોવાથી લોકને તારે છે;...’ આ તો ચરણાનુયોગનું કથન છે ને ? એને નિમિત્તપણાનું કથન છે એટલે લોકને તારે છે. સમજાણું કાંઈ ? એ લોકને તારે છે એટલે કે તરનારને તેનું નિમિત્તપણું થાય છે. તરનારને અજ્ઞાનીનું

નિમિત્ત હોતું નથી, એમ સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ ? શાસ્ત્રના અર્થ કરવામાં પણ ભૂલ કરે અને પછી સમજે કે અમે શાસ્ત્ર પ્રમાણે અર્થ કરીએ છીએ.

અહીં તો કહે છે, ભગવાન ! આ..હા..હા...! ભગવાન એટલે અત્યારે આત્માને કહીએ છીએ, હોં ! તારું સ્વરૂપ જ ભગવાન જ છે. આ..હા..હા...! ભગવાનસ્વરૂપ ન હોય તો પર્યાયમાં ભગવાનપણું ક્યારે પરિણમશે, આવશે ? ભાઈ ! તને ખબર નથી. આ..હા...! એ સર્વજ્ઞ, એ વીતરાગતા, એ અનંત આનંદ એવી જે અનંત ચતુષ્ટય પર્યાય સર્વજ્ઞને પ્રગટી, એ પ્રગટી અસ્તિપણે થઈ એ ક્યાંથી આવી ? વસ્તુ પોતે જ અંદર ચતુષ્ટયમય છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત બળનો પિંડ પોતે છે. વસ્તુ જ એવી છે. એવી ન હોય તો એ સ્વભાવ ન કહેવાય.

વસ્તુ એટલે આત્મા, એનો સ્વભાવ (આવો છે). આ વસ્તુ સ્વભાવવાન, આ સ્વભાવ. એ સ્વભાવમાં અનંતતા છે, અનંતતા છે. કારણ કે સ્વભાવ છે એ મર્યાદિત ન હોઈ શકે. સમજાણું કાંઈ ? અખંડ એક સ્વભાવ છે માટે તે અનંત અને અપાર છે. એવા ભગવાનઆત્મામાં એકાકાર થતાં મુનિઓ કષાયનો વિચ્છેદ થઈને શુભઉપયોગી હો કે પ્રશસ્ત રાગના પાકમાં જોડાઈને શુભઉપયોગી હો, એ શુભઉપયોગમાં આવીને, 'તેઓ-પોતે મોક્ષાયતન (મોક્ષનું સ્થાન) હોવાથી લોકને તારે છે;...' જુઓ ! અહીં તો લોકને તારે છે એમ કીધું. છે ને ? પાઠ જ છે. સમજાણું કાંઈ ? 'લોકં નિસ્તારયન્તિ' તરનાર પાત્ર જીવ જે છે, એને આ ધર્માત્મા નિમિત્ત તરીકે તારે છે એમ કહેવામાં આવે છે.

'અને તેમના પ્રત્યે ભક્તિભાવથી જેમને પ્રશસ્ત ભાવ પ્રવર્તે છે...' અને તેમના પ્રત્યે - આવા સંતો પ્રત્યે. ભલે શુભઉપયોગી હો. આહા..હા...! છતાં એ મુનિ છે ને ! શુભઉપયોગને લઈને મુનિ નથી. મુનિ તો એની વીતરાગી પરિણતિને લઈને મુનિ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? તેઓ પોતે 'લોકને તારે છે; અને તેમના પ્રત્યે ભક્તિભાવથી જેમને પ્રશસ્ત ભાવ પ્રવર્તે છે...' દેખો ! એવા સાધુ પ્રત્યે ભક્તિભાવથી પ્રશસ્ત ભાવ પ્રવર્તે છે. 'એવા પર જીવો પુણ્યના ભાગી થાય છે.' ભક્તો પુણ્યને પ્રાપ્ત કરે છે, એટલું અહીં લીધું છે. પહેલામાં તો આવી ગયું હતું. ભક્તોને તે મોક્ષનું સ્થાન છે એ તો રપલ (ગાથામાં) આવી ગયું.

મુમુક્ષુ :- આમાં પણ મોક્ષનું સ્થાન છે (એમ આવ્યું).

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઈ પોતે મોક્ષનું સ્થાન છે, એમ. લોકને તારે છે એટલું નિમિત્ત લીધું. તારે છે, પછી આવી ગયું ને ? અહીં ભક્તિ કરનારને તો ભક્તિભાવ પ્રવર્તે છે

તેથી તે પુણ્યના ભાગી છે એમ કીધું. તારે છે એ તો બરાબર, એ તો નિમિત્ત થયું. તરનાર છે, તરનાર છે એ તો પોતે પોતાથી જ તરે છે. એટલે તરવાના આયતનવાળા તો ઈ છે, પણ તરવાના આયતનવાળાને તરનાર આ જીવ છે, તે નિમિત્ત થાય એટલે તારે છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં તો લીધું છે, ‘ભવ્યવરપુણ્ડરીકઃ પ્રશસ્તફલમૂતં સ્વર્ગ લભતે, પરંપરયા મોક્ષં ચેતિ ભાવાર્થઃ ।’ ટીકામાં છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે વાત !

ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, સ્વભાવનો સાગર, એમાં જેણે અંદરમાં રમતું માંડી છે, પછી શુદ્ધઉપયોગી હો કે શુભઉપયોગવાળો હો. સમજાણું ? એ જગતના જીવને તારવામાં નિમિત્ત છે. એ સિવાય બીજા કોઈ તારવામાં નિમિત્ત હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? એટલે ખરેખર તો જ્ઞાનીનો ઉપદેશ જ નિમિત્તરૂપે તારવામાં નિમિત્ત થઈ શકે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ‘અને તેમના પ્રત્યે ભક્તિભાવથી જેમને પ્રશસ્તભાવ પ્રવર્તે છે...’ ‘ભક્તિભાવથી પ્રશસ્ત ભાવ પ્રવર્તે છે એવા પર જીવો પુણ્યના ભાગી થાય છે.’ એને શુભ ભાવ થાય છે. ભક્તિવાળાને શુભ ભાવ થાય છે. તરવામાં નિમિત્ત તો કીધું, નિમિત્ત કીધું. પણ ઓલા તરનારને પર છે ને એટલે પુણ્યનું કારણ થાય, એ અપેક્ષા લીધી. કહો, સમજાણું કાંઈ ? (પુણ્યના ભાગી એટલે) પુણ્યશાળી, પુણ્યને ભોગવનારા, પુણ્યના ભાજન. ઈ તો આયતન આવ્યું હતું ને ? પુણ્યાતન તો કાલે આવ્યું હતું. મુનિ અને બીજા જીવો, બેયને મોક્ષનું આયતન છે અને બેયને પુણ્યનું ભાજન છે. મુનિ પણ પુણ્યનું ભાજન છે એ પણ પુણ્યનો ભાગ છે. ૨૫૯માં આવ્યું હતું. સમજાણું કાંઈ ?

જ્ઞાનીને જે પુણ્ય બંધાય એવું અજ્ઞાનીને પુણ્ય બંધાય નહિ. એટલે એને પુણ્યનું આયતન કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું ? તીર્થંકરપણું, ચકવર્તીપણું, મોટું ઇન્દ્રપણું (મળે), એના ભાગી તો જ્ઞાની જ છે. એના ભાગી એટલે એનું પુણ્ય તો એને જ હોય છે. માટે પુણ્યના ભાગી એને કહેવામાં આવ્યા છે. આહા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? ૨૬૦ (ગાથા પૂરી) થઈ, લ્યો ! ૨૬૧ (ગાથા).

‘હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે ‘અવિપરીત કારણ’ સાચા ફળનું કારણ સાચું કારણ, એમ (કહેવું છે). ‘તેની ઉપાસનારૂપ પ્રવૃત્તિ...’ તેની સેવારૂપ પ્રવૃત્તિ ‘સામાન્યપણે અને વિશેષપણે કરવાયોગ્ય છે એમ બે સૂત્રોથી દર્શાવે છે :-’ ૨૬૧ અને ૨૬૨. બે સૂત્રો

અથાવિપરીતફલકારણાવિપરીતકારણસમુપાસનપ્રવૃત્તિં સામાન્યવિશેષતો વિધેયતયા
સૂત્રદ્વૈતેનોપદર્શયતિ-

દિદ્વા પગલં વત્થું અભ્બુદ્ધાણપ્પધાણકિરિયાહિં ।
વહ્દુ તદો ગુણાદો વિસેસિદલ્લો ત્તિ ઉવદેસો ॥૨૬૧॥

દૃષ્ટ્વા પ્રકૃતં વસ્ત્વભ્યુત્થાનપ્રધાનક્રિયાભિઃ ।
વર્તતાં તતો ગુણાદ્વિશેષિતલ્લ્ય ઇતિ ઉપદેશઃ ॥૨૬૧॥

શ્રમણાનામાત્મવિશુદ્ધિહેતૌ પ્રકૃતે વસ્તુનિ તદનુકૂલક્રિયાપ્રવૃત્ત્યા ગુણાતિશયાધાનમપ્રતિષિદ્ધમ્
॥૨૬૧॥

એવં પાત્રાપાત્રપરીક્ષાકથનમુખ્યતયા ગાથાષટ્કેન તૃતીયસ્થલં ગતમ્ । ઇત ઋર્ધ્વં
આચારકથિતક્રમેણ પૂર્વં કથિતમપિ પુનરપિ દૃઢીકરણાર્થં વિશેષેણ તપોધનસમાચારં કથયતિ ।
અથાભ્યાગતતપોધનસ્ય દિનત્રયપર્યન્તં સામાન્યપ્રતિપત્તિં, તદનન્તરં વિશેષપ્રતિપત્તિં દર્શયતિ-વહ્દુ

એટલે બે ગાથા. !

દિદ્વા પગલં વત્થું અભ્બુદ્ધાણપ્પધાણકિરિયાહિં ।
વહ્દુ તદો ગુણાદો વિસેસિદલ્લો ત્તિ ઉવદેસો ॥૨૬૧॥

પ્રકૃત વસ્તુ દેખી અભ્યુત્થાન આદિ ક્રિયા થકી
વર્તો શ્રમણ, વર્તનીય ગુણાનુસાર વિશેષથી. ૨૬૧.

શું કહે છે ? ટીકા છે બે (લીટીની), અન્વયાર્થ છે ત્રણ લીટીનો. ઓલામાં (-અન્વયાર્થમાં)
બે આવે ને ? શબ્દ અને અર્થ - બે આવે એટલે ત્રણ લીટી થઈ ગઈ. આ..હા...! એમાં
હેઠે છે ખરું ને ? અન્વયાર્થ લ્યો પહેલો, જુઓ ! 'પ્રકૃતં વસ્તુ' 'પ્રકૃત વસ્તુને...' એટલે
અવિકૃત વસ્તુ, અવિપરીત પાત્ર, એમ. '(અભ્યંતર-નિરુપરાગ-શુદ્ધ-આત્માની ભાવનાને
જણાવનારું...)' અભ્યંતર નિરુપરાગ - રાગરહિત શુદ્ધ આત્માની ભાવના શબ્દે અંતરની
એકાગ્રતાને જણાવનારું. '(જે બહિરંગ-નિર્ગ્રંથ-નિર્વિકાર-રૂપ...)' બાહ્ય પણ નિર્ગ્રંથ દિગંબર રૂપ.

વર્તતાં । સ કઃ । અત્રત્ય આચાર્યઃ । કિં કૃત્વા । **દિદ્ધા** દૃષ્ટ્વા । કિમ્ । **વત્થું** તપોધનમૂતં પાત્રં વસ્તુ ।
કિંવિશિષ્ટમ્ । **પગડં** પ્રકૃતં અમ્યન્તરનિરુપરાગશુદ્ધાત્મભાવનાજ્ઞાપકબહિરહ્ગનિર્ગન્થનિર્વિકારરૂપમ્ ।
કામિઃ કૃત્વા વર્તતામ્ । **અભ્યુદ્ધાણપ્પધાણકિરિયાહિં** અમ્યાગતયોગ્યાચારવિહિતાભિરમ્યુત્થાનાદિક્રિયામિઃ ।
તદો ગુણાદો તતો દિનત્રયાનન્તરં ગુણાદગુણવિશેષાત્ **વિસેસિદવ્વો** તેન આચાર્યેણ સ તપોધનો
રત્નત્રયભાવનાવૃદ્ધિકારણક્રિયામિર્વિશેષિતવ્યઃ **તિ ઉવદેસો** इत्युपदेशः सर्वज्ञगणधरदेवादीनामिति ।
॥૨૬૧॥

હવે અવિપરીત ફળનું કારણ એવું જે ‘અવિપરીત કારણ’ તેની ઉપાસનારૂપ પ્રવૃત્તિ સામાન્યપણે
અને વિશેષપણે કરવાયોગ્ય છે એમ બે સૂત્રોથી દર્શાવે છે :-

પ્રકૃત વસ્તુ દેખી અભ્યુત્થાન આદિ ક્રિયા થકી
વર્તો શ્રમણ, પછી વર્તનીય ગુણાનુસાર વિશેષથી. ૨૬૧.

અન્વયાર્થ :- [પ્રકૃતં વસ્તુ] પ્રકૃત વસ્તુને [દૃષ્ટ્વા] દેખીને (પ્રથમ તો)
[અમ્યુત્થાનપ્રધાનક્રિયામિઃ] અભ્યુત્થાન આદિ ક્રિયાઓ વડે [વર્તતામ્] (શ્રમણ) વર્તો; [તતઃ]
પછી [ગુણાત્] ગુણ પ્રમાણે [વિશેષિતવ્યઃ] ભેદ પાડવો.-[ઇતિ ઉપદેશઃ] આમ ઉપદેશ છે.

ટીકા :- શ્રમણોને આત્મવિશુદ્ધિના હેતુભૂત પ્રકૃત વસ્તુ (-શ્રમણ) પ્રત્યે તેને યોગ્ય (શ્રમણયોગ્ય)
ક્રિયારૂપ પ્રવૃત્તિ વડે ગુણાત્તિશયતાનું આરોપણ કરવાનો નિષેધ નથી.

ભાવાર્થ :- જો કોઈ શ્રમણ અન્ય શ્રમણને દેખે તો પ્રથમ તો, જાણે કે તે અન્ય શ્રમણ
ગુણાત્તિશયતાવાળા હોય એમ તેમના પ્રત્યે (અભ્યુત્થાનાદિક) વ્યવહાર કરવો. પછી તેમનો પરિચય
થયા બાદ તેમના ગુણ અનુસાર વર્તન કરવું. ૨૬૧.

‘(તે રૂપવાળા શ્રમણને અહીં ‘પ્રકૃત વસ્તુ’ કહેલ છે).’ પ્રકૃત નામ ખાસ વસ્તુ આ, એમ.
અભ્યંતરમાં વીતરાગમૂર્તિ છે, બાહ્યમાં નિર્ગ્રંથ દશા છે. જે નિર્વિકાર દશા એ અંદર નિરુપરાગ
વસ્તુ છે એને બતાવે છે. એનું નિમિત્ત છે અને આવું નૈમિત્તિક હોય. હોય એને આ નિમિત્ત
કહેવાય, એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

બહારમાં નિર્ગ્રંથ દશા હોય અને અંદરમાં ન હોય તો એ વસ્તુ જ નથી, એમ અહીં
તો કહે છે. અંતરમાં વીતરાગ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની પરિણતિ હોય અને બાહ્યમાં

આવું હોય ત્યારે નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ યથાર્થ થયો. એથી આ નિર્ગ્રંથપણું નિમિત્ત છે એ નિરુપરાગ દશાને જણાવે છે, એમ અહીં તો કહે છે, ભાઈ ! ચરણાનુયોગનું કથન છે ને ! નિર્વિકારી મુદ્રા અંદરમાં નિર્વિકારી દશા (ને દર્શાવે છે). વીતરાગ મુદ્રા, આનંદમાં મ્હાલતો વસ્તુના સ્વભાવની એકાગ્રતાની રમતમાં રમતો, નિરુપરાગ ભાવ - રાગ વિનાનો, બાહ્યમાં પણ નિર્ગ્રંથ, વસ્ત્રનો એક કટકો, તાણો નહિ, તદ્દન (નગ્ન) - માએ જન્મ (આપ્યો) એવો. તદ્દન ઉપશમરસ દેખાય છે. શરીરમાં પણ ઉપશમરસ દેખાય, એમ કહે છે. અંદરની ઉપશમતાનો ખ્યાલ આવે.

પ્રકૃત વસ્તુ (અર્થાત્) અવિકૃત વસ્તુ, અવિપરીત પાત્ર. એટલે સાચું પાત્ર, એમ. ‘અભ્યંતર-નિરુપરાગ-શુદ્ધ-આત્માની ભાવનાને જણાવનારું...’ પાછો એનો અર્થ એવો નથી કે બાહ્ય નિર્ગ્રંથ - નગ્ન છે માટે અંતરમાં આવું નિરુપરાગ જ છે એમ નહિ. અહીં તો નિમિત્ત આવું હોય ત્યાં આવું દેખાડે છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! ભારે વાત ! સમજાણું કાંઈ ?

જેને અંતર વીતરાગતા મુનિયોગ્ય પ્રગટી છે, એની દશા પણ નિર્ગ્રંથ (હોય). તદ્દન નગ્ન દશા. જેમ બાળક હોય એવી જેની દશા (હોય). નિર્વિકાર ! શરીરના અવયવોમાં શાંતરસના ઢાળા જાણે ઢળી ગયા હોય !! સમજાણું કાંઈ ? એવી વસ્તુ પ્રકૃત વસ્તુ કહેવામાં આવે છે. તે ‘પ્રકૃત વસ્તુને દેખીને (પ્રથમ તો) અભ્યુત્થાન...’ છે ને હેઠે ? ‘માનાર્થે ઊભા થઈ જવું અને સામા જવું તે.’ જેને અંતર વીતરાગ દશા શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટી છે, સમજાય છે કાંઈ ? અને બાહ્યમાં તદ્દન નગ્ન દશા છે. બેયનું અહીં ભાન છે. પહેલા અજાણ્યા સાધુ આવે,.. મૂળ તો એમ કહેવા માગે છે. ત્યારે હજારો સાધુ હતા, ત્યારે કોઈ અજાણ્યા સાધુ આવે તો એકદમ તો ખબર ન હોય, એટલે પહેલા એને બાહ્યનું નિર્ગ્રંથપણું દેખી અંતરમાં એવા હશે, એમ કરીને એનો આદર કરવો, માનાર્થે ઊભા થઈ જવું, સામા જવું, અભ્યુત્થાન. સમજાણું કાંઈ ? મુનિએ મુનિની વાત છે, હોં ! મુનિ મુનિની વાત છે આમાં. વાત તો એમ છે ને ? ભાઈ ! આહા..હા...!

‘અભ્યુત્થાન આદિ ક્રિયાઓ વડે (શ્રમણ) વર્તો; પછી ગુણ પ્રમાણે ભેદ પાડવો.’ પછી પરિચય થતા ખ્યાલમાં આવે. અજાણ્યા સાધુ હોય (પછી) ખ્યાલ આવે કે, ઓ..હો...! આ તો ગુણે અધિક છે કે ગુણમાં ફેર છે. પછી પરિચયમાં આવે ત્યારે ખબર પડે. આ તો જ્યારે હજારો સાધુ હતા એની વાત છે. સમજાય છે ? આને અત્યારની સાથે ગોઠવી દેવે

(તો ન ચાલે). અત્યારે જાણીતા તો બધા જાણીતા છે. સમજાણું ? કેવી શ્રદ્ધા છે ? કેવું આચરણ છે ? શાસ્ત્ર પ્રમાણે છે કે એથી વિરુદ્ધ છે ? એ તો પ્રસિદ્ધ છે. ભાઈ ! ... અને સાચા સંતના ટોળાં હતા અને કોઈ મહાસંત એકદમ નવો થયો હોય, ગુરુની આજ્ઞાથી એકદમ એકલાપણે વિચરતા હોય અને એકદમ અજાણ્યા આવ્યા હોય, તો કહે છે (કે), પહેલો તો એનો આદર કરવો. સમજાણું કાંઈ ? પછી ‘ગુણાત્ વિશેષિતવ્યઃ’ પછી એની યોગ્યતા પ્રમાણે એનો પરિચય કરવો. વિશેષ ગુણ લાગે, નહિતર એની ક્રિયામાં જોતા ફેર લાગે (તો) છોડી દેવો.

પ્રશ્ન :- ક્રિયા બરાબર હોય તો ?

સમાધાન :- બાહ્ય ક્રિયા સરખી હોય તો તો ...

પ્રશ્ન :- ગુણસ્થાન ...

સમાધાન :- ગુણસ્થાન છે એ બહારની ક્રિયામાં ફેર ન હોય તો કોઈને અંદરની વાત ખ્યાલમાં આવે પણ બહારમાં સરખા ફેર હોય તો એને કંઈ વિશેષ ન થાય, ફેરફાર ન કરી શકાય. આ તો મુનિ મુનિની વાત છે ને ! જરી ગુણમાં તો અંદર ખ્યાલમાં આવી જાય. પરિચય કરે એટલે ખ્યાલમાં આવી જાય કે, આ આ સ્થિતિનો માણસ છે, આ સ્થિતિની દશા છે. એ પ્રમાણે કરે. ઓછું લાગે તો ફેરવી નાખે. ફેરફાર લાગે તો.. આગળ આવશે. પોતે ગુણે અધિક છે અને સાધારણને વંદન કરે તો ભ્રષ્ટ થશે. આવે છે ને ? ગાથા આવશે.

પ્રશ્ન :- .... દીક્ષાવાળો હોય...

સમાધાન :- એ તો પણ છતાં એને ખ્યાલ આવે કે આ આવો છે તો ખરેખર તો વ્યવહાર પણ કરે નહિ. સમ્યક્દૃષ્ટિ છે ઇ વિશેષ હોય તો કરે.

પ્રશ્ન :- ...

સમાધાન :- કીધું ને, સમ્યક્દૃષ્ટિ હોય એ. સમક્રિતી શ્રાવક ગૃહસ્થ. ત્યાં મુનિની વાત નથી. મુનિની વાત પણ નથી. ભાઈ ! ત્યાં મુનિની વાત નથી. સમક્રિતી અંતર ભાન છે, અનુભવ છે અને બીજો એવો છે કે એને અનુભવ નથી, સમ્યગ્દર્શન નથી પણ બીજી ક્રિયામાં ભૂમિકા પ્રમાણમાં વિશેષ છે તો એનો આદર કરે. વ્યવહારે, છે ને ? ખ્યાલમાં આવી ગયું હોય કે, આને મૂળ વસ્તુની દૃષ્ટિ નથી, પણ બાહ્ય આવું હોય તોપણ એનો વ્યવહાર (કરે). આ તો મુનિ છે. મુનિને તો જો ગુણ હોય તો જ આદર કરે. નહિતર આદર છોડી દેવે.

પ્રશ્ન :- ...

સમાધાન :- એ તો યથાર્થમાં હોય ત્યારે ને ? ફેરફાર હોય તો છોડી દે, એ તો આખો સંઘ પણ માને. ફેરફાર લાગે કે, આ દષ્ટિમાં ફેર છે, આખો ગુણમાં ફેર છે, એની પ્રરૂપણામાં ફેર છે, આચરણમાં ફેર છે, જે આચરણ જોઈએ તેવું આચરણ નથી, તો છોડી દે. આખો સંઘ પણ કબુલ કરે. પડખાં છે ને ? એ ક્યાં ત્યાં કષાયવાળા હતા કે પક્ષપાતવાળા હતા ? સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યલિંગી હતા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇ ભલે હોય. ઇ તો જણાવે છે કે, ત્યાં કંઈ બધા ભાવલિંગી નહોતા એટલું. ... આવે છે ને ? કોઈ દ્રવ્યલિંગી હોય છતાં જ્ઞાનીને તો ખ્યાલમાં આવી જાય, એમ કહે છે, એમ તો. મુનિને ખ્યાલમાં આવી જાય. પરિચયમાં કરે તો અંદર ભાવનો ખ્યાલ આવી જાય. એમ છે. ઓલાને - ચોથાવાળાને પણ ખ્યાલમાં આવી જાય. પણ બાહ્ય ક્રિયામાં સરખી ચોખ્ખી ક્રિયા હોય, એની ભૂમિકા પ્રમાણે સરખી ચોખ્ખી ક્રિયા હોય અને બહારમાં પોતાથી એ જાતમાં અધિક હોય, ભલે એ ભવમાં રખડતો હોય. ધનવાનનો દાખલો આપ્યો છે ને ? કોઈ ધનવાન છે. બીજા ધનવાન ઘણા હોય અને બીજા વડેરા હોય, ધનવાન ઓછા હોય પણ કુળમાં મોટા હોય. દાખલો આપ્યો છે ને ? ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં આપ્યો છે. તો એ મોટા કુળને દેખીને એનો લૌકિક આદર કરે છે. એમ આ સમક્રિતી પોતે ધનવાન છે અને ઓલો ધનવાન નથી. પણ ક્રિયા એના ગુણસ્થાનને યોગ્ય જેટલી, જેવી છે તેવી ચોખ્ખી છે તો એનો આદર કરે. પુણ્યનું કારણ છે, શુભભાવ છે, જાણે છે. આ મુનિ તો મુનિને દેખીને જ કરે. એ સિવાય (નહિ). પછી, હોં ! પહેલા કરે, પછી નહિ. તેથી તો આ કહ્યું છે.

‘ભેદ પાડવો...’ ... છે ને અંદર ? છે ને, છે ને. ‘દિનત્રયાનન્તરં ગુણાદ્ગુણવિશેષાત્’ સંસ્કૃતમાં છે. આવે છે ને બધે આવે છે. ‘ધવલ’માં પણ આવે છે. મુનિને બોલાવ્યા છે ને ? ત્રણ દિ’ સુધી તો મુનિ સામું જોતા નથી, લ્યો ! ત્રણ દિ’ પછી કહે કે, મહારાજ ! અમે આ કારણે આવ્યા છીએ. પ્રભુ ! આપની આજ્ઞા... આવે છે, એ બધી ખબર છે. એ તો વીતરાગ છે. જ્યારે એ વિકલ્પ આવે ત્યારે આવે, એમ અહીં તો કહે છે. કેવી રીતે મુનિ આવ્યા છે ! ભાવલિંગી સંત છે, લ્યો ! ‘પુષ્પદંત’ અને ‘ભૂતબલિ’ વીતરાગી મુનિ છે. ઓ...હો...હો...! ભગવાન ! એમ કહ્યું છે. ભગવાન ‘પુષ્પદંત’ મુનિ. છઠ્ઠું ગુણસ્થાન

વીતરાગી દશા ખ્યાલમાં આવે, બીજાને ખબર પડી જાય એવી વાત. ત્રણ દિ'એ તો પૂછે છે હજી. ચાલો, ભાઈ ! આ શરૂ કરી દ્યો ! એમ નહિ. ત્રણ દિ' પછી તો કહે છે, મહારાજ ! અમે આ રીતે આવ્યા છીએ. ... એમ છે ને એમાં ? ... સપનામાં તો બળદ, ધોળા સફેદ બે બળદ આમ .. આવીને નમે છે. એ પછી તો જાણ્યું કે, છે તો કોઈ મહાપાત્ર ! આત્મા જાણનારા વીતરાગી (મુનિ છે). વિશેષ પરીક્ષા માટે ખાસ બે જણાને બે વિદ્યા આપી. એકને ઓછા અક્ષરવાળી અને એકને વધારે અક્ષરવાળી (વિદ્યા આપીને કહ્યું), સાધો. જાઓ ! ઓછા અક્ષરવાળી હતી એણે પૂરા કર્યું, વધારેવાળાએ તો કાઢીને સરખું કર્યું. દેવો, વ્યંતર આસપાસમાં થતા હશે. એને તો હોય ને, દેવો તો ઘણા હોય. આવા મહાન (સંત) ! 'પુષ્પદંત' અને 'ભૂતબલિ' નામ આપ્યું.

ગુણમાં વિશેષ હોય તો તે પ્રમાણે કરવું. ગુણમાં સાધારણ હોય તો તે પ્રમાણે કરવું. પછી ભેદ પાડવો, એમ કહે છે. પહેલો શરૂઆતમાં ભેદ ન પાડવો. અજાણ્યા છે ને (એટલે). 'આમ ઉપદેશ છે.' લ્યો ! સમજાણું ? સામાન્ય પ્રતિપત્તિ. 'તદનંતર' વિશેષ પ્રતિપત્તિ. પછી ભેદ કરવો. એવો ઉપદેશ છે. જુઓ ! લખ્યું છે ? 'સર્વજ્ઞગણધરદેવાદીનામિતિ।' સર્વજ્ઞ અને ગણધરોનો આ ઉપદેશ છે. સંસ્કૃત ટીકામાં છે. ભગવાનની વાણીમાં એ આવ્યું છે.

ટીકા :- 'શ્રમણોને આત્મવિશુદ્ધિના હેતુભૂત પ્રકૃત વસ્તુ (-શ્રમણ) વસ્તુ પ્રત્યે તેને યોગ્ય (શ્રમણયોગ્ય) ક્રિયારૂપ પ્રવૃત્તિ વડે...' સાધુને આત્મવિશુદ્ધિ વીતરાગતા પ્રગટી હોય, અહીં વિશુદ્ધિ વીતરાગતાના અર્થમાં છે, ભાઈ ! નહિતર વિશુદ્ધિ શુભભાવના અર્થમાં આવે છે. શુભભાવના અર્થમાં વિશુદ્ધિ આવે છે. આ પણ આવે છે અને આમેય આવે છે. 'શ્રમણોને આત્મવિશુદ્ધિના હેતુભૂત પ્રકૃત વસ્તુ (-શ્રમણ) વસ્તુ પ્રત્યે તેને યોગ્ય (શ્રમણયોગ્ય) ક્રિયારૂપ પ્રવૃત્તિ વડે ગુણાતિશયતાનું આરોપણ કરવાનો નિષેધ નથી.' એટલે કે પહેલું જેવા મુનિ હોય છે એ રીતે પહેલો ખ્યાલ રાખીને, અજાણ્યા હોય એટલે એની સાથે વ્યવહાર કરે, એમ કહેવું છે. 'ગુણાતિશયતાનું આરોપણ...' એટલે સાચા મુનિ છે એમ માનીને. અજાણ્યા હોય, તદ્દન અજાણ્યા હોય, કોણ છે, ક્યાંથી આવ્યા, કોના શિષ્ય છે, કેટલા વર્ષની દીક્ષા છે એ ખબર ન હોય. સમજાણું ? હજારો સંતો થતા, આહા..હા...! કાળ એવો ઊંચો હતો ને ! આ..હા...! 'ગુણાતિશયતાનું આરોપણ કરવાનો નિષેધ નથી.' એનો અર્થ છે. વિશેષનો અર્થ કર્યો. પહેલો સામાન્યપણેનો અર્થ કર્યો. સામાન્યપણે ગુણાતિશયનો નિષેધ નથી. પછી વિશેષ સમજી લેવું.

અભ્યુદ્યાણં ગહણં ઉવાસણં પોસણં ચ સક્કારં ।
અંજલિકરણં પળમં મળિદમિહ ગુણાધિગાણં હિ ॥૨૬૨ ॥

અભ્યુત્થાનં ગ્રહણમુપાસનં પોષણં ચ સત્કારઃ ।
અંજલિકરણં પ્રણામો મળિતમિહ ગુણાધિકાનાં હિ ॥૨૬૨ ॥

શ્રમણાનાં સ્વતોઽધિકગુણાનામભ્યુત્થાનગ્રહણોપાસનપોષણસત્કારાઞ્જલિકરણપ્રણામપ્રવૃત્તયો
ન પ્રતિષિદ્ધાઃ ॥૨૬૨ ॥

ભાવાર્થ :- ‘જો કોઈ શ્રમણ અન્ય શ્રમણને દેખે તો પ્રથમ તો, જાણે કે અન્ય શ્રમણ ગુણાતિશયતાવાળા હોય એમ તેમના પ્રત્યે (અભ્યુત્થાનાદિક) વ્યવહાર કરવો.’ જુઓ ! સામા જવું, ... વગેરે વગેરે એને યોગ્ય હોય તે. ‘પછી તેમનો પરિચય થાય બાદ તેમના ગુણ અનુસાર વર્તન કરવું.’ પરિચય થયા પછી ખબર પડે કે, ઓ..હો...! આમાં તો ફેર છે અથવા આ તો મહામુનિ છે, વિશેષ છે. આપણા ધાર્યાથી પણ જુદી દશા છે. અંતરની દશા કળી જાય, એમ કહે છે. એક મુનિ બીજા મુનિની દશા કળી જાય, એમ અહીં કહેવા માગે છે. કળી જાય સમજાણું ? જાણી જાય. ન જણાયનો પ્રશ્ન અહીં છે નહિ. જાણી જાય એને. એકદમ અજાણ્યા હોય ત્યાં શી રીતે ખ્યાલ આવે ? પછી તો એની વાણી નીકળે, એના હાલચાલ, એની શ્રદ્ધાનો ભાવ જ્યાં નીકળે તો (ખ્યાલ આવે કે), ઓ..હો...! આમાં ફેર છે. પછી તો એના પ્રમાણમાં કરે. ઓ..હો..હો...! ‘પ્રવચનસાર’ ચરણાનુયોગ. કેટલો વિવેક ! આ..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ૨૬૧ (ગાથા પૂરી) થઈ.

‘(એ રીતે પહેલું સૂત્ર કહીને હવે એ વિષયનું બીજું સૂત્ર કહે છે :-)’ એ વિષયનું બીજું (સૂત્ર કહે છે). પહેલા બે કલા હતા ને ?

અભ્યુદ્યાણં ગહણં ઉવાસણં પોસણં ચ સક્કારં ।
અંજલિકરણં પળમં મળિદમિહ ગુણાધિગાણં હિ ॥૨૬૨ ॥

ગુણથી અધિક શ્રમણો પ્રતિ સત્કાર, અભ્યુત્થાન ને
અંજલિકરણ, પોષણ, ગ્રહણ, સેવન અહીં ઉપદિષ્ટ છે. ૨૬૨.

અથ તમેવ વિશેષં કથયતિ । **મણિદં** મણિતં કથિતં ઇહ અસ્મિન્પ્રાન્થે । કેષાં સંબન્ધી । **ગુણાધિગાણં** હિ ગુણાધિકતપોધનાનાં હિં સ્ફુટમ્ । કિં મણિતમ્ । **અભ્યુદ્ઘાણં ગ્રહણં ઉવાસણં પોસણં ચ સત્કારં અંજલિકરણં પણમં** અભ્યુત્થાનગ્રહણોપાસનપોષણસત્કારાઞ્જલિકરણપ્રણામાદિકમ્ । અભિમુખગમન-મભ્યુત્થાનમ્, ગ્રહણં સ્વીકારઃ, ઉપાસનં શુદ્ધાત્મભાવનાસહકારિકારણનિમિત્તં સેવા, તદર્થમેવાશન-શયનાદિચિન્તા પોષણમ્, ભેદાભેદરત્નત્રયગુણપ્રકાશનં સત્કારઃ, બદ્ધાઞ્જલિનમસ્કારોઽઞ્જલિકરણમ્, નમોઽસ્તિતિવચનવ્યાપારઃ પ્રણામ ઇતિ ॥૨૬૨॥

(એ રીતે પહેલું સૂત્ર કહીને હવે એ વિષયનું બીજું સૂત્ર કહે છે :-)

ગુણાધી અધિક શ્રમણો પ્રતિ સત્કાર, અભ્યુત્થાન ને
અંજલિકરણ, પોષણ, ગ્રહણ, સેવન અહીં ઉપદિષ્ટ છે. ૨૬૨.

અન્વયાર્થ :- [ગુણાધિકાનાં હિ] ગુણાધિક (ગુણે અધિક શ્રમણો) પ્રત્યે [અભ્યુત્થાનં] અભ્યુત્થાન, [ગ્રહણં] ગ્રહણ (આદરથી સ્વીકાર), [ઉપાસનં] ઉપાસન, [પોષણં] પોષણ (તેમનાં અશન, શયન વગેરેની ચિંતા), [સત્કારઃ] સત્કાર (ગુણપ્રશંસા), [અંજલિકરણં] અંજલિકરણ (વિનયથી હાથ જોડવા) [ચ] અને [પ્રણામઃ] પ્રણામ કરવાનું [ઇહ] અહીં [મણિતમ્] કહ્યું છે.

ટીકા :- શ્રમણોને પોતાનાથી અધિક ગુણવાળા (શ્રમણો) પ્રત્યે અભ્યુત્થાન, ગ્રહણ, ઉપાસન, પોષણ, સત્કાર, અંજલિકરણ અને પ્રણામરૂપ પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ નથી. ૨૬૨.

એનો (અન્વયાર્થ) લઈએ. ‘ગુણાધિક (ગુણે અધિક શ્રમણો) પ્રત્યે અભ્યુત્થાન...’ (એટલે) ઊભા થવું. ‘ગ્રહણ (આદરથી સ્વીકાર),...’ કરવો. જુઓ ! સાચા સંત મુનિ દિગંબર મુનિ છે. જંગલમાંથી ચાલ્યા આવતા હોય. સિંહની પેટે પરાક્રમી હોય છે. અંદર વીતરાગતામાં ઝુલતા હોય છે. આ...હા...! કહે છે, એવાથી ગુણાધિક જે સાધુ હોય એના પ્રત્યે આદર કરવો. આદરથી સ્વીકાર કરવો, ‘ઉપાસન,...’ સેવા કરવી. ‘પોષણ (તેમનાં અશન, શયન વગેરેની ચિંતા),...’ એટલે વિકલ્પ આવે કે, આ ઠેકાણે તમારે સ્થાન ઠીક રહે, આ ઠેકાણે આહાર લેવા જાવું, એમ. સમજાણું કાંઈ ? ‘સત્કાર (ગુણપ્રશંસા),...’ ગુણની પ્રશંસા કરવી. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર હો (એની) પ્રશંસા કરવી. શાસ્ત્રમાં તો એ આવ્યું, કીધું ને

‘ધવલ’માં. મતિજ્ઞાનમાં અવગ્રહ, ઈહા, અવાય, ધારણાના (બોલ) ચાલ્યા છે. સામો જીવ સમ્યક્દષ્ટિ છે કે ભવિ છે, એનો નિર્ણય બીજો જીવ કરી શકે છે. સામો જીવ સમ્યક્દષ્ટિ જ્ઞાની ને ચારિત્રવંત છે એવો નિર્ણય કરે છે કે જેથી એને નિર્ણય થઈ જાય છે કે આ ભવિ છે. સમજાણું કાંઈ ? એ તો એના ભાવમાં, ન્યાયમાં ખ્યાલ આવે. જ્ઞાન સમ્યક્ છે એટલે .... જેવું છે એવું ખ્યાલમાં આવી જાય. છદ્મસ્થ છે (એટલે) થોડો પરિચય જોઈએ. સમજાણું કાંઈ ?

‘સત્કાર (ગુણપ્રશંસા), અંજલિકરણ (વિનયથી હાથ જોડવા)...’ બે હાથ જોડે. ‘અને પ્રણામ કરવાનું અહીં કહ્યું છે.’ આ લોકોમાં પણ આવે છે. ‘ગુણાય અધિક’ ‘ઉત્તરાધ્યયન’નું બત્રીસમું અધ્યયન છે. એ બધું આમાંથી કાઢેલું, શ્વેતાંબરમાં આવે છે. કોની સાથે રહેવું ? એવું આવે છે. ‘...’ આવો શબ્દ છે. ‘...’ ‘ઉત્તરાધ્યયન’નું બત્રીસમું અધ્યયન છે. ઈ જ વાંચીને કીધેલું. આમાંથી નીકળેલું. પાછળથી બનાવ્યું છે ને ? શાસ્ત્રો તો શ્વેતાંબરે પછી બનાવ્યા ને ? એમાં થોડું લખ્યું છે, હોં ! ભાઈ ! એ બધાએ ભેગા થઈને કબુલ્યું છે.

આમાં આ લખ્યું છે. ચંદ્રમા ઓલું છે ખરું ને ? કોઈ એક નક્ષત્રમાં જાય, માંસ ખાય, ઈ જાય એટલે એને આમ થાય, એમાં એ લોકોને ચર્ચા ઊઠી કે, આ તો શાસ્ત્ર કહેવાય નહિ. આવું હોય તો શાસ્ત્ર કેમ કહેવાય ? એમ. સમજ્યા ને ? નક્ષત્ર કાર્યસિદ્ધિ હેતુ ક્રિયે જાનેવાલે નક્ષત્ર ભોજન સંબંધી માંસ પ્રકરણ પર વિચાર વિમર્શ હુઆ. ત્યારે બહુશ્ચુત પંડિત ને કહા કિ, મેં ઈસ કથન કો જિનવાણી નહીં માનતા. જેમાં માંસનું કથન (હોય) એ જિનવાણી નહીં. એમ એનાને એના સાધુએ કહ્યું. પછી આ પોતે કહે છે, હોં ! તબ આપ સભીને ઉસ મૂલ પાઠ કો જિનવાણી માનને સે ઈન્કાર ક્રિયા. મૂળ પાઠમાં છે. તો મેં પૂછતા હૂં કિ, ક્યોં વિચાર ક્રિયા થા ? વહ મૂલ સૂત્ર કા પાઠ તો થા. ... ટીકા ... નહીં થા. મૂળ પાઠમાં છે (તો) કેમ ન માન્યું ? મારા માટે ટીકા કરો છો, એમ કહે. હું પણ નથી માનતો. વીતરાગની વાણી નથી. ક્યોં નહીં જિનવાણી કે અનંતા આશ્રયોં કો લક્ષ્ય મેં રખા ગયા ? ... તબ તો સભી આચાર્ય બધાએ ભેગા થઈને (એમ કરીને) નામ આપ્યા છે. ઉપાંગસૂત્ર, મૂલસૂત્ર, .. આદિ આગમોં કો સ્વતઃ પ્રમાણ કી કોટિ મેં નિકાલકર સહસ્ત્ર પ્રમાણ કી કોટિ મેં ડાલ દિયા થા. એ લોકો સ્થાનકવાસીમાં છે. આપને ભગવત્ વાણી આગમ નહીં માના. ભગવાનની વાણી તો તમે પણ માની નથી. મુનિપણામાં આ વિરોધ છે એ માનતા નથી, એમ કહે છે. પૂર્વનું હોય .... એમ કીધું હતું. સ્થાનકવાસીમાં,

દેરાવાસીમાં ને દિગંબરમાં ખળભળાટ ! એક તો જાણે કેટલાક નાસ્તિક હોય, વીતરાગના તત્ત્વની ખબર ન હોય અને એમાં પાછું આવું કાઢે. હવે સાંભળને ! તને શી ખબર છે ? સમજાણું કાંઈ ? જેનું અધ્યાત્મ સ્વરૂપ જેનો આત્મા સાથે મેળ પોતાને ખાય છે એવો આત્મા છે. એની બીજી વાત ખોટી (છે એમ) કેમ તારાથી કહેવાય ઝટ ? કોઈ અપેક્ષા છે, કોઈ અપેક્ષા છે, આપણે મેળવી શકીએ નહિ. આપણી ક્યાં એટલી શક્તિ છે ? સમજાણું ? એવું કોઈ અવધિજ્ઞાન આદિ હોય તો ખબર પડે. એવું તો અહીં છે નહિ (એમ કહે).

ભગવાનની વાણીમાં જે છે એ યથાર્થ જ છે. આત્માનું તત્ત્વ જે કહ્યું, પ્રયોજનભૂત તત્ત્વ કહ્યું, સમ્યગ્દર્શન કહ્યું, જ્ઞાન કહ્યું, ચારિત્ર કહ્યું. એ ફળ તો પોતાથી પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ થાય. સમજાણું કાંઈ ? એ વાત સર્વજ્ઞે કહેલી વાત પોતાને પ્રસિદ્ધ થાય. સર્વજ્ઞનું કથન બધું સત્ય જ છે. ભારે કામ આકરું ! અરે...! બાપુ ! તને ખબર નથી, ભાઈ ! એ કોઈ અપેક્ષા છે, એમાં આપણે ન ફેરવી શકીએ. એથી કરીને આ જઈ આવ્યા છે ને ખોટું છે, એમેય કેમ કહેવાય ? પ્રત્યક્ષ જ છે, ભાઈ ! ઇ શું ચીજ છે અને કેટલે ગયા હતા ને કઈ ચીજ છે, એ જુદી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાન પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ પોતે સર્વજ્ઞ સ્વભાવી આત્મા છે. એ વસ્તુ છે એ 'જ્ઞ' સ્વભાવી છે અને 'જ્ઞ' સ્વભાવી એટલે પૂર્ણ સ્વભાવી જ છે. એવી જ વસ્તુ હોય અને એ વસ્તુ પ્રગટ થઈને જેને સર્વજ્ઞ દશા થઈ છે. એવો જે અનુભવમાં, પ્રતીતિમાં આવે છે એ પ્રમાણે ભગવાન કહે છે એવું આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો કહે છે, 'શ્રમણોને પોતાથી અધિક ગુણવાળા (શ્રમણો) પ્રત્યે...' જુઓ ! સાધુ સાધુની વાત છે ને આમાં ? 'શ્રમણોને પોતાથી અધિક ગુણવાળા (શ્રમણો) પ્રત્યે અભ્યુત્થાન,....' આ તો વસ્તુની સમજણ કરાવે છે. કોઈ કહે કે, આવું અત્યારે નથી. પણ જેને હોય ત્યારે આવું હોય એવું એને જ્ઞાન કરાવે છે. 'શ્રમણોને પોતાનાથી અધિક ગુણવાળા (શ્રમણો) પ્રત્યે અભ્યુત્થાન,....' (એટલે) ઊભા થવું, સામા જવું, 'ગ્રહણ,....' સત્કાર 'ઉપાસન,....' સેવા, 'પોષણ,....' એની ચિંતા, 'સત્કાર, અંજલિકરણ અને પ્રણામરૂપ પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ નથી.' હોય છે, મુનિને એવો શુભભાવ. છે પુણ્યબંધનું કારણ. પણ એ આવ્યા વિના રહેતો નથી. પરદ્રવ્યનો આદર કરવો, સત્કાર કરવો એ છે તો શુભ વિકલ્પ. સમજાય છે ? એવી જાત હોય છે, એમ અહીંયાં સિદ્ધ કરવું છે.

વીતરાગી મુનિ છે, જેને એ ભવમાં મોક્ષ લેવો છે, એવા પણ જે મુનિ છે એને પણ

અથ શ્રમણાભાસેષુ સર્વાઃ પ્રવૃત્તીઃ પ્રતિષેધયતિ-

અભ્યુદ્દેયા સમણા સુત્તત્થવિસારદા ઉવાસેયા ।

સંજમતવણાણઙ્ઘા પણિવદણીયા હિ સમણેહિં ।।૨૬૩ ।।

અભ્યુદ્દેયાઃ શ્રમણાઃ સૂત્રાર્થવિશારદા ઉવાસેયાઃ ।

સંયમતપોજ્ઞાનાઢ્યાઃ પ્રણિપતનીયા હિ શ્રમણૈઃ ।।૨૬૩ ।।

સૂત્રાર્થવૈશારદ્યપ્રવર્તિતસંયમતપઃ સ્વતત્ત્વજ્ઞાનાનામેવ શ્રમણાનામભ્યુત્થાનાદિકાઃ પ્રવૃત્તયોઽપ્રતિષિદ્ધા, ઇતરેષાં તુ શ્રમણાભાસાનાં તાઃ પ્રતિષિદ્ધા એવ ।।૨૬૩ ।।

અથાભ્યાગતાનાં તદેવાભ્યુત્થાનાદિકં પ્રકારાન્તરેણ નિર્દિશતિ-અભ્યુદ્દેયા યદ્યપિ ચારિત્રગુણેનાધિકા ન ભવન્તિ, તપસા વા, તથાપિ સમ્યગ્જ્ઞાનગુણેન જ્યેષ્ઠત્વાચ્છુતવિનયાર્થમભ્યુદ્દેયાઃ અભ્યુત્થાનયોગ્યા

હવે શ્રમણાભાસો પ્રત્યે સર્વ પ્રવૃત્તિઓ નિષેધ છે :-

મુનિ સૂત્ર-અર્થપ્રવીણ સંયમજ્ઞાનતપસમૃદ્ધને

પ્રણિપાત, અભ્યુત્થાન, સેવા સાધુએ કર્તવ્ય છે. ૨૬૩.

અન્વયાર્થ :- [શ્રમણૈઃ હિ] શ્રમણોએ [સૂત્રાર્થવિશારદાઃ] સૂત્રાર્થવિશારદ (સૂત્રોના અને

એવો શુભ વિકલ્પ હોય છે. જ્યાં સુધી શુદ્ધની દશા પૂર્ણ પરિણમી નથી, એવો શુદ્ધ ઉપયોગ થયો નથી કે જે શુદ્ધઉપયોગ સાત્તિશય થઈને આગળ શ્રેણિ માંડે. એને શુદ્ધઉપયોગ થયો છે પણ પાછો હેઠે પડી જાય છે. પુરુષાર્થની મંદતા (છે) તો એને શુભરાગ આવે છે તો એને આવો વિવેક વર્તે. સમજાણું ? અને બીજા અજ્ઞાની કે મિથ્યાદષ્ટિ સાધુ હોય એનો આદર ન કરે, તેથી કરીને એનો અવિવેક નથી. એ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ એમ વર્ણવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓ..હો..હો...!

‘હવે શ્રમણાભાસો પ્રત્યે સર્વ પ્રવૃત્તિઓ નિષેધ છે :-’ ૨૬૩. ઓલી હા પાડી, હવે

ભવન્તિ । કે તે । **સમણા** શ્રમણા નિર્ગ્રન્થાચાર્યાઃ । કિંવિશિષ્ટાઃ । **સુત્તત્થવિસારદા** વિશુદ્ધજ્ઞાનદર્શનસ્વભાવ-
પરમાત્મતત્ત્વપ્રભૃત્યનેકાન્તાત્મકપદાર્થેષુ વીતરાગસર્વજ્ઞપ્રણીતમાર્ગેણ પ્રમાણનયનિક્ષેપૈર્વિચારચતુરચેતસઃ
સૂત્રાર્થવિશારદાઃ । ન કેવલમભ્યુત્થેયાઃ, **ઉવાસેયા** પરમચિજ્જોતિઃપરમાત્મપદાર્થપરિજ્ઞાનાર્થમુપાસેયાઃ
પરમભક્ત્યા સેવનીયાઃ । **સંજમતવણાણઙ્ગા પણિવદનીયા** હિ સંયમતપોજ્ઞાનાઢ્યાઃ પ્રણિપતનીયાઃ હિ
સ્ફુટં । બહિરહ્ગેન્દ્રિયસંયમપ્રાણસંયમબલેનાભ્યન્તરે સ્વશુદ્ધાત્મનિ યત્નપરત્વં સંયમઃ । બહિરહ્ગાન-
શનાદિતપોબલેનાભ્યન્તરે પરદ્રવ્યેચ્છાનિરોધેન ચ સ્વસ્વરૂપે પ્રતપનં વિજયનં તપઃ । બહિરહ્ગપર-
માગમાભ્યાસેનાભ્યન્તરે સ્વસંવેદનજ્ઞાનં સમ્યગ્જ્ઞાનમ્ । એવમુક્તલક્ષણૈઃ સંયમતપોજ્ઞાનૈરાઢ્યાઃ પરિપૂર્ણા
યથાસંભવં પ્રતિવન્દનીયાઃ । કૈઃ । **સમણેહિ** । શ્રમણૈરિતિ અત્રેદં તાત્પર્યમ્-યે બહુશ્રુતા અપિ ચારિત્રાધિકા
ન ભવન્તિ, તેઽપિ પરમાગમાભ્યાસનિમિત્તં યથાયોગ્યં વન્દનીયાઃ । દ્વિતીયં ચ કારણમ્-તે સમ્યક્ત્વે
જ્ઞાને ચ પૂર્વમેવ દૃઢતરાઃ, અસ્ય તુ નવતરતપોધનસ્ય સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને ચાપિ દાઢ્યં નાસ્તિ । તર્હિ
સ્તોકચારિત્રાણાં કિમર્થમાગમે વન્દનાદિનિષેધઃ કૃત્ત્વમ્ ઇતિ ચેત્ । અતિપ્રસંગનિષેધાર્થમિતિ ।

॥૨૬૩॥

સૂત્રકથિત પદાર્થોના જ્ઞાનમાં નિપુણ) તથા [સંયમતપોજ્ઞાનાઢ્યાઃ] સંયમતપજ્ઞાનાઢ્ય (સંયમ, તપ
અને આત્મજ્ઞાનમાં સમૃદ્ધ) [શ્રમણાઃ] શ્રમણો પ્રત્યે [અભ્યુત્થેયાઃ ઉપાસેયાઃ પ્રણિપતનીયાઃ]
અભ્યુત્થાન, ઉપાસના અને પ્રણિપાત કરવાયોગ્ય છે.

ટીકા :- જેમને સૂત્રોમાં અને પદાર્થોમાં વિશારદપણ વડે સંયમ, તપ અને સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન
પ્રવર્તે છે તે શ્રમણો પ્રત્યે જ અભ્યુત્થાનાઢિક પ્રવૃત્તિઓ અનિષિદ્ધ છે, પરંતુ તે સિવાય બીજા
શ્રમણાભાસો પ્રત્યે તે પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ જ છે. ૨૬૩.

ના પાડે છે.

અબ્બુદ્ધેયા સમણા સુત્તત્થવિસારદા ઉવાસેયા ।

સંજમતવણાણઙ્ગા પણિવદનીયા હિ સમણેહિ ॥૨૬૩॥

મુનિ સૂત્ર-અર્થપ્રવીણ સંયમજ્ઞાનતપસમૃદ્ધને

પ્રણિપાત, અભ્યુત્થાન, સેવા સાધુએ કર્તવ્ય છે. ૨૬૩.

એ કાઢ્યું. ‘જેમને સૂત્રોમાં અને પદાર્થોમાં વિશારદપણા વડે...’ વિશારદપણા વડે અને ‘સંયમ, તપ અને સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રવર્તે છે તે શ્રમણો પ્રત્યે...’ એમ. આ..હા...! જેમને સૂત્રાર્થ વિશારદ – સૂત્રોના અને સૂત્ર કથિત પદાર્થના જ્ઞાનમાં નિપુણતા છે. ભગવાને કહેલા શાસ્ત્રો અને તેના અર્થો અને તેના કહેલા અર્થો. અર્થો એટલે પદાર્થો. ‘વિશારદપણા વડે...’ મુનિઓ તો તેના જ્ઞાનના ભાનવાળા છે. શાસ્ત્રના જ્ઞાનવાળા અને કહેલા પદાર્થના જ્ઞાનવાળા છે. આ..હા...! ‘જેમને સૂત્રોમાં અને પદાર્થોમાં વિશારદપણા વડે...’ કોઈ કહે કે, આવી મુનિની વ્યાખ્યા હોય પછી આ મુનિ થઈ ગયા છે ને ? શબ્દ પણ યાદ નહોતો રહેતો. ‘શિવભૂતિ’ ! એ બધો ભાવ આવડતો હતો, ભાવમાં બધું જ્ઞાન હતું. એ તો શબ્દની રચના કરી શકે નહિ. ભાવમાં તો વિશારદતા છે. સમજાય છે ?

‘સૂત્રોના અને પદાર્થોમાં...’ ભગવાને કહેલા પદાર્થો, છ દ્રવ્યો, નવ તત્ત્વો વગેરે (એમાં) વિશારદપણા વડે. પાઠ છે ને મૂળમાં (–સંસ્કૃત ગાથામાં) ? ‘સૂત્રાર્થવિશારદાઃ’ એ વડે સંયમ પછી છે, એમ કહે છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન નથી અને સંયમ છે એ ગણવામાં આવતા નથી. આવા વિશારદપણા વડે સંયમી છે. અંદર સંયમની દશા અરાગી પણ પ્રગટી છે. છ કાય અને અવ્રત, મન. પાંચ ઇન્દ્રિય, મન અને છ કાય (એમ) બાર. બારના અવ્રતનો વિકલ્પ જેને છૂટી ગયો છે. અંદર સંયમ ભાવ છે. વીતરાગ દશા પ્રગટી છે. સમ્યક્ સૂત્ર અને પદાર્થના જ્ઞાન વડે. વડે સંયમ અને તપ છે. મુનિ છે ને, મુનિ ? તો કહે છે કે, મુનિપણું છે.

‘સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રવર્તે છે...’ પાછી ભાષા એવી છે, જોયું ? જેને સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રવર્તે છે. ભગવાનઆત્મા ! પહેલી પરની વાત કરી. ‘સૂત્રોમાં અને પદાર્થોમાં વિશારદપણા વડે...’ અને સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન વર્તે છે. પોતે ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, અખંડ આનંદ સ્વરૂપ છે, એવું જે તત્ત્વ, એવો જે પોતાનો સ્વભાવ એનું એને જ્ઞાન છે. ‘સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રવર્તે છે તે શ્રમણો પ્રત્યે...’ એ શ્રમણો પ્રત્યે ‘જ’. એમ. એ સિવાયના અજ્ઞાનીને જ્ઞાન નથી અને સંયમ, તપ નથી એના પ્રત્યે નહિ. એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહા..હા...!

‘તે શ્રમણો પ્રત્યે જ અભ્યુત્થાનાદિક પ્રવૃત્તિઓ...’ માથે (–ઉપર) કહી હતી એ. માથે બધી કીધી હતી ને ? (એ) ‘પ્રવૃત્તિઓ અનિષિદ્ધ છે,...’ એવા સંતો સ્વતત્ત્વના જાણનાર છે અને સંયમ અને તપ સહિત છે અને સૂત્રો અને પદાર્થના વિશારદ છે. એવાઓ પ્રત્યે અભ્યુત્થાન, આત્માનું સમ્યગ્દર્શન નિર્મળ દશા પૂર્વક સંયમ અને તપવાળા છે, પદાર્થનું ભાન

છે એના પ્રત્યે મુનિઓને અભ્યુત્થાનાદિક પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ નથી. એ હોય છે, એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘શ્રમણો પ્રત્યે અભ્યુત્થાનાદિક પ્રવૃત્તિઓ અનિષિદ્ધ જ છે, પરંતુ...’ એમાંથી હવે કાઢ્યું ‘તે સિવાય બીજા શ્રમણાભાસો પ્રત્યે તે પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ જ છે.’ આહા..હા...! પોતે એમાંથી કાઢ્યું છે. ટૂંકા શબ્દોમાં કહ્યું ને ? ‘પણિવદનીયા હિ સમણેહિ’ આને આમ કરવું તો એના વિના બીજાને ન કરવું, એમ એમાંથી કાઢ્યું. સમજાણું કાંઈ ? જેને સ્વતત્ત્વનું સમ્યગ્દર્શનનું ભાન નથી, જેને સંયમ, તપ નથી. પદાર્થ, ભગવાને કહેલા, સર્વજ્ઞે કહેલા પદાર્થનું જ્ઞાન નથી અને સૂત્રોનું જ્ઞાન નથી, એવા શ્રમણાભાસો સાધુ તરીકે ગણવામાં આવે એવા, પણ સાધુ છે નહિ, સાધુપણાનો આભાસ છે.

(બીજામાં) વળી ‘ણમો લોએ’નો એવો અર્થ કર્યો છે. ણમો લોએ સવ્વ સાહૂણં. એમાં કંઈ એમ નથી કહ્યું કે, ફલાણા આચાર્ય ને ઉપાધ્યાય ન હોય. કહો, આવા અર્થ બોલે ! (એ ભાઈનું) તો સાંભળ્યું છે. પણ આ વળી આણે નવું કાઢ્યું. ણમો લોએ સવ્વ સાહૂણંનો અર્થ કર્યો, ઠીક ! ણમો લોએ સવ્વ સાહૂણં - મેં લોક મેં સમસ્ત સાધુઓં કો નમસ્કાર કર લિયા ગયા, ઇસમેં યહ ભેદ નહીં ક્રિયા ગયા ક્રિ જૈન યા ક્રિસી વિશેષ સંપ્રદાયોં કો આચાર્યોં, ઉપાધ્યાયોં, સાધુઓં કો નમસ્કાર હો, બલ્કિ ઇસ નમસ્કાર મેં સભી સંપ્રદાયો, પંથો, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ સમ્મિલત હો ગયે. આવા તો અર્થ (કરે). ઘણું વિપરીત. સ્થાનકવાસીના એક મોટા સાધુએ કહ્યું હતું. શાસ્ત્ર બહુ વાંચેલા, હજારો શાસ્ત્ર (વાંચેલા). અહીં તો કહે છે, ણમો લોએ સવ્વ આઈરિયાણં. બધા આચાર્યો લેવા. અરે... ભગવાન ! તું શું કરે છે ? અહીં નમસ્કાર કરે છે, એણે બધા આચાર્યોને નમસ્કાર કર્યા છે. નમસ્કાર કરે છે, એ બધા ઉપાધ્યાયોને કરવા, જેના હોય (એના), દરેક સંપ્રદાય આદિ. અને ણમો લોએ સવ્વ સાહૂણં. અરે...! એમ ન હોય, ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- બધા સંપ્રદાયમાં અરિહંત ક્યાંથી કાઢવા ? સિદ્ધ ક્યાંથી કાઢવા ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અહીં તો આ કરનારને હોય છે, એમ કહે છે. સર્વ સાધુઓ, જય ભગવાન !

મુમુક્ષુ :- મોટું મન રાખવું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ખોટું મન રાખવું કે મોટું મન રાખવું. એ તો અજ્ઞાન ભાવ છે.

અહીં તો વીતરાગી મુનિ જેને આત્મદર્શન, સમ્યગ્દર્શન વાસ્તવિક તત્ત્વ સર્વજ્ઞે કહેલો

એવો આત્મા, એવા આત્માનું દર્શન ઉપરાંત સંયમ, તપ અને સૂત્ર ને પદાર્થનું જ્ઞાન છે. એ સિવાય સાધુ નહિ, એ સિવાય આચાર્ય, ઉપાધ્યાય હોઈ શકે નહિ. આ..હા...! ભારે પણ, ભાઈ ! આવડું મોટું લખાણ છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ બધા.

અહીં તો ભગવાન આચાર્ય શું કહે છે ? આવા સાધુ પ્રત્યે. આવા સાધુ હોય, આવા આચાર્ય અને આવા ઉપાધ્યાય હોય. 'તે સિવાય બીજા શ્રમણાભાસો પ્રત્યે તે પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ જ છે.' આ..હા...! આજે જ આવ્યું છે, લ્યો ! આ..હા..હા...! આ તો વીતરાગી સંતો કોઈ ઠેકાણે ક્યાંય હોય, કોઈ મેરુ પર્વતમાં હોય, કોઈ ક્યાંય ધ્યાન કરતા હોય, એમ લીધા છે. અને અરિહંતમાં પણ જામો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં. કારણ કે અરિહંત પણ કોઈ વખતે કેવળ સમુદ્ઘાતમાં હોય તો કોઈ અમુકમાં હોય એમ સિદ્ધાણંમાં પણ એમ છે. જામો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં. સિદ્ધ અહીંથી જતા હોય, અહીંથી આમ જતા હોય, એ બધાને લીધા. પણ વસ્તુ હોય એને લીધી છે કે બીજાને ?

જેને સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, ચારિત્રનું પરિણામન છે, વીતરાગી દશા છે એ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. આ ક્યાં સંપ્રદાયની વાત હતી ? એવા સાધુ પ્રત્યેનો આદર હોય. એ સિવાય તત્ત્વની દષ્ટિથી વિરુદ્ધ હોય, સર્વજ્ઞે કહેલા પદાર્થની શ્રદ્ધા વિરુદ્ધ હોય, એના પ્રત્યે પ્રવૃત્તિનો નિષેધ છે, એમ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ ? એવો માર્ગ વીતરાગનો છે.

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

અથ કીદૃશઃ શ્રમણાભાસો ભવતીત્યાખ્યાતિ-

ण हवदि समणो त्ति मदो संजमतवसुत्तसंपजुत्तो वि ।
जदि सदहदि ण अत्थे आदपधाणे जिणक्खादे ।।२६४।।

ન ભવતિ શ્રમણ ઇતિ મતઃ સંયમતપઃસૂત્રસમ્પ્રયુક્તોઽપિ ।
યદિ શ્રદ્ધત્તે નાર્થાનાત્મપ્રધાનાન્ જિનાખ્યાતાન્ ।।૨૬૪।।

આગમજ્ઞોઽપિ, સંયતોઽપિ, તપઃસ્થોઽપિ, જિનોદિતમનન્તાર્થનિર્ભરં વિશ્વં સ્વેનાત્મના જ્ઞેયત્વેન
નિષ્પીતત્વાદાત્મપ્રધાનમશ્રદ્ધધાનઃ શ્રમણાભાસો ભવતિ ।।૨૬૪।।

અથ શ્રમણાભાસઃ કીદૃશો ભવતીતિ પૃષ્ઠે પ્રત્યુત્તરં દદાતિ-**ण हवदि समणो** સ શ્રમણો ન ભવતિ
त्ति मदो ઇતિ મતઃ સમ્મતઃ । ક્વ । આગમે । કથંભૂતોઽપિ । **संजमतवसुत्तसंपजुत्तो वि** સંયમતપઃશ્રુતૈઃ
સંપ્રયુક્તોઽપિ સહિતોઽપિ । યદિ કિમ્ । **जदि सदहदि ण** યદિ ચેન્મૂઢત્રયાદિપઞ્ચવિંશતિ-
સમ્યક્ત્વમલસહિતઃ સન્ ન શ્રદ્ધત્તે, ન રોચતે, ન મન્યતે । કાન્ । **अत्थे** પદાર્થાન્ । કથંભૂતાન્ ।
आदपधाणे નિર્દોષિપરમાત્મપ્રભૃતીન્ । પુનરપિ કથંભૂતાન્ । **जिणक्खादे** વીતરાગસર્વજ્ઞજિનેશ્વરેણાખ્યાતાન્,
દિવ્યધ્વનિના પ્રણીતાન્, ગણધરદેવૈર્ગ્રન્થવિરચિતાનિત્યર્થઃ ।।૨૬૪।।

હવે કેવો જીવ શ્રમણાભાસ છે તે કહે છે :-

शास्त्रे क्खुं-तपसूत्रसंयमयुक्त पश्च साधु नर्ही,
जिन-उक्त आत्मप्रधान सर्व पदार्थ जो श्रद्धे नर्ही. २६४.

અન્વયાર્થઃ :- [સંયમતપઃસૂત્રસમ્પ્રયુક્તઃ અપિ] સૂત્ર, સંયમ અને તપથી સંયુક્ત હોવા છતાં
પણ [યદિ] જો (તે જીવ) [જિનાખ્યાતાન્] જિનોક્ત [આત્મપ્રધાનાન્] આત્મપ્રધાન [અર્થાન્]
પદાર્થોને [ન શ્રદ્ધત્તે] શ્રદ્ધતો નથી તો તે [શ્રમણઃ ન ભવતિ] શ્રમણ નથી- [ઇતિ મતઃ] એમ
(આગમમાં) ક્હું છે.

ટીકા :- આગમનો જાણનાર હોવા છતાં પણ, સંયત હોવા છતાં પણ, તપમાં સ્થિત હોવા
છતાં પણ, જિનોક્ત અનંત પદાર્થોથી ભરેલા વિશ્વને-કે જે (વિશ્વ) પોતાના આત્મા વડે જ્ઞેયપણે પી
જવાતું હોવાથી આત્મપ્રધાન છે તેને-જે જીવ શ્રદ્ધતો નથી તે શ્રમણાભાસ છે. ૨૬૪.

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઠ વદ ૯, બુધવાર

તા. ૦૬-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૬૪ થી ૨૬૭ પ્રવચન નં. ૨૪૮

‘પ્રવચનસાર’, ‘ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા’ ૨૬૩ ગાથા પૂરી થઈ. (હવે) ૨૬૪. ૨૬૩માં એમ આવ્યું હતું કે, જે શ્રમણ - સાધુ... ચરણાનુયોગનો અધિકાર છે ને (એટલે) સાધુની પ્રધાનતાથી કથન છે. જે સાધુ ભગવાને કહેલાં સૂત્રો અને એના કહેલાં પદાર્થ, એમાં વિશારદ છે, અંતર પાંચ ઇન્દ્રિય, મનને જીતીને સંયમી છે અને તપવાળો છે. બાહ્ય-અભ્યંતર તપસહિત (છે). એવા સાધુ પ્રત્યે બીજા સાધુઓએ અભ્યુત્થાન, વંદન, નમસ્કાર આદિ કરવા, એ નિષેધ્ય નથી. શુભઉપયોગીને જ્યારે શુભરાગ છે ત્યારે આવા સંયમી મુનિ હોય, સમ્યગ્દર્શન સહિત (હોય), આત્માના ભાનસહિત અને સૂત્રોના ભાનસહિત અને સૂત્રે કહેલા પદાર્થોના જ્ઞાનસહિત (છે) અને તે જ્ઞાનસહિત ઉપરાંત સંયમસહિત અને તપસહિત (હોય). તપ એટલે મુનિપણની બાહ્ય-અભ્યંતર દશા સહિત હોય, એને બીજા મુનિઓએ શુભઉપયોગી જ્યારે શુભરાગમાં આવે છે ત્યારે એનો આદર, સત્કાર, વિનય આદિ કરવો. એ જૈનશાસનમાં શુભઉપયોગીને તે આચરણનો નિષેધ નથી. નિષેધ છે ઊલટા શ્રમણભાસનો. એ એમાં આવ્યું હતું ને ? ‘પરંતુ તે સિવાય બીજા શ્રમણભાસો પ્રત્યે તે પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ જ છે.’ એની વ્યાખ્યા ૨૬૪માં કરે છે.

‘હવે કેવો જીવ શ્રમણભાસ છે તે કહે છે :-’

ण हवदि समणो त्ति मदो संजमतवसुत्तसंपजुत्तो वि ।

जदि सदहदि ण अत्थे आदपधाणे जिणक्खादे ।। ૨૬૪ ।।

શાસ્ત્રે કહ્યું-તપસૂત્રસંયમયુક્ત પણ સાધુ નહીં,

જિન-ઉક્ત આત્મપ્રધાન સર્વ પદાર્થ જો શ્રદ્ધે નહીં. ૨૬૪.

ટીકા :- ‘આગમનો જાણનાર હોવા છતાં...’ શાસ્ત્રનો જાણનાર હોવા છતાં એ ઉપરાંત ‘સંયત હોવા છતાં...’ અને ‘તપમાં સ્થિત હોવા છતાં...’ ત્રણ બોલ છે. મૂળ પાઠમાં પહેલાં ..... અહીં છે. શાસ્ત્રો, આગમનું જ્ઞાન છે, ઇન્દ્રિય આદિનું દમન છે અને બાહ્ય-અભ્યંતર તપ પણ છે. ‘પણ જિનોક્ત અનંત પદાર્થોથી ભરેલા વિશ્વને...’ પણ ભગવાન પરમેશ્વર સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવે ઉક્ત નામ કહેલા અનંત પદાર્થથી ભરેલું વિશ્વ ‘કે જે (વિશ્વ) પોતાના આત્મા વડે જ્ઞેયપણે પી જવાતું હોવાથી...’ આખું વિશ્વ જ્ઞાનની પર્યાયમાં જ્ઞેય થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ ? એવો આત્મા. સારું વિશ્વ લોકાલોક, સમસ્ત જગત જ્ઞાનની પર્યાય તેને પી જાય છે. એવો એક સમયની જ્ઞાનની પર્યાયનો સ્વભાવ છે.

એવા ‘પોતાના આત્મા વડે જ્ઞેયપણે પી જવાતું હોવાથી...’ એવો ‘આત્મપ્રધાન...’ જેમાં એક સમયની પર્યાયમાં વિશ્વનું જ્ઞાન છે એવો જે આત્મા, જેમાં મુખ્ય છે ‘તેને-જે જીવ શ્રદ્ધતો નથી...’ સમ્યગ્દર્શન નથી. લ્યો. સંયમ, તપ બાહ્યમાં લીધું પણ અંતર સમ્યગ્દર્શન, અંદર પ્રતીતિ અનુભવમાં નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! કારણ કે આત્મા વિશ્વને એક સમયમાં પી જાય એવી તો એક જ્ઞાનની એક સમયની પર્યાયનું સામર્થ્ય છે. ભગવાને કહેલા પદાર્થો અને ભગવાને કહેલા સૂત્રો. સમજાય છે ? એવા પરમાત્માએ કહેલા શાસ્ત્રોનો અને આગમનો જાણનાર હોવા છતાં. એ ઉઘાડથી જાણે છે એટલો ક્ષયોપશમ (છે), એમ કહ્યું. સમજાણું કાંઈ ? અને ઇન્દ્રિય દમન આદિ મહા સંયમમાં પણ છે અને તપ પણ છે. પણ આત્મા આખા વિશ્વને એક સમયની પર્યાયમાં પી જાય એવો આત્મપ્રધાન, એવો આત્મા જેમાં પ્રધાન છે. ‘આત્મા જેમાં પ્રધાન છે એવું. (આત્મા સમસ્ત વિશ્વને જાણે છે તેથી તે વિશ્વમાં - વિશ્વના સમસ્ત પદાર્થોમાં - પ્રધાન છે).’ પોત જ આત્મા છે, એમ કહે (છે). સારા વિશ્વનું તો અહીં જ્ઞાન થઈ ગયું. એ સિવાય વિશ્વ આત્માની અપેક્ષાએ તો નથી. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

છ દ્રવ્ય, એના ગુણો, એની પર્યાય, ત્રિકાળી વસ્તુ - તેને જ્ઞાનનો એક સમયનો પર્યાય પી જાય છે. પી જાય છે એમ કહેતાં એથી અનંતગણું હોય તોપણ એ જાણી શકે. એવો એ આત્મા (છે). એવી એક સમયની પર્યાયમાં આખું પી ગયો, એવો જેમાં આત્મપ્રધાન છે. એવી એવી અનંતી પર્યાય અને આખું આત્મતત્ત્વ. એવા આત્માને અંતર સમ્યગ્દર્શનથી શ્રદ્ધતો નથી. ધારણા માન્યતાથી નથી, એમ કહે છે. આગમનું જાણ્યું તો છે કે આમ કહે છે પણ અંતરમાં બેસતું - અનુભવમાં આવતું નથી. આહા..હા...! ભાઈ !

અંતર સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા, એનો અંતરમાં અનુભવમાં થઈને પ્રતીતિ (થવી), આ જ્ઞેય પૂર્ણ છે, એવું ભાન થઈ, રાગરહિત થઈ અનુભવની સમ્યગ્દર્શન દશા, એવી સમ્યગ્દર્શનની પ્રતીતિ જેને નથી, 'તે શ્રમણાભાસ છે.' તે સાધુ નથી. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- સંયમ છે, તપ છે...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હો, ભલે તે તો બહારની ક્રિયાઓ છે. બરાબર તપ કરતો હોય, મહિના-મહિનાના અપવાસ હોય, છ-છ મહિના સુધી અપવાસ કરે, જંગલમાં રહે, નગ્ન રહે, તપ કહેવાનો એ આશય છે. નગ્ન દશા પણ છે, એમ. તપ કહેવાનો મૂળ આશય તો એ છે. નગ્ન દશા બાહ્યમાં છે, અભ્યંતરમાં પણ રાગની ઘણી મંદતાથી એ જાતના ભાવમાં વસે છે, પણ ભગવાનઆત્મા એક સમયની પર્યાયમાં સારા છ દ્રવ્ય આવી ગયા, એવો તો મોટો ભગવાન, એવી અનંતી પર્યાયનો પિંડ જ્ઞાન. એવો જે જ્ઞાનઆત્મ ભગવાન, પરિપૂર્ણ એક જ ચીજ આખી. એવા આત્મપ્રધાન, એને સમ્યગ્દર્શનમાં પ્રતીતિ કરતો નથી અને એમને એમ 'શ્રદ્ધા છે, અમને શ્રદ્ધા છે, અમે આગમ કહે એ માનીએ છીએ.' એ નહિ, એમ કહે છે. આહા..હા...! એમ કે, અમને કંઈ સમ્યગ્દર્શન નથી ? અમને છે. અમે માનીએ છીએ, આગમને માનીએ (છીએ), એમ નહિ. ભાઈ ! આહા..હા...!

ભગવાન આખો આત્મા પરિપૂર્ણ પવિત્ર એવો અનંત ગુણનો પિંડ, એના સન્મુખની પ્રતીતિ કરવા જાય ત્યારે વિકલ્પ તૂટી જાય. એવો મોટો જ્યાં દષ્ટિમાં આવે એટલે અલ્પ રાગની પ્રતીતિ એને આત્માની એકતાએ રહે નહિ, એમ કહે છે મૂળ તો. સમજાણું કાંઈ ? આવો આત્મા છે, એવો ક્ષયોપશમમાં - જ્ઞાનમાં પણ આવ્યો, એમ કહે છે પાછુ. બધા પદાર્થમાં એ આવ્યું ને ? ભાઈ ! જુઓ ! શું શૈલી છે ?

આ પ્રભુ અનંત ગુણનો પિંડ, એની એક સમયની પર્યાયમાં વિશ્વ પી ગયું. એક સમયની પર્યાય વિશ્વને પી ગઈ. એવો જે આત્મા અનંત ગુણનો પિંડ, આત્મપ્રધાન મુખ્ય વસ્તુ, એનો જેને સમ્યગ્દર્શન અને અનુભવ નથી, એ જીવ તેને શ્રદ્ધતો નથી. એને આત્માની અંતર દષ્ટિ, સમ્યગ્દર્શન નથી. તેથી તે શ્રમણાભાસ છે, સાધુ નથી, તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

આત્મા આવો એક એવો અખંડ એકરૂપ, જેને છ દ્રવ્ય તો એક સમયની પર્યાયમાં આવી ગયા. સમજાણું ? ત્રણકાળ ત્રણલોકના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયવાળું, છ દ્રવ્યપણું એ બધું પર્યાયમાં પી ગયો, એવો જે આત્મા જેમાં મુખ્ય છે, એને (શ્રદ્ધતો નથી). 'આત્મા સમસ્ત

વિશ્વને જાણે છે તેથી તે વિશ્વમાં - વિશ્વના સમસ્ત પદાર્થોમાં - પ્રધાન છે.' મુખ્ય છે. એટલે કે એવો આત્મા એકરૂપ અંખડ છે તેની એને અનુભવદષ્ટિ નથી, એમ કહેવા માગે છે. સમજાણું કાંઈ ?

પ્રશ્ન :- આગમની શ્રદ્ધા એ આત્માની શ્રદ્ધા નથી ?

સમાધાન :- આગમની શ્રદ્ધા શું કરે ? એ તો આગમ એને ઘરે રહ્યા. કહો, એ..ઈ...! ઓલા તમારે કહે છે, આગમ અને મંદિર - પ્રતિમા બેસાડે ત્યારે પંચમકાળનો આધાર છે, એમ કહે છે કે નહિ ? શું સાંભળ્યું છે કે નહિ ? અત્યારે બે આલંબન છે, બસ ! પોતે નહિ. એ..ઈ...! ઈ કહે છે, સાંભળ્યું છે. ઈ તો એમાં પંદર વર્ષ રહ્યા છે ને ? શ્વેતાંબર સાધુ હતા ને ? આ પણ હતા. કેટલા વર્ષ ? એ પણ પંદર, લ્યો ! શ્વેતાંબર સાધુ હતા. એ પણ આવે છે કે નહિ એમાં ? આવે છે ઈ. આ તો એક જાણવાની વાત છે. બાપુ ! આગમ ને પ્રતિમા શું કરે ? એ તો પરપદાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ ?

આગમનો જાણનાર હોવા છતાં, કહ્યું છે ને અંદર ? છે કે નહિ ? પાઠમાં છે ને. 'શાસ્ત્રે કહ્યું-તપસૂત્રસંયમયુક્ત પણ સાધુ નહીં,' આ..હા...! જેમાં ભગવાન મહાપદાર્થ કીધો છે ને ? આ 'પ્રવચનસાર'માં આવી ગયું છે, નહિ ? ૧૯૨. અતીન્દ્રિય મહાપદાર્થ પ્રભુ, મહા એક જ પદાર્થ છે, બાકી એ પોતે એક જ. આખું વિશ્વ તો એમાં આવી ગયું, એના સંબંધની જ્ઞાન (આવ્યું), એ એક જ વસ્તુ છે. એ અપેક્ષાએ બીજી ચીજ તો અવસ્તુ છે. એની અપેક્ષાએ ભલે વસ્તુ હો, એ..ઈ...! સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનઆત્મા એકરૂપ વસ્તુ, મહાપદાર્થ. ઓ..હો..હો...! લોકાલોકને તો જે એક સમયમાં જાણી લ્યે એવી તો શ્રુતજ્ઞાનની એક સમયની પર્યાયની તાકાત છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? કેવળજ્ઞાનીને તો આખી પછી પ્રત્યક્ષ છે. અહીં તો શ્રુતજ્ઞાનની એક સમયની અજ્ઞાનની પર્યાય. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનના શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન અને ભગવાનના કહેલા પદાર્થોને પી ગયો એવો આત્મા. પણ એ આત્મા અખંડ પરિપૂર્ણ ધ્રુવ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે, એનું જેને સમ્યગ્દર્શન, નિર્વિકલ્પ અનુભવ નથી એ શ્રદ્ધાથી ભ્રષ્ટ છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? કહો, એ સાધુ નથી, શ્રમણાત્માસ છે. સાધુનો લેબાસ દેખાય છે. નગ્નપણું, શાસ્ત્રનું જાણવું, સંયમ આદિ (લેબાસ છે). સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- બહુ કડક.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે ત્યાં કડક ને મંદ (શું) ? ઓછું,

અધિક અને વિપરીત વિનાની આ ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! આવો માર્ગ છે. આહા..હા...!

આખો ભગવાન જ્ઞાનની મૂર્તિ, એને અંદરમાં વિશ્વાસ, પ્રતીતિ નિર્વિકલ્પ થતી નથી, એમ કહે છે. અંદર ડામાડોળ (છે). એટલે કહે છે, આત્મા બધા પદાર્થોમાં પ્રધાન છે. સારા લોકાલોકમાં આ આત્મા જ મુખ્ય છે, કહે છે. આહા..હા...! ભાઈ ! (સંવત) ૧૯૮૫માં મોટી ચર્ચા થઈ હતી. 'વઢવાણ' ! છે ને ઓલું ? તમારે શું કહેવાય ? ધર્મશાળા ! (એક ભાઈ) સાથે વાત થઈ હતી. શું કહેવાય ? ૧૯૮૫માં દીક્ષા લીધી હતી, ચાલીસ વર્ષ પહેલા. ત્યારે કીધું, વસ્તુ એક જ છે, બીજી વસ્તુ નથી.

એક જ ભગવાનઆત્મા પરિપૂર્ણ એક જ ચીજ છે. સારા વિશ્વની અંદરમાં મુખ્ય વસ્તુ હોય તો એ એક જ આત્મા, એક (એટલે) પોતાનો, હોં ! કારણ કે બીજા આત્માઓ વિશ્વમાં આવી ગયા. એમાં કેવળી પણ આવી ગયા કે નહિ ? સિદ્ધો આવી ગયા કે નહિ ? લાખો કેવળી છે, અનંત સિદ્ધો છે, અનંત નિગોદ છે, અનંત પુદ્ગલ છે. એક સમયની પર્યાયમાં લોકાલોક આવી ગયું. એવો એક જ ભગવાનઆત્મા છે. ઓલા વ્યાપક કહે છે એમ નહિ, આ રીતે છે. એ..ઈ...!

અહીં જુઓ, શું કહે છે ? 'જિનોક્ત અનંત પદાર્થોથી ભરેલા વિશ્વને — કે જે (વિશ્વ) પોતાના આત્મા વડે જ્ઞેયપણે પી જવાતું હોવાથી...' જે વિશ્વમાં 'આત્મપ્રધાન છે...' એ વિશ્વમાં આત્મા જ મુખ્ય છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! 'તેને — જે જીવ શ્રદ્ધતો નથી...' આવા આત્માની અંદરમાં અનુભવ, પ્રતીતિ નથી તે સાધુ નથી, શ્રમણાભાસ, સાધુના લેબાસમાં નગ્નપણામાં રહે છે એ સાધુ છે નહિ. આહા..હા...! કહો, સમજાણું કાંઈ ? અહીં તો હજી આગમ શું કહે છે, એની ખબર ન મળે. પદાર્થો શું કહે છે, એની ખબરું ન મળે અને અંદરમાં શંકા, ડામાડોળ... ડામાડોળ. અહીં તો કહે છે કે, એ આગમનું જાણવું થયું છે કે આગમ આમ કહે છે, ભાઈ ! અહીં તો ક્ષયોપશમમાં ભાવમાં વાત આવી છે, પણ આમ દષ્ટિ કરી નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? એવો ભગવાનઆત્મા નિઃશંકપણે, નિઃસંદેહપણે નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ કરતો નથી, એમ કહે છે. કહો, ભાઈ ! આહા..હા...! ભારે એક એક શ્લોક પણ ચરણાનુયોગનો પણ અલૌકિક મૂક્યો છે ! જુઓ ! આહા..હા...!

પોતાના આત્મા વડે આખું વિશ્વ પી જાય. અરે...! અનંતા સિદ્ધો અને અનંતા કેવળીઓ જે જ્ઞાનપર્યાય પી જાય છે. એવો મહાન પદાર્થ પ્રભુ આત્મા, એને જે શ્રદ્ધતો નથી એટલે

કે સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરતો નથી, એમ કહે છે. ‘તે શ્રમણાભાસ છે.’ એવા સાધુઓની અભ્યુત્થાન, વંદન, સત્કારનો નિષેધ છે એમ કહે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? તેને બીજા સાધુઓ ઊભા થાય, આદર કરે, સત્કાર કરે, વિનય કરે એમ હોઈ શકે નહિ. આહા..હા...! કહો, સમજાણું કાંઈ ?

જુઓ ! કાલે એક થોડી વાત કરી હતી. ભાઈ ! પ્રમત્તની, નહિ ? કે, સાચા મુનિ છે, સાચા મુનિ ભાવલિંગી પણ એનું છઠ્ઠું ગુણસ્થાન દેખીને જે આદર કરે છે, ખરેખર તો ગુણસ્થાન તો અચેતન પુદ્ગલ છે. એના આત્માને વંદન કરે તો અહીં આત્માને વંદન થઈ જાય, એમ કહે છે મૂળ તો. એનો આત્મા જે શુદ્ધ છે એનું વંદન જ્યાં થઈ જાય, એના લક્ષમાં ઇ છે કે, આ આત્મા, પણ એનો વિકલ્પ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનને લક્ષમાં લઈને વંદન કરે છે. અને છઠ્ઠું ગુણસ્થાન એ પોતે અચેતન છે. એટલે એનું વંદન (છે) એ દેહનું વંદન છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! એ..ઈ...! એમ આ ભગવાન ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદકંઠ આત્મા એકરૂપ છે એ આવ્યો નહિ, એમ કહે છે. એ ગુણસ્થાન પણ ક્યાં એનું હતું ? એ તો ચૈતન્ય અભેદ અખંડાનંદ વસ્તુ તે આત્મા છે. ભાઈ ! આહા..હા...!

એ કાલે કહ્યું હતું. છે ને આમાં ? શું કહેવાય ? ‘યોગસાર.. યોગસાર’ ! અજીવ અધિકાર છે ને ? અજીવનો અધિકાર છે એટલે એમાં જ આવે ને ? બીજા અધિકારમાં આવે. અજીવ અધિકારમાં આવે. દેહનો અજીવ અધિકાર છે ને ? બીજી શૈલી છે, જુઓ ! ૩૯ ગાથા નીકળી, લ્યો ! ‘...’ ‘સમય પ્રમત્ત વિરતાદિ ગુણસ્થાનોં કી વંદના, સ્તુતિ કી જાતી હૈ, વે વંદનિક ગિને જાતે હૈં. ઉનકે ધારક ચેતનસ્વરૂપ મુનિ આદિ કી વંદના નહીં હોતી.’ જુઓ ! આકરું કામ જરી. કહીએ છીએ ને હળવે, હળવે. આવે એમ થાય ને ? એમ કાંઈ છોડી દેવાય છે ? ‘ચહાં શંકા હો સકતી હૈ કિ યદિ પ્રમત્ત અવિરત ગુણસ્થાન જીવસ્વરૂપ નહીં, તબ ઉનકી સ્તુતિ ક્યોં કી જાતી હૈ ?’ ગુણસ્થાન તો જીવ નથી, એમ તો તમે કહો છો. એ..ઈ...! ભૈયા ! ‘નહિ જીવ, નહિ ગુણસ્થાન, માર્ગણા’ આવે છે ને ?

‘ઉસકા આશય યહ હૈ કિ નિર્ગ્રંથ લિંગ કા પ્રારંભ છઠ્ઠે ગુણસ્થાન પ્રમત્ત વિરતિ સે હોતા હૈ. જીવ યહ જાનકર કિ, પ્રમત્ત વિરતાદિ ગુણસ્થાન મુનિઓં કે હોતે હૈં. ઉનકી વંદના, ઉપાસના કરના કહતે હૈં, પરંતુ ઉનસે ગુણસ્થાન હી વંદનીય ગિને જાતે, ઉનકે ધારક મુનિ આદિ નહીં.’ જરી પોતે થોડું નાખ્યું છે. ગુણસ્થાન આધાર અને જીવ આધેય હૈ, એવું નાખ્યું છે.

એ ગુણસ્થાન છે એને તો અહીં પુદ્ગલ કહ્યાં છે, જીવસ્વરૂપ જ કહ્યું નથી. એટલે ગુણસ્થાનનું વંદન એ દેહનું વંદન છે, એમ કહે છે. એ..ઇ...! આહા..હા...! કેટલી વાત ! આત્માનું નહિ. ગજબની વાત છે, ગજબ ! આ તો વીતરાગમાર્ગ છે. સમજાણું ? આપણે (એક ભાઈ) બોલતા, નહિ ? (ઇ) બોલતા, તેરમું ગુણસ્થાન તારું નહિ, ચૌદમું તારું નહિ. એમ (એક ભાઈ) બોલતા. એ.. ભાઈ ! તમારા કાકા હતા ને ત્યારે ઇ બોલતા, ચૌદમું ગુણસ્થાન પણ તારું નહિ, આ વાત તો ક્યાંય સાંભળી નથી. ભાઈ ! ચૌદેય ગુણસ્થાનને પુદ્ગલની પર્યાય કીધી, જુઓ ! ભેદ છે ને અંદર અંશે પણ હજી અસિદ્ધપણું છે. સમજાણું કાંઈ ? ઉદયભાવ છે ને ? અસિદ્ધપણું છે ને ચૌદમે પણ ? એ જીવસ્વરૂપ નહિ. આહા..હા...! એકલો ભગવાન જ્ઞાયકમૂર્તિ અભેદ એ જીવસ્વરૂપ. એ વાત આવી ગઈ.

‘સમયસાર’ની ૩૧મી ગાથામાં છે ને ? ભગવાન ‘કુંદકુંદાર્યાર્ય’ને પૂછે છે, પ્રભુ ! આપ જ્યારે કેવળીની સ્તુતિ એને કહેતા નથી. તો કેવળીની સ્તુતિ કેમ કહેવાય ? દેહની સ્તુતિને કેવળીની સ્તુતિ કહેતા નથી તો કેવળીની સ્તુતિ કેમ કહેવાય ? કેવળીના ગુણની સ્તુતિ કેમ કહેવાય ? એમ પૂછ્યું. એનો ઉત્તર એવો આપ્યો કે, અંતરમાં અખંડ અભેદનો અનુભવ, દષ્ટિ કરે એ કેવળીની સ્તુતિ છે. સમજાણું કાંઈ ?

અહીં ‘અમૃતચંદ્રાર્યાર્ય’ એવી શૈલી લીધી, આ ‘યોગસાર’ છે. એ ચૌદ ગુણસ્થાનને પુદ્ગલ કહ્યા તો પ્રમત્ત ગુણસ્થાને પણ પુદ્ગલ આવ્યું તો એ પણ દેહની સ્તુતિ છે એમ કહે છે. અજીવનો અધિકાર છે ને, ભાઈ ! અજીવ અધિકાર. એ જીવ નથી. આહા..હા...! અને જીવની જ્યાં સ્તુતિ કરવા જાય છે તો તો અંતરમાં જાય ત્યારે જીવની સ્તુતિ થાય, એમ કહે છે. આહા..હા...! ભારે ! સમજાણું કાંઈ ? આચાર્યો દિગંબર સંતોએ ભિન્ન ભિન્ન રીતે પણ એવી વસ્તુને સિદ્ધ કરી છે. સંતોએ કેવળીના માર્ગને થંભાવી રાખ્યા છે ! આહા..હા...! વાસ્તવિક સ્વરૂપની યથાર્થતાને થંભાવી દીધા (ઇ), અટકાવી રાખ્યા છે, આ માર્ગ છે, બીજો માર્ગ નથી. સમજાણું કાંઈ ? પ્રસન્ન ચિત્તથી એકવાર અંદર કબુલ કર, કહે છે. આમ હશે, તેમ હશે.. અરે...! હાલ.. હાલ...! સમજાણું કાંઈ ? આવે છે નહિ ક્યાંક ? પ્રસન્નચિત્તથી. આચાર્યે તો બહુ મૂક્યું છે, ઘણું મૂક્યું છે. આ..હા..હા...!

ભાઈ ! તારો ભગવાન આ દુનિયામાં એક જ વસ્તુ પરિપૂર્ણ પ્રભુ તું એક જ છો, લે ! એનો અંતરમાં અનુભવ, પ્રતીતિ, સમ્યક્ થવું એનું નામ કેવળીની, પરમાત્માની, સિદ્ધોની સાચી સ્તુતિ કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! સમજાણું કે નહિ

હવે ? જુઓ ! ‘ગુણસ્થાનમેં ગિને જાતે જાતે હેં, આત્મા નહીં. ગુણસ્થાન તો અચેતન હુઆ, અજીવ કા અધિકાર હૈ.’ તો ત્યાં અજીવનું સ્તવન થયું. વિકલ્પ ઊઠ્યો, એમ કહેવું છે. વિકલ્પ ઊઠ્યો છે ને આ આમ છે એમ એટલું જાણ્યું છે. ભગવાન નિર્વિકલ્પ વસ્તુ છે એને અનુભવે ત્યારે નિશ્ચય સ્તુતિ કહેવામાં આવે છે. આ તો પહેલા વાંચેલું પણ આ હમણા આવ્યું છે ને ? એમાં કેટલા વિરુદ્ધ અર્થ કર્યા છે. વ્યવહાર ચારિત્ર સાધન છે ને આમ છે ને તેમ છે. પાઠમાં એ નથી, પાઠમાં બીજું છે. એવું હોય કાંઈ ? વસ્તુ જેવી શાસ્ત્ર કહે છે એ પ્રમાણે એના અર્થ હોવા જોઈએ. પછી એની પ્રતીતિ થવી અને ઓળખાણ થવી એ વળી પછી. પણ અર્થમાં જ જ્યાં ફેરફાર કરવો, પોતાની કલ્પનાએ શાસ્ત્રને બદલાવવા એ તે કંઈ માર્ગ છે ? અનાદિ માર્ગ સનાતન ધોખ ચાલ્યો આવે છે. આ તો કેવળીનો કહેલો પદાર્થ અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે. આ કાંઈ નવું છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...!

એવો ભગવાનઆત્મા જેને અંતરમાં પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ સહજાત્મ ચિદાનંદ સ્વરૂપ કે સારુ વિશ્વ જેની એક સમયમાં પી જવાય છે એટલે કે એથી અનંત ગુણો કાળ અને અનંતગુણ પદાર્થ હોય તોપણ એક સમયની પર્યાય જાણી શકે છે. આહા..હા...! એ શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયની વાત ચાલે છે, હોં ! કેવળજ્ઞાનની વાત નથી આ. કેવળજ્ઞાનની તો વાત જ જુદી (છે). એ તો પ્રત્યક્ષ થઈ ગયું. અહીં તો એક સમયમાં જ્ઞાનનો પર્યાય જ એવડો છે. એક સમયની પર્યાય માને ત્યારે તો એણે છ દ્રવ્યને માન્યા. સમજાણું ? જાણવામાં, હોં ! અનુભવમાં તો આખો ચૈતન્ય અખંડ અભેદ છે એના ઉપર નિર્વિકલ્પ પ્રતીત અનુભવ થતાં આખી ચીજ જ્યારે પ્રતીતમાં (આવી), જ્ઞાનમાં આવી અને પ્રતીતમાં થઈ ત્યારે સમ્યગ્દર્શન કહેવાય છે. ખ્યાલમાં ચીજ આવડી છે એ ખ્યાલમાં આવી નહિ અને (કહે) પ્રતીત કરો ! શેની પ્રતીત કરે ? સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! ભાઈ ! આ મોટો માર્ગ છે, હોં ! ઓલા પથ્થરમાં પૈસા પેદા કરીને કાંઈ ડહાપણ કર્યું નથી. ઓલામાં જાણે પૈસા-બૈસા (પેદા કરે તો) જાણે અમે હોશિયાર થઈ ગયા !

મુમુક્ષુ :- ઇ કામ પુરતા તો હોશિયાર છે ને !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ધૂળેય નથી હોશિયાર. ન્યા ક્યાં હોશિયારી કામ કરતી હતી ? બિલકુલ જૂઠ વાત. હોશિયારીથી મળે તો એના કરતા તો હોશિયાર ઘણા છે. ભાઈ ! સાચી વાત છે કે નહિ ?

મુમુક્ષુ :- આ કામમાં હોશિયાર નહિ ને !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ના, ના. એના કરતાય બીજા વધારે હોશિયાર હોય. એમાં શું છે ન્યા ? ભાઈ ! એ તો એક જાણવાનો ક્ષયોપશમ એ જાતની કળાનો ખ્યાલ હોય, એથી એ વસ્તુ ક્યાં છે ?

અહીં તો વાસ્તવિક છ લોક પદાર્થનું ભગવાને કહેલા પદાર્થ અને ભગવાને કહેલા શાસ્ત્રો, એટલે સૂત્ર અને પદાર્થ બેય આવ્યા. ૨૬૮માં તો એ લેશે કે, સૂત્રનું જ્ઞાન અને પદાર્થનું જ્ઞાન જે પી ગયો છે, એવો એક અધિષ્ઠાન ભગવાનઆત્મા. ઇ ૨૬૮માં આવશે. 'અધિષ્ઠાન' શબ્દ 'શ્રીમદ્દે' વાપર્યો છે ને ! ભગવાનના કહેલા શાસ્ત્રો, એનું જ્ઞાન અને છ પદાર્થ લોકાલોકમાં જે છે તેનું (જ્ઞાન), એનો આધાર તો આત્મા છે, અધિષ્ઠાન એનું (ઇ છે). એના ધ્યાનમાં તો ઇ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ બહારમાં ભ્રમણામાં એવા અટક્યા ને ક્યાંકના ક્યાંક. આખો ભગવાન મોટો છે એને જાણવામાં પ્રયત્ન કરતો નથી અને જ્યાં ત્યાં ભટક્યા ભટક, આમથી આમ ને આમથી આમ. એમાં વળી આવા નીકળે. 'ફકીરે કાઢ્યો ફતવો' ! ઇ આવે છે ને ? એક સ્તુતિ હતી. એક દેરાવાસી ભાઈ હતા. ક્યું ગામ ? ભૂલી ગયા. ઇ ગામ ક્યું ? ઇ કંઈક ગામડું હતું એનું નામ લેતા. એક ભગત નહોતા આવતા ? ભાઈ ! 'ફકીરે કાઢ્યો ફતવો' એક તો અલખને કેમ ઓળખવો ? ઓળખતા હોય ઉતાવળે 'ફકીરે કાઢ્યો ફતવો, એક ખુદા છે એણે આ કર્યું છે...' એમ આ પણ અત્યારે કેટલાય ફતવા કાઢ્યા છે. આહા...હા...! સમજાણું કાંઈ ?

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનનો સાગર પ્રભુ છે, મહા નિઃસંદેહ નિઃશંકતાથી આખા લોકાલોકને પી ગયો એવો ભગવાનઆત્મા, એની જેને સમ્યગ્દર્શન પ્રતીત નથી, એ ચાહે તો શાસ્ત્રનો જાણનાર હો, સંયમી હો, મુનિ હો, નગ્ન દશા હો, અઠવાવીસ મૂળગુણ પાળતો હોય, એમ. મુનિપણું એટલે એ વ્યવહાર. વ્યવહારની વાત છે ને, આ ક્યાં નિશ્ચય(ની વાત છે) ? સમ્યગ્દર્શન નથી ત્યાં (નિશ્ચય ક્યાં છે ?) સંયમ એ વ્યવહાર સંયમ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા...! લ્યો, જુઓ ! ચરણાનુયોગની અંદર આ વાત. મૂળ વાત તો હોય ઇ આવે ને ! એમ જ આવે ને ! એને લગતી જાતનો... આ વાત બીજે ક્યાં છે ? પરમાત્મા આ 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' દ્વિગંબર આચાર્યોની સિવાય એ વાત બીજે ક્યાંય આવી છે નહિ. વસ્તુની સ્થિતિ ઊભી કરી છે. આહા...હા...! છે એના સંપ્રદાયને પણ ખબર નથી કે આ શું કહે છે ને કેમ શ્રદ્ધવું ને કેમ કરવું ? આ કરો... આ કરો... આ કરો... વ્રત પાળો, દયા પાળો ને ભક્તિ (કરો). ચારિત્ર લ્યો, ચારિત્ર ! ક્યાં ચારિત્ર હતા પણ ? સમ્યગ્દર્શન વિના ? અને એ તો વ્રત

અથ શ્રામણ્યેન સમમનનુમન્યમાનસ્ય વિનાશં દર્શયતિ-

અવવદદિ સાસણત્થં સમણં દિટ્ઠા પદોસદો જો હિ ।

કિરિયાસુ ણાણુમણ્ણદિ હવદિ હિ સો ણટ્ઠચારિત્તો ।।૨૬૫ ।।

અપવદતિ શાસનસ્થં શ્રમણં દૃષ્ટ્વા પ્રદ્વેષતો યો હિ ।

ક્રિયાસુ નાનુમન્યતે ભવતિ હિ સ નષ્ટચારિત્રઃ ।।૨૬૫ ।।

શ્રમણં શાસનસ્થમપિ પ્રદ્વેષાદપવદત્તઃ ક્રિયાસ્વનનુમન્યમાનસ્ય ચ પ્રદ્વેષકષાયિતત્વાત્ ચારિત્રં નશ્યતિ ।।૨૬૫ ।।

એ, એ તો ચારિત્ર નથી અને વ્રતના પણ ઠેકાણા ક્યાં છે ? સમજાણું કાંઈ ? વ્રતની જે ભૂમિકા જોઈએ છે એના વ્રતમાં જે સ્થાન જોઈએ એટલું તેનામાં પણ ક્યાં છે ? આ..હા...! આ તો અઠવાવીસ મૂળગુણ ચોખ્ખા (પાળે) અને શાસ્ત્રનું બરાબર જાણપણું એના ખ્યાલમાં છે કે આમ કહેવા માગે છે પણ અંદર ભરોસો પ્રતીતિ સમ્યગ્દર્શન કરતો નથી. સમજાણું કે નહિ ? એવા સાધુનો સત્કાર કરવો નહિ, એમ કહે છે. તો આ બીજાને ખબર પડતી હશે કે નહિ ? ભાઈ ! આ શું કહે છે કે ન કરવો ? ખ્યાલ પડી જાય. મૂળ સમ્યગ્દર્શનથી ખાલી છે. વાતું ભલે ગમે એવી કરે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ !

‘પરંતુ તે સિવાય બીજા શ્રમણાભાસો પ્રત્યે તે પ્રવૃત્તિઓ નિષિદ્ધ છે.’ ૨૬૩ (ગાથામાં) છેલ્લો બોલ હતો એનો આ ખુલાસો કર્યો છે. આહા..હા...! કહો, સમજાણું ? એ ૨૬૪ (ગાથા પૂરી) થઈ. ૨૬૫ (ગાથા).

‘હવે જે શ્રામણ્યે સમાન છે...’ સાધુ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, સંયમ આદિ ભાવલિંગ છે, સાધુ સમાન બહાર આચરણમાં સરખા છે, શ્રદ્ધામાં, જ્ઞાનમાં વગેરે(માં સરખા છે), ‘તેનું અનુમોદન (–આદર) નહિ કરનાર...’ એને સંમત નહિ થનાર ‘વિનાશ દર્શાવે છે :-’ એને પણ ચારિત્રનો વિનાશ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? પાઠમાં એટલું લેશે. સરખા સાધુઓ મહાધર્મત્મા, નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક જે સંયમ ધ્યાન આનંદ આદિમાં વર્તે છે, એવા સાધુ સમાન છે, એનું જો અનુમોદન નહિ કરે, એને સંમત ન થાય અને તેનો કંઈ અનાદર કરે તો એના ચારિત્રનો નાશ થાય છે.

અથ માર્ગસ્થશ્રમણદૂષણે દોષં દર્શયતિ-**અવવદદિ** અપવદતિ દૂષયત્યપવાદં કરોતિ । સ કઃ । **જો હિ** યઃ કર્તા હિ સ્ફુટમ્ । કમ્ । **સમણં** શ્રમણં તપોધનમ્ । કથંભૂતમ્ । **સાસણત્થં** શાસનસ્થં નિશ્ચયવ્યવહારમોક્ષમાર્ગસ્થમ્ । કરસ્માત્ । **પદોસદો** નિર્દોષિપરમાત્મભાવનાવિલક્ષણાત્ પ્રદ્વેષાત્કષાયાત્ । કિં કૃત્વા પૂર્વમ્ । **દિઢ્ઠા** દૃષ્ટ્વા । ન કેવલં અપવદતિ, **ણાણુમણ્ણદિ** નાનુમન્યતે । કાસુ વિષયે । **કિરિયાસુ** યથાયોગ્યં વન્દનાદિક્રિયાસુ । **હવદિ હિ સો** ભવતિ હિ સ્ફુટં સઃ । કિંવિશિષ્ટઃ । **ણટ્ઠચારિત્તો** કથંચિદતિપ્રસંગાન્નષ્ટચારિત્રો ભવતીતિ । તથાહિ-માર્ગસ્થતપોધનં દૃષ્ટ્વા યદિ કથંચિન્માત્સર્ય-વશદ્વેષગ્રહણં કરોતિ તદા ચારિત્રભ્રષ્ટો ભવતિ સ્ફુટં, પશ્ચાદાત્મનિન્દાં કૃત્વા નિવર્તતે તદા દોષો નાસ્તિ, કાલાન્તરે વા નિવર્તતે તથાપિ દોષો નાસ્તિ । યદિ પુનસ્તત્રૈવાનુબન્ધં કૃત્વા તીવ્રકષાયવશાદતિપ્રસંગં કરોતિ તદા ચારિત્રભ્રષ્ટો ભવતીતિ । અયમત્ર ભાવાર્થઃ-બહુશ્રુતૈરલ્પશ્રુતતપોધનાનાં દોષો ન ગ્રાહ્યસ્તૈરપિ તપોધનૈઃ કિમપિ પાઠમાત્રં ગૃહીત્વા તેષાં દોષો ન ગ્રાહ્યઃ, કિંતુ કિમપિ સારપદં ગૃહીત્વા સ્વયં ભાવનૈવ કર્તવ્યા । કરસ્માદિતિ ચેત્ । રાગદ્વેષોત્પત્તૌ સત્યાં બહુશ્રુતાનાં શ્રુતફલં નાસ્તિ, તપોધનાનાં તપઃફલં ચેતિ ॥૨૬૫॥

અવવદદિ સાસણત્થં સમણં દિટ્ઠા પદોસદો જો હિ ।

કિરિયાસુ ણાણુમણ્ણદિ હવદિ હિ સો ણટ્ઠચારિત્તો ॥૨૬૫॥

મુનિ શાસને સ્થિત દેખીને, જે દ્વેષથી નિંદા કરે,

અનુમત નહીં કિરિયા વિષે, તે નાશ ચરણ તણો કરે. ૨૬૫.

ટીકા :- ‘જે શ્રમણ દ્વેષને લીધે...’ અણગમો લાગે કે આ વળી શું આવ્યું ? આ સાધુ ! અમારી સાથે તડોવડિયા વળી આ ક્યાં નીકળ્યા ? સમજાય છે ? ‘દ્વેષને લીધે શાસનસ્થ શ્રમણના...’ શાસનસ્થ – શાસનમાં રહેલા. જૈનશાસન એટલે વીતરાગી ભાવમાં રહેલા. એવા ‘શ્રમણના પણ અપવાદ બોલે...’ શું એ સાધુ ? શું એ નગ્નતા ? શું એ દશા ? એમ જે નિંદા કરે. ‘શ્રમણના પણ અપવાદ બોલે છે...’ એમ. બીજાના તો બોલે પણ આવાના પણ બોલે, એમ કહે છે. ‘અને (તેના પ્રત્યે સત્કારાદિ) ક્રિયાઓ કરવામાં અનુમત નથી.’ સમ્યક્દષ્ટિ જ્ઞાની મુનિ સંત આત્મધ્યાની (છે). સમજાય છે કાંઈ ? જેને પ્રચુર આનંદ અને સ્વસંવેદન પ્રગટ્યું છે તેને શાસનસ્થ સાધુ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે જે શ્રામણ્યે સમાન છે તેનું અનુમોદન (—આદર) નહિ કરનારનો વિનાશ દર્શાવે છે :-

મુનિ શાસને સ્થિત દેખીને, જે દ્વેષથી નિંદા કરે,
અનુમત નહીં કિરિયા વિષે, તે નાશ ચરણ તણો કરે. ૨૬૫.

અન્વયાર્થ :- [ય: હિ] જે [શાસનસ્થં શ્રમણં] શાસનસ્થ (જિનદેવના શાસનમાં રહેલા) શ્રમણને [દૃષ્ટ્વા] દેખીને [પ્રદ્વેષત:] દ્વેષથી [અપવદતિ] તેના અપવાદ બોલે છે અને [ક્રિયાસુ ન અનુમન્યતે] (સત્કારાદિ) ક્રિયાઓ કરવામાં અનુમત (ખુશી) નથી, [સ: નષ્ટચારિત્ર: હિ ભવતિ] તેનું ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે.

ટીકા :- જે શ્રમણ દ્વેષને લીધે શાસનસ્થ શ્રમણના પણ અપવાદ બોલે છે અને (તેના પ્રત્યે સત્કારાદિ) ક્રિયાઓ કરવામાં અનુમત નથી, તે શ્રમણ દ્વેષ વડે કષાયિત થવાથી તેનું ચારિત્ર નાશ પામે છે. ૨૬૫.

એવા સાધુનો પણ અપવાદ બોલે અને તેના 'ક્રિયાઓ કરવામાં અનુમત...' ન થાય. બીજાઓ વંદન કરતા હોય, આદર કરતા હોય (એ) એને ગોઠે નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? તો 'તે શ્રમણ દ્વેષ વડે કષાયિત થવાથી તેનું ચારિત્ર નાશ પામે છે.' અને ચારિત્ર નાશ પામે એમાં શ્રદ્ધા પણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે. સારું ન લાગે તો એનો અર્થ કે, ચારિત્ર નથી. (તેથી) શ્રદ્ધા પણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય. આહા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? એકે એક વાતની વાત આચાર્યે મૂકી છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય' જંગલમાં રહેનારા, કેવળજ્ઞાનના કેડાયત ! આ..હા..હા...! કેવળજ્ઞાનના કેડાયત સંત છે. એ એક એક ગાથાએ કેટલી સ્પષ્ટતા (કરે છે) ! કરુણાથી જગતની સ્થિતિનું વર્ણન (કરે છે). આ..હા...!

કહે છે કે, ભાઈ ! આવા સાધુને દ્વેષને લઈને (અપવાદ બોલે). શાસનસ્થ છે. સમ્યગ્દર્શન (છે). શાસન એટલે ? પંદરમી ગાથામાં કહ્યું ને ? જે કોઈ અબદ્ધસ્પૃષ્ટ આત્મા. પરથી બંધાયેલો નથી, સ્પર્શ નથી, વિશેષપણું નથી, કલુષિત નથી, રાગ નથી, દુઃખ નથી એવો જે ભગવાનઆત્મા સુખસ્વરૂપ અને અબદ્ધસ્પૃષ્ટ આત્મા, જેણે અંતરમાં અનુભવમાં લીધો એણે શાસનને આખું જાણ્યું છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? આ તો મુનિની વાત કરે છે. ઓલું તો સમ્યગ્દર્શનમાં આવું શાસન (છે, એમ કહે છે).

ભગવાનઆત્મા વીતરાગ સ્વરૂપ છે. બદ્ધસ્પૃષ્ટથી કર્મના સંબંધથી રહિત છે, વિશેષથી

રહિત સામાન્ય છે, આક્રુણતાથી રહિત આનંદસ્વરૂપ છે. એવો જે ભગવાનઆત્મા, એને જે અંતર ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા એને અનુભવ તે શાસન. તે ‘પસ્સદિ જિણસાસણં સવ્વં’ એણે આખા જિનશાસનને જોયું. આ..હા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા, વીતરાગી પર્યાય દ્વારા જેણે આત્માને આવો જાણ્યો, અનુભવ્યો એ સમ્યક્દષ્ટિ જ્ઞાની શાસનમાં રહેલો – એ શાસનસ્થ. અહીં શાસનમાં સંયમને લેવો છે. આવું જેણે જોયું એણે સારું શાસન જોયું. કેમકે ભગવાનઆત્મા વીતરાગની મૂર્તિ આત્મા છે. જિનસ્વરૂપ છે એ. વસ્તુ તે આખી જિનસ્વરૂપ છે, વીતરાગનો પિંડ છે. એવી વીતરાગતા જેણે પર્યાય દ્વારા અનુભવી, એ પર્યાય છે એ જૈનશાસન છે, એમ કહે છે. દ્રવ્ય તો જૈનશાસન છે, એ તો વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા..હા...! એ કોઈ સંપ્રદાય નથી, એ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે, એમ કહે છે. અનંતા ગુણો વીતરાગ સ્વરૂપ છે એટલે કે કષાયરહિત સ્વરૂપે બધા અનંત ગુણો છે એટલે કે વીતરાગ સ્વરૂપે જ એ ચીજ છે. ‘જિન સો હી આત્મા’ એવો જે ભગવાનઆત્મા એણે અબદ્ધસ્પૃષ્ટ જેવું સ્વરૂપ છે તેવી અંતર દષ્ટિ કરીને અનુભવ કર્યો, ભાવશ્રુત ઉપયોગી એ જૈનશાસનને જોવે છે. સમજાણું કાંઈ ? ભલે બીજું જાણપણું ઓછું હો, પણ આ રીતે આત્માને ભાવશ્રુતે જેણે અનુભવ્યો, જાણ્યો એ શાસનને જોવે છે અને એ શાસનને પામ્યો છે અને એ જૈનશાસન છે. આ..હા..હા...! ‘સબ આગમ ભેદ સુ ઉર બસે, વહ કેવલ કો બીજજ્ઞાની કહે.’ સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે, આ તો વળી સાધુ સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત સંયમ અને તપવાળા છે. સમજાણું કાંઈ ? મહાસંત છે અને બીજા પણ સાધુ આવા સંતને દેખીને એનો સત્કાર, આદર ન કરે અને અપવાદ બોલે, દ્વેષને લઈને સહન કરી શકે નહિ. એની મોટપ ને એનો આદર ને સત્કાર સહન કરી શકે નહિ, એમ કહે છે. જુઓને ! આહા..હા...! પોતે ‘કષાયિત થવાથી...’ એ કષાયવાળો, વિકારી, રંગાયેલો, કષાયના રંગે ચડેલો. ‘તેનું ચારિત્ર નાશ પામે છે.’ જુઓ ! આ ચરણાનુયોગની દશા ! આ..હા..હા...! ‘ક્રિયાઓ કરવામાં અનુમત (ખુશી) નથી...’ લખ્યું છે. ‘(સત્કારાદિ) ક્રિયાઓ કરવામાં અનુમત નથી...’ એટલે ખુશી નથી. અર્થમાં – અન્વયાર્થમાં છે. ખુશી નથી, અંદર ખુશી નથી પણ નારાજ થાય છે. એ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ છે.

૨૬૬. ‘હવે, જે શ્રામણ્યે અધિક હોય તેના પ્રત્યે જાણે કે તે શ્રામણ્યે હીન (પોતાનાથી મુનિપણામાં હલકો) હોય એમ આચરણ કરનારનો વિનાશ દર્શાવે છે :-’ પોતે હીન હોય

અથ શ્રામણ્યેનાધિકં હીનમિવાચરતો વિનાશં દર્શયતિ-

ગુણદોધિગસ્સ વિણયં પહિચ્છગો જો વિ હોમિ સમણો ત્તિ ।
હોજ્જં ગુણાધરો જદિ સો હોદિ અણંતસંસારી ।।૨૬૬ ।।

ગુણતોઽધિકસ્ય વિનયં પ્રત્યેષકો યોઽપિ ભવામિ શ્રમણ ઇતિ ।
ભવન્ ગુણાધરો યદિ સ ભવત્યનન્તસંસારી ।।૨૬૬ ।।

સ્વયં જઘન્યગુણઃ સન્ શ્રમણોઽહમપીત્યવલેપાત્પરેષાં ગુણાધિકાનાં વિનયં પ્રતીચ્છન્
શ્રામણ્યાવલેપવશાત્ કદાચિદનન્તસંસાર્યપિ ભવતિ ।।૨૬૬ ।।

અત્રાહ શિષ્યઃ--અપવાદવ્યાખ્યાનપ્રસ્તાવે શુભોપયોગો વ્યાખ્યાતઃ, પુનરપિ કિમર્થં અત્ર વ્યાખ્યાનં
કૃતમિતિ । પરિહારમાહ-યુક્તમિદં ભવદીયવચનં, કિંતુ તત્ર સર્વત્યાગલક્ષણોત્સર્ગવ્યાખ્યાને કૃતે

અને બીજો અધિક હોય એનાથી પ્રત્યે ગર્વ કરીને ‘અમે પણ સાધુ છીએ’ એમ માનીને
અધિકવાળાનો આદર ન કરે અને ‘અમે સાધુ છીએ’ એમ ગર્વ કરે, એ પણ અનંત સંસારી
છે, એમ અહીં તો આચાર્યે મૂક્યું છે, લ્યો ! ટીકામાં ‘કદાચિત્ અનંતસંસારી’ (લખ્યું છે).

ગુણદોધિગસ્સ વિણયં પહિચ્છગો જો વિ હોમિ સમણો ત્તિ ।
હોજ્જં ગુણાધરો જદિ સો હોદિ અણંતસંસારી ।।૨૬૬ ।।

લ્યો, ભઈ ! કમબદ્ધ હોય ને અનંત સંસારી ? એનો અર્થ થયો કે પોતે હીણો છે,
અધિક ગુણવાળા પાસે વિનય કરાવવા માગે છે, આદર કરાવવા માગે છે, સત્કાર કરાવવા
માગે છે. આ કેમ અમને આદર કરતા નથી ? અમે પણ સાધુ છીએ, એમ હીણા સાધુઓ
એનાથી અધિક ગુણવાળા પાસે વિનય કરાવવા માગે તો અનંત સંસારી થાય, મિથ્યાત્વ
થાય એમ કહે છે. મિથ્યાત્વ એટલે અનંત સંસાર, એમ. સમજાણું કાંઈ ? છે ને ?

જે હીનગુણ હોવા છતાં ‘હું પણ શ્રમણ છું’ મદ કરે,

ઈચ્છે વિનય ગુણ-અધિક પાસ, અનંતસંસારી બને. ૨૬૬.

સતિ તત્રાસમર્થતપોધનૈઃ કાલાપેક્ષયા કિમપિ જ્ઞાનસંયમશૌચોપકરણાદિકં ગ્રાહ્યમિત્યપવાદવ્યાખ્યાનમેવ મુખ્યમ્ । અત્ર તુ યથા ભેદનયેન સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રતપશ્ચરણરૂપા ચતુર્વિધારાધના ભવતિ, સૈવાભેદનયેન સમ્યક્ત્વચારિત્રરૂપેણ દ્વિધા ભવતિ, તત્રાપ્યભેદવિવક્ષયા પુનરેકૈવ વીતરાગચારિત્રારાધના, તથા ભેદનયેન સમ્યગ્દર્શનસમ્યગ્જ્ઞાનસમ્યક્ ચારિત્રરૂપસ્ત્રિવિધમોક્ષમાર્ગો ભવતિ, સ એવાભેદનયેન શ્રામણ્યાપરમોક્ષમાર્ગનામા પુનરેક એવ, સ ચાભેદરૂપો મુખ્યવૃત્ત્યા 'એયગ્ગદો સમણો' ઇત્યાદિચતુર્દશગાથાભિઃ પૂર્વમેવ વ્યાખ્યાતઃ । અયં તુ ભેદરૂપો મુખ્યવૃત્ત્યા શુભોપયોગરૂપેણેદાનીં વ્યાખ્યાતો, નાસ્તિ, પુનરુક્તદોષ ઇતિ । એવં સમાચારવિશેષવિવરણરૂપેણ ચતુર્થસ્થલે ગાથાષ્ટકં ગતમ્ । અથ સ્વયં ગુણહીનઃ સન્ પરેષાં ગુણાધિકાનાં યોઽસૌ વિનયં વાઙ્છતિ, તસ્ય ગુણવિનાશં

હવે, જે શ્રામણ્યે અધિક હોય તેના પ્રત્યે જાણે કે તે શ્રામણ્યે હીન (પોતાનાથી મુનિપણામાં હલકો) હોય એમ આચરણ કરનારનો વિનાશ દર્શાવે છે :-

જે હીનગુણ હોવા છતાં 'હું પણ શ્રમણ છું' મદ કરે,
ઇચ્છે વિનય ગુણ-અધિક પાસ, અનંતસંસારી બને. ૨૬૬.

અન્વયાર્થ :- [યઃ] જે શ્રમણ [યદિ ગુણાધરઃ ભવન્] ગુણે હીન (હલકો) હોવા છતાં [અપિ શ્રમણઃ ભવામિ] 'હું પણ શ્રમણ છું' [ઇતિ] એમ માનીને અર્થાત્ ગર્વ કરીને [ગુણતઃ અધિકસ્ય]

ટીકા :- 'જે શ્રમણ પોતે જઘન્ય ગુણવાળો હોવા છતાં...' જે સાધુ પોતે ઘણો જઘન્ય ગુણવાળો હોવા છતાં 'હું પણ સાધુ છું ને !' 'એવા ગર્વને લીધે બીજા અધિક ગુણવાળાઓ પાસેથી વિનયની ઇચ્છા કરે છે,...' પોતા કરતા અધિક ગુણવાળા પાસે વિનય કરવાની ઇચ્છા કરે છે. 'એ વિનય કેમ કરતા નથી ? અમારો વિનય કરવો જોઈએ, અમે મોટા છીએ. ઘણા વર્ષથી દીક્ષા (લીધેલા) છીએ.' છે હીણા, વર્ષ (ઘણા) થયા એમાં શું થઈ ગયું ? સમજાણું કાંઈ ? પરમાત્માની આવી વાત 'કુંદકુંદાચાર્ય' ચરણાનુયોગમાં કહે છે. વિવેક નથી, એમ કહે છે. ગુણહીણ માણસ ગુણથી અધિક પાસેથી આદર કરાવવા માગે, વિનય કરાવવા માગે. 'હું પણ યોગ્ય છું, એના જેવા છીએ, અમે એક નાતના છીએ, એક જાતના છીએ' 'એવા ગર્વને લીધે બીજા અધિક ગુણવાળાઓ પાસેથી વિનયની ઇચ્છા કરે છે, તે (શ્રમણ)

દર્શયતિ-સો હોદિ અનંતસંસારી સ કથંચિદનન્તસંસારી સંભવતિ । યઃ કિં કરોતિ । પડિચ્છગો જો દુ પ્રત્યેષકો યસ્તુ, અભિલાષકોડપેક્ષક ઇતિ । કમ્ । વિણયં વન્દનાદિવિનયમ્ । કસ્ય સંબન્ધિનમ્ । ગુણદોધિગસ્સ બાહ્યાભ્યન્તરરત્નત્રયગુણાભ્યામધિકસ્યાન્યતપોધનસ્ । કેન કૃત્વા । હોમિ સમણો તિ અહમપિ શ્રમણો ભવામીત્યભિમાનેન ગર્વેણ । યદિ કિમ્ । હોજ્જં ગુણાધરો જદિ નિશ્ચયવ્યવહારરત્નત્રયગુણાભ્યાં હીનઃ સ્વયં યદિ ચેદ્ભવતીતિ । અયમત્રાર્થઃ- યદિ ચેદ્ગુણાધિકેભ્યઃ સકાશાદ્ગર્વેણ પૂર્વ વિનયવાચ્છાં કરોતિ, પશ્ચાદ્વિવેકબલેનાત્મનિન્દાં કરોતિ, તદાનન્તસંસારી ન ભવતિ, યદિ પુનસ્તત્રૈવ મિથ્યાભિમાનેન ચ્ચાતિપૂજાલાભાર્થં દુરાગ્રહં કરોતિ તદા ભવતિ । અથવા યદિ કાલાન્તરેડપ્યાત્મનિન્દાં કરોતિ તથાપિ ન ભવતીતિ । ।૨૬૬ । ।

ગુણે અધિક પાસેથી (-જે પોતાના કરતાં અધિક ગુણવાળા હોય એવા શ્રમણ પાસેથી) [વિનયં પ્રત્યેષકઃ] વિનય ઇચ્છે છે, [સઃ] તે [અનન્તસંસારી ભવતિ] અનંતસંસારી થાય છે.

ટીકા :- જે શ્રમણ પોતે જઘન્ય ગુણવાળો હોવા છતાં 'હું પણ શ્રમણ છું' એવા ગર્વને લીધે બીજા અધિક ગુણવાળાઓ પાસેથી વિનયની ઇચ્છા કરે છે, તે (શ્રમણ) શ્રામણ્યના ગર્વને વશ કદાચિત્ અનંતસંસારી પણ થાય છે. ૨૬૬.

શ્રામણ્યના ગર્વને વશ...' સાધુપણાના અભિમાનને વશ. એ સાધુપણું છે નહિ. સમ્યગ્દર્શન નથી, જ્ઞાન, ચારિત્ર આદિ નથી. સમજાણું કાંઈ ? બાહ્યના ભેખ આદિ હોય. અંદર વ્યવહારની ક્રિયા પણ હોય. આ...હા...!

'તે (શ્રમણ) શ્રામણ્યના ગર્વને વશ...' 'અમૃતચંદ્રાર્યો' જરી (એમ લખ્યું) 'કદાચિત્ અનંતસંસારી પણ થાય છે.' એ વખતે મિથ્યાત્વને લઈને અનંત સંસાર છે પણ એ ટીકામાં પાછુ થોડું... સમજાણું ? 'કદાચિદનન્તસંસાર્યપિ ભવતિ' 'જયસેનાચાર્ય'માં પણ છે. પાઠમાં 'કદાચિદનન્તસંસાર્યપિ ભવતિ' 'કુંદકુંદાર્ય' તો ... મિથ્યાત્વને સેવે, ગુણથી અધિકપણે માન માગે, વિનય માગે છે (એ) અનંતસંસારી મિથ્યાદષ્ટિ છે. એમાં શું કહ્યું કે, એવું થયું હોય પણ ફરીને પાછો પશ્ચાતાપ કરે તો અનંતસંસારી ન થાય, એમ કરીને (કદાચિત્ લખ્યું છે). સમજાણું ? વંદના, વિનયાદિ અભિલાષા... 'નિશ્ચયવ્યવહારરત્નત્રયગુણાભ્યાં હીનઃ સ્વયં યદિ ચેદ્ભવતીતિ' 'ચેદ્ગુણાધિકેભ્યઃ સકાશાદ્ગર્વેણ પૂર્વ વિનયવાચ્છાં કરોતિ,

પશ્ચાદ્વિવેકબલેનાત્મનિન્દાં કરોતિ' એમ 'જયસેનાચાર્ય'માં છે. પાછો વિવેક કરે તો ક્ષણમાં પલટી જાય, ઇ ક્યાં પ્રશ્ન છે ? (આ તો) એ વખતની વાત છે. જરી રાખ્યું છે કે આવો ફરી જાય છે.

મુમુક્ષુ :- ... પડી જાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પડી જાય એ વખતે તો. ખોટો જ છે. સાચો હોય તો તો શેનું અભિમાન કરે ? ખોટો છે અને બીજા ગુણવાળા પાસે વિનય માગે છે. મોટો ખોટો છે ખરેખર તો. પણ વેશમાં, આચરણમાં, ક્રિયામાં બહારમાં સરખો દેખાય ને ! બરાબર નિર્દોષ વ્રતની ક્રિયા હોય, નિરતિચાર (હોય). 'અમે પણ સાધુ છીએ' ભાવલિંગ હોય તો તો એને દ્વેષ આવે શેનો ? સમજાણું કાંઈ ? એવા સાધુ પણ ભેગા હતા ને ?

મુમુક્ષુ :- જઘન્ય...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- જઘન્ય.. હલકા મિથ્યાદષ્ટિ. બહારમાં આચરણ બધા સરખા છે, અંદરમાં દષ્ટિ વિપરીત છે અને અનુભવદષ્ટિ નથી અને અનુભવસહિત ચારિત્ર નથી. પણ બહારના આચરણવાળા સરખા છે ને ? એ જઘન્યનો અર્થ એ પણ ક્યો છે ને ભાઈએ ? 'જયસેનાચાર્ય'માં. ૨૭૧ ગાથા. ખબર છે. ત્યાં જઘન્યનો એક અર્થ એવો ક્યો છે. એક જઘન્ય એટલે હીણાવાળા અને એક જઘન્ય એટલે મિથ્યાદષ્ટિ, એવો અર્થ ક્યો છે. ('સમયસાર') 'આસ્રવ અધિકાર' ૨૭૧ ગાથા. અહીં તો જ્યારે દ્વેષ કરે છે ત્યારે તો અંદર મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ ? નહિતર તો સાધર્મી પ્રત્યે તો પ્રેમ આવવો જોઈએ. સમજાય છે ?

ગણધર જેવા પણ ચૌદ પૂર્વ અને ચાર જ્ઞાનના ધણિ પણ સાચા સાધુ અંતર્મુહૂર્તમાં જેણે સાચું સંતપણું, છઠ્ઠી-સાતમી ભૂમિકા પ્રગટ કરી છે એ પણ ગણધરદેવ પણ પાંચ નવકારમાં એને નમસ્કાર કરે છે. બાહ્યમાં નાના છે તો વ્યવહાર ન કરે. જામો લોએ સવ્વ સાહૂણં ! આ..હા..હા...! એ સંત આત્માના ભાનસહિતના સંયમ, તપમાં અંતર વર્તે છે. બે ઘડીનો અંદર અનુભવી જીવ આવ્યો અને અહીં તો કરોડો, અબજો વર્ષથી સમકિતી ગણધરને તો ચારિત્ર પરિણમ્યું હોય. ત્યાં મહાવિદેહમાં તો મોટું આયુષ્ય છે ને ? તોપણ. જામો અરિહંતાણં, જામો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં, જામો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં, જામો લોએ સવ્વ આઈરિયાણં. કોણ ? આ વીતરાગી દશા, હોં ! ઓલો અર્થ કરે છે એ ઊંધો છે. આ તો વીતરાગની વાત છે, (શ્રમણાભાસ) નહિ. (અજ્ઞાની એવા અર્થ કરે છે કે), ગમે તે સંપ્રદાયના આચાર્ય,

સાધુ હોય (એ બધા) જામો લોએ સવ્વ સાહુણમાં આવી જાય. ધૂળેય ન આવે, સાંભળને ! અહીં તો જૈનનો મિથ્યાદષ્ટિનો વૈરાગી નિર્ગ્રંથ મુનિ આદિ હોય ઇ આવતો નથી તો બીજો વળી ક્યાંથી આવતો હતો ? આહા..હા...! સમજાણું ?

એવા વિનયની ઇચ્છા કરે તે સાધુ ‘શ્રામણ્યના ગર્વને વશ કાદચિત્ અનંતસંસારી પણ થાય છે.’ એટલે અનંત સંસાર પણ રખડે. વર્તમાન તો મિથ્યાત્વ છે એટલે અનંત સંસાર (તો છે), પણ એ અનંત સંસાર રખડે, કદાચિત્ એ અપેક્ષાએ શબ્દ વાપર્યો. સમજાણું કાંઈ ? ‘જયસેનાચાર્ય’ની (ટીકામાં) છે ને ? ‘પશ્ચાદ્વિવેકબલેનાત્મનિન્દાં કરોતિ તદાનન્તસંસારી ન ભવતિ, યદિ પુનસ્તત્રૈવ મિથ્યાભિમાનેન ચ્ચાતિપૂજાલાભાર્થં દુરાગ્રહં કરોતિ તદા ભવતિ। અથવા યદિ કાલાન્તરેડપ્યાત્મનિન્દાં કરોતિ તથાપિ ન ભવતીતિ।’ લ્યો, ઠીક ! કાલાંતરે પણ જો આત્મનિંદ કરે તો અનંત સંસાર નહિ રખડે, એમ કહેવું છે. બાકી અહીં તો આચાર્ય જ કહે છે કે, મિથ્યાત્વ ભાવ છે એ અનંતસંસાર છે. સમજાણું કાંઈ ? ભારે આકરું કામ. સાધુ સાધુમાં પણ મોટા ફેર. ‘કદાચિત્ અનંતસંસારી પણ થાય છે.’ અહીં તો ... અનંત સંસારી. થોડા શબ્દોમાં કહેવું છે ને ? ૨૬૬ (ગાથા પૂરી) થઈ. હવે ૨૬૭.

‘હવે, જે શ્રમણ શ્રામણ્યે અધિક હોય તે જો પોતાનાથી હીન શ્રમણ પ્રત્યે સમાન જેવું (-પોતાના બરોબરિયા જેવું) આચરણ કરે તો તેનો વિનાશ દર્શાવે છે :-’ અધિક ગુણવાળો હીણા ગુણવાળાને બરોબર તરીકે સમાન (આચરણ) કરે તો એનું પણ ચારિત્ર નાશ થાય છે. ભારે, ભાઈ ! બધું જાણવું પડતું હશે એણે. જ્ઞાનમાં આવતું હશે કે નહિ (કે) આ હીણા છે કે આ છે ? ઇ કહેવા માગે છે. આહા..હા...! ... એના જ્ઞાનમાં આવી જાય છે કે, આ વસ્તુ ફેર છે. એની દષ્ટિમાં ફેર છે, આચરણમાં ફેર છે. જ્ઞાન સમ્યક્ સૂક્ષ્મ છે ને (એટલે) એ કળી લ્યે છે, એમ કહે છે. છતાં હીણા છે એનો જો વિનય કરે તો તેનું આચરણ વિનાશ (થાય છે).

અધિગુણા સામણે વદ્ધંતિ ગુણાધરેહિં કિરિયાસુ।

જદિ તે મિચ્છુવજુત્તા હવંતિ પબ્ધુચારિત્તા।।૨૬૭।।

મુનિ અધિકગુણ હીનગુણ પ્રતિ વર્તે યદિ વિનયાદિમાં,

તો ભ્રષ્ટ થાય ચરિત્રથી ઉપયુક્ત મિથ્યા ભાવમાં. ૨૬૭.

અન્વચાર્થ :- ‘યદિ શ્રામણ્યે અધિકગુણા:’ ‘જેઓ શ્રામણ્યમાં અધિક ગુણવાળા...’ છે.

અથ શ્રામણ્યેનાધિકસ્ય હીનં સમમિવાચરતો વિનાશં દર્શયતિ-

અધિગુણા સામણ્ણે વદ્ધંતિ ગુણાધરેહિં કિરિયાસુ ।
જદિ તે મિચ્છુવજુત્તા હવંતિ પબ્બહુચારિત્તા ॥૨૬૭॥

અધિકગુણા: શ્રામણ્યે વર્તન્તે ગુણાધરૈ: ક્રિયાસુ ।
યદિ તે મિથ્યોપયુક્તા ભવન્તિ પ્રભ્રષ્ટચારિત્રા: ॥૨૬૭॥

સ્વયમધિકગુણા ગુણાધરૈ: પરૈ: સહ ક્રિયાસુ વર્તમાના મોહાદસમ્યગુપયુક્ત્વાત્ ચારિત્રાત્
ભ્રશ્યન્તિ ॥૨૬૭॥

અથ સ્વયમધિકગુણા: સન્તો યદિ ગુણાધરૈ: સહ વન્દનાદિક્રિયાસુ વર્તન્તે તદા ગુણવિનાશં
દર્શયતિ-વદ્ધંતિ વર્તન્તે પ્રવર્તન્તે જદિ યદિ ચેત્ । ક્વ વર્તન્તે । કિરિયાસુ વન્દનાદિક્રિયાસુ । કૈ:

હવે, જે શ્રમણ શ્રામણ્યે અધિક હોય તે જો પોતાનાથી હીન શ્રમણ પ્રત્યે સમાન જેવું (-
પોતાના બરોબરિયા જેવું) આચરણ કરે તો તેનો વિનાશ દર્શાવે છે :-

મુનિ આધિકગુણ હીનગુણ પ્રતિ વર્તે યદિ વિનયાદિમાં,
તો ભ્રષ્ટ થાય ચરિત્રથી ઉપયુક્ત મિથ્યા ભાવમાં. ૨૬૭.

અન્વયાર્થ :- [યદિ શ્રામણ્યે અધિકગુણા:] જેઓ શ્રામણ્યમાં અધિક ગુણવાળા હોવા છતાં
[ગુણાધરૈ:] હીન ગુણવાળા પ્રત્યે [ક્રિયાસુ] (વંદનાદિ) ક્રિયાઓમાં [વર્તન્તે] વર્તે છે, [તે] તેઓ

મહાસંત જેને ક્ષાયિક સમકિત આદિ પ્રગટ્યું છે, જ્ઞાનાદિ છે, ચારિત્ર પણ નિર્મળ (પ્રગટ
થયું છે), વીતરાગી પરિણતિ એ ચારિત્ર, હોં ! વિકલ્પ વર્તે એ કંઈ ચારિત્ર નથી. સમજાણું
કાંઈ ? 'જેઓ શ્રામણ્યમાં અધિક ગુણવાળા હોવા છતાં હીન ગુણવાળા પ્રત્યે...' 'અધરૈ:'
એમ છે ને ? 'ગુણાધરૈ:' 'અધરૈ:' (એટલે) હલકા. 'હીન ગુણવાળા પ્રત્યે...' ક્રિયા નામ
વંદન, અભ્યુત્થાન, સત્કાર, આદર. એવી ક્રિયામાં જો વર્તે. એમ, માથે કહી ગયા હતા

સહ । ગુણાધરેહિં ગુણાધરૈર્ગુણરહિતૈઃ । સ્વયં કથંભૂતાઃ સન્તઃ । અધિગુણા અધિકગુણાઃ । ક્વ । સામણ્ણે શ્રામણ્યે ચારિત્રે । તે મિચ્છત્તપણ્ણતા હવંતિ તે કથંચિદતિપ્રસંગાન્મિથ્યાત્વપ્રયુક્તા ભવન્તિ । ન કેવલં મિથ્યાત્વપ્રયુક્તાઃ, પબ્બહુચારિતા પ્રબ્રષ્ટચારિત્રાશ્ચ ભવન્તિ । તથાહિ-યદિ બહુશ્રુતાનાં પાર્શ્વે જ્ઞાનાદિગુણવૃદ્ધ્યર્થં સ્વયં ચારિત્રગુણાધિકા અપિ વન્દનાદિક્રિયાસુ વર્તન્તે તદા દોષો નાસ્તિ । યદિ પુનઃ કેવલં ય્યાતિપૂજાલાભાર્થં વર્તન્તે તદાતિપ્રસંગાદ્દોષો ભવતિ । ઇદમત્ર તાત્પર્યમ્-વન્દનાદિક્રિયાસુ વા તત્ત્વવિચારાદૌ વા યત્ર રાગદ્વેષોત્પત્તિર્ભવતિ તત્ર સર્વત્ર દોષ એવ । નનુ ભવદીયકલ્પનેયમાગમે તથા નાસ્તિ । નૈવમ્, આગમઃ સર્વોઽપિ રાગદ્વેષપરિહારાર્થ એવ, પરં કિંતુ યે કેચનોત્સર્ગાપવાદ-રૂપેણાગમનયવિભાગં ન જાનન્તિ ત એવ રાગદ્વેષૌ કુર્વન્તિ, ન ચાન્ય ઇતિ ।।૨૬૭।।

[મિથ્યોપયુક્તાઃ] મિથ્યા ઉપયુક્ત થયા થકા [પ્રબ્રષ્ટચારિત્રાઃ ભવન્તિ] ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે.

ટીકા :- જેઓ પોતે અધિક ગુણવાળા હોવા છતાં હીન ગુણવાળા બીજા (શ્રમણો) પ્રત્યે (વંદનાદિ) ક્રિયાઓમાં વર્તે છે, તેઓ મોહને લીધે અસમ્યક્ ઉપયુક્ત થયા થકા (-મિથ્યા ભાવોમાં જોડાયા થકા) ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે. ૨૬૭.

ને ઈ ? અભ્યુત્થાન ને (ઈ બધું આવી ગયું). સત્કાર, ગુણપ્રશંસા, આવ્યું હતું ક્યાંક આગળ ? પોષણ, ગ્રહણ, સ્વીકાર, ઉપાસન, સત્કાર, અંજલિકરણ. ૨૬૨માં (આવી ગયું). તેઓ જો 'વંદનાદિ' ક્રિયાઓમાં વર્તે છે, તેઓ મિથ્યા ઉપયુક્ત થયા થકા...' આ..હા...! ચરણાનુયોગનો (અધિકાર) છે ને ! એનો ઉપયોગ મિથ્યા થઈ જાય છે. તેથી ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે. આહા..હા...! જુઓને માર્ગ !

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઓલાની બાહ્ય ક્રિયા ચોખ્ખી છે ને ! ઉત્કૃષ્ટ ઘણી ક્રિયા ચોખ્ખી છે. અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિ બહુ ચોખ્ખા હોય છે. ખ્યાલમાં આવે છે કે, આને દર્શન નથી. સૂક્ષ્મપણે જોતાં (ખ્યાલ આવે છે). છતાં એ વ્યવહારમાં ચોખ્ખા અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, આગમની શ્રદ્ધા, આગમની વ્યવહાર શ્રદ્ધા ચોખ્ખી હોય અને વ્યવહારનું જ્ઞાન પણ ચોખ્ખું હોય અને વ્યવહાર આચરણ બિલકુલ ચોખ્ખા હોય. ત્યારે એને દ્રવ્યલિંગી કહેવાય. સમકિતી

એને જાણે છતાં એનો વ્યવહાર કરે, એ જાતનો શુભભાવ છે. સમજાણું કાંઈ ? (કોઈ) એમ કહે, ત્યાં મિથ્યા ઉપયુક્ત થતો નથી અને અહીં મિથ્યા ઉપયુક્ત થાય ? એમ કહે છે. અહીં તો એને આવા છે એનું ભાન જ નથી. છે (એમ) ખ્યાલમાં આવતા છતાં એનો વિનય કરે, આદર કરે તો તેનું ચારિત્ર રહેતું નથી.

ટીકા :- ‘જેઓ પોતે અધિક ગુણવાળા હોવા છતાં હીન ગુણવાળા બીજા (અમણો) પ્રત્યે (વંદનાદિ)...’ સત્કાર, આદર (આદિ) ‘ક્રિયાઓમાં વર્તે છે, તેઓ મોહને લીધે...’ જુઓ ! ઓલા મિથ્યા ઉપયુક્તનો અર્થ કર્યો. ‘મોહને લીધે અસમ્યક્ ઉપયુક્ત થયા થકા...’ મિથ્યાત્વને લઈને ઉપયોગ જ જૂઠો થયા થકા, ‘(-મિથ્યા ભાવોમાં જોડાયા થકા) ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે.’ આહા..હા...! વિવેક બતાવે છે, સમય સમયનો વિવેક (બતાવે છે). સમજાણું કાંઈ ? વિશેષ આવશે.

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

अथासत्सङ्गं प्रतिषेध्यत्वेन दर्शयति-

णिच्छिदसुत्तत्थपदो समिदकसाओ तवोधिगो चावि ।

लोगिगजणसंसर्गं ण चयदि जदि संजदो ण हवदि ।।२६८।।

निश्चितसूत्रार्थपदः शमितकषायस्तपोऽधिकश्चापि ।

लौकिकजनसंसर्गं न त्यजति यदि संयतो न भवति ।।२६८।।

यतः सकलस्यापि विश्ववाचकस्य सल्लक्षणः शब्दब्रह्मणस्तद्वाच्यस्य सकलस्यापि सल्लक्षणो विश्वस्य च युगपदनुस्यूततदुभयज्ञेयाकारतयाधिष्ठानभूतस्य सल्लक्षणो ज्ञातृत्वस्य निश्चयनात्निश्चित-सूत्रार्थपदत्वेन निरुपरागोपयोगत्वात् शमितकषायत्वेन बहुशोऽभ्यस्तनिष्कम्पोपयोगत्वात्तपोऽधिकत्वेन च सुष्ठु संयतोऽपि सप्तार्चिःसङ्गतं तोयमिवावश्यम्भावि विकारत्वात् लौकिकसङ्गादसंयत एव स्यात् । ततस्तत्सङ्गः सर्वथा प्रतिषेध्य एव ।।२६८।।

इति पूर्वोक्तक्रमेण 'एयग्गदो' इत्यादिचतुर्दशगाथाभिः स्थलचतुष्टयेन श्रामण्यापरनामा मोक्षमार्गाभिधानस्तृतीयोऽन्तराधिकारः समाप्तः । अथानन्तरं द्वात्रिंशद्गाथापर्यन्तं पञ्चभिः स्थलैः शुभोपयोगाधिकारः कथ्यते । तत्रादौ लौकिकसंसर्गनिषेधमुख्यत्वेन 'णिच्छिदसुत्तत्थपदो' इत्यादिपाठक्रमेण गाथापञ्चकम् । तदनन्तरं सरागसंयमापरनामशुभोपयोगस्वरूपकथनप्रधानत्वेन 'समणा सुद्धुवजुत्ता' इत्यादि सूत्राष्टकम् । ततश्च पात्रापात्रपरीक्षाप्रतिपादनरूपेण 'रागो पसत्थभूदो' इत्यादि गाथाषष्टकम् । ततः परमाचारादिविहितक्रमेण पुनरपि संक्षेपरूपेण समाचारव्याख्यानप्रधानत्वेन 'दिट्ठा पगदं वत्थुं' इत्यादि सूत्राष्टकम् । ततः परं पञ्चरत्नमुख्यत्वेन 'जे अजधागहिदत्था' इत्यादि गाथापञ्चकम् । एवं द्वात्रिंशद्गाथाभिः स्थलपञ्चकेन चतुर्थान्तराधिकारे समुदायपातनिका । तद्यथा- अथ लौकिकसंसर्गं प्रतिषेधयति- **णिच्छिदसुत्तत्थपदो** निश्चितानि ज्ञातानि निर्णीतान्यनेकान्तस्वभावनिजशुद्धात्मादिपदार्थप्रतिपादकानि सूत्रार्थपदानि येन स भवति निश्चितसूत्रार्थपदः, **समिदकसाओ** परविषये क्रोधादिपरिहारेण तथाभ्यन्तरे परमोपशमभावपरिणतनिजशुद्धात्मभावनाबलेन च शमितकषायः, **तवोधिगो चावि** अनशनादिबहिरङ्गतपोबलेन तथैवाभ्यन्तरे शुद्धात्मतत्त्वभावनाविषये प्रतपनाद्विजयनाच्च तपोऽधिकश्चापि सन् स्वयं संयतः कर्ता **लोगिगजणसंसर्गं ण चयदि जदि** लौकिकाः स्वेच्छाचारिणस्तेषां संसर्गो

લૌકિકસંસર્ગસ્તં ન ત્યજતિ યદિ ચેત્ સંજદો ણ હવદિ તર્હિ સંયતો ન ભવતીતિ । અયમત્રાર્થઃ- સ્વયં ભાવિતાત્માપિ યદ્યસંવૃત્તજનસંસર્ગં ન ત્યજતિ તદાતિપરિચયાદગ્નિસડ્ગતં જલમિવ વિકૃતિભાવં ગચ્છતીતિ ।૨૬૮ ।

હવે અસત્સંગ નિષેધ્ય છે એમ દર્શાવે છે :-

સૂત્રાર્થપદનિશ્ચય, કષાયપ્રશાંતિ, તપ-અધિકત્વ છે,
તે પણ અસંયત થાય, જો છોડે ન લૌકિક-સંગને. ૨૬૮.

અન્વયાર્થ :- [નિશ્ચિતસૂત્રાર્થપદ] સૂત્રો અને અર્થોના પદને (અધિષ્ઠાનને) જેણે નિશ્ચિત (નિર્ણીત) કરેલ છે, [શમિતકષાયઃ] કષાયોને જેણે શમાવ્યા છે. [ચ] અને [તપોઽધિકઃ અપિ] જે અધિક તપવાળો છે-એવો જીવ પણ [યદિ] જો [લૌકિકજનસંસર્ગ] લૌકિક જનોના સંસર્ગને [ન ત્યજતિ] છોડતો નથી, [સંયતઃ ન ભવતિ] તો તે સંયત રહેતો નથી (અર્થાત્ અસંયત થઈ જાય છે.)

ટીકા :- (૧) વિશ્વનો વાચક 'સત્' લક્ષણવાળો એવો જે આખોય શબ્દબ્રહ્મ અને તે શબ્દબ્રહ્મનું વાચ્ય 'સત્' લક્ષણવાળું એવું જે આખુંય વિશ્વ તે બન્નેના જ્ઞેયાકારો પોતાનામાં યુગપદ્ ગુંથાઈ જવાથી (જ્ઞાતૃત્વમાં એકીસાથે જણાતા હોવાથી) તે બન્નેના અધિષ્ઠાનભૂત - એવા 'સત્' લક્ષણવાળા જ્ઞાતૃત્વનો નિશ્ચય કર્યો હોવાથી 'સૂત્રો અને અર્થોના પદને (અધિષ્ઠાનને) જેણે નિશ્ચિત કરેલ છે એવો' હોય, (૨) નિરુપરાગ ઉપયોગને લીધે 'કષાયોને જેણે શમાવ્યા છે એવો' હોય અને (૩) નિષ્કંપ ઉપયોગનો બહુશઃ અભ્યાસ કરવાથી 'અધિક તપવાળો' હોય-એ રીતે (આ ત્રણ કારણો) જે જીવ સારી રીતે સંયત હોય, તે (જીવ) પણ લૌકિકસંગથી (લૌકિક જનના સંગથી) અસંયત જ થાય છે, કારણ કે અગ્નિની સંગતિમાં રહેલા પાણીની માફક તેને વિકાર અવશ્યંભાવી છે. માટે લૌકિકસંગ સર્વથા નિષેધ્ય જ છે.

ભાવાર્થ:- જે જીવ સંયત હોય, એટલે કે (૧) જેણે શબ્દબ્રહ્મને અને તેના વાચ્યરૂપ સમસ્ત પદાર્થોને જાણનાર જ્ઞાતૃત્વનો નિર્ણય કર્યો હોય, (૨) જેણે કષાયોને શમાવ્યા હોય અને (૩) જે અધિક તપવાળો હોય, તે જીવ પણ લૌકિક જનના સંગથી અસંયત જ થાય છે; કારણ કે જેમ અગ્નિના સંગથી પાણીમાં ગરમપણારૂપ વિકાર અવશ્ય થાય છે, તેમ લૌકિક જનના સંગને નહિ છોડનાર સંયતને અસંયતપણારૂપ વિકાર અવશ્ય થાય છે. માટે લૌકિક જનોનો સંગ સર્વ પ્રકારે ત્યાજ્ય જ છે. ૨૬૮.

વીર સંવત ૨૪૯૫, દ્વિતીય અષાઠ વદ ૧૦, ગુરુવાર

તા. ૦૭-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૬૮, ૨૬૯ પ્રવચન નં. ૨૪૯

‘પ્રવચનસાર’, ૨૬૮ ગાથા. ‘હવે અસત્સંગ નિષેધ્ય છે એમ દર્શાવે છે :-’ આચાર્ય મહારાજ કહે છે કે, અસત્સંગ કરવા જેવો નથી. અસત્સંગમાં સાધુને પણ નુકસાન છે, હોં ! એમ કહે છે. તો એણે ઓળખાણ કરવી પડશે ને કે અસત્સંગ શું, સત્સંગ શું ?

णिच्छिदसुत्तत्थपदो समिदकसाओ तवोधिगो चावि ।

लोगिगजणसंसग्गं ण चयदि जदि संजदो ण हवदि ।।२६८।।

સૂત્રાર્થ પદનિશ્ચય, કષાયપ્રશાંતિ, તપ-અધિકત્વ છે,

તે પણ અસંયત થાય, જો છોડે ન લૌકિક-સંગને. ૨૬૮.

પહેલો અન્વયાર્થ કરીએ, શબ્દાર્થ છે ને ? ‘સૂત્રોના અને અર્થોના પદને...’ એટલે કે એના ‘(અધિષ્ઠાનને)...’ સૂત્રો અને અર્થોના પદને એટલે સૂત્રોનું જ્ઞાન અને અર્થોનું જ્ઞાન જેને છે એવો આત્મા, તે પદ. આત્મા એવું પદ છે કે જે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને શાસ્ત્રએ કહેલા પદાર્થો, એનું જેને આખું જ્ઞાન એવો આત્મા છે. એવું પદ એટલે એ પોતે અધિષ્ઠાન છે. આખી દુનિયા અને ભગવાને કહેલા શાસ્ત્રો, એ બધું જ્ઞાન પી જાય. એ પણ આપણે આવી ગયું છે ને ? એવો આ અધિષ્ઠાન પદ છે.

‘સૂત્રો અને અર્થોના પદને...’ પદને એટલે અધિષ્ઠાનને. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ ટીકામાં એ કર્યું છે. ‘જેણે નિશ્ચિત (નિર્ણીત) કરેલ છે,...’ સમજાણું ? સૂત્રો એટલે ભગવાનના, પરમેશ્વરે કહેલા શાસ્ત્રો અને એમણે કહેલા અર્થો નામ પદાર્થો. એનો જે જાણનાર એવો જે આત્મા, જેણે નિશ્ચિત કરેલ છે, એવા આત્માનો જેણે નિર્ણય કરેલ છે. સમજાણું કાંઈ ? ભગવાનઆત્મા !

સૂત્ર શાસ્ત્રો, એનું જ્ઞાન અને પદાર્થોનું (એટલે) જે દ્રવ્યનું, એમાં આત્મા શું એ બધું એમાં આવી જાય છે ને ? એ બધાનું જ્ઞાન એવો જે જ્ઞાનનો અધિષ્ઠાન - આધાર એટલે આત્મા. એ આત્માનો જેણે નિર્ણય કરેલ છે. નિર્વિકલ્પ સ્વભાવ દ્વારા એણે આત્માનો નિર્ણય કરેલ છે, નિશ્ચય સમ્યક્દષ્ટિ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ ઉપરાંત 'કષાયોને જેણે શમાવ્યા છે...' 'શમિત' છે ને ? વીતરાગ પર્યાય જેણે પ્રગટ કરી છે 'અને...' 'તપોઽધિકઃ' (અર્થાત) 'જે અધિક તપવાળો છે...' અભ્યંતર અને બાહ્ય બેય (તપ) જેને (છે). ઇચ્છા નિરોધની શાંતિ છે અને બાહ્યમાં ઉત્કૃષ્ટ મહિનાના જે તપાદિ વ્યવહાર કહેવાય એ પણ આવો સાધુ પણ, એમ કહે છે. જુઓ ! આ સત્સમાગમે નુકસાન થાય એની વ્યાખ્યા કરે છે. 'જો...' 'લૌકિકજનસંસર્ગ' 'લૌકિકજનોના સંસર્ગને છોડતો નથી...' એના બે અર્થ કરશે. 'જયસેનાચાર્ય' લૌકિક સાધારણ કરશે અને આ લૌકિકનો અર્થ અમુક (કરશે). સમજાણું ? ઓલામાં આવે છે ને ? ૨૬૯. શુદ્ધ ચૈતન્યવ્યવહારને છોડીને, એમ કહ્યું છે, ભાઈ ! એ શૈલી લીધી છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'. એકલો મનુષ્ય એટલે ક્રિયાકાંડનો જ બધો શુભવ્યવહાર. એને અહીંયાં લૌકિક ગણ્યો છે, વ્યવહારી. લૌકિક કહો કે વ્યવહાર કહો, વ્યવહારનયના ક્રિયાકાંડી કહો. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ૨૬૯માં બહુલતાને લીધે ચૈતન્યવ્યવહારને છોડી દઈને, મનુષ્યવ્યવહાર વડે. એમ ૨૬૯માં છે. 'જયસેનાચાર્ય' જરી બીજો અર્થ કર્યો છે. જ્યોતિષઆદિ લૌકિક, સમજ્યા ને ? જ્યોતિષ, મંદ, વાદ, વૈદક વગેરેના કાર્યો, ઐહિક કાર્યો. આમણે - 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' એ જ અર્થ કર્યો છે, એકલો વ્યવહારનયની ક્રિયાકાંડવાળો જીવ લૌકિક છે. એ લૌકિક ક્રિયા છે. સમજાણું કાંઈ ?

આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યના દષ્ટિ, જ્ઞાન અને અનુભવની વીતરાગતા સિવાય એકલી પંચ મહાવ્રતની ક્રિયા, અપવાસ, ઇન્દ્રિયદમન વગેરે લૌકિક વ્યવહારનયની જેટલી ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા છે એ બધી કરે છે એટલે એ બધો ચૈતન્યવ્યવહારથી બહાર વ્યવહાર છે. માટે તેને લૌકિક વ્યવહાર કહ્યો છે અથવા વ્યવહારનયનો વિષય લૌકિકવ્યવહાર છે, એમ કહે છે, ભાઈ ! ઓલું આવે છે ને ? આપણે 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં આવતું હતું ને ? વ્યવહારનય લોકોક્તિ. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં પહેલું આવતું. જનોક્તિ લૌકિક બધી. વ્યવહારનયનો વિષય વ્યવહાર લૌકિક બધો. વ્યવહારનયની જે ક્રિયાકાંડ છે એ બધી કરે છે. સમજાય છે ? એવાના સંસર્ગને ધર્મા જીવ, સાચો સાધુ છોડે નહિ એવાનો સંસર્ગ (રાખે), વ્યવહારની ક્રિયાકાંડમાં જ મચેલો છે, એનો સંસર્ગ છોડે નહિ 'તો તે સંયત રહેતો નથી...' ચરણાનુયોગ છે ને, નિમિત્તથી

કથન (કરે છે). તો એ સાધુ રહી શકતો નથી, સાધુ ભ્રષ્ટ થઈ જાય. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

ઓલામાં કીધું છે ને ? ઓલા શું કહેવાય ? ‘મૂલાચાર’માં તો ત્યાં સુધી કહ્યું. આચાર્ય, ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ ‘મૂલાચાર’ છે ને ? ભાઈ ! જેને શ્રદ્ધામાં જ વિપરીતતા છે, ક્યાંકથી ક્યાંક બચાવ કરીને (એ) ઊંધી શ્રદ્ધા કરાવશે. સમજાણું ? જેને સત્ય શ્રદ્ધાના જ્ઞાન-દર્શનમાં આવ્યો નથી, નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનની દશાને પ્રાપ્ત નથી અને બીજી રીતે ચડી ગયો છે એ ક્યાંક ક્યાંક એનો બચાવ કરીને આમ પણ હોય, આમ પણ હોય એમ કરીને મિથ્યાત્વના ભાવનું શલ્ય કરાવશે. માટે એવાનો સંગ કરવો નહિ. ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- એ તો મુનિની વાત છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મુનિની વાત, તો ગૃહસ્થને નથી આવતું ? ત્યાં આવતું નથી એમાં ? શું કહેવાય ? દંસણ. આવે છે. ... અતિચારમાં આવે છે કે નહિ ? સમજાય છે ?

ત્યાં તો ત્યાં સુધી કીધું છે કે, જેને અંદરમાં વાસ્તવિક દષ્ટિ નથી, વાસ્તવિક આચરણ નથી અને એને પોતાને પદ મનાવવું છે. એથી એવા પરિચયવાળા કરતા તને મિથ્યાત્વ લાગી જશે એ કરતા તો, આચાર્યે એમ કહ્યું છે, સમજાણું ? સ્ત્રીને પરણી લેજે, લગન કરજે. ‘મૂલાચાર’માં કહ્યું છે. કારણ કે લગન કરવામાં તો ચારિત્રનો, રાગનો દોષ છે. એ દોષ કંઈ વિશેષ દોષ નથી. ભાઈ ! દુનિયાને લાગે. આ તો માર્ગ બીજી જાતનો છે, ભાઈ ! એ (સંગ કરવા) કરતા સ્ત્રીના લગન કરજે, જો તારાથી એકલા ન રહેવાતું હોય તો, પણ આવા ઊંધી શ્રદ્ધાવાળા, જ્યાં ત્યાં વિપરીત માન્યતાવાળા લાકડાં ખોસી ઘાલશે (તો) મિથ્યાત્વથી અનંત સંસાર વધી જશે. ઓલા ચારિત્રદોષમાં સંસાર નહિ વધે. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! આહા..હા...!

ચારિત્રદોષ છે અને સમ્યક્ હોય તો ખરેખર તો એને ભવ પણ બગડે નહિ. એનો ભવ હલકો બંધાય જ નહિ. સમ્યગ્દર્શન અનુભવની દષ્ટિ જ્યાં થઈ છે એને શુભભાવ આવે ત્યારે જ આયુષ્ય બંધાય. અશુભ કાળમાં પ્રસંગ જાય એમાં આયુષ્ય બંધાય નહિ. એવી વાત (છે), પણ શું થાય ? સમજાણું કાંઈ ? સમ્યગ્દર્શનવાળો અશુભ પરિણામમાં આવે, છતાં આયુષ્યનો ભવિષ્યનો બંધ અશુભભાવ વખતે નહિ પડે. ભાઈ ! જ્યારે એને એ પ્રકારનો શુભભાવ આવશે ત્યારે આયુષ્યનો બંધ પડી જશે. એટલો તો ભવ પણ નહિ બગડે, એમ કહે છે. આહા..હા...! કારણ કે વાસ્તવિક વીતરાગ સ્વરૂપ આત્મા જ્ઞાયક સ્વરૂપ છે એનું

અંતર ભાન વર્તે છે, પછી ચારિત્રદોષ રાગાદિ છે. સમક્રિતી ચક્રવર્તીને છન્નુ હજાર સ્ત્રી આદિ હોય છતાં એનું આયુષ્ય એવા ભાવ કાળે નહિ બંધાય. કોઈ ચક્રવર્તી હજી એકાદ ભવ કરવો (બાકી) હોય, કોઈને કરવો બાકી હોય તો. એવી વસ્તુની સ્થિતિ એવી છે. લોકોને તત્ત્વ ક્યાં મરડાય છે ? ક્યાં તત્ત્વ અંદર વિપરીત થાય છે ? એના ભાવની ખબર નથી એ મહાદોષ, મિથ્યાત્વનું મહાપાપ છે, એમ કહે છે. આહા..હા....!

જુઓ ! ‘તે સંયત રહેતો નથી...’ એ આપણે આમાંય આવશે. હવે એની ટીકા. ‘(૧) વિશ્વનો વાચક ‘સત્’ લક્ષણવાળો એવો જે આખોય શબ્દબ્રહ્મ...’ વિશ્વ એમ કહેતાં આખી દુનિયાનું જે કથન આવ્યું ને વિશ્વમાં ? શબ્દબ્રહ્મ. વિશ્વ કહેતા શબ્દબ્રહ્મ. આખોય શબ્દબ્રહ્મ, એમ. ભગવાને કહેલો આખો શબ્દબ્રહ્મ, લોકાલોકને જણાવનારો શબ્દબ્રહ્મ. એ શબ્દબ્રહ્મનું જેને જ્ઞાન છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? ‘(૧) વિશ્વનો વાચક ‘સત્’ લક્ષણવાળો એવો જે આખોય શબ્દબ્રહ્મ...’ જગત – એમ કહેતાં, લોકાલોક – એમ કહેતાં બધું એમાં શબ્દમાં જ્ઞાન આવી જાય. એ શબ્દનું જેને પૂર્ણ જ્ઞાન છે.

‘અને તે શબ્દબ્રહ્મનું વાચ્ય ‘સત્’ લક્ષણવાળું એવું જે આખુંય વિશ્વ...’ એ વાચ્ય થયું. ઓલું વાચક અને (આ) વાચ્ય, બેયનું જેને જ્ઞાન વર્તે છે. સમજાણું કાંઈ ? સૂત્રનો અર્થ. સૂત્ર અને અર્થ એટલે પદાર્થ, એમ. સૂત્રના અર્થો એમ નહિ. સૂત્ર અને સૂત્રે કહેલા પદાર્થ, એમ. છે ને ? સત્ છે ને આમાં ? ‘શબ્દબ્રહ્મનું વાચ્ય ‘સત્’ લક્ષણવાળું એવું જે આખુંય વિશ્વ તે બન્નેના...’ તે બન્નેના (અર્થાત્) શબ્દોના અને વિશ્વના. બેયના જ્ઞાનાકારે પરિણમેલું આત્માનું જ્ઞાન. ‘જ્ઞેયાકારો પોતાનામાં યુગપદ્ ગુંથાઈ જવાથી...’ ભારે ગાથા છે આ. સમજાણું કાંઈ ? ઓલી નાની નાની હતી ને ચાર ચાલી ગઈ. અંદર હોય ત્યારે નીકળે ને ! એ વિના તો ખેંચી ખેંચીને ક્યાંથી કાઢવું ? એમાં ભાવ હોય એ નીકળે. એમાં ભાવ વિશેષ ન હોય તો ક્યાંથી નીકળે ?

અહીંયાં તો આમાં ઘણા ભાવ ભર્યા છે. શબ્દબ્રહ્મ. શબ્દ, જગત – લોકાલોક, વિશ્વ એમ કહેતા ઇ વિશ્વ શબ્દ છે એનું પણ જ્ઞાન છે અને વિશ્વએ કહેલું સત્લક્ષણવાળુ તત્ત્વ આખું જગત સત્ છે. બધું, હોં ! લોકાલોક. ‘વાચ્ય જે ‘સત્’ લક્ષણવાળું એવું જે આખુંય વિશ્વ તે બન્નેના જ્ઞેયાકારો પોતાનામાં યુગપદ્...’ એકસાથે. શબ્દનું જ્ઞાન અને આ બધા પદાર્થનું જ્ઞાન. બેયનું એકસાથે ‘ગુંથાઈ જવાથી (–જ્ઞાતૃતત્ત્વમાં...)’ જાણનાર ભગવાનઆત્મા એના તત્ત્વમાં ‘(એકીસાથે જણાતા હોવાથી) તે બન્નેના...’ આ પદની વ્યાખ્યા કરે છે હવે.

સૂત્ર, અર્થ, પદ - એમ ત્રણ શબ્દ પડ્યા છે ને ? 'જયસેનાચાર્યે' સૂત્ર, અર્થ અને પદોનું વ્યાખ્યાન, એમ કહ્યું છે. આમણે તો ખાસ સૂત્ર, અર્થ અને પદ. સૂત્ર, અર્થને જાણનારું એવું જે પદ. પદ એટલે અધિષ્ઠાન ભગવાનઆત્મા. સમજાણું કાંઈ ?

સૂત્ર અને તેની કહેલી સારી દુનિયા. આખું વિશ્વ (કહ્યું) એમાં બધા કેવળી આવી ગયા કે નહિ ? પાંચ પદ પણ આવી ગયા કે નહિ ? અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ. આખું જગત આવી ગયું. વિશ્વ કહેતા સત્ છે, એ બધું છે, છે. સિદ્ધ છે, અરિહંત છે, આચાર્ય છે, ઉપાધ્યાય છે. સત્માં નિગોદ છે, પરમાણુ છે, સ્કંધ છે, એમાં કોઈ બાકી કોણ રહે ? ઓ..હો..હો...! એવા છે, એવા અનંતા કેવળીઓ, સિદ્ધો. લાખો કેવળીઓ વર્તમાન. અરિહંતો, કોઈ સમુદ્ધાત આદિ થયો હોય, એ બધા સત્ પદાર્થમાં બધા આવી જાય છે. 'છે' એમાં બધું આવી જાય છે કે નહિ ? આહા..હા...! એ બધાનું જ્ઞાન જેને જ્ઞેયાકારરૂપે આત્મામાં આવી ગયું છે, એમ કહે છે. એવો આત્મા. નીચેની વાત છે, હોં ! કેવળની વાત નથી આ. આ તો શ્રુતજ્ઞાનની વાત છે. આહા..હા...!

જેવો ભગવાનઆત્મા છે જેને શબ્દ અને સારા શબ્દો, બ્રહ્મ આખું, શબ્દબ્રહ્મ છે ને ? આખો શબ્દ વ્યાપક, લોકાલોકને બતાવનારો શબ્દ એ પણ બ્રહ્મબ્રહ્મ વ્યાપક થઈ ગયો. એનો કહેલો સત્ એવો પદાર્થ, એ આખી દુનિયામાં સર્વવ્યાપક જેટલા પદાર્થ છે તે. બધાને જ્ઞેયાકારો. આત્મામાં જ્ઞેયાકાર એટલે એ જ્ઞેયનું પરિણામન, જેવું ત્યાં જ્ઞેય છે તેવું અહીં જ્ઞાન થઈ ગયું. જ્ઞેયાકાર સૂત્ર અને પદોનું એકસાથે ગુંથાઈ ગયેલું બેયનું જ્ઞાન જેને વર્તે છે, એવો આત્મા. એનો આધાર એવો અધિષ્ઠાન આત્મા. આહા..હા...!

'શ્રીમદ્'માં એક પત્ર આવે છે. એ અધિષ્ઠાન, મહામુનિઓએ કહ્યું છે તે અધિષ્ઠાન અમે હૃદયમાં જોઈએ છીએ. એટલે એમાંથી કંઈક કાઢે, માળા ! સમજાય નહિ એટલે બહારનું અધિષ્ઠાન લઈ જાય. જગતનો કોઈ અધિષ્ઠાન હશે. એ અધિષ્ઠાન આ આત્મા. જગત અને જગત શબ્દ અને કહેલા બધા પદાર્થો, એનો અધિષ્ઠાન આ આત્મા. સમજાણું કાંઈ ? પાછો શબ્દ છેલ્લે કહ્યો છે, એને અમે આત્મામાં - હૃદયમાં નિહાળીએ છીએ. પાછો ઇ અર્થ ભૂલી જાય કે, આ અધિષ્ઠાન આત્મા છે, એમ કહે છે. વાંચ્યું છે કે નહિ ? સમજાણું કાંઈ ?

આખી દુનિયા અને દુનિયાના શબ્દો જે એકરૂપ શબ્દબ્રહ્મ, શબ્દવ્યાપક. શબ્દ કીધો. ભગવાનની વાણી, દિવ્યધ્વનિ. આખી દુનિયાના પદ જણાયા માટે શબ્દબ્રહ્મ કહ્યો. આખી

ચીજ પૂર્ણ છે એને પદાર્થ કહે છે. બેયનું જેને જ્ઞેયાકારપણે જ્ઞાન (થયું), અહીં જ્ઞેય છે એવું અહીં જ્ઞાન થઈ જાય છે. ‘જ્ઞેયાકારો પોતાનામાં યુગપદ્ ગુંથાઈ જવાથી...’ એટલે એકસાથે બેયનું જ્ઞાન જણાતું હોવાથી.

‘તે બન્નેના અધિષ્ઠાનભૂત...’ આધાર, આધાર. જુઓ ! મૂળ પાઠ છે ને ‘અમૃતચંદ્રાર્ય’નો ? (મૂળ ગ્રંથમાં નીચે ફૂટનોટમાં અર્થ આપ્યો છે). ‘જ્ઞાતૃતત્ત્વનો સ્વભાવ શબ્દબ્રહ્મને...’ એ ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ શબ્દબ્રહ્મને જાણવાનો ‘અને તેના વાચ્યરૂપ વિશ્વને યુગપદ્ જાણવાનો છે...’ એકસાથે બેયને જાણવાનો (સ્વભાવ) છે. આહા..હા...! વાચક અને વાચ્યને એકસાથે ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનમાં જાણે, એવો એનો સ્વભાવ છે. ‘તેથી તે અપેક્ષાએ જ્ઞાતૃતત્ત્વને...’ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા, જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ, એને ‘શબ્દબ્રહ્મનું અને વિશ્વનું અધિષ્ઠાન (આધાર) કહેલ છે.’ શબ્દબ્રહ્મનું અને વિશ્વ એટલે પદાર્થ, બેયનો આધાર કહેલ છે. આ આધાર આ રીતે છે. આહા..હા...! એને આધારે પદાર્થો કે શબ્દો ઊપજ્યા છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ ? એક કોર રામ ભગવાન (આત્મા) અને એક કોર આખું ગામ (એટલે) શબ્દ અને આખો લોકલોક. એક ક્ષણમાં જ્ઞેયાકાર લોકલોકનું, શબ્દનું જ્ઞાન એકસાથે આવી જાય છે. એવો આત્મા છે. આહા..હા...! કહો, સમજાય છે કાંઈ ? ‘સંયત જીવને એવા જ્ઞાતૃતત્ત્વનો નિશ્ચય હોય છે.’ એમ. સંયમી મુનિ હોય છે, ચારિત્રવંત, એને આવા આત્માનો અનુભવ, નિર્ણય હોય છે, એમ કહે છે. આવો નિર્ણય જો આત્માનો ન હોય તો ત્યાં તો સંયતપણું અને ચારિત્રપણું પણ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

‘એવા ‘સત્’લક્ષણવાળા જ્ઞાતૃતત્ત્વનો...’ હવે અહીં આત્મા ઉપર એ સત્ લક્ષણ આવ્યું. આવા સત્ લક્ષણવાળા જ્ઞાતૃતત્ત્વ. ઓલું સત્ કીધું હતું. સત્ લક્ષણવાળો એવો આખો શબ્દબ્રહ્મ. પછી સત્ લક્ષણવાળું એવું આખું વિશ્વ અને અહીં સત્ લક્ષણવાળું એવું જ્ઞાતૃતત્ત્વ (કહ્યું). સમજાય છે કાંઈ ? શબ્દબ્રહ્મ એ પણ સત્ છે અને એણે કહેલા જગતના જે પદાર્થો છે એ પણ સત્ છે અને બેયને જાણનારું આ પણ એક સત્ તત્ત્વ છે. એક જ સત્ તત્ત્વ. આ..હા...! સમજાણું ? આપણે ક્યાંક આવ્યું હતું ને ? પી ગયું છે, એમ નહોતું આવ્યું ? પી ગયું છે, ક્યાંક આવ્યું હતું. ૨૬૪ ગાથા. ‘પોતાના આત્મા વડે જ્ઞેયપણે પી જવાતું હોવાથી આત્મપ્રધાન છે...’ આત્મા.. આત્મા જ્યાં હોય ત્યાં. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનનો સાગર, એની જ્યારે પર્યાયમાં ભરતી આવે ત્યારે જ્ઞાનની પર્યાયની એવી ભરતી છે, ભરતી સમજે ? જ્યારે. એવા જ્ઞાનના પર્યાયનું એટલું સામર્થ્ય છે કે એ સત્રૂપ વસ્તુ આખા સત્રૂપ શબ્દને,

સત્ શબ્દમાં બધું આવી જાય, શબ્દબ્રહ્મ, અને સત્રૂપ સારી ચીજને એક તત્ત્વ જાણી લ્યે છે, એવા સત્લક્ષણવાળું જ્ઞાતૃતત્ત્વ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ઝીણું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અઘરું છે પણ ઊંચું છે, સરસ છે. આ બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, શરીર, કર્મ આદિને આત્મા જાણે એવો એ જ્ઞાતૃતત્ત્વ સત્ છે. એનો એ નથી, પણ છે પોતાનું સત્, એમ કહે છે. ન સમજાણું ? એ..ઈ...! આ બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, ધંધો એ તો સત્ પદાર્થમાં ગયા અને એને જણાવનારા આ બાયડી, છોકરા છે એવો શબ્દ એ શબ્દમાં ગયું. એ બેયને જાણનારું જ્ઞાન છે એ સત્ લક્ષણવાળું પરથી ભિન્ન છે. એ જ્ઞાનતત્ત્વ (છે) એ નથી શબ્દનું, નથી બાયડી, છોકરાનું, એમ કહે છે. એ જ્ઞાનતત્ત્વ છે એ નથી શબ્દનું અને નથી લોકાલોકનું. આહા..હા...! ભારે પણ, ગજબ કરી છે ને ! આહા..હા...!

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યઅરીસો, એની સામર્થ્યતાનું સત્ લક્ષણ કેવડું ? કે, એ શબ્દબ્રહ્મ અને સારા સત્ જગતના અનંતા જેટલા છે એટલા, હોં ! ત્રણકાળ ત્રણલોકના જેટલા (છે એટલા). બધાને જ્ઞેયાકારરૂપ જ્ઞાન જાણી લ્યે એવો આ સત્ લક્ષણવાળો આ જ્ઞાતૃતત્ત્વ ભગવાન છે. એવો સત્ લક્ષણવાળો આત્મા એનો જેણે નિર્ણય કર્યો છે. ભાઈ ! આહા..હા...! હું આખો અખંડ એકરૂપ છું. બધા પદાર્થો અનંત હોવા છતાં, અનંતને બતાવનારો શબ્દ પણ અનંતને બતાવે. અનંત એમ શબ્દબ્રહ્મ અનંતને (બતાવે). એથી હું જુદો, એ સંબંધીનું જ્ઞેયાકારનું જ્ઞાન મારું છે, એવો સત્ લક્ષણવાળો આત્મા છે એનો જેણે નિર્ણય કર્યો છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આવા જીવે લૌકિક જેવા સાધુનો કે એનો સંસર્ગ કરવો નહિ, એમ કહે છે. ઠીક ! સમજાણું કાંઈ ?

‘એવા ‘સત્’લક્ષણવાળા જ્ઞાતૃતત્ત્વ નિશ્ચય કર્યો હોવાથી...’ કર્યો હોવાથી. ‘સૂત્રો અને અર્થોના પદને (અધિષ્ઠાનને) જેણે નિશ્ચિત કરેલ છે...’ એમ. આવા તત્ત્વનો નિશ્ચય કર્યો હોવાથી સૂત્રો અને પદાર્થોના ‘પદને (અધિષ્ઠાનને) જેણે નિશ્ચિત કરેલ છે...’ જુઓ ! ભાષા. સમજાણું કાંઈ ? પહેલામાં આવી ગયું કે, એ બન્નેના આધારભૂત ‘એવા ‘સત્’ લક્ષણવાળા જ્ઞાતૃતત્ત્વનો નિશ્ચય કર્યો હોવાથી...’ હવે પાછા ત્રણે લઈ લીધા. ઈ ઓલા સૂત્રો, અર્થોના અને પદને એટલે આ અધિષ્ઠાનને જેણે નિશ્ચિત કરેલ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ઓ..હો..હો...! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ ! ગજબ કામ સંતોના ! ભારે વાત ! અલૌકિક વાત !! આખી દુનિયા સમાય. એક શબ્દ ને બીજા શબ્દ ને ત્રીજા શબ્દમાં આખી દુનિયા આવી

ગઈ. એક સૂત્ર શબ્દ, એક અર્થ અને એનું અહીં જ્ઞાન, એવો જે ભગવાન જ્ઞાતૃત્વ. એટલે સૂત્રોનું જ્ઞાન, અર્થોનું જ્ઞાન અને પોતાના અધિષ્ઠાનનું જ્ઞાન. એવા 'સૂત્રો અને અર્થોના પદને (અધિષ્ઠાનને) જેણે નિશ્ચિત કરેલ છે એવો...' સમજાણું કાંઈ ?

પહેલો 'નિશ્ચિત'નો અર્થ જરી બીજો ચાલતો હતો. 'નિશ્ચિત' શબ્દ છે ને એટલે નિશ્ચયનયના વિષયને જેણે નિશ્ચય કર્યો છે. પણ ભાઈ કહે છે, એ શબ્દ મળતો નહોતો. પહેલા એવો અર્થ ચાલતો હતો.

અહીં તો ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન-અરીસો, ભગવાન જ્ઞાન-અરીસો એવું સત્ ડોવાવાળો પદાર્થ, તે સૂત્ર અને પદાર્થો એને જેણે જાણી લીધા છે એવું જે અધિષ્ઠાન, એમાં સૂત્રો, પદાર્થો અને આત્મા ત્રણેનું જેણે અંદર નિર્ણય (કર્યો છે). એકનો નિર્ણય કરતા બધાનો નિર્ણય આવી જાય છે.

'(અધિષ્ઠાનને) જેણે નિશ્ચિત કરેલ હોય એવો હોય.' લ્યો ! આવો હોય તોપણ એણે લૌકિક સંસર્ગ વ્યવહારનયના પ્રધાન ક્રિયાકાંડી જીવોની સાથે સંસર્ગ કરવો નહિ. એ ક્યાંક ક્યાંક લાકડું નાખશે કે, આમ થાશે. ઇ તો વ્યવહાર હોય ત્યાં નિશ્ચય થાય, પછી આ હોય તો આ હોય, ઠીકણું થાય ને ફીકણું થાય. એવું લાકડું ખોસી ઘાલશે. આવી ક્રિયા હોય ને આવો કષાય મંદ હોય ને આવું બધું આચરણ હોય, ચરણાનુયોગની અપેક્ષાએ તો એ જ વસ્તુ છે અને એનાથી પછી આગળ જવાય.

મુમુક્ષુ :- ચરણાનુયોગ આવ્યો ક્યાંથી ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઇ કહે છે, ચરણાનુયોગ આવ્યો ક્યાંથી ? સમ્યક્ અનુભવદષ્ટિ વિના વ્યવહાર વિકલ્પ આવ્યા ક્યાંથી ? એને વ્યવહાર કહેનારો જાગ્યો છે ક્યાં હજી ? ઇ તો આંધળો વ્યવહાર છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! આ તો આપણે કોઈકને ધર્મ સંભળાવીએ ને, આપણે સંભળાવીએ છીએ ને ઘણાને એમાંથી કાંઈક લાભ થાય. લાભ થાય ? વિકલ્પથી લાભ થાતો હશે ? બીજાને કાંઈક થાય માટે આપણે નથી કહ્યું ? કોઈપણ જીવ યથાર્થ ધર્મ પામે તો તીર્થંકર ગોત્ર બાંધે. 'શ્રીમદ્દે' કહ્યું છે ને ? એક પણ જીવ જો યથાર્થ સમજાવે એને તીર્થંકરગોત્ર... પણ એનો અર્થ શું ? એ તો વિકલ્પ છે. બંધાય એમ કીધું છે ત્યાં. એ પણ સમક્રિતી હોય એને તીર્થંકર ગોત્ર હોય ને ? એક પણ સામે સમજે તો એનો અર્થ ઓલો વિકલ્પ છે અને વિકલ્પથી તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય એમાં આત્માને શું થયું ? સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! માર્ગ તે માર્ગ પણ. એકલા વીતરાગથી ઘોળાયેલું

આખું તત્ત્વ, સત્. એવા તત્ત્વનો જેણે નિર્ણય કર્યો છે, એમ કહે છે. આહા..હા...! અરે...! દુનિયાની સાથે તો મેળ ખાય એવો નથી, આ એવો માર્ગ છે. આ..હા...! એક વાત થઈ. 'સૂત્રાર્થપદનિશ્ચય' એ પદની વ્યાખ્યા થઈ.

એવાઓએ પણ એકલા વ્યવહારની ક્રિયાકાંડમાં મશગુલ લૌકિક છે, એને અહીંયાં લૌકિક કહ્યા છે. આહા..હા...! રાગની ક્રિયા, જેટલા વિકલ્પ ઊઠે, આ.. આ.. એ બધી ક્રિયાઓ રાગની છે અને એ ક્રિયા લૌકિકની છે, વ્યવહારનયની છે, એના કરનારા લૌકિકજન છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

બીજી વાત - શમીતકષાયો. '(૨) નિરુપરાગ ઉપયોગને લીધે...' શું કહે છે ? નિરુપરાગ - ઉપરાગ નહિ, જેમાં વિકલ્પ નથી, રાગ નથી. એવા 'ઉપયોગને લીધે કષાયોને જેણે શમાવ્યા છે એવો હોય...' રાગ ને વિકલ્પ વિનાનો નિર્વિકલ્પ ઉપયોગવાળો હોવાથી જેણે કષાયને શમાવ્યા છે. સમજાણું કાંઈ ? સમ્યગ્દર્શન ઉપરાંત, આત્માનો નિર્ણય કર્યા ઉપરાંત આવો ફેર છે. નિરુપરાગ ઉપયોગ છે. રાગ વિનાનો આત્મવેપાર છે. અસ્થિરતાનો જે રાગ હતો એ પણ ટાળ્યો છે, એમ કહે છે. અને નિરુપરાગ નિર્વિકારી ઉપયોગ. વિકલ્પ જે શુભ કોઈપણ જાતનો, તીર્થંકર ગોત્ર બાંધવાનો ઉપયોગ કે રાગાદિ એ બધા રહિત નિરુપરાગ ઉપયોગને લીધે. ઉપરાગ - મેલવાળો રાગ, એનાથી રહિત ઉપયોગને લીધે 'કષાયોને જેણે શમાવ્યા છે...' શાંત કર્યા છે, ઉપશમરસ પર્યાય પ્રગટી છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ?

હવે કોઈ કહે કે, આ તો તદ્દન કષાયો શમાવ્યા એમ કીધું. (માટે) બારમા ગુણસ્થાનની વાત છે. (જો એમની વાત હોય) તો તો સંસર્ગ કરવાની વાત કરે છે, તો આવો પણ સંસર્ગ કરે તો નુકસાન થાય, એ તો નીચલા ગુણસ્થાનની વાત છે. ઘણા એમ અર્થ કરે છે ને ? આવું જ્યાં આવે, નિરુપરાગ, જુઓ ! બિલકુલ રાગ નથી એવો વેપાર. એ તો બારમા ગુણસ્થાનની (વાત છે). અરે...! સાંભળને ભાઈ ! અહીં તો લૌકિક સંસર્ગ આણે ન કરવો, તો બારમાવાળાએ ન કરવો એમ (કહેવું) છે અહીં ? અહીં તો હજી છાંટાની વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? નિરુપરાગ ઉપયોગ આવ્યો ને ? એ આવે છે, ઘણે ઠેકાણે એ આવે છે. કષાયરહિત, કષાયરહિત મુનિ છે. કષાયરહિત પણ ક્યારે થાય ? કે, બારમે થાય. અરે...! ભાઈ ! એ નથી. અહીં તો જે બુદ્ધિપૂર્વક રાગ ગયો છે અને નિરુપરાગનું જ જેનું ઉપયોગનું પરિણમન છે. અબુદ્ધિનો રાગ રહ્યો એનો એ સ્વામી નથી અને એનામાં એ છે જ નહિ. નિરુપરાગ - રાગરહિત ઉપયોગનો જ વેપાર (છે) જેને લઈને કષાય શમાય

ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘(૨) નિરુપરાગ ઉપયોગને લીધે કષાયોને જેણે શમાવ્યા છે એવો હોય...’ આવો હોય છતાં, એમ કહે છે. લૌકિક જનનો પરિચય, સંસર્ગ કરવો નહિ. સમજાણું કાંઈ ? ત્રીજું (૫૬). ‘તવોધિગો ચાવિ’ ‘(૩) નિષ્કંપ ઉપયોગનો બહુશ: અભ્યાસ કરવાથી. ‘અધિક તપવાળો’ ભાષા દેખો ! આ નિશ્ચય તપ. આહા..હા...! નિષ્કંપ ઉપયોગ. ઇચ્છા નથી, બિલકુલ ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતી નથી. એવો નિષ્કંપ ઉપયોગ. કંપ છે એ રાગ છે. નિષ્કંપ ઉપયોગ ! ‘બહુશ:...’ (અર્થાત્) ઘણો, ખૂબ, બહુ, વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી. નિષ્કંપ એટલે ઇચ્છા વિનાનો આત્મામાં વેપાર કરવાથી. ઇચ્છા નિરોધ તપ: એમ છે ને ? સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક, કષાય ઉપશમ કર્યા છે તે નિષ્કંપ ઉપયોગમાં રમે છે, વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી અધિક તપવાળો (છે). આનું નામ તપ. એમ. મહિનાના અપવાસ કર્યા છે કે બે મહિનાના કર્યા છે, એમ એ તપ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? તીવ્રતા, ઉગ્રતા. શાંત વીતરાગતા અંદર એવી પ્રગટી છે. આ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની વાત છે, હોં ! સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

‘નિષ્કંપ ઉપયોગનો...’ કંપ નામ કંપવું એટલે વિકલ્પ થવો એ કંપ છે, એમ કહે છે અહીં તો. આમ તો જોગ તે કંપ છે. પણ અહીં તો વિકલ્પ થવો તે જ કંપ છે, એમ કહે છે. અસ્થિર થયો ને ? સ્વરૂપની સ્થિરતામાંથી કંપ ઊઠ્યો. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! નિષ્કંપ ઉપયોગનો ઘણો જ અભ્યાસ કરવાથી, વારંવાર અભ્યાસ કરવાથી, ખૂબ, બહુ (અભ્યાસ કરવાથી). ‘અધિક તપવાળો’ હોય – એ રીતે...’ અધિક તપવાળો છે. પાઠ છે ને ? ‘તવોધિગો’ મૂળ પાઠમાં ‘તવોધિગો’ શબ્દ પડ્યો છે. ત્રણ બોલ થયા. સમજાણું ?

‘એ રીતે (આ ત્રણ કારણે) જે જીવ સારી રીતે સંયત હોય,...’ લ્યો, હવે પાછી સંયતની ભાષા આવી. આ રીતે જે સારી રીતે સંયત હોય ‘(આ ત્રણ કારણે) જે જીવ સારી રીતે સંયત હોય,...’ આ ત્રણ કારણે જે સારી રીતે સંયત હોય. જ્ઞેયાકાર શબ્દ અને સત્ત્વું જેણે જ્ઞાનમાં પરિણમન કર્યું છે એવા જ્ઞાતૃતત્ત્વનો નિર્ણય, કષાય ઉપશાંત થયો છે, એવો નિરુપરાગ અને આ અકંપ ઉપયોગ, એવો સ્થિર થયો છે. એવો જીવ ‘સારી રીતે સંયત હોય,...’ પાછી ભાષા ઇ છે, જોયું ?

‘તે (જીવ) પણ લૌકિકસંગથી (લૌકિક જનના સંગથી) અસંયત જ થાય છે,...’ અસંયત જ થાય. અહીં તો નિમિત્તની પ્રધાનતાથી કથન છે ને ? થાય છે પોતાથી પણ એને એનો સંગ કરવાનો ભાવ થયો ને ? સમજાણું કાંઈ ? તે જીવ લૌકિક સંસર્ગથી ‘અસંયત જ

થાય છે,...' લ્યો. 'કારણ કે અગ્નિની સંગતિમાં રહેલા પાણીની માફક...' નિમિત્ત બતાવે છે ને ! ઊંનું થાય છે તો પોતાથી, પણ અગ્નિનું ત્યાં નિમિત્ત છે. એમ ભ્રષ્ટ થાય છે પોતાથી પણ ત્યાં લૌકિક સંસર્ગનું નિમિત્ત છે. ચરણાનુયોગની વ્યાખ્યા એ રીતે થાય છે. ત્યાં પણ ઘણા વાંધા ઉઠાવે છે. જુઓ ! પરના સંસર્ગે પરના નિમિત્તે પણ જીવમાં નુકસાન થાય છે. આ લખ્યું આમાં. એનો અર્થ કરવો જોઈએ ને, ભાઈ ! સંસર્ગ કરવાનો તારો ભાવ થયો એથી તને નુકસાન છે, ત્યારે નિમિત્તથી નુકસાન છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ?

આ ગાથાનો દાખલો આપે છે. (બીજા વિદ્વાને) પણ દાખલો આપ્યો છે. હવેની ગાથામાં છે ને ? ભાઈ ! ઓલું નથી ? દાખલો આપ્યો છે. 'અગ્નિની સંગતિમાં રહેલા પાણીની માફક...' જુઓ ! 'તેને વિકાર અવશ્યંભાવી થાય છે.' એમ પાછું, અગ્નિનું નિમિત્ત હોય અને પાણી ઊંનું ન થાય એમ હોય ? પણ નિમિત્ત ત્યારે જ કહેવાય કે નૈમિત્તિક થયું ત્યારે ઓલાને નિમિત્ત કહેવાણું ને ? ભાઈ ! અહીં નૈમિત્તિક થયું ત્યારે ઓલાને નિમિત્ત કહેવાણું, નિમિત્તથી થયું એમ કહેવાણું. એમ લૌકિક સંસર્ગથી આ ભ્રષ્ટ થયો તો પર લૌકિક સંગથી (ભ્રષ્ટ) થયો એમ કહેવામાં આવે છે. ભારે ટાણાં ! ઉપાદાન-નિમિત્તની એવી તકરારું (કરે). ભગવાન ! શું કરવા તકરાર કરે છે ? (એક વિદ્વાને) આ બહુ લીધું છે, આ લોકો આમ કહે છે, આ લોકો આમ કહે છે. કોણ કહે છે ? ભગવાન કહે છે. આ લોકો (એટલે) કોણ કહે છે ? ભગવાન અહીં આચાર્ય મહારાજ પોતે કહે છે, દેખો ! પરદ્રવ્યથી નુકસાન થાય, કર્મથી નુકસાન થાય, આ ખોટા સંસર્ગથી નુકસાન થાય. આત્મા કસે તો લાભ થાય અને કર્મ ખસે તો લાભ થાય. બધી વાતું વ્યવહારનયના કથન છે. સમજાણું કાંઈ ?

'કારણ કે અગ્નિની સંગતિમાં રહેલા પાણીની માફક...' 'અગ્નિની સંગતિમાં રહેલા...' એમ ભાષા છે ને ? શું ? 'અગ્નિની સંગતિમાં રહેલા પાણીની માફક તેનો વિકાર અવશ્યંભાવી છે. માટે લૌકિકસંગ સર્વથા નિષેધ્ય જ છે.' લ્યો. માટે લૌકિક સંગ જેની દષ્ટિમાં વિપરીતતા છે અને જેને લૌકિક જ આચરણ આદિ વ્યવહારનયનું પડ્યું છે, એવાઓનો સંગ નિષેધ્ય જ છે, નિષેધ્ય જ છે. એનો સંગ કરવો નહિ.

ભાવાર્થ :- 'જે જીવ સંયત હોય, એટલે કે...' એ સંયતની વ્યાખ્યા કરી. '(૧) જેણે શબ્દબ્રહ્મને અને તેના વાચ્યરૂપ સમસ્ત પદાર્થોને જાણનાર જ્ઞાતૃતત્ત્વનો નિર્ણય કર્યો હોય,...' જે સાધુ હોય, સાચા સંત હોય એણે તો આવા જ્ઞાતૃતત્ત્વનો અનુભવ કર્યો હોય. સમજાણું

કાંઈ ? નિર્વિકલ્પ ભગવાન વીતરાગ, રાગથી છૂટો પડીને જેણે આત્માનો અનુભવ કર્યો હોય, એવો જ્ઞાતૃતત્ત્વનો જેણે નિર્ણય (કર્યો હોય). એક વાત. '(૨) જેણે કષાયોને શમાવ્યા હોય...'

કષાય એટલે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો, રાગ, દ્વેષ એણે શમાવ્યા હોય. બે (વાત થઈ). '(૩) જે અધિક તપવાળો હોય,...' માથે કહ્યું હતું એ. નિષ્કંપ ઉપયોગવાળો. 'તે જીવ પણ...'

આવા જીવ પણ, બીજાની તો શું વાત કરવી ? એમ કહે છે. સાધારણ માણસો હલી જાય, અંદર ડગી જાય, ઘડીકમાં જેની કોરનો પવન હોય એની કોરની ધજાની પૂંછડી વળે. પણ આ તો આવો હોય તોપણ 'લૌકિક જનના સંગથી અસંયત જ થાય છે;...' અંદરમાં અભિપ્રાયમાં ગડબડ થઈ જાય, અંદરથી ગડમથલ થઈ જાય કે, આ...હા...! આ કાંઈક (સાચું લાગે છે). સમજાણું કાંઈ ? વ્યવહાર પહેલો હોય, પછી નિશ્ચય થાય, વ્યવહારમાં કાંઈક નિશ્ચયનું સાધન છે, કાંઈક વ્યવહારમાં છે (એવી ગડબડ થઈ જાય).

પ્રશ્ન :- વ્યવહાર ભગવાને લીધો શું કરવા ?

સમાધાન :- છે એમ જાણવા માટે કલ્પો. ન કીધો એટલે શું ? એ ભૂમિકામાં વ્યવહાર કેવો હોય એ જાણવા માટે કલ્પું. જાણેલો પ્રયોજનવાન કીધો. ભગવાને બારમી ગાથામાં જાણેલો પ્રયોજનવાન કીધો. આદરેલો પ્રયોજનવાન છે અને કરવા જેવો પ્રયોજનવાન છે, એમ કીધું છે ? હૈં ? છે એને જણાવે નહિ ? ચોથી ભૂમિકાએ, પાંચમી ભૂમિકાએ, છઠ્ઠી ભૂમિકામાં જે જે એની રાગની જાત હોય, કેવડી, કેટલી, કયા પ્રકારની જણાવે છે. જાણવું તો જોઈએ જ. જાણવામાં તો આ વિશ્વને પણ જાણવું પડશે. તો એ પણ જાણવામાં આવ્યું ને વિશ્વમાં ? વિશ્વમાં એ રાગ જાણવામાં આવી ગયો કે નહિ ? વિશ્વને જાણ્યું, આખા વિશ્વને અને શબ્દબ્રહ્મને જાણ્યું એમાં રાગાદિ વ્યવહાર છે અને આ નિશ્ચય છે, બેય જાણ્યું. આહા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? નિર્વિકાર વીતરાગ પર્યાય તે નિશ્ચય છે અને એ ભૂમિકાએ રાગાદિ તે વ્યવહાર છે. એ બધું વિશ્વની અંદર આવી જાય છે. વિશ્વમાં આવનાર, જ્ઞાન એને જાણી લ્યે છે. સમજાણું કાંઈ ?

અરે.. ભગવાન ! તારે કરવું છે કે શું કરવું છે ? બાપુ ! તારે બચાવ કરવો છે ? એમ કહે છે. હૈં ? બચાવ કરવો હોય તો અનાદિથી બચાવ કર્યો છે, હવે શું કરવું છે ? આહા...હા...! ક્ષણમાં દેહ છૂટશે, ભાઈ ! હાય.. હાય.. કરતા, રોગ ને શ્વાસ ને પીડા ને. એ વખતે તારી નજર ક્યાં હશે ? ચિદાનંદ આત્મા રાગથી ભિન્ન (છે), એની નજરું વિના, અનુભવ વિના, કોઈ શરણ છે નહિ, કોઈ બીજી ચીજ આધાર નથી. સમજાણું કાંઈ ?

‘કારણ કે જેમ અગ્નિના સંગથી પાણીમાં ગરમપણારૂપ વિકાર અવશ્ય થાય છે,...’ એમ. ‘તેમ લૌકિક જનના સંગને નહિ છોડનાર...’ એમ. છોડતો નથી ને એ પોતાના ભાવમાં સંગ કરે છે ને ? ‘લૌકિક સંગને નહિ છોડનાર સંયતને પણ અસંયતપણારૂપ વિકાર અવશ્ય થાય છે.’ અંદર લાકડું રહી જશે - શલ્ય થઈ જશે. આહા..હા...! કર્મ વિના વિકાર થાય ? કર્મ વિના વિકાર થાય ? વાત સાચી લાગે છે. ભગવાને નથી કહ્યું, જ્ઞાનાવરણીય જ્ઞાનને રોકે ? એમ કરીને (ઊંધા અભિપ્રાય) નાખે. રાગની મંદતા શુભઉપયોગ એ ધર્મનું સાધન નથી ? કરવાનું નથી કહ્યું ? ઓલામાં નાખે, ‘દૌલતરામ’માં આવે છે ને ? ‘જ્યાં લગી શુભઉપયોગી કરણી’ આવે છે ને ? ભજનમાં આવે છે. એ ચર્ચા થયેલી અમારે, ઘણા વખત (પહેલા સંવત) ૧૯૯૯માં (થયેલી). સમજ્યા ને ? જુઓ આ કીધું ! પણ શું કીધું છે એમાં ? એ તો સમ્યગ્દર્શન છે, રાગથી ભિન્ન અનુભવ છે, રાગ મારી ચીજ નથી, એનાથી લાભ નથી. રાગ તો મારો આત્મા આનંદમૂર્તિના અનુભવથી છે. એવું ભાન થયું છે એને (જ્યારે) શુદ્ધઉપયોગની દશા થતી નથી, શુદ્ધઉપયોગની દશા થતી નથી ત્યારે એને શુભભાવ હોય છે. એ કરણી કીધી. કરણી કરવાનું (કીધું), કરવાનો અર્થ કે હોય છે. એમ વ્યવહારનયથી કરવું એમ કહેવામાં આવે છે. ભારે પણ બચાવ એવા કરે ને ! સમજાણું કાંઈ ? એ..હા...! ભાઈ ! તમારે નથી મોક્ષ જાવું ? કેમ કેવળ થાતું નથી ? ઇ ખબર નથી પડતી કે કેવળજ્ઞાનાવરણી છે માટે થાતું નથી. પણ અમારો પુરુષાર્થ એવો નથી માટે થાતું નથી, એમ કહે ને !

મુમુક્ષુ :- અમે પુરુષાર્થ પૂરેપૂરો કર્યો છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વાત સાચી એની. પણ કાઢવાની તો અંદર જેટલી યોગ્યતા હોય એટલી નીકળે કે એમને એમ પરાણે ખેંચીને નીકળતા હશે ? આહા..હા...! પુરુષાર્થનો પિંડ છે પણ પુરુષાર્થના પિંડને અનુભવમાં લીધો. લીધા પછી એને પુરુષાર્થ ગતિમાં પર્યાયમાં ચાલે એ એની મર્યાદાએ ચાલે. સમજાય છે ? આહા..હા...! એવી વાત છે. એ પણ એના ક્રમમાં જે પર્યાય આવવાની હોય એવો એને પુરુષાર્થ હોય. એને સમક્રિતીને ખબર છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ઝીણી વાત છે. યોગ્યતા (કહે). પણ યોગ્યતા એટલે જ્યારે સમ્યગ્દર્શન થયું, જ્ઞાયકનું ભાન થયું ત્યારે યોગ્યતાના પર્યાયનું જ્ઞાન થયું, ત્યારે એને ક્રમબદ્ધ આ જ પર્યાય આવવાનો હતો એનું જ્ઞાન થયું. એ વિના જ્ઞાન ક્યાંથી લાવ્યો ?

ત્રણ બોલ કહ્યા હતા, નહિ ? હમણા નહોતા કહ્યા ? હોવાનું હોય, થવાનું હોય તે

થાય. યોગ્યતા અને ક્રમબદ્ધ. ભાઈએ લખ્યું છે. ‘ન્યાલભાઈ’એ ! કેટલામો પડલમો બોલ છે ને ? પડલ કે એટલામો છે કાંઈક. કહો, સમજાણું ? એમાં નાખ્યું છે. ખટકે છે, એમ લખ્યું છે. સમજ્યા વિના થવાનું હશે એ થાશે, ક્રમબદ્ધ છે, એની યોગ્યતાથી થાય. એ વાત બધી સાચી, પણ કોણ એ સમજે છે ? ઇ બોલે કોણ ? જાણે કોણ ? જેને આત્મા જ્ઞાયકતત્ત્વ આવો, જે નિર્ણય થયો છે, એના જ્ઞાનમાં થવાનું એ થશે, તેના જ્ઞાનનું એને જ્ઞાન વર્તે છે. અને ક્રમબદ્ધ થવાનું તેને અંદર નિર્ણય છે. સમજાણું કાંઈ ? અજ્ઞાનીને નિર્ણય ક્યાં છે ? હજી ક્રમબદ્ધ પણ બેસતું નથી. ક્રમે થાય તો એમ થઈ જાય, ક્રમબદ્ધ થઈ જાય તો આમ થઈ જાય પછી આપણે પુરુષાર્થ કરવાનો રહે નહિ. ભગવાને દીઠું છે. અરે... સાંભળને ભાઈ ! તને ભગવાને દીઠું છે એનો નિર્ણય (ક્યાં છે) ? સર્વજ્ઞે દીઠું એમ થાય, એવો નિર્ણય જ્યાં કરવા જાય ત્યાં તો જ્ઞાયકનો નિર્ણય થાય. એવી વાત છે પણ વાત એવી અવળે રસ્તે ચડી ગઈ છે ને. સમજાણું કાંઈ ?

જ્યાં ભગવાન શબ્દ અને સારા વિશ્વનો જાણનાર જ્ઞાન પી ગયું આત્મા. એને અંદર અનુભવ થયો ને દષ્ટિ થઈ, નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન (થયું). ત્યાં વળી સમ્યગ્દર્શનના પ્રકાર (કાઢે છે). કોઈ કહે કે, ચરણાનુયોગનું સમકિત. આ વળી કરણાનુયોગનું સમકિત. સમકિત કોઈનું હોય નહિ, સમકિત તો આત્માનું જ હોય. આવા ને આવા. સમજાણું કાંઈ ? ચરણાનુયોગનું સમકિત, એક દ્રવ્યાનુયોગનું સમકિત. સમકિત તો એક જ હોય, બે સમકિત હોય જ નહિ, સાંભળ ને !

મુમુક્ષુ :- નિશ્ચય અને વ્યવહાર.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વ્યવહાર પણ સમકિત નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! એવા ઊંધા લાકડા મિથ્યાત્વના તને પહેરાવી દેશે. જો સંગ કરવા જઈશ તો. ભાઈ ! આહા..હા...! જેને કાંઈ સમજવું જ નથી, દરકાર નથી એમને એમ પડ્યા હોય એને માટે કાંઈ વાત (છે નહિ).

મુમુક્ષુ :- આપણે જોઈએ તો ખરા આ શું કહે છે ? સાંભળીએ તો ખરા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ખબર નથી ? ખબર નથી એને શું કહે છે એનો પરિચય નથી ખબર કાંઈ ? ક્યાં ક્યાં માણસ.... અત્યારે હવે અજાણ્યું રહ્યું નથી. એનો પરિચય કરશું તો મને લાભ થશે, એવો તો ભાવ નથી ને ? કાંઈક આપણને ત્યાંથી નવું જાણવા મળશે. એનો અર્થ થયો કે એની શ્રદ્ધામાં ઇ કાંઈક કહેશે એમાંથી લાભ લેવો છે. દષ્ટિ ઊંધી

અથ લૌકિકલક્ષણમુપલક્ષયતિ-

ણિગંગ્થં પવ્વઙ્ગદો વટ્ઠદિ જદિ એહિગેહિં કમ્મેહિં ।
સો લોગિગો ત્તિ ભણિદો સંજમતવસંપજુત્તો વિ ।।૨૬૯ ।।

નૈર્ગન્થ્યં પ્રવ્રજિતો વર્તતે યદ્યૈહિકૈઃ કર્મભિઃ ।

સ લૌકિક ઇતિ ભણિતઃ સંયમતપઃસમ્પ્રયુક્તોઽપિ ।।૨૬૯ ।।

પ્રતિજ્ઞાતપરમનેર્ગન્થ્યપ્રવ્રજ્યત્વાદુદ્ઢસંયમતપોભારોઽપિ મોહબહુલતયા
શ્લથીકૃતશુદ્ધચેતનવ્યવહારો મુહુર્મનુષ્યવ્યવહારેણ વ્યાઘૂર્ણમાનત્વાદૈહિકકર્માનિવૃત્તૌ લૌકિક ઇત્યુચ્યતે ।
।૨૬૯ ।।

અથાનુકમ્પાલક્ષણં કથ્યતે-

તિસિદં બુભુક્ષિદં વા દુહિદં દટ્ઠૂણ જો હિ દુહિદમણો ।
પહિવજ્જદિ તં કિવયા તસ્સેસા હોદિ અણુકંપા ।।૩૬ ।।

તિસિદં બુભુક્ષિદં વા દુહિદં દટ્ઠૂણ જો હિ દુહિદમણો પહિવજ્જદિ તૃષિતં વા બુભુક્ષિતં વા
દુઃખિતં વા દૃષ્ટ્વા કમપિ પ્રાણિનં યો હિ સ્ફુટં દુઃખિતમનાઃ સન્ પ્રતિપદ્યતે સ્વીકરોતિ । કં

છે. આકરું કામ, ભાઈ ! શું થાય ?

આચાર્ય ભગવાન કહે છે, 'લૌકિક જનના સંગને નહિ છોડનાર સંયતને અસંયતપણા૩૫
વિકાર અવશ્ય થાય છે. માટે લૌકિક જનનો સંગ સર્વ પ્રકારે ત્યાજ્ય છે.' સમજાણું કાંઈ ?
આહા..હા...! ૨૬૮ ગાથા બહુ સરસ !

'હવે 'લૌકિક'નું (અર્થાત્ લૌકિક જનનું) લક્ષણ કહે છે :-' લ્યો. લૌકિક કહેવો કોને ?
તમે તો ના પાડી પણ લૌકિક કહેવો કોને ? એનું અમને જ્ઞાન હોવું જોઈએ ને કે, લૌકિક
આવો હોય.

ણિગંગ્થં પવ્વઙ્ગદો વટ્ઠદિ જદિ એહિગેહિં કમ્મેહિં ।
સો લોગિગો ત્તિ ભણિદો સંજમતવસંપજુત્તો વિ ।।૨૬૯ ।।

કર્મતાપન્નમ્ । તં તં પ્રાણિનમ્ । કયા । **કિવયા** કૃપયા દયાપરિણામેન । **તસ્સેસા હોદિ અણુકંપા** તસ્ય પુરુષસ્યૈષા પ્રત્યક્ષીભૂતા શૂભોપયોગરૂપાનુકમ્પા દયા ભવતીતિ । ઇમાં ચાનુકમ્પાં જ્ઞાની સ્વસ્થભાવનામવિનાશયન્ સંક્લેશપરિહારેણ કરોતિ । અજ્ઞાની પુનઃ સંક્લેશેનાપિ કરોતીત્યર્થઃ ॥ ૩૬ ॥

અથ લૌકિકલક્ષણં કથયતિ-**ગિગંથો પવ્વહ્નો** વસ્ત્રાદિપરિગ્રહરહિતત્વેન નિર્ગ્રન્થોઽપિ દીક્ષાગ્રહણેન પ્રવ્રજિતોઽપિ **વહ્નિદિ જદિ** વર્તતે યદિ ચેત્ । **કૈઃ** । **એહિગેહિ કમ્મેહિં** એહિકૈઃ કર્મભિઃ ભેદાભેદરત્નત્રયભાવનાશકૈઃ રહ્યાતિપૂજાલાભનિમિત્તૈર્જ્યોતિષમન્ત્રવાદવૈદકાદિભિરૈહિક-જીવનોપાયકર્મભિઃ । **સો લોગિગો ત્તિ મ્ણિદો** સ લૌકિકો વ્યાવહારિક ઇતિ મ્ણિતઃ । કિવિશિષ્ટોઽપિ । **સંજમતવસંજુદો ચાવિ** દ્રવ્યરૂપસંયમતપોભ્યાં સંયુક્તશ્રાપીત્યર્થઃ ॥ ૨૬૯ ॥

હવે 'લૌકિક'નું (અર્થાત્ લૌકિક જનનું) લક્ષણ કહે છે :-

નિર્ગ્રંથરૂપ દીક્ષા વડે સંયમતપે સંયુક્ત જે,
લૌકિક કલ્પો તેને ય, જો છોડે ન ઐહિક કર્મને. ૨૬૯.

અન્વયાર્થ :- [નૈર્ગ્રન્થ્યં પ્રવ્રજિતઃ] જે (જીવ) નિર્ગ્રંથપણે દીક્ષિત હોવાથી [સંયમતપઃસમ્પ્રયુક્તઃ અપિ] સંયમતપસંયુક્ત હોય તેને પણ, [યદિ સઃ] જો તે [એહિકૈઃ કર્મભિઃ વર્તતે] ઐહિક કાર્યો સહિત વર્તતો હોય તો, [લૌકિકઃ ઇતિ મ્ણિતઃ] 'લૌકિક' કલ્પો છે.

નિર્ગ્રંથરૂપ દીક્ષા વડે સંયમતપે સંયુક્ત જે,
લૌકિક કલ્પો તેને ય, જો છોડે ન ઐહિક કર્મને. ૨૬૯.

(અન્વયાર્થ) :- 'નૈર્ગ્રન્થ્યં પ્રવ્રજિતઃ' 'જે (જીવ) નિર્ગ્રંથપણે દીક્ષિત હોવાથી...' વસ્ત્ર રહિત, એમ. જેને વસ્ત્રનો તાણો નથી એવો નિર્ગ્રંથ દીક્ષિત છે. સમજાણું ? અને તે પણ 'સંયમતપસંયુક્ત...' છે. આ બધો વ્યવહારસંયમ, હોં ! સમજાણું ? 'સંયમતપસંયુક્ત...' છે. ઇન્દ્રિયદમન બહારના એ પ્રકારના વિકલ્પો ઘટાડીને કષાયની ઘણી મંદતા (કરી છે), એવા સંયમ અને તપ. બાહ્ય તપ. 'તેને પણ, જો તે ઐહિક કાર્યો સહિત વર્તતો હોય...' એકલા

ટીકા :- પરમ નિર્ગ્રંથતારૂપ પ્રવ્રજ્યાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોવાથી જે જીવ સંયમતપના ભારને વહેતો હોય તેને પણ, જો તે મોહની બહુલતાને લીધે શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને નિરંતર મનુષ્યવ્યવહાર વડે ઘૂમરી ખાતો હોવાથી ઐહિક કર્મોથી અનિવૃત્ત હોય તો, 'લૌકિક' કહેવાય છે. ૨૬૯.

લૌકિક કાર્યમાં એટલે વિકલ્પ અને રાગની ક્રિયામાં વર્તતો હોય તો તે 'લૌકિક' કહ્યો છે.' એમ કહે છે. વ્યવહારિક કહો, લૌકિક કહો. જિનોક્ત વ્યવહાર જે છે ને એ લૌકિક જીવ છે. ખરેખર 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ'નો ધ્વનિ છે. હેં ? મનુષ્યવ્યવહાર પાઠ છે ને ? પહેલા ૯૪માં ગાથામાં આવી ગયું છે. આત્મા નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, રાગ વિનાની ક્રિયા, એવી જેને પ્રગટી નથી અને એકલા રાગની ક્રિયામાં જ આત્માને કલ્યાણ અને વ્યવહાર ક્રિયા એ મારો ધર્મ છે અથવા એ કારણ છે અથવા એમાં પણ કાંઈક છે, એમ માનનારા બધા લૌકિક મિથ્યાદષ્ટિ વ્યવહાર ક્રિયાકાંડના સ્વામી છે. લોકોત્તર નથી, એમ અહીં કહેવું છે, લ્યો ! સમજાણું કાંઈ ? અપવાસ કરે તો અનાહારિકનું સાધન છે. આત્મા અનાહારિક છે ને ? માટે અપવાસ કરવામાં અનાહારિક આત્માનો એ પ્રયોગ છે, એમ અજ્ઞાની માને. અનાહારિક કેવો છે એ તો હજી અનુભવમાં આવ્યો નથી, શેનો પ્રયોગ તું કરે છે ? સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! આ કહે છે કે, લૌકિક કાર્યે વર્તતો હોય તે લૌકિક કહ્યો છે, લ્યો.

ટીકા :- 'પરમ નિર્ગ્રંથતારૂપ પ્રવ્રજ્યાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોવાથી...' છે ને ? પરમ નિર્ગ્રંથતા (એટલે) બિલકુલ વસ્ત્રનો એક તાણો નહિ, એવી નિર્ગ્રંથદશા. એવી 'નિર્ગ્રંથતારૂપ પ્રવ્રજ્યાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોવાથી જે જીવ સંયમતપના ભારને વહેતો હોય...' ભાર છે ઇ. આહા..હા...! શ્રાવક નામ ધરાવીને બાર વ્રત પાળતો હોય, મુનિ હોય એને મહાવ્રત આદિ હોય, એ બધો ભાર - બોજો છે. આહા..હા...! અંતર રાગરહિત સ્વરૂપની અંતર અનુભવદષ્ટિ વિના, એ સમ્યગ્દર્શન વિના એ બધો બોજો છે - ભાર છે. સમજાણું કાંઈ ? એ તો 'સમયસાર'માં આવી ગયું છે - કલેશ કરો તો કરો, તૂટી મરો તોપણ કલ્યાણ નથી. એમ આવે છે ને ? 'નિર્જરા અધિકાર'માં આવે છે. ૨૦૦ કળશમાં (આવે છે).

'જો તે મોહની બહુલતાને લીધે...' ભાષા જુઓ ! પાઠ ચોખ્ખો છે. મિથ્યાત્વની બહુલતાને લીધે 'શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને...' જુઓ ! મિથ્યાત્વભાવને લઈને શુદ્ધચૈતન્ય વ્યવહાર એટલે કે ભગવાન આનંદમૂર્તિ નિર્વિકલ્પ, એની દષ્ટિ, જ્ઞાન ને નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય,

એને શુદ્ધ ચૈતન્યવ્યવહાર કહ્યો છે. એ જ વ્યવહાર છે. પર્યાયની નિર્મળતા (જ વ્યવહાર છે). નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન નિશ્ચય અને સમ્યક્જ્ઞાન - સ્વસંવેદનનું જ્ઞાન અને રાગરહિત વીતરાગી આનંદની ઉગ્રતા. એવી જે ત્રણ દશા તે દશાને ચૈતન્યવ્યવહાર કહ્યો છે. ચેતનનો વ્યવહાર. ચેતન દ્રવ્ય છે ત્રિકાળી, એની આ નિર્વિકારી પર્યાય (થાય) તેને ચૈતન્યનો વ્યવહાર કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? ઓલો વિકલ્પ છે તે ચૈતન્ય વ્યવહાર નહિ, એમ કહે (છે). એ તો જડનું છે. આહા...હા...! ભારે આકરું કામ. લોકોને એવું લાગે. બાપુ ! માર્ગ જ આ છે, ભાઈ ! વસ્તુનો સ્વભાવ આવો છે. ભગવાને કાંઈ કર્યો નથી. બીજાનો માર્ગ જેવો છે એવો કહ્યો છે, એણે કર્યો ઇ પોતાની પરિણતિ કરી, ઇ જુદી વાત છે. આવું સ્વરૂપ જ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. કેમકે આત્મા જિનસ્વરૂપ વીતરાગ સ્વરૂપ છે, એ વીતરાગ સ્વરૂપની અંતર અનુભવની દષ્ટિ નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શનનું આનંદનું વેદન (થાય) એમાં પ્રતીત તે સમ્યક્ છે, એનું જ્ઞાન - આનંદનું જ્ઞાન, બ્રહ્માનંદનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન છે, એવા સ્વરૂપની રમણતા, એ જાતની શક્તિની વ્યક્તતાની દશા, એ વીતરાગ પરિણતિ, વીતરાગ પર્યાય તે ચેતનનો વ્યવહાર છે. ચેતન દ્રવ્ય ત્રિકાળી, એની પર્યાય આવી તેને વ્યવહાર કહીએ. સમજાણું કાંઈ ?

એવા 'શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને નિરંતર મનુષ્યવ્યવહાર વડે ઘૂમરી...' ખાય છે. જોયું ? ઘૂમરી - આમતેમ ભમતો ચક્કર ચક્કર ડામાડોળ (થાય છે). અંદરમાં આ કર્યું ને આ કર્યું, આ છોડ્યું, આ મૂક્યું, આ લીધું એવા વિકલ્પના ચક્રમાં ડામાડોળ ફરે છે, કહે છે. 'નિરંતર..' નિરંતર (કેમ કહ્યું) ? અનુભવ દષ્ટિ જે નિર્વિકલ્પ આનંદ અને જ્ઞાન તો થયું નથી તો એકલા વ્યવહારના વિકલ્પમાં.. આગળ કહેશે, સંસારતત્ત્વ. મિથ્યાદષ્ટિ સાધુ એ જ સંસારતત્ત્વ છે. આવા 'મનુષ્યવ્યવહાર વડે...' મનુષ્યવ્યવહાર એટલે વ્યવહાર ક્રિયા. અનુભવ સમ્યગ્દર્શન વિનાની પંચ મહાવ્રત, બાર વ્રત, તપાદિની ક્રિયા એ બધો મનુષ્યવ્યવહાર છે, આત્માનો વ્યવહાર નહિ. ઘૂમરી ખાય છે. ચક્કર લગાવે છે.

'ઐહિક કર્મોથી અનિવૃત્ત હોય તો 'લૌકિક' કહેવાય છે.' 'ઐહિક કર્મોથી અનિવૃત્ત હોય...' એમ કીધું ને ? ઐહિક (એટલે) દુન્વયી, લૌકિક. બસ ! એટલું. ખ્યાતિ, પૂજા, લાભના નિમિત્તભૂત જ્યોતિષ, મંત્ર, વાદ વગેરે વગેરે કાર્યો. 'જયસેનાચાર્ય'માં છે. ભાઈનો - 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'નો અર્થ આ છે. એકલી ક્રિયાકાંડના પરિણામ, મહાવ્રતના કે વ્રતના, બ્રહ્મચર્યના કે તપના વર્તે છે એ મનુષ્યવ્યવહાર છે, એણે ચૈતન્યવ્યવહાર છોડી દીધો છે. એવાઓનો સંગ કરવો નહિ. વિશેષ કહેવાશે...

શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

વીર સંવત ૨૪૯૫, અષાઢ વદ ૧૧, શુક્રવાર

તા. ૦૮-૦૮-૧૯૬૯

ગાથા-૨૬૯, ૨૭૦ પ્રવચન નં. ૨૫૦

આ 'પ્રવચનસાર', 'ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા' ૨૬૯ ગાથા થઈ. શું કહ્યું ૨૬૯માં ? જુઓ ! લૌકિકનું લક્ષણ કહ્યું ને ? 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' તો લૌકિકને એને જ કહ્યો છે. આપણે (ફૂટનોટમાં) ઐહિકરનો અર્થ બીજો કર્યો છે. ઐહિકનો અર્થ. ખરેખર તો આત્મા આનંદ ને જ્ઞાયક સ્વરૂપનો જ્યાં અનુભવ નથી એવો જીવો લૌકિક એટલે કે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપાદિની ક્રિયા જે છે એને અહીંયાં લૌકિક અથવા મનુષ્યનો વ્યવહાર કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ ? એ લોકોત્તર વ્યવહાર નથી.

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્ય, એની રાગ વિનાની નિર્વિકલ્પ શાંતિ અને આનંદની ક્રિયા જેને શુદ્ધ ચૈતન્ય વિલાસ કહ્યો છે (તે લોકોત્તર વ્યવહાર છે). જુઓ ! આવ્યું છે ને આમાં ? 'શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને...' એમ આવ્યું છે. 'શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને નિરંતર મનુષ્યવ્યવહાર વડે...' એ મનુષ્યવ્યવહારની વ્યાખ્યા આપણે ૯૪માં આવે છે. ૯૪ ગાથા જુઓ ! ૯૪ છે ને ? એમાં આવે છે. ૯૪ની ટીકામાં પહેલી પાંચમી લીટી છે. 'આ હું મનુષ્ય જ છું, મારું જ આ મનુષ્યશરીર છે' એટલે કે મનુષ્યની ક્રિયાઓ જે શરીરની થાય અને એના લક્ષે જે કંઈ શુભરાગની ક્રિયા હોય એમાં પોતે એકાકાર છે. 'અહંકાર મમકાર વડે ઠગાતા થકા, અવિચલિતચેતનાવિલાસમાત્ર આત્મવ્યવહારથી ચ્યુત થઈને...' ભગવાનઆત્મા ! આ તો શાસ્ત્રના ભણતરની વાતથી પાર છે. આ...હા...! સમજાણું કાંઈ ? મંદ કષાયના પરિણામથી પણ આ તો પારની વાત છે.

અહીં કહે છે કે, જે કોઈ પ્રાણી ભગવાનઆત્મા ચેતનાવિલાસમાત્ર આત્મવ્યવહાર, શુદ્ધ આનંદ ને જ્ઞાનના જે નિર્વિકારી નિર્વિકલ્પ ક્રિયાના પરિણામ એટલે કે જે નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ.

વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ એ મોક્ષમાર્ગ છે નહિ, એ તો વિકલ્પ અને રાગ છે. નિશ્ચય જે આત્મા આનંદ સ્વરૂપની અંદર લપેટાઈ એકાકાર થઈને જે નિર્વિકલ્પ વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, વીતરાગી અનુભવ ને જ્ઞાન અને વીતરાગી શાંતિ, એવો જે આત્માનો વ્યવહાર (પ્રગટ થયો) એને આત્મવ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. એવા વ્યવહારથી ચ્યુત થઈને ‘જેમાં સમસ્ત ક્રિયાકલાપને છાતી સરસો ભેટવામાં આવે છે...’ જુઓ ! એવો મનુષ્યનો વ્યવહાર, એની વ્યાખ્યા (કરી). જેમ બાળકને છાતીએ ભેટે ને ? એમ અમારા વ્રતની, તપની, વિકલ્પ શુભ ક્રિયા એ અમારી છે એમ અંદર ભેટે છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એને ભેટે છે. આ અમારી ક્રિયા છે, અમે કરીએ છીએ, એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ એ મનુષ્યનો વ્યવહાર છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

પ્રશ્ન :- ધર્મનો વ્યવહાર નહિ ?

સમાધાન :- એ કર્મનો વ્યવહાર છે.

એ ‘જ્ઞેય અધિકાર’માં નાખ્યું છે, જુઓ ! એવું અહીં પાછું ચરણાનુયોગમાં એમણે જ નાખ્યું. ભાઈ ! માર્ગ તો એવો છે. એના જેને નિર્ણયના ઠેકાણા નથી... સમજાણું કાંઈ ? અહીં તો કહે છે, એવો ક્રિયાકલાપ સ્થાપી, સમસ્ત ક્રિયાકલાપ — આ કર્યું ને આ મૂક્યું ને આ લીધું, આ દીધું, આ ખાધું, ન ખાધું એવા જે વિકલ્પો, એ ક્રિયાને પોતાની છાતીસરસો ભેટે છે. એટલે આત્માના આનંદ સાથે તેને મેળવીને, ભેળવીને વાત કરે છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘છાતી સરસો ભેટવામાં આવે છે એવા મનુષ્યવ્યવહારનો આશ્રય કરીને રાગી અને દ્વેષી થતા થકા પરદ્રવ્યરૂપ કર્મ સાથે સંગતપણાને લીધે...’ જુઓ ! એ રાગાદિ ક્રિયા જે દયા, દાન, વ્રત છે એ પરદ્રવ્ય છે ખરેખર. એ સ્વદ્રવ્ય સ્વરૂપ નથી. આહા..હા...! ભારે કામ આકરું એવું માણસને (લાગે). ‘ખરેખર પરસમય છે...’ તે તો પરસમય નામ અનાત્મા છે. આહા..હા...! ભાઈ ! અને આ બાજુ સવળું છે. આ બાજુ બીજા પેરેગ્રાહમાં, જુઓ !

‘અવિચલિતચેતનાવિલાસમાત્ર આત્મવ્યવહારને અંગીકાર કરીને,...’ અવિચલિતચેતનાવિલાસ આત્મવ્યવહારને ધર્મીજીવ સમ્યક્દષ્ટિ જીવ રાગ અને વિકલ્પથી પાર જે વ્યવહાર છે એનાથી પાર, એવા ‘અવિચલિતચેતનાવિલાસમાત્ર આત્મવ્યવહારને અંગીકાર કરીને, જેમાં સમસ્ત ક્રિયાકલાપને ભેટવામાં આવે છે એવા મનુષ્યવ્યવહારનો આશ્રય નહિ કરતા થકા,...’ સમજાણું કાંઈ ? ‘રાગદ્વેષના ઉન્મેષ અટકી ગયા હોવાને લીધે પરમ ઉદાસીનતાને અવલંબતા થકા,...’ વીતરાગભાવમાં પરિણત થયા થકા, એમ કહે છે. ‘સમસ્ત પરદ્રવ્યની સંગતિ દૂર કરી હોવાને

લીધે...' લ્યો, અહીં સંગતિ આવી, ઠીક ! 'કેવળ સ્વદ્રવ્ય સાથે સંગતપણું હોવાથી...' આ..હા...! જુઓ ! જ્ઞેયનો આવો સ્વભાવ છે, કહે છે. સ્વજ્ઞેય. જ્ઞેય અધિકાર (છે). એવી જ અહીં આપણે ચરણાનુયોગના અધિકારમાં વાત આવી. ૨૬૯ (ગાથા) ચાલે છે.

'પરમ નિર્ગ્નથતારૂપ પ્રવ્રજ્યાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોવાથી...' ૨૬૯. 'જે જીવ સંયમતપના ભારને વહેતો હોય...' ક્રિયાકાંડના સંયમ, તપ, હોં ! ઓલા સમક્રિતીની અહીં વાત નથી. 'જો તે મોહની બહુલતાને લીધે...' (અર્થાત) મિથ્યાત્વને કારણે, વિપરીત અભિપ્રાયના જોરને કારણે 'શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને...' ભગવાનઆત્મા વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે, એનો વ્યવહાર પણ વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર (છે). એ વીતરાગી પર્યાય એ ચૈતન્યનો વ્યવહાર છે. એને છોડીને 'નિરંતર મનુષ્યવ્યવહાર વડે ઘૂમરી ખાતો હોવાથી...' ચક્કર ખાય છે. ચક્કર એટલે ઘડીકમાં આ કરું, આ કરું, આ પાળું, આ વ્રત લઉં, આ તપ લઉં, આ અપવાસ કરું, આ છોડું ને આ મૂકું, એવા વિકલ્પના ચક્કરમાં ઊંડે ઊંડે ઘૂમરી નામ ચક્કર ખાય છે. ભગવાનઆત્મા રાગથી ભિન્ન છે, એના ભાનને અડતો અને સ્પર્શતો પણ નથી. સમજાણું ?

એવા 'શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને નિરંતર મનુષ્યવ્યવહાર વડે ઘૂમરી ખાતો હોવાથી ઐહિક કર્મોથી...' આ વ્યવહાર જે ઐહિક - લૌકિકના કાર્ય છે. અમે ઘણા વર્ષ પહેલા ગયા હતા. ભાઈ ! ઐહિકથી યાદ આવ્યું. એમાં ઐહિક શબ્દ છે. અહીં 'ટોરી.. ટોરી' છે ને ? 'ટોરી' (ગામ) ગયા હતા. (સંવત) ૨૦૧૬ની સાલ હશે. સ્વામીનારાયણમાં બપોરે વ્યાખ્યાન આપ્યું. માણસ તો ઘણું ભેગું થયું. સ્વામીનારાયણના કણબી હતા. આ ઐહિક શબ્દ આવ્યો (એના) ઉપરથી અંદર વિચાર આવ્યો. એમાં એવો શબ્દ પડ્યો છે. 'અગાધગતિ' નામનું એક પુસ્તક એની પાસે હતું. કણબી પાસે (હતું). પછી બપોરે વ્યાખ્યાન થઈ ગયું, માણસો ઘણા (હતા). એ લોકો ખેતરમાં હતા. એને ખબર પડી કે, અરે...! મહારાજે તો આત્માની અધ્યાત્મની વાતો બપોરે (કરી), અમે રહી ગયા. એની પાસે એક 'અગાધગતિ' નામનું પુસ્તક (હતું એ) લઈને આવ્યા. આ અમે સમજતા નથી આમાં શું લખ્યું છે ? એમાં એવું લખેલું કે જેટલું અહીંયાં દયા, દાન, વ્રત, તપ, ભક્તિ, પૂજા, ભગવાનનું નામ સ્મરણ આદિ ઘણા બોલ લીધેલા, એ બધું અહીંનું ફળ છે. આ ઐહિક છે ને ? અહીં ફળશે. એટલે કે ગતિમાં ફળશે, એમાંથી અગાધગતિ નહિ મળે. સમજાણું કાંઈ ? ઓલા તો સાંભળીને... તમે નહોતા. કણબી આવ્યા હતા. જ્ઞાનસ લઈ, પુસ્તક લઈને આવ્યા હતા. એમાં એવું લખેલું.

ઘણા નામો લખેલા. દયા, દાન, ભક્તિ, કરુણા, ક્રોમળતા, પૂજા, જાપ, વ્રત, તપ, આહારનો ત્યાગ, ફલાણું.. ફલાણું બહુ નામ લીધેલા. એમાં અહીં ફળશે એવું હતું. એટલે ઓલા સમજે નહિ. આ શું છે ? અમે કંઈ સમજતા નથી. (એમ કહ્યું). આંહી ફળશે, આંહી ફળશે, આ શું ? આંહી ફળશે એટલે સંસાર ફળશે, કીધું. સંસાર ફળશે એટલે આંહી ફળશે. કાંઈક ગતિ મળશે, બાકી ધર્મ-બર્મ થાશે નહિ. આ..હા...! સમજાણું ?

કો'ક સાધુ હશે વેદાંતી કે એવો, એનું પુસ્તક પડેલું. અમે વાંચતા. આંહી ફળશે, આંહી ફળશે (એવું આવે). ઇ આંહી ફળશે એટલે શું ? અમે સમજતા નથી. આંહી ફળશે (એટલે) એમ કહે છે કે, રખડવાનું નહિ મટે, અહીંને અહીં રખડવામાં જાશે. સંસાર ફળશે, એમાં આત્મધર્મ ફળશે નહિ. આ ઐહિક કર્મો છે, લ્યો ! એમાં આંહી શબ્દ લખ્યો હતો. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

જેટલા બહિર્લક્ષી વિકલ્પની દશાઓની ક્રિયાઓ (છે એ) બધી ઐહિક કાર્યો, લૌકિક વ્યવહાર છે. એ લોકોત્તર વીતરાગના માર્ગથી બહાર છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આત્માના નિશ્ચય સ્વરૂપનો અનુભવ, દષ્ટિ નિર્વિકલ્પ આનંદ સહિતની દશામાં એવો વિકલ્પ હોય એને વ્યવહાર કહેવાય છે. અહીં તો એને છોડી એકલા વ્યવહારમાં રમે છે એની વાત છે. સમજાણું કાંઈ ? એ વ્યવહાર હોય છે, પણ એ છે બંધનું કારણ એને પણ. આત્માની વીતરાગી દષ્ટિ, વીતરાગી જ્ઞાન અને વીતરાગી શાંત વીતરાગ દશા, નિર્વિકલ્પતા પ્રગટી છે એને ભૂમિકા પ્રમાણમાં આવો વ્યવહાર વિકલ્પ હોય છે, પણ એ વ્યવહાર બંધનું કારણ છે, એમ જ્ઞાની જાણે છે. ધર્મ નહિ. અહીં તો એ નિશ્ચયના ભાન વિનાના એકલા વ્યવહારની ક્રિયાકાંડમાં અનુભવ તો નથી, નિર્વિકલ્પ આનંદ સ્વભાવ, એનું સમ્યગ્દર્શન નથી, એનું અંતરનું જ્ઞાન નથી અને એકલી ક્રિયાકાંડમાં મથ્યા છે, એ કહે છે કે ક્રિયાકાંડમાં ઘૂમરી ચક્કર ખાય છે. આ કરું ને આ કરું ને આ કરું... ભાઈ ! લ્યો, આ ત્રણ મહિને આવ્યા તો આ સાંભળ્યું. તમે ત્રણ મહિને આવ્યા, ત્રણ મહિના અને ત્રણ દિ' થયા. આહા..હા...!

કહે છે, ભાઈ ! તું તો નિષ્ક્રિય રાગની ક્રિયા વિનાનું તત્ત્વ છો ને ! રાગની ક્રિયા તો તે પણ વીતરાગી પર્યાય છે એ ક્રિયા વિનાનું ધ્રુવ તત્ત્વ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? પણ એવી વીતરાગી નિષ્ક્રિય ચૈતન્યમૂર્તિ વસ્તુ, અંતરમાં એકાકાર થઈને જે વીતરાગી ક્રિયાના પરિણામ થયા, એને અહીંયાં વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. એ અવિચલિતચેતનાનો

શુદ્ધ વ્યવહાર છે, એ નિશ્ચય મોક્ષનો માર્ગ (છે), એને અહીંયાં વ્યવહાર કહેવામાં આવ્યો છે. કેમકે ત્રિકાળી નિષ્ક્રિય ધ્રુવ ચૈતન્યપ્રભુ, એની અપેક્ષાએ સક્રિય દશા વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પ્રગટ્યું એ સક્રિય નામ પર્યાય છે, માટે એને વ્યવહાર કહીને, શુદ્ધ ચેતનાનો વ્યવહાર કહ્યો છે.

વસ્તુ જે ત્રિકાળ છે તે તો વર્તમાન મોક્ષના માર્ગના પરિણામથી પણ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ ? મોક્ષનો માર્ગ જે સાચો, નિશ્ચય, નિર્વિકલ્પ વીતરાગી પર્યાય, એનાથી પણ ધ્રુવ તત્ત્વ તો ભિન્ન છે. કારણ કે એ તો પર્યાય છે અને ત્રિકાળ સ્વભાવ તો દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ ? કાલે રાત્રે થોડું ચાલ્યું હતું. કીધું હતું ને ? ઇ પર્યાયને એક ન્યાયે પરદ્રવ્ય કીધી. વીતરાગી મોક્ષમાર્ગને અહીં વ્યવહાર કીધો છે માટે નિશ્ચયની અપેક્ષાએ અભૂતાર્થ છે એટલે વસ્તુ નહિ, પણ અવસ્તુ છે. વ્યવહારના દયા, દાનના જે પરિણામ, એની તો અહીં વાત છે જ નહિ. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા એક સમયમાં ધ્રુવ ચૈતન્યબિંબ ધ્રુવ પિંડ, એ સાચી ભૂતાર્થ વસ્તુ (છે). એ અપેક્ષાએ એના નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય પણ અભૂતાર્થ છે. અભૂતાર્થ એટલે અવસ્તુ છે. વસ્તુ આ અને પર્યાય અવસ્તુ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એ અવસ્તુને અહીં વ્યવહાર કીધો છે. શુદ્ધચેતનવ્યવહાર ! આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

જેમ સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ આખી દુનિયા તે અવસ્તુ છે. પોતાના દ્રવ્ય અને પર્યાયની અપેક્ષાએ રાગ પણ અવસ્તુ છે. હવે અહીંયાં તો ત્રિકાળી નિષ્ક્રિય ધ્રુવ ચૈતન્યપ્રભુ, ધ્રુવ જેમાં મોક્ષ અને મોક્ષના માર્ગની પર્યાય પણ જેમાં નથી, એવો જે વસ્તુ સ્વભાવ. એકલો સ્વભાવ... સ્વભાવ... સ્વભાવ... એકલો વીતરાગી પર્યાયની ક્રિયાથી પણ પાર, નિષ્ક્રિય છે. એ નિશ્ચય છે અને એ વસ્તુ છે. એની અપેક્ષાએ આખી દુનિયા અવસ્તુ છે. એ તો અવસ્તુ છે પણ એનો વીતરાગી મોક્ષમાર્ગ પણ અવસ્તુ છે. તેથી તેને વ્યવહાર કહીને અભૂતાર્થ કહ્યો છે. અભૂતાર્થ છે એટલે સાચો પદાર્થ નથી, એમ. એટલે અવસ્તુ (કીધી). આહા..હા...! વીતરાગમાર્ગની શૈલી (કોઈ જુદી છે). સમજાય છે કાંઈ ? આ તો અંતર સમજવાની વાત છે, બાપુ ! કોઈની સાથે વાદવિવાદ કરીને આ પાર પડે એવું નથી. આહા..હા...! વાદવિવાદ કરીને તો કંઈક અંદર ગોટા કાઢે. પોતાનો બચાવ કરવા માટે, આમ છે ને તેમ છે (કહે). બાપુ ! ઇ જેમ છે એમ છે, તું સાંભળ. આ વિના તારા આરા નથી. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે, એ એક સમયની વીતરાગી પર્યાયને અહીં વ્યવહાર કહ્યો ને ? ભાઈ ! ત્યારે વ્યવહાર કહ્યો તો વ્યવહાર તો અભૂતાર્થ છે. આહા..હા...! અસત્યાર્થ છે. કોની અપેક્ષાએ ?

ત્રિકાળી ધ્રુવની અપેક્ષાએ. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! ચરણાનુયોગમાં જુઓ ! ઓ..હો..હો...! સંતોએ હૃદયના કપાટ ખોલીને વાત કરી છે. દુનિયાની સાથે ક્યાંય મેળ (કરવો) મુશ્કેલ પડે એવું છે આ. આમ કરીએ ને આ વિકલ્પ કરીએ ને આ વ્રતના વિકલ્પો (કરીએ). એ તો કહે છે કે, એ તો ક્યાંય રહી ગયા, એ આત્મામાં છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ ? એની ક્રિયામાં રોકાય જાય છે ને આ કર્યું ને આ કર્યું ને આ કર્યું, એને સાચવવા જા ત્યાં મનુષ્યનો વ્યવહાર, એકલું અજ્ઞાન ઊભું થાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ !

‘શુદ્ધચેતનવ્યવહારને છોડીને નિરંતર મનુષ્યવ્યવહાર વડે...’ લ્યો. જે વ્યવહાર એનો છે જ નહિ. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આવા લૌકિક ક્રિયાકાંડના શુભના જેટલા (વ્યવહાર છે). વીતરાગે કહ્યા એવા, હોં ! પંચ મહાવ્રત આદિ શીલ, સંયમ, તપ એવા જે ભાવ અંદર વર્તે છે, એ બધો ભાવ લૌકિકભાવ છે. ભગવાનના ચૈતન્યના વ્યવહારથી ભિન્ન છે. એમાં જેની અંદર પરિણતિ અને રુચિ પડી છે, ત્યાં ઊભો છે, ત્યાં ઊભો છે એ વિકારમાં ઘૂમરી ખાય છે, ચક્કર ખાય છે. સમજાણું કાંઈ ? એ ‘અનિવૃત્ત હોય તો, ‘લૌકિક’ કહેવાય છે.’ લ્યો ! અમારે પંડિતજી કહે છે, આ ઐહિકનો અર્થ અહીં આવો હોય તો કાઠી નાખો, એમ કહે છે. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની સાથે તો ઐહિક કર્મમાં મનુષ્યનો વ્યવહાર લાગુ પડે છે, ભાઈ ! પણ હેઠે ઓલું લખ્યું છે ને ? ઇ ‘જયસેનાચાર્ય’નું નાખ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- ખ્યાતિ, લાભ, પૂજા...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ નહિ. ઇ ખ્યાતિ, પૂજા, લાભ એ તો બહારની પૂજાની વાત છે, ઓલી પૂજા નહિ, ઇ પૂજાની વાત નથી. ભગવાનની પૂજા ઇ આ પૂજાની વાત નથી. આ તો ખ્યાતિ માટે, જગતમાં પૂજા માટે કરે એ. દુનિયાની પ્રસિદ્ધિ માટે, ખ્યાતિ માટે, પૂજા લાભ માટે, પૂજાવા માટે, દુનિયામાં પૂજાવાને યોગ્ય છું, એવા લાભના નિમિત્તભૂત જ્યોતિષ, મંત્ર એટલે એમાં નથી આવતું. એ તો સાધારણ અર્થ કર્યો. અહીં (‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’) આમ કર્યો તો એમણે એ કર્યો છે. સમજાણું ? પણ અહીંયાં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની શૈલીમાં તો આ એને કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘મનુષ્યવ્યવહાર વડે ઘૂમરી ખાતો હોવાથી ઐહિક કર્મો...’ (એટલે) આ લોકના કર્મ એટલે આ સંસારમાં જેનું ફળ ફળે એવા શુભ કર્મો. એ ‘અનિવૃત્ત હોય...’ એનાથી નિવૃત્તો નથી અને વસ્તુના સ્વરૂપનો અનુભવ અને દષ્ટિ નથી તે જીવને લૌકિક કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! રાડ નાખે ઓલા બિચારા. ભાઈ ! આ તો વીતરાગમાર્ગ

અથ સત્સદ્ગં વિધેયત્વેન દર્શયતિ-

તમ્હા સમં ગુણાદો સમણો સમણં ગુણેહિં વા અહિયં ।

અધિવસદુ તમ્હિ ણિચ્ચં ઇચ્છદિ જદિ દુક્ખપરિમોક્ખં ।।૨૭૦ ।।

તસ્માત્સમં ગુણાત્ શ્રમણઃ શ્રમણં ગુણૈર્વાધિકમ્ ।

અધિવસતુ તત્ર નિત્યં ઇચ્છતિ યદિ દુઃખપરિમોક્ષમ્ ।।૨૭૦ ।।

યતઃ પરિણામસ્વભાવત્વેનાત્મનઃ સપ્તાર્ચિઃસદ્ગતં તોયમિવાવશ્યમ્ભાવિવિકારત્વા-
લ્લૌકિકસદ્ગાત્સંયતોઽપ્યસંયત એવ સ્યાત્; તતો દુઃખમોક્ષાર્થિના ગુણૈઃ સમોઽધિકો વા શ્રમણઃ

અથોત્તમસંસર્ગઃ કર્તવ્ય ઇત્યુપદિશતિ-તમ્હા યસ્માદ્ધીનસંસર્ગાદ્ગુણહાનિર્ભવતિ તસ્માત્કારણાત્
અધિવસદુ અધિવસતુ તિષ્ઠતુ । સ કઃ કર્તા । સમણો શ્રમણઃ । ક્વ । તમ્હિ તસ્મિન્નધિકરણભૂતે ।

છે, બાપુ ! આહા...હા...! જ્યાં વિકલ્પની ક્રિયાકાંડ પંચ મહાવ્રતાદિની ગંધેય નથી, એવી તો એ ચીજ છે. એ તો વચ્ચે .. અંદર જ્ઞાનીને આવે છે, આવો, આવો પણ એ અચેતન ભાવ છે, એ ચેતનનો વિલાસ નહિ. ચૈતન્યનો વિલાસ ચૈતન્યની જાતનો હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? આમ જ્ઞાન સ્વભાવ ચૈતન્ય જાગૃત સ્વભાવ, એ જાગૃત સ્વભાવની દશાના અંશો બધા જાગૃતવાળા હોય છે. આ તો અજાગૃત - અચેતન ભાવ છે. સમજાણું કાંઈ ? એ અચેતનભાવમાં ચક્કર ખાય છે એને લૌકિક કહેવાય છે. એમાંથી નિવર્ત્યો નથી તેથી લૌકિક કહેવામાં આવે છે. એવાનો સંગ જ્ઞાનીઓએ, મુનિઓએ કરવો નહિ. એ મુનિની મુખ્યપણે વાત છે પણ ગૃહસ્થોએ કરવો નહિ, એમાં પેટામાં આવી જાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ૨૬૯ (ગાથા પૂરી થઈ). ૯૪ (ગાથા) સાથે વાત (લીધી).

‘હવે સત્સંગ વિધેય (-કરવાયોગ્ય) છે એમ દર્શાવે છે :-’ ૨૭૦, ૨૭૦ ગાથા. કેમ હજી હાથ નથી આવી ? હિન્દી છે ? ઠીક. સત્સંગ વિધેય - કરવાયોગ્ય છે. હવે ૨૭૦. પછી પાંચ ગાથા રત્ન જેવી આવશે. આખા બાર અંગના સારભૂત (ગાથાઓ).

તમ્હા સમં ગુણાદો સમણો સમણં ગુણેહિં વા અહિયં ।

અધિવસદુ તમ્હિ ણિચ્ચં ઇચ્છદિ જદિ દુક્ખપરિમોક્ખં ।।૨૭૦ ।।

શ્રમણેન નિત્યમેવાધિવસનીયઃ । તથાસ્ય શીતાપવરકકોણનિહિતશીતતોયવત્સમગુણસહ્યાત્ ગુણરક્ષા,
શીતતરતુહિનશર્કરાસમ્પૃક્તશીતતોયવત્ ગુણાધિકસહ્યાત્ ગુણવૃદ્ધિઃ ॥૨૭૦ ॥

ગિચ્ચં નિત્યં સર્વકાલમ્ । તસ્મિન્કુત્ર । સમણં શ્રમણે । લક્ષણવશાદધિકરણે કર્મ પઠ્યતે । કથંભૂતે
શ્રમણે । સમં સમે સમાને । કસ્માત્ । ગુણાદો બાહ્યાભ્યન્તરરત્નત્રયલક્ષણગુણાત્ । પુનરપિ કથંભૂતે ।
અહિયં વા સ્વસ્માદધિકે વા । કૈઃ । ગુણેહિં મૂલોત્તરગૂણૈઃ । યદિ કિમ્ । ઇચ્છદિ જદિ ઇચ્છતિ
વાચ્છતિ યદિ ચેત્ । કમ્ । દુઃખપરિમોક્ષં સ્વાત્મોત્થસુખવિલક્ષણાનાં નારકાદિદુઃખાનાં મોક્ષં
દુઃખપરિમોક્ષમિતિ । અથ વિસ્તરઃ- યથાગ્નિસંયોગાત્ જલસ્ય શીતલગુણવિનાશો ભવતિ તથા

હવે સત્સંગ વિધેય (-કરવાયોગ્ય) છે એમ દર્શાવે છે :-

તેથી શ્રમણને હોય જો દુઃખમુક્તિ કેરી ભાવના,
તો નિત્ય વસવું સમાન અગર વિશેષ ગુણીના સંગમાં. ૨૭૦.

અન્વયાર્થ :- [તસ્માત્] (લૌકિક જનના સંગથી સંયત પણ અસંયત થાય છે) તેથી [યદિ]
જો [શ્રમણઃ] શ્રમણ [દુઃખપરિમોક્ષમ્ ઇચ્છતિ] દુઃખથી પરિમુક્ત થવા ઇચ્છતો હોય તો તે
[ગુણાત્ સમં] સમાન ગુણવાળા શ્રમણના [વા] અથવા [ગુણૈઃ અધિકં શ્રમણં તત્ર] અધિક
ગુણવાળા શ્રમણના સંગમાં [નિત્યમ્ અધિવસતુ] નિત્ય વસો.

તેથી શ્રમણને હોય જો દુઃખમુક્તિ કેરી ભાવના,
તો નિત્ય વસવું સમાન અગર વિશેષ ગુણીના સંગમાં. ૨૭૦.

પહેલો અન્વયાર્થ લઈએ. 'તસ્માત્' એમ શબ્દ છે ને ? પૂર્વની ગાથાની સાથે સંધિ
કરે છે. 'લૌકિક જનના સંગથી સંયત પણ અસંયત થાય છે' 'તસ્માત્' તેથી. એમ. સમજાણું
કાંઈ ? 'જો શ્રમણ...' (એટલે) સાધુ 'દુઃખપરિમોક્ષમ્ ઇચ્છતિ' દુઃખથી પરિમુક્ત થવા ઇચ્છતો
(હોય). શુભાશુભ વિકલ્પ બધા દુઃખ છે, એનાથી છૂટવાની ભાવનાવાળો જે જીવ છે. 'દુઃખથી
પરિમુક્ત થવા ઇચ્છતો હોય તો તે...' 'ગુણાત્ સમં' - 'સમાન ગુણવાળા શ્રમણના...' સમાન

વ્યાવહારિકજનસંસર્ગાત્સંયતસ્ય સંયમગુણવિનાશો ભવતીતિ જ્ઞાત્વા તપોધનઃ કર્તા સમગુણં ગુણાધિકં વા તપોધનમાશ્રયતિ, તદાસ્ય તપોધનસ્ય યથા શીતલભાજનસહિતશીતલજલસ્ય શીતલગુણરક્ષા ભવતિ તથા સમગુણસંસર્ગાદ્ગુણરક્ષા ભવતિ । યથા ચ તસ્યૈવ જલસ્ય કર્પૂરશર્કરાદિશીતલદ્રવ્યનિક્ષેપે કૃતે સતિ શીતલગુણવૃદ્ધિર્ભવતિ તથા નિશ્ચયવ્યવહાર-રત્નત્રયગુણાધિકસંસર્ગાદ્ગુણવૃદ્ધિર્ભવતીતિ સૂત્રાર્થઃ ॥૨૧૦॥

ટીકા :- આત્મા પરિણામસ્વભાવવાળો હોવાથી, અગ્નિના સંગમાં રહેલા પાણીની માફક (સંયતને પણ) લૌકિકસંગથી વિકાર અવશ્યંભાવી હોવાને લીધે સંયત પણ (લૌકિકસંગથી) અસંયત જ થાય છે; તેથી દુઃખમોક્ષાર્થી (-દુઃખથી મુક્ત થવાના અર્થી) શ્રમણે (૧) સમાન ગુણવાળા શ્રમણની સાથે અથવા (૨) અધિક ગુણવાળા શ્રમણની સાથે સદાય વસવું યોગ્ય છે. એ રીતે શ્રમણને (૧) શીતળ ઘરના ખૂણામાં રાખેલા શીતળ પાણીની માફક ગુણવાળાના સંગથી ગુણરક્ષા થાય છે અને (૨) વધારે શીતળ હિમના સંપર્કમાં રહેલા શીતળ પાણીની માફક અધિક ગુણવાળાના સંગથી ગુણવૃદ્ધિ થાય છે (અર્થાત્ જેમ શીતળ ઘરના ખૂણામાં રાખેલું પાણી શીતળ રહે છે અને બરફના સંગથી પાણી વિશેષ શીતળ થાય છે તેમ સમાન ગુણવાળાના સંગથી શ્રમણને ગુણની રક્ષા થાય છે અને અધિક ગુણવાળાના સંગથી શ્રમણને ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે). ૨૭૦.

ગુણવાળા શ્રમણના - સરખા - સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની વીતરાગી પર્યાય જેને પ્રગટી છે, એવા શ્રમણની વાત છે ને મુખ્ય ? જેને વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન, વીતરાગી જ્ઞાન અને વીતરાગી ચારિત્રની દશા પ્રગટી છે, એવા સરખા ગુણવાળા 'અથવા...' 'ગુણેઃ અધિકં શ્રમણં તત્ર' 'અધિક ગુણવાળા શ્રમણના સંગમાં નિત્ય વસો.' શ્લોકોમાં તો 'ઉત્તરાધ્યયન'ની આ બત્રીસમી ગાથા છે. એમાં આ આવે છે. .... એવા શબ્દ છે. મૂળ તો આમાંથી લીધેલું છે ને ! શ્લોકોમાં આમાંથી નીકળ્યા હતા ને ? '....' બત્રીસમાં ગાથા છે. બત્રીસમું અધ્યયન. 'શ્રીમદ્' પણ બત્રીસમાં અધ્યયનની ભલામણ કરી છે. પહેલી દસ ગાથાઓ કે એમ કાંઈક છે. એમ કે, મોઢે કરવી. ત્યાં પણ એમ કહ્યું છે, ધર્માત્મા સંતે ગુણથી અધિક હોય એવા સંતનો સંગ કરવા અને કાં પોતાના જેવા સરખા ગુણવાળા હોય તેનો સંગ કરવો. ઇ શબ્દ અહીં છે. સમજાણું કાંઈ ? બત્રીસમું અધ્યયન છે.

ટીકા :- 'આત્મા પરિણામસ્વભાવવાળો હોવાથી...' લ્યો. ભગવાન બદલવાના સ્વભાવવાળો

હોવાથી. બદલે છે ને ? પરિણામ છે ને, પરિણામ ? પર્યાય થાય છે ને એમાં ? ‘આત્મા પરિણામસ્વભાવવાળો...’ દેખો ! એ પર્યાય પરિણામવાના સ્વભાવવાળો છે. ‘હોવાથી અગ્નિના સંગમાં રહેલા પાણીની માફક...’ અગ્નિના સંગમાં રહેલા પાણીની માફક (સંયતને પણ) લૌકિકસંગથી વિકાર અવશ્યંભાવી હોવાને લીધે...’ ‘લૌકિકસંગથી વિકાર અવશ્યંભાવી હોવાને લીધે સંયત પણ (લૌકિકસંગથી) અસંયત જ થાય છે;...’ સમજાણું કાંઈ ? તને શક્ય – આકરા લાકડાં ગરી જશે, કહે છે. એવું કોઈક અંદર નાખી દેશે. માર્ગ તત્ત્વનો જે નિશ્ચય સ્વભાવ છે એના પ્રમાણમાં એનો વ્યવહાર એવો જ સરખો હોય એનાથી વિરુદ્ધ એવું કોઈ લાકડું ખોસી ઘાલશે (કે તું) ભ્રષ્ટ થઈ જઈશ.

‘લૌકિકસંગથી વિકાર અવશ્યંભાવી હોવાને લીધે...’ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધની વાત કરે છે ને ? ‘સંયત પણ...’ નિમિત્તસંબંધ છે એ વ્યવહાર છે, એની તો વાત કરે છે. નહિતર તો આખી દુનિયા એને ચળાવવા આવે (તોપણ) ન ચળે એવો જ એનો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ ? પરસંગથી ડગતો પણ નથી અને પરસંગથી પામતો પણ નથી. પણ અહીંયાં વ્યવહારના નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધની વ્યાખ્યા છે. ચરણાનુયોગનું કથન છે ને ! ‘લૌકિકસંગથી અસંયત જ થાય છે; તેથી...’ અસંયત જ થાય છે, એમ સિદ્ધ કરે છે. ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થઈ જઈશ, શ્રદ્ધામાં ડામાડોળ થઈ જઈશ. ખોટા પ્રસંગમાં અંજાઈ જઈશ, અંજાઈ જઈશ. સમજાણું કાંઈ ? અંજાઈ સમજતે હૈં ? અંજાઈ જઈશ સમજતે હૈં કિ નહીં ? અંજાઈ જઈશ એટલે પ્રભાવિત થઈ જઈશ, પરથી દબાઈ જઈશ. આહા..હા...! (એવી) ભાષા કરે, એવી કષાયની મંદતા હોય, જંગલમાં રહેતા હોય અને આમ હોય, આમ હોય (એમ કહે). ઓલાને એમ થઈ જાય કે, માળો આ કાંઈક કહે છે. અંજાઈ જઈશ, પ્રભાવિત થઈ જઈશ. સમજાણું ? આહા..હા...!

‘તેથી દુઃખમોક્ષાર્થી (–દુઃખથી મુક્ત થવાના અર્થી)...’ દુઃખ શબ્દે મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન ને રાગ-દ્વેષ ભાવ. એ બધું દુઃખ છે. સમજાણું કાંઈ ? એ લૌકિકભાવ જે આ વ્રતાદિનો ભાવ એ પણ દુઃખ છે. લૌકિકભાવ વ્રતાદિના જે પરિણામ કીધાં એ પણ દુઃખ છે, રાગ છે. ‘(–દુઃખથી મુક્ત થવાના અર્થી) શ્રમણે (૧) સમાન ગુણવાળા શ્રમણની સાથે...’ પોતાના જેવા ગુણવાળા (સાથે). ગુણ શબ્દે અહીં પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ ? ગુણ (એટલે) કંઈ ત્રિકાળી ગુણની વાત નથી. ભાષા તો એમ જ લખાય ને ! સમાન ગુણવાળા. ગુણ એટલે પર્યાય. નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય, સમાન પર્યાયવાળા, ગુણવાળા એટલે.

એની સાથે ‘અથવા (૨) અધિક ગુણવાળા શ્રમણની સાથે...’ પોતાના કરતા વધારે

ગુણવાળા હોય, પર્યાયમાં નિર્મળ વિશેષ (હોય તેની સાથે) 'સદાય વસવું યોગ્ય છે.' લ્યો ! એના સંગમાં રહેવું યોગ્ય છે. 'એ રીતે તે શ્રમણને...' હવે દાખલો આપે છે. '(૧) શીતળ ઘરના ખૂણામાં રાખેલા શીતળ પાણીની માફક...' એક તો ઘર ટાઢું હોય. ટાઢું ઘર સમજાય છે ? ક્યાંય ગરમી ન હોય, માથે ઝાડ ઠંડા હોય.

મુમુક્ષુ :- એરકંડિશન.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એરકંડિશન તો વળી તમારે આવ્યું. પણ પહેલાના એવા મકાન કેટલાક હોય ને, માથે ઝાડ હોય, લીમડા હોય, પીપળા હોય. મોટા ઝાડ હોય. જે મકાનની ઉપર (હોય). મકાનની (અંદર) ગરે તો મકાન ટાઢું લાગે. ચારે કોર ભીંતુ હોય, એમાં માથે ઝાડ હોય.

કહે છે, એક તો શીતળ ઘર. એનો પાછો ખૂણો, એમાં 'રાખેલા શીતળ પાણીની માફક...' એમાં ટાઢું પાણી મૂક્યું (હોય). 'સમાન ગુણવાળાના સંગથી ગુણરક્ષા થાય છે...' એમાં ઠંડું પાણી ખૂણામાં રાખે તો ઠંડા પાણીનું રક્ષણ થાય છે. સમજાણું કાંઈ ? જુઓ ! અહીં નિમિત્તથી વાત કરી છે, હોં ! ઓલા આમાંથી કાઢે છે, માળા ! જુઓ ! ઠંડા પાણીના નિમિત્તથી ઠંડું થાય છે. અરે... ભાઈ ! સાંભળ તો ખરો. એ તો નિમિત્ત-નિમિત્તની વાત કરી છે. સમજ્યા ને ?

(એક) આવ્યા હતા ને ? જુઓ ! અગ્નિથી ઊંનું પાણી થાય છે, બરફથી ઠંડું થાય છે. પ્રત્યક્ષ વાત છે. 'દિલ્હી'ના એક વિદ્વાન આવ્યા હતા ને અહીં ? એણે આ વાત કરી હતી. જમાદાર (સાથે હતા), બેય હતા. જમાદારે તો વ્યાખ્યાનમાં એમ કહ્યું હતું કે, આવી વાત તો આપણે સાંભળી નથી. અત્યાર સુધી તો આપણે બીજું માનીએ છીએ. તે દિ' એમ કહ્યું હતું. આ મહારાજ માર્ગ કહે છે એ બીજો છે. આપણે બીજું માનતા હતા. એમ કહ્યું હતું. કહ્યું હતું ને ? 'પ્રવચનમંડપ'માં ભાષણ આપ્યું હતું. બીજો સંગ થઈ જાય તો બીજે (માને). ગંગા સાથે ગંગાદાસ અને જમના સાથે જમનાદાસ. (પછી પેલા વિદ્વાન) રાત્રે બોલ્યા હતા. ત્યાં ગયા હતા. ત્યાં રાત્રે ચર્ચા થયેલી. (તેમણે કહ્યું), જુઓ ! અગ્નિ સે જલ ઊના (-ગરમ) હોતા હૈ. પ્રત્યક્ષ દેખને મેં આતા હૈ. પ્રત્યક્ષ કા વિરોધ કેસે ક્રિયા જાતા હૈ ? અરે... ભાઈ ! પ્રત્યક્ષ દેખને મેં આતા હૈ, (એમ કહ્યું). ઇષ્ટ આવે છે ને ત્યાં ? શું કહેવાય ? 'દષ્ટ ઇષ્ટ' ઇ તે દિ' કહ્યું હતું. 'દષ્ટ ઇષ્ટ' દેખાય છે પ્રત્યક્ષ. અગ્નિ આવી અને (પાણી) ઊંનું થયું. અરે.. ભાઈ ! એમ નથી દેખાતું. તું સંયોગથી જોવે છો. એનો

સ્વભાવ જો તો એ ઠંડા પાણીની પર્યાય એના સ્પર્શગુણનો પલટો થઈને અને ઉષ્ણ પર્યાયપણે એ પાણી પરિણમ્યું છે. એનો પર્યાય એનાથી થયો છે, ત્યારે અગ્નિને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. શું થાય ? સમજાણું કાંઈ ? પોતાના સ્વછંદે ભાવ અને અર્થ કરવા અને પછી સ્વછંદે એને પોસવો. આહા..હા...! જીવે પણ નુકસાન કરવાના કેટલા બહાના ગોત્યા છે અનાદિથી ! આહા..હા...! અરે... પ્રભુ ! ક્યાં તું ક્યાં જાય છે ? ભાઈ !

અહીં તો બીજી વાત કરે છે. અહીં તો વ્યવહાર ચરણાનુયોગનો છે એટલે નિમિત્તનો સંગ ન કરવો. સંગ કરવાનો ભાવ છે એથી તને નિમિત્તમાં નુકસાન થશે. તારાથી નુકસાન થશે એ નિમિત્તથી નુકસાન થશે, નિમિત્તથી લાભ થશે, એમ કહેવા માગે છે. નુકસાન (થાય) છે પણ વ્યવહારથી આમ કહે છે. એટલે ખરેખર એમ નથી. થાય છે પોતાથી, પણ વ્યવહારનયનું કથન છે કે એનાથી લાભ - સારું થશે અને એનાથી નુકસાન થશે. એ તો વ્યવહારનયનું કથન છે. સમજાણું કાંઈ ? અરે...! આવી વાતમાં પણ રોકાવું પડે અને આમાં ઝગડા ઊભા કરે. અરે...! આંખ્યું વીંચાઈ જશે, ચાલ્યો જાઈશ, હોં ! આહા..હા...! આવો ભગવાનઆત્મા, એનું જેવું સ્વરૂપ છે એવું સ્વતંત્રપણે રાગથી ભિન્ન (જાણવું જોઈએ). રાગ છે માટે લાભ થશે તો ઓલો કહે નિમિત્ત થશે માટે લાભ થશે. હવે ત્યાં ગયો. આહા..હા...! આવી રાગની મંદ ક્રિયાઓ અમારી પાસે છે, તો કાંઈક તો કાંઈક તો અમારી પાસે શુદ્ધનો અંશ એમાં હશે ને ? એનાથી કંઈ થશે કે નહિ ? બાપુ ! તારી એ વિપરીત માન્યતા છે, મિથ્યાત્વની માન્યતા છે. ઐહિક લૌકિકથી લોકોત્તર થાય, એ ત્રણકાળમાં બને નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

(અહીંયાં) કહે છે કે, ગુણની રક્ષા થાય છે. એવા શીતળ ઘરના ખૂણામાં રાખેલા (જળની માફક). ‘અને (૨) વધારે શીતળ હિમના સંપર્કમાં રહેલા...’ પાછું એમ. ખૂણો છે, ઠંડું પાણી છે અને એમાં નાખ્યો બરફ. એટલે વધારે ઠંડું થાય. ઓલામાં (ટીકામાં) તો વધારે નાખ્યું છે, નહિ ? કપુર ને એવું નાખ્યું છે ને ? કપુર ને શક્કર આદિ શીતળ દ્રવ્યની પેઠે, એમ નાખ્યું છે. કપુર નાખે, એમ ને ? ‘તસ્યૈવ જલસ્ય કર્પૂરશર્કરાદિ’ કપુર નાખે, સાકર નાખે તો પાણી બહુ ઠંડું થાય. વરિયાળી નાખે. વરિયાળી કો ક્યા કહતે હૈં ? સૌંપ.. સૌંપ. સૌંપ કહતે હૈં ન ? પાણી બહુ ઠંડું, ઠંડું. લીલાગરનું પાણી હોય એ બહુ ઠંડું (હોય).

‘વધારે શીતળ હિમના સંપર્કમાં રહેલા શીતળ પાણીની માફક...’ દેખો ! ‘વધારે શીતળ હિમના સંપર્કમાં રહેલા...’ સંગમાં રહેલા ‘શીતળ પાણીની માફક અધિક ગુણવાળાના સંગથી

ગુણવૃદ્ધિ થાય છે...' સમજાણું કાંઈ ? ઇ નિમિત્તપ્રધાનની નિમિત્ત-નૈમિત્તિક વાત કરી. નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ એ વ્યવહાર છે. આહા...હા...! 'વધારે શીતળ હિમના સંપર્કમાં રહેલા શીતળ પાણી...' ઠંડું પાણી એક તો ઠંડામાં છે અને વળી ઠંડા ઘરના ઘૂણામાં (પડેલું) અને અંદર ઠંડો હિમ નાખ્યો કે આઈસક્રિમ. તે દિ' ક્યાં આઈસક્રિમ તો નહોતો. પણ બરફ તો હોય ને ? બરફ. બરફ હતો. બરફ હોય એ અંદર નાખે. ઠંડો.. ઠંડો...! 'શીતળ પાણીની માફક અધિક ગુણવાળાના સંગથી ગુણવૃદ્ધિ થાય છે...' લ્યો.

'(અર્થાત્ જેમ શીતળ ઘરના ઘૂણામાં રાખેલું પાણી શીતળ રહે છે...)' એક વાત. સમાનની વાત (કરી). '(અને બરફના સંગથી પાણી વિશેષ શીતળ થાય છે તેમ...)' (હવે) બીજી વાત (કરે છે). '(સમાન ગુણવાળાના સંગથી શ્રમણને ગુણની રક્ષા થાય છે અને અધિક ગુણવાળા સંગથી શ્રમણને ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે).' લ્યો, આ સિદ્ધાંત કર્યો. માટે સાધુએ, ધર્મત્માએ, મોક્ષના માર્ગીએ પોતાના ગુણનું જ્યાં રક્ષણ થાય તેવા સમાન ગુણવાળનો સંગ કરવો. અને કાં અંદર પોતાથી વિશેષ ગુણવાળા હોય, વીતરાગ પર્યાય વિશેષ પ્રગટ થઈ છે એવાનો સંગ કરવો. ગુણ એટલે વીતરાગ પર્યાયની વાત છે, હોં ! ગુણ એટલે ઓલા રાગની મંદતાની ક્રિયા વિશેષ (હોય), ઇ વાત તો કાઢી નાખી. અહીં શુદ્ધિની વાત છે. લ્યો, એ ૨૭૦ ગાથા (પૂરી થઈ).

'(હવે શ્રમણ કમશ:...)' ઇ તો એનો અર્થ કર્યો છે. '(પરમ નિવૃત્તિને પામીને શાશ્વત જ્ઞાનાનંદમય દશાને અનુભવો એમ શ્લોક દ્વારા કહે છે :-)

આ શુભઉપયોગવાળો છે એને સંગની વાત કરે છે ને ? શુદ્ધઉપયોગવાળાને શું છે, શુદ્ધઉપયોગ તો પોતે અંદર આનંદમાં પડ્યો છે. શુભઉપયોગની આ વાત છે. શુભઉપયોગ હોય ત્યારે આવા સંગનો ભાવ રાખવો (એમ કહે છે).

इत्यध्यास्य शुभोपयोगजनितां काश्चित्प्रवृत्तिं यतिः

सम्यक् संयमसौष्टवेन परमां क्रामन्निवृत्तिं क्रमात् ।

हेलाक्रान्तसमस्तवस्तुविसरप्रस्ताररम्योदयां

ज्ञानानन्दमयीं दशामनुभवत्वेकान्ततः शाश्वतीम् ॥ ૧૭ ॥

(અર્થ :-) 'એ રીતે શુભોપયોગજનિત કાંઈક પ્રવૃત્તિને સેવીને...' એમ. આવો શુભભાવ હોય છે, એમાં આવ્યો છે એટલે વ્યવહારે સેવીને એમ કહેવામાં આવ્યું. એ શુભઉપયોગજનિત. શુભના વિકલ્પથી ઉત્પન્ન થયેલો ભાવ. એવી શુભપ્રવૃત્તિને સેવીને એટલે એમાં આવીને રહેલો

इत्यध्यास्य शुभोपयोगजनितां काञ्चित्प्रवृत्तिं यतिः
सम्यक् संयमसौष्टवेन परमां क्रामन्निवृत्तिं क्रमात् ।
हेलाक्रान्तसमस्तवस्तुविसरप्रस्ताररम्योदयां
ज्ञानानन्दमयीं दशामनुभवत्वेकान्ततः शाश्वतीम् ॥१७॥

-इति शुभोपयोगप्रज्ञापनम् ।

[હવે, શ્રમણ ક્રમશઃ પરમ નિવૃત્તિને પામીને શાશ્વત જ્ઞાનાનંદમય દશાને અનુભવો એમ શ્લોક દ્વારા કહે છે :-]

[અર્થ:-] એ રીતે શુભોપયોગજનિત કાંઈક પ્રવૃત્તિને સેવીને યતિ સમ્યક્ પ્રકારે સંયમના સૌષ્ઠવ વડે ક્રમશઃ પરમ નિવૃત્તિને પહોંચતો થકો, જેનો રમ્ય ઉદય સમસ્ત વસ્તુસમૂહના વિસ્તારને લીલાથી પહોંચી વળે છે (-રમતમાત્રથી જાણી લે છે) એવી શાશ્વતી જ્ઞાનાનંદમયી દશાને એકાંતે અનુભવો.

આ રીતે શુભોપયોગ-પ્રજ્ઞાપન પૂર્ણ થયું.

છે. શુભોપયોગ છે એ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ છે ને ! 'યતિ સમ્યક્ પ્રકારે સંયમના સૌષ્ઠવ વડે...' (સૌષ્ઠવ અર્થાત્) શ્રેષ્ઠતા, ઉત્કૃષ્ટતા, સારાપણું. એમાંથી ખસીને હવે 'સંયમના સૌષ્ઠવ વડે ક્રમશઃ પરમ નિવૃત્તિને પહોંચતો થકો,...' એ શુભનો વિકલ્પ છે એને પણ છોડીને. કારણ કે પ્રવૃત્તિ કીધી ને ? હવે એમાંથી નિવૃત્તિ કરે છે. શુભરાગનો પણ એવો પ્રવૃત્તિનો ભાગ મુનિને હોય છે એમાંથી નિવૃત્તિ કરીને 'સમ્યક્ પ્રકારે સંયમના સૌષ્ઠવ...' સુંદરતા, સારાપણા વડે 'ક્રમશઃ પરમ નિવૃત્તિને પહોંચતો...' સ્વરૂપમાં આનંદમાં રહેતો, અતીન્દ્રિય આનંદમાં વિકલ્પ વિના (રહેતો). સમજાણું કાંઈ ? એવી નિવૃત્તિને પામતો થકો, પહોંચતો થકો, જોયું ? પોતાના પુરુષાર્થથી, એમ. વિકલ્પ શુભ છે, એ છોડી પોતાના આનંદ સ્વરૂપમાં પહોંચતો થકો. અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદમાં ઉત્કૃષ્ટપણે આવતો થકો, એમ કહે છે.

'જેનો રમ્ય ઉદય સમસ્ત વસ્તુસમૂહના વિસ્તારને લીલાથી પહોંચી વળે છે...' જેનો રમ્ય ઉદય પ્રગટ 'સમસ્ત વસ્તુસમૂહના વિસ્તારને લીલાથી પહોંચી વળે છે...' એવી આનંદની

દશાને પ્રાપ્ત થાય છે, એમ કહે છે. વીતરાગી પરિણતિથી (પહોંચી વળે છે). શુભજોગનો વિકલ્પ આવ્યો ત્યારે આ પ્રકારની વાત કહી, પણ છતાં એમાંથી ખસીને હવે એમાં સેવીને એટલે એમાં રહ્યો છે, શુભ (ભાવ) આવ્યો છે ને ? છે તો બંધનું કારણ, છે તો નુકસાનનું કારણ પણ આવે છે એથી એને સેવીને એમ કહેવામાં આવે છે. એમાંથી ખસીને 'સમ્યક્ પ્રકારે સંયમના સૌષ્ઠવ વડે ક્રમશઃ પરમ નિવૃત્તિ...' રાગને ખસેડીને સ્વભાવમાં સ્થિત થઈને 'નિવૃત્તિનો પહોંચતો...' નિર્વિકલ્પ આનંદની દશાને પ્રાપ્ત થતો.

'જેનો રમ્ય ઉદય સમસ્ત વસ્તુસમૂહના વિસ્તારને લીલાથી પહોંચી વળે છે (-રમતમાત્રથી જાણી લે છે) એવી શાશ્વતી જ્ઞાનાનંદમયી દશાને...' લ્યો, 'એવી શાશ્વતી જ્ઞાનાનંદમયી દશાને એકાંતે અનુભવો.' 'એવો યતિ કેવળ જ્ઞાનાનંદમયી દશાને જ અત્યંત અનુભવો.' એકલા અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ કરો, એ જ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ ? એવી શાશ્વતી જ્ઞાનાનંદમયી દશા. દશા છે ને ? પર્યાયની વાત છે ને ! જ્ઞાનાનંદમયી દશા. એકલું જ્ઞાન નહિ પણ એની સાથે આનંદ (આવે). શુભજોગથી નિવૃત્તિ, સ્વરૂપમાં રમણતા કરતાં એની પ્રાપ્તિમાં એકલો જ્ઞાનાનંદ પર્યાયને એકાંતે એને જ અનુભવો. કેવળ અનુભવો, સર્વથા અનુભવો, અત્યંત અનુભવો. યતિ કેવળ જ્ઞાનાનંદમયી દશાને જ અત્યંત અનુભવો. લ્યો !

'એ રીતે શુભોપયોગ-પ્રજ્ઞાપન પૂર્ણ થયું.' લ્યો. નિશ્ચયના આનંદના દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ને રમણતાના કાળમાં શુભવિકલ્પની ક્રિયા મુનિને કેવી જાતની હોય, એની વ્યાખ્યા કરી. સમજાણું ?

પંચ-રત્ન ગાથાઓ ૨૭૧થી ૨૭૫ તથા પરિશિષ્ટ, પ્રવચનસુધા
ભાગ-૧૧માં લેવામાં આવશે.